KÂDI BEYDÂVÎ

MUHTASAR

BEYDÂVÎ TEFSÎRİ

(ENVÂRU'T-TENZÎL VE ESRÂRÜ'T-TE'VÎL)

4. CİLT

TERCÜME VE DİPNOTLAR

Doç. Dr. ŞADİ EREN

Selsebil
Yayınları

MUHTASAR

BEYDÂVÎ TEFSÎRİ

(ENVÂRU'T-TENZÎL VE ESRÂRÜ'T-TE'VÎL)

IV. CİLT

Kâdı Beydâvî

Tercüme ve Dipnotlar: Doç. Dr. Şadi Eren

Yayın No: 6

MUHTASAR BEYDÂVÎ TEFSÎRİ

(Envaru't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl)

IV. Cilt

Kâdı Beydâvî

Tercüme ve Dipnotlar: Doç. Dr. Şadi Eren

Genel Yayın Yönetmeni: Bülent Kaya

İç düzen/kapak: Muhammet Uzun

Baskı, Cilt: Pasifik Ofset

Tel: (0212) 412 17 00

İkinci Baskı: Mart 2011

Selsebil Yayınları

www.selsebilyayinlari.com

Selsebil Yayınları, Kaya Bilişim Teknoloji Yayıncılık İnşaat ve Tekstil Dış Tic. Ltd. Şti'nin bir kuruluşudur.

Kocatepe Mah. 50. Yıl Cad. No: 109/A Bayrampaşa - İstanbul, Türkiye

Tel: (0212) 640 47 34 Faks: (0212) 640 41 59

ISBN: 978-605-5540-05-0

Copyright © 2010 Selsebil Yayınları. Her hakkı mahfuzdur.

İçindekiler

MÜ'MİN SÛRESİ

326. Ders: Hamele-i Arş Melekleri 13
327. Ders: Mülk Allah'ın 18
328. Ders: Firavunun Sarayındaki Mü'min 24
329. Ders: Tek Mabud 38
330. Ders: Kâfirlerin Hüsranı 45

FUSSILET SÛRESİ

331. Ders: Âlemlerin Rabbi 53
332. Ders: Allah Düşmanları ve Allah Dostları 61
333. Ders: Aziz Kitab 66
334. Ders: Âfak ve Enfüsteki Ayetler 71

ŞÛRÂ SÛRESİ

335. Ders: Gerçek Dost 77
336. Ders: İlâhî Talimat 82
337. Ders: Âhiret ve Dünya Harsı 87
338. Ders: Şûrâ Düsturu 92
339. Ders: Allah'ın Konuşması 99

ZUHRUF SÛRESİ

340. Ders: Yeryüzü Beşiği 105
341. Ders: Dünya Zineti 112
342. Ders: Firavunun Kavmi 119
343. Ders: Dinde Cedel 122
344. Ders: Mücrimlerin Akıbeti 126

DUHAN SÛRESİ

345. Ders: Mübarek Gece 135
346. Ders: Zakkum Ağacı 143

CASİYE SÛRESİ

347. Ders: Kâinat Âyetleri 151
348. Ders: Mahşerdeki Muhasebe 157

AHKAF SÛRESİ

349. Ders: İlâhî Kitab 165

350. Ders: Kırk Yaş Duası 172
351. Ders: Ahkaf'taki Peygamber 175
352. Ders: Müslüman Cinnîler 179

MUHAMMED SÛRESİ

353. Ders: Allah'a Yardım 185
354. Ders: Cennetin Nehirleri 191
355. Ders: Kalbi Hasta Olanlar 195

FETİH SÛRESİ

356. Ders: Feth-i Mübîn 205
357. Ders: Hudeybiye'den Geri Kalanlar 210
358. Ders: Rıdvan Biatı 215
359. Ders: İslâmın Galebesi 220

HUCURAT SÛRESİ

360. Ders: Peygambere Saygı 225
361. Ders: İçtimaî Düsturlar 232

KÂF SÛRESİ

362. Ders: Haşrin Delilleri 241
363. Ders: Ölüm Ve Kıyamet 246

ZÂRİYÂT SÛRESİ

364. Ders 259

TÛR SÛRESİ

365. Ders 273

NECM SÛRESİ

366. Ders: En Yüce Ufuk 285
367. Ders: Allahın Fiilleri 293

KAMER SÛRESİ

368. Ders 303

RAHMÂN SÛRESİ

369. Ders: Rahmanın Nimetleri 315
370. Ders: İki Farklı Cennet 325

VÂKIA SÛRESİ

371. Ders 333

HADÎD SÛRESİ

372. Ders: Mevcûdâtın Tesbihi.....347
373. Ders: Dünyanın Mahiyeti.....357

HAŞİR SÛRESİ

374. Ders.....367

MÜCADELE SÛRESİ

375. Ders.....383

MÜMTEHİNE SÛRESİ

376. Ders.....399

SAF SÛRESİ

377. Ders.....411

CUM'A SÛRESİ

378. Ders.....419

MÜNAFİKUN SÛRESİ

379. Ders.....427

TEĞABÜN SÛRESİ

380. Ders.....433

TALAK SÛRESİ

381. Ders.....443

TAHRİM SÛRESİ

382. Ders.....453

MÜLK SÛRESİ

383. Ders.....463

KALEM SÛRESİ

384. Ders.....477

HÂKKA SÛRESİ

385. Ders.....491

MEARİC SÛRESİ

386. Ders.....503

NÛH SÛRESİ
387. Ders....513

CİN SÛRESİ
388. Ders....523

MÜZZEMMİL SÛRESİ
389. Ders....535

MÜDDESSİR SÛRESİ
390. Ders....545

KIYAME SÛRESİ
391. Ders....559

İNSAN SÛRESİ
392. Ders....569

MÜRSELAT SÛRESİ
393. Ders....581

NEBE' SÛRESİ
394. Ders....591

NAZİAT SÛRESİ
395. Ders....601

ABESE SÛRESİ
396. Ders....611

TEKVÎR SÛRESİ
397. Ders....619

İNFİTAR SÛRESİ
398. Ders....625

MUTAFFİFÎN SÛRESİ
399. Ders....631

İNŞİKAK SÛRESİ
400. Ders....639

BÜRÛC SÛRESİ
401. Ders....645

TARIK SÛRESİ
402. Ders.....653

Â'LÂ SÛRESİ
403. Ders.....659

ĞAŞİYE SÛRESİ
404. Ders.....665

FECR SÛRESİ
405. Ders.....671

BELED SÛRESİ
406. Ders.....681

ŞEMS SÛRESİ
407. Ders.....687

LEYL SÛRESİ
408. Ders.....693

DUHA SÛRESİ
409. Ders.....699

İNŞİRAH SÛRESİ
410. Ders.....705

TÎN SÛRESİ
411. Ders.....711

ALAK SÛRESİ
412. Ders.....715

KADR SÛRESİ
413. Ders.....723

BEYYİNE SÛRESİ
414. Ders.....727

ZİLZAL SÛRESİ
415. Ders.....733

ÂDİYÂT SÛRESİ
416. Ders.....737

KARİA SÛRESİ
417. Ders....741

TEKASÜR SÛRESİ
418. Ders....745

ASR SÛRESİ
419. Ders....749

HÜMEZE SÛRESİ
420. Ders....753

FİL SÛRESİ
421. Ders....757

KUREYŞ SÛRESİ
422. Ders....761

MAUN SÛRESİ
423. Ders....765

KEVSER SÛRESİ
424. Ders....769

KÂFİRUN SÛRESİ
425. Ders....773

NASR SÛRESİ
426. Ders....777

TEBBET SÛRESİ
427. Ders....781

İHLAS SÛRESİ
428. Ders....787

FELÂK SÛRESİ
429. Ders....791

NAS SÛRESİ
430. Ders....797

MÜ'MİN SÛRESİ

Mü'min Sûresi Mekkî olup
seksen beş ayettir.

326. DERS

Hamele-i Arş Melekleri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- حٰمٓ **"Hâ, Mîm."**

2- تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ **"Kitabın indirilmesi, Azîz – Alîm olan Allah tarafındandır."**

Allahın Azîz ve Alîm olmasının nazara verilmesi, Kur'anda kâmil bir kudrete ve tam bir hikmete delâlet eden mu'cizelik ve hüküm olması sebebiyle olabilir.

3- غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِى الطَّوْلِ **"O, günahı bağışlayan ve tevbeyi kabul eden, azabı çetin, lütfu bol olandır."**

Allahın bu vasıflarının nazara verilmesi, Kur'anda bulunan terğib ve terhîb metodundan ve ayrıca bunlardan maksut olan şeylere teşvik yönüyledir.[1]

"Günahı bağışlayan ve tevbeyi kabul eden" vasıfları arasında "ve" bağlacının bulunması, bu iki vasıf arasında beraberlik olmasındandır.

-Veya bazan bir olduklarını tevehhüm edenler çıktığı cihetle, farklı olduklarını göstermek içindir.

-Veya her iki fiilin mevkiinin farklılığındandır. Çünkü bağışlamak, onu örtmektir. Böyle olunca, aslında günah yine kalmaktadır. Bu ise, tevbe etmemiş kimse içindir. Çünkü, günahtan tevbe eden kimse, günahı olmayan kimse gibidir. Bu vasıflar arasında **"azabı çetin"** ifadesinin rahmet vasıfları arasında kalması, ilâhî rahmetin üstünlüğüne bir delildir.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ **"O'ndan başka ilâh yoktur."**

Böyle olunca, tam bir teveccüh ile O'na ibadete yönelmek gerekir.

اِلَيْهِ الْمَصِيرُ **"Dönüş ancak O'nadır."**

Böylece O, hem itaat edene, hem de isyan içinde olana layık oldukları karşılığı verir.

---

[1] **"Günahı bağışlayan ve tevbeyi kabul eden"** vasıfları, Kur'anda ilâhî rahmete rağbet uyandıran ayetlere; **"azabı çetin"** vasfı, ondaki ilâhî azapla sakındıran ayetlere; **"lütfu bol"** vasfı ise, Kur'anda yapılması teşvik edilen durumları anlatan ayetlere bakar.

4- مَا يُجَادِلُ فِى اٰيَاتِ اللّٰهِ اِلاَّ الَّذِينَ كَفَرُوا **"Allah'ın âyetleri hakkında ancak kâfirler mücadele eder."**

Cenab-ı Hak, Kur'anın hak olduğunu ortaya koyduktan sonra, O Kur'anı tenkide ve ibtale çalışmakla mücadele edenlerin küfrünü tescil etti. Beşinci ayette onların bu mücadelelerine işaret edilmiştir. Ama, Kur'andaki kapalı meseleleri açmak, hakikatlerini istinbat etmek, hak yoldan sapanların teşebbüsünü kesmek ve onların tenkitlerini çürütmek için mücadele etmek ise, en büyük tâatlerdendir. Bundan dolayı Hz. Peygamber "Kur'an hakkında mücadele etmek, küfürdür" derken mücadele (cidal) kelimesini elif-lâmsız getirmiştir.[2]

Öte yandan, böyle bir mücadele Kur'anla mücadele değil, Kur'an için mücadeledir.

فَلاَ يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِى الْبِلاَدِ **"Şimdi onların beldelerde gezip dolaşmaları seni aldatmasın."**

-Onlara mühlet verilmesi,

-Dünya işlerinde muvaffak olmaları,

-Şam, Yemen gibi yerlerde kârlı ticaretler yapmaları Seni aldatmasın.

Çünkü, ayetin devamında nazara verildiği üzere, çok yakında küfürleri sebebiyle cezalarını bulacaklardır.

5- كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْاَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ **"Onlardan önce Nûh'un kavmi ve sonra gelen topluluklar da yalanlamıştı."**

"Sonra gelenler"den murat, Nûh kavminden sonraki Âd ve Semud kavimleri gibi peygamberlere karşı hizipler oluşturan ve onların karşısına dikilen kavimlerdir.

وَهَمَّتْ كُلُّ اُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَاْخُذُوهُ **"Her ümmet kendi peygamberini yakalayıp cezalandırmaya azmetmişti."**

Bu ümmetlerden her biri, kendilerine gönderilen elçiye işkence yapmak veya öldürmek teşebbüsünde bulundu.

وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ **"Batılla hakkı yok etmek için mücadele ettiler."**

---

[2] Yani, Kur'an hakkındaki mücadelenin bir çeşidi küfürdür, o da konumuz olan ayette anlatıldığı şekilde, O'nun ibtali için yapılan mücadeledir. O'nun hakikatlerini neşir için yapılan mücadele ise, en efdal amellerden biridir.

Hakikati olmayan batıl şeylerle hakkı ortadan kaldırmaya çalıştılar.

فَاَخَذْتُهُمْ **"Bu yüzden onları kıskıvrak yakaladım."**

Ben de kendilerine bir ceza olarak onları helâk ettim.

فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ **"Bakın, benim cezalandırmam nasıl oldu!"**

Çünkü sizler onların diyarlarına uğruyor, geride kalan harabeleri görüyorsunuz.

Ayetin ifadesinde, muhataplarını hayrete sevk edici bir takrir vardır.

6- وَكَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّهُمْ اَصْحَابُ النَّارِ **"Böylece Rabbinin, inkâr edenler hakkındaki, "Onlar cehennem ashabıdır" sözü gerçekleşmiş oldu."**

Bundan murat, Allahın vaîdi veya azap ile hükmetmesidir. Onlara gerçekleşen bu azap, küfürleri sebebiyledir.

7- اَلَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ **"Hamele-i arş ve onun çevresinde bulunanlar** (melekler) **Rablerini hamd ederek tesbih ederler."**

Hamele-i arş, Kerubiyyun denilen meleklerdir. Bunlar meleklerin en üst tabakasıdır ve yaratılış itibarıyla da en evvel yaratılanlardır. Arşı yüklenmeleri ve onun etrafını kuşatmaları, onu korumak ve onunla ilgili işleri yapmak manasından mecazdır.

-Veya arşın sahibi olan Allaha yakınlıklarından,

-Onun nezdinde seçkin konumda olmalarından

-Ve O'nun emrini uygulamada vasıta olmalarından kinayedir.

Onların tesbih etmeleri, Allahı celâl ve ikrâm sıfatlarından dolayı sena ile zikretmeleridir.

Ayette hamd, hâl olarak geldi. Çünkü hamd onların hâlinin gereğidir, tesbih ise öyle değildir. Çünkü hamd, Cenab-ı Hakkın ikram sıfatlarını sena etmektir ve bu da Allah'ın sübûtî sıfatlarındandır. Onlar çoğu hallerinde Allah'ı ikram sıfatlarıyla vasfederler ve hamdederler. Allah'ın zatını O'na layık olmayan hallerden tenzihi ifade eden celâl sıfatlarıyla vasfetmeleri ise, daimî olmayıp zaman zamandır.

وَيُؤْمِنُونَ بِهٖ **"Ve O'na inanırlar."**

Onların imanını haber vermesi,

-İmanın üstünlüğünü ortaya koymak,

-Ve ehl-i iman olanların büyüklüğünü göstermek içindir. Zaten, deva-

mında açıklandığı üzere, ayet iman edenlerin durumunu ifade için sevkedilmiştir.

Ayette, Allahın marifeti hususunda hamele-i arş ile ferşin (yerin) sakinlerinin eşit olduğunu hissettirmek vardır. Bu ise, mücessimeye bir reddir.[3]

وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا **"Ve iman edenler için şöyle istiğfarda bulunurlar:"**

Onların ehl-i imana istiğfarda bulunmaları,

-Onları tevbeye sevketmeleri,

-Ve onlara mağfireti netice verecek şeyleri ilham etmeleridir.

Bunda, imanda ortak olmanın, her ne kadar cinsler farklı olsa da birinin diğerine hayırhâhlığı ve şefkatini icap ettirdiğine bir tenbih vardır.[4]

Çünkü iman, münasebetlerin en kuvvetlisidir. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurur:

"Mü'minler ancak kardeştirler." (Hucurat, 10)

رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا **"Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır."**

Ayette rahmetin önce zikrolunması, buradaki durum itibarıyla maksud-u bizzat olmasındandır.

فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ **"O hâlde tevbe eden ve senin yoluna uyanları bağışla."**

وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ **"Ve onları cehennem azâbından koru."**

"Onları bağışla" derken cehennemden korunma taleplerini hissettirdiler. Bununla da açıktan bunu ifade ettiler. Bunda, hem bir te'kid, hem de azabın şiddetine bir delâlet vardır.

---

[3] Bazıları Allahı maddi bir cisim gibi tevehhüm etmişler. Bunlara **"mücessime"** adı verilir. Mücessime mezhebi, Arş'ı cismani bir taht ve Rahmân'ın Arş'a istivasını maddi bir oturuş olarak anlamak istemişlerse de, ilgili ayetlerin bu tarz yorumu Kur'an'ın esaslarına, muhkematına aykırıdır, aklen ve şer'an büyük bir cehalettir. Keza, Hamele- Arş'tan bahseden ayetlerden hareketle, İlahi Arşı meleklerin omuzuna yükleme gayreti, haktan inhiraftır. Arş, genelde müfessirler tarafından ilâhî saltanattan kinaye olarak değerlendirilmiştir.

[4] Melek ve insan, cins olarak farklı olmakla beraber, Allaha imanda müşterektirler. Bu ise, aralarında bir münasebeti ve meleklerin insana yardımcı olmalarını netice verir.

8- رَبَّنَا وَاَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِى وَعَدْتَهُمْ **"Ey Rabbimiz! Onları kendilerine vaad ettiğin Adn cennetlerine koy."**

وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَائِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ **"Onların ecdadından, eşlerinden ve nesillerinden salih olanları da."**

Salih olan ecdad, eş ve nesillerinin de kendileriyle beraber Adn cennetlerine alınması, onların sürurlarının tam olması içindir.

اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ع **"Şüphesiz sen Azîz'sin – Hakîm'sin."**

Şüphesiz Sen hiçbir şeyin kendisine zor gelmediği **Azîz'sin**, her şeyi hikmetle yapan **Hakîm'sin**. Vaadine vefa göstermek de Senin hikmetindendir.

9- وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ **"Onları kötülüklerden koru."**

Bundan murat, cezalardır veya kötü amellerin karşılığıdır.

Bu ifadede, tahsisden sonra tamim vardır.[5]

Veya ayetin bu kısmı onların salih olan ecdad, eş ve nesilleriyle ilgili olabilir.

Veya bundan murat, dünyadaki masiyetler, yani günah fiillerdir. Ayetin devamı, bu manayı teyid eder:

وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ **"Sen o gün kimi kötülüklerden korursan, ona rahmet etmiş olursun."**

Sen kimi bu dünyada günah fiillerden korursan, ahirette onları rahmetine mazhar kılarsın.

Sanki onlar, neticeyi istemelerinden sonra, bunun sebebini talep ettiler.[6]

وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ع **"İşte bu, büyük kurtuluştur."**

"İşte bu" ile işaret edilen

-Ya rahmet,
-Ya günah fiillerden koruma,
-Veya her ikisidir.

---

5 Öncesinde **"Ve onları cehennem azâbından koru."** denilmişti. Bunda ise bütün kötülüklerden korumasını istediler. Cehennem azabı kötü olmakla beraber, kötü şeyler cehennemden ibaret değildir.

6 **"Ey Rabbimiz! Onları kendilerine vaad ettiğin Adn cennetlerine koy..."** demeleri neticedir. **"Sen o gün kimi kötülüklerden korursan, ona rahmet etmiş olursun"** demeleri ise buna bir sebeptir.

327. DERS

Mülk Allah'ın

10- اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللّٰهِ اَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ **"İnkâr edenlere muhakkak şöyle seslenilir: Allah'ın** (size) **buğzu, sizin kendinize olan buğzunuzdan daha büyüktür."**[7]

Bu seslenme, kıyamet günü olacaktır.

اِذْ تُدْعَوْنَ اِلَى الْاِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ **"Çünkü siz imana çağırılırdınız da inkâr ederdiniz."**

قَالُوا **"Dediler:**

11- رَبَّنَا اَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَاَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ **"Ey Rabbimiz! Bizi iki defa öldürdün, iki defa da dirilttin."**

İki defa öldürmekten murat,

1-İnsanlara hayat verilmezden önceki hâlleri.

2-Ecel geldiğinde öldürülmeleridir. Çünkü öldürmek, ya bir şeyde hayatın hiç olmaması veya bir şeyi küçültmek veya büyütmek örneğinde olduğu gibi, ondaki hayatı gidermektir. Nitekim, buna benzer bir şekilde "Sivrisineği küçülten ve fili de büyüten Allahı tenzih ederiz" denilmiştir.

İki defa diriltmekten murat ise,

1-Şu dünyada hayat verilmesi,

2-Diğer âlemde hayat verilmesidir.

Şöyle de denilmiştir:

Birinci ölüm dünyada hayatın sona ermesiyle meydana gelen ölüm, ikincisi ise sual için kabirde hayat verilmesinden sonraki ölümdür. İki hayat ise, kabirde ve diğer âlemdeki hayatlardır. Çünkü böyle demelerinden maksat kendisinden gaflet ettikleri ve önem vermedikleri şeyi gözleriyle gördükten sonra itirafta bulunmalarıdır. Bunun için ayetin devamında şöyle dediler:

فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا **"Artık günahlarımızı itiraf ettik."**

---

[7] Çünkü, yaratılış gayenize ters davrandınız, ömür sermayenizi zayi ettiniz. Ebedi saadeti kazanabilecek iken, kendinizi ebedi şekavete maruz bıraktınız.

Çünkü onların günahları işlemeleri dünyaya aldanmalarından ve ahirette dirilmeyi inkâr etmelerinden dolayı idi.

فَهَلْ اِلٰى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ **"Şimdi çıkmaya bir yol var mı?"**

Ateşten çıkmaya şöyle veya böyle bir yol var mı? Ta ki o yolda gidelim.

Böyle demeleri, ancak çok şiddetli ümitsizliklerindendir.

Bunun için kendilerine şöyle cevap verildi:

12- ذٰلِكُمْ بِاَنَّهٗٓ اِذَا دُعِىَ اللّٰهُ وَحْدَهٗ كَفَرْتُمْ ۚ **"Bu azab size şu sebeptendir: Siz tek Allaha davet olduğunda inkâr ettiniz."**

وَاِنْ يُشْرَكْ بِهٖ تُؤْمِنُوا ۗ **"Ama O'na ortak koşulunca inandınız."**

فَالْحُكْمُ لِلّٰهِ الْعَلِىِّ الْكَبِيرِ **"Artık hüküm, Aliyy – Kebîr olan Allah'ındır."**

O ise daimî azap görmenize hüküm vermiştir.

O, **Aliyy'**dir, kendisine şirk koşulmasından ve başkasıyla müsavî olmaktan çok yücedir.

Kebîr'dir, kendisine şirk koşan ve ibadete liyakatta bazı mahlukâtını O'na müsavî kılana daimî azap hükmünü vermiştir.

13- هُوَ الَّذِى يُرِيكُمْ اٰيَاتِهٖ **"O ki âyetlerini size gösteriyor."**

O, nefislerinizi kemâle erdirmek için, tevhide ve bilinmesi gereken diğer şeylere delâlet eden ayetlerini size gösteriyor.

وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاۤءِ رِزْقًا ۚ **"Sizin için gökten bir rızık indiriyor."**

Dünya hayatındaki ihtiyaçlarınızı nazara alarak, yağmur gibi bir kısım rızık sebeplerini semadan size indiriyor.

وَمَا يَتَذَكَّرُ اِلَّا مَنْ يُنِيبُ **"Bunları, ancak Allaha yönelenler tezekkür eder."**

Bu ilâhî ayetler, gayet açık olmaları sebebiyle sanki akıllarda fıtrî olarak bulunmakla beraber,

-Taklîde dalmak,

-Ve hevâya uymak sebebiyle bunların delâletlerinden gaflet edilmiştir.

Ancak, bunlara yönelmek ve onlar hakkında tefekkür etmek ile inkârdan dönenler bunları tezekkür eder.[8]

Çünkü bir şeye kesin nazarıyla bakan kimse, buna aykırı şeylere nazar etmez.

14- فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ **"O hâlde, kâfirler hoşlanmasa da, siz dini Allah'a has kılarak O'na dua edin."**

Kâfirler, sizin dini Allaha hâlis kılmanızdan hoşlanmasalar ve bu onlara zor gelse de, siz şirkten uzak bir şekilde sadece Allaha dua edin.

15- رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ **"O, dereceleri hakkıyla yükseltendir."**

ذُو الْعَرْشِ **"Arş'ın sahibidir."**

Allahın **"dereceleri yükselten ve arşın sahibi"** olması, hem akla hem de hisse bakar bir şekilde O'nun Samediyetinin yüceliğine dalâlet eder. Bu ise, O'nun ulûhiyette tek olduğunu gösterir. Çünkü Allah, daha ziyadesi tasavvur edilemeyecek şekilde kemâl derecelerine sahiptir. Cismanî âlemin aslı olan arş, kudreti elindedir. Böyle bir Zâtın şeriki olması düşünülemez.

Denildi ki: **Ayette ifade edilen dereceler,**

-Mahlukatın mertebeleridir.
-Veya arşa kadar meleklerin yükselme yerleridir.
-Veya göklerdir.
-Veya sevap dereceleridir.

يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ **"Kavuşma günü hakkında uyarmak için, kullarından dilediği kimseye emrinden ruh indiriyor."**

Ayette **"ruh"**tan murat vahiydir. Önceki ayetlerde tevhid anlatılmıştı, bu ayetle de nübüvvet meselesine giriş yapıldı.

Ayette, nübüvvetin bir lütuf olup çalışmakla elde edilmediğine bir delil vardır.

"Kavuşma günü"nden murat kıyamet günüdür. Çünkü o günde ruhlar ve cesetler, sema ve arz ehli buluşurlar.

---

[8] **"Tezekkür etmek"**, hatırlamak manasını da tazammun eder. Kur'anda anlatılan gerçekler, sanki insan aklında zâten fitrî olarak bulunmakta, ama insanlar gaflet sebebiyle bunları hatırlamamaktadır. Bu gaflet hâlinden sıyrılanlar, aslî fıtrata dönerek bu manaları hatırlarlar, Kur'anın ayetlerinden ders ve ibret alırlar.

İbadet edilen batıl mabutlarla, onlara ibadet edenler bir araya getirilirler. Yapılan ameller ve amelleri işleyenler buluşurlar.

16- يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ ۚ **"O gün onlar ortaya çıkarlar."**

-Kabirlerinden çıkarlar.
-Gözler önündedirler, onları örten bir şey yoktur.
-Ruhları açıktadır, beden örtüleri onları örtmez.
-Veya bundan murat amellerinin ve sırlarının açıkta olmasıdır.

لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ **"Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli kalmaz."**

Onların zâtları, amelleri ve hâllerinden hiçbiri Allaha gizli değildir. Ayetin bu kısmı, önceki **"O gün onlar ortaya çıkarlar"** ifadesini takrirdir.

Ayrıca, dünyadaki gibi gizli kalma tevehhümünü ortadan kaldırmaktadır.

لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ **"Bugün mülk** (hükümranlık) **kimindir?"**

لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ **"Vahid – Kahhar olan Allah'ındır."**

Ayetin bu kısmı, o günde sorulan bir soru ve buna verilen cevabı hikâye eder.

O günde sebepler ortadan kalkmış, vasıtalar yok olmuştur. Bundan dolayı mülkün Allaha ait olduğu daha iyi gözler önündedir. Gerçekte ise, mülk daima Allahındır, hakîkat-i hâl daima bunu söylemektedir.

17- اَلْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ **"Bugün her nefis yaptığının karşılığını alacaktır."**

Ayetin bu kısmı, önceki kısmın bir neticesi gibidir. Ayeti şöyle açıklayabiliriz:

İnsanların ruhları, inanç ve amellerle lezzetini ve elemini gerektirecek durumlar elde ederler. Lakin, kendilerini meşgul eden engeller dolayısıyla bunları tam duymazlar. Kıyamet koptuğunda engeller ortadan kalkar, lezzet ve elemlerini idrak ederler.

لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ **"Bugün zulüm yoktur."**

Sevabı azaltmak veya azabı çoğaltmak gibi herhangi bir haksızlık söz konusu olmayacak

إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ **"Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir."**

Çünkü hiçbir durum başka durumla ilgilenmesine engel değildir. Dolayısıyla, her birine layık oldukları şey gayet seri bir şekilde ulaşır.

18- وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ **"Yaklaşmakta olan günle onları uyar."**

"Yevm-i âzife" kıyamet günüdür. Yakınlığı sebebiyle böyle isimlendirilmiştir.

Veya cehennem ehlinin oraya yakınlığı sebebiyle böyle denilmiştir.

إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ **"O günde yürekler gırtlaklara dayanmıştır, yutkunup dururlar."**

Denildi ki: Bundan murat, ölümdür. Çünkü o günde kalpler, yerlerinden yükselir, boğazlarına yapışır. Normal hâle dönmez ki rahatlasınlar, istirahat etsinler.

مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ **"Zalimler için ne sıcak bir dost vardır, ne de sözü dinlenecek bir şefaatçi."**

"Onlar için" denilmek yerine **"zâlimler için"** denilmesi, bu durumun onlara has olduğunu bildirmek ve zulümleri sebebiyle böyle cezalandırıldıklarını anlatmak içindir.

19- يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ **"O, gözlerin hain bakışını da bilir, gönüllerin gizlediğini de."**

Hâin bakış, mahremi olmayan kadını ilk defa gördükten sonra ikinci defa nazarını çevirip bakmak ve kaçamak bakışlarla ona nazar etmektir.

Veya bundan murat, gözlerin hıyanetidir. Ayet, her türlü gizli hâlin Allaha gizli kalmadığını, O'nun bilgisi dâhilinde olduğunu ve o hâle uygun karşılığı vereceğini gösterir.

20- وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ **"Allah, hak ile hükmeder."**

Çünkü, mutlak manada Mâlik ve Hâkim O'dur. Dolayısıyla, hangi şeyle hükmetmişse, hükmettiği şey haktır.

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ **"Allah'tan başka taptıkları ise hiçbir hükümde bulunamazlar."**

Ayet, onlarla inceden bir istihzadır. Çünkü cansız bir şey hakkında "hüküm verir" veya "hüküm vermez" denilmez.

إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ **"Şüphesiz Semi' – Basîr** (hakkıyla işiten ve hakkıyla gören) **ancak Allahtır."**

Ayet, O'nun gözlerin hıyanetini bilmesini ve hak olarak hükmetmesini takrirdir ve onların söyledikleri ve yaptıkları şeylere karşılık kendilerine bir vaîddir.

Ayrıca O'nun dışında dua edip çağırdıklarının hâline de bir tarizdir.[9]

---

[9] Yani, **"Şüphesiz Semi' – Basîr** (hakkıyla işiten ve hakkıyla gören) **ancak Allahtır"** ifadesi, onların taptıklarının bir şey işitmediğini ve görmediğini tariz yoluyla onlara söylemektedir.

328. DERS

Firavunun Sarayındaki Mü'min

21- اَوَ لَمْ يَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ **"Onlar yeryüzünde dolaşıp, kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı?"**

"Kendilerinden öncekiler" ile kastedilenler, Âd ve Semud gibi peygamberleri yalanlayan kavimlerdir.

كَانُوا هُمْ اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَاٰثَارًا فِى الْاَرْضِ **"Onlar, kuvvetçe ve yeryüzündeki eserleri yönüyle kendilerinden daha çetin idiler."**

Kaleler yapmışlar, muhafazalı şehirler meydana getirmişlerdi.

فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ **"Böyle iken Allah, günahları sebebiyle onları şiddetle yakaladı."**

وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَاقٍ **"Ve onları Allah'ın azabından koruyacak hiç kimse olmadı."**

Allahtan gelen azabı onlardan men edecek kimse yoktu.

22- ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانَتْ تَاْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا **"Bunun sebebi şu idi: Peygamberleri onlara beyyineler getiriyor, onlar da inkâr ediyorlardı."**

فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ **"Bu yüzden Allah onları yakaladı."**

Ayette geçen **"beyyineler"**den murat

-Mu'cizelerdir.

-Veya apaçık hükümlerdir.

اِنَّهُ قَوِىٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ **"Şüphesiz O, Kavî'dir, cezası da çok şiddetlidir."**

O **Kavî'dir**, murat etmiş olduğu şeyi kolayca yapar.

Onun cezasından daha dehşetli bir ceza olamaz.

23- وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ **"Andolsun ki biz Mûsâ'yı ayetlerimizle ve sultan-ı mübinle gönderdik."**

"Ayetler"den murat, mu'cizelerdir. **"Sultan-ı mübin",** apaçık ve kuvvetli delildir.

Hz. Musaya verilen bu özelliklerin atıf yoluyla gelmesi,

-Her iki vasfın farklı şeyler olmasındandır.

-Veya asa gibi bazı mu'cizelerin büyüklüğüne işaret olmak üzere böyle ifade edilmiştir.

24- اِلٰى فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ **"Firavun'a, Hâmân'a ve Kârûn'a."**

فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ **"Onlar ise "Bu çok yalancı bir sihirbaz" dediler."**

Ayetin bu anlatımında Hz. Peygambere bir teselli vardır.

Ayrıca, öncekilerden daha kuvvetli ve daha uzun süre yaşamış olanların akıbetini açıklamak vardır.

25- فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا اَبْنَاءَ الَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ **"(Mûsâ) onlara tarafımızdan hakkı getirince, "Onunla beraber iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın" dediler."**

Yani, daha önce onlara yaptığınızı şimdi tekrar yapın, ta ki Musa'ya yardımdan vaz geçsinler.

وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ اِلاَّ فِى ضَلاَلٍ **"Fakat kâfirlerin tuzağı hep boşa çıkmıştır."**

"Onlar" demek yerine **"kâfirler"** denilmesi, hem hükmün bütün kafirler hakkında olduğunu gösterir, hem de hilelerinin boşa gitmesinin illetini gösterir.

26- وَقَالَ فِرْعَوْنُ **"Firavun dedi ki:"**

Etrafındakiler "O senin korktuğun kişi değildir, o sadece bir sihirbazdır. Şayet O'nu öldürsen, delil getirerek ona karşı çıkmaktan aciz kaldığın zannedilir" diyerek, Firavunun Hz. Musayı öldürmesine engel oluyorlardı.

ذَرُونِى اَقْتُلْ مُوسٰى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ **"Beni bırakın, Mûsâ'yı öldüreyim, Rabbini yardıma çağırsın!"**

Firavun, en küçük bir meselede bile kolaylıkla cana kıyarken, Hz. Musa olayında **"bırakın beni, Onu öldüreyim"** demesi, kendi iç dünyasında O'nun peygamber olduğuna kanaat getirip öldürmekten korktuğunu gösterir.

إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ **"Çünkü ben onun, dininizi değiştirmesinden yahut yeryüzünde bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum."**

Şayet O'nu öldürmezsem dininizi değiştirmesinden korkuyorum.

Veya dininizi tamamen değiştiremese bile, harp ve kargaşalarla dünyanızı fesada vermesinden endişe ediyorum.

27- وَقَالَ مُوسَى **"Mûsâ dedi:"**

Hz. Musa, Firavunun bu sözünü duyunca, kavmine şöyle dedi:

إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ **"Şüphesiz ben, hesap gününe inanmayan her kibirliden, Rabbime ve Rabbinize sığındım."**

Hz. Musa, te'kidle söze başladı. Bunda, şerrin def'inde esas olanın Allaha sığınmak olduğunu hissettirmek vardır. **"Rabbime sığındım"** derken "Rab" ismini söylemesi, matlubun hıfz ve terbiye olmasındandır. **"Rabbime ve Rabbinize"** demesi, onları kendisine muvafakata bir teşviktir. Çünkü ruhların birbirine destek olması, duaya icabeti celbeder.

Firavunu ismen değil, başka emsalini de içine alan bir vasıfla söylemesi, istiazenin genel olması içindir. Ayrıca böyle demesinde hem hakka riayet, hem de Hz. Musa'yı böyle demeye sevkeden şeye delâlette bulunmak vardır.[10]

28- وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ **"Firavun hanedanından imanını saklayan bir adam da şöyle dedi:"**

أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ **"Rabbim Allah'tır" dediği için bir adamı öldürecek misiniz?"**

Rivayete göre bu adam Firavunun yakınlarından idi.

---

[10] Yani "Firavundan Rabbime sığındım" denildiğinde niçin sığınıldığı belli değildir. Ama ayette "şöyle şöyle olan herkesten Rabbime sığındım" denildiğinde niçin sığınıldığı bellidir.

Denildi ki: Bu adam İsrailoğullarından olup, Firavun hanedanından imanını gizliyordu.

وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ **"Hâlbuki o, size Rabbinizden apaçık mu'cizeler getirdi."**

O size, doğruluğuna delâlet eden pek çok mu'cizeler ve delillerle geldi.

"Rabbinizden" demesi, onlara karşı bir delil getirmek ve onları Rablerini itirafa yaklaştırmak içindir.

Sonra da ihtiyat babından olmak üzere şöyle dedi:

وَإِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ **"Eğer bir yalancı ise, yalanı kendi aleyhinedir."**

Yalanının vebâli kendinedir. Dolayısı ile, onu def için öldürmek gerekmez.

وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ **"Eğer doğru söylüyorsa, sizi tehdit ettiği şeylerin bir kısmı başınıza gelecektir."**

Ama, ya doğruysa, o zaman en azından size vaat ettiklerinin bir kısmı başınıza gelir.

Bu zâtın böyle anlatımında,

-Hem etkin bir şekilde sakındırma,

-Hem insaflı bir yaklaşım,

-Hem de taassuptan uzaklık vardır. Bundan dolayı, **"eğer bir yalancı ise"** kısmını önce söyledi.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ **"Şüphesiz Allah, aşırı giden, yalancılık eden kimseyi doğru yola eriştirmez."**

Bu, o mü'min zâtın getirdiği üçüncü delildir. Bunda iki cihetle delil vardır:

1-Musa şayet haddi aşan bir yalancı olsaydı, Allah O'na bu delilleri vermez ve bu mu'cizelerle desteklemezdi.

2-Allah kime yardımı bırakırsa onu helâk eder, dolayısıyla sizin onu öldürmenize ihtiyaç olmaz.

Belki de bu mü'min zât, birinci manayı kastetmekle beraber, tabiatlarını yumuşatmak için ikinci manayı kastediyormuş gibi gösterdi.

Ayrıca, bu ifade ile Firavunun haddi aşan bir yalancı olduğuna, Allahın onu doğru yola ve kurtuluşa erdirmeyeceğine tarizde bulundu.

29- يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ **"Ey kavmim! Bugün arzda hâkim kimseler olarak saltanat sizindir."**

Arz'dan murat, Mısır diyarıdır.

فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا **"Ama başımıza gelirse, bizi Allah'ın azabından kim kurtarır?"**

Dolayısıyla işinizde fesada gitmeyin, O'nu öldürmek suretiyle kendinizi Allahtan gelecek belaya maruz bırakmayın. Çünkü Allahtan bir ceza bize geldiğinde, o kimse bundan bizi kurtaramaz.

Bu zâtın **"Ama başımıza gelirse, bizi Allah'ın azabından kim kurtarır?"** derken kendini de işin içine katması,

-Onların yakını olmasındandır.

-Kendisinin onlarla beraber olduğunu göstermek,

-Ve onlara nasihat ettiği hususlarda kendisinin de ortak olduğunu bildirmek içindir.

قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَى **"Firavun dedi: Ben size ancak kendi görüşümü bildiriyorum."**

Musa'nın öldürülmesiyle ilgili görüşüm, bence doğru olan görüştür. Bunun böyle olduğu hususunda kalbim ve dilim müttefiktir.

وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ **"Ve sizi ancak doğru yola sevk ediyorum."**

30- وَقَالَ الَّذِي آمَنَ **"İman etmiş olan adam dedi ki:"**

يَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ **"Ey kavmim! Doğrusu ben sizin hakkınızda ahzabın günleri gibi bir günden korkarım."**

Şayet O'nu yalanlar ve öldürmeye kalkışırsanız, önceki kavimlerin başlarına gelen felâketler nevinden felâketlere maruz kalmanızdan korkarım.

31- مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ **"Nûh kavmi, Âd, Semûd ve onlardan sonrakilerin başına gelenlerin bir benzerine** (maruz kalmanızdan korkarım)**."**

Bunlar, Allahı inkârı ve peygamberleri yalanlamayı âdet hâline getirmişlerdi.

وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعِبَادِ **"Allah, kullarına bir zulüm murat etmez."**

Dolayısıyla, onları günahsız yere cezalandırmaz ve onlardan zâlim olanları da cezasız bırakmaz.

Bu ifade, **"Rabbin, kullara asla zulmedici değildir."** (Fussılet, 46) ayetinden daha etkili bir anlatımdır. Çünkü burada sadece zulüm değil, Allah'ın iradesinin zulme taalluku nefyedilmektedir.

32- وَيَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ **"Ey kavmim! Gerçekten ben sizin için, o birbirine nida gününden korkarım."**

Bundan murat, kıyamet günüdür. O günde insanlar yardım için birbirlerine seslenecekler veya "yazıklar olsun bize" şeklinde feryat edeceklerdir.

Veya A'raf sûresinde anlatıldığı gibi, cennet ve cehennem ashabı birbirlerine seslenecekler.[11]

33- يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ ۚ **"O gün, arkanıza dönüp kaçarsınız."**

O gün mahşerden cehenneme doğru arkanıza bakmadan dönüp gidersiniz.

Denildi ki: Bundan murat, cehennem ateşinden ürküp kaçmalarıdır.

مَا لَكُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ ۚ **"O gün sizi, Allah'tan kurtaracak kimse yoktur."**

وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ **"Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek biri yoktur."**

34- وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ **"Andolsun, daha önce de Yûsuf size beyyinelerle gelmişti."**

Yani, **"Musa'dan önce Yusuf size gelmişti."**

Burada, ecdadın hâllerinin evlada nisbeti söz konusudur.

"Beyyineler"den murat mu'cizelerdir.

فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ ۖ **"Ama siz, onun size getirdikleri hakkında şüphe edip durmuştunuz."**

Dinle alakalı size getirdiklerinden hep şüphe içinde oldunuz.

---

11 Bunun için bkz. A'raf 44-51.

حَتّٰٓى اِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِهٖ رَسُولاً **"O ölünce de, "Allah, ondan sonra aslâ peygamber göndermez" demiştiniz."**

O'nun risaletini yalanlamanıza ilave olarak, O'ndan sonra gelecek rasûlleri de inkâr ettiniz.

Veya O'nun risaletine şek ile bakmakla beraber, O'ndan sonra bir rasûl gelmeyeceğinde tam kanaat sahibi oldunuz.

كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ ۚ **"İşte Allah, aşırı giden şüpheci kimseleri böyle saptırır."**

İşte Allah, apaçık mu'cizeleri gördüğü hâlde,

-Vehmin galip gelmesi,

-Ve taklide saplanıp kalmak neticesi şek içinde kalan haddini aşmış kimseleri böyle saptırır.

35- اَلَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِىْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ اَتٰىهُمْ ۗ **"Onlar kendilerine gelmiş hiçbir delil olmaksızın, Allah'ın âyetleri hakkında mücadele eden kimselerdir."**

Bunlar bir delile dayandıklarından değil,

-Ya taklide saparak,

-Veya batıl bir şüpheyle Allahın ayetlerine karşı mücadele ederler.

كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۗ **"Bu ise, Allah katında ve iman edenler katında büyük bir buğzu gerektiren bir iştir."**

كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ۗ **"Allah, her kibirli zorbanın kalbini işte böyle mühürler.**

36- وَقَالَ فِرْعَوْنُ يٰهَامٰنُ ابْنِ لِىْ صَرْحًا **"Firavun dedi ki: Ey Hâmân! Bana yüksek bir kule yap."**

لَّعَلِّىْٓ اَبْلُغُ الْاَسْبَابَ ۙ **"Belki yollara erişirim."**

37- اَسْبَابَ السَّمٰوٰتِ **"Göklerin yollarına."**

Ayette geçen **"esbab"**, "yollar" anlamındadır. Firavun bunu önce mübhem olarak ifade edip ardından açıkladı. Bunda, muhatabı onu öğrenmeye teşvik vardır.

فَاَطَّلِعَ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوسٰى **"Böylece Mûsâ'nın ilâhına muttali olayım."**

Muhtemelen Firavun bu talimatla, yüksek bir yerde vezirinin rasathane yapmasını istedi. Ta ki arzda meydana gelen olaylara delâlet edecek semavi sebepler (yollar) olan yıldızların hâlini buradan gözlemleyebilsin, böylece Allahın O'na bir şeyler gönderdiğine delâlet eden bir şey görebilsin.

Veya böyle diyerek Hz. Musa'nın peygamberlik davasının çürük olduğunu göstermek istedi. Çünkü, Firavunun kabulüne göre "ben peygamberim" diyen birinin semanın ilahından haber vermesi, semaya muttali olmasına ve oraya kadar yükselmesine bağlıdır. Böyle bir şey ise, insanın yapabileceği şeylerden değildir.

Firavunun bu düşüncesi, Allahı ve O'nun insanlara nasıl mesaj ilettiğini bilmemekten kaynaklanmakta idi.

وَاِنِّىْ لَاَظُنُّهٗ كَاذِبًا **"Çünkü ben, onun yalancı olduğunu sanıyorum."**

Ben O'nu risalet davasında yalancılardan sanıyorum.

وَكَذٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوْٓءُ عَمَلِهٖ **"Böylece Firavun'a yaptığı kötü iş süslü gösterildi."**

وَصُدَّ عَنِ السَّبِيْلِ **"Ve doğru yoldan saptırıldı."**

Firavuna amelinin süslü kılınması ve doğru yoldan çevrilmesi, sebep olarak şeytana, gerçek fail olarak ise Allaha dayanır.

وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ اِلَّا فِىْ تَبَابٍ **"Firavun düzeni boşa çıkmaya mahkumdur."**

Bunu söyleyen, Firavun hanedanından iman eden zâttır. Hz. Musa olduğu da söylenmiştir.

38- وَقَالَ الَّذِىْٓ اٰمَنَ **"O iman eden kimse dedi ki:"**

يٰقَوْمِ اتَّبِعُوْنِ اَهْدِكُمْ سَبِيْلَ الرَّشَادِ **"Ey kavmim! Bana uyun ki, sizi sebilü'r- reşada** (doğru yola) **sevk edeyim."**

Sebilür-reşad, kendisinde sülûk edeni maksuda götüren yoldur.

Bu ifadede, Firavun ve kavminin gittiği yolun bozuk bir yol olduğuna tariz vardır.[12]

---

12 Firavun yirmidokuzuncu ayette **"Ve sizi ancak doğru yola sevk ediyorum."**

39- يَا قَوْمِ اِنَّمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ **"Ey kavmim! Bu dünya hayatı ancak gelip geçici bir faydalanmadır."**

وَاِنَّ الْاٰخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ **"Ahiret ise ebedî olarak kalınacak yerdir."**

Çünkü şu dünya hayatı süratle zevâl bulması cihetiyle sadece azıcık bir faydalanmaktır. Ahiret yurdu ise, ebedi olmasıyla gerçek yerleşim yeridir.

40- مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزٰى اِلَّا مِثْلَهَا **"Kim bir kötülük işlerse, ona ancak yaptığının dengi ile ceza verilir."**

Bu, Allahtan bir lütuftur.

Ayette, cinayetlerde dengiyle ödeme yapılacağına bir delil vardır.[13]

وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ **"Erkek veya kadın, her kim de mü'min olarak iyi bir amel işlerse, işte onlar cennete girerler."**

يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ **"Orada kendilerine hesapsız rızık verilir."**

Orada **"biğayri hisap"** yani "hesapsız" rızıklanmaları

-"Şu kadar" diye bir sınır olmaması,

-Ve amelleriyle mütenasip bulunmamasındandır. Allah, kendisinden lütuf ve rahmet olarak, onlara kat kat sevaplar verir, hesapsız rızıklandırır.

Ayetin anlatımında salih amel işlemeye vurgu yapılmış, ancak bunun **"mü'min kimseler için"** böyle netice vereceğine dikkat çekilmiştir. Demek ki, iman olmadan işlenen salih amellerde böyle bir mükafat söz konusu değildir.

41- وَيَا قَوْمِ مَا لِيٓ اَدْعُوكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُونَنِيٓ اِلَى النَّارِ **"Ey kavmim! Nedir bu başıma gelen? Ben sizi kurtuluşa çağırıyorum, siz ise beni ateşe çağırıyorsunuz."**

Biraz önce **"ey kavmim"** demiş iken, bu cümlesinde de **"ey kavmim"** ifadesini tekrarlaması, onları gaflet uykusundan uyarmak ve nida edilen hususa önem vermelerini sağlamak içindir. Ayrıca, kendisinin onların hayrını istemesine mukabil, onların menfi tavırlarını kınamaktır.

---

demişti. Bu ifade ile, gerçek doğru yolun onun gittiği yol olmadığı anlatılmış oldu.

[13] Mesela, bir cam kıran kimseye bunun bedeli ödetilir, kendisinden iki cam parası alınmaz.

42- تَدْعُونَنِى لِاَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَاُشْرِكَ بِهٖ مَا لَيْسَ لِى بِهٖ عِلْمٌ **"Siz beni Allah'ı inkâr etmeye ve hakkında hiçbir bilgim olmayan şeyleri O'na ortak koşmaya çağırıyorsunuz."**

Kendisinin rab olduğu hususunda hiçbir bilgim olmayan şeyi, Allaha ortak kılmaya beni çağırıyorsunuz.

Böyle demekten muradı, Allahın dışında rab telakki edilen şeylerin rububiyetini reddetmektir.

Böyle demesinde, ulûhiyetin (ilah olmanın) mutlaka bir delile dayanması gerektiğini hissettirmek vardır.[14] Dolayısıyla, birinin ilahlığına itikad etmek, ancak yakîn ile olmalıdır.

وَاَنَا اَدْعُوكُمْ اِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ **"Ben ise sizi Azîz – Ğaffar olana çağırıyorum."**

Benim kendisine imana davet ettiğim Allah ise, ulûhiyette olması gereken bütün sıfatları kendinde cem etmiştir.

O, tam bir kudret ve galebeye, ilim ve iradeye sahiptir. Mahlûkatın amellerine karşılık verir, onları azaplandırmaya veya affetmeye kâdirdir.

43- لَا جَرَمَ اَنَّمَا تَدْعُونَنِى اِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِى الدُّنْيَا وَلَا فِى الْاٰخِرَةِ **"Şüphe yok ki sizin beni çağırdığınız şey, dünyada da ahirette de çağrılmaya** (ibadete) **layık değildir."**

Sizin ilahlarınızın ibadete layık olmadığı ise, gözler önündedir. Çünkü onlar cansız şeylerdir, bunların ilahlığını (mabud olmalarını) gerektiren hiçbir özellikleri yoktur.

وَاَنَّ مَرَدَّنَا اِلَى اللّٰهِ **"Şüphesiz dönüşümüz Allah'adır."**

Ölüm ile, dönüşümüz Allahadır.

وَاَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ اَصْحَابُ النَّارِ **"Ve şüphesiz, aşırı gidenler cehennem ashabının ta kendileridir."**

Allaha şirk koşmak ve kan akıtmak gibi fiillerle dalalet ve tuğyanda aşırı giden müsrifler, elbette cehennem ashabı olmayı hak etmişlerdir.

44- فَسَتَذْكُرُونَ مَا اَقُولُ لَكُمْ **"Size söylediklerimi hatırlayacaksınız."**

---

[14] Yani birisin "ben ilahım" demesiyle veya bazı insanların herhangi bir şeyi "ilah" kabul etmesiyle, o şey ilah olmaz. İlah olduğuna dair delil olması gerekir.

İlerde, size verdiğim bu nasihati hatırlayacaksınız.

وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ **"Ve ben işimi Allah'a havale ediyorum."**

Her türlü kötü şeyden beni koruması için, işimi Allaha bıraktım.

إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ **"Şüphesiz Allah, kullarını hakkıyla görendir."**

Allah, kullarını görür, dolayısıyla onları muhafaza eder.

Bir sonraki ayetten, onların bu zâtı tehdit ettikleri anlaşılmaktadır. Böyle olunca, ayetin bu kısmı onların tehditlerine bir cevap gibidir.

45- فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا **"Allah, kurdukları tuzakların kötülüklerinden onu korudu."**

وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ **"Âl-i Firavnı ise, o kötü azap kuşattı."**

Âl-i Firavundan murat, Firavun ve kavmidir. Firavunun burada doğrudan zikri geçmemesi, onların zikrinin buna lüzum hissettirmemesindendir. Yani, Allah Âl-i Firavuna azap verdiğinde, Firavunun da buna dâhil olduğu evleviyetle sabittir.

"Kötü azap"tan murat, suda boğulmaları, katledilmeleri veya cehennem azabına maruz kalmalarıdır.

46- اَلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا **"**(Öyle bir) **ateş ki, onlar sabah-akşam ona arz olunurlar."**

Ayette bahsedilen ateş, şu rivayetten anlaşıldığı üzere, ruhlarına kabirde verilen azaptır: "Onların ruhları siyah kuşların içinde kıyamet gününe kadar sabah-akşam ateşe arzedilirler."

"Sabah-akşam" şeklindeki ifade, tahsis ve teyide muhtemeldir.[15]

Ayette, ölümden sonra ruhun bekasına ve kabir azabına bir delil vardır.[16]

---

[15] Yani, "onların kabir azabı sabah ve akşam vakitlerinde, günde iki defa gerçekleşir" manası anlaşılabileceği gibi, "devamlı azap içinde bulunurlar" manası da anlaşılabilir.

[16] Ölüm, ruhun bedenden ayrılması olayıdır. Ruh ile beden arasında, lamba ile cereyan arasındaki gibi bir münasebet vardır. Lamba parçalandığında ışık artık görülmez, ama aslında cereyana bir zarar da gelmez. Cereyanın varlığı lambadan farklıdır ve ona bağlı değildir. Beden ölüm ile dağılır, ama ruh kendi hayatına devam eder.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ **"Kıyamet koptuğu günde ise"**

Firavun hanedanına verilecek bu azap, dünya devam ettikçe olacaktır. Ama, kıyamet koptuğunda, onlarla ilgili olarak meleklere şöyle denilir:

اَدْخِلُوا اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ **"Âl-i Firavnı azabın en şiddetlisine sokun!"**

Bundan murat ise, cehennem azabıdır.

Çünkü cehennem azabı, kabir azabından daha şiddetlidir.

47- وَاِذْ يَتَحَاجُّونَ فِى النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوٓا اِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ **"Ateşin içinde birbirleriyle tartışırlarken, zayıf olanlar, büyüklük taslayanlara, "Biz size uymuş kimselerdik. Şimdi ateşten olan payımızdan bir kısmını bizden kaldırabilir misiniz?" derler."**

Ondan bir kısmını bizden def edebilir veya kendiniz yüklenebilir misiniz?

48- قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوٓا اِنَّا كُلٌّ فِيهَآ **"Büyüklük taslayanlar ise şöyle derler: Biz hepimiz ateşin içindeyiz."**

Yani, hem biz hem siz aynı ateşteyiz, nasıl size bir fayda verebiliriz? Yapabilsek, kendimizden azabı def ederiz!

اِنَّ اللّٰهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ **"Şüphesiz Allah, kullar arasında hüküm vermiştir."**

Allah Cennet ehlini cennete, cehennem ehlini cehenneme almakla, kulları arasında hükmünü vermiştir. Onun hükmünü bozacak kimse yoktur.[17]

49- وَقَالَ الَّذِينَ فِى النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ **"Ateşte olanlar cehennem bekçilerine, "Rabbinizden isteyin de** (hiç değilse) **bir gün bizden azabı hafifletsin" derler."**

"Ateşte olanlar, oranın bekçilerine şöyle derler" demek yerine **"cehennem bekçilerine şöyle derler"** denilmesi, durumun dehşetini ifade et-

---

[17] Dünyada, mahkemenin verdiği kararı bir üst mahkeme bozabilmektedir. Ama Allah için –haşa- bir üst merci yoktur ki, O'nun verdiği hükmü bozabilsin!

mek ve korkutmak içindir veya onların o ateşte yerlerini beyan için böyle denilmiştir.[18]

"Cehennem" kelimesinin, o azap mahallinin en uzak derekesi olması muhtemeldir.

50- قَالُوا اَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ **"Dediler: "Size peygamberleriniz açık mu'cizeler getirmemiş miydi?"**

Cehennem bekçileri böyle diyerek,

-Onları ilzam etmek

-Hakka davet edildikleri vakitleri zayi etmelerinden dolayı onları kınamak,

-Ve icabet sebeplerini boşa çıkarmalarını göstermek istediler.

قَالُوا بَلٰى **"Onlar, "Evet, getirmişti" dediler."**

قَالُوا فَادْعُوا **"Öyleyse kendiniz yalvarın" dediler."**

"Siz kendiniz dua edin. Biz buna cesaret edemeyiz. Çünkü bize, sizin gibilere dua etme hususunda izin verilmedi."

Bunda, onların ümitlerini bütün bütün kırmak vardır.

وَمَا دُعٰٓؤُا الْكَافِرِينَ اِلَّا فِى ضَلَالٍ **"Şüphesiz kâfirlerin duası boşunadır."**

Onların duası zâyi olur, cevap verilmez.

Bunda da yine onların icabet hususunda bütün ümitlerini kırmak vardır.

51- اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْاَشْهَادُ **"Şüphesiz biz, elçilerimize ve iman edenlere dünya hayatında ve şahitlerin şahitlik edecekleri günde yardım ederiz."**

Biz, elçilerimize şu dünyada

-Deliller göstererek,

-Zafer vererek,

-Onlar namına kâfirlerden intikam alarak yardım ederiz.

-**"Ve şahitlerin şahitlik edecekleri günde"**,

Yani, onlara yardımımız hem dünya hem de ahirettedir.

---

[18] Birinci yoruma göre, cehennem ve ateş aynı anlamda kullanılmıştır. Ama ikinci yoruma göre, cehennem bir mekân olarak ele alınmış, ateş ise onda bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

Din düşmanlarının zaman zaman peygamberlere galip gelmesi bu hükmü bozmaz. Çünkü, itibar işin akıbetine ve ekseri durumlara göredir.[19]

Ayette geçen **"şahitler"**den murat, kıyamet günü şehâdette bulunacak olan

-Melekler,

-Peygamberler,

-Ve mü'minlerdir.

52- يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ **"O gün zalimlere, mazeretleri fayda vermez."**

Buradaki **"gün"** ifadesi, önceki ayetteki günden bedeldir. Yani, şahitlerin şehadette bulunacağı o günde, o zâlimlerin ileri sürdükleri mazeretler kendilerine bir fayda vermeyecektir. Çünkü, batıl bir özürdür.

Veya onlara izin verilmez ki mazeret beyan edebilsinler!

وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ **"Onlara lânet vardır."**

Lânetten murat, rahmetten uzak kılınmalarıdır.

وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ **"En kötü yer onlar içindir."**

Bundan murat, cehennemdir.

---

[19] Mesela, Hz. Peygamber Mekke döneminde çok sıkıntılar yaşamış ve Uhud Savaşında mağlubiyet tadılmıştır. Ama neticede hak batıla galip gelmiş, Mekke fethedilmiş, Ka'be putlardan temizlenmiştir. Diğer peygamberlerin hayatına ve peygamber varisi zâtların durumlarına bu zâviyeden bakmak lazımdır. Nitekim Kur'an-ı Kerîm **"İşte bak, uyarılanların akıbeti nasıl oldu?"** (Yunus, 73), **"O halde sabret! Şüphesiz akıbet, müttakilerindir."** (Hûd, 49) demektedir.

329. DERS

Tek Mabud

53- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْهُدٰى **"Andolsun, biz Mûsâ'ya hüda'yı verdik."**

Hüda'dan murat, dîn hususunda yol gösterici olan mu'cizeler, sahifeler ve hükümlerdir.

وَاَوْرَثْنَا بَنِىٓ اِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ **"İsrailoğulları'nı da Kitaba varis kıldık."**

Hz. Musa'dan sonra İsrailoğullarını Tevrata mirasçı yaptık.

54- هُدًى وَذِكْرٰى لِاُولِى الْاَلْبَابِ "(O Kitap), **akıl sahipleri için bir rehber ve öğüttür."**

O Tevrat bir hidayet ve öğüttür.

Veya bir yol gösterici ve bir hatırlatıcıdır.

Ayet metnindeki **ulu'l-elbab'**tan murat, selim akıl sahipleridir.

55- فَاصْبِرْ **"Öyleyse sen sabret."**

Öyleyse (ey peygamber!) Sen o müşriklerin ezasına sabret!

اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ **"Allah'ın va'di şüphesiz haktır."**

Allahın yardım vaadi elbette haktır. O, vaadinde hulfetmez. Sen, Musa ve Firavunun kıssasına bak, orada buna şahitler bulursun.

وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ **"Günahın için istiğfar et."**

-Evlâ olanı terk etmek,

-Veya düşmanların durumundan dolayı kederlenmek gibi hâllerin için istiğfar ederek eksiklerini tamamla, dininin meselelerine yönel. Çünkü Allahu Teâlâ, yardımda ve dinini galip kılmada Sana kâfidir.

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ **"Akşam-sabah Rabbini hamd ederek tesbih et."**

Rabbine olan tesbih ve tahmîdine devam et.

Denildi ki: Bu iki vakitte namaz kıl! Çünkü Mekke döneminde farz olan namaz, sabah ve akşam ikişer rekât namaz kılmak idi.

56- اِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِى اٰيَاتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ اَتٰيهُمْ اِنْ فِى صُدُورِهِمْ اِلاَّ كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ **"Allah'ın âyetleri hakkında, kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın mücadele edenler var ya, onların kalplerinde kendisine asla ulaşmayacakları bir kibir vardır."**

Ayet, her ne kadar Mekke müşrikleri ve Yahudiler hakkında inse de, hüküm olarak batıl yolda mücadele veren herkesi içine alır.

Hz. Peygamber bazı Yahudileri İslâma davet ettiğinde şöyle demişlerdi: "Bizim kurtarıcımız (beklediğimiz zât) Sen değilsin. O, Davud neslinden Mesihtir. O'nun saltanatı karayı ve denizi içine alır. Nehirler onunla beraber akar."

Kibirden murat,

-Hakka karşı büyüklenmek,

-Tefekkürden ve ilim öğrenmekten kendini müstağni saymaktır.

-Veya reislik sevdasıdır.

-Veya nübüvvet ve saltanatın ancak kendilerinin hakkı olduğunu düşünmeleridir.

فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ **"Sen Allah'a sığın."**

اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ **"Şüphesiz O, Semi' – Basîr'dir."**

Çünkü O, sözlerinizi işitir, fiillerinizi görür.

57- لَخَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ **"Elbette göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyüktür."**

Dolayısıyla, büyüklüğü ile beraber gökleri ve yeri bir asıl olmadan yoktan yaratmaya kâdir olan, elbette bu insanı ikinci defa bir asıldan yaratmaya kâdirdir.

Ayetin bu kısmı, onların hakkında mücadele ettikleri en müşkil olan haşir meselesini, tevhid meselesiyle bir beyandır.[20]

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لاَيَعْلَمُونَ **"Fakat insanların çoğu bilmezler."**

Çünkü onlar,

-Aşırı gafletleri,

---

[20] Çünkü haşrin en büyük delili tevhiddir. Âlemi yaratan kabul edildiğinde, haşri getirmenin O'na zor olmadığı da anlaşılır.

-Ve hevâya tâbi olmaları yüzünden tefekkür ve teemmül ile bakmazlar.

58- وَمَا يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيرُ **"Kör ile gören bir değildir."**

Bundan murat, gafil kimse ile gerçekleri gören kimsedir.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِىٓءُ **"İman edip salih ameller işleyenler ile kötülük yapanlar da."**

Güzel işler yapanla kötü işler yapan da bir değildir. Dolayısıyla, bunların farklılığının ortaya çıkacağı bir hâlin olması gerekir, bu ise öldükten sonraki hayattır.

قَلِيلاً مَاتَتَذَكَّرُونَ **"Siz pek az düşünüyorsunuz!"**

Zamir, insanlara racidir. Veya sadece kâfirler için kullanılmıştır.

Ayette, gaybtan hitaba bir iltifat vardır.

Veya, cümlenin başında Hz. Peygambere yönelik olarak **"De ki"** şeklinde mukadder bir emir vardır.

59- اِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ لَارَيْبَ فِيهَا **"Kıyamet günü mutlaka gelecektir, bunda hiç şüphe yoktur."**

Çünkü, gelmesine bir engel olmadığı gibi, bütün peygamberler onun vukuu ile ilgili vaadi bildirmekte ittifak halindedirler.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَايُؤْمِنُونَ **"Fakat insanların çoğu buna inanmazlar."**

Sadece zâhire (dış görünüşe) bakıp durduklarından kıyametin gelmesini tasdik etmiyorlar.

60- وَقَالَ رَبُّكُمُ **"Rabbiniz şöyle dedi:"**

ادْعُونِىٓ اَسْتَجِبْ لَكُمْ **"Bana dua edin, size cevap vereyim."**

Ayetin devamında ibadetten bahsedildiğinden, buradaki **"dua edin"** ifadesi "ibadet edin" manası taşıyabilir.

اِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِى سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ع **"Bana ibadet etmekten kibirlenenler, aşağılanmış bir hâlde cehenneme gireceklerdir."**

Veya dua doğrudan kendi anlamında olup, ayetin bu kısmında geçen "ibadet", dua olarak açıklanabilir. Çünkü dua, ibadetin bölümlerinden biridir.

61- اَللّٰهُ الَّذِی جَعَلَ لَکُمُ الَّیْلَ لِتَسْکُنُوا فِیهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا **"O Allah ki, içinde rahat etmeniz için geceyi ve gösterici olarak da gündüzü var etti."**

Çünkü gecenin tabiatında soğukluk ve karanlık vardır, bu da hareketlerin zayıflamasına ve duyguların sükûnet bulmasına sebebiyet verir.

Ayette görmenin gündüze nispet edilmesi, görme olayını daha etkili bir şekilde anlatmak içindir.[21]

اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَی النَّاسِ **"Şüphesiz Allah, insanlara karşı sonsuz lütuf sahibidir."**

Öyle bir lütuf sahibidir ki, hiçbir lütuf ona denk olamaz. Ayette, bunu hissettirmek için mesele mutlak bırakıldı, insana olan lütuflar anlatılmadı.

وَلٰکِنَّ اَکْثَرَ النَّاسِ لاَیَشْکُرُونَ **"Fakat insanların çoğu şükretmezler."**

Ekser insanların şükretmemesi,

-Mün'imi (nimetleri veren Allahı) bilmemelerinden,

-Ve nimet mevkilerinden gaflette bulunmalarındandır.

Üst cümlede **"insanlar"** ifadesi geçtiği hâlde burada da tekrar edilmesi, nankörlüğün onlara has olmasındandır.[22]

62- ذٰلِکُمُ اللّٰهُ رَبُّکُمْ خَالِقُ کُلِّ شَیْءٍ **"İşte her şeyin yaratıcısı olan Rabbiniz Allah!"**

لآ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ **"O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."**

İşte, ulûhiyeti ve rububiyeti gerektiren fiiller kendine ait olan Zât, Rabbiniz olan Allahtır.

Bunları yapan zât olan Allah, şu özelliklerle anlatılmıştır:

-O sizin Rabbinizdir.

-Herşeyi O yaratmıştır.

-Ondan başka ilâh yoktur.

Bu cümlelerin her biri, önceki cümleyi tahsis ve takrir eder.[23]

---

21 "Ömer âdildir" yerine "Ömer, adalettir" dediğimizde, her şeyiyle âdil olduğu anlatılmış olur. Burada da benzeri bir anlatım söz konusudur.

22 Yani, diğer mahlûklar Allahı bilirler ve O'nun nimetlerinin farkındandırlar. Dolayısıyla, şükür görevlerini yerine getirirler.

23 Yani mesela,

فَأَنّٰى تُؤْفَكُونَ **"Durum bu iken, nasıl oluyor da** (haktan) **döndürülüyorsunuz?"**

Durum böyle iken nasıl ve hangi cihetle O'na ibadet etmeyi bırakıyor, başkasına tapıyorsunuz?!

63- كَذٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ **"Allah'ın âyetlerini inkâr etmekte olanlar, işte böyle döndürülürler."**

Yani, bunların çevrilmeleri gibi, Allahın ayetlerini inkâr eden ve düşünmeyen herkes haktan çevrilir.

64- اَللّٰهُ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً **"O Allah ki, yeryüzünü sizin için yerleşim yeri, göğü de üzerinize tavan yaptı."**

Ayet, Allahın ulûhiyet ve rububiyetine, başka özel fiillerle ikinci bir istidlâldir.

وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ **"Size suret verip de suretlerinizi en güzel kıldı."**

İnsanın en güzel surette olması,

-Endamının düzgünlüğü,

-Vücudunun tümüyle kıllı olmaması,

-Azalarının tenasübü,

-Çeşitli sanat eserleri meydana getirebilmesi,

-Kemâlât elde edebilmesi gibi özellikleri sebebiyledir.

وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ **"Ve temiz şeylerle sizi rızıklandırdı."**

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ **"İşte Rabbiniz Allah!"**

فَتَبَارَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ **"Alemlerin Rabbi Allah yücedir!"**

Çünkü, Allahın dışında ne varsa, hepsi terbiyeden geçmiştir. Bunların her biri hadd-i zâtında fakir ve muhtaçtır, zevale maruzdur.

65- هُوَ الْحَىُّ **"O, Hayy'dır."**

-O sizin Rabbiniz olduğu için Allahtır.

-Herşeyi yaratan O olduğu için, sizin de Rabbiniz O'dur.

-Kendisinden başka ilah olmadığı için, her şeyi yaratan da Odur.

Böylece bu cümleler, birbirine zincirin halkaları gibi bağlıdırlar.

O'nun hayatı zâtındandır, hayatı başkasının hayat vermesiyle olmayıp, kendindendir.

لَآ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ **"O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."**

Çünkü O'ndan başka mucid (icad eden) yok.

Zâtında ve sıfatlarında O'na denk veya O'na yakın biri söz konusu değil.

فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ **"O hâlde dinde samimi olarak sadece O'na dua edin."**

O'na ibadet edin.

Şirk ve riyadan arınmış bir şekilde O'na taatte bulunun.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ **"Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allaha mahsustur."**

66- قُلْ اِنِّى نُهِيتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَمَّا جَاءَنِىَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّى **"De ki: Rabbimden bana beyyinat gelince, Allah'ı bırakıp da sizin çağırdıklarınıza ibadet etmem bana yasaklandı."**

Beyyinattan murat, deliller ve ayetlerdir. Veya sadece ayetlerdir. Çünkü onlar aklın delillerini takviye eder ve onları uyarır.

وَاُمِرْتُ اَنْ اُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ **"Ve âlemlerin Rabbine teslim olmam bana emredildi."**

67- هُوَ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ **"O ki, sizi** (önce) **topraktan, sonra nutfeden, sonra "alaka"dan yarattı."**

ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلاً **"Sonra sizi** (ana rahminden) **bebek olarak çıkarır."**

ثُمَّ لِتَبْلُغُوا اَشُدَّكُمْ **"Sonra olgunluk çağına ulaştırır."**

ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا **"Sonra da ihtiyarlık dönemine erdirir."**

وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى مِنْ قَبْلُ **"İçinizden bir kısmı önceden vefat eder."**

Bir kısmınız yaşlılığa veya kemâl yaşına varmadan vefat eder.

وَلِتَبْلُغُوا اَجَلاً مُسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ **"Allah bunları, ecel-i müsemmaya erişmeniz ve düşünüp akıl erdirmeniz için yapar."**

Ecel-i müsemmadan murat,

-Ya ölüm vaktidir,

-Veya kıyamettir.

Allahın bütün bunları yapması, işte bu belli olan ecele ulaşmanız ve bunlarda olan delil ve ibretleri düşünmeniz içindir.

68- هُوَ الَّذِى يُحْيِ وَيُمِيتُ "O, yaşatır ve öldürür."

فَإِذَا قَضَى اَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ "Bir şeye hükmettiğinde, ona sadece "ol" der, o da oluverir."

O, murat ettiğini yaratmada külfete katlanmaya ve bir takım aletlere muhtaç değildir.

Hayatı vermek ve almak, aletlere ve maddelere bağlı olmayan zâtî bir kudreti iktiza eder.

330. DERS

Kâfirlerin Hüsranı

69- اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِى اٰيَاتِ اللّٰهِ **"Allah'ın âyetleri hakkında mücadele edenleri görmedin mi?"**

اَنّٰى يُصْرَفُونَ **"Nasıl da döndürülüyorlar?"**

Nasıl da O'nu tasdikten çevriliyorlar?!

56. ayette Allahın ayetleri hakkında mücadele edenlerden söz edilmişti. Burada tekrar edilmesi,

-Mücadele edenlerin farklı olmasından,

-Veya mücadele ettikleri şeyin farklılığındandır.

-Veya te'kîd içindir.

70- اَلَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا اَرْسَلْنَا بِهٖ رُسُلَنَا **"Onlar, kitabı ve elçilerimizle gönderdiklerimizi yalanladılar."**

Kitap'tan murat

-Ya Kur'andır.

-Veya bütün semavî kitaplardır.

"Elçilerimizle gönderdiklerimizi yalanladılar." ifadesinden murat ise,

-Ya diğer kitaplardır.

-Veya vahiy ve şeriatlerdir.

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ **"Ama sonra bilecekler."**

Yalanlamalarının karşılığını sonra bilecekler.

71- اِذِ الْاَغْلاَلُ فِى اَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلاَسِلُ يُسْحَبُونَ **"O zaman boyunlarında halkalar ve zincirler olduğu halde sürükleneceklerdir."**

72- فِى الْحَمِيمِ **"Kaynar suda."**

ثُمَّ فِى النَّارِ يُسْجَرُونَ **"Sonra da ateşte yakılacaklardır."**

Ayetten murat, onların çeşit çeşit azaplara maruz kalacaklarını, azabın birinden diğerine intikal ettirileceklerini bildirmektir.

73- ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ اَيْنَ مَاكُنْتُمْ تُشْرِكُونَ **"Sonra onlara şöyle denilir: Ortak koştuklarınız nerede?"**

74- مِنْ دُونِ اللّٰهِ **"Allah'tan başka."**

قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا **"Onlar da derler: Bizden kaybolup gittiler."**

Ayette anlatılan bu durum, batıl mabutları olan putlarıyla bir araya getirilmeden öncedir.

Veya bundan murat "onlar bizden yana kaybolup gittiler, onlardan umduğumuzu bulamadık." manasıdır.

بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُوا مِنْ قَبْلُ شَيْئًا **"Doğrusu, önceden hiçbir şeye tapmıyorduk."**

Yani, doğrusu şunu anladık: Biz onlara ibadet etmekle aslında hiçbir şeye ibadet etmiyormuşuz. Çünkü onlar, kendilerinden bahse değer şeyler değillermiş.

Bu mana, "onu bir şey zannetmiştim, ama değilmiş" denilmesi gibidir.

كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ الْكَافِرِينَ **"Allah, kafirleri işte böyle saptırır."**

İşte bu dalalet gibi, Allah kâfirleri yoldan çıkarır, böylece ahirette kendilerine fayda verecek bir şeye ulaşamazlar.

Veya bundan maksat şöyle olabilir: Onlara ilahlarını kaybettirir, arasalar da onlara rastlayamazlar.

75- ذٰلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ **"İşte bu, sizin yeryüzünde haksız yere şımarmanızdan ve böbürlenmenizden ötürüdür.**

Haksız yere yeryüzünde şımarmak ve kibirlenmek, şirk ve tuğyan şeklinde kendini gösterir.

Üstte, **"Allah kâfirleri işte böyle saptırır"** denildikten sonra bu ayette doğrudan kendilerine hitap edilmesi, daha etkin bir şekilde onları kınamak içindir.

76- اُدْخُلُوا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا **"Ebedî kalmak üzere girin cehennem kapılarından!"**

Sizin her bir grubunuza uygun bir şekilde yedi kısma taksim edilmiş cehennem kapılarından girin bakalım!

فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ **"Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!"**

Cehennem, hakka karşı kibirlenenler için ne kötü bir yerleşim yeridir!

77- فَاصْبِرْ **"Öyleyse sen sabret!"**

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ **"Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır."**

Allahın kâfirleri helâkiyle ilgili vaadi haktır, mutlaka gerçekleşecektir.

فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ **"Onlara vaat ettiğimiz azâbın bir kısmını sana göstersek veya** (göstermeden önce) **seni vefât ettirsek, sonunda onlar bize döndürüleceklerdir."**

Onlarla ilgili vaat edilen azap, onların öldürülmeleri ve esir edilmeleridir.

Bunu Sana göstersek veya Sen neticeyi görmeden vefat ettirirsek, kıyamet günü onların dönüşü bizedir. Biz de amellerine göre kendilerine karşılık veririz.

"Sonunda onlar bize döndürüleceklerdir."

Ayetin bu kısmı **"veya Seni vefat ettirirsek"** kısmının cevabıdır.[24]

Ayetin bu kısmının her iki **"eğer"** ifadesine cevap olması da caizdir. Yani, "biz onlara Senin hayatında azap versek de vermesek de, alâ külli hâl ahirette en şiddetli azabı vereceğiz.

Dönüşün sadece Allaha olduğunun bildirilmesi, azabın şiddetine delâlet eder.

78- وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلاً مِنْ قَبْلِكَ **"Andolsun, senden önce de elçiler gönderdik."**

مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ **"Onlardan bir kısmını sana anlattık."**

وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ **"Bir kısmını ise sana anlatmadık."**

---

[24] Yani, onların öldürülmelerini veya esir edilmelerini Sen görmesen bile hiç merak etme, onlar bize döndürülecekler ve layık oldukları cezaları bulacaklar.

وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَأْتِىَ بِاٰيَةٍ اِلاَّ بِاِذْنِ اللّٰهِ **"Hiçbir peygamber, Allah'ın izni olmadan bir ayet getiremez."**

Denildi ki: Peygamberlerin sayısı yüzyirmidört bindir. Bunlardan kıssası anlatılanlar ise, az sayıda şahıslardır. Çünkü mu'cizeler Allahtan birer ihsan olup, ihsanının diğer kısımları gibi bunları da hikmetinin gereğine göre onlar arasında taksim etmiştir. Peygamberler için bunları kendilerinin tercih etmesi veya talep edilen mu'cizeyi mutlaka meydana getirmesi söz konusu değildir.

فَاِذَا جَاءَ اَمْرُ اللّٰهِ قُضِىَ بِالْحَقِّ **"Allah'ın emri gelince hak yerine getirilir."**

Allahın dünyada veya ahirette azapla ilgili emri gelince, hak yolda olanın kurtarılması ve batıl yolda olanın cezalandırılması gerçekleşir.

وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ **"İşte o zaman, batıl dava peşinde koşanlar, tam bir hüsrana uğrarlar."**

O zaman, aslında kendilerine nice mu'cizeler, ayetler geldiği hâlde yine de bunları talep eden inatçı kimseler, helâk olurlar.

79- اَللّٰهُ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الْاَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَاْكُلُونَ **"O Allah ki, kimine binesiniz, kimini de yiyesiniz diye sizin için o en'amı** (davarları) **yarattı."**

Çünkü o davarlar içinde koyun gibi eti yenenler olduğu gibi, deve ve sığır gibi aynı zamanda binilenler de vardır.

80- وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ **"Onlarda sizin için daha birçok faydalar da vardır."**

Onlarda sizin için süt, deri ve kıl gibi faydalar vardır.

وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِى صُدُورِكُمْ **"Gönüllerinizdeki ihtiyaçlara onlar üzerinden ulaşırsınız."**

Ve bir de bunların üzerine binerek seyahat edersiniz.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ **"Hem onlarla hem de gemilerle taşınırsınız."**

Karada bunlarla, denizde gemilerle taşınırsınız.

81- وَيُرِيكُمْ اٰيَاتِهِ فَاَىَّ **"Ve size âyetlerini gösteriyor."**

Ve O size kudretinin kemâline ve sonsuz merhametine delâlet eden delillerini gösteriyor.

فَاَیَّ اٰیَاتِ اللّٰهِ تُنْكِرُونَ **"Şimdi Allah'ın hangi âyetlerini inkâr edersiniz?"**

Bu ayetlerden/ delillerden hangi birini inkâr edersiniz?

Çünkü bunlar gayet açık birer delil olmalarıyla, inkârı kabul etmez.

82- اَفَلَمْ یَسِیرُوا فِی الْاَرْضِ فَیَنْظُرُوا كَیْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Onlar yeryüzünde dolaşıp, kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı?"**

كَانُوا اَكْثَرَ مِنْهُمْ وَاَشَدَّ قُوَّةً وَاٰثَارًا فِی الْاَرْضِ **"Onlar kendilerinden daha çok, daha güçlü ve yeryüzündeki eserleri daha üstündü."**

Yeryüzündeki eserleri, onlardan geriye kalan saraylar, san'at eserleri ve benzerleridir.

Denildi ki: Bundan murat, onların cesetlerinin ne kadar büyük olduğunu gösteren ayak izleridir.

فَمَا اَغْنٰی عَنْهُمْ مَا كَانُوا یَكْسِبُونَ **"Fakat onların kazançları kendilerine bir fayda vermedi."**

Ayetteki مَا **"ma"** harfi olumsuzluk ifade edebileceği gibi, soru anlamında da olabilir. Yani, **"onların kazançları kendilerine ne fayda verdi?"**

83- فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَیِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ **"Peygamberleri onlara apaçık deliller getirince, kendilerindeki ilim ile ferahlandılar."**

Peygamberler, kendilerine mu'cizeler veya apaçık ayetler getirdiklerinde onların ilmini hakir gördüler.

"Kendilerindeki ilim ile ferahlandılar."

İlimden murat, onların haktan uzak inançları ve **"Doğrusu onların ahiret hakkındaki bilgisi peş peşe gelmiştir."** (Neml, 66) ayetinde nazara verildiği gibi, batıl şüpheleridir. "Biz diriltilmeyiz ve azap görmeyiz" diyorlardı. Ayrıca "kıyametin kopacağını sanmıyorum" gibi ifadeler kullanıyorlardı. Bunun "ilim" olarak isimlendirilmesi, onların zanlarına göre bir isimlendirmedir, kendileriyle inceden inceye bir istihzadır.

Veya ilimden murat, tabiat ilimleri, astronomi, sanayi ve benzeri diğer ilimler de olabilir.

Veya bundan murat peygamberlerin ilmidir. Bundan şımarmaları ise bu ilme gülmeleri ve peygamberlerle dalga geçmeleridir. Ayetin devamı bu manayı teyid eder.

Denildi ki: Ayetteki **"ferah"** da peygamberlere râcidir. Çünkü peygamberler kâfirlerin cehalette ısrarlarını ve kötü akıbetlerini görünce, kendilerine verilen ilimden dolayı ferah duydular ve Allaha şükrettiler.

وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ **"Ve alaya almakta oldukları şey kendilerini sarıverdi."**

Kâfirlere ise, cehaletlerinin ve peygamberlerle dalga geçmelerinin cezası verildi.

84- فَلَمَّا رَاَوْا بَاْسَنَا قَالُوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهُ **"Azabımızı gördükleri zaman şöyle dediler: "Tek Allah'a inandık."**

وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهٖ مُشْرِكِينَ **"Ve O'na ortak koşmakta olduğumuz şeyleri inkâr ettik."**

85- فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ اِيمَانُهُمْ لَمَّا رَاَوْا بَاْسَنَا **"Fakat azâbımızı gördükleri zaman inanmaları, kendilerine fayda vermedi."**

Çünkü, o hâlde iman etmek, makbul bir iman değildir.

سُنَّتَ اللّٰهِ الَّتِى قَدْ خَلَتْ فِى عِبَادِهٖ **"Bu, Allah'ın kulları hakkında eskiden beri yürürlükte olan kanunudur."**

Allah, kulları arasında böyle tasarrufta bulunmayı eskiden beri bir düstur edinmiştir.

وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ **"İşte o zaman inkârcılar hüsrana uğradılar."**

Ayetteki هُنَالِكَ "hünelike" aslında mekân için kullanılır. Burada istiare yoluyla zaman için kullanılmıştır.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Kim Mü'min sûresini okusa, bütün peygamberlerin, sıddıkların, şehitlerin ve mü'minlerin ruhu ona rahmet okur, Allahtan mağfiret talep eder."

FUSSILET SÛRESİ

Fussılet Sûresi Mekkî'dir.
Elli dört ayettir.

331. DERS

Âlemlerin Rabbi

1- حٰمٓ **"Hâ - Mîm."**

2- تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ **"(Bu Kur'ân) Rahmân - Rahîm tarafından indirilmiştir."**

Bundan önceki Mü'min sûresinden itibaren yedi sûrenin "Ha-mim" ile başlaması ve bunlara toplu hâlde **"Havâmîm"** denilmesi, nazım ve lafızda birbirine benzer bir şekilde, sûre başında Kitabın beyanıyla ilgili ayetlerin yer almasından olabilir.

Tenzil'in Rahmân ve Rahime nisbet edilmesi, Allahın kitabının dünya ve ahiret maslahatlarını temin edecek esaslarla dolu olmasındandır.

3- كِتَابٌ فُصِّلَتْ اٰيَاتُهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ **"Bu, bilen bir toplum için Arabça bir Kur'an olarak âyetleri genişçe açıklanmış bir kitaptır."**

Kitab'ın ayetleri lafız ve mana itibarıyla birbirinden temyiz ile ayrılmıştır.

Böylece Onun okunması ve anlaşılması kolaylaştırılmıştır.

"Bilen bir toplum için"

Bu kitap, ehl-i ilim ve ehl-i tefekkür olanlar içindir.

4- بَشِيرًا وَنَذِيرًا **"Müjdeleyici ve uyarıcı olarak."**

Onunla amel edenlere bir müjdeci ve ona muhalif olanlara da bir uyarıcı olarak indirilmiştir.

فَاَعْرَضَ اَكْثَرُهُمْ **"Fakat onların çoğu yüz çevirdi."**

Ama onların çoğu onu düşünmekten ve kabulden yüz çevirdi.

فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ **"Artık onlar işitmezler."**

Böyle olunca onlar tefekkür ve tâat kulağıyla dinlemezler.

5- وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ **"Dediler: Senin bizi davet ettiğin şeye karşı kalplerimiz örtülüdür."**

وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ **"Kulaklarımızda da bir ağırlık var."**

وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ **"Seninle bizim aramızda bir de perde var."**

Bu perde, bir araya gelmemize engel oluyor.

Ayetteki مِنْ "min" ifadesi, bu perdenin onlarla Hz. Peygamber arasındaki tüm mesafeyi içine aldığına ve bir boşluk kalmadığına delâlet etmek içindir.

Bunlar, Hz. Peygamberin davet ettiği şeyleri idrake karşı onların kalplerinin yüz çevirmesini, kulaklarının bunları duymak istemeyişini, Hz. Peygamberle beraber olmalarının ve O'na muvafakat etmelerinin imkânsızlığını anlatan temsillerdir.

فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ **"Artık** (yapacağını) **yap, çünkü biz de yapıyoruz."**

Sen kendi dinine göre veya bizim davamızı ibtal için yapacağını yap.

Biz de kendi dinimize göre veya Senin davanı ibtal için yapacağımızı yapacağız.

6- قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ **"De ki: Ben ancak sizin gibi bir insanım."**

يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ **"Fakat bana ilâhınızın bir tek ilâh olduğu vahyediliyor."**

Ben, kendisinden ders alamayacağınız bir melek veya bir cinnî olmayıp sizin gibi bir insanım. Ayrıca, akılların ve kulakların yüz çevireceği şeylere de çağırmıyorum. Ben sizi ancak tevhide ve amelde istikamete çağırıyorum. Aklî deliller ve naklî şahitler de bunlara delâlet etmektedir.

فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ **"Artık O'na yönelin."**

Öyleyse, fiillerinizde Allaha yönelmiş bir şekilde istikamet üzere olun.

Veya tevhid ve ihlas ile ameli düzgün yapın.

وَاسْتَغْفِرُوهُ **"Ve O'ndan bağışlanma dileyin."**

İçinde bulunduğunuz kötü inanç ve kötü amele mukabil, Allaha istiğfar edin.

Cenab-ı Hak bunları bildirdikten sonra, bu konuda şöyle tehditte bulundu:

وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ **"Müşriklerin vay hâline!"**

Aşırı cehaletleri ve Allahı hafife almaları yüzünden, vay o Allaha ortak koşanların hâline!

7- اَلَّذِينَ لاَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ **"Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir."**

Onların zekâta yanaşmamaları,

-Cimriliklerinden

-Ve halka şefkat duymamalarındandır. Bu ise, en büyük rezâletlerdendir.

Ayette, kâfirlerin dinin fûruatına muhatap olduklarına bir delil vardır.

Denildi ki: Ayetin manası şöyledir: Onlar nefislerini arıtacak iman ve tâati yapmazlar.

وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ **"Ve onlar ahireti de inkâr ederler."**

Ayetin bu kısmı, onların zekâttan kaçınmalarının,

-Dünyayı talep etmeye kendilerini bütünüyle kaptırmaları,

-Ve ahireti de inkârları yüzünden olduğunu hissettirmektedir.

8- اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ **"Şüphesiz ki, iman eden ve salih amel işleyenler için bitmez tükenmez bir mükafat vardır."**

Ayet metnindeki "**gayr-i memnun**" şunu ifade eder:

-Onlara verilecek bu büyük mükâfatta kendilerine minnette bulunulmaz.

-Veya bundan murat, bu mükâfatın hiç kesilmeyecek olmasıdır.

Denildi ki: Ayet hasta ve yaşlılar hakkında indi. Bunlar tâatten âciz kaldıklarında, daha önce yaptıkları amelin en salih şekli mükafat olarak kendilerine yazılır.

9- قُلْ اَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِى خَلَقَ الْاَرْضَ فِى يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهٗ اَنْدَادًا **"De ki: Arzı** (yeri) **iki günde yaratanı inkâr ediyor ve O'na ortaklar mı koşuyorsunuz?"**

Bundan murat iki gün olabileceği gibi, iki merhale de olabilir. Allah her

bir merhalede, en seri bir şekilde yarattıklarını yaratmıştır. Belki de arzdan murat, topraktaki elementlerdir.

İki günde yaratmaktan murat ise, bunlara ortak bir asıl yaratılmasıdır. Sonra da bunlara suretler vermiş, böylece türler meydana gelmiştir.

Onların Allahı inkârı ise, O'nun zât ve sıfatlarını kabul etmemeleridir.

ذٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۚ **"İşte O, âlemlerin Rabbidir."**

İşte, arzı iki günde böyle yaratan Allah, vücut sahasına getirilen bütün mümkinatın yaratıcısı ve terbiye edicisidir.

10- وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا **"O, yeryüzünde yükselen sabit dağlar kıldı."**

Arzın üzerinde yükselmiş dağları meydana getirdi. Ta ki bakanlar ibretle nazar etsinler, araştırmacılar onlardaki menfaatleri bulabilsinler.

وَبَارَكَ فِيهَا **"Orada bolluk - bereket meydana getirdi."**

Orada çeşit çeşit bitki ve hayvanlar yaratmak suretiyle, arzın hayrını ziyade kıldı.

وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا **"Ve orada rızıklar takdir etti."**

Her nev için ona uygun ve kendisiyle yaşayabileceği yiyecekler takdir etti.

Veya arzın her bir bölgesi için oraya uygun yiyecekler tahsis etti.

فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ ۖ **"Dört gün içinde."**

Burada dört gün, önceki iki günle beraber dört gündür. Bu, şöyle demene benzer: "Basra'dan Bağdad'a on gün yürüdüm. Kûfe'ye de onbeş gün yürüdüm."

Bu merhaleyi anlatırken "iki günde" demek yerine, "dört günde" denilmesi önceki iki günle bitişik olduğunu hissettirmek içindir, ikisinin toplamını açık olarak ifade etmektir.

سَوَاءً لِّلسَّائِلِينَ **"(Rızık) arayanlar için yeter bir şekilde."**

Yani, bu dört gün, arzın ve onun içinde olanların yaratılış müddetini soranlar içindir.

Veya mana şöyle de takdir edilebilir: "Allah, arzda bu rızıkları, bunlara talip olanlar için takdir etti."[1]

11- ثُمَّ اسْتَوٰى اِلَى السَّمَاۤءِ وَهِيَ دُخَانٌ "Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi."

Sonra da tam bir teveccühle semaya yöneldi. Zâhir olan o ki, ayetteki **"sonra"** ifadesi zaman itibarıyla olmayıp, iki yaratılış arasındaki farklılığı bildirmek içindir. Çünkü başka bir ayette **"Arzı da bundan sonra düzenleyip döşedi."** (Naziat, 20) denilmektedir. Ayette anlatılan arzın bu tanzimi, üzerinde dağlar yaratılmasından öncedir.

Duhan hâli, onun zulmanî durumunu ifade eder. Belki de bundan murat, semanın maddesidir veya semanın terkibinde yer alan küçücük cüzlerdir.

فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا "Ona ve arza: "İsteyerek veya istemeyerek gelin" dedi."

Sizde yarattığım etkileme ve etkilenme ile vücuda gelin, size verdiğim çeşit çeşit vaziyetler ve farklı farklı varlıklarla ortaya çıkın.

Veya daha önce dokuzuncu ayette geçen **"yaratmak"** ifadesi "takdir etmek" anlamında olabilir. Böyle olunca ayetin bu kısmı "vücut sahasına gelin" manası taşır.

Veya şöyle mana verilebilir: "Sizden her biriniz, sizden meydana gelmesini istediğim şeylerde diğerine vereceğini versin."

Bundan murat, Cenab-ı Hakkın kudretinin kemâlini ve irade ettiği şeyin vücuda gelmesinin zorunluluğunu ortaya koymaktır. Yoksa sema ve arzın isteyip istememelerini nazara vermek değildir.

قَالَتَا اَتَيْنَا طَآئِعِيْنَ "Her ikisi de: "İsteyerek geldik" dediler."

Bundan murat, Allahın kudretinin bunlarda tesirini ve onların da bu kudretten bizzat etkilenmelerini tasvîr etmektir. **"Ve O, bir işin olmasını murad edince, ona yalnızca "ol!" der, o da hemen oluverir."** (Bakara, 117) de olduğu gibi, sema ve arzı komutana itaat eden iki nefer şeklinde temsil yoluyla anlatmaktır.

"Allah onlara hitap etti ve onları cevap vermeye muktedir kıldı" şeklinde bir yorum, ancak ilk ve son vecih üzere tasavvur edilebilir.

---

[1] Ayetin dört mevsime baktığına da dikkat çekilir. Yeryüzündeki bütün canlıların rızıkları, dört mevsim içinde hazırlanmakta ve hepsine yetmektedir.

12- فَقَضٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ فِى يَوْمَيْنِ **"Böylece onları, iki günde yedi sema olarak yarattı."**

Böylece Allah onları yoktan yarattı ve durumlarını mükemmel kıldı.

وَاَوْحٰى فِى كُلِّ سَمَآءٍ اَمْرَهَا **"Ve her semaya kendi işini vahyetti."**

Allah her semaya irade verdi veya fıtrî bir sevk ile onları yapacakları şeylere sevketti.

Denildi ki: Bundan murat "emirleri ve yasaklarıyla her sema ehline direktifler verdi" manasıdır.

وَزَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا **"En yakın semayı kandillerle süsledik ve onu koruduk."**

Öyle ki, sen semaya baktığın zaman oradaki yıldızları dünya üzerinde parlar bir vaziyette görürsün.

Semanın korunması,

-"Onu afetlerden koruduk"

-Veya "cinlerin kulak hırsızlığı yapmalarından koruduk" manasını ifade eder.

ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ **"İşte bu, Azîz – Alîm'in takdiridir."**

Onun kudret ve ilmi, kemâl mertebesindedir.

13- فَاِنْ اَعْرَضُوا فَقُلْ اَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ **"Eğer yüz çevirirlerse, onlara de ki: Ben sizi Âd ve Semûd kavimlerini çarpan saika gibi bir saikaya karşı uyardım."**

Bu beyandan sonra imandan yüz çevirirlerse, onları yıldırım gibi kendilerine isabet edecek şiddetli bir azap ile uyar.

14- اِذْ جَآءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ اَلاَّ تَعْبُدُوا اِلاَّ اللّٰهَ **"Hani peygamberler onlara önlerinden ve arkalarından gelmiş, "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin" demişlerdi."**

Peygamberler her taraftan onlara gelmiş ve her cihetle kendilerine anlatmışlardı.

Veya mana şöyle olabilir: Gelen elçiler hem geçmiş, hem de gelecek zamanla alakalı uyarılarda bulundular. Geçmiş zamanla alakalı olarak

kâfirlerin başlarına gelen felâketleri anlattılar. Gelecekle ilgili olarak ise, ahirette onlara hazırlanan azabı hatırlattılar.

Veya şöyle de düşünülebilir: Onlardan önce ve sonra peygamberler gelmişti. Çünkü bunlara önceki peygamberlerin haberi ulaşmıştı. Peygamberleri olan Hz. Hûd ve Hz. Salih, sonraki peygamberleri de haber vermişlerdi. Bunların hepsi de onları imana davet etmekte idi.

Veya ayetin ibaresinden murat, **"Rızkı her yerden bol bol geliyordu."** (Nahl, 112) ayetinde olduğu gibi çokluğu ifade etmek de olabilir.

قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَاَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةً **"Onlar dediler: Şayet Rabbimiz dileseydi melekler indirirdi."**

Onlar dediler ki: Şayet Rabbimiz peygamber göndermek istese, melekleri indirirdi.

فَاِنَّا بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كَافِرُوْنَ **"Bu sebeple, biz sizinle gönderilenleri inkâr ediyoruz."**

Dolayısıyla, her ne kadar siz kendinizi Allahın elçileri sayıyorsanız da, biz bunu inkâr ediyoruz. Çünkü siz de bizim gibi insansınız, bize bir üstünlüğünüz yok.

15- فَاَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوْا فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ **"Âd kavmine gelince, onlar yeryüzünde haksız olarak büyüklük tasladılar."**

Haksız bir şekilde, yeryüzündeki insanlara karşı büyüklendiler.

وَقَالُوْا مَنْ اَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً **"Bizden daha güçlü kim var?" dediler."**

Kuvvet ve saltanatlarıyla mağrur olup "var mı bizden daha kuvvetlisi?" dediler.

Denildi ki: Onlardan biri kayayı yerinden söküp eliyle kaldırabiliyordu.

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِىْ خَلَقَهُمْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً **"Onları yaratan Allah'ın kendilerinden daha güçlü olduğunu görmediler mi?"**

Çünkü Allahın kudreti zâtındandır ve sınırsızdır. Başka hiç kimsenin güç yetiremeyeceği şeyleri yapar.

وَكَانُوْا بِاٰيٰتِنَا يَجْحَدُوْنَ **"Ve onlar bizim âyetlerimizi inkâr ediyorlardı."**

Ayetlerimizin hak olduğunu bilmekle beraber, onları inkâr ediyorlardı.

16- فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيْحًا صَرْصَرًا فِىْٓ اَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ لِّنُذِيْقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِى

الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Biz de onlara dünya hayatında zillet azabını tattırmak için o uğursuz günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik."**

Onların üzerine şiddetli soğuğuyla helâk eden bir rüzgâr gönderdik.

Veya ayetteki **"sarsar"** ifadesi "şiddetli ses" anlamına da gelebilir. Yani, "üzerlerine şiddetli uğultuyla esen bir rüzgâr gönderdik."

وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَخْزٰى **"Ahiret azâbı elbette daha zillet vericidir."**

وَهُمْ لَايُنْصَرُونَ **"Ve onlara yardım da edilmez."**

Azap kendilerinden kaldırılarak bir yardım görmezler.

17- وَاَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ **"Semûd kavmine gelince, onlara doğru yolu göstermiştik."**

Deliller göstererek ve peygamberler göndererek onları hakka yönlendirdik.

فَاسْتَحَبُّوا الْعَمٰى عَلَى الْهُدٰى **"Ama onlar körlüğü hidayete tercih ettiler."**

Ama onlar, dalaleti hidayete tercih ettiler.

فَاَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ **"Derken, yaptıklarına karşılık olarak zillet verici azap saikası onları çarptı."**

Semadan gelen bir saika, onları helâk etti.

Bunun azap saikası olması ve zillet verici özelliği, başlarına gelen azabı daha etkin bir şekilde anlatmak içindir.

Bu azabın başlarına gelmesi, dalâleti seçmelerindendi.

18- وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ **"İman edenleri ve kötülükten sakınanları ise kurtardık."**

İman eden ve günahlardan sakınanları ise, bu saikadan kurtardık.

332. DERS

Allah Düşmanları ve Allah Dostları

19- وَيَوْمَ يُحْشَرُ اَعْدَاءُ اللّٰهِ اِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ **"O gün Allah düşmanları cehennem ateşine sürülmek üzere yığın yığın bir araya getirilirler."**

Dağılıp gitmemeleri için hepsi tutuklu hâlde tutulurlar.

Ayet, cehennem ehlinin sayıca çok olmasını anlatmaktadır.

20- حَتّٰى اِذَا مَاجَآؤُهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَاَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ **"Nihayet oraya vardıklarında, kulakları, gözleri ve derileri, yapmış oldukları işler hakkında, kendileri aleyhine şahitlik ettiler."**

Bu, Allahın o azaları konuşturmasıyla olur veya bu azaların üzerinde neler işlediklerine delâlet eden alâmetler bulunur, böylece azalar hâl diliyle konuşmuş olur.

21- وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا **"Derilerine, "Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?" dediler."**

Bu, kınama ve şaşkınlık sorusudur.

قَالُوا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِى اَنْطَقَ كُلَّ شَىْءٍ **"Derileri dedi: Her şeyi konuşturan Allah bizi konuşturdu."**

Yani, biz kendi irademizle konuşmuyoruz, her şeyi konuşturan Allah bizi konuşturuyor.

Veya, "Her canlıyı konuşturan Allahın kudreti açısından, bizim konuşmamız hayret edilecek bir şey değildir."

Şayet onların cevabı ve konuşması "hâl diliyledir" şeklinde te'vîl edilse, o zaman ayetteki "**şey**" ifadesi imkân dairesindeki herşeyi içine alır.

وَهُوَ خَلَقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ **"Sizi ilk defa yaratan da O'dur."**

وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ **"Ve O'na döndürüleceksiniz."**

Ayetin bu kısmı, onların derilerinin sözü olabileceği gibi, müstakil yeni bir cümle de olabilir.

22- وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ اَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلآ اَبْصَارُكُمْ وَلاَ جُلُودُكُمْ

"Siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin, aleyhinize şâhitlik etmesinden sakınmıyordunuz."

وَلٰكِنْ ظَنَنْتُمْ اَنَّ اللّٰهَ لاَ يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ **"Lâkin, yaptıklarınızın çoğunu Allah'ın bilmediğini sanıyordunuz."**

Siz, çirkin işleri yaparken rezil olma korkusuyla insanlardan gizleniyordunuz. Ama gün gelip azalarınızın bu gizli hâllerinize şahitlik yapacağını hiç zannetmiyordunuz?!

Ayette, mü'min olan kimsenin daima gözetleme altında olduğunu hatırdan çıkarmaması gerektiğine bir tenbih vardır.

23- وَذٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِى ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ اَرْدٰيكُمْ **"İşte Rabbiniz hakkında beslediğiniz bu zanınız sizi helak etti."**

فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ **"Böylece zarara uğrayanlardan oldunuz."**

Bu zannınız sebebiyle, böyle cürümler işlemeye cesaret ettiniz. Çünkü, dünya ve ahiret mutluluğunu kazanmanız için size verilenleri, hem dünyayı hem de ahireti kaybetmeye vesile yaptınız.

24- فَاِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ ۚ **"Şimdi eğer dayanabilirlerse, artık cehennem onların yeridir!"**

وَاِنْ يَسْتَعْتِبُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ **"Eğer Allah'ın rızasını kazandıracak amelleri işlemeye izin isteseler, onlara izin verilmeyecektir."**

Onlara, o cehennemden bir kurtuluş yoktur. Bunun bir benzeri şu ayettir:

"Feryat da etsek, sabır da göstersek artık bizim için bir şey değişmez." (İbrahim, 21)

25- وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ **"Biz onlara birtakım arkadaşlar musallat ettik."**

O kâfirlere şeytanlardan dostlar takdir ettik. Kabuğun yumurtayı sarması gibi, bu şeytanlar da onları her taraftan istila ederler.

فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ **"Bunlar kendilerine önlerinde ve arkalarında ne varsa güzel gösterdiler."**

Önlerinden olan, dünya işleri ve şehvete uymak gibi durumlardır.

Arkalarından olan ise, ahiret işleri ve ahireti inkâr tarzındaki hâllerdir.

وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِى أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ ۚ **"Böylece kendilerinden önce gelip geçmiş olan cin ve insan toplulukları hakkındaki azab sözü onlar için de hak oldu."**

Böylece bunlar da, daha önce azabı hak etmiş cin ve ins gibi kötü amel-ler yaptılar, böylece azap kelimesi bunlar hakkında da tahakkuk etti.

إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ۚ **"Çünkü onlar kendilerine yazık etmişlerdi."**

Azabı hak etmelerinin gerekçesini bildirir. Zamir, hem onlara, hem de önceki milletlere racidir.

26- وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيهِ **"İnkâr edenler dediler: Bu Kur'ân-ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın."**

Ve hurafe şeylerle de olsa ona karşı çıkın.

Veya hurafe şeylerle sesinizi yükseltin, ta ki Kur'anı okuyanın aklını karıştırın.

لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ **"Ola ki üstün gelirsiniz."**

Böylece, onun okunmasına engel olursunuz.

27- فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا **"İnkâr edenlere mutlaka şiddetli bir azabı tattıracağız."**

İnkâr edenlerden murat, üstteki sözü söyleyenler olabileceği gibi, genel anlamda kâfirler de olabilir.

وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِى كَانُوا يَعْمَلُونَ **"Ve onları yaptıklarının en kötüsü ile cezalandıracağız."**

Amellerinin seyyieleriyle, elbette onları cezalandıracağız. Bunun benzeri daha önce geçmişti.[2]

28- ذٰلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللّٰهِ النَّارُ ۖ **"İşte böyle, Allah düşmanlarının cezası ateştir."**

لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ ۖ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ **"Ayetlerimizi inkâr etmelerinin cezası olarak onlar için o ateşte ebedîlik yurdu vardır."**

---

2 Mesela bkz. Nahl 96-97, Ankebut 7, Zümer 35.

Çünkü orası, onların ikâmet yeridir. Bu, hakkı inkâr etmelerine veya gürültü çıkararak ona engel olmaya çalışmalarına bir cezadır.

29- وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ "(Ateşe giren) **inkârcılar şöyle dediler: Ey Rabbimiz! Cinlerden ve insanlardan bizi saptıranları bize göster de onları ayaklarımızın altına alalım ki en aşağılıklardan olsunlar."**

Bununla dalalet ve isyana sevkeden cin ve ins şeytanlarını kastetmektedirler.

Denildi ki: Bundan murat İblis ve Kâbil'dir. Çünkü küfür ve katli başlatanlar, bu ikisidir.

Denildi ki: **"Onları ayaklarımızın altına alalım ki en aşağılıklardan olsunlar"** kısmından murat "Onları cehennemin en alt derekesine atalım. Ta ki mekân veya zillet yönüyle en aşağıda yer alsınlar" manası olabilir.

30- إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا **"Şüphesiz "Rabbimiz Allah'tır" deyip de, sonra dosdoğru olanlar var ya..."**

Rububiyetini itiraf ve vahdaniyetini ikrâr olarak **"Rabbimiz Allah"** diyenler, sonra amelde istikamet üzere olanlar...

Ayette önce imanın sonra istikametin gelmesi, istikametin imana terettüp etmesindendir.

Veya zor olduğundan böyle gelmiştir. Çünkü, iman edip de tam bir istikamet üzere olan kimse, çok çok azdır.

Hulefa-i Raşidinden istikametin yorumu olarak imanda sebat etmek, ameli ihlaslı yapmak ve farzları eda etmek" gibi nakledilen rivayetler, istikametin cüziyatındandır.

تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا **"Onların üzerine melekler iner ve derler ki: Korkmayın ve üzülmeyin."**

Melekler onlara,

-Sadırlarına genişlik verecek,

-Kendilerinden korku ve hüznü giderecek şekilde nüzul ederler.

Bu nüzul, ölüm anındadır veya kabirden çıkıştadır.

Önden gönderdiklerinize korkmayın, geride bıraktıklarınıza da üzülmeyin.

وَاَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِى كُنْتُمْ تُوعَدُونَ **"Ve size va'dedilmekte olan cennetle sevinin!"**

Peygamberlerin diliyle dünyada iken size vaat edilen cennetle sevinin.

31- نَحْنُ اَوْلِيَاؤُكُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ **"Biz dünya hayatında da âhirette de sizin dostlarınızız."**

Şeytanların kâfirlere yaptıklarına bedel, biz de dünya hayatında sizin dostlarınız olduk, size hakkı ilham ettik, hayra sevkettik. Ahirette ise, kâfirler şeytanlarıyla birbirine düşman olurken, biz şefaat ve ikram ile sizlerle beraber olacağız.

وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِى اَنْفُسُكُمْ **"Sizin için orada canınızın çektiği her şey var."**

Size, ahirette nefsinizin hoşlanacağı her türlü lezzetler var.

وَلَكُمْ فِيهَا مَاتَدَّعُونَ **"Sizin için orada istediğiniz her şey var."**

Ayetin bu kısmı, birinci kısmından daha geneldir.[3]

32- نُزُلاً مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ **"Bunlar çok bağışlayıcı ve çok merhametli olan Allah tarafından bir ikramdır."**

Ayet metnindeki **"nüzül"** ifadesi, "misafire geldiğinde ilk ikram edilen şey" manasını ifade ettiği cihetle, ayet onlara hatırlarına bile gelmeyen daha nice şeylerin verileceğini hissettirir.

---

3 Birinci kısmı, insana fitrî olarak iştah duyduğu her şeyin cennette olduğunu anlatırken, bu kısmı ise talep ettiği her şeyin cennette olacağını nazara verir. Bunun alanı, diğerine göre daha geniştir.

333. DERS

Azîz Kitab

33- وَمَنْ اَحْسَنُ قَوْلاً مِمَّنْ دَعَا اِلَى اللّٰهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ اِنَّنِى مِنَ الْمُسْلِمِينَ **"Allah'a çağıran, salih amel işleyen ve "ben gerçekten müslümanlardanım" diyenden daha güzel sözlü kimdir?"**

-Allaha ibadete çağıran,

-Kendisiyle Rabbi arasında olan şahsi ibadetlerini düzgün bir şekilde yapan,

-Ve iftiharla ve İslâmı bir din ve hayat tarzı olarak benimseyerek "ben Müslümanlardanım" diyenden daha güzel sözlü kim olabilir?

Ayet, bu özellikleri kendinde taşıyan herkesi içine alır.

Denildi ki: Ayet, Hz. Peygamber hakkında indi.

Denildi ki: Müezzinler hakkında indi.

34- وَلاَ تَسْتَوِى الْحَسَنَةُ وَلاَ السَّيِّئَةُ **"İyilikle kötülük bir olmaz."**

Karşılık verilmesi ve akıbetin güzelliği noktasında ne iyilik ne de kötülük aynı değildir.

اِدْفَعْ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ **"Kötülüğü en güzel bir şekilde sav."**

Yapılan bir kötülüğe, mümkün olan en güzel iyilikle mukabelede bulun.

Ayet, "kötü bir muameleye maruz kalırsam ne yapayım?" şeklinde mukadder bir soruya cevaptır. **"en güzel bir şekilde"** ifadesinin gelmesi, manayı ziyadesiyle takviye içindir. Bundan dolayı "güzel" kelimesi yerine "**en güzel**" ifadesi kullanıldı.

فَاِذَا الَّذِى بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَاَنَّهُ وَلِىٌّ حَمِيمٌ **"Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki sıcak bir dost oluvermiştir."**

35- وَمَا يُلَقّٰيهَا اِلاَّ الَّذِينَ صَبَرُوا **"Bu davranışa ancak sabredenler kavuşturulur."**

Kötülüğe iyilikle mukabelede bulunmak, ancak sabredenlerin yapabileceği bir harekettir. Çünkü bu harekette, nefsi intikamdan alıkoymak vardır.

وَمَا يُلَقّٰيهَا اِلاَّ ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ **"Buna ancak** (hayırdan) **büyük bir payı olanlar kavuşturulur."**

Böyle yapabilenler, hayırdan ve nefsin kemâlinden büyük bir pay sahibi olanlardır.

36- وَاِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ **"Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa, hemen Allah'a sığın."**

Çünkü insan kötü bir muameleye maruz kaldığında, şeytan o kötülüğe daha kötü bir muameleyle cevap vermek tarzında, aslında hiç de uygun olmayan şeyleri telkin eder.

O zaman şeytanın şerrinden Allaha sığın ve ona itaat etme.

اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ **"Çünkü O, Semi'-Alim'dir."**

Çünkü O, senin kendisine sığınmanı işitir ve niyetini, salahını bilir.

37- وَمِنْ اٰيَاتِهِ الَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ **"Gece ile gündüz ve güneş ile ay O'nun ayetlerindendir."**

لاَتَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلاَ لِلْقَمَرِ **"Güneşe ve aya secde etmeyin."**

Çünkü ay da, güneş de sizin gibi emir altında birer mahlûktur.

Ayette, güneş ve ayın ilim ve irade sahibi olmadığını hissettirmek vardır.

وَاسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذِى خَلَقَهُنَّ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ **"Eğer sadece Allah'a ibadet yapıyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin."**

Çünkü secde, ibadetlerin en has olanıdır.[4]

Şafii mezhebinde, emir burada yer aldığından ayetin bu kısmı okunduğunda secde yapılır. Hanefi mezhebinde ise, mana diğer ayetin sonunda bitmesi esas alınarak, diğer ayetin sonunda secde yapılır.

38- فَاِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لاَيَسْئَمُونَ **"Eğer büyüklük taslarlarsa, bilsinler ki Rabbinin nezdinde olanlar, gece gündüz hiç usanmadan O'nu tesbih ederler."**

"Rabbinin nezdinde olanlar"dan murat, meleklerdir.

---

[4] Hadiste "kulun Rabbine en yakın olduğu hâl, secde hâlidir" buyrulur.

"Gece ve gündüz tesbih etmeleri" ise, "daima tesbih ederler" anlamını taşır.

39- وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً **"Onun ayetlerinden biri de şudur: Sen arzı huşu içinde** (boynu bükük) **görürsün."**

"Arzın huşu içinde olması", onun tezellülünü istiare yoluyla ifade eder.

فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ **"Onun üzerine yağmuru indirdiğimiz zaman kıpırdar ve kabarır."**

اِنَّ الَّذِىٓ اَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتٰى **"Onu dirilten, elbette ölüleri de diriltir."**

اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ **"Şüphesiz O, her şeye kadirdir."**

O, ihya ve imateden her şeye kâdirdir.

40- اِنَّ الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِىٓ اٰيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا **"Âyetlerimiz konusunda doğruluktan sapanlar bize gizli kalmaz."**

Bu,

-Ayetleri tenkit etmek,

-Allahın kelâmında tahrifte bulunmak,

-Batıl te'viller yapmak,

-Okunurken gürültü çıkarmaya çalışmak gibi durumlardır.

Dolayısıyla, bu taşkınlıklarına mukabil onları cezalandırırız.

اَفَمَنْ يُّلْقٰى فِى النَّارِ خَيْرٌ اَمْ مَّنْ يَّاْتِىٓ اٰمِنًا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ **"O hâlde kıyamet gününde ateşe atılan mı, yoksa güven içinde gelen kimse mi daha iyidir?"**

Ayette, kâfirlerin ateşe atılmalarına mukabil, mü'minlerin emin bir şekilde gelmelerinin nazara verilmesinde, onların hâlinin güzelliğini etkili bir şekilde anlatmak vardır.

اِعْمَلُوْا مَا شِئْتُمْ **"Dilediğinizi yapın."**

Ayet, kâfirlere karşı şiddetli bir tehdit manası taşır.

اِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ **"Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görendir."**

Allahın, onların her hâlini gördüğünün nazara verilmesi, onlara ceza verilmesini bildirir.[5]

41- إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ ۚ **"Zikir kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler var ya..."**

Bu ayet, bir önceki ayette vasfedilenlerden bedel olabilir.

Veya yeni bir cümle olarak şöyle takdir edilir: "Zikir (Kur'an) kendilerine geldiğinde Onu inkâr edenler var ya, işte onlar inatçı kimselerdir."

Veya "Zikir (Kur'an) kendilerine geldiğinde Onu inkâr edenler var ya, işte onlar helâk olacaklardır" şeklinde de değerlendirilebilir.

وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ ۙ **"Şüphesiz o, azîz bir kitaptır."**

"O, azîz bir kitaptır."

-Faydası pek çoktur, nazîri ise yoktur.

-Veya O ibtal edilmekten, tahrif edilmekten korunmuştur.

42- لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ ۖ **"Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemez."**

Hiçbir cihetten ona bâtıl bir şey arız olamaz.

Veya bundan murat, onda yer alan geçmişle ve gelecekle ilgili haberlerde batıl bir şey olmadığını anlatmaktır.

تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ **"O, Hakîm - Hamîd tarafından indirilmiştir."**

Her varlık kendisinde görülen hallerle O'nun hikmetine şehadet eder, nimetlerine ise hamdeder.

43- مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ ۚ **"Sana söylenenler, ancak senden önceki peygamberlere söylenmiş olanlardır."**

Senden önceki peygamberlere kâfir olan kavimleri tarafından neler denilmişse, Sana da kendi kavminin kâfirleri benzeri şeyleri diyorlar.

إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ **"Hiç şüphesiz Rabbin hem bağışlama sahibidir, hem de elem verici bir ceza sahibidir."**

---

[5] Yani, ayetin lazımı murattır. Her ne yaparsanız gördüğü için, bütün yaptıklarınızın cezasını verecektir.

Senin Rabbin, peygamberlerine mağfiret sahibidir. Onların düşmanlarına ise, elem verici bir azap sahibidir.

Şöyle de mana verilebilir: Hem Sana, hem de Senden önceki peygamberlere vahiyle söylenen, mü'minlerin mağfiret edileceğini ve kâfirlerin de cezalandırılacağını vaat etmek olmuştur.

44- وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْاٰنًا اَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلاَ فُصِّلَتْ اٰيَاتُهُ **"Eğer biz onu başka dilde bir Kur'an yapsaydık şöyle derlerdi: Keşke âyetleri genişçe açıklansaydı."**

Ayet, "Ona Arabça dışında bir dille Kur'an indirilse ya!" demelerine cevaptır. O zaman "anlayacağımız bir dille beyan edilse ya" derler.

ءَاَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ **"Başka dilde bir kitap ve Arab bir peygamber, öyle mi?"**

Muhatap Arab iken, Arabça olmayan bir kelâm mı?

Ayetten maksat, mahzuruna dikkat çekerek, taleplerinin ibtalidir.

Veya ayetler nasıl gelirse gelsin işi yokuşa süreceklerini ortaya koymaktır.

قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ **"De ki: O, iman edenler için bir hidayet ve şifâdır."**

O Kur'an, ehl-i imanı hakka sevkeden bir rehber ve onların sadırlarında olan şek ve şüphelere bir şifadır.

وَالَّذِينَ لاَيُؤْمِنُونَ فِى اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ **"İman etmeyenlerin kulaklarında bir ağırlık vardır."**

وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى **"Ve o** (Kur'an) **kendilerine kapalı gelir."**

Bu, onların Kur'anı duymazdan gelmeleri ve O'nun gösterdiği ayetler karşısında görmez bir tavır sergilemelerindendir.

اُولٰئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ **"(Sanki) onlara uzak bir yerden seslenili-yor."**

Ayet, onların hakkı kabul etmemelerini anlatan bir temsildir. Uzaktan çağrılan bir kimse nasıl bir şey duymaz ve anlamazsa, bunlar da Kur'andan bir şey duymamakta ve anlamamaktadır.

334. DERS

Âfak ve Enfüsteki Ayetler

45- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ **"Andolsun ki biz Musa'ya Kitabı vermiştik de onda ihtilaf edilmişti."**

Kur'anda ihtilaf edildiği gibi, Musaya Kitabı (Tevratı) verdiğimizde de tasdik ve tekzip yönünden ihtilaf edildi.

وَلَوْلاَ كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ **"Şayet Rabbin tarafından bir söz geçmeseydi mutlaka aralarında hüküm verilirdi."**

Bundan murat, kıyametin vaat edilmesi ve husumetin o zaman halledilmesidir.

Veya bundan murat, ecellerin takdiri de olabilir. Şayet böyle bir söz olmasa, Kitabı yalanlayanların hepsi toptan helâk edilirlerdi.

وَاِنَّهُمْ لَفِى شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ **"Gerçekten onlar bunda derin bir şüphe içindedir."**

O Yahudiler veya genel anlamda o iman etmeyenler, Tevrattan, Kur'andan şek içindedirler.

46- مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ **"Kim salih bir iş yaparsa kendi lehinedir."**

وَمَنْ اَسَاءَ فَعَلَيْهَا **"Kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir."**

وَمَا رَبُّكَ بِظَلاَّمٍ لِلْعَبِيدِ **"Rabbin, kullara asla zulmedici değildir."**

Dolayısıyla, onlara yapması uygun olmayan bir şeyi yapması söz konusu olamaz.

47- اِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ **"Kıyametin ilmi O'na havale edilir."**

Kıyametten sorulduğunda, bunun bilgisi O'na havale edilir. Çünkü, Ondan başkası bunu bilmez.

وَمَاتَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ اَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلاَ تَضَعُ اِلاَّ بِعِلْمِهِ **"Meyvelerin tomurcuklarından çıkması, dişinin hamile kalması ve doğurması ancak O'nun ilmiyledir."**

Bütün bunlar O'nun ilmi dairesinde meydana gelir. İlminin taalluku olmadan bir şey olması düşünülemez.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ اَيْنَ شُرَكَائِىْ **"Allah o gün onlara "Nerede şeriklerim?" diye seslenir."**

Bana şerik olduğunu iddia ettikleriniz nerede!?

Onlara **"nerede şeriklerim?"** denilmesi, kınamak içindir.

قَالُوا اٰذَنَّاكَ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ **"Şöyle derler: Sana arz ederiz ki, bizden bir şahit yok."**

Ya Rabbi, bizden artık onların şerik olduğuna şehadet eden kimse yok. Çünkü, durumu gördüğümüzde, onlardan teberri ettik.

Veya mana şöyle de olabilir: "Bizden onları gören kimse yok, çünkü hepsi kayboldular."

Denildi ki: **"Bizden bir şahit yok"** ifadesi, şeriklerin sözü de olabilir. Yani, "bizden, o müşriklerin haklı olduğuna şehadet eden kimse yok."

48- وَضَلَّ عَنْهُمْ مَاكَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ **"Daha önce yalvardıkları batıl mabutlar onları bırakıp kayboldu."**

وَظَنُّوا مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ **"Ve kendileri için kaçacak bir yer olmadığını anladılar."**

49- لاَ يَسْئَمُ الْاِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ **"İnsan hayır istemekten usanmaz."**

İnsan, genişlik ve nimet talebinde bulunmaktan hiç usanmaz.

وَاِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَؤُسٌ قَنُوطٌ **"Fakat kendisine kötülük dokununca, ümitsizliğe düşer, yıkılır."**

Ama darlık kendisine dokunduğunda Allahın lütuf ve rahmetinden bütün bütün ümidini keser. Bu ise, **"Çünkü Allah'ın rahmetinden kâfirlerden başkası ümit kesmez."** (Yusuf, 87) ayetinin hükmünce kâfire ait bir özelliktir.

50- وَلَئِنْ اَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هٰذَا لِىْ **"Andolsun! Başına gelen bir zarardan sonra kendisine tarafımızdan bir rahmet tattırsak mutlaka şöyle der: Bu benim hakkımdır."**

O zaman, "bu benim hakkımdır, üstünlüğüm ve çalışmam sayesinde bunu kazandım" der.

Veya "bu hâl, benim daimî hâlimdir" der.

وَمَا اَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً **"Kıyametin kopacağını da sanmıyorum."**

وَلَئِنْ رُجِعْتُ اِلٰى رَبِّىٓ اِنَّ لِى عِنْدَهُ لَلْحُسْنٰى **"Andolsun, Rabbime döndürülürsem, şüphesiz O'nun yanında benim için en güzeli vardır."**

Böyle demesi, kendisine isabet eden dünya nimetlerinin kendisinden kaynaklanan bir liyakat sebebiyle olduğuna inanmasındandır. Bu hâlin kendisinden hiç ayrılmayacağını zannetmektedir.

فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا **"Andolsun, biz inkâr edenlere işledikleri mutlaka haber vereceğiz."**

Biz, hiç şüphe yok ki, onların amellerinin hakikatini kendilerine haber vereceğiz ve bu konudaki inançlarının tam aksini onlara göstereceğiz.

وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ **"Ve andolsun, onlara mutlaka ağır azaptan tattıracağız."**

Bu azaptan hiçbir şekilde kurtulamayacaklar.

51- وَاِذَآ اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَا بِجَانِبِهٖ **"İnsana nimet verdiğimiz zaman yüz çevirir, yan çizer."**

وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَآءٍ عَرِيضٍ **"Ona şer dokunduğu zaman ise, uzun uzun yalvarır."**

52- قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهٖ مَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِى شِقَاقٍ بَعِيدٍ **"De ki: "Ne dersiniz? Eğer o** (Kur'an) **Allah katından olup da siz de onu inkâr etmişseniz, çok uzak bir ayrılığa düşenden daha sapık kim olabilir?"**

Eğer Kur'an Allah katından ise ve siz de hiç düşünmeden ve bir delile uymadan onu inkâr etmişseniz, durumunuz ne olur?

Ayette "sizden daha sapmış olanı var mı?" demek yerine **"çok uzak bir ayrılığa düşenden daha sapık kim olabilir?"** denilmesi, hem onların hâlini açıklar, hem de haktan ziyadesiyle sapmalarının illetini bildirir.

53- سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِى الْاٰفَاقِ وَفِٓى اَنْفُسِهِمْ **"Onlara ayetlerimizi âfakta ve enfüste (**kendi nefislerinde**) göstereceğiz."**

Âfakta ayetlerin gösterilmesi,

-Hz. Peygamberin onlara haber verdiği istikbale matuf hadiseleri ve helâk olan milletlerin kalıntılarını,

-Allahın Hz. Peygambere ve halifelerine harikulâde bir şekilde nasip ettiği fetihleri, doğu ve batı hükümdarlarına galebesini onlara göstereceğiz.

Kendi nefislerinde ayetlerin gösterilmesi,

-Mekke ehli arasında zuhur eden ilâhî ayetleri ve onların başına neler geldiğini göstermek,

-Veya, insan bedenindeki Allahın kudretinin kemâline delâlet eden sanat harikalarını onlara göstermek olabilir.

حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ **"Ta ki, onun hak olduğu kendilerine iyice belli olsun."**

Buradaki **"o"** zamiri

-Kur'an,

-Peygamber,

-Tevhid,

-Veya Allah'a raci olabilir.

اَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ **"Rabbinin, her şeye şehîd** (şâhit) **olması yetmez mi?"**

Allah her şeyi tahakkuk ettirendir. Vaad edilen diğer şeyleri tahakkuk ettirdiği gibi, Senin dinini de vaat edilen ayetleri göstermek suretiyle diğer dinlere galip kılar.

Veya Allahın **"Şehîd"** olması, muttali olması anlamındadır.

Dolayısıyla Senin de, onların da hâlini bilir.

İnsanı günahlardan sakındırmada Allahu Teâlânın her şeye muttali olması, hiçbir gizli hâlin O'na gizli olmaması yetmez mi?

54- اَلَآ اِنَّهُمْ فِى مِرْيَةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ **"İyi bilin ki onlar Rablerine kavuşmaktan bir şüphe içindedir."**

Onlar, öldükten sonra diriltililerek ve hesap vererek Rab'lerine mülaki olacaklarından bir şüphe içindeler.

اَلَآ اِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ **"İyi bilin ki O, her şeyi kuşatmıştır."**

O, bütün her şeyi, bütün ayrıntılarıyla bilir, her şeye gücü yeter. Hiçbir şey O'ndan kaçamaz.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Kim Fussılet sûresini okursa Allah her harfine on hasene verir."

ŞÛRÂ SÛRESİ

Şûrâ Sûresi Mekkî olup elli üç ayettir.

335. DERS

Gerçek Dost

1- حٰمٓ **"Hâ Mîm."**

2- عٓسٓقٓ **"Ayn, Sîn, Kâf."**

Ha-mim Ayn-Sin-Kaf sûre için isim olabilir. Bunun için araları ayrılmış ve iki ayrı ayet sayılmışlardır. Eğer bu ikisi bir tek isim ise, bu şekilde ayrılmaları diğer Ha-Mîm'lere uygun olması içindir.

3- كَذٰلِكَ يُوحِۤي اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ ۙ اللّٰهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ **"Azîz - Hakîm olan Allah, sana ve senden öncekilere işte böyle vahyediyor."**

Bu sûrede anlatılan manaların benzerini, Allah hem Sana, hem de Senden öncekilere vahyediyor.

Ayette "**vahyediyor**" ifadesinin geniş zaman ile yer alması, vahyin devamına ve böyle vahyetmenin Allahın bir âdeti (prensibi) olduğuna delâlet etmek içindir.

Azîz – Hakîm, Allahın iki sıfatı olup, önceki sûrede geçtiği gibi, vahyedilenin şanının yüceliğini ortaya koyar.

4- لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۖ **"Göklerde ne var ve yerde ne varsa hepsi O'nundur."**

وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ **"Ve O, Aliyy – Azîm'dir** (yücedir, büyüktür.)"

Ayetin bu kısmı, önceki ayette nazara verilen Allahın izzet ve hikmetini açıklamaktadır.

5- تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ **"Neredeyse gökler üstlerinden yarılacak."**

Gökler, Allahın azametinden neredeyse yarılacak.

Veya –haşa- O'na veled nisbet edilmesinden yarılacak.

Bu yarılma, onların üst cihetinden başlayarak meydana gelecek. "**Üstlerinden**" şeklinde tahsis edilmesi, Allahın ayetlerinin en büyüğünün ve

O'nun şanının yüceliğine en ziyade delalet eden şeyin, üstlerindeki sema olmasındandır.

Üstlerindeki semanın yarılmasını haber vermek, altlarındaki arzın yarılmasına evleviyetle delâlet eder.

وَالْمَلٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِى الْاَرْضِ **"Melekler ise, Rablerini hamd ile tesbih ederler ve arzdakiler için istiğfar ederler."**

Meleklerin arzda olanlar için istiğfar etmeleri, insanların mağfiretine vesile olacak,

-Şefaatte bulunmaları,

-İlham vermeleri,

-Tâate yaklaştıran sebepler için çalışmaları şeklinde olur. Bu ise kısmen mü'min ve kâfiri içine alır. Hatta "istiğfar" kelimesi "muhtemel zararı def etmek için çalışmak" şeklinde tefsir edilse, canlıları, hatta cansızları da içine alır.

Bu istiğfar sırf mü'minlere yönelik ise, o zaman bundan murat şefaattir.

اَلَآ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ **"İyi bilin ki Allah, Ğafur'dur – Rahîm'dir."**

Çünkü her mahlûk, mutlaka ve mutlaka O'nun rahmetinden nasibini almıştır.

Ayet, Allahın azametini takrirde bulunur. Ayrıca, kendisine veled nisbet edilmesi gibi durumlardan yüce olduğuna delâlet eder. Bu çirkin sözü söyleyenlere hemen ceza vermemesi,

-Meleklerin istiğfarda bulunmaları,

-Ve kendisinin engin merhameti ve rahmetindendir.

6- وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهٖٓ اَوْلِيَآءَ اللّٰهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ **"O'ndan başka dostlar edinenlere gelince, Allah onları daima gözetlemektedir."**

Allah, kendisine şerikler ve emsal edinenlerin hâllerine ve amellerine muttalidir, onları murakabe eder ve buna göre de cezalarını verir.

وَمَآ اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ **"Sen onlara vekil değilsin."**

Onların cezasını vermek Sana ait değildir.

7- وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا **"Böylece sana Arabça bir Kur'an vahyettik ki, Ümmü'l- Kurâ ve çevresinde bulunanları uyarasın."**

Ümmü'l-Kurâ, Mekkedir.

وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَارَيْبَ فِيهِ **"Ve hakkında asla şüphe olmayan cem günüyle onları uyarasın."**

"**Cem günü**", kıyamet günüdür. Çünkü o günde bütün mahlukat bir araya getirilir.

Veya bundan murat, kıyamet gününde ruhlar ve cesetlerin bir araya getirilmesidir.

Veya bir başka açıdan bakıldığında, ameller ve bu amelleri işleyenlerin bir araya getirilmesidir.

فَرِيقٌ فِى الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِى السَّعِيرِ **"Bir grup cennette, bir grup ise cehennem ateşindedir."**

Mahşerde insanların hepsi önce bir araya getirilir, ardından da iki fırka hâlinde kendilerine uygun yerlere gönderilir.

8- وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً **"Şayet Allah dileseydi, onları bir tek ümmet yapardı."**

Hepsini hidayet üzere veya hepsini dalâlet üzere yapardı.

وَلٰكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَآءُ فِى رَحْمَتِهِ **"Lakin O, dilediğini rahmetine alır."**

Onu hidayet üzere kılar, tâate sevkeder.

وَالظَّالِمُونَ مَالَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ **"Zalimlerin ise, onlara ne bir dost vardır, ne de bir yardımcı."**

Zâlim olanları ise, ne bir dost ne de bir yardımcı olmadan azabına terk eder.

"**O dilediğini rahmetine alır**" denildikten sonra, buna mukabil olanları farklı bir üslûbta anlatması, onları ziyadesiyle tehdît etmek içindir. Çünkü kelâm, uyarma sadedinde gelmiştir.

9- أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَآءَ **"Yoksa onlar Allah'tan başka dostlar mı edindiler?"**

Buradaki sual, onların Allah dışında dostlar edinip edinmediklerini öğrenmek için olmayıp, böyle yaptıklarını takrir içindir. Yani, Allahı bırakıp putları dost edinmişlerdir.

فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِىُّ **"Hâlbuki gerçek dost Allah'tır."**

Eğer hakkıyla dost olmaya layık olanı arıyorlarsa, işte Allah gerçek dosttur.

وَهُوَ يُحْيِ الْمَوْتٰى **"O, ölüleri diriltir."**

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ **"Ve O, her şeye kadirdir."**

Ayetin bu kısmı, dost olmaya layık olanın ancak O olduğunu takrir gibidir.[1]

10- وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ **"Hakkında ayrılığa düştüğünüz ne varsa, hepsinin hükmü Allah'a aittir."**

Siz ve kâfirler, dünya ve din meselelerinde ihtilafa düştüğünüzde, bunun hükmü Allaha havale edilir. O, haklı olanı haksız olandan ayırır.

Veya bundan murat, mükâfatlandırmak ve cezalandırmak suretiyle onlar arasında hükmünü vermesidir.

Denildi ki: Mana şöyle de olabilir: "Müteşabih bir meselenin te'vilinde ihtilafa düştüğünüzde, Allahın kitabından muhkem olana müracaat ediniz."

ذٰلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي **"İşte bu, Rabbim Allah'tır."**

عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ **"Yalnız O'na tevekkül ettim."**

Ben bütün işlerde O'nu vekil kıldım.

وَإِلَيْهِ أُنِيبُ **"Ve ancak O'na yöneliyorum."**

Müşkil meselelerde de O'na rücu ederim.

11- فَاطِرُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ **"O, gökleri ve yeri yaratandır."**

جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا **"Size kendinizden eşler, hayvanlardan da eşler yaratmıştır."**

Burada, hayvanların çeşit çeşit kılınması da anlaşılabilir.

يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ **"Bu sûretle sizi üretiyor."**

Sizi ve hayvanları böyle eşeyli kılarak çoğaltır, üretir.

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ **"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."**

---

1 Yani, ölenler değil, ölüleri dirilten; acizler değil, her şeye gücü yeten gerçek dosttur.

Allaha eş veya münasip olacak hiçbir şey yoktur.

Burada misil'den murat, o şeyin zâtıdır. "Senin gibi biri böyle yapmaz" dediğimizde, doğrudan o kişinin zâtının anlaşılması gibi.

Şöyle de mana verilmiştir: Onun sıfatı gibi bir sıfat yoktur.

وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ **"Ve O, Semi' – Basir'dir."**

O, bütün işitilen ve görülen şeyleri işitir, görür.

12- لَهُ مَقَالِيدُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۚ **"Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur."**

يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ **"Dilediğine rızkı bol verir ve daraltır."**

O, meşietine muvafık bir şekilde rızkı genişletir ve daraltır.

اِنَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ **"Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilendir."**

Her şeyi bilen olduğu için, her şeyi olması gereken şekilde yapar.

336. DERS

İlâhî Talimat

13- شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوحًا وَالَّذِىٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهٖٓ اِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسٰٓى **"Nûh'a emrettiğini, sana vahyettiğini, İbrâhim'e, Mûsâ'ya ve İsâ'ya emrettiğimizi size de din kıldı:"**

O, din olarak size Nûh'un ve Muhammedin dinini ve bunlar arasında gelip geçen şeriat sahiplerinin dinlerini vazetti. Bu, bütün ismi geçen peygamberler arasında ortak bir özelliktir.

Ayetin devamı, bunu tefsir eder:

اَنْ اَقِيمُوا الدِّينَ **"Dini dosdoğru tutun."**

Bundan murat, tasdiki gerekenlere iman etmek ve Allahın hükümlerine uymaktır.

وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ **"Ve onda ayrılığa düşmeyin!"**

Bu asılda ihtilafa düşmeyin.

Ama, dinlerin füruatına gelince, **"Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol kıldık."** (Maide, 48) ayetinde nazara verildiği gibi, farklı farklıdır.

كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ اِلَيْهِ **"Fakat kendilerini çağırdığın şey, müşriklere ağır geldi."**

Davet ettiğin tevhid, o müşriklere ağır geldi.

اَللّٰهُ يَجْتَبِىٓ اِلَيْهِ مَنْ يَشَٓاءُ **"Allah, ona dilediğini seçer."**

"**Allah ona dilediğini seçer**" ifadesindeki zamir,

-Kendisine davet ettiği tevhide,

-Veya dine raci olabilir.

وَيَهْدِىٓ اِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ **"Ve kendine yönelenleri de ona sevk eder."**

Ona yönelene, irşat ve tevfikte bulunarak hidayet eder, yol gösterir.

14- وَمَا تَفَرَّقُوٓا اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ **"Onlar ancak ken-**

dilerine ilim geldikten sonra, aralarındaki haddi aşmalar yüzünden ayrılığa düştüler."

Bu ayrılığa düşenler, önceki milletlerdir. **"Kitap ehli, ancak kendilerine beyyine geldikten sonra ayrılığa düştüler."** (Beyyine, 4) ayetinden hareketle ehl-i kitap olduğu da söylenmiştir. Bunlara, ayrılığa düşmenin yasaklanan bir durum olduğu bilgi olarak geldiği hâlde, böyle ayrılığa düşmüşlerdir.

Veya ayette nazara verilen ilim, Hz. Peygamberin geleceğinin bilgi olarak onlara verilmesidir.

Veya peygamberlerin, kitaplar ve başka ilim sebeplerine sahip olmalarıdır. Ama onlar, bu ilim sebeplerine iltifat etmemişlerdir.

Onların bu ayrılığı, düşmanlık yapmak veya dünyayı talep gibi sebeplerle meydana gelmiştir.

وَلَوْلاَ كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ **"Eğer belli bir süreye kadar Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilirdi."**

Bu belli süre (ecel-i müsemma),

-Kıyamet günü,

-Veya mukadder olan ömürlerinin sonudur.

İşte böyle bir ecel olmasaydı, batıl yolda olanların hepsi hemen helâk edilirlerdi. Çünkü bunlar çok büyük günahlar işlemişler, cezayı hak etmişlerdir.

وَاِنَّ الَّذِينَ اُورِثُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِى شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ **"Ve onlardan sonra Kitab'a mirasçı kılınanlar da, onun hakkında derin bir şüphe içindedir."**

Bunlar,

-Hz. Peygamber devrindeki ehl-i kitaptır.

-Veya ehl-i kitaptan sonra Kur'ana varis olan müşriklerdir.

Bunlar, kitaplarından bir şüphe içindedirler, onu gerçekte olduğu gibi bilmezler veya hakkıyla ona inanmazlar,

Veya Kitaptan murat Kur'andır, bunlar Kur'andan şüphe içindedirler.

15- فَلِذٰلِكَ فَادْعُ ۚ **"Onun için sen durma davet et."**

İşte bu ayrılıktan dolayı onları tevhid esasında ittifaka davet et.

Veya "Sana verilenlere tâbi olmaya çağır."

وَاسْتَقِمْ كَمَا اُمِرْتَ ۚ **"Ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol."**

وَلاَ تَتَّبِعْ اَهْوَاءَهُمْ ۚ **"Onların hevâ'larına uyma."**

Onların batıl vehimlerine uyma.

وَقُلْ اٰمَنْتُ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ كِتَابٍ ۚ **"Ve de ki: Allah kitap olarak ne indirdiyse hepsine iman ettim."**

"İndirilen kitapların tamamına inandım" de. Bazısına inanan, bazısını ise inkâr eden kâfirler gibi yapma.

"**Allah kitap olarak ne indirdiyse hepsine iman ettim**" ifadesi, nazarî (teorik) kuvvetin kemâline işaret eder.

وَاُمِرْتُ لِاَعْدِلَ بَيْنَكُمْ **"Ve aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum."**

"**Aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum**" ifadesi ise ameli (pratik) kuvvetin kemâline işaret eder.

اَللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ **"Allah Rabbimiz ve Rabbinizdir."**

Hepimizi yaratan ve hepimizin işini üstlenendir.

لَنَا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ **"Bizim işlediklerimiz bize, sizin işledikleriniz sizedir."**

Hepimiz, yaptığımızın karşılığını göreceğiz.

لاَ حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ **"Bizimle sizin aranızda tartışılacak bir şey yoktur."**

Aramızda tartışılacak bir durum yoktur. İnad etmek dışında tartışmayı gerektiren, muhalif kalmayı icab ettiren bir durum yoktur. Çünkü hak, gayet net bir şekilde ortaya çıkmıştır.

اَللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۚ **"Allah, hepimizi bir araya toplar."**

Allah kıyamet günü bizi bir araya getirir.

وَاِلَيْهِ الْمَصِيرُ **"Dönüş de ancak O'nadır."**

Aralarında hüküm vermesi için herkesin mercii O'dur.

Ayette kâfirlere karşı savaşı terke delâlet eden bir durum olmadığından, "savaş ayetiyle bunun hükmü kaldırılmış" denilmesi uygun değildir.[2]

16- وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ **"Allah'ın çağrısına uyulduktan sonra O'nun hakkında tartışmaya girenlerin delili Rableri katında batıldır."**

-İnsanların icabet edip Allahın dinine girmelerinden,

-Veya Allahu Teâlânın, Rasûlüne icabetle Bedir günü O'na nusret vermesinden,

-Veya ehl-i kitap olanlar Hz. Peygamberin nübüvvetini ikrar ettikten sonra Allahın dini hakkında tartışmaya girenlerin, Rab'leri nezdinde hüccetleri kıymetsizdir, batıldır.

وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ **"Onlara bir gadap vardır."**

İnatlarından dolayı üzerlerine bir gadap vardır.

وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ **"Ve onlar için çetin bir azap vardır."**

Ve onlar için küfürlerine karşılık çok şiddetli bir azap vardır.

17- اَللَّهُ الَّذِي اَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ **"O Allah ki, hak olarak Kitab'ı ve mizanı indirdi."**

Allah, bütün semavî kitapları batıldan uzak bir şekilde hak olarak indirdi. İndirdiği kitaplarla inanç esaslarını ve hükümleri ortaya koydu.

Mizan'dan murat, hakların kendisiyle ölçüldüğü ve insanlar arasında eşitliğin sağlandığı dindir.

Veya mizandan murat adalettir. Allah, adaletle ilgili hükümler indirdi.

Veya bundan murat, doğrudan terazi de olabilir. Allah, böyle bir aleti insanlara ilhamen bildirdi.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ **"Nereden bileceksin, belki de o saat** (kıyamet) **yakındır."**

Dolayısıyla Kitaba tâbi ol, dine göre amel et, amellerinin tartılacağı ve karşılığının verileceği gün ansızın gelmeden adaletle hareket etmeye devam et!

---

2 Ayeti böyle yorumlayanlara karşı bir cevaptır.

18- يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَايُؤْمِنُونَ بِهَا ۚ "Ona inanmayanlar, onun hemen gelmesini isterler."

Kıyametin geleceğine inanmayanlar, alay ederek hemen onun gelmesini istediler.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا ۙ وَيَعْلَمُونَ اَنَّهَا الْحَقُّ ۗ "İnananlar ise, ondan korkarlar ve onun gerçek olduğunu bilirler."

اَلَآ اِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِى السَّاعَةِ لَفِى ضَلَالٍ بَعِيدٍ "İyi bilin ki, kıyamet hakkında tartışanlar çok uzak bir dalalet içindedir."

Böyleleri, haktan çok uzak bir sapıklık içindedir.

Çünkü, öldükten sonraki hayatın gelmesi, gözle görülmeyen olaylar içinde gözle görülenlere en çok benzeyenidir.[3] Dolayısıyla, yeniden dirilişi imkansız gören biri, diğer gaybî şeyleri hayli hayli inkâr eder.

19- اَللّٰهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهٖ "Allah, kullarına çok lütufkârdır."

Onlara öyle ikramlarda bulunmuştur ki, fehimler bunları tam anlayamaz.

يَرْزُقُ مَنْ يَشَآءُ ۚ "Dilediğini rızıklandırır."

Ona dilediği şekilde rızık verir. Kullarından her birine, hikmetinin iktizasına göre özel olarak bir çeşit ikramda bulunur.

وَهُوَ الْقَوِىُّ الْعَزِيزُ ۚ "O, Kavî'dir – Azîz'dir."

Kavi'dir, kudreti aşikârdır. **Aziz**'dir, asla mağlup olmaz, hükmüne engel olunmaz.

---

[3] "Dünü getiren yarını da getirir. Dünyayı yaratan ahireti de yaratmaya kâdirdir. Ölümünden sonra arzı dirilten, toprağın altındaki çürümüş kemikleri de diriltir. Yoktan yaratan, yeniden yaratmakta zorlanmaz" gibi ifadeler, bu gaybî olayı bize âdeta gözle görülür hâle getirir.

337. DERS

Ahiret ve Dünya Harsı

20- مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِى حَرْثِهٖ **"Kim âhiret mahsulünü isterse, onun mahsulünü artırırız."**

Ahiret sevabı, çalışmakla elde edildiğinden, ziraat yoluyla elde edilen mahsule benzetildi. Bundan dolayı "**dünya ahiretin tarlasıdır**" denilmiştir.

Ayette geçen "**hars**" kelimesi asıl olarak "toprağa tohumu bırakmak" anlamına gelir. Bu ekimin sonunda elde edilen mahsul için de kullanılır.

"Onun mahsulünü artırırız."

Biz bu kimseye bire on, bire yediyüz hatta daha fazlasını veririz.

وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَا **"Kim de dünya mahsulünü isterse, ona da ondan veririz."**

İstediğinin tamamını değil de, onun için taksim ettiğimiz kadarını veririz.

وَمَالَهُ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ **"Fakat onun ahirette hiçbir nasibi olmaz."**

Çünkü "ameller niyetlere göredir ve herkes için niyet ettiği vardır."[4]

21- اَمْ لَهُمْ شُرَكٰٓؤُا شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَاْذَنْ بِهِ اللّٰهُ **"Yoksa, onlar için Allah'ın izin vermediği bir dini kendilerine yol kılan şerikler mi var?"**

Ayet, onların Allahı bırakıp da O'na şerikler edinmelerini takrir eder ve bunu başlarına vurur. Bu şerikleri, onların şeytanlarıdır.

Bu şerikler,

-Allaha şirk koşmak,

-Ahireti inkâr etmek,

-Sırf dünya için çalışmak gibi, aslında Allahın izin vermediği kötü inanç ve amelleri, kendilerine tapanlara süslü göstermişlerdir.

Denildi ki: Onların şerikleri, taptıkları putlardır. Bu şeriklerin müşrikle-

---

4 Bu ibare Hz. Peygamberin en meşhur hadislerinden birinin mealidir.

re nisbet edilmesi, müşriklerin bunları şerikler edinmiş olmasındandır. Bu şeriklere hüküm vaz etmenin isnad edilmesi, müşriklerin yoldan çıkma sebebinin bunlar olmasından ve bu batıl din ile fitneye düşürülmelerindendir.

Onların şerikleri, bu yolu kendilerine açanların suretleri de olabilir.

وَلَوْلاَ كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ **"Şayet konulmuş kesin hüküm olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilirdi."**

Cezanın te'hiriyle ilgili Allahın önceden belirlediği bir prensip olmasaydı, kâfirlerle mü'minler arasında veya müşriklerle şerikleri arasında iş bitirilmiş olurdu.

وَاِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ **"Şüphesiz zâlimler için elem dolu bir azap vardır."**

22- تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا **"Yaptıkları şeylerden dolayı o zalimleri korkudan titrer halde görürsün."**

Sen o müşrikleri kıyamet gününde, işlemiş oldukları kötü ameller yüzünden korkar bir şekilde görürsün.

وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ **"O ise başlarına gelecektir."**

Korksalar da korkmasalar da, yaptıklarının vebâli başlarına gelecektir.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِى رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ **"İman edip salih ameller işleyenler ise, cennet bahçelerindedir."**

Bunlar, en hoş ve en nezih yerlerdedir.

لَهُمْ مَا يَشَآؤُنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ **"Onlar için Rableri katında diledikleri her şey vardır."**

ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ **"İşte bu, büyük lütuftur."**

Mü'minlere yapılacak bu ikram, büyük lütuftur. Öyle ki, bu lütfa nisbetle dünyadakilere verilenler çok çok küçük kalır.

23- ذٰلِكَ الَّذِى يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ **"İşte bu, Allah'ın, iman edip salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir."**

قُلْ لاَ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا **"De ki: Buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum."**

Ben yaptığım tebliğe ve verdiğim müjdeye mukabil sizden bir ücret istemiyorum.

اِلاَّ الْمَوَدَّةَ فِى الْقُرْبٰى **"Ancak yakınlıktan gelen sevgi istiyorum."**

Ancak, size yakınlığımdan dolayı sevmenizi istiyorum.

Veya yakınlığımı sevmenizi istiyorum.

Veya "Asla bir ücret istemiyorum. Lakin sizden yakınlarıma sevgi istiyorum."

Rivayete göre, bu ayet nazil olduğunda Hz. Peygambere "Ya Rasûlallah, sevmemiz vacip olan yakınların kimlerdir?" diye soruldu. Hz. Peygamber "Ali, Fatıma ve bunların iki oğlu (Hasan ve Hüseyin)" buyurdu.

Denildi ki: Ayet şöyle de yorumlanabilir: "Tâat ve salih amelle Allaha yaklaşmanızda, Allah ve Rasûlüne sevginizi istiyorum."

وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا **"Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız."**

Özellikle de Rasûlullahın Âl-i Beytine muhabbetle kim bir iyilik yapsa, biz o iyiliğine kat kat sevap veririz. Ayetin Hz. Ebubekir hakkında nazil olduğu söylenir.

اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ شَكُورٌ **"Şüphesiz Allah, Ğafur'dur – Şekûr'dur."**

Allah, günahkâr olana karşı Ğafur'dur. İtaat edene de, hem sevabını eksiksiz vererek, hem de lütfuyla artırarak Şekûr'dur.

24- اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا **"Yoksa "Yalan uydurup Allah'a iftira etti" mi diyorlar?"**

Yoksa "Muhammed 'ben peygamberim' ve 'Kur'an da Allahın kelamıdır' derken aslında yalan söyleyip Allaha iftira etti" mi diyorlar?!

فَاِنْ يَشَاِ اللّٰهُ يَخْتِمْ عَلٰى قَلْبِكَ **"Eğer Allah dilerse senin kalbini mühürler."**

Ayet, Hz. Peygamber gibi birinden –haşa- Allaha bir iftira olamayacağını bildirir. Çünkü böyle bir şeye ancak kalbi mühürlü, Rabbini bilmeyen

biri cesaret edebilir. Basiret ve marifet sahibi olan biri ise, böyle bir şeye asla cesaret edemez ve yapamaz.

Ayet sanki şöyle demektedir: "Allah eğer Seni perişan etmek isterse, O'na iftiraya cür'et edebilmen için kalbini mühürler."

Şöyle de denildi: Eğer Allah dilerse kalbini mühürler de o kalbe Kur'an inmez, vahiy gelmez.

Şöyle de denildi: Allah dilerse kalbine sabır verir de, onların böyle ezaları Sana ağır gelmez.

وَيَمْحُ اللّٰهُ الْبَاطِلَ **"Ve Allah batılı yok eder."**

وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهٖ **"Hakkı ise kelimeleriyle gerçekleştirir."**

اِنَّهٗ عَلِيْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ **"Şüphesiz O, kalplerde olanları hakkıyla bilendir."**

Ayet, iftirayı nefyetmektedir. Yani, şayet Kur'an uydurma bir şey olsaydı, Allah onu ortadan kaldırırdı. Çünkü batılı ortadan kaldırmak ve vahiy ile veya hüküm ile hakkı sabit kılmak O'nun âdetindendir.

Allahın "kelimatıyla" batılı mahvetmesi ve hakkı gerçekleştirmesi, Kur'an vasıtasıyla onların batıllarını mahvetmeyi ve hakkı da sabit kılmayı vaat etmesidir.

Veya karşısında durulamaz hükmüyle bunu gerçekleştirmesidir.

25- وَهُوَ الَّذِىْ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ **"O, kullarından tevbeyi kabul eder."**

Tevbe ettikleri şeylerde, onları cezalandırmaz.

Tevbenin hakikatını daha önce anlamıştın

Hz. Ali'den (r.a.) şöyle rivayet edilir:

Tevbe, altı şekilde görülür:

1-Geçmiş günahlar için pişmanlık duymak.

2-Yapamadığın farzları iâde etmek.

3-Kul hakkını çiğnediğinde geri vermek.

4-Masıyette nefsi büyüttüğün gibi, taat içinde onu eritmek.

5-Nefis, günahların tatlılığını tattırdığı gibi, ona itâatin acılığını tattırmak.

6-Gafletli gülmelerine bedel, ağlamak.

وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّئَاتِ **"Ve kötülükleri bağışlar."**

Dilediği kimsenin küçük ve büyük bütün günahlarını affeder.

وَيَعْلَمُ مَاتَفْعَلُونَ **"Ve yaptıklarınızı da bilir."**

Bilir de ona göre karşılık verir. Cezalandırır veya hikmetine muvafık bir şekilde cezalandırmaz.

26- وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ **"İman edip salih ameller işleyenlerin dualarına icabet eder."**

Bundan murat,

-Dualarına icabet etmek,

-Veya tâatlerinin karşılığını vermektir. Çünkü sevap vermek de, kendisine terettüp eden neticeler itibarıyla dua ve talep gibidir. Hz. Peygamberin şu hadisi buna misal olabilir: "Duanın en efdali, elhamdülillahtır."

Veya ayete şöyle de mana verilebilir: "İman eden ve salih amel işleyenler, Allah onları tâate çağırdığında O'na icabet ederler."

وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ **"Lütfundan onlara fazlasını da verir."**

Allah onlara istediklerinden ve layık olduklarından daha fazlasını verir.

وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ **"Kâfirler için ise, çetin bir azap vardır."**

Mü'minlere verilecek olan sevap ve lütfa bedel, kâfirler için çok şiddetli bir azap vardır.

338. DERS

Şûrâ Düsturu

27- وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهٖ لَبَغَوْا فِى الْاَرْضِ **"Allah, kullarına rızkı bol bol verseydi, yeryüzünde azgınlık ederlerdi."**

O zaman arzda tekebbür ederler, fesat çıkarırlardı.

Veya bazısı bazısına karşı istilaya ve galip gelmeye çalışırdı.

Genelde de böyle olmuştur.[5]

"**Bağy**" kelimesi, kemiyet veya keyfiyet yönüyle ortası aranan şeylerde haddi tecavüz etmektir.

وَلٰكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَايَشَآءُ **"Fakat O, dilediği ölçüde indirir."**

Lakin Allah meşietinin iktizasına göre, rızkı belli bir ölçüyle indirir.

اِنَّهٗ بِعِبَادِهٖ خَبِيرٌ بَصِيرٌ **"Şüphesiz O, kullarına Habîr-Basîr'dir."**

Onların gizli durumlarını ve aşikar hâllerini bilir, onlara uygun olanı takdir eder.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Suffe ehli zengin olmayı temenni ettiklerinde bu ayet nazil oldu.

Denildi ki: Ayet Arablar hakkında indi. Bolluk olduğunda birbirleriyle savaşırlar, kıtlığa maruz kaldıklarında ise otlak ararlardı.

28- وَهُوَ الَّذِى يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَاقَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهٗ **"O ki, insanlar umutlarını kestikten sonra yağmuru indirir, rahmetini her tarafa yayar."**

Ayet metninde geçen **"ğays"**, kuraklıktan kurtaran yağmurdur.

Rahmetinin tecellisi olan yağmuru ovalara, dağlara, bitkilere ve hayvanlara, kısaca her yere neşreder.

وَهُوَ الْوَلِىُّ الْحَمِيدُ **"O, Velî'dir – Hamîd'dir."**

---

5 Yani, genelde bol rızık verilenler, buna şükretmek yerine azgınlık yapmışlar, verilen nimetleri günahta kullanmışlardır.

O **Velî**'dir, lütfuyla ve rahmetini neşretmek suretiyle kullarına yardım eder.

Hamîd'dir, bu icraâtlarına mukabil hamde layıktır.

29- وَمِنْ اٰيَاتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَآبَّةٍ **"Gökleri, yeri yaratması ve bu ikisi içinde canlıları yayması, O'nun ayetlerindendir."**

Çünkü gökler ve yer, maddesiyle ve özellikleriyle, her şeye gücü yeten hikmetli bir sanatkârın varlığına delâlet eder.

وَهُوَ عَلٰى جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَآءُ قَدِيرٌ **"Ve O, dilediği zaman onları bir araya getirmeye de kadirdir."**

30- وَمَآ اَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيكُمْ **"Size gelen her musibet, ellerinizin yaptıkları yüzündendir."**

Başınıza gelen her musibet günahlarınız sebebiyledir.

وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ **"O, yine çoğunu da affeder."**

Allah bununla beraber bütün günahlarınıza ceza vermez, bunların çoğunu affeder.

Ayet, mücrimler hakkındadır. Çünkü mücrim olmayanlara gelen musibetler, başka sebeplerdendir. Mesela, Allah musibet verir, kul da buna sabreder, bu vesile ile Allah onu büyük bir ecre nail eder.[6]

31- وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِى الْاَرْضِ **"Yeryüzünde O'nu âciz bırakamazsınız."**

Sizler, Allahın sizin için takdir ettiği musibetlerden kaçmakla kurtulamazsınız.

وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ **"Ve sizin için Allah'tan başka hiçbir dost ve yardımcı yoktur."**

Allah dışında sizi bu musibetlerden koruyabilecek ve sizden onları giderebilecek kimse yoktur.

---

6 Beydavi'nin bu açıklaması, ayetinin hükmünün genel anlaşılmaya müsait olmasındandır. Bu açıklama, peygamber gibi masum insanlara ve çocuklar gibi günahsızlara gelen musibetlere güzel bir bakış getirmektedir.

32- وَمِنْ اٰيَاتِهِ الْجَوَارِ فِى الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ **"Denizde yüzen dağlar gibi gemiler, O'nun ayetlerindendir."**

33- اِنْ يَشَاْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلٰى ظَهْرِهٖ **"O, dilerse rüzgârı durdurur da onlar denizin üstünde kalakalırlar."**

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ **"Elbette bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ayetler vardır."**

Bunda, himmetini Allahın ayetlerini tefekkür etmeye sevkedip nefsini dizginleyen ve Allahın nimetlerini tefekkür eden kimseler için ibretler vardır.

Veya "bunda imanı kâmil her mü'min için ayetler vardır."

Çünkü iman iki kısımdan ibarettir: Yarısı sabır ve yarısı da şükürdür.

34- اَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا **"Yahut yaptıkları yüzünden onları** (gemileri) **helâk eder."**

Veya Allah kuvvetli bir rüzgar göndererek gemileri gark eder.

Bundan murat, gemidekilerin helâkidir. "**Yaptıkları yüzünden**" denilmesi bunu gösterir.

وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ **"Ve birçoğunu da affeder."**

Bir kısmı ise, affedilmeleri sebebiyle kurtulurlar.

35- وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِٓى اٰيَاتِنَا مَالَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ **"**(Allah, böyle yapar ki), **âyetlerimiz hakkında tartışanlar, kendileri için kaçacak bir yer olmadığını bilsinler."**

36- فَمَا اُوتِيتُمْ مِنْ شَىْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Size verilenler, bu dünya hayatının bir metaıdır."**

Hayatınız süresince bunlardan faydalanırsınız.

وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَاَبْقٰى لِلَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ **"Allah nezdindekiler ise, iman edenler ve Rablerine tevekkül edenler için daha hayırlı ve daha kalıcıdır."**

Allah katında olan ahiret sevabı ise, daha hayırlı ve daha daimîdir.

Allah katında olan bu sevap, iman eden ve Rab'lerine tevekkül edenler içindir.

Ahiret sevabı, tamamen faydadır ve bu faydalılık gelip geçici değildir. Bundan dolayı, dünya nimetlerinden çok daha hayırlı ve devamlıdır.

Sebeb-i Nüzûl

Hz. Aliden şöyle rivayet edilir: Hz. Ebubekir malının tamamını tasadduk edince, pek çok kimse O'nu kınamıştı. Ayet bu münasebetle nazil oldu.

37- وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ **"Onlar büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınırlar."**

وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ **"Öfkelendikleri zaman bağışlarlar."**

38- وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ **"Onlar Rablerine icabet ettiler."**

وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ **"Ve namazı dosdoğru kıldılar."**

Ayet, ensar hakkında indi. Hz. Peygamber onları imana davet etmiş, onlar da kendisine icabet etmişlerdi.

وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ **"İşleri, aralarında şûrâ** (danışma) **iledir."**

Münferid bir görüşle harekete geçmezler. Aralarında meşveret edip ittifakla iş yaparlar. Bu, onların iş yaparken ziyadesiyle tedbirli olmaları ve işlerinde müteyakkız bulunmalarındandır.

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ **"Ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler."**

Kendilerine rızık olarak verdiklerimizden, Allah yolunda hayır olmak üzere harcarlar.

39- وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ **"Ve onlar bir haksızlığa uğradıkları zaman, ona karşı direnirler."**

Çünkü Allah, zelil halde olmalarını hoş karşılamamaktadır. Onların bu vasıfları, şecaâtlerini (cesur olmalarını) anlatır. Daha evvelinde de bir kısım büyük faziletleri nazara verilmişti. Bu vasıflar arasında affedicilik vasfının da olması, onların cesur olmalarına muhalif değildir.

Çünkü **bağışlamak**, bağışlananın aczinden, **intisar** ise hasmın mukavemetinden haber verir. Aciz kimseye karşı hilim göstermek güzel bir haslettir. Galibe karşı hilim göstermek ise kötü bir özelliktir. Çünkü galibe

karşı gösterilecek hilim, onu zulmetmeye karşı cesaretlendirmek ve teşvik etmek demektir.

Cenab-ı Hak, onları zulme karşı direnmekle vasfettikten sonra, haddi aşmaktan men etmek için şöyle bildirdi:

40- وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۖ **"Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür** (ona denk bir cezadır)**."**

Kötülüğe karşı mukabelenin kötülük (seyyie) şeklinde gelmesi, müşakele üslûbundandır.

Veya karşı tarafa kötü gelmesindendir.

فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهٗ عَلَى اللّٰهِ ۗ **"Ama kim affeder ve arayı düzeltirse, onun mükâfatı Allah'a aittir."**

Mükâfatının ne olduğunun bildirilmemesi, vaat edilenin büyüklüğüne delâlet eder.

اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ **"Şüphesiz O, zâlimleri sevmez."**

Çünkü O, kötülüğü başlatan ve intikamda haddi aşan zalimleri sevmez.

41- وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهٖ فَاُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّنْ سَبِيْلٍ **"Zulme uğradıktan sonra, kendini savunup hakkını alan kimseye bir vebal yoktur."**

Zulme maruz kalıp da hakkını alan kimselere bir vebâl yoktur, itaba ve cezaya maruz kalmazlar.

42- اِنَّمَا السَّبِيْلُ عَلَى الَّذِيْنَ يَظْلِمُوْنَ النَّاسَ وَيَبْغُوْنَ فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۗ **"Vebal, ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenler içindir."**

Vebal ancak o kimseleredir ki,

-Başkalarına hiç yoktan zarar verirler.

-Hak etmedikleri şeyleri baskı uygulayarak onlardan almaya kalkışırlar.

اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ **"İşte onlar için çok elîm bir azap vardır."**

Onlara, zulümlerine ve haksızlıklarına mukabil elem verici bir azap vardır.

43- وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ۚ **"Ve her kim de sabreder ve bağışlarsa, işte bu elbette azmedilecek güzel işlerdendir."**

44- وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَالَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهٖ **"Allah kimi saptırırsa, artık bundan sonra onun hiçbir dostu yoktur."**

Allah ona yardımını kestikten sonra, artık ona yardım edebilecek bir veli (yardımcı) yoktur.

وَتَرَى الظّٰلِمِينَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلٍ ۚ **"Azabı gördüklerinde zâlimlerin, "dönmeye bir yol yok mu?" dediklerini görürsün."**

Ayette zalimlerin azabı görmeleri geçmiş zaman sığasıyla anlatılması, azab görmelerinin muhakkak olduğunu göstermek içindir.

O zaman "dünyaya dönüş yok mu?" diye feryad ederler.

45- وَتَرٰيهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَاشِعِينَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ ۗ **"Onlar ateşe sunulurken, zilletten başlarını öne eğmiş, göz ucuyla gizli gizli baktıklarını görürsün."**

Onların cehennem ateşine bakmaları, kılıçla idam edilecek kimsenin kılıca bakması gibidir.

وَقَالَ الَّذِينَ اٰمَنُوٓا **"İman edenler ise şöyle derler:"**

اِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوٓا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ **"İşte asıl hüsrana uğrayanlar, kıyamet günü kendilerini ve ehillerini ziyana sokanlardır."**

Bunlar hem kendilerini hem de beraber oldukları kimseleri ebedi azaba maruz bırakmakla en büyük hüsranı yaşamışlardır.

Mü'minlerin bunu dünyada söylemiş olmaları muhtemel olduğu gibi, diğer âlemde onların hâlini görünce söyleyecek de olabilirler.

اَلَآ اِنَّ الظّٰلِمِينَ فِى عَذَابٍ مُقِيمٍ **"İyi bilin ki zâlimler, sürekli bir azap içindedirler."**

Bu, onların sözünün davamı olabileceği gibi, Allahtan onları bir tasdik de olabilir.

46- وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ اَوْلِيَآءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ۗ **"Onların Allah'tan başka kendilerine yardım edecek dostları da yoktur."**

وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَالَهُ مِنْ سَبِيلٍ **"Ve Allah, kimi saptırırsa artık onun için hiçbir çıkar yol yoktur."**

Allahın yoldan çıkardığı kimse için hidayete veya kurtuluşa bir yol yoktur.

339. DERS

Allah'ın Konuşması

47- اِسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِىَ يَوْمٌ لاَ مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِ **"Allah'tan, geri çevrilmesi olmayan bir gün gelmeden önce, Rabbinize icabet edin."**

مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَإٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَكِيرٍ **"O gün sizin için ne sığınacak bir yer vardır, ne de** (günahlarınızı) **inkâra bir mecal!"**

Ve o gün yapmış olduklarınızı inkâra da bir mecâl yoktur. Çünkü bütün yaptıklarınız amel defterlerinizde toplanmıştır. Ayrıca, dilleriniz ve azalarınız da yaptıklarınıza şehâdet eder.

48- فَاِنْ اَعْرَضُوا فَمَا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا **"Eğer yüz çevirirlerse** (bilesin ki)**, biz seni onlara bir muhafız olarak göndermedik."**

Biz Seni onlara bir gözetleyici ve hesaba çekici olarak göndermedik.

اِنْ عَلَيْكَ اِلاَّ الْبَلاَغُ **"Sana düşen, sadece tebliğdir."**

Zaten onu da yaptın.

وَاِنَّا اِذَآ اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا **"Gerçekten biz insana katımızdan bir rahmet tattırdığımızda ona sevinir."**

وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ فَاِنَّ الْاِنْسَانَ كَفُورٌ **"Ama elleriyle yaptıkları işler yüzünden onlara bir kötülük dokunursa, o zaman da insan pek nankördür."**

Nimeti bütün bütün unutur, belayı ise durmadan hatırlar ve gözünde büyütür, sebebinin ne olduğunu düşünmez.

Ayette anlatılan durum her ne kadar mücrimlere has ise de, insan türünde böylelerinin çok olması ve mücrimlerin de insan sınıfına dâhil olması yüzünden, bu özelliğin insana isnadı caizdir.

Ayette insana rahmetin tattırılmasının katiyet ifade eden إِذَا "iza" ile, belanın gelmesinin ise ihtimal ifade eden إِنْ "in" ile gelmesi, rahmetinin tattırılmasının, bizzât gerekli bir âdet olması cihetiyle muhakkak olmasından, belanın isabetinin ise muhtemel bulunmasındandır.

49- لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Göklerin ve yerin mülkü** (hükümranlığı) **Allah'ındır."**

Böyle olunca, nimeti ve belayı dilediği şekilde taksim etmek O'na aittir.

يَخْلُقُ مَايَشَآءُ **"Ne dilerse yaratır."**

Yaratması, bir ihtiyaçtan değildir. Ayrıca yarattığı bir şeye de itiraz söz konusu olamaz.

يَهَبُ لِمَنْ يَشَآءُ اِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَآءُ الذُّكُورَ **"Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir."**

50- اَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَاِنَاثًا **"Yahut o çocukları erkekler ve dişiler olmak üzere çift olarak verir."**

وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَآءُ عَقِيمًا **"Dilediği kimseyi de kısır yapar."**

Allah insanlara meşietinin muktezasına göre evlat verir. Bir kısmına sadece erkek veya sadece kız verir. Bir kısmına hem erkek hem kız verir. Bir kısmına da hiç vermez.

Önce kız çocuğunun nazara verilmesi, muhtemelen neslin çoğalması için onların daha ziyade olması sebebiyledir.

-Veya ayetin sevk edildiği mana, insanın değil, Allahın meşietinin taalluk ettiğinin gerçekleştiğine delâlet içindir. Kız vermesi de böyledir.[7]

-Veya kelâm belâ hakkında idi. Arablar ise kız çocuğunu böyle telakki ediyorlardı.

-Veya kız babalarının kalplerini hoş etmek için önce onlardan başlanmıştır.

-Veya ayet sonlarındaki fasılaları muhafaza için böyle gelmiştir. "Zükûr" kelimesinin "ez-zükûr" şeklinde gelmesi de bundandır.

اِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ **"Şüphesiz O, Alîm'dir – Kadîr'dir** (her şeyi hakkıyla bilendir, her şeye gücü yetendir)."

Böyle olanca yaptığını bir hikmet ve irade ile yapar.

---

[7] Genelde anne-babalar kızdan ziyade erkek çocuk isterler. Ama bu, kimsenin keyfine bırakılmamıştır. Allah, dünyanın her tarafında dengeli bir şekilde nüfusun yarısını kız olarak yaratır.

51- وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلاَّ وَحْيًا اَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ **"Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla, yahut perde arkasından konuşur."**

"Vahiy yoluyla"

Bundan murat, idrak edilen gizli kelâmdır. Böyle bir kelâm, hadd-i zâtında harflerden mürekkep, peş peşe sıralanmaya dayalı değildir.

-Mi'rac hadisinde anlatıldığı tarzda ve rüyet hadisinde vaat edildiği şekliyle şifahî kelâmı[8]

-Ve Tuva ve Tur'da Hz. Musaya gelen vahiy gibi gaybtan bir sesle konuşmayı da içine alır. Ancak, **"Yahut perde arkasından konuşur"** ifadesinin üsttekine atfedilmesi, onu birinciye (yani şifahî kelama) has kılar.

Ayet, rü'yetin imkânsızlığına değil, caiz olmasına bir delildir.

Denildi ki: Bundan murat ilham ve mananın kalbe bırakılmasıdır.

Veya bundan murat, meleğin peygamberlere getirdiği vahiydir. Bu durumda, bunun devamında gelen mana söz konusudur.

اَوْ يُرْسِلَ رَسُولاً فَيُوحِيَ بِاِذْنِهِ مَا يَشَآءُ **"Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder."**

Allah, beşere bir nebi gönderir, o da Allahın vahyini O'nun emrettiği şekilde tebliğ eder.

Ancak birinciye göre "**rasûl**" kelimesi, peygamberlere vahiy getiren meleği ifade eder.

اِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ **"Şüphesiz O, Aliyy'dir - Hakîmdir."**

Allah, mahlûkatın sıfatlarından yücedir, hikmetinin muktezası ne ise onu yapar.

Böylece bazan vasıtayla, bazan da vasıtasız konuşur. Vasıtasız konuşması da,

-Ya doğrudan olur,

-Veya perde arkasından gerçekleşir.

52- وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ رُوحًا مِنْ اَمْرِنَا **"İşte sana da, emrimizden bir ruh vahyettik."**

---

[8] Hz. Peygamber şöyle bildirir: Miraçta bir merhalede Cebrail benden ayrıldı, sesler benden kesildi. Derken Rabbimin kelâmını işittim: "Gönlün rahat olsun Ya Muhammed! Yaklaş, yaklaş" diyordu.

Hz. Peygambere gelen vahyin "ruh" olarak isimlendirilmesi, kalplerin onunla hayat bulmasındandır.

Veya bundan murat Cebraildir. Yani "Onu Sana vahiy meleği olarak gönderdik."

مَا كُنْتَ تَدْرِى مَاالْكِتَابُ وَلاَ الْاِيمَانُ **"Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin."**

Sen, vahiyden önce kitap nedir, iman nedir bilmiyordun.

Ayet, Hz. Peygamberin nübüvvet öncesi bir din ile ibadet etmediğine bir delildir.

Denildi ki: Ayetteki imandan murat, ancak nakil yoluyla ulaşılabilecek bir imandır.

وَلٰكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِى بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا **"Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola eriştireceğimiz bir nur yaptık."**

"**Onu**" ifadesinden murat,

-Ruh,
-Kitap,
-Veya iman olabilir.

Biz, kullarımızdan dilediğimizi ona kabule ve kendinde tefekküre muvaffak kılarız.

وَاِنَّكَ لَتَهْدِى اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ **"Şüphesiz ki sen doğru bir yola iletiyorsun."**

Bundan murat, İslâmdır.

53- صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِى لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ **"Göklerdeki ve yerdeki her şeyin sahibi olan Allah'ın yoluna."**

Semavat ve arzın hem yaratılması, hem de idaresi O'nundur.

اَلآ اِلَى اللّٰهِ تَصِيرُ الْاُمُورُ **"İyi bilin ki, bütün işler Allah'a döner."**

Vasıtaların ve taallukatın kaldırılmasıyla bütün işler Allaha döner.

Ayette muti, olanlara vaat ve mücrim olanlara da vaîd vardır.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Şûrâ sûresini okuyan kimse Meleklerin hakkında dua ettikleri, istiğfarda bulundukları ve kendisi için rahmet talebinde bulundukları kimselerden olur."

ZUHRUF SÛRESİ

Zuhruf Sûresi Mekkî olup seksen dokuz ayettir.

340. DERS

Yeryüzü Beşiği

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- حٰمٓ **"Hâ- mîm."**

2- وَالْكِتَابِ الْمُبِيْنِ **"Kitab-ı mübine andolsun."**

3- اِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ **"İyice anlayasınız diye, biz onu Arabça bir Kur'an kıldık."**

Allahu Teâlânın yemin ettiği şeylerde, yemin edilen meseleye şahit getirmek söz konusudur. Apaçık mu'cize olduğunu nazara vererek Kur'an ile yemin etmesinde ise, onun hidayet yollarına ve beşerin din hususunda muhtaç olduğu şeylere rehberlik yapmasına dikkat çekilmiştir.

4- وَاِنَّهٗ فِىْٓ اُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا **"Şüphesiz o, nezdimizdeki ümmü'l- kitaptadır."**

Ümmü'l-kitaptan murat levh-i mahfuzdur. Çünkü o, semavî kitapların aslıdır.

"**Nezdimizde**" denilmesi, onun değişmeden mahfuz olduğunu bildirir.

لَعَلِىٌّ حَكِيْمٌ **"Çok yücedir, hikmetlerle doludur."**

Diğer semavî kitaplar içinde mu'cize olmasıyla, O Kur'anın şanı yücedir, tümüyle hikmetle doludur. Muhkem olup, bir başkasıyla neshedilmesi söz konusu değildir.

5- اَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا اَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُسْرِفِيْنَ **"Haddi aşan bir topluluk oldunuz diye Zikir'le** (Kur'an'la) **sizi uyarmaktan vaz mı geçelim?"**

6- وَكَمْ اَرْسَلْنَا مِنْ نَبِىٍّ فِى الْاَوَّلِيْنَ **"Öncekilerde de nice peygamberler gönderdik."**

7- وَمَا يَاْتِيْهِمْ مِنْ نَبِىٍّ اِلَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ **"Onlar da kendilerine gelen her peygamberle mutlaka alay ediyorlardı."**

Ayet, kavminin yalanlamasına mukabil Hz. Peygamberi teselli etmektedir.

8- فَاَهْلَكْنَآ اَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا **"Biz onlardan daha kuvvetli olanları helâk ettik."**

Biz, Kur'anı inkâr eden Senin kavminden daha kuvvetlilerini helâk ettik.

وَمَضٰى مَثَلُ الْاَوَّلِيْنَ **"Ve öncekilerin örneği geçti!"**

Kur'anda onların hayret verici kıssaları yer aldı.

Ayette Hz. Peygambere vaad ve muarızlarına da önceki milletlerin başına gelenlerin benzerinin onların da başına geleceğini haber vermek vardır.

9- وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُوْلُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيْزُ الْعَلِيْمُ **"Andolsun, onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, mutlaka, "Onları Azîz – Alîm olan yarattı" diyeceklerdir."**

Kur'anın pek çok yerinde benzeri ayetlerde onların "Allah" dedikleri nazara verilir. Burada Allahın iki ismiyle "**Azîz – Alîm olan yarattı**" demeleri, onların "Allah" demelerinin bir lazımı olarak getirilmiş olabilir.[1]

10- اَلَّذِىْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا **"O ki, yeryüzünü sizin için bir beşik yaptı."**

وَجَعَلَ لَكُمْ فِيْهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ **"Ve doğru gidesiniz diye orada sizin için yollar meydana getirdi."**

Bu yollar vasıtasıyla maksatlarınıza ulaşırsınız.

Veya bunları düşünmek suretiyle Sâni'in hikmetine hidayet bulursunuz.

11- وَالَّذِىْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً بِقَدَرٍ **"O ki, gökten bir ölçüyle su indirdi."**

O, fayda verir, zarar vermez bir şekilde gökten belli bir miktarla su indirdi.

فَاَنْشَرْنَا بِهٖ بَلْدَةً مَّيْتًا **"Ardından onunla ölü beldeyi canlandırdık."**

---

1 Onların âlemi yaratan Zât için "Allah" demeleri bir derece kolay iken, O'nu Azîz – Alîm olarak bilmeleri ileri bir marifeti ifade eder. Beydâvî bu noktadan hareketle, ayetteki bu iki ilâhî ismi doğrudan onların söylemeleri yerine, "Allah" demelerinin bir lazımı olarak değerlendirmektedir.

"Meyten" kelimesinin "beldeten" kelimesine sıfat olduğu hâlde müzekker gelmesi, "beled ve mekân" manasında olmasındandır.

كَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ **"İşte siz de, böyle çıkarılacaksınız."**

Ölü beldenin bu su ile diriltilmesi gibi, siz de kabirlerinizden böyle çıkarılacaksınız.

12- وَالَّذِى خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا **"O ki, her şeyi çift yarattı."**

وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْاَنْعَامِ مَاتَرْكَبُونَ **"Sizin için bineceğiniz gemiler ve hayvanlar kıldı."**

13- لِتَسْتَوٗا عَلٰى ظُهُورِهٖ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ اِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا **"Ta ki onların sırtına binip üzerlerine yerleştiğiniz zaman Rabbinizin nimetini anarak şöyle diyesiniz:"**

سُبْحَانَ الَّذِى سَخَّرَ لَنَا هٰذَا **"Bunları hizmetimize veren Allah'ı tesbih ederiz."**

وَمَا كُنَّا لَهٗ مُقْرِنِينَ **"Bunlara bizim gücümüz yetmezdi."**

Hz. Peygamber (asm) ayağını bineğe binmek için uzattığında "Bismillah" der, üzerine oturunca da "Elhamdülillah alâ külli hâl" deyip ardından bu ayeti ve devamını okurdu.

14- وَاِنَّا اِلٰى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ **"Şüphesiz biz Rabbimize döneceğiz."**

"**Rabbimize döneceğiz**" denilmesi, Allaha dönmenin en büyük yolculuk olmasındandır.

Veya şu cihetten de olabilir. Yolculuğun bir kısım tehlikeleri de vardır. Yolcunun Allahtan gafil olmaması ve Allaha kavuşmaya hazır bulunması uygun düşer.

15- وَجَعَلُوا لَهٗ مِنْ عِبَادِهٖ جُزْءًا **"Böyle iken kullarından bir kısmını O'nun parçası saydılar."**

Ayet, dokuzuncu ayetle bağlantılıdır. Yani, gökleri ve yeri yaratanın Allah olduğunu itiraftan sonra, O'nun kullarından bir kısmını O'na evlat olarak nisbet edip –haşa- "melekler Allahın kızları" dediler.

Zâtında gerçek bir olan Allah hakkında böyle bir isnad, bunun imkânsızlığına delâlet eder.

إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ **"Şüphesiz insan apaçık bir nankördür."**

Allaha veled nisbet etmek, O'nu hiç tanımamaktır ve şanını tahkirdir.

16- أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَاكُمْ بِالْبَنِينَ **"Yoksa Allah, yarattıklarından kendisine kızlar edindi de, oğulları size mi seçip ayırdı?"**

Ayetin üslûbunda onların bu iddialarını reddetmek ve hâllerine taaccüp vardır. Çünkü, Allaha bir cüz nisbet etmekle yetinmemişler, kendilerine nisbet edilmesinden hoşlanmadıkları kızları –haşa- Allaha nisbet etmişlerdir. Öyle ki, onlardan birine "kızın oldu" denildiğinde gam ve kederle dolardı. Ayetin devamı bunu nazara vermektedir:

17- وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ **"Onlardan biri Rahmân'a isnad ettiği** (kız çocuğu) **ile müjdelendiği zaman yüzü simsiyah kesilir, öfkesinden yutkunur durur."**

Ayetin bu anlatımında, onların iddialarının fasid olduğuna çok cihetle delâletler vardır.

18- أَوَمَنْ يُنَشَّأُ فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ **"Süs içerisinde** (narin bir biçimde) **yetiştirilen ve tartışmada** (delilini erkekler gibi) **açıklayamayanı mı Allah'a isnad ediyorlar?"**

Kadının tartışmada meramını çok iyi anlatamaması,

-Kendisinde his yönünün daha kuvvetli olmasından,

-Ve görüş beyan etme yönünün zayıflığındandır.[2]

19- وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَٰنِ إِنَاثًا **"Rahmân'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar."**

Bu, onların bir başka küfrüdür. Melekler Allahın kulları içinde en ekmel ve en eşref varlıklar iken, bunları dişi varlıklar olarak telakki etmişlerdir.

أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ **"Onların yaratılışına şahit mi oldular?"**

Allahın onları yaratmasında hazır bulunup da onları dişi varlıklar olarak

---

[2] Kadın, erkeğe nisbetle daha içe dönüktür. Tartışma gibi durumlarda akıldan ziyade hisleriyle meseleleri değerlendirir. Kur'anın buna dikkat çekmesi –haşa- kadını tahkir için olmayıp, müşriklerin mesleğinde görülen çelişkileri anlatmak içindir.

mı gördüler?! Çünkü "melekler Allahın kızlarıdır" demeleri, onları görmelerini gerektirir.

Ayette soru yoluyla onların davasının ibtal edilmesi, onların cehâletini ortaya koymak içindir ve kendileriyle inceden inceye bir istihzadır.

سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْئَلُونَ **"Onların şehadeti yazılacak ve sorulacaklardır."**

Melekler hakkında böyle demeleri yazılacak ve kıyamet günü kendilerine bu sorulacaktır.

Bu, onlara çok şiddetli bir vaîddir.

20- وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمٰنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ **"Dediler: Eğer Rahmân dileseydi, biz onlara kulluk etmezdik."**[3]

Allahın meleklere ibadeti engellemeyişini, onlara ibadeti yasaklamadığı veya onlara ibadetin güzel olduğu şeklinde değerlendirdiler. Bu ise batıldır. Bundan dolayı Allah onların cehaletini nazara verip şöyle buyurdu:

مَالَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ **"Bu konuda hiçbir bilgileri yoktur."**

اِنْ هُمْ اِلاَّ يَخْرُصُونَ **"Onlar sadece yalan söylüyorlar."**

Onlar, böyle demek suretiyle ancak batıl bir şekilde söz oyunları yapmaktadırlar.

Ayette işaret edilen durum, onlarla ilgili davanın aslına da bakabilir. Yani, onların bütün bu batıl iddialarının akıl yoluyla bir delili bulunmamaktadır.

Cenab-ı Hak ardından nakil yoluyla da bir delilleri olmamasına dikkat çekip şöyle buyurdu:

21- اَمْ اٰتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهٖ فَهُمْ بِهٖ مُسْتَمْسِكُونَ **"Yoksa bundan önce onlara bir kitap verdik de ona mı sarılıyorlar?"**

---

[3] Aslında bu cümleleri doğrudur. Allahın dilemediği bir şey meydana gelmez. Ama Allahın küfrü yaratması, ona razı olması demek değildir. Allahın domuzu yaratmasından hareketle "madem yaratmış, yiyelim" sonucuna varılmayacağı gibi, insanları böyle küfür yollarına düşebilecek mahiyette yaratması, insanların küfre düşmelerinde mazeretleri olması için değildir. Allah insanın önüne hak ve batılı koymak suretiyle onu imtihan etmekte, yanlışlar içinde doğruları bulmasını istemektedir.

Yoksa biz kendilerine Kur'andan önce bir kitap verdik de bu dediklerinin doğru olduğunu mu söylüyor? Onlar da buna yapışıp böyle konuşuyorlar!?

22- بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَآ آبَاءَنَا عَلَىٰٓ أُمَّةٍ **"Hayır! Onlar şöyle dediler: "Şüphesiz biz atalarımızı bir din üzere bulduk."**

وَإِنَّا عَلَىٰٓ آثَارِهِمْ مُهْتَدُونَ **"Ve biz onların izlerinden gitmekteyiz"**

Yani, onların bu konuda aklî ve naklî hiç bir delili yoktur. Sırf cahil atalarını taklîd ile böyle şeylere meyletmişlerdir.

23- وَكَذَٰلِكَ مَآ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِى قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَآ **"İşte bunun gibi, biz senden önce hiçbir memlekete bir uyarıcı göndermedik ki, oranın şımarık zenginleri şöyle demiş olmasınlar:"**

إِنَّا وَجَدْنَآ آبَاءَنَا عَلَىٰٓ أُمَّةٍ **"Şüphesiz biz atalarımızı bir din üzerine bulduk."**

وَإِنَّا عَلَىٰٓ آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ **"Ve biz onların izlerine uymaktayız."**

Ayet, Hz. Peygambere bir tesellidir ve taklidin böyle meselelerde kadîm (eskiden beri süregelen) bir dalâlet olduğuna bir delildir.

Ayet aynı zamanda bunlardan önce gelenlerin de kayda değer bir delili olmadığını nazara vermektedir.

Ayette varlıklı kişilerin böyle dediğinin söylenmesi, bolluk içinde olmanın ve meylür – rahatın bunları tefekkürden çevirip taklide sevkettiğini göstermektedir.

24- قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ **"(Gönderilen uyarıcı) dedi: Ben size babalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirmiş olsam da mı?"**

Şayet ben atalarınızın dininden daha doğru bir dinle gelmişsem, yine de onlara mı uyacaksınız?

قَالُوا إِنَّا بِمَآ أُرْسِلْتُمْ بِهِۦ كَٰفِرُونَ **"Dediler: Biz sizinle gönderilenleri inkâr ediyoruz"**

Böyle demeleri, kendilerine gelen uyarıcı zâtın kendilerinden ümidini kesmesi içindir. Yani, "Senin getirdiğin din daha doğru da olsa, biz ona bakmayacağız, onunla ilgili düşünmeyeceğiz" demektedirler.

25- فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ **"Biz de onlardan intikam aldık."**

Biz de onların hepsini helâk ederek kendilerinden intikam aldık.

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ع **"Şimdi bak, yalanlayanların akıbeti nasıl oldu!"**

Onların akıbetine bak da, kavminin yalanlamalarına aldırma!

341. DERS

Dünya Zineti

26- وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ "Hani İbrahim babasına ve kavmine şöyle demişti:"

Onlara İbrahimin şu kıssasını yâdet ki, nasıl taklidden teberri edip delile yapıştı, onlar da görsünler.

Veya onlara İbrahimin kıssasını anlat ki, mutlaka taklid edeceklerse O'nu taklîd etsinler. Çünkü O, kendilerinin en şerefli atasıdır.[4]

إِنَّنِى بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ "Gerçekten ben sizin taptığınız şeylerden uzağım."

27- إِلَّا ٱلَّذِى فَطَرَنِى "Ancak beni yaratan hariç."

Burada istisna munkatı veya muttasıl olabilir.

Birinciye göre mana: "Ben sizin taptıklarınızdan uzağım. Ben ancak beni yaratana ibadet ederim."

İkinciye göre mana şöyledir: "Ben, beni yaratan Allah dışında sizin taptıklarınızdan uzağım."

Çünkü hem Allaha hem de putlara tapıyorlardı.

فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ "Şüphesiz O beni doğru yola iletecektir."

Beni hidayet üzere sabit kılacak.[5]

Veya mana şöyle de olabilir. Beni şu anda ulaştırdığı hidayetten daha ötesine sevk edecek.

28- وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِى عَقِبِهِۦ "Ve bunu, ardından gelecek olanlara daimî bir miras kıldı."

---

[4] Hz. Peygamberin kavmi, nesil itibarıyla Hz. İbrahime dayanıyordu. Batıl yolda giden bu kimseler "atalarımızı böyle bulduk" demekteydiler. Kur'an buna mukabil, en şerefli olan ataları İbrahimin durumunu kendilerine hüsn-ü misal olarak gösterdi.

[5] Çünkü Hz. İbrahim zâten hidayet üzere idi.

Ve tevhid kelimesini zürriyetinde daimî bir miras bıraktı. Onun neslinde tek Allaha inanan ve tevhide davet eden kimseler daima bulundu.

"**Miras kıldı**" fiilinin faili Hz. İbrahimdir veya Allahu Teâlâdır.

لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ **"Ola ki dönerler."**

Ta ki Allaha şirk koşanlar, tek Allaha inananların davetiyle tevhide dönsünler.

29- بَلْ مَتَّعْتُ هَٰؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ **"Doğrusu şunları ve atalarını yararlandırdım."**

Bundan murat, hem Hz. Peygamber dönemindeki Kureyş kavmi, hem de bunların ecdadıdır. Allahu Teâlâ bunlara uzun ömür ve bol nimet vermiş, onlar da bununla şımarmış ve nefislerinin isteklerine kendilerini kaptırmışlardır.

حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُبِينٌ **"Ta ki kendilerine hak ve mübin bir peygamber geldi."**

"**Hak"tan murat**, tevhide davet veya Kur'andır.

"**Mübîn**" ise, kendisine verilen mu'cizelerle Hz. Peygamberin risaletinin gayet açık olmasıdır.

"Mübîn" ifadesi Hz. Peygamberin delillerle ve ayetlerle tevhidi onlara beyan etmesini anlatıyor da olabilir.

30- وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ **"Hak kendilerine gelince, dediler: Bu bir sihirdir."**

وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ **"Biz onu inkâr ediyoruz."**

Gafletlerinden uyandırmak üzere hak onlara geldiğinde "**bu bir sihirdir. Biz onu inkâr ediyoruz**" dediler. Böyle diyerek şerlerini ziyadeleştirdiler. Şirklerine

-Hakkı kabul etmemeyi,

-Ve onu hafife almayı ilâve ettiler. Kur'ana "sihir" dediler ve onu inkâr ettiler.

وَقَالُوا **"Ve dediler:"**

Hz. Peygamberi de hakîr görüp şöyle dediler:

31- لَوْلاَ نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ **"Bu Kur'an, iki şehrin birinden bir büyük adama indirilseydi ya!"**

"Bu Kur'an Mekke veya Taif'ten makam ve mal sahibi Velid Bin Muğîre veya Urve Bin Mes'ud gibi birine indirilse olmaz mıydı? Risalet büyük bir mansıptır, ancak büyük birine yaraşır."

Bunlar bilmediler ki, risalet ruhanî bir rütbedir, ruhen büyük olmayı gerektirir. Bu ise faziletler ve kudsî kemâlât ile süslenmekle gerçekleşir, yoksa dünyevî yaldızlı şeylere sahip olmak bu vâdide bir işe yaramaz.

32- اَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ **"Rabbinin rahmetini onlar mı taksim ediyorlar?"**

Rahmetten murat, nübüvvettir. Buradaki sual, durumun böyle olmadığını bildirmek içindir. Bunda, onların cehâletini ortaya koymak ve tahakkümlerine hayret ettirmek vardır.

نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Dünya hayatında onların maişetini aralarında biz taksim ettik."**

Onların dünyasında maişetleri en temel mesele iken bunun tedbirinden de aciz kimselerdir. Böyle olunca, insan mertebelerin en üstünü olan nübüvvet meselesinin tedbirini görebilmeleri elbette mümkün değildir.

Ayette "**maişet**" kelimesinin mutlak bırakılması, helalinin de haramının da Allah'tan olmasını iktiza eder.

وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا **"Birbirlerine işlerini gördürsünler diye biz onların bir kısmını diğerlerinden derecelerle üstün kıldık."**

Biz rızık hususunda ve başka hususlarda aralarında farklılık meydana getirdik.

Böyle olması, ihtiyaçları için bazısının bazısını kullanması ve böylece aralarında ülfet ve dayanışma meydana gelmesi içindir. Böylece, **nizam-ı âlem** tahakkuk eder.[6]

Yoksa bu zengin olanın kemâli ve dar imkâna sahip olanın da noksan olmasından değildir. Onların bu meselede bize bir itirazları ve tasarrufla-

---

6 Şöyle bir söz vardır: "Sen ağa ben ağa, inekleri kim sağa" İnsanlar şayet farklı geçim seviyelerinde olmasa, insanlık aleminde şimdi gördüğümüz renklilik ve hareketlilik olmazdı.

rı olmazken, bundan daha yüce mesele olan peygamberlik tercihinde nasıl böyle düşünürler?

وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ **"Rabbinin rahmeti, onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır."**

Rabbinin bu nübüvvet ve buna tâbi meselelerde tecelli eden rahmeti, dünyanın bütün gelip geçici zînetlerinden daha hayırlıdır. Büyük insan, nübüvvet ve ona tâbi hususlarda özel rızka nail olandır, yoksa dünyanın fâni zînetlerine sahip olan değil.

33- وَلَوْلَآ اَنْ يَكُونَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ بِالرَّحْمٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِنْ فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ **"Şayet bütün insanlar bir tek ümmet haline gelecek olmasalardı, Rahmân'ı inkâr edenlerin evlerinin tavanlarını gümüşten yapardık ve üzerine çıkacakları merdivenleri de öyle yapardık."**

34- وَلِبُيُوتِهِمْ اَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِؤُنَ **"Onların evleri için** (gümüşten) **kapılar ve üzerine yaslanacakları koltuklar yapardık."**

35- وَزُخْرُفًا **"Daha nice altın ziynetler** (verirdik)**."**

وَاِنْ كُلُّ ذٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Bütün bunlar dünya hayatının geçici metaından ibarettir."**

Şayet insanlar kâfirleri bolluk ve refah içinde görüp, kendilerindeki dünya sevgisi yüzünden küfre rağbet edecek ve küfür üzere tek ümmet hâline gelecek olmasalardı, onlara bütün bu imkânları verirdik.

وَالْاٰخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ **"Ahiret ise Rabbinin katında takva sahipleri içindir."**

Ahiret ise, Rabbinin nezdinde küfür ve günahlardan korunanlar içindir.

Ayette "büyük insanın" ahiret açısından büyük olduğuna, dünyadaki büyüklüğe itibar edilmediğine bir delâlet vardır.

Ayrıca, aynı gerekçe ile insanların iman üzere tek ümmet olmaması için sayılan imkanların sadece mü'minlerin elinde kılınmadığını da hissettirmek söz konusudur.

Bütün bu imkânlar, aslında ahirette verilecek imkânlar yanında azıcık bir nimetlenmektir. Ayrıca çoğu kere de bu imkânların verildiği kimseler, başka açıdan ızdırap içinde olurlar. Tamamen geniş imkânlar içinde keder-

siz yaşayan çok az kişi vardır. Ayetin devamı meselenin bu yönüne işaret eder:

36- وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا **"Kim, Rahmân'ın zikri'ni görmezlikten gelirse, biz onun başına bir şeytan sararız."**

Her kim duyulara hitap eden şeylerle aşırı meşguliyeti ve şehevî şeylere kendini kaptırması sonucu Rahmânın zikrini görmezden gelir ve ondan yüz çevirirse, ona bir şeytanı arkadaş veririz.

فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ **"Artık o, onun ayrılmaz dostudur."**

Artık o, vesvese ve iğvası ile daima onunla beraber olur.

37- وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ **"Şüphesiz bunlar onları doğru yoldan saptırırlar."**

Ve o şeytanlar, beraber oldukları kimseleri gidilmesi gereken hak yoldan alıkoyarlar.

Zamirler, bir önceki ayette tekil iken burada çoğul gelmesi, mana itibarıyladır. Çünkü murat, bir ferdi anlatmak değil, insan nevinin durumunu nazara vermektir.

وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ **"Onlar ise onların doğru yolda olduklarını sanırlar."**

Rahmânı anmaktan yüz çeviren bu kimseler, beraber oldukları şeytanları hidayet üzere zannederler.

38- حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَالَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ **"Sonunda bize geldiğinde, arkadaşına şöyle der: Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar uzaklık olsaydı!"**

فَبِئْسَ الْقَرِينُ **"Ne kötü arkadaşmışsın!"**

Bize geldiklerinde, zikrimizden yüz çeviren kimse şeytana şöyle diyecek: "Sen ne kötü bir arkadaşmışsın"

39- وَلَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ **"Ama bu** (temenni) **bugün size asla fayda vermeyecek."**

İçinde bulunduğunuz bu beklentiler bugün asla size bir fayda vermeyecek.

إِذْ ظَّلَمْتُمْ **"Çünkü zulmettiniz."**

Çünkü dünyada iken kendinize zulmetmiştiniz.

أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ **"Sizler de azapta ortaksınız."**

Azaba sebep olan durumda müşterek olduğunuz gibi, sizin ve şeytanlarınızın hakkı, azapta da beraber olmaktır.

Şöyle de mana verilebilir: Çaresiz bir duruma düşen kimselerin, onu yüklenmek ve karşı koymakta birbirlerine yardım etmeleri fayda vermediği gibi, azapta beraber olmanız de size bir fayda vermeyecek. Çünkü her biriniz için tâkatinin yetmeyeceği bir azap vardır.

40- أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ **"O halde sağırlara sen mi işittireceksin?"**

أَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ **"Yahut körlere ve apaçık bir dalalet içinde bulunanlara sen mi doğru yolu göstereceksin?"**

Ayetteki soru, hâli böyle olan kimselere gerçeği göstermenin mümkün olmadığını ifade etmek içindir. Küfürde bu kadar maharet kesbetmiş ve haktan yüz çevirmeleri körlük derecesine varacak kadar dalalete saplanmış kimselere yol gösterilemez.

Sebeb-i Nüzûl

Hz. Peygamber kavmini hakka davet hususunda gece gündüz kendini yorarken, onların gittikçe azgınlıkları artıyordu. Ayet, bu münasebetle nazil oldu.

Ayette, onların apaçık bir şekilde dalâlette olmalarının bu neticeyi verdiğini hissettirmek vardır.

41- فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ **"Eğer seni alıp götürsek bile, biz onlardan intikam alırız."**

Eğer onların azabını Sana göstermeden ruhunu kabzedersek, biz elbette ve elbette dünya ve ahirette azap vererek onlardan intikam alacağız.

42- أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ **"Veya onlara vaad ettiğimiz azabı sana gösteririz."**

فَإِنَّا عَلَيْهِمْ مُقْتَدِرُونَ **"Çünkü biz onlar üzerinde muktediriz."**

Onlar bizden kaçamazlar.

43- فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِىٓ اُوحِىَ اِلَيْكَ ۚ **"Öyleyse sen, sana vahyedilene sımsıkı sarıl."**

Öyleyse Sen, Sana vahyedilen ayetlere ve hükümlere sımsıkı sarıl!

اِنَّكَ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ **"Şüphesiz sen doğru bir yol üzeresin."**

44- وَاِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ ۚ **"Şüphesiz o, sana ve kavmine bir zikirdir."**

Şüphesiz o Kur'an Sana ve kavmine bir şereftir.

وَسَوْفَ تُسْئَلُونَ **"Sonra sorulacaksınız."**

Kıyamet günü ondan ve onun hakkını verip veremediğinizden sorulacaksınız.

45- وَسْئَلْ مَنْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَآ **"Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize sor:"**

O Peygamberlerin ümmetlerine ve din âlimlerine sor.

اَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمٰنِ اٰلِهَةً يُعْبَدُونَ ۚ **"Rahmân'dan başka ibadet edilecek ilâhlar kılmış mıyız?"**

Biz, hiç putlara ibadet edilmesine hükmetmiş miyiz? Hiç böyle bir şey onların dininde gelmiş mi?

Bundan murat peygamberlerin tevhid üzere ittifaklarını şahit tutmak ve Hz. Peygamberin getirdiği dinin yalanlanacak ve kendisine muhalefet edilecek yeni bir şey olmadığını göstermektir. Çünkü tevhid meselesi, onları yalanlamaya ve muhalefete sevkeden hususların en kuvvetlisi idi.[7]

---

7 Yani, Hz. Peygamberin getirdiği dinde hoşlarına gitmeyen çok şeyler olmakla beraber, bunlar içinde özellikle Allahın birliği ve ibadetin sadece O'na yapılması müşrikleri yalanlamaya ve şiddetli bir muhalefete sevkediyordu.

342. DERS

Firavunun Kavmi

46- وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَ مَلَائِهٖ **"Andolsun, biz Mûsâ'yı ayetlerimizle Firavun'a ve ileri gelen adamlarına göndermiştik."**

فَقَالَ اِنِّى رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ **"O şöyle dedi: Şüphesiz ben âlemlerin Rabbinin elçisiyim."**

Cenab-ı Hak Hz. Musanın kıssasını anlatmakla hem Hz. Peygamberi teselli etmekte, hem de onların **"Bu Kur'an, iki şehrin birinden bir büyük adama indirilseydi ya!"** (Zuhruf, 31) demelerine bir cevap vermektedir.[8]

Ayette, muhatapların dikkatle düşünmeleri için Hz. Musa'nın tevhide davetiyle şahit getirilmektedir.

47- فَلَمَّا جَآءَهُمْ بِاٰيَاتِنَآ اِذَاهُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ **"Musa onlara ayetlerimizi getirince, onlar bu mu'cizelere güldüler."**

Bu mu'cizeleri ilk gördüklerinde gülüyorlardı. Bunlarla istihza ettiler ve üzerinde düşünmediler.

48- وَمَا نُرِيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ اِلَّا هِىَ اَكْبَرُ مِنْ اُخْتِهَا **"Onlara gösterdiğimiz her bir ayet, önceki benzerinden daha büyüktü."**

Bunların her biri, en ileri seviyede birer mu'cize idi. Öyle ki bunları gören, daha ilerisi olmaz zannediyordu. Ayetten murat, mu'cizelerin hepsinin büyük olduğunu nazara vermektir.

Veya murat şu da olabilir: Bu mu'cizelerin her biri bir cihetle diğerlerinden daha büyük idi.

وَاَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ **"Ola ki dönerler diye onları azaba uğrattık."**

Kıtlık, tufan ve çekirge istilası gibi azaplarla onları cezalandırdık.

---

[8] Yani, şayet servet ve makam sahibi kimseler peygamber olacaksa, Hz. Musa zamanında Firavunun peygamber olması gerekirdi.

49- وَقَالُوا يَا أَيُّهَ السَّاحِرُ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ **"Dediler: Ey sihirbaz! Sana verdiği ahid hürmetine, bizim için Rabbine dua et."**

Ta ki azabı bizden kaldırsın.

Hz. Musa'ya bu mu'cizeler karşısında "ey sihirbaz!" demeleri,

-Tabiatlarının sertliğinden
-Ve kıt akıllı olmalarındandır.
-Veya mahir âlime "sihirbaz" demelerindendir.

"Sana verdiği ahid hürmetine" demeleri,

-"Sende olan nübüvvet hakkı için,
-Veya Senin duana icabet edeceğini bildirmesi hakkı için,
-Veya yola gelenlerden azabı kaldıracağı vaadi hakkı için,
-Veya Senden söz aldığı ve Senin de ifa ettiğin iman ve tâat hakkı için" manalarına işaret edebilir.

إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ **"Çünkü biz artık doğru yola gireceğiz."**

50- فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ **"Fakat biz onlardan azabı kaldırınca, bir de bakmışsın sözlerinden dönüyorlar."**

51- وَنَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ **"Firavun, kavmine seslenerek dedi ki:**

Firavun, kendilerinden azap kaldırılınca, kavminin imana gelmesi korkusuyla, onlar içinde ya bizzat kendisi veya münadî vasıtasıyla şöyle dedi:

يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ **"Ey kavmim! Mısır hükümdarlığı benim değil mi?"**

وَهَٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِي **"Şu nehirler de altımdan akıyor** (değil mi?)."

"Bu nehirler sarayımın altından akıyor.

-Benim emrimle akıyor.

-Veya bahçelerimin arasından akıyor" manaları düşünülebilir.

أَفَلَا تُبْصِرُونَ **"Hâlâ görmüyor musunuz?"**

52- أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ **"Yoksa ben, nerede ise meramını anlatamayan şu zavallıdan daha hayırlı değil miyim?"**

Bu kadar mülk ve imkan içinde ben mi daha hayırlıyım yoksa bu za-

yıf, hakîr, riyasete istidadı olmayan, dilindeki tutukluktan dolayı neredeyse doğru dürüst konuşamayan Musa mı?

Firavunun böyle demesi, kendini üstün görmesindendir.

53- فَلَوْلَآ أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِنْ ذَهَبٍ **"(Eğer doğru söylüyorsa) ona altın bilezikler bırakılsın."**

"**Altın bilezikler**"den murat, saltanatın anahtarlarıdır. Çünkü Mısırlılar birisini reis yaptıklarında ona altından bilezikler takıyor, başına altın taç giydiriyorlardı.

أَوْ جَآءَ مَعَهُ الْمَلَٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِينَ **"Yahut beraberinde melekler bulunsun?"**

Veya, yanında melekler olsun, Ona yardım etsinler ve kendisini tasdik etsinler.

54- فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ **"Böylece Firavun, kavmini istihfaf etti, onlar da kendisine itaat ettiler."**

Firavunun kavmini istihfaf etmesi,

-"Kendisine tam itaat etmelerini istedi.

-Veya onları hafif akıllı kimseler olarak buldu" manasında olabilir.[9]

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ **"Çünkü onlar yoldan çıkmış bir toplumdu."**

Kendileri fasık olduklarından dolayı, bu fasıka itaat ettiler.

55- فَلَمَّآ ءَاسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ **"Onlar bizi öfkelendirince biz de onlardan intikam aldık."**

فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ **"Hepsini suda gark ettik."**

Şiddetli inad ve isyanla bizi gadaplandırdıklarında onlardan intikam aldık ve hepsini denizde boğduk.

56- فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِلْآخِرِينَ **"Onları sonradan gelenler için bir selef ve örnek kıldık."**

Onları, peşlerinden giden sonraki kâfirlere böyle bir cezaya layık olma hususunda önderler yaptık. Ve onları sonrakilere bir öğüt veya dillerde dolaşan bir destan yaptık. Öyle ki "sizin hâliniz Firavunun kavminin hâli gibi" denilir oldu.

---

[9] Yani, onları kıt akıllı kimseler olarak buldu, kolayca onları peşinden sürükledi. Çobanın peşinden giden sürü misali, onları kendine tâbi kıldı.

343. DERS

Dinde Cedel

57- وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلاً إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ **"Meryem oğlu İsa bir mesel olarak anlatılınca, bakarsın ki kavmin onunla ilgili bağrışmaya başlarlar."**

"Gerçekten siz ve Allah'dan başka ibadet ettikleriniz cehennem yakıtısınız!" (Enbiya, 98) ayeti hakkında İbnu Zebari Hz. Peygambere şöyle demişti: "Hristiyanlar ehl-i kitap olup Hz. İsaya tapıyorlar, Onun Allahın oğlu olduğunu iddia ediyorlar. Eğer böyleyse, melekler Allaha evlat olmaya daha layıktırlar."

Veya **"Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize sor, Rahmân'dan başka ibadet edilecek ilâhlar kılmış mıyız?"** (Zuhruf, 45) ayeti hakkında mücadeleye girmişti.

Veya "Mesih'e ibadet edildiği gibi, Muhammed kendisine ibadet etmemizi istiyor" demişti. Müşrikler bunu duyunca "Peygamberi ilzam ettik" zannıyla sevinçlerinden bağrışmaya başladılar.

58- وَقَالُوا ءَالِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ **"Ve dediler: Bizim ilâhlarımız mı daha hayırlıdır, yoksa O mu?"**

"Sana göre bizim ilahlarımız mı daha hayırlı, yoksa İsa mı daha hayırlı? Şayet o cehennemde ise, varsın bizim ilahlarımız da orada olsunlar!"

Veya "İlahlarımız olan melekler mi daha hayırlı, yoksa İsa mı? Ona ibadet caiz oluyor ve Allahın oğlu sayılıyorsa, bizim ilahlarımız buna daha ziyade layıktırlar."

Veya "Bizim ilahlarımız mı daha hayırlı, yoksa Muhammed mi? Öyleyse niye ilahlarımızı bırakıp O'na tapalım ki..?"

مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلاَّ جَدَلاً **"Bunu sadece seninle cedelleşmek için ortaya attılar."**

Onlar bunu hakkı batıldan ayırmak için değil, sırf bir cedel ve düşmanlık olsun diye yaptılar.

بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ **"Şüphesiz onlar kavgacı bir toplumdur."**

Doğrusu onlar husumeti şiddetli, düşmanlık yapmaya hırslı kimselerdir.

59- إِنْ هُوَ إِلاَّ عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلاً لِبَنِي إِسْرَائِيلَ **"O** (İsa)**, sadece, kendisine nimet verdiğimiz ve İsrailoğulları'na örnek kıldığımız bir kuldur."**

Ayet, onların bu şüphesini izah eden bir cevap gibidir.

60- وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ **"Eğer dilersek, içinizden yeryüzünde sizin yerinize geçecek melekler kılarız."**

Ey erkekler! Eğer istersek, Hz. İsa'yı babasız yarattığımız gibi sizden de melekler meydana getiririz.

Veya "sizin bedelinize yeryüzünde melekleri halife yaparız."

Yani, "her ne kadar Hz. İsanın hâli hayret verici bir durum ise de, Allahu Teâlâ bundan daha hayret verici olanına da kâdirdir. Melekler, imkân dairesinde varlıklar olduklarından, doğrudan yaratılmaları caiz olduğu gibi, bir varlık vasıtasıyla yaratılmaları da muhtemeldir. Dolayısıyla, onların uluhiyete layık olmaları ve Allahın –haşa- evlatları olmaları asla söz konusu değildir.

61- وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ **"Şüphesiz o, kıyamet için bir bilgidir."**

Hz. İsa, kıyamet için bir alâmettir. Çünkü O'nun yaratılışı veya yeryüzüne inmesi, kıyametin yakın olduğunu gösteren alâmetlerdendir.

Veya ölülerin diriltilmesi Allahın kudretine delil olması itibarıyla, Hz. İsa da kıyamete bir delildir.

Hadiste şöyle gelmiştir:

"Hz. İsa Arz-ı Mukaddeste bir tepeye iner. Elinde bir mızrak vardır, bununla deccalı öldürür. İnsanlar sabah namazında iken Beyt-i Makdise gelir. İmam geri çıkıp Hz. İsayı imamlığa geçirmek ister. Ama Hz. İsa onu imamlığa devam ettirir. Böylece imamın ardında Muhammedin dini üzere namaz kılar. Sonra domuzu öldürür, haçı kırar, havra ve kiliseleri harap eder. Kendisine inananlar dışındaki Hristiyanları öldürür."

Denildi ki: Ayetteki "**o**" zamiri Kur'ana racidir.

Çünkü Kur'anda kıyamet bildirilmkte ve onu delâlette bulunulmaktadır.

فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا **"Artık onun** (kıyametin) **hakkında asla şüphe etmeyin."**

وَاتَّبِعُونِ **"Ve bana uyun."**

- Benim hidayetime uyun.
- Şeriatıma uyun.
- Rasulüme uyun.

Denildi ki ayetin bu kısmı, böyle demesi için Hz. Peygambere bir emirdir.

هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ **"İşte, bu dosdoğru bir yoldur."**

Sizi davet ettiğim bu yol, dosdoğru bir yol olup, ona süluk eden asla dalalete sapmaz.

62- وَلاَ يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ **"Sakın şeytan sizi yoldan çevirmesin."**

Sakın şeytan sizi bana tâbi olmaktan alıkoymasın.

إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ **"Çünkü o, size apaçık bir düşmandır."**

Sizi cennetten çıkarıp belâlara maruz bırakmakla, düşmanlığı gözler önündedir.

63- وَلَمَّا جَاءَ عِيسٰى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ **"İsa, beyyinatı getirdiği zaman şöyle demişti:"**

"Beyyinat"tan murat,

-Mu'cizelerdir.
-Veya İncil'in ayetleridir.
-Veya dinin apaçık hükümleridir.

قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ **"Ben size hikmeti getirdim ve hakkında ihtilafa düştüğünüz şeylerden bir kısmını size açıklamak için geldim."**

Hikmet'ten murat, İncil veya din olabilir.

Ayette nazara verilen ihtilaf, dinî meselelerdir, yoksa dünya ile ilgili tartışmalı meseleler değildir. Çünkü peygamberler dünyevî meseleleri beyan etmek için gönderilmediler. Bundan dolayıdır ki Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Siz dünyanızın işini benden daha iyi bilirsiniz."

فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُونِ **"Öyle ise, Allah'tan korkun ve bana itaat edin."**

64- إِنَّ اللّٰهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ **"Şüphesiz Allah, Rabbim ve Rabbinizdir, öyleyse O'na ibadet edin."**

هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ **"İşte bu dosdoğru bir yoldur."**

Ayet, bir önceki ayette geçen "**bana itaat edin**" ifadesinin beyanıdır. Yani, tevhid itikadına sahip olmak ve Allahın indirdiği hükümleri yerine getirmek suretiyle ibadet etmektir. "**İşte bu**" ifadesi, "sahih itikad ve Allaha ibadet etmek" esaslarına işaret eder. Bu cümle, Hz. İsanın üstteki cümlesinin devamıdır.

Veya bu tâati iktiza eden şeye delâlet etmek üzere Allahu Teâlâ'dan bir cümle de olabilir.

65- فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ ۚ **"Ama gruplar ayrılığa düştüler."**

Bundan murat, Hristiyanların kendi aralarında ihtilafı olabileceği gibi, Hz. İsanın gönderildiği kavimde Yahudilerle Hristiyanların birbiriyle ihtilafa düşmeleri de olabilir.

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ اَلِيمٍ **"Elem dolu bir günün azâbından vay o zulmedenlerin hâline!"**

Bahsedilen gün, kıyamet günüdür.

66- هَلْ يَنْظُرُونَ اِلاَّالسَّاعَةَ اَنْ تَاْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لاَيَشْعُرُونَ **"Onlar kendileri farkına varmadan ansızın kıyâmetin başlarına gelmesini mi bekliyorlar?"**

Zamir Kureyş'e racidir veya üstteki ayette nazara verilen "zalimler"e de raci olabilir.

Ama onlar,

-Dünya işleriyle meşguliyetlerinden

-Ayrıca, onu inkar etmelerinden dolayı o kıyametten gaflet içindedirler.

67- اَلْاَخِلاَّءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ اِلاَّ الْمُتَّقِينَ **"O gün müttakiler dışında, dostlar birbirine düşmandır."**

Dünyada birbiriyle dost olan kimseler, kıyamet günü kendisi için dostluk yaptıkları şeylerin azaba bir sebep olduğunun ortaya çıkmasıyla birbirleriyle olan alakalarını keserler, düşman hâle gelirler.

Takva sahiplerinin birbiriyle dostlukları "el-hubbu fillah" yani "Allah için sevmek" ölçüsüyle olduğundan, dostlukları daima kendilerine fayda verir.

344. DERS

Mücrimlerin Akıbeti

68- يَا عِبَادِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلاَ أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ۚ **"Ey kullarım! Bugün size bir korku yoktur, siz üzülmeyeceksiniz de."**

Ayetin bu kısmı, Allah için birbirini seven müttaki kimselere o günde yapılacak nidayı hikâye eder.

69- اَلَّذِينَ اٰمَنُوا بِاٰيَاتِنَا **"Ki onlar âyetlerimize imân etmişlerdir."**

وَكَانُوا مُسْلِمِينَ ۚ **"Ve hakka teslim olmuşlardır."**

Onlar, muhlis (samimi) oldukları hâlde iman etmiş kimselerdir.[10]

70- اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ **"Siz ve eşleriniz sevinç ve mutluluk içinde cennete girin."**

71- يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ ۚ **"Altın tepsiler ve kadehlerle onların etrafında dönülür."**

وَفِيهَا مَاتَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ ۚ **"Orada canların istediği ve gözlerin lezzet aldığı her şey vardır."**

Ayette önce bazı cennet nimetleri nazara verilmiş, sonunda ise **"canların istediği ve gözlerin lezzet aldığı her şey vardır"** denilerek bütün güzelliklerin orada olacağı bildirilmiştir.

وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۚ **"Ve siz orada ebedî olarak kalacaksınız."**

Çünkü zeval bulan her nimet,

-Koruma külfeti,

-Zeval korkusu,

-Peşinde bir pişmanlık gibi durumları gerektirir.

72- وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"İşte bu, yaptığınız amellere karşılık size mîras verilen cennettir."**

---

10 Yani, onların imanı münafıklar gibi değildir.

Ayette, amellerin karşılığı mirasa benzetildi.

73- لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ **"Orada sizin için bol bol meyve var, onlardan yersiniz."**

"Onlardan yersiniz" derken "o kadar çok ve devamlı ki, yemekle bitiremezsiniz" manasına işaret vardır.

Muhtemelen Kur'anda cennet nimetlerinin yiyecekler ve elbiseler şeklinde tafsilen anlatılması ve –bunlar cennetin diğer nimetlerine nisbeten hakir olmasına rağmen- Kur'anda tekrarlanması, insanların bunlara şiddetli ihtiyacından dolayıdır.

74- إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ **"Şüphesiz mücrimler cehennem azabında devamlı kalacaklardır."**

"Mücrimler" ifadesinden murat kâfirlerdir. Çünkü buradaki ayetlerde mü'minlere mukabil olarak anlatılmaktadırlar ve onlarla ilgili hikâye edilenler kâfirlere has durumlardır.[11]

75- لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ **"Azapları hafifletilmez."**

وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ **"Ve onlar azap içinde ümitsizdirler."**

Ölümle veya başka şekilde onlar için bir kurtuluş yoktur.

76- وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ **"Biz onlara zulmetmedik."**

وَلَٰكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ **"Fakat onlar, kendileri zâlim idiler."**

77- وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ **"(Görevli meleğe şöyle seslenirler:) "Ey Mâlik! Rabbin bizim işimizi bitirsin."**

قَالَ إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ **"O da der: Şüphesiz siz kalacaksınız."**

78- لَقَدْ جِئْنَاكُمْ بِالْحَقِّ **"Andolsun, size hakkı getirdik."**

Peygamberler göndererek ve kitaplar indirerek biz size hakkı getirmiştik.

---

[11] Beydâvî'nin "mücrimler" ifadesini "kâfirler" şeklinde açıklaması yanlış anlamayı önlemek içindir. Çünkü, "mücrim" ifadesi kelime anlamı itibarıyla "cürüm işleyen, suçlu" manasındadır. Bu mana itibarıyla ehl-i imana da şümûlü vardır. Çünkü hemen her ehl-i imanın bir şekilde günahları da vardır ve bu yönüyle "mücrim"dir. Ama ayette anlatılan durum, suçluluğun zirvesinde olan kâfirlerle alakalıdır.

Ayetin bu kısmı, onlara verilen cevabın tetimmesidir.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ **"Fakat çoğunuz haktan hoşlanmayan kimselersiniz."**

Hakka uymada,

-Nefsin yorulması,

-Ve azaların belli kurallara uyması söz konusu olduğundan, çoğunuz haktan hoşlanmıyordunuz.

79- اَمْ اَبْرَمُوا اَمْرًا **"Yoksa bir işe kesin karar mı verdiler?"**

Yoksa onlar haktan hoşlanmamakla yetinmeyip onu yalanlamak ve reddetmek hususunda tam bir karar mı verdiler?

فَاِنَّا مُبْرِمُونَ **"Şüphesiz biz de kararlıyız."**

Öyleyse, biz de onları cezalandırmada tam kararlıyız.

Önceki ayette onlara hitap edilirken, burada onlardan gıyabî olarak (üçüncü şahıslar şeklinde) bahsedilmesi, bu hâlin haktan hoşlanmamak hâllerinden çok daha kötü olduğunu hissettirmek içindir.

Ayetin şu manası da olabilir. "Yoksa o müşrikler Peygambere tuzak kurmada işlerini sağlam mı yaptılar? Biz de onlara tuzak kurmada işimizi sağlam yaptık!"

Ayetin devamı bunu teyit eder:

80- اَمْ يَحْسَبُونَ اَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰيهُمْ **"Yoksa onların sırlarını ve fısıldaşmalarını duymadığımızı mı sanıyorlar?"**

بَلٰى وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ **"Hayır öyle değil, yanlarındaki elçilerimiz** (melekler) **yazmaktadırlar."**

81- قُلْ اِنْ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ وَلَدٌ فَاَنَا اَوَّلُ الْعَابِدِينَ **"De ki: Eğer Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı, ona ibadet edenlerin ilki ben olurdum."**

Çünkü Hz. Peygamber Allahı en iyi bilen, O'nun hakkında sahih olanla olmayanı en iyi ayırt edendir. Allahın tazimi hususunda da, tazimi gerektiren şeyleri en iyi yapandır. Oğluna saygı duymak, onun babasına saygı duymak anlamına gelir. Bu ifadelerden, -haşa- Allahın bir oğlu olduğu ve ona ibadet edilmesi gerektiği anlaşılmamalıdır. **Çünkü muhal bir şey, bazan muhali gerektirir**. Bu ifadelerden murat, en beliğ bir şekilde hem Allah

için bir evlat söz konusu olmayacağını, hem de böyle bir ibadetin olmadığını anlatmaktır. Benzeri bir faraziyeyi şu ayette görürüz:

"Şayet göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, bunların düzeni bozulurdu." (Enbiya, 22)

Ancak iki ayet arasında şöyle bir fark vardır: **"Şayet göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, bunların düzeni bozulurdu."** ayeti "**şayet**" şeklinde başlar ve bu ifade iki tarafın da nefyini hissettirir.[12]

Konumuz olan ayette ise "**eğer**" kelimesi kullanılmıştır. Bu ise, iki tarafın ne nefyini ne de zıddını hissettirmez. Çünkü bu ifade, sadece şartiyet bildirir. Allahın –haşa- evlâdı olmadığı, melzumun olmadığına delâlet eden lazımın nefyi ile malumdur.[13]

Ayette "**eğer**" ifadesinin kullanılması Hz. Peygamberin Allah için evlât olmasını inkârının bir inad ve muhalefetten kaynaklanmadığına delâlet içindir. Şayet Allahın evlâdı olsaydı, O bunu itiraf ve kabul hususunda insanların en önde geleni olurdu.

Denildi ki: Mana şöyle de olabilir: Eğer siz O'nun çocuğu olduğunu iddia ediyorsanız, ben sizi yalanlayanların ve tek Allah'a ibadet edenlerin ilki olurum.

Veya veledi olan bir ilahtan ve ona ibadetten yüz çevirenlerin ilki olurum.

82- سُبْحَانَ رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ **"Göklerin ve yerin Rabbi, Arş'ın da Rabbi olan Allah, onların nitelendirmelerinden uzaktır."**

Gökler, yer ve arş, kendileri gibileri meydana getiren diğer cisimlerden farklı iken, bunları yoktan icad eden ve yaratan zâtın –haşa- kendi gibi bir ilah meydana getirmesi nasıl düşünülür?!

83- فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتّٰى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِى يُوعَدُونَ **"Öyleyse bırak onları, vaat edildikleri güne kavuşana kadar dalsınlar ve oynasınlar."**

---

[12] Yani, göklerde ve yerde Allah dışında ilahlar yoktur, dolayısıyla gökler ve yer bozulmamakta, dengeli bir şekilde devam etmektedir.

[13] Yani, Allahın evladı olsaydı ona da ibadet etmek gerekirdi. Hz. Peygamber Allahı en iyi bilen kimse olarak sadece Allaha ibadet ettiğine göre, Allah için evlât söz konusu değildir ve olamaz.

Öyleyse bırak onları batıllarına dalsınlar, kendi dünyalarında oynasınlar.

"Vaat edildikleri güne."

Bu günden murat, kıyamet günüdür.

Ayette onların Allaha evlat nisbet etmelerinin bir cehalet ve hevâya uymak olduğuna, bunların kalplerinin mühürlü olup ahirette azap göreceklerine bir delâlet vardır.

84- وَهُوَ الَّذِى فِى السَّمَاءِ اِلٰهٌ وَفِى الْاَرْضِ اِلٰهٌ **"O ki, gökte de ilâhtır, yerde de ilâhtır."**

وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ **"Ve O, Hakîm – Alîm'dir."**

Her ikisinde de ibadet edilmeye layık olan O'dur.

Ayette semavî ve arzî ilahların (batıl mabutların) nefyi ve ilah olmaya layık olanın sadece Allah olduğunu bildirmek vardır.

85- وَتَبَارَكَ الَّذِى لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ **"Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki her şeyin hükümranlığı kendisine ait olan Allah yücedir!"**

وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ **"Kıyametin ilmi yalnız O'nun katındadır."**

وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ **"Ve yalnızca O'na döndürüleceksiniz."**

86- وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ **"O'nun dışında taptıkları şeyler şefaat edemezler."**

اِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ **"Ancak bilerek hakka şâhitlik edenler müstesna."**

Müşrikler "bunlar bizim Allah katında şefaatçilerimiz" diye iddia ediyorlardı.

Burada istisna muttasıl veya munfasıl olabilir.

Birinciye göre, melekler ve Hz. İsa da ilk hükme dâhil olduklarından, bu cümleyle istisna edilmişlerdir.[14]

---

[14] Yani, onların şefaatçi olduklarına inandıkları batıl mabutlar asla şefaatçi olamazlar. Ama Hz. İsa ve melekler, Allahın verdiği şefaat izniyle şefaatçi olacaklardır. Çünkü bunlar, bilerek hakka şehadet etmektedirler. Bazılarının yanlış olarak bunlara ilahlık payesi vermesi, onların şefaatçi olmalarına engel değildir.

İkinciye göre ise, ayetin manası sırf putlara yöneliktir. Yani, onların taptıkları putlar, şefaat etmeye mâlik değillerdir. Ancak bilerek hakka şehadet edenler (peygamberler, melekler...) şefaat edeceklerdir.

87- وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ **"Andolsun, onlara kendilerini kimin yarattığını sorsan elbette, "Allah" derler."**

O batıl mabutlara tapanlara veya taptıkları mabutlara onları yaratanın kim olduğunu sorsan, mesele gayet aşikar ve inkârı gayr-ı kabil olduğundan, ister istemez "Allah" diyecekler.

فَأَنّٰى يُؤْفَكُونَ **"Öyleyken nasıl döndürülüyorlar?"**

Böyle iken, nasıl oluyor da Allahı bırakıp başkasına ibadete yöneliyorlar?!

88- وَقِيلِهِ **"Onun** (Peygamberin) **sözü şu olmuştur:"**

Ayet, seksenbeşinci ayetteki **"Kıyametin ilmi yalnız O'nun katındadır."** ifadesine atfedilmiştir. Yani, Allah kıyametin ne zaman kopacağını bildiği gibi, peygamberinin şöyle demesini de bilir:

يَا رَبِّ إِنَّ هٰؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ **"Ya Rabbi! Şüphesiz bunlar iman etmeyen bir kavimdir."**

89- فَاصْفَحْ عَنْهُمْ **"Öyleyse sen onları hoş gör."**

Öyleyse Sen onların imanından ümidini keserek kendilerini davetten yüz çevir.

وَقُلْ سَلَامٌ **"Ve "selâm size" de."**

"Sizden istediğimiz selâmet ve mütarekedir" de.

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ **"Artık sonra bilecekler."**

Ayetin bu kısmı Hz. Peygamber için bir teselli ve onlar için de bir tehdittir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Zuhruf sûresini okursa, haklarında **"Ey kullarım! Bugün size bir korku yoktur, siz üzülmeyeceksiniz de."** (Zuhruf, 68) denilenlerden olur."

DUHAN SÛRESİ

Duhan Sûresi Mekkî olup elli dokuz ayettir.

345. DERS

Mübarek Gece

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- حٰمٓ **"Hâ, mîm."**

2- وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ **"Apaçık olan Kitab'a** (Kitab-ı mübine) **andolsun."**

3- اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ **"Biz onu mübarek bir gecede indirdik."**

Mübarek geceden murat

-Kadir gecesidir.

-Veya Beraet gecesidir.

Bu gecede Kur'anın nüzulü başlamıştır.

Veya bir bütün olarak levh-i mahfuzdan dünya semasına indirilmiş, sonra Hz. Peygambere kısım kısım gönderilmiştir.

Kur'anın indirildiği gecenin mübarek olması, onun nüzûlünün dînî ve dünyevî menfaatlere bir sebep olmasındandır.

Veya o gecede,

-Meleklerin indirilmesi,

-Rahmetin nüzûlü,

-Dualara icabet edilmesi,

-Nimetlerin taksim edilmesi,

-Ve kaderden yeni fasılların açılması cihetindendir.

اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ **"Şüphesiz biz uyarıcılarız."**

Ayet, Kur'anın indirilmesini gerektiren durumlardan birini beyan etmektedir. Devamındaki ayet de böyledir.

4- فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَكِيمٍ **"Her hikmetli iş o gecede ayrılır."**

Çünkü o gecenin, muhkem veya birbirine iltibas edilen işlerin hikmetle ayrıldığı gece olması, bunların en büyüklerinden olan Kur'anın o gecede indirilmesini gerekli kılar.

Ayetin bu kısmının "mübarek gecenin" sıfatı olması da düşünülebilir.

Yani "Biz onu her hikmetli işin kendisinde ayrıldığı mübarek bir gecede indirdik." Böyle kabul edilince, aradaki **"Şüphesiz biz uyarıcılarız"** cümlesi, bir cümle-i muteriza (ara cümle) olur.

Ayetin bu kısmı, bu gecenin kadir gecesi olduğuna delâlet eder. Çünkü burada anlatılan özellik, **"Melekler ve Ruh o gece Rablerinin izniyle, her iş için inerler"** ayetinde anlatılan aynı özelliktir. (Kadir, 4)

5- أَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا **"Tarafımızdan bir emirle."**

إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ **"Şüphesiz biz elçiler göndericiyiz."**

6- رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ **"Rabbinden bir rahmet olarak."**

Ayet, üstteki **"Şüphesiz biz uyarıcılarız"** kısmından bedeldir. Yani, "Kur'anı biz indirdik. Çünkü kullara olan rahmetimizden dolayı kitap vererek peygamberler göndermek bizim âdetimizdendir."

Ayette, Allahu Teâlâ için zamir de kullanılabileceği hâlde "Rabbinden" denilmesi, semavî kitaplarla insanları uyarmanın rububiyetin bir gereği olduğunu hissettirmek içindir. Çünkü peygamberlerin kitapla gönderilmesi, en büyük terbiye türlerindendir.

"Rabbinden bir rahmet olarak" ifadesi, her hikmetli işin o gecede ayrılmasının veya **"tarafımızdan bir emirle"** ifadesinin illeti olabilir. Yani, "o gecede her iş fasledilir veya bizim nezdimizden emirler verilir. Çünkü rahmetimizin bir tecellisi olarak peygamberler göndermek, bizim şanımızdandır."

Rızıkları ve başka şeyleri taksim etmek şeklindeki her iş ve ilâhî emirlerin suduru, rahmet babındandır.

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ **"Şüphesiz ki O, Semi' – Alîm'dir."**

O, kullarının sözlerini işitir ve hâllerini bilir.

Bu ve devamı, Cenab-ı Hakkın rububiyetinin açıklamasıdır. Çünkü rububiyet, ancak bu sıfatlara haiz olana hak olur.

7- رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ **"Eğer yakîn sahibi iseniz** (iyi bilin ki) **O, göklerin, yerin ve bu ikisi arasında olanların Rabbidir."**

Buradaki yakînden murat,

-İlimlerde yakîn sahibi olanlardan iseniz...

-Veya "onları kim yarattı?" sorusuna "Allah" diye ikrar etmenizde yakîn sahibi olanlardan iseniz...

-Veya şöyle takdir edilebilir: Yakîn sahibi olmayı istiyorsanız, bunu böyle biliniz: **"O göklerin, yerin ve bu ikisi arasında olanların Rabbidir."**

8- لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ "Ondan başka hiçbir ilâh yoktur."

Çünkü O'ndan başka yaratıcı yoktur.

يُحْيِۦ وَيُمِيتُ "O diriltir ve öldürür."

Sizin de gördüğünüz gibi, diriltiyor ve öldürüyor.

رَبُّكُمْ وَرَبُّ ءَابَآئِكُمُ ٱلْأَوَّلِينَ "Sizin de Rabbiniz, sizden önceki atalarınızın da Rabbidir."

9- بَلْ هُمْ فِى شَكٍّ يَلْعَبُونَ "Doğrusu onlar, şüphe içinde eğlenip duruyorlar."

Ayetin bu kısmı, onların yakîn sahibi olmalarına bir reddir.

10- فَٱرْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِى ٱلسَّمَآءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ "Göğün açık bir duman getireceği günü bekle."

O gün, çetin ve insanların aç oldukları bir gündür. Çünkü aç olan kişi, gözünün zaafı sebebiyle kendisiyle sema arasını dumanlı bir şekilde görür.

Veya bundan murat, kuraklık zamanıdır. Kuraklık yılında yağmurun azlığı ve tozların çokluğu sebebi ile, hava dumanlı görülür.

Veya şöyle olabilir: Arablar şerrin fazla olduğu zamana "duman" derler. İslâmın ilk döneminde Mekkede şiddetli bir kıtlık olmuş, öyle ki köpeklerin leşini ve kemiğini yiyecek duruma gelmişlerdi.

Veya "duhan" yani dumandan murat, kıyamet alâmetlerinden biridir. Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Kıyamet alâmetlerinden ilki dumandır.

-Ayrıca, Hz. İsa nazil olacaktır.

-Yemenden bir ateş çıkacak ve insanları mahşere sürecektir.

"Ya Rasûlallah, duman nedir?" diye soruldu, Hz. Peygamber cevap olarak bu ayeti okudu. Ardından da şöyle buyurdu: Bu duman doğu ve batı arasını doldurur. Kırk gün kırk gece devam eder. Mü'mine nezle gibi gelir. Kâfiri ise sarhoş gibi yapar. Bu duman onun burun deliklerinden, kulaklarından ve arkasından çıkar."

Veya bu günden murat kıyamet günüdür. Duman, her iki manaya da muhtemeldir.

11- يَغْشَى النَّاسَ "(O duman) **insanları bürür.**"

هٰذَا عَذَابٌ اَلِيمٌ **"Bu, çok elîm bir azaptır."**

12- رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ اِنَّا مُؤْمِنُونَ "(O gün insanlar şöyle derler:) **Ey Rabbimiz! Bizden azabı kaldır,** (artık) **biz mü'minleriz."**

Bu, azabın kendilerinden kaldırılmasına mukabil iman vaadinde bulunmaktır.

13- اَنّٰى لَهُمُ الذِّكْرٰى **"Nerede onlarda öğüt almak?!"**

وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُبِينٌ **"Oysa kendilerine** (gerçeği) **açıklayan bir peygamber gelmişti."**

Gelen bu elçi (peygamber), onlara öğüt alma noktasında bundan daha büyük ayetleri ve mu'cizeleri beyan etmişti.

14- ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ **"Sonra ondan yüz çevirdiler ve "Bu, öğretilmiş bir mecnun!" dediler."**

Muhataplarının bir kısmı "Arab olmayan bir köle O'na öğretiyor" derken, bazıları da "O bir mecnun!" dediler.

15- اِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيلاً **"Biz azabı kısa bir süre kaldıracağız."**

Hz. Peygamber kuraklığın kaldırılması için dua etti, kuraklık kaldırıldı.

اِنَّكُمْ عَآئِدُونَ **"Siz yine döneceksiniz."**

Ama siz azabın kalkmasından sonra yine küfre döneceksiniz.

Dumanı kıyamet alâmeti olarak tefsir edenler, ayetin bu kısmını şöyle açıkladılar: Duman geldiğinde kafirler dua ile Allahtan yardım talep ederler, Allah da kırk günden sonra dumanı kaldırır. Dumanı kaldırmasının hemen akabinde eski hâllerine dönerler.

Dumanı kıyamet koptuğunda olacak bir durum ile tefsir edenler ise şöyle mana verirler: "Şayet biz azabı kaldıracak olsak, siz yine dönersiniz."

16- يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرٰى اِنَّا مُنْتَقِمُونَ **"O büyük şiddetle çarpacağımız gün, Biz intikam alırız."**

Bundan murat:

-Kıyamet günüdür,

-Veya Bedir Savaşıdır.

17- وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ **"Andolsun, onlardan önce Firavunun kavmini imtihan ettik."**

Musa'yı göndererek onları imtihan ettik.

Mana şöyle de olabilir:

-Kendilerine mühlet vererek,

-Ve rızıklarını bol kılmak suretiyle onları fitneye düşürdük.

وَجَآءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ **"Onlara kerîm bir peygamber gelmişti."**

Hz. Musanın "**kerîm**" olması, Allah ve mü'minler nezdinde kıymetli olması veya nesebinin asil ve hasebinin üstün olması yönüyledir.

18- اَنْ اَدُّوا اِلَيَّ عِبَادَ اللّٰهِ **"O, şöyle demişti: Allah'ın kullarını bana teslim edin."**

Şöyle de mana verilebilir: "Ey Allahın kulları! Allaha iman ve daveti kabul ile Allahın hakkını bana eda edin!"

اِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ **"Çünkü ben, size gönderilmiş emin bir elçiyim."**

Sıdkına delâlet eden mu'cizelerle gelen ve töhmet altında olmayan emin bir elçiyim.

19- وَاَنْ لاَ تَعْلُوا عَلَى اللّٰهِ **"Allah'a karşı ululuk taslamayın."**

O'nun vahyini ve rasûlünü değersiz görerek Allaha karşı tekebbürde bulunmayın.

اِنِّي اٰتِيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ **"Çünkü ben size apaçık bir delil** (mu'cize) **getiriyorum."**

Ayetin bu kısmı öncesinde yer alan nehyin illetini bildirir.

Onların görevlerini edâ etmelerini ifade ederken kendisinin emîn olduğunu nazara vermesinde, Allaha karşı kibirlenmemelerini isterken ise "apaçık bir delil" getirdiğini söylemesinde belağat yönüyle ayrı bir güzellik bulunmaktadır.

20- وَاِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ اَنْ تَرْجُمُونِ **"Şüphesiz ki ben, beni taşlamanızdan, Rabbim ve Rabbinize sığındım."**

Taşlamaktan murat,

-Vurarak eziyet etmeleri,

-Sözlü saldırıda bulunmaları,

-Veya öldürmeleridir.

21- وَاِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لِى فَاعْتَزِلُونِ **"Eğer bana inanmadınızsa benden uzak durun."**

Aleyhimde de, lehimde de bulunmayın. Bana bir kötülükle taarruz etmeyin. Çünkü, felahınız olan şeye sizi davet eden birinin alacağı karşılık bu değildir.

22- فَدَعَا رَبَّهٗٓ اَنَّ هٰٓؤُلَآءِ قَوْمٌ مُجْرِمُونَ **"Sonra "Bunlar mücrim bir kavimdir" diye Rabbine dua etti. "**

Onlar kendisini yalanlayınca Rabbine dua etti.

Kendilerine beddua edilmesini gerektiren "mücrim olmak" özelliklerini söyleyerek onlara tariz yoluyla bedduada bulundu. Ayet, bundan dolayı "dua etti" şeklinde ifade etti.

Allah da şöyle buyurdu:

23- فَاَسْرِ بِعِبَادِى لَيْلًا **"O hâlde kullarımı geceleyin yola çıkar."**

اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ **"Çünkü takip edileceksiniz."**

Sizin çıkışınızı öğrendiklerinde, Firavun ve ordusu sizi takip edecekler.

24- وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا **"Denizi açık hâlde bırak."**

اِنَّهُمْ جُنْدٌ مُغْرَقُونَ **"Çünkü onlar boğulacak bir ordudur."**

25- كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ **"Onlar geride nice bahçeler, pınarlar bıraktılar."**

26- وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ **"Nice ekinler, nice güzel konaklar!"**

27- وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ **"Zevk ve sefasını sürdükleri nice nimetler!"**

28- كَذٰلِكَ **"İşte böyle!"**

وَاَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا اٰخَرِينَ **"Bütün bunlara başka bir toplumu mirasçı kıldık."**

Kendilerinde üstte sayılan imkânlar olmayan bir kavmi bunlara mirasçı kıldık.

Bu kavim İsrailoğullarıdır. Ama onların Mısıra geri dönmemesinden hareketle başka bir kavim olduğunu söyleyenler de olmuştur.

29- فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْاَرْضُ **"Gök ve yer onların ardından ağlamadı."**

Ayetin bu ifadesi, onların helakine sema ve arzın üzülmediğini, var olmalarına da önem vermediğini anlatan bir mecazdır. Nitekim bunun zıddı olarak da "sema ve arz onlara ağladı", "onların helâki yüzünden güneş tutuldu" denilir.

Şu rivayet de bu manayı teyid eder: "Namaz kıldığı, ibadet ettiği, amelinin yükseldiği ve rızkının indiği yer mü'min kimsenin ölümüne ağlar."

Denildi ki: Sema ve arzdan murat, bunlarda yaşayanlardır. Yani, "bunlara ne gök ehli ağladı, ne de yer ehli!"

وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ **"Ve onlara mühlet de verilmedi."**

30- وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِى اِسْرَائِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ **"Andolsun, İsrailoğullarını o zillet verici azaptan kurtardık."**

Zillet verici azaptan murat

-Firavunun istibdadı,

-Ve onların erkek çocuklarını öldürtmesidir.

31- مِنْ فِرْعَوْنَ **"Firavun'dan."**

اِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِنَ الْمُسْرِفِينَ **"Çünkü o, haddi aşanlardan bir zorba idi."**

32- وَلَقَدِ اخْتَرْنَاهُمْ عَلٰى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَ **"Andolsun, onları, bir ilim üzere âlemlere üstün kıldık."**

İsrailoğullarının buna layık olduklarını bilerek kendilerini seçtik.

Ayete şöyle de mana verilebilir: Bazı hâllerde haktan sapacaklarını bilmekle beraber, onları seçtik.

Bu seçilmeleri, içlerinde pek çok peygamber olmasındandır.

Veya onların seçilmeleri, kendi zamanlarındaki insanlara üstün kılınmalarıdır.

33- وَاٰتَيْنَاهُمْ مِنَ الْاٰيَاتِ مَافِيهِ بَلٰٓؤٌا مُبِينٌ **"Onlara, içinde açık bir nimet bulunan ayetler verdik."**

Bunlar,

-Denizin sularının yarılması,

-Bulutun çölde kendilerine gölgelik yapması,

-Gökten kendilerine kudret helvası ve bıldırcın eti indirilmesi gibi mu'cizelerdir.

Ayette geçen "belâ" kelimesi "açık bir nimet" anlamına geldiği gibi, "zâhir bir imtihan" manasına da gelebilir. O zaman şunu ifade eder: **"Onlara, içinde açık bir imtihan bulunan ayetler verdik."**

346. DERS

Zakkum Ağacı

34- إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَيَقُولُونَ "Şunlar ise diyorlar ki:"

"Şunlar" ifadesiyle kastedilenler Kureyş kâfirleridir. Çünkü kelam onların hakkındadır. Kureyşin dalâlet üzere ısrarda Firavun ve kavmi gibi olduğunu nazara vermek ve onların başına gelenin kendilerinin de başına geleceğini bildirmek için anlatılmıştır.

35- إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا ٱلْأُولَىٰ "İlk ölümümüzden başka bir ölüm yoktur."

"İlk ölümümüz" demelerinde ikincisini isbat maksatları yoktur. "Zeyd ilk haccını yaptı ve öldü" dememiz gibi.

Denildi ki: Bunlara "siz önce ölü idiniz, bunun peşinde size hayat verildi. Onun gibi öleceksiniz ve peşinde yeni bir hayat verilecek" denilince, bunlar "hayır, sadece bir defa öleceğiz, her şey bitecek" dediler.

وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِينَ "Biz diriltilecek değiliz."

36- فَأْتُوا بِـَٔابَآئِنَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ "Eğer doğru söyleyenler iseniz ataralarımızı getirin."

Eğer vaadinizde sadık iseniz, ölmüş ecdadımızı getirin de, yeni hayata bir delil olsun.

Onların bu hitabı, onlara öldükten sonra dirilişi vaat eden peygambere ve mü'minleredir.

37- أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ "Bunlar mı daha hayırlı, yoksa Tübba' kavmi mi."

Kuvvet ve karşı koymada onlar mı daha hayırlı yoksa Tübba kavmi mi?

Ayetteki Tübba, Tübba-ı Himyeridir. Ordularıyla yürümüş Hîre'yi ve Semerkand'ı kurmuştur.

Denildi ki: Tübba, mü'min idi, kavmi ise kafir idi. Bundan dolayı ayette kendisi kınanmayıp kavmi zemmedildi. Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir: "Bilemiyorum Tübba' bir nebi miydi, yoksa değil miydi?"

Yemen hükümdarlarına "tübba" denildiği de söylenir.

وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Bir de onlardan öncekiler?"**

اَهْلَكْنَاهُمْ **"Onları helâk ettik."**

Ayette, Tübba'nın kavmine ve daha önceki Âd ve Semud gibi kavimlerin başlarına gelenle Kureyş kâfirlerinin tehdid edilmesi vardır.

اِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ **"Çünkü onlar mücrim kimselerdi."**

Ayette onların helâkini gerektiren ortak özellik beyan edilmektedir.

38- وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لاٰعِبِينَ **"Biz, gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları oyun olsun diye yaratmadık."**

Göklerin yerin ve bu ikisi arasında olanların boşuna yaratılmaması, Enbiya sûresi ve başka yerlerde nazara verildiği üzere, haşrin sıhhatine bir delildir.[1]

39- مَا خَلَقْنَاهُمَا اِلاَّ بِالْحَقِّ **"Biz onları ancak hak ve hikmete uygun olarak yarattık."**

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لاَيَعْلَمُونَ **"Ama onların çoğu bilmiyorlar."**

Lakin onların çoğu tefekkürlerinin azlığı yüzünden bilmezler.

40- اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ اَجْمَعِينَ **"Şüphesiz, fasıl günü hepsinin buluşma zamanıdır."**

"Fasıl günü"nden murat

-Hakkın batıldan,

-Haklının haksızdan ayrılacağı gündür.

-Veya kişinin akraba ve dostlarından ayrılacağı gündür.

41- يَوْمَ لاَ يُغْنِى مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْئًا **"O gün dostun dosta hiçbir faydası olmaz."**

وَلاَ هُمْ يُنْصَرُونَ **"Kendilerine yardım da edilmez."**

42- اِلاَّ مَنْ رَحِمَ اللّٰهُ **"Yalnız, Allah'ın rahmetine mazhar kıldıkları müstesna."**

---

1 Bkz. Enbiya, 16.

Allahın rahmetine mazhar kılması,

-Onu afvetmesi,

-Veya hakkında şefaati kabul etmesidir.

اِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ **"Şüphesiz O, Azîz'dir – Rahîm'dir."**

O, **Azîz'dir,** azap etmeyi dilediğine azap eder, kendisine hiçbir şey engel olamaz.

Rahîm'dir, merhamet etmek istediğine merhamet eder.

43- اِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ **"Şüphesiz zakkum ağacı."**

44- طَعَامُ الْاَثِيمِ **"Günahkârların yemeğidir."**

Bunun manası Saffât sûresinde geçmişti.[2]

"Günahkâr"dan murat kâfirdir. Ayetin evveli ve sonrası buna delâlet eder.

45- كَالْمُهْلِ **"O, maden eriyiği gibidir."**

يَغْلِى فِى الْبُطُونِ **"Karınlarda kaynar."**

46- كَغَلْيِ الْحَمِيمِ **"Kaynar suyun kaynaması gibi."**

Zebanilere denilir ki:

47- خُذُوهُ **"Tutun onu."**

فَاعْتِلُوهُ اِلٰى سَوَاءِ الْجَحِيمِ **"Ardından da onu Cehennem ateşinin ortasına sürükleyin."**

48- ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَاْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ **"Sonra başının üstüne kaynar su azabından dökün."**

49- ذُقْ **"Tat bakalım!"**

اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ **"Şüphesiz sen güçlüsün, şereflisin!?"**

Ona böyle denilmesi kendisiyle istihza ve bir de kendini öyle zannetmesine mukabildir.

50- اِنَّ هٰذَا مَاكُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ **"İşte bu, şüphelenip durduğunuz şeydir!"**

---

2 Bkz. Saffat, 62-66.

51- إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ **"Müttakiler ise emin bir yerdedirler."**

O günde müttakiler ise âfat ve intikalden emin bir yerdedirler.

52- فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ **"Bahçelerde ve pınar başlarındadırlar."**

Ayetin bu kısmı, onların bulundukları yerin nezihliğine ve kendisinden lezzet alınacak her türlü yiyecek ve içeceğe müştemil bulunmasına delâlet içindir.

53- يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ **"İnce ipekten ve parlak atlastan elbiseler giyerek karşılıklı otururlar."**

Sündüs ince ipeğe, **istebrak** da kalın olana denilir.

Birbirleriyle ünsiyet etmek için karşı karşıya otururlar.

54- كَذٰلِكَ **"İşte böyle."**

وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ **"Ve onları beyaz tenli, iri gözlü dilberlerle evlendirmişizdir."**

Ayet metnindeki "Hûr" onların beyazlığını, "Iyn" ise gözlerinin büyük olmasını anlatır. Bunların dünya kadınları mı yoksa başkaları mı olduğunda ihtilaf edilmiştir.

55- يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ **"Orada güven içinde her türlü meyveyi isterler."**

Orada her türlü meyveyi talep ederler ve getirilmesini emrederler. Bu meyveler mekan ve zamanla sınırlı değillerdir.[3]

Ve bunlar her türlü zarardan emniyet içindedirler.

56- لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولٰى **"Orada ilk ölümden başka bir ölüm tatmazlar."**

Orada daima hayatta olacaklardır.

وَوَقَاهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ **"Ve Allah, onları cehennem azabından korumuştur."**

57- فَضْلاً مِنْ رَبِّكَ **"Rabbinden bir lütuf olarak."**

---

3 Yani, diledikleri zaman ve diledikleri yerde, diledikleri meyvenin getirilmesini isterler ve istedikleri aynen yerine getirilir.

Onlara verilenlerin hepsi Rabbinden bir lütuf ve ihsandır.

ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ **"İşte bu, büyük kurtuluştur."**

Çünkü bu, her türlü çirkinliklerden bir kurtuluş ve bütün isteklere ise bir kavuşmaktır.

58- فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ **"Biz Onu** (Kur'an'ı) **senin dilinle kolaylaştırdık."**

Senin dilinle indirerek bunu Sana kolaylaştırdık.

لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ **"Ola ki, düşünüp öğüt alırlar."**

Bu ifade, sûrenin fezlekesidir.

59- فَارْتَقِبْ **"Artık sen bekle."**

Onların başına neler geleceğini bekle.

إِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ **"Onlar da beklemektedirler."**

Onlar da Senin başına ne geleceğini bekliyorlar.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Cuma gecesi Duhan sûresini okuyan kimse, bağışlananlardan olur."

CASİYE SÛRESİ

Casiye Sûresi Mekkî olup otuz yedi ayettir.

347. DERS

Kâinat Âyetleri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- حٰمٓ **"Hâ, mîm."**

2- تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ **"Kitab'ın indirilişi, Azîz - Hakîm olan Allah tarafındandır."**

3- اِنَّ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ **"Şüphesiz, göklerde ve yerde, mü'minler için nice ayetler vardır."**

Ayet, zâhirine göre göklerde ve yerde nice ayetler olduğunu ifade eder. Ancak, devamında yaratmak kelimesinin kullanılmasından hareketle "göklerin ve yerin yaratılmasında nice ayetler vardır" manasına da gelebilir.

4- وَفِى خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَآبَّةٍ اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ **"Sizin yaratılışınızda ve (Allah'ın) yaydığı her bir canlıda da yakinen inanan bir toplum için nice ayetler vardır."**

Gerek insanın yaratılışında, gerekse Allahın çeşit çeşit hayvanları yaymasında, bunların hayatını devam ettireceği şeyleri bir araya getirmesi gibi hâllerde Sani-i Muhtarın (irade sahibi bir sanatkârın) varlığına deliller vardır.

5- وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ رِزْقٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ **"Geceyle gündüzün birbiri ardınca gelişinde, Allah'ın semadan rızık indirip, onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, rüzgârları evirip çevirmesinde aklını kullanan bir toplum için ayetler vardır."**

"Semadan indirilen rızık"tan murat yağmurdur. Çünkü yağmur, rızkın sebebidir.

Rüzgârın muhtelif şekillerde ve muhtelif cihetlere gönderilmesinde aklını kullananlara ayetler vardır.

Bu üç ayette, Allahın tekvînî ayetlerinin sırasıyla

-Mü'minler,

-Yakinen inananlar,

-Aklını kullananlar için olduğunun nazara verilmesi, bu tekvînî ayetlerin dakiklik ve açıklık yönüyle farklı farklı olmasındandır.

6- تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ **"İşte bunlar, Allah'ın âyetleridir, onları sana hak olarak okuyoruz."**

فَبِاَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللّٰهِ وَاٰيَاتِهٖ يُؤْمِنُونَ **"Artık Allah'tan ve O'nun âyetlerinden sonra hangi söze inanacaklar?"**

Ayette Allahın isminin önce gelmesi, manayı kuvvetlendirmek ve tazim içindir.

Veya **"Allah, sözün en güzelini müteşabih, mesani** (ahenkli) **bir kitap olarak indirdi."** (Zümer, 23) ayetinde olduğu gibi buradaki "söz"den murat "Allahın sözü" manasında Kur'an-ı Kerimdir.

"Allahın ayetleri"nden murat, O'nun üstteki ayetlerde nazara verilen delilleridir.

Veya Kur'an kastedilmiştir. Bu durumda bunların bir birine atfı, vasıf olarak farklı vasıfların nazara verilmesindendir.

7- وَيْلٌ لِكُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيمٍ **"Her günahkâr iftiracının vay hâline!"**

8- يَسْمَعُ اٰيَاتِ اللّٰهِ تُتْلٰى عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا **"Kendisine Allah'ın âyetlerinin okunduğunu işitir de, sonra büyüklük taslayarak sanki onları hiç duymamış gibi direnir."**

Ayetlere inanmaya karşı büyüklük taslar.

Ayetteki "**sonra**" ifadesi, ayetleri işittikten sonra küfürde ısrarın makul olmayışını ifade içindir.

فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ **"İşte onu elem dolu bir azap ile müjdele!"**

Küfürde ısrarına mukabil, onu elîm bir azapla müjdele.

Ayetteki müjde, asıl manasıyladır veya tehekküm, yani ince bir alay bildirir.

9- وَاِذَا عَلِمَ مِنْ اٰيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا **"Âyetlerimizden bir şey öğrenince onu alaya alır."**

اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ **"Onlar için zillet verici bir azap vardır!"**

Ayette şöyle bir manayı hissettirmek söz konusudur: Böylesi kimse, kelâm işitip de bunun ayetlerimizden olduğunu bildiğinde, duyduğuyla sınırlı kalmadan hemen bütün ayetlerle istihza etmeye başlar.[1]

10- مِنْ وَرَآئِهِمْ جَهَنَّمُ ۚ "Onların vera'sında cehennem vardır."

"**Onların verasında**" ifadesi iki şekilde anlaşılabilir:

1-"Önlerinde cehennem vardır." Çünkü ona müteveccihtirler.

2-"Arkalarında cehennem vardır." Çünkü cehennem, ecellerinden sonradır.

وَلَا يُغْنِى عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْـًٔا وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ اَوْلِيَآءَ ۚ "Kazandıkları ve Allah'tan başka edindikleri dostlar onlara hiçbir fayda vermez."

Onların mal, evlat gibi kazançları, Allahın azabından herhangi bir şeyi gidermez.

Taptıkları putlar da bir işe yaramaz.

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۘ "Onlar için çok büyük bir azap vardır."

Onlar için dayanılmaz çok büyük bir azap vardır.

11- هٰذَا هُدًى ۚ "İşte bu, bir hidayettir."

"**İşte bu**" ifadesi, devamından anlaşıldığı gibi, Kur'ana işaret eder.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ اَلِيمٌ ۚ "Rablerinin âyetlerini inkâr edenlere ise, elem dolu çok kötü bir azap vardır."

12- اَللَّهُ الَّذِى سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِىَ الْفُلْكُ فِيهِ بِاَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۚ "O Allah ki, içinde gemilerin emriyle akıp gitmesi, Lütfundan rızık aramanız ve şükretmeniz için denizi sizin hizmetinize verdi."

Allah, denizin sathını düz yaptı, gemilerin üzerinde kalabileceği ve dalmaya engel olmayacak özellikte yarattı.

İnsanlar deniz vasıtasıyla ticaret yaparlar, dalgıçlık ve avcılık yaparak içindekilerden yararlanırlar.

---

[1] Yani, bu durumda olan biri Allahın ayetleri hakkında yanlış ön kabulle hareket eder. Duyduğu ilâhî ayet hakkında insafla bakıp anlamaya çalışmak yerine, laubali bir şekilde dalga geçer.

13- وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِالسَّمٰوَاتِ وَمَا فِى ٱلاَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ **"Göklerdeki ve yerdeki her şeyi kendi katından size itaat ettirdi."**

إِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ **"Elbette bunda tefekkür eden bir toplum için âyetler vardır.**

Allahın sanatlarında tefekkür edenler için bunda nice ayetler / ibretler vardır.

14- قُلْ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لاَيَرْجُونَ اَيَّامَ اللّٰهِ **"İman edenlere söyle: Allah'ın günlerini ummayanları** (şimdilik) **bağışlasınlar."**

"**Eyyamullah**" "Allahın günleri" demektir. Arabların tarihinde önemli vakalar için "eyyamu'l-Arab" denildiği gibi, taraf-ı ilâhîden Allah düşmanlarına verilen cezalar için "**Allahın günleri**" denilir.

Bundan murat, Allahın mü'minlere yardım etmek, sevaplarını vermek gibi vaatlerinin tahakkuk zamanı da olabilir.

Sebeb-i Nüzûl

Ayet Hz. Ömer hakkında nazil oldu. Gıfar kabilesinden biri kendisine çirkin söz söyleyince onu yakalayıp cezalandırmak istemişti.

Bu ayetin, kıtal ayetiyle mensuh olduğunu söyleyenler de olmuştur.

لِيَجْزِىَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ **"Çünkü Allah her bir kavme kazandıklarının karşılığını verecektir."**

Ayetteki "**kavim**" ifadesinden murat mü'minler olabileceği gibi, kâfirler de olabilir. Veya her ikisini beraberce şümûlüne alır.

"Kavim" ifadesi ayette, elif-lâmsız gelmiştir. Bundan murat mü'minler olduğunda tazim manası, kâfirler olduğunda ise tahkir manası ifâde eder.

Kesplerinin karşılığını almak noktasından baktığımızda ise, mü'minler bağışlamalarının, kâfirler ise kötülüklerinin karşılığını alacaklardır.

15- مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ **"Kim salih bir amel işlerse, kendi lehine işlemiş olur."**

وَمَنْ اَسَاءَ فَعَلَيْهَا **"Kim de kötülük yaparsa, kendi aleyhine yapmış olur."**

ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ **"Sonra Rabbinize döndürüleceksiniz."**

O da amellerinizin karşılığını verecektir.

16- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَنِٓى اِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ **"Andolsun ki biz, İsrailoğulları'na kitap, hüküm ve peygamberlik vermiştik."**

Kitaptan murat Tevrattır. **Hüküm**den murat ise, nazarî ve amelî (teorik ve pratik) hikmet veya kul haklarını ihlâlde söz konusu olan hükümlerdir.

Diğer Milletlere nisbeten kendilerinde pek çok peygamber gelmişti.

وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ **"Onları temiz rızıklarla rızıklandırmıştık."**

وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ۚ **"Ve onları âlemlere üstün kılmıştık."**

Öyle ki, başkalarına vermediğimizi bunlara verdik.

17- وَاٰتَيْنَاهُمْ بَيِّنَاتٍ مِنَ الْاَمْرِ ۚ **"Onlara din konusunda açık deliller verdik."**

Din meselesinde onlara deliller verdik. Mu'cizeler de bu delillere dâhildir.

Denildi ki: Bundan murat, Hz. Muhammedin (asm) doğruluğunu ortaya koyan ayetler olabilir.

فَمَا اخْتَلَفُوٓا اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ ۭ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۭ **"Ama onlar kendilerine ilim geldikten sonra, ancak aralarındaki hasetten dolayı ayrılığa düştüler."**

Sırf düşmanlık ve hased duygularıyla böyle ihtilaf ettiler.

اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ **"Şüphesiz Rabbin, hakkında ayrılığa düştükleri şeyler konusunda kıyamet günü aralarında hüküm verecektir."**

Allah, muaheze ve cezalandırmak suretiyle kıyamet günü aralarında hükmedecektir.

18- ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلٰى شَرِيعَةٍ مِنَ الْاَمْرِ **"Sonra seni din hususunda bir şeriat üzere kıldık."**

فَاتَّبِعْهَا **"Sen ona tâbi ol!"**

Sen, delillerle sabit olan kendi şeriatına tâbi ol.

وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ **"Bilmeyenlerin hevâlarına uyma."**

Şehvetine tâbi olan cahillerin görüşlerine uyma.

Bunlar, Kureyşin reisleridir.

Hz. Peygambere "atalarının dinine dön" demişlerdi.

19- إِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا **"Çünkü onlar, Allah'a karşı sana asla bir fayda sağlayamazlar."**

وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ **"Şüphesiz zalimler birbirinin dostlarıdır."**

Çünkü, aynı cinsten olmak, beraber olmaya sebeptir. Dolayısıyla, Sen onların hevâlarına uyarak kendilerine dostluk gösterme.

وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ **"Allah ise müttakilerin dostudur."**

Böyle olunca, takva ile ve O'nun bildirdiği şeriata uymak suretiyle Allaha yönel.

20- هٰذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ **"İşte bu, insanlar için basiret nurlarıdır."**

İşte bu, insanlar için onlara kurtuluş cihetini gösteren apaçık delillerdir.

"**İşte bu**" ifadesi ile kastedilen Kur'andır veya şeriata tâbi olmaktır.

وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ **"Yakînen inanan bir toplum için de bir hidayet ve bir rahmettir."**

Ve dalaletten kurtarıcı bir hidayettir.

Ve Allahtan bir nimettir.

Bunun böyle olması, yakîn talep edenler içindir.

21- أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ **"Yoksa kötü işlerle uğraşanlar, kendilerini iman eden ve salih amel işleyenler gibi kılacağımızı; hayatlarının ve ölümlerinin bir olacağını mı sanıyorlar?"**

Mü'minler ve kâfirler şu dünya hayatında rızık ve sıhhat gibi bazı cihetlerde müsavidirler. Ama ölüm sonrasında durumlar çok değişecek, mü'minler hoş bir hâlde ikrama mazhar olurken, kâfirler yaptıklarının hesabını vereceklerdir.

سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ **"Ne kötü hüküm veriyorlar!"**

348. DERS

Mahşerdeki Muhasebe

22- وَخَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ **"Allah, gökleri ve yeri, hak ile yarattı."**

Ayet, önceki hükme bir delil gibidir. Şöyle ki: Göklerin ve yerin hak ile yaratılması adaleti iktiza eder. Bu ise mazlumun hakkını zâlimden almayı, kötülük yapanla iyilik yapan arasında farklılık olmasını gerektirir. Hayatta iken bu olmadığında, öldükten sonra farklı olmaları kaçınılmaz olur.

وَلِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ **"Ta ki her nefsis yaptığının karşılığını bulsun."**

Bunun evvelinde mukadder bir illet cümlesi düşünülebilir. O zaman mana şöyle olur: Allah gökleri ve yeri, kudretine delil olsun ve her nefis kendi kazancına göre karşılık bulsun diye yarattı.

وَهُمْ لَايُظْلَمُونَ **"Ve onlara zulmedilmez."**

Onlara

-Sevapları azaltılarak

-Veya cezaları artırılarak zulmedilmez. Allah şayet böyle de yapsa aslında zulüm değilken buna "**zulüm**" denilmesi, bir başkası yapmış olsa zulüm olacağı cihetledir.[2]

Allah'ın şeklen zulüm gibi görülen fiilleri, insanları denemek, imtihan etmek içindir.

23- اَفَرَاَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهُ هَوٰيهُ **"Hevâsını ilâhı edineni gördün mü?"**

Hüdaya tâbi olmayı terk edip hevâya uydu, sanki hevâsına tapar hâle geldi.

وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ **"Allah onu bir ilim üzere saptırdı."**

---

[2] **Zulüm**, başkasının malında yapılan haksız tasarruftur. Bu zâviyeden bakıldığında Allah için –haşa- bir zulüm söz konusu olamaz. Çünkü bütün her şeyin yaratıcısı ve sahibi O'dur. Mülkün mâliki, kendi mülkünde dilediği gibi tasarrufta bulunur.

Allah onun dalâletini ve ruh cevherinin bozulmasını bilerek, kendisini yüzüstü bıraktı, yoldan saptırdı.

وَخَتَمَ عَلٰى سَمْعِهٖ وَقَلْبِهٖ **"Kulağını ve kalbini mühürledi."**

Bunun sonucu olarak artık verilen öğütlere aldırmaz, ayetler hakkında düşünmez.

وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهٖ غِشَاوَةً **"Ve gözüne de perde çekti."**

Dolayısıyla basiret ve ibret gözüyle bakmaz.

فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللّٰهِ **"Artık Allah'tan sonra ona kim hidâyet verebilir?"**

Artık Allahın saptırmasından sonra kim onu hidayete sevk edebilir?

اَفَلَا تَذَكَّرُونَ **"Hala düşünmez misiniz?"**

24- وَقَالُوا مَا هِىَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا **"Dediler ki: Dünya hayatımızdan başka hayat yoktur."**

نَمُوتُ وَنَحْيَا **"Ölürüz ve yaşarız."**

Nutfe iken ve daha evvelinde ölü idik, ardından hayat bulduk.

Veya ruhlarımız ölür, çocuklarımızın hayatlarının devamı ile biz de yaşarız.

Veya bazımız ölür, bazımız yaşar.

Veya ölüm ve hayat şu dünyada bize isabet eder, bunun devamında başka bir hayat yok!

Bununla tenasühü murat etmeleri de muhtemeldir. Çünkü tenasüh inancı, puta tapanların çoğunda görülen bir durumdur.

وَمَا يُهْلِكُنَا اِلَّا الدَّهْرُ ۚ **"Bizi ancak zaman yok eder."**

Bizi ancak zamanın geçmesi helâk eder.

Dehr kelimesi, aslında âlemin bekası müddetidir.

وَمَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۚ **"Bu hususta onların hiç bir bilgisi yoktur."**

Onların olayları müstakil olarak feleklerin hareketine ve bununla alakalı şeylere bağlamaları veya öldükten sonraki hayatı inkâr etmeleri, ilme dayalı bir inanç değildir.

اِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّونَ **"Onlar ancak zanda bulunuyorlar."**

Çünkü, bu konuda bir delilleri yoktur. Bunu,

-Taklide

-Ve duyularıyla muhatap olmadıkları şeyi inkâra binâ ederek söylediler.

25- وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَاكَانَ حُجَّتَهُمْ اِلاَّ اَنْ قَالُوا ائْتُوا بِاٰبَائِنَا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ **"Onlara âyetlerimiz açıkça okunduğu zaman onların delilleri ancak, "Doğru söyleyenler iseniz babalarımızı getirin" demek oldu."**

Onların inançlarının tersine delalet eden apaçık ayetlerimiz onlara okunduğunda "haydi ölmüş ecdadımızı diriltin de görelim!" dediler.

Ayette onların böyle demelerine "hüccet" yani delil denilmesi, onların kabulüne göredir.

Veya "onların birbirlerine selâmları karşılıklı tokat atmaktır" deyiminde olduğu gibidir. Çünkü, bir şeyin meydana gelmeyişinden, mutlak manada onun imkansızlığı lâzım gelmez.[3]

26- قُلِ اللّٰهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لاَرَيْبَ فِيهِ **"De ki: "Allah sizi yaşatıyor, sonra sizi öldürecek, sonra da kendisinde şüphe olmayan kıyamet gününde sizi bir araya getirecek."**

De ki: Hüccetlerin delâlet ettiği üzere, Allah size hayat verir, sonra da sizi öldürür.

Çünkü yoktan yaratan, yeniden yaratmaya da kâdirdir. Daha önceleri de pek çok kereler nazara verildiği üzere, ilâhî hikmet insanların amellerinin karşılığını vermek için ikinci bir hayatı iktiza etmektedir.

Mu'cizelerle doğruluğu sabit olan ilâhî vaad de, bunun vukuuna delâlet eder.

Durum böyle olunca, aslında onların ecdadını hemen diriltivermek mümkündür, ama ilâhî hikmet amellerinin karşılığını vermek üzere kıyamet günü diriltilmelerini iktiza etmiştir.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لاَيَعْلَمُونَ **"Lakin insanların çoğu bilmezler."**

Lakin insanların çoğu,

---

[3] Mesela, ömründe hiç kış görmemiş birine, yaz mevsiminde iken kıştan bahsedilse "haydi getirin de görelim" diyebilir. Ama o anda kışın olmayışı, "kış gelmeyecek" demek değildir. Gelecektir, ama zamanı vardır. Benzeri bir durum, öldükten sonraki diriliş için söz konusudur.

-Az düşünmelerinden

-Ve nazarlarını sadece duyularına hasretmelerinden dolayı bunu bilmezler.

27- وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır."**

Ayet, Allahın kudretinin hayata ve ölüme bakan cihetinden sonra, her şeye yettiğinin nazara verilmesidir.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ **"Kıyamet kopacağı gün, işte o gün batıla sapanlar hüsrana uğrayacaklardır."**

28- وَتَرٰى كُلَّ اُمَّةٍ جَاثِيَةً **"(O gün) her ümmeti diz çökmüş bir halde görürsün."**

كُلُّ اُمَّةٍ تُدْعٰى اِلٰى كِتَابِهَا **"Her ümmet kendi amel defterine çağrılır."**

Onlara şöyle denilir:

اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَاكُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"Bugün yaptığınız amellerin karşılığını göreceksiniz."**

29- هٰذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ **"İşte kitabımız, size karşı gerçeği konuşuyor."**

Cenab-ı Hakkın "**İşte kitabımız**" diye amel defterlerini kendine nisbet etmesi, ilgili meleklere insanların amellerini kaydetmelerini emretmesi cihetiyledir.

Bu kitap, ne bir eksik ne de fazla, yaptıklarınızın tamamına şehadette bulunur.

اِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَاكُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"Çünkü biz yapmakta olduklarınızı kaydediyorduk."**

Yaptıklarınızı kaydetmelerini meleklere emretmiştik.

30- فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِى رَحْمَتِهِ **"İman edip salih ameller yapanlara gelince; Rableri onları rahmetine alır."**

Yani, onları rahmetinin tecelligâhından olan cennete alır.

ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ **"İşte, apaçık kurtuluş budur."**

Şaibelerden hâlis olduğu için, işte bu açık bir kurtuluştur.

31- وَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا **"İnkar edenlere gelince:"**

اَفَلَمْ تَكُنْ اٰيَاتِى تُتْلٰى عَلَيْكُمْ **"Ayetlerim size okunmadı mı?"**

Onlara denilir ki: Elçilerim size gelip de ayetlerimi sizlere okumadı mı?

فَاسْتَكْبَرْتُمْ **"Ama siz büyüklük tasladınız."**

Ama siz, bunlara imana yanaşmadınız.

وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُجْرِمِينَ **"Ve günah işleyen bir kavim oldunuz."**

Cürüm işlemek âdeti olan bir topluluk oldunuz.

32- وَاِذَا قِيلَ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَارَيْبَ فِيهَا قُلْتُمْ **"Allah'ın vaadi gerçektir ve O kıyâmetin geleceğinde şüphe yoktur" denildiğinde şöyle dediniz:"**

مَا نَدْرِى مَا السَّاعَةُ **"Kıyamet nedir, bilmiyoruz."**

اِنْ نَظُنُّ اِلاَّ ظَنًّا **"Yalnız bir zandan ibârettir sanıyoruz."**

وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ **"Biz bu konuda kesin kanaat sahibi değiliz."**

Bunun mümkün olduğuna yakinen inananlardan değiliz.

Muhtemelen bu ifade, onlardan bazılarının ifadesidir. Kıyametle ilgili atalarından duyduklarıyla kendilerine okunan ayetler arasında tereddüt içinde kalmışlar ve böyle söylemişlerdir.

33- وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا **"Ve yaptıkları amellerin kötülüğü gözlerinin önüne serildi."**

Yapmış oldukları işlerin gerçek yüzünü tanıdılar, çirkin olduğunu ve akıbetinin vahim olduğunu anladılar.

Veya bundan murat, amellerinin karşılığıdır.

وَحَاقَ بِهِمْ مَاكَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُنَ **"Ve alay edip durdukları şey onları kuşatıverdi."**

34- وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنْسٰيكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا **"Onlara şöyle denildi: "Bugüne kavuşacağınızı unuttuğunuz gibi, bu gün biz de sizi unuturuz."**

Unutulmuş insanın terk edilmesi gibi, sizi azap içinde terk ederiz.

وَمَاْوٰيكُمُ النَّارُ **"Barınağınız ateştir."**

وَمَالَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ **"Size bir yardımcı da yoktur."**

Sizi bundan kurtaracak bir yardımcı da yoktur.

35- ذٰلِكُمْ بِاَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا **"Bunun sebebi şudur: Siz Allah'ın âyetlerini alaya aldınız."**

وَغَرَّتْكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا **"Ve dünya hayatı sizi aldattı."**

Bunun sebebi şu: Çünkü siz Allahın ayetleriyle istihza ettiniz ve onlar hakkında hiç düşünmediniz.

Böylece, bu hayattan başka bir hayat yok zannettiniz.

فَالْيَوْمَ لَايُخْرَجُونَ مِنْهَا **"Artık bugün onlar, ateşten çıkarılmazlar."**

وَلَاهُمْ يُسْتَعْتَبُونَ **"Ve kendilerinden özür dilemeleri de istenmez."**

36- فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَرَبِّ الْاَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ **"Artık her türlü hamd, göklerin Rabbi ve yerin Rabbi, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur."**

Çünkü bunların hepsi O'ndan bir nimettir ve kudretinin kemâline delâlet etmektedir.

37- وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Göklerde ve yerde kibriya O'na aittir."**

Çünkü, göklerde ve yerde Allahın kibriyasının (büyüklüğünün) eserleri görülür.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ **"Ve O, Azîz – Hakîm'dir."**

O **Aziz'dir**, mağlup olmaz.

Hakîm'dir, takdir ettiği ve hükmettiği şeylerde hikmet sahibidir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Casiye sûresini okusa Allah hesap günü onun ayıplarını örter, kalbine sükûnet verir."

AHKAF SÛRESİ

Ahkaf Sûresi Mekkî olup otuz beş ayettir.

349. DERS

İlâhî Kitab

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- حٰمٓ **"Hâ, mîm."**

2- تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ **"Kitabın indirilişi, Azîz - Hakîm olan Allah tarafındandır."**

3- مَاخَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَابَيْنَهُمَا اِلاَّ بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُسَمًّى **"Biz, gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları ancak hak üzere ve belirli bir süre için yarattık."**

Göklerin ve yerin hak üzere yaratılması, hikmet ve adaletin gerektirdiği şekilde yaratılmasını ifade eder. Böyle bir yaratılışta, daha önce de defalarca dikkat çektiğimiz gibi, Sani-i Hakîmin varlığına ve insanların amellerinin karşılığını almaları için ahiretin lüzumuna bir delalet vardır.

"Belirli bir süre"den (ecel-i müsemma'dan) murat, bütün varlıkların kendisinde eceli tadacağı kıyamet günüdür veya her bir varlık için belirlenmiş sürenin sonudur.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا اُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ **"İnkâr edenler ise, uyarıldıkları şeylerden yüz çeviriyorlar."**

Onunla ilgili düşünmüyorlar, uyarıldıkları ahiret konusunda bir hazırlık yapmıyorlar.

4- قُلْ اَرَاَيْتُمْ مَاتَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ **"De ki: "Allah'ı bırakıp da taptıklarınızı gördünüz mü?"**

Yani, ilahlarınızın durumu hakkında düşündükten sonra bana haber verin bakalım!

اَرُونِى مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْاَرْضِ **"Gösterin bana, yeryüzünden neyi yarattılar?"**

Onların âlemin cüzlerinden herhangi bir şeyin yaratılmasında herhangi bir katkıları olmasını akıl kabul eder mi, ta ki bununla ibadete layık olsunlar!

اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِى السَّمٰوَاتِ **"Yoksa göklerde onların bir ortaklığı mı var?"**

Ayette şirkin semavatla bağlantılı söylenmesi, semavî sebeplerin arzda meydana gelen olayların icadında ortaklıkları olması tevehhümünü reddetmek içindir.

ائْتُونِى بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هٰذَآ اَوْ اَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ **"Bundan öncesinden bir kitap, yahut bir bilgi kalıntısı olsun getirin bana!"**

"Bundan öncesinden" murat, Kur'andır. Çünkü O, tevhidi anlatmaktadır.[1]

"Yahut bir bilgi kalıntısı"

Kitapta bulamadınızsa, öncekilerin ilimlerinde, bu şeriklerinizin ibadete layık olduklarına veya onlara ibadet edilmesine emir verildiğine dair bir ilim kırıntısı varsa, bana gösterin.

اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ **"Eğer doğru söyleyenler iseniz..."**

Davanızda sadık iseniz, bunu yapın.

5- وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَنْ لَايَسْتَجِيبُ لَهُ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ **"Allah'ı bırakıp da kıyamet gününe kadar kendisine hiç bir cevap veremeyecek olana dua edenden daha sapmış kim olabilir?"**

Ayetin evvelinde Allahın şeriki olmadığına aklen delil getirilmişti, bu kısımda da naklen delil getirildi. Böylece, hem aklen hem de naklen bir delilleri olmadığı ortaya konuldu.

Ayette soru üslûbu, böyle yapan birinden daha ziyade sapmış biri olmadığını ifade etmek içindir.

Çünkü bu müşrikler,

-Her şeyi işiten,

-Her şeyi gören,

-Her şeye gücü yeten,

-Her şeyden haberdar olan Allaha ibadeti bırakıp kendilerini duysalar

---

[1] Yani "Kur'anda davanıza bir delil bulamazsınız. Bu durumda daha öncesinden bir kitaptan delil getirin!"

Böyle denilmesi, onları susturmak içindir. Çünkü Allahın gönderdiği bir kitapta asla böyle bir şey bulamayacaklardır.

bile icabet edemeyecek olan şeylere tapmaktadırlar. Bu taptıkları nerde kaldı onların içlerinden geçenleri bilsinler ve onların maslahatlarını gözetsinler!

وَهُمْ عَنْ دُعَآئِهِمْ غَافِلُونَ **"Oysa o taptıkları, onların dualarından gafildirler."**

Çünkü o taptıkları

-Ya putlar gibi cansız şeylerdir.

-Veya kendi işine bakan musahhar kullardır.

6- وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً **"Kıyamette insanlar bir araya toplandığı zaman, taptıkları şeyler kendilerine düşman kesilirler."**

Diğer âlemde de bu batıl mabutlar, kendilerine tapanlara zarar verirler, fayda veremezler.

وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ **"Ve onların kendilerine ibadetini inkâr ederler."**

Doğrudan konuşarak veya hâl dili ile kendilerine ibadet edenleri inkâr ederler.

Denildi ki: Ayetin bu kısmı, **"Sonra onların fitnesi, ancak şöyle demek olacak: Vallahi ey Rabbimiz, biz müşriklerden değildik."** (En'am, 23) ayetinde olduğu gibi, bunlara ibadet edenler hakkındadır.

7- وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ هَٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ **"Ayetlerimiz onlara açıkça okunduğunda, o hakkı inkar edenler hemen "bu, apaçık bir sihirdir" dediler."**

Hak'tan murat, ayetlerdir. İnkârcılar bu ayetler kendilerine geldiğinde hiç tefekkür etmeden "bu apaçık bir sihirdir" demişlerdir.

Ayette "**ayetlerimiz onlara açıkça okunduğunda**" denildikten sonra hem ayetler hem de kâfirler için zamir gönderilebileceği hâlde "hakkı inkâr edenler şöyle dediler" denilmesi, onlara okunan ayetlerin hak olduğunu ve onların da tam bir küfür ve dalaletle mukabelede bulunmalarını tescil etmek içindir.

8- أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ **"Yoksa, "Onu uydurdu" mu diyorlar?"**

Kur'ana "sihir" demekle kalmamış, daha çirkin olan "Kendi sözünü Al-

laha nisbet ile O'na iftira ediyor" demişlerdir. Ayette, onların bu iddialarını reddetmek ve sözlerine hayret uyandırmak vardır.

قُلْ اِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلاَ تَمْلِكُونَ لِى مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا **"De ki: Eğer onu uydurmuşsam Allah'tan gelecek olana karşı siz benim için hiçbir şey yapamazsınız."**

De ki: Farz-ı muhal ben Kur'anı Allaha iftira etsem, O da beni hemen cezalandırmak istese, siz o cezadan bir şeyi benden gideremezsiniz. Dolayısıyla, böyle bir şeye ben nasıl cesaret eder, kendimi azaba maruz bırakırım?

هُوَ اَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ **"O sizin yaptığınız taşkınlıkları en iyi bilendir."**

كَفٰى بِهِ شَهِيدًا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ **"Benimle sizin aranızda şâhit olarak O yeter!"**

O, benim sadık olduğuma ve size tebliğde bulunduğuma, sizin de yalancı ve inkârcı olduğunuza şehadet eder.

Ayet, onların taşkınlıklarına mukabil bir vaîddir.[2]

وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ **"O, Ğafur'dur – Rahîm'dir."**

Ayet, küfründen dönen ve iman edenler için mağfiret ve rahmeti vaat eder. Ayrıca, cürümleri büyük olmasına rağmen Allahın Halîm olduğunu hissettirir.

9- قُلْ مَاكُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ **"De ki: Ben Peygamberlerden bir bid'a değilim."**

Ben sizi, diğer peygamberlerin davet ettiği şeylerden farklı bir şeye çağırıyor değilim.

Veya, onların yapamadığı bir şeyi ben yapacak değilim.

Bu da, müşriklerin talep ettiği bütün mu'cizeleri göstermektir.

وَمَا اَدْرِى مَايُفْعَلُ بِى وَلاَ بِكُمْ **"Bana ve size ne yapılacağını da bilmem."**

---

2 Allah onların yaptığına şahit olunca, bu yaptıkları taşkınlıkları elbette cezalandıracaktır.

Dünya ve ahirette bana ve size ne yapılacağını ayrıntılı olarak bilmiyorum. Çünkü, benim gayba ait ilmim yok. Bunun dışına çıkmam.

إِنْ أَتَّبِعُ إِلاَّ مَا يُوحَى إِلَيَّ **"Ben ancak bana vahyedilene uyarım."**

Ayet, onların gaybla ilgili haberler almak istemelerine bir cevaptır. Hâlbuki O, vahyedilmedikçe bu konuda bir şey diyemez.

Veya bir an önce müşriklerin ezalarından kurtulmak isteyen mü'minlere bir cevaptır.

وَمَا أَنَا إِلاَّ نَذِيرٌ مُبِينٌ **"Ve ben ancak apaçık bir uyarıcıyım."**

Ben ancak apaçık şahitlerle ve tasdik edici mu'cizelerle Allahın ceza vermesinden uyarmaktayım.

10- قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ **"De ki: Ne dersiniz? Şayet bu, Allah katından ise ve siz onu inkâr etmişseniz?"**

وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى مِثْلِهِ فَآمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ **"İsrailoğullarından bir şahit de bunun misline şahitlik edip inandığı hâlde, siz büyüklük taslamışsanız** (haksızlık etmiş olmaz mısınız?)**."**

Zamir, Kur'ana râcidir.

Şahit'ten murat, Abdullah Bin Selam'dır.

Hz. Musa olduğu da söylendi. O'nun şehadeti Tevratta Hz. Peygamberin evsafının yer almasıdır.

O şahid, Kur'anda olan manaların benzerine şehâdet etmektedir. Bu da Kur'andaki manaları tasdik eden ve O'na uygunluk arzeden Tevrattaki bilgilerdir.

Veya Kur'anın misli olması, yani O'nun gibi Allah katından gelmesidir.

Bu şahit, Kur'andaki hakka mutabık ilâhî vahyi görmüş ve Ona iman etmiştir.

إِنَّ اللَّهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ **"Şüphesiz Allah, zâlimler topluluğunu doğru yola iletmez."**

Ayet, onların Kur'ana iman etmemelerinin, zulümlerinden kaynaklanan dalaletleri sebebiyle olduğunu hissettirmektedir. Ayrıca, hazfedilmiş cevaba da bir delildir. Yani, "Siz de zâlimler değil misiniz?"

11- وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا **"İnkâr edenler, iman edenler için şöyle dediler:"**

لَوْ كَانَ خَيْرًا مَاسَبَقُونَآ اِلَيْهِ **"Şayet bu bir hayır olsaydı, onlar onu kabulde bizi geçemezlerdi."**

Sebeb-i Nüzûl

O kâfirler mü'minler hakkında şöyle dediler: "İman veya Muhammedin getirdikleri hayırlı bir şey olsaydı, mü'minler düşük kimseler oldukları cihetle bizden evvel ona koşmazlardı."

Çünkü, mü'minler genelde fakir, köle, çoban kimselerdi.

Bunu söyleyen Kureyş'tir.

Denildi ki: Cüheyne, Müzeyne, Eslem ve Ğıfar kabileleri Müslüman olduğunda, Benî Âmir ve Ğatafan kabileleri böyle dediler.

Veya, Abdullah Bin Selâm ve etrafı İslâma girince, Yahudiler böyle söylediler.

وَاِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهٖ فَسَيَقُولُونَ هٰذَآ اِفْكٌ قَدِيمٌ **"Onunla doğru yolu bulamadıkları için "Bu kadîm bir yalandır" diyeceklerdir."**

"Bu kadîm bir yalandır" demeleri, onların "esatîru'l-evvelin" yani "eskilerin masalları" demeleri gibidir.

12- وَمِنْ قَبْلِهٖ كِتَابُ مُوسٰٓى اِمَامًا وَرَحْمَةً **"Bundan önce bir önder ve bir rahmet olarak Mûsâ'nın kitabı vardı."**

وَهٰذَا كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِسَانًا عَرَبِيًّا لِيُنْذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرٰى لِلْمُحْسِنِينَ **"Bu ise, zulmedenleri uyarmak ve muhsin olanlara müjde olmak üzere Arab diliyle gelmiş, onu tasdik edici bir kitaptır."**

Bu Kur'an, Musanın kitabını veya genel anlamda önceki semavî kitapları tasdîk eden bir kitaptır.

13- اِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ **"Şüphesiz 'Rabbimiz Allah'tır' deyip sonra da dosdoğru olanlara hiçbir korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de."**

Bunlar ilmin özü olan tevhid ile amelin müntehası olan istikametli hareketi cem ettiler.

Önce imanın nazara verilip "**sonra**" ifadesiyle amele geçilmesi, amel

rütbesinin imandan sonra geldiğine ve tevhîd itibarıyla bir kıymet kazandığına delâlet eder.

Onlar, kendilerine gelecek nahoş bir şeyden korkmazlar.

Sevdikleri bir şeyi kaybetmekten de mahzun olmazlar.

14- أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ **"Onlar cennet ashabıdır."**

خَالِدِينَ فِيهَا ۚ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ **"Yaptıklarına karşılık, orada daimi kalacaklardır."**

Cennet, onların kesbettikleri ilmî ve amelî faziletlerine bir mükâfattır.

350. DERS

Kırk Yaş Duası

15- وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ اِحْسَانًا **"Biz, insana anne babasına iyi davranmayı emrettik."**

حَمَلَتْهُ اُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا **"Annesi onu zahmetle karnında taşıdı ve zahmetle dünyaya getirdi!"**

وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلٰثُونَ شَهْرًا **"Onun anne karnında taşınması ve sütten kesilme süresi otuz aydır."**

Çocuğun terbiyesinde annenin karşılaştığı zorlukları anlatan bu ifadeler, iyi davranma emrini te'kid etmektedir.

Ayette, annenin çocuğu karnında taşıma süresinin en azı altı ay olduğuna bir delil vardır. Çünkü **"Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler."** (Bakara, 233) ayeti, emzirmenin iki yıl olduğunu ifade ediyor. Otuz aydan bu süre (yani yirmidört ay) çıkarıldığında altı ay kalır. Doktorlar da böyle demektedirler.

حَتّٰى اِذَا بَلَغَ اَشُدَّهُ وَبَلَغَ اَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ **"Nihayet olgunluk çağına gelip, kırk yaşına varınca şöyle dedi:"**

Denildi ki: Her peygamber kırkından sonra gönderildi.

رَبِّ اَوْزِعْنِى اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِى اَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلٰى وَالِدَىَّ **"Ya Rabbi, bana ve anne-babama verdiğin nimetlere şükretmemi bana ilham et."**

Bundan murat "din nimetidir" veya onu ve diğer nimetleri içine de alabilir. Ayetin Hz. Ebubekir hakkında indiği şeklindeki rivayet de bu ikinci manayı teyit eder. Çünkü ayet indiğinde, muhacir ve ensardan anne-babası da İslâma girmiş bir tek O vardı.

وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰيهُ **"Senin razı olacağın salih amel işlememi de."**

وَاَصْلِحْ لِى فِى ذُرِّيَّتِى **"Neslimi de salih kimseler yap."**

اِنِّى تُبْتُ اِلَيْكَ **"Şüphesiz ben sana döndüm."**

Ben, râzı olmayacağın veya Senden alıkoyan şeylerden Sana döndüm.

وَاِنَّنِى مِنَ الْمُسْلِمِينَ **"Gerçekten ben sana teslim olanlardanım."**

16- أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ **"İşte bunlar, cennet ehli içinde yaptıklarının en güzelini kendilerinden kabul edeceğimiz ve günahlarını bağışlayacağımız kimselerdir."**

Yaptıklarının en güzelinden murat, emredilenleri yerine getirmeleridir. Mubah işlere gelince, bunlara bir sevap verilmez.[3]

وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ **"Bu, onlara vaad edilmiş olan dosdoğru bir sözdür."**

Amellerinin kabulü ve günahlarının cezalandırılmaması, dünyada iken kendilerine vaat edilmiştir, bu vaat ahirette tahakkuk edecektir.

17- وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَكُمَا **"Şu kimse ise anne ve babasına şöyle dedi: Öf size!"**

Ayetin Hz. Ebubekirin oğlu Abdurrahmânın daha İslâma girmezden önce indiği söylenir. Ama murat, sadece o olmayıp genel bir durumu anlatmaktır. Çünkü nüzul sebebinin hususî olması, hükmün umumî olmasına engel değildir.

أَتَعِدَانِنِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي **"Benden önce nice nesiller gelip geçmiş iken, bana tekrar diriltilmeyi mi vaat ediyorsunuz?"**

Hâlbuki öncekilerden hiçbiri kabrinden çıkarılmadı.

وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللَّهَ **"Onlar ise Allah'a sığınıyorlardı."**

وَيْلَكَ آمِنْ **"Yazıklar olsun sana! İman et."**

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ **"Şüphesiz Allah'ın va'di haktır."**

فَيَقُولُ مَا هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ **"O ise, "Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir" diyordu."**

"Böyle inançlar, eskilerin yazdığı batıl şeylerdir" diyordu.

18- أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ

---

[3] Ancak mubah işler de güzel bir niyetle salih amel olur, sahibine sevap kazandırır. Mesela, yemek-içmek gibi fiiller mubahtır, mü'min de kâfir de yer ve içer. Mü'min kimse, bununla kuvvetlenip daha ziyade ibadet ve taatte bulunmayı niyet ederse, yemesi ve içmesi de ibadet olur.

وَالْاِنْسِ **"İşte onlar, kendilerinden önce cinlerden ve insanlardan gelip geçmiş topluluklar içinde, haklarında azab vaadinin gerçekleşmiş olduğu kimselerdir."**

"İşte bunlar cehennem ehli oldukları sabit kimselerdir."

Ayetin bu kısmı, ayetin Hz. Ebubekirin oğlu Abdurrahmân hakkında inmiş olmasını reddeder. Çünkü onu da cehennem ehline dâhil etmektedir.[4]

اِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ **"Çünkü onlar hüsrana uğrayanlardır."**

Ayet, hükmün illetini bildirir.

19- وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا **"Herkesin yaptıklarına göre dereceleri vardır."**

Her iki fırkadan herkes için hayır ve şerden yapmış oldukları amellere göre mertebeler vardır. "Derece" daha çok mükâfatlandırmada kullanılır. Burada tağlîb babından cezayı da içine alacak şekilde gelmiştir.

وَلِيُوَفِّيَهُمْ اَعْمَالَهُمْ "(Bu da) **Allah'ın onlara, amellerinin karşılığını tastamam vermesi içindir."**

وَهُمْ لَايُظْلَمُونَ **"Ve kendilerine haksızlık yapılmaz.**

Sevapları noksanlaştırılarak veya cezaları artırılarak onlara zulmedilmez.

20- وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ **"O gün inkâr edenler ateşe arzedilir."**

Onlara şöyle denilir:

اَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِى حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا **"Dünya hayatınızda güzelliklerinizi bitirdiniz."**

Dolayısıyla, size onlardan bir şey kalmadı.

وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا **"Onlarla zevk sürdünüz."**

فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ **"Bugün ise, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızdan ve yoldan çıkmanızdan dolayı, alçaltıcı bir azapla cezalandırılacaksınız."**

---

4 Hâlbuki sonradan Müslüman olmuştur.

351. DERS

Ahkaf'taki Peygamber

21- وَاذْكُرْ اَخَا عَادٍ **"Âd kavminin kardeşini hatırla."**

Bundan murat, Hz. Hûd'dur.

اِذْ اَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْاَحْقَافِ **"Hani O, Ahkâf'ta kavmini uyarmıştı."**

Ahkaf, kıvrımlı uzun ve yüksek kum yığını demektir. Âd kavmi, denize yakın böyle bir bölgeye yerleşmişlerdi.

وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖٓ **"O'ndan önce ve sonra uyarıcılar gelip geçmişti."**

اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ "(Onlara dedi:) **Allah'tan başkasına ibadet etmeyin."**

اِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ **"Çünkü ben sizin için büyük bir günün azabından korkuyorum."**

Şirk koşmanız sebebiyle başınıza gelecek dehşetli bir azaptan korkuyorum.

22- قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا لِتَاْفِكَنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا **"Onlar dediler: Sen bizi ilâhlarımızdan çevirmek için mi geldin?"**

فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ **"Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize vaad ettiğini getir."**

Vaadinde sadıklardan isen, şirkten dolayı bize vaat ettiğin azabı getir de görelim!

23- قَالَ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ **"Hûd dedi: "Onun ilmi Allah katındadır."**

Size vaat edilen azabın vaktini ben bilmiyorum ve benim onda bir müdahalem yoktur ki acele ile başınıza getireyim. Onun ilmi ancak Allah katındadır ve takdir edilen vakitte onu size getirecektir.

وَاُبَلِّغُكُمْ مَّآ اُرْسِلْتُ بِهٖ **"Ben size, benimle gönderileni tebliğ ediyorum."**

Elçiye düşen ancak tebliğdir.

وَلٰكِنِّىٓ اَرٰيكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ **"Fakat ben sizi cahillik eden bir kavim olarak görüyorum."**

Öyle ki, peygamberlerin mübelliğ ve uyarıcı olarak gönderilip azap verici olmadıklarını bilmiyorsunuz.

24- فَلَمَّا رَاَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ اَوْدِيَتِهِمْ قَالُوا **"Onu** (azabı) **vadilerine doğru yayılan bir bulut olarak gördüklerinde şöyle dediler:"**

هٰذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَا **"Bu, bize yağmur getiren bir buluttur."**

بَلْ هُوَ مَااسْتَعْجَلْتُمْ بِهٖ **"Hayır, o sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir."**

Hz. Hûd dedi: Bilakis o, acele edip istediğiniz azap!

رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ اَلِيمٌ **"İçinde elem dolu azabın bulunduğu bir rüzgârdır."**

25- تُدَمِّرُ كُلَّ شَىْءٍ بِاَمْرِ رَبِّهَا **"O, Rabbinin emriyle her şeyi yerle bir eder."**

O rüzgâr, Rabbinin emri ile onların canlarını ve mallarını helâk eder. Çünkü en küçük bir hareket ve edna bir sükun, ancak Allahın dilemesi iledir.

فَاَصْبَحُوا لَايُرٰى اِلَّا مَسَاكِنُهُمْ **"Derken meskenlerinden başka hiçbir şeyleri görünmez hâle geldiler."**

Böylece rüzgâr onları helâk etti. Öyle ki, faraza onların beldesine gelsen meskenlerinden başka bir şey görmezdin.

كَذٰلِكَ نَجْزِى الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ **"İşte biz, mücrim toplumu böyle cezalandırırız."**

Rivayete göre Hz. Hûd rüzgârı hissedince mü'minlerle ayrı bir yere çekildi. Rüzgâr gelip o mücrim topluluğun üzerlerine kum tepelerini yığdı. Yedi gece sekiz gün rüzgâr dehşetli bir fırtına olarak devam etti. Sonra onları denize sürükleyip sakinleşti.

26- وَلَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ فِيمَآ اِنْ مَكَّنَّاكُمْ فِيهِ **"Andolsun, size vermediğimiz imkânları onlara vermiştik."**

Şöyle bir mana da takdir edilebilir: Onlara öyle imkânlar verdik ki, şayet size verseydik azgınlığınız çok daha fazla olurdu.

Ancak "Size vermediğimiz imkânları onlara vermiştik" manası daha açık ve daha uygundur. **"Hâlbuki biz, kendilerinden evvel, mal ve gösterişçe daha güzel nice nesilleri helak etmişizdir."** (Meryem 74)

ve **"Onlar yeryüzünde dolaşıp, kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı? Onlar, kuvvetçe ve yeryüzündeki eserleri yönüyle kendilerinden daha çetin idiler."** (Mü'min, 21) gibi ayetler de bu manayı teyid eder.

وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَاَبْصَارًا وَاَفْئِدَةً **"Kendilerine kulaklar, gözler ve kalpler vermiştik."**

Onlara bu azaları verişimiz, bu nimetleri tanımaları ve bunlarla o nimetleri verene istidlalde bulunmaları ve o nimetlere mukabil şükretmeleri içindi.

فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ اَبْصَارُهُمْ وَلَآ اَفْئِدَتُهُمْ مِنْ شَىْءٍ **"Fakat kulakları, gözleri ve kalpleri kendilerine bir yarar sağlamadı."**

اِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ **"Çünkü Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlardı."**

وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ **"Ve alaya aldıkları şey, onları kuşattı."**

Kendisiyle istihza ettikleri azap, başlarına geldi.

27- وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرٰى **"Andolsun, biz çevrenizdeki beldeleri helak ettik."**

Hitap, (ilk muhatapları olmaları itibarıyla) Mekke halkınadır. Yani, "Ey Mekke halkı! Andolsun ki biz çevrenizdeki Hicr, Semud ve Lût kavminin şehirleri gibi yerleri helâk ettik.

وَصَرَّفْنَا الْاٰيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ **"Ola ki dönerler diye âyetleri tekrar tekrar açıkladık."**

Olur ki küfürlerinden dönerler diye, ayetleri tekrar be tekrar çeşitli şekillerde açıkladık.

28- فَلَوْلاَ نَصَرَهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا اٰلِهَةً **"Allah'ı bırakıp da kendilerine yakınlık sağlamak için edindikleri ilâhları onlara yardım etselerdi ya!"**

Keşke "bunlar bizim Allah nezdinde şefaatçilerimiz" dedikleri ve kendileriyle Allaha yaklaşacaklarını zannettikleri, batıl mabutları, onları helak edilmekten kurtarsalardı!

بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ **"Ama hayır, aksine onlardan kaybolup gittiler."**

Ama o batıl mabutlar, kendilerinden kaybolup gittiler ve bunlardan bir medet beklemek imkânsız oldu.

وَذٰلِكَ اِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ **"İşte bu, onların yalanları ve uydurup durdukları iftiralarıdır."**

352. DERS

Müslüman Cinnîler

29- وَاِذْ صَرَفْنَآ اِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْاٰنَ **"Hani Kur'an'ı dinlemek üzere cinlerden bir grubu sana yöneltmiştik."**

فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا اَنْصِتُوا **"Onlar, peygamberin yanına gelince birbirlerine, "Susun!" dediler."**

Birbirlerine "Susun, dinleyelim" dediler.

فَلَمَّا قُضِىَ وَلَّوْا اِلٰى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ **"Kur'an'ın okunması bitince de uyarıcı olarak kavimlerine döndüler."**

Rivayete göre bu olay Hz. Peygamber (asm) Taiften dönerken Nahle Vadisinde gerçekleşti. Hz. Peygamber gece namazında sesli bir şekilde Kur'an okurken bir grup cin kendisini dinlemiş, döndüklerinde duyduklarını kavimlerine anlatmışlardı.

30- قَالُوا يَا قَوْمَنَآ اِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا اُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسٰى **"Dediler ki: "Ey kavmimiz! Şüphesiz biz, Mûsâ'dan sonra indirilen bir kitap dinledik."**

Böyle demeleri,

-Ya Yahudi olmalarından

-Veya Hz. İsa'nın dinini bilmemelerindendir.

مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ **"Kendinden önceki kitapları tasdik edici."**

يَهْدِٓى اِلَى الْحَقِّ وَاِلٰى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ **"Hakka ve doğru bir yola iletiyor."**

Bu kitap, hak inançla ve dosdoğru hükümlerden meydana gelen bir yola sevkediyor.

31- يَا قَوْمَنَآ اَجِيبُوا دَاعِىَ اللّٰهِ **"Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun."**

وَاٰمِنُوا بِهٖ **"Ve ona iman edin."**

يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ **"Ta ki,** (Allah) **günahlarınızdan sizi bağışlasın."**

Bundan murat, sırf Allah hakkı olan günahlardır. Kul hakkı olan günahlar ise, sadece iman etmekle bağışlanmaz.

وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ اَلِيمٍ **"Ve elîm bir azaptan sizi kurtarsın."**

Ve kâfirler için hazırlanan elîm bir azaptan sizi korusun.

Ayette onlara verilecek sevaptan bahsedilmeyip sadece bağışlanmaları ve azaptan korunmaları nazara verilmişse de, onlar da mükellefiyet meselelerinde Âdemoğulları gibidirler.

32- وَمَنْ لاَيُجِبْ دَاعِىَ اللّٰهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِى الْاَرْضِ **"Kim Allah'ın davetçisine uymazsa, yeryüzünde O'nu âciz bırakacak değildir."**

Çünkü kaçmakla Allahın azabından kurtulunmaz.

وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهٖٓ اَوْلِيَاۤءُ **"Kendisi için Allah'tan başka dostlar da bulunmaz."**

Ve ondan Allahın azabını men edecek yardımcılar da söz konusu değildir.

اُولٰٓئِكَ فِى ضَلاَلٍ مُبِينٍ **"İşte onlar apaçık bir dalalet içindedirler."**

Böyle bir Hak davetçisinden yüz çevirdikleri cihetle, onlar apaçık bir dalalettedirler.

33- اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَلَمْ يَعْىَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُحْيِىَ الْمَوْتٰى **"Gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratmaktan yorulmayan Allah'ın, ölüleri diriltmeye kadir olduğunu görmediler mi?**

بَلٰٓى اِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ **"Evet, şüphesiz O, her şeye kadirdir."**

Yani, Onun kudreti zorunludur, yaratıp vücud vermekle ebediyen ne noksanlaşır ne de O'ndan ayrılır.

Ayetin bu kısmı, genel bir şekilde Allahın kudretini takrîr eder, maksuda bir delil gibi olur.

Sûrenin başında ilk yaratılış nazara verilmişti. Sonunda ise, ikinci yaratılışın isbatı yapıldı.

34- وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ **"İnkâr edenler ateşe arzedildikleri gün, "Bu, hak değil mi?"** (denir.)"

"**Bu**" ile azaba işaret edilmiştir.

قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا **"Onlar, "Evet, Rabbimize andolsun ki hak" derler."**

قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ **"Allah der: Öyleyse inkârınıza mukabil tadın bakalım azabı!"**

"Öyleyse tadın bakalım azabı" ifadesi, onları zelil kılmak ve kınamak içindir.

35- فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ **"O hâlde, peygamberlerden ulu'l- azm olanların sabretmesi gibi sabret."**

"Peygamberlerden" ifadesi iki şekilde anlaşılabilir:

1-Sebat ve ciddiyet sergileyen diğer tüm peygamberler gibi Sen de sabret. Çünkü, Sen de onlardan birisin.

2-Bu, baziyet de bildirebilir.[5]

Peygamberlerden ulu'l-azm olanlar, müstakil şeriat sahibi olanlardır. Bunlar, dinlerini tesis ve takrir için çok büyük gayret göstermişler, zorluklara göğüs germişler ve dinlerine saldıranlara karşı mücadele etmişlerdir. Bunların en meşhurları,

-Hz. Nûh,

-Hz. İbrahim,

-Hz. Musa

-Hz. İsa (aleyhimüs-selâm)dır.

Denildi ki: **Ulu'l-azm** peygamberler, Hz. Nûh gibi Allahtan gelen belaya sabredenlerdir.

Hz. Nûh, onu bayıltıncaya kadar dövdükleri hâlde kavminin ezasına sabrediyordu.

Hz. İbrahim ateşe atılmasına, oğlunun kurban edilme talebi tarzındaki imtihana sabretti.

Hz. Yakub, oğlunu ve gözünü kaybetmeye sabretti.

Hz. Yusuf kuyuya ve zindana atılmasına sabretti.

Hz. Eyyûb, hastalıklara karşı sabretti.

---

[5] Yani, her peygamber ulu'l-azm olmayabilir. Sen onlardan ul'l-azm olanların sabretmeleri gibi sabret.

Hz. Musa, kavminin "Ya Musa, bize yetiştiler!" demesi gibi taşkınlıklarına sabretti.[6]

Hz. Davud, bir hatasından dolayı kırk yıl ağladı.

Hz. İsa, tuğla üzerine tuğla koymadı.[7]

وَلاَ تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ **"Onlar için acele etme."**

Kureyş kâfirlerine azabın hemen gelmesi için acele etme. Çünkü vakti geldiğinde hiç şüphesiz azap onlara inecektir.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلاَّ سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ **"Onlar kendilerine vaat edilen azabı gördükleri gün, sanki dünyada gündüzün bir anından başka kalmadıklarını sanırlar."**

Onlar azabı gördüklerinde, azabın dehşetinden dolayı dünyada kaldıkları müddeti çok az kabul edecekler, onu gündüzün bir saati kadar zannedecekler.

بَلاَغٌ **"Bu, bir duyurudur."**

Size verilen bu nasihat veya bu sûre, yeter mi yeter.

Veya, bu size Peygamberden bir tebliğdir.

فَهَلْ يُهْلَكُ إِلاَّ الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ **"Yoksa yoldan çıkan fasıklar topluluğundan başkası mı helak edilir?"**

Helâk olanlar, öğüt almaktan hâriç kalan veya tâatten çıkanlardan başkaları değildir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Ahkaf sûresini her kim okusa, ona dünyadaki bütün kumlar kadar sevap yazılır."

---

6 Bkz. Şuara, 61.

7 Yani, dünya malı olarak hiçbir şeye sahip değildi.

MUHAMMED SÛRESİ

Muhammed Sûresi Medenî'dir, otuz sekiz ayettir.
Mekkî olduğunu söyleyenler de olmuştur.

Bu sûreye "Kıtal Sûresi" de denir.

353. DERS

Allah'a Yardım

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- اَلَّذِيْنَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ **"İnkâr edenler ve Allah yolundan alıkoyanlar var ya;** (Allah) **onların amellerini boşa çıkarmıştır."**

Ayette nazara verilen kimseler,

-İslâma girmekten ve ona göre yaşamaktan kaçındılar.

-Veya Bedir savaşında İslâma karşı savaşanlar, finanse edenler gibi, insanları ondan men etmeye çalıştılar.[1]

-Veya bunlar Kureyşin şeytanları, yani şeytan gibi insanları aldatmaya çalışan reisleridir.

-Veya ehl-i kitaptan olup batılda ısrar edenlerdir.

-Veya ayet inkâr eden ve dine engel olmaya çalışan herkesi şümulüne alır.

Onların amellerinin boşa çıkması ise,

-Sıla-i rahimde bulunmak, esirleri hürriyete kavuşturmak, komşuluk haklarını korumak gibi aslında güzel olan amellerinin boşa çıkması, zayi olmasıdır.

-Veya, bu amelleriye Allahın rızasını aramadıklarından, hak yolu bulamamalarıdır.

-Veya peygambere yaptıkları hileleri ve O'nun yolundan alıkoymak için gösterdikleri gayretlerinin sonuçsuz kalmasıdır. Allah, Rasûlüne yardım ederek ve dinini bütün dinlere üstün kılarak o inkârcıların çalışmalarını neticesiz kılmıştır.

2- وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاٰمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ

---

[1] Bunlar Ebu Celil ve Haris Bin Hişam gibi küfrün önde gelen liderleridir. Sayılarının altı veya oniki olduğu ifade edilir. Şeklen infakta bulunmakla beraber, batıl yolda harcama yaptıklarından, bütün harcamaları boşa gitmiştir.

رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَاَصْلَحَ بَالَهُمْ **"İman eden ve salih ameller işleyenlerin ve Muhammed'e indirilene -ki o, Rablerinden gelen haktır- inananların ise günahlarını örttü ve hâllerini düzeltti."**

Ayet, muhacirleri, ensarı, ehl-i kitaptan ve başkalarından iman edenleri içine alır.

Ayette, Hz. Peygambere inen'e iman etmenin özel olarak nazara verilmesi, bu olmadan edilen bir imanın tam olmadığını hissettirmek ve O'na inen Kur'anın büyüklüğüne dikkat çekmek içindir. Çünkü Kur'an, Allahın indirdiği kitaplarda asıldır.

Bunun için, şöyle diyerek te'kidde bulundu: **"o, Rablerinden gelen haktır."**

Denildi ki: Kur'anın hak oluşu, kendisinin önceki kitapları neshetmesi ve O'nu neshedecek başka bir kitap ise gönderilmeyecek olmasındandır.

"Günahlarını örttü"

Allah, onların imanı ve salih ameli sebebiyle, günahlarını örtmüştür.

"Ve hâllerini düzeltti."

Onları muvaffak kılarak ve te'yid ederek din ve dünya hususunda durumlarını salih kılmıştır.

3- ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ **"Bunun sebebi şudur: İnkâr edenler batıla tabi oldular ve iman edenler ise Rablerinden gelen hakka tabi oldular."**

Burada işaret edilen, buraya kadar nazara verilmiş olan,

-Allahın inkârcıları saptırması,

-Mü'minlerin günahlarını örtmesi

-Ve durumlarını salih kılmasıdır.

Üstteki ayetlerde bu mana biraz hissettirilmişti. Bununla ise, açık bir şekilde bildirildi. Bu açıdan bu ayet, evvelinin bir tefsiridir.

كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ اَمْثَالَهُمْ **"İşte Allah, onların durumlarını insanlara böyle anlatır."**

İşte böylece Allah her iki fırkanın veya insanların hallerini insanlara beyan edip açıklar.

-Veya Allah batıla uymayı kâfirlerin ameli için bir mesel,

-Boşa çıkarmayı onların amelleri için bir mesel,

-Ve hakka uymayı mü'minler için bir mesel,

-Günahların örtülmesini de mü'minlerin kurtulması için bir mesel kılar.

4- فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ **"İnkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun."**

Bundan murat, onlarla savaşta karşılaşma durumudur.

Öldürmekten "boyun vurmak" şeklinde bahsedilmesi,

-Savaşta mümkün olduğunca katlin bu şekilde yapılmasını hissettirmek,

-Ve öldürmenin en çirkin şekliyle onu tasvîr etmek içindir.

حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ **"Nihayet onları çökertip etkisiz hâle getirdiğinizde bağı sıkı bağlayın** (sağ kalanlarını esir alın)**."**

فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً **"Artık bundan sonra** (esirleri) **ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin."**

Ayetten murat, savaş esirleri konusunda

-Ya onları bedelsiz salıvermek,

-Ya da esir olarak tutup fidye karşılığı bırakmak şeklinde muhayyer olduklarını bildirmektir.

حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا **"Savaş ağırlıklarını bırakıncaya kadar hüküm budur."**

"**Savaş ağırlıklarından**" murat, savaşın kendisiyle yapıldığı silah gibi aletlerdir. Yani, savaş bitip de ancak Müslüman veya onlarla barış yapan kimseler kalıncaya kadar hüküm budur.

Ayet

-Düşmanın boynunu vurmanın,

-Onları esir edip bağlamanın,

-Veya onları salıvermenin,

-Veya kendilerinden fidye almanın

-Veya beraberce bunların hepsinin ne zamana kadar olması gerektiğini ifade eder. Yani, bu hükümler müşriklerin saltanatlarının bitip savaşa son vermelerine kadar yürürlüktedir.

Denildi ki: Bu, Hz. İsanın nüzûlünde gerçekleşecektir.[2]

---

[2] Hadislerde kıyamet alametlerinden biri olarak Hz. İsanın nüzulü de nazara

ذٰلِكَ **"Bu, böyledir."**

Yani, "durum işte budur."

Veya "onlara işte böyle yapın."

وَلَوْ يَشَاءُ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ **"Şayet Allah dileseydi elbette onlardan intikam alırdı."**

Şayet Allah dilese onlardan intikam alır, hepsini toptan helâk ederdi.

وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ **"Fakat sizi birbirinizle denemek için böyle yapıyor."**

Mü'minleri kâfirlere karşı deneyip cihad etmelerini ve böylece büyük sevabı elde etmelerini istiyor. Kâfirleri de mü'minlerle deniyor, ta ki onların bazısı küfründen vazgeçsin diye onların eliyle azaplarının bir kısmını dünyada verdiriyor.

وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَلَنْ يُضِلَّ اَعْمَالَهُمْ **"Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların amellerini asla boşa çıkarmayacaktır."**

5- سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ **"Onlara yol gösterecek ve durumlarını düzeltecektir."**

6- وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ **"Onları, kendilerine tanıttığı cennete koyacaktır."**

Allah cenneti dünyada tarif etmişti. Onlar da cennete müştak oldular ve onu kazandıracak işler yaptılar.

Veya mana şöyle olabilir: Allah, cenneti onlara öyle beyan etti ki, cennet ehlinin her biri kendi menzilini bilir ve sanki ilk yaratıldığı günden beri orada yaşıyormuş gibi kolayca bulur.

Ayet, "Allah, o cennetin kokusunu onlara hoş kıldı" manasına da gelebilir.

Veya "Allah her birine müstakil bir cennet düşecek şekilde cenneti kendilerine hudutları belli hâle getirdi" demektir.

---

verilir. Bu rivayetlere göre Hz. İsa geldiğinde kırk yıl adil bir hükümdar olarak hükmedecek, Onun devrinde sulh ve adalet hakim olacaktır.

7- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ **"Ey iman edenler! Allah'a yardım ederseniz O da size yardım eder."**

Eğer O'nun dinine ve Rasûlüne yardım edersiniz, o da düşmanlarınıza karşı size yardım eder.

وَيُثَبِّتْ اَقْدَامَكُمْ **"Ve ayaklarınıza sebat verir."**

İslâmın hakkını vermek ve kâfirlere karşı mücadele etmek hususunda ayaklarınızı sabit kılar.

8- وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَهُمْ **"İnkâr edenlere gelince, onlara yıkım vardır."**

وَاَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ "(Allah) **onların amellerini boşa çıkarmıştır."**

9- ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ **"Çünkü, onlar Allah'ın indirdiğinden hoşlanmadılar."**

"**Allahın indirdiği**"nden murat, Kur'an'dır.

Bundan hoşlanmamaları, içinde bulunan tevhidden ve alışmış oldukları ve nefislerinin hoşlandığı şeylere ters gelen yükümlülüklerden dolayıdır.

Ayetin bu kısmı, Kur'anı inkârlarının niçin helâketlerine ve yoldan çıkmalarına sebep olduğuna açıklık getirmektedir.

فَاَحْبَطَ اَعْمَالَهُمْ **"Allah da onların amellerini boşa çıkarmıştır."**

Daha önce onların amellerinin boşa gittiği nazara verilmişken burada tekrar edilmesi, Allahın indirdiğinden hoşlanmamanın Kur'anı inkârı gerektirdiğini hissettirmek içindir.

10- اَفَلَمْ يَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Artık onlar yeryüzünde dolaşıp, kendilerinden öncekilerin akıbetinin nasıl olduğuna bakmadılar mı?"**

دَمَّرَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ **"Allah, onları yerle bir etmiştir."**

Onlara verdiği can, mal ve ailelerinin tümünü yok etti.

وَلِلْكَافِرِينَ اَمْثَالُهَا **"Kafirlere de bunun emsali vardır."**

Kâfirler için de bu akıbetin veya bu cezanın emsali vardır. Allah bu şekilde haddi aşanlara ceza vermeyi prensip edinmiştir.

11- ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ مَوْلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا **"Çünkü Allah iman edenlerin Mevlâ'sıdır."**

Düşmanlarına karşı onlara yardımcıdır.

وَاَنَّ الْكَافِرِينَ لاَمَوْلٰى لَهُمْ **"İnkâr edenlere gelince, onlar için bir Mevlâ yoktur."**

Kâfirlerin ise, kendilerinden azabı def edecek bir yardımcıları yoktur.

Ayette "onlar için bir Mevlâ yoktur" denilmesi **"Ve gerçek Mevlâları olan Allah'a döndürülürler."** (Yunus, 30) ayetine muhalif düşmez. Çünkü oradaki "Mevlâ" ifadesi "Mâlik" manasındadır.

354. DERS

Cennetin Nehirleri

12- اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا ٱلْاَنْهَارُ **"Şüphesiz Allah iman edip salih amel işleyenleri, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar."**

وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ **"İnkâr edenler ise,** (dünyada) **keyiflerine bakarlar."**

وَيَاْكُلُونَ كَمَا تَاْكُلُ ٱلْاَنْعَامُ **"Ve hayvanların yediği gibi yerler."**

Hayvanların yediği gibi, hırsla ve akıbetten gafil bir şekilde yerler.

وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ **"Onların varacakları yer ateştir."**

13- وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ هِىَ اَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ الَّتِى اَخْرَجَتْكَ ۚ اَهْلَكْنَاهُمْ **"**(Ey Peygamber!) **Seni yurdundan çıkaran beldeden daha kuvvetli olan nice beldeler vardı ki biz onları helâk ettik."**

Çeşit çeşit azaplarla biz onları helâk ettik.

فَلاَ نَاصِرَ لَهُمْ **"Onların hiç bir yardımcısı da olmadı."**

Onlar için azabı kendilerinden savacak hiçbir yardımcı yok.

14- اَفَمَنْ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهٖ كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوٓءُ عَمَلِهٖ وَاتَّبَعُوٓا اَهْوَٓاءَ هُمْ **"Rabbinden bir beyyine üzere olan kimse, kötü işleri kendisine güzel gösterilen ve hevâlarına uyan kimseler gibi midir?"**

"**Beyyine**"den murat,

-Kur'andır.

-Veya genel bir şekilde aklî ve naklî delillerdir.

İşte başta Hz. Peygamber olmak üzere, ehl-i iman böyle bir delile sahiptirler.

Bu şekilde Rabbinden delil üzere olanla, şirk ve isyan gibi kötü amelini güzel gören hiç aynı olur mu? Böyleleri, değil bir delil üzere olmak, şüphe bile etmeden hevâlarına tâbi olmuş kimselerdir.

15- مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِى وُعِدَ الْمُتَّقُونَ **"Müttakilere vaat edilen cennetin meseli şöyledir:"**

"**Cennetin meseli**", onun hayret verici özelliği manasındadır. Bu ayetten önce Rabbinden beyyine üzere olan mü'minle, kötü amellerini güzel görüp hevâlarına uyanların aynı olmadığı nazara verilmişti. Burada da benzeri bir üslûpla mana şöyle tekdir edilebilir: "Hiç cennet ehlinin hâli, cehennem ateşinde daimi kalacak olan kimse gibi midir?"

فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ **"Orada bozulmayan temiz sudan nehirler var."**

وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ **"Tadı değişmeyen sütten nehirler."**

وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ **"İçenlere zevk veren şaraptan nehirler."**

Bu cennet içeceklerinde hoş olmayan bir tad ve koku yoktur, ayrıca insanı sarhoş da etmez.

وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى **"Ve süzme baldan nehirler var."**

Bu balda mum ve arının atık maddeleri gibi karışık şeyler yoktur.

Ayette, cennet içeceklerinin temsili yapılmıştır. Dünyada içeceklerden lezzet almaya sebep neler varsa, cennette en güzel şekliyle olacaktır. Bu içeceklere dünyada arız olan ve kalitesini düşüren özellikler ise orada söz konusu olmayacaktır.

Ayrıca bu anlatımda cennet içeceklerinin bolluğu ve devamlılığı tavsif edilmiştir.

وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ **"Orada onlara her türlü meyve vardır."**

Bu kıyas üzere, orada onlara her türlü meyve vardır.

وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ **"Bir de Rablerinden bir mağfiret."**

كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ **"(Bu cennetlikler), ateşte daimi kalacak olan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimseler gibi midir?"**

Üstte cennet ehli için anlatılan içeceklere bedel, cehennem ateşinde ebedi kalacak olan kimseye sıcaklığının şiddetiyle bağırsakları parça parça edecek bir su verilecektir.

16- وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ **"Onlardan seni dinlemeye gelenler de var."**

حَتَّى إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ آنِفًا **"Senin**

yanından çıktıkları zaman, kendilerine ilim verilen kimselere, "O demin ne söyledi?" dediler."

Ayette anlatılanlar münafiklardır. Hz. Peygamberin sohbet meclisine gelip sözünü işitiyorlar, ama çıktıklarında sahabenin âlimlerine şöyle diyorlardı:

"O demin ne söyledi?"

Böyle demeleri istihza için olabileceği gibi, bilgi almak için de olabilir. Çünkü anlattıklarını hafife aldıklarından can kulağıyla dinlememişlerdi.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ **"İşte bunlar, Allah'ın, kalplerini mühürlediği ve hevâlarına uyan kimselerdir."**

Bundan dolayı Hz. Peygamberin anlattıklarıyla istihza ettiler ve kelâmını hafife aldılar.

17- وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى **"Hidayete erenlere gelince, Allah onların hidayetini artırdı."**

Allah, böylelerine ziyadesiyle muvaffakiyet ve ilham vererek hidayet eder.

Veya bundan murat şu da olabilir: Hidayet üzere olanlara gelince, onlar Hz. Peygamberi dinlediklerinde, O'nun sözü hidayetlerini artırır.[3]

وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ **"Ve onlara takva'larını verdi."**

Allahın onlara takva'larını vermesi,

-Sakınacakları şeyleri beyan etmesi,

-Takva sahibi olmaları için yardımcı olması,

-Veya takva'larının karşılığını vermesi şeklinde anlaşılabilir.

18- فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً **"Onlar kıyametin kendilerine ansızın gelmesinden başka bir şey beklemiyorlar."**

فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا **"Muhakkak onun alametleri gelmiştir."**

فَأَنَّىٰ لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ **"O kendilerine gelip çatınca öğüt almaları kendilerine ne fayda verecek?"**

Yani,

-Hz. Peygamberin gönderilmesi

-Ayın ikiye bölünmesi gibi kıyamet alâmetleri ortaya çıkmışken geriye

---

3 Aynı sudan arı içtiğinde bal yapar, yılan içtiğinde ise, zehir akıtır.

sadece kıyametin ansızın gelmesi kalmaktadır. Geldiğinde ibret almaları ise neye yarar? O vakitte artık bir hazırlık yapamazlar, onun gelmesinden bir fayda bulamazlar.

19- فَاعْلَمْ اَنَّهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ "Bil ki, Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur."

وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ "Günahın için istiğfar et."

Mü'minlerin saadetini ve kâfirlerin şekâvetini bildiğinde, Allahı bir olarak bilmeye ve

-Nefsin hâllerini ve fiillerini düzelterek,

-Ve günahın için istiğfar ederek nefsini olgunlaştırmaya devam et.

وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ "Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar için de."

-Onların günahları için dua ederek,

-Ve kendilerini bağışlanmalarını gerektirecek hallere teşvik ile mağfiret talebinde bulun.

Ayette **"Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar için de"** denilmesinde onların buna son derece muhtaç olduklarını ve günahlarının çokluğunu hissettirmek ve ayrıca onların günahının Hz. Peygamberden farklı olduğunu hissettirmek vardır.

Çünkü Hz. Peygamberin günahı, evlâ olanı terk etmek şeklindedir.[4]

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰيكُمْ "Allah, sizin gezip dolaştığınız yeri de, içinde kalacağınız yeri de bilir."

Allah sizin şu dünyada geçirdiğiniz halleri bilir. Çünkü bunlar kat edilmeleri gerekli olan merhalelerdir.

Ahirette varacağınız yeri de bilir. Çünkü orası ikâmet yerinizdir. Öyleyse Allahtan korkun, istiğfar ile O'ndan mağfiret isteyin ve ahiretiniz için çalışın.

---

[4] Peygamberler masumdurlar, dolayısıyla günah işlemeleri düşünülemez. Ama, daha evlâ olanı terk etmeleri söz konusu olabilir. Enfal Sûresi 67-69. ayetlerde anlatıldığı üzere, Hz. Peygamberin (asm) Bedir esirlerini fidye ile serbest bırakması, buna bir misal olabilir.

355. DERS

Kalbi Hasta Olanlar

20- وَيَقُولُ الَّذِينَ اٰمَنُوا لَوْلاَ نُزِّلَتْ سُورَةٌ **"İnananlar, "Keşke bir sûre indirilse!" derler."**

"Keşke cihad ile ilgili bir sûre indirilse" diyorlar.

فَاِذَآ اُنْزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَاَيْتَ الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ **"Fakat muhkem bir sûre indirilip de onda savaştan söz edilince; kalplerinde hastalık olanların, ölüm baygınlığına girmiş kimsenin bakışı gibi sana baktıklarını görürsün."**

"Kalplerinde hastalık olanlarının"

Hastalıktan murat dinde zaaf veya münafıklıktır.

"Ölüm baygınlığına girmiş kimsenin bakışı gibi sana baktıklarını görürsün."

Böyle bakmaları, ölümden korkmalarındandır.

فَاَوْلٰى لَهُمْ **"O da onlara pek yakındır."**

Korktukları başlarına gelsin.

21- طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ **"İtaat ve maruf bir söz."**

Onlara emredilen, itâat etmeleri ve marûf bir söz söylemeleridir.

فَاِذَا عَزَمَ الْاَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا اللّٰهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ **"İş ciddileşince Allah'a verdikleri söze bağlı kalsalardı, elbette kendileri için daha iyi olurdu."**

Cihad hususunda hırslarında veya imanlarında sadık olsalar, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu.

22- فَهَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ تَوَلَّيْتُمْ اَنْ تُفْسِدُوا فِى الْاَرْضِ وَتُقَطِّعُوا اَرْحَامَكُمْ **"Demek siz iş başına geçecek olursanız yeryüzünde bozgunculuk çıkaracak ve akrabalık bağlarınızı koparacaksınız, öyle mi?"**

Ayet metnindeki "**tevelli**" kelimesi "işbaşına geçmek" ve "yüz çevirmek" anlamlarına geldiğinden, ayete iki şekilde mana verilmiştir:

1-İnsanlara yönetici olursanız, saltanat cazibesiyle yeryüzünde fesat çıkaracak ve akrabalık bağlarını mı koparacaksınız?

2-İslâmdan yüz çevirirseniz, cahiliye günlerinizdeki çapulculuğa ve akrabalarınızla savaşmaya mı döneceksiniz?

Yani, dinde zaafları ve dünyaya hırs göstermeleri sebebiyle, böyle yapmaları kendilerinden beklenir.

23- أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ **"İşte bunlar, Allah'ın lânetleyip, kulaklarını sağır ve gözlerini kör ettiği kimselerdir."**

İşte bunlar,

-Yeryüzünde fesat çıkarmaları,

-Ve sıla-i rahmi kesmeleri yüzünden Allahın lanetlemiş olduğu kimselerdir.

Bundan dolayı onların kulaklarını hakkı işitmeye karşı sağır kıldı, gözlerini de âmâ yaptı. Dolayısıyla artık Allah yoluna gelemezler.

24- أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ **"Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı?"**

Onlar, Kur'anda olan nasihatleri, sakındırmaları düşünmüyorlar mı, ta ki günahlara cesaret edemesinler?

أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا **"Yoksa bazı kalpler üzerinde kilitler mi var?"**

O kalplere bir öğüt ulaşmıyor, bir hakikat onlarda inkişaf etmiyor.

Ayette "**kalpler**" (kulûb) ifadesinin elif-lâmsız gelmesi, bundan muradın onlardan bazılarının kalpleri olmasıdır.

-Veya o kalplerdeki katılığın müphemliğindendir.

-Veya o kalplerin aşırı cehaletindendir.

Ayette kilitlerin kalplere nisbet edilmesi, bu kilitlerin o kalplere uygun olup, bilinen kilitlere benzemediğine delâlet içindir.

25- إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ **"Kendileri için hidayet yolu belli olduktan sonra gerisin geri dönenler var ya; şeytan onları aldatıp peşinden sürüklemiş, ve kendilerini boş ümitlere düşürmüştür."**

Vazıh deliller ve apaçık mu'cizelerle doğru yol kendilerine belli olduk-

tan sonra, önceki küfür hâllerine dönenler var ya, şeytan onlara bu büyük cürümleri yapmayı kolaylaştırmış, şehevî şeylere onları sevk etmiştir.

26- ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَانَزَّلَ اللّٰهُ سَنُطِيعُكُمْ فِى بَعْضِ الْاَمْرِ ۚ **"Çünkü onlar Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayan kimselere, "Bazı işlerde size itaat edeceğiz" demişlerdi."**

Bunu,

-Yahudiler münafıklara söylemiştir.

-Veya münafıklar Yahudilere söylemiştir.

-Veya bu iki fırkadan biri müşriklere söylemiştir.

"Bazı işlerde size itaat edeceğiz."

-"Cihada katılmayıp oturmak,

-Veya Müslümanlara karşı savaş olduğunda ortak hareket etmek,

-Peygambere karşı çıkmak gibi meselelerde sizinleyiz" dediler.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِسْرَارَهُمْ **"Oysa Allah, onların gizlice konuşmalarını bilir."**

Bu da o sırlarından biridir, Allah bunu onlara karşı ifşa etmiştir.

27- فَكَيْفَ اِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ **"Melekler, onların yüzlerine ve sırtlarına vurarak canlarını alırken hâlleri nasıl olacak?"**

Onlar bundan korkuyor ve bu yüzden savaştan çekiniyorlardı. Ama ölüm geldiğinde melekler onların yüzlerine ve arkalarına vurarak canlarını alacaklar.

Ayet, onların vefat hâlini tasvîr etmektedir.

28- ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَا اَسْخَطَ اللّٰهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ **"Bu, onların Allah'ı gazablandıran şeylere uymaları ve O'nun rızasından hoşlanmamaları yüzündendir."**

Onların böyle öldürülmeleri şu sebepledir:

Çünkü onlar Hz. Peygamberin Tevratta geçen özelliklerini gizlemek ve O'nun emrine isyan etmek gibi Allahı kızdıracak küfre tâbi oldular.

Ayrıca, O'nu râzı edecek iman ve cihad gibi tâatlerden hoşlanmadılar.

فَاَحْبَطَ اَعْمَالَهُمْ ۚ **"Allah da onların amellerini boşa çıkardı."**

29- اَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ اَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللّٰهُ اَضْغَانَهُمْ **"Yoksa,**

kalplerinde bir hastalık olanlar Allah'ın, kinlerini ortaya çıkarmayacağını mı sandılar?"

30- وَلَوْ نَشَآءُ لَاَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمٰيهُمْ **"Şayet dilesek, onları sana gösterirdik de, sen onları yüzlerinden tanırdın."**

Biz istesek o münafıkları bizzat kendilerini tanıyacak şekilde bir kısım delillerle Sana tanıtırdık. Sen de onları belirlediğimiz alâmetlerle tanırdın.

وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِى لَحْنِ الْقَوْلِ **"Andolsun, sen onları konuşma tarzlarından tanırsın."**

Ayet metnindeki **"lahn-ı kavl"**

-Konuşma üslûbudur.

-Veya konuşurken tariz ve tevriye ile îmalı konuşma cihetine meyletmektir.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اَعْمَالَكُمْ **"Ve Allah, amellerinizi bilir."**

Bildiği için de maksadınıza göre amellerinizin karşılığını verir. Çünkü "ameller niyetlerledir."

31- وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَا۟ اَخْبَارَكُمْ **"Andolsun, içinizden, cihad edenleri ve sabredenleri belirleyinceye ve durumlarınızı ortaya koyuncaya kadar sizi deneyeceğiz."**

Andolsun ki biz sizleri cihadla ve diğer zor mükellefiyetlerle deneyeceğiz.

Amellerinizden haber verecek şeylerle sizleri imtihan edeceğiz, böylece amellerinizin güzeli ve çirkini ortaya çıkacak.

Veya imanları ve mü'minlere dostluklarıyla alakalı olarak deneyeceğiz, ta ki dostluklarının doğru mu yoksa yalandan mı olduğu ortaya çıkacak.

32- اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَشَآقُّوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَاتَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدٰى لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْـًٔا **"İnkâr edenler, Allah yolundan alıkoyanlar ve kendilerine hidayet yolu belli olduktan sonra Peygamber'e karşı gelenler hiçbir şekilde Allah'a zarar veremezler."**

Bunlar Kurayza ve Nadir Yahudileridir. Veya Bedir savaşı için finansal destek veren önde gelen Mekke müşrikleridir. Onlar küfürleriyle ve Allah yolundan çevirmeye çalışmalarıyla Allaha asla bir zarar veremezler.

Veya **"hiçbir şekilde Allah'a zarar veremezler"** ifadesinden murat "Allah rasûlüne asla bir zarar veremezler" manasıdır. Cenab-ı Hakkın, Hz. Peygambere yönelik durumu kendine nisbet etmesi, Rasûlünün şanına tazim içindir.

وَسَيُحْبِطُ اَعْمَالَهُمْ **"Allah, onların amellerini boşa çıkaracaktır."**

Onların güzel amellerinin sevabını boşa çıkaracaktır.

Veya Hz. Peygambere zorluk çıkarmak üzere yaptıkları tuzakları boşa çıkaracaktır. Böylece onlar, bu tuzaklarından bir sonuç alamayacak, hedeflerine varamayacaklar. Bu tuzakları kendi aleyhlerine dönüp ancak kendilerinin katline ve vatanlarından sürülmelerine yarayacak.

33- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ **"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin."**

وَلاَ تُبْطِلُوا اَعْمَالَكُمْ **"Ve amellerinizi boşa çıkarmayın."**

Üstte anlatılan kimselerin amellerinin boşa gitmesi gibi, siz de,

-Küfür,

-Nifak, (iki yüzlülük, münafıklık)

-Ucub, (amelini beğenmek)

-Riya, (gösteriş)

-Minnet ve eziyette bulunmak gibi hâllerle amellerinizi boşa çıkarmayın.

Ayette, büyük günah işleyenlerin iyi amellerinin boşa gideceğine bir delil yoktur.

34- اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ **"İnkâr edenler ve Allah yolundan alıkoyanlar, sonra da kâfir olarak ölenler var ya, Allah asla onları bağışlamayacaktır."**

Ayetin **ashab-ı kalîb** hakkında inmesi sahih olsa bile, hüküm itibarıyla küfür üzere ölen herkese hükmü şamildir.[5]

---

5 Ayetin Bedirde öldürülen yetmiş müşrik hakkında nazil olduğuna dair bazı rivayetler vardır. Cesetleri bir çukur kazılıp oraya bırakılmaları cihetiyle, kendilerine **"ashab-ı kalîb"** yani "kuyu ashabı" denilmiştir. Ayetin onların durumu hakkında indiği sahih bir rivayet bile olsa, hükmünün genel olduğunda bir tereddüt yoktur.

"Kâfir olarak ölenlerin bağışlanmayacağının" bildirilmesi, mefhum-u muhalifi ile küfür üzere ölmeyenlerin diğer günahlarının bağışlanabileceğine delâlet eder.

35- فَلاَ تَهِنُوا وَتَدْعُوا اِلَى السَّلْمِ **"Sakın zaaf gösterip barışa çağırmayın."**

Gevşeklik gösterip de zillet içinde barış istemeye mecbur kalmayın.

وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ **"Sizler üstünsünüz."**

وَاللّٰهُ مَعَكُمْ **"Allah da sizinledir."**

O, yardımcınızdır.

وَلَنْ يَتِرَكُمْ اَعْمَالَكُمْ **"O sizin amellerinizi eksiltmeyecektir."**

36- اِنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ **"Dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlenceden ibarettir."**

Onun bir sebatı yoktur.

وَاِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ اُجُورَكُمْ **"Eğer iman eder, kötülükten sakınırsanız, Allah size mükâfatınızı verir."**

İmanınızın ve takvanızın sevabını verir.

وَلاَيَسْئَلْكُمْ اَمْوَالَكُمْ **"Ve sizden (bütün) mallarınızı istemez."**

O, Allah yolunda mallarınızın tamamını sizden istemez. İstemiş olduğu kırkta bir veya onda bir gibi az bir şeydir.

37- اِنْ يَسْئَلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا وَيُخْرِجْ اَضْغَانَكُمْ **"Eğer onları sizden isteyip de sizi zorlasaydı, cimrilik ederdiniz, O da kinlerinizi ortaya çıkarırdı."**

38- هَآ اَنْتُمْ هٰؤُلاَءِ تُدْعَوْنَ لِتُنْفِقُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ **"İşte sizler Allah yolunda harcamaya çağrılan kimselersiniz."**

Ayet, savaş masrafı, zekât ve diğer infak türlerini içine alır.[6]

فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخَلُ **"İçinizden kiminiz cimrilik ediyor."**

İçinizden bir kısım insanlar cimrilik yapar.

---

6 Çünkü bunların hepsi "Allah yolunda vermek" şümulüne dâhildir.

Ayet, önceki ayete bir delil gibidir.

وَمَنْ يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَنْ نَفْسِهِ **"Ama cimrilik eden ancak kendi zararına cimrilik eder."**

Çünkü infakın faydası da, cimriliğin zararı da ilgili kişiye aiddir.

وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ **"Allah zengindir, siz ise fakirsiniz."**

Allahın size emrettiği hususlarda –haşa- bir ihtiyacı yoktur, siz ise bunlara muhtaçsınız. Eğer emirlerine uyarsanız, bunun faydası sizedir. Yüz çevirirseniz de siz zarar edersiniz.

وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ **"Eğer siz yüz çevirirseniz Allah yerinize başka bir kavim getirir, sonra onlar sizin gibi olmazlar."**

Yüz çevirme ve imana aldırmamada sizin gibi olmazlar.

Bu kavimden murat

-İranlılar olabilir. Çünkü, Hz. Peygambere bunların kim olduğu sorulduğunda, Selman-ı Farisi de yanı başındaydı. Dizine vurup şöyle buyurdu: "İşte bu ve kavmi" dedi.

Veya bunlardan murat Ensardır.

Veya Yemen halkıdır.

Veya meleklerdir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Muhammed sûresini okusa, Allahın ona cennet nehirlerinden içirmesi bir hak olur."

FETİH SÛRESİ

Fetih Sûresi Hz. Peygamberin
Hudeybiye'den dönüşünde nazil oldu.
Yirmi dokuz ayettir.

356. DERS

Feth-i Mübîn

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا "Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik."

Ayet, Mekke'nin fethini vaat etmektedir.

Bunun geçmiş zaman sığasıyla ifade edilmesi,

-Mutlaka tahakkuk edeceğini bildirmek içindir.

-Veya aynı yıl Hayber ve Fedek'in fethedilmesinin tevafuk etmesinden dolayıdır.

-Veya ayet "**apaçık bir fetih**" olarak Hudeybiye barışını nazara vermektedir. Çünkü bu barış Mekkenin fethine sebep olmuştur.

Bundan sonra Hz. Peygamberin önü açılmış, diğer Arab kabilelerine yönelmiş, pek çok yerleri fethetmiş ve nice insanlar İslâma girmişlerdir.

Hz. Peygamber için Hudeybiyede büyük bir mu'cize zâhir olmuştu. Şöyle ki:

Hudeybiyedeki kuyunun suyu tamamen kaybolmuştu. Hz. Peygamber (asm) bir parça suyu ağzına alıp ardından o suyu kuyuya boşalttı. Kuyu, su ile doldu, orada olan herkes o sudan içti.

Ayrıca, ayetteki fetihten murat, Rumların fethi olabilir. Rumlar o senede İranlılara galip geldiler. Bunun Hz. Peygamber için bir fetih olduğunu Rum sûresinde görmüştün.

Denildi ki: Ayetteki fetih, "hükmetmek" manasınadır. Yani, "biz senin Mekkeye girmene hükmettik."

2- لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَاتَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَاَخَّرَ "Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın."

Ayet, fethin illetini bildirir. Çünkü fetih,

-Kâfirlerle cihada,

-Şirki ortadan kaldırmaya,

-Dini yüceltmeye,

-Nâkıs nefisleri zorla tekmil etmeye yol açar. Ardından tedrici bir şekilde kendi iradeleriyle nefislerini kemâle erdirirler.

-Ayrıca fetih, zalimlere karşı zafiyetten de kurtarır.

"...senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın."

Allahın Hz. Peygamberi bağışlamasından murat, "Senin itap görebileceğin bütün eksiklikleri Allah bağışlayacaktır" manasıdır.

وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ **"Sana olan nimetini tamamlasın."**

-Dinini yücelterek,

-Ve nübüvvetine saltanatı da katarak Sana olan nimetini tamamlayacaktır.

وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا **"Ve seni doğru bir yola iletsin."**

Ve Seni risalet görevini tebliğde ve idarî görevlerini yerine getirmekte dosdoğru bir yola sevkedecektir.

3- وَيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا عَزِيزًا **"Ve Allah sana, şanlı bir zaferle yardım etsin."**

Allah, kendisinde izzet olan ve zulme engel olma bulunan bir yardımla Sana yardım edecek, nusret verecektir.

Veya, yardım edilenin kendisiyle izzet bulacağı şekilde Sana yardım edecektir.

4- هُوَ الَّذِى اَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِى قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا اِيمَانًا مَعَ اِيمَانِهِمْ **"O ki, kendi imanlarıyla beraber imanlarını daha da artırmaları için mü'minlerin kalplerine sekînet indirdi."**

Sekînet, sebât ve itmi'nandır.

Normal şartlarda nefislerin endişe duyduğu ve ayakların sürçtüğü yerde, mü'minler bu sekînet sayesinde sebât gösterdiler.

Allahın sekînet indirmesiyle mü'minlerin imanı kuvvetlendi ve nefislerinin tam bir kanaate ulaşmasıyla, kendi yakinleriyle beraber yeni bir yakîne ulaştılar.

Veya şöyle de mana verilebilir:

Allah, mü'minlerin kalplerine, Hz. Peygamberin getirdiklerine karşı tam bir sükûn indirdi. Ta ki Allaha ve ahirete imanları yanında ilâhî hükümlere karşı da imanları ziyade olsun.

وَلِلّٰهِ جُنُودُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır."**

O orduların tedbirini O görür. Onlardan bir kısmını bir kısmına bazan musallat kılar, bazan da hikmetinin iktizasına göre aralarında barış meydana getirir.

وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا **"Ve Allah, Alîm'dir – Hakîm'dir."**

Allah **Alîm'dir**, kendisinde maslahat olanı bilir. **Hakîm'dir**, takdir ve tedbirini hikmetle yapar.

5- لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ **"Bütün bunlar Allah'ın; mü'min erkek ve mü'min kadınları, içlerinden ırmaklar akan, daimî kalacakları cennetlere koyması ve onların kötülüklerini örtmesi içindir."**

Önceki ayette "**Göklerin ve yerin orduları Allahındır**" denilerek onlarda Allahın tedbirine dikkat çekilmişti. Bu ayet ve devamıyla da ehl-i iman ve münafıkların akıbeti nazara verildi. Yani, Allah bütün bu tedbirleri yaptı, mü'minleri ehl-i küfre musallat kıldı, ta ki mü'minler Allahın nimetini bilsinler ve bu nimete şükretsinler, Allah da onları cennete alsın, kâfirlere ve münafıklara da azap versin.

Ayet, Allahın Hz. Peygambere apaçık bir fetih ihsan etmesinin veya mü'minlerin kalplerine sekînet indirmesinin veya bütün bunların hepsinin illetini beyan ediyor da olabilir.

Veya **"imanlarını daha da artırmaları için"** kısmının illeti de olabilir. Yani, mü'minlerin imanlarının artması, onların cennetlere alınmasına vesile olacaktır.

وَكَانَ ذٰلِكَ عِنْدَ اللّٰهِ فَوْزًا عَظِيمًا **"İşte bu, Allah katında çok büyük bir kurtuluştur."**

"**İşte bu**", yani

-Allahın mü'minleri cennete alması,

-Veya günahlarını örtmesi çok büyük bir kurtuluştur.

Çünkü bu, bir faydayı celbin veya bir zararı def'in en ileri tezahürüdür.

6- وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّانِّينَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ **"Ve Allah hakkında kötü zanda bulunan münâfık erkeklere**

ve münâfık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azap etmesi içindir."

"**Kötü zan**", onların "Allah, peygamberine ve mü'minlere yardım etmez" şeklindeki zanlarıdır.

عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ **"Kötü devran onların başına olsun!"**

Mü'minler için zannettikleri ve bekledikleri kötü devran, kendi başlarına gelsin ve gelecektir.

وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ **"Allah onlara gadap etti."**

وَلَعَنَهُمْ **"Onları lânetledi."**

وَاَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ **"Ve kendilerine cehennemi hazırladı."**

Önceki cümle onların dünyadaki durumlarını nazara vermişti, bu kısım da ahiretteki durumlarını anlatmaktadır.

Allahın gadabı onlara laneti (rahmetten uzak kılınmalarını), bu da cehenneme gönderilmelerini gerektirir. Bunların normalde فَ "fe" harfiyle atfedilmeleri gerekirdi, ama sebebiyet nazara alınmadan her birinin vaîd hususunda müstakil olmaları yönünden و "vav" harfiyle atfedilmişlerdir.

وَسَآءَتْ مَصِيرًا **"Orası ne kötü bir varış yeridir!"**

Cehennem, ne kötü bir akıbettir.

7- وَلِلّٰهِ جُنُودُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır."**

وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا **"Ve Allah, Azîz'dir – Hakîm'dir."**

8- اِنَّآ اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا **"Şüphesiz biz seni bir şâhit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik."**

Biz Seni ümmetine bir şahid, taat ve masiyete karşı bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

9- لِتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ **"Ta Ki, Allah'a ve Rasûlüne iman edesiniz, O'na yardım edesiniz, O'na saygı gösteresiniz."**

وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَاَصِيلاً **"Ve sabah akşam O'nu tesbih edesiniz."**

Ayetteki hitap, Hz. Peygambere ve ümmetedir.

Veya hitap ümmete olup, Cenab-ı Hakkın peygambere olan hitabı, onlara hitap yerine konularak böyle denilmiştir.

Sabah-akşam tesbihten maksat, "daima tesbih edesiniz" manası da olabilir.

10- إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ **"Sana bîat edenler ancak Allah'a bîat etmiş olurlar."**

Çünkü peygambere bîattan maksat, Allaha itaattir.

يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ۚ **"Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir."**

Bu cümle, önceki cümleden hâl olabilir.

Veya tahyîl yoluyla yani hayale hitap eden mecazî bir anlatımla önceki cümleyi te'kid etmektedir.

فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِ ۖ **"Verdiği sözden dönen, kendi aleyhine dönmüş olur."**

Ahdi bozmanın zararı, ancak kendinedir.

وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ۚ **"Ve her kim Allah'a verdiği sözü yerine getirirse, ona çok büyük bir mükâfat verecektir."**

Çok büyük bir mükâfat, cennettir.

Ayet, Rıdvan Biatı hakkında nazil olmuştur.

357. DERS

Hudeybiye'den Geri Kalanlar

11- سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ شَغَلَتْنَا اَمْوَالُنَا وَاَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا **"Seferden geri kalan bedeviler, sana "mallarımız ve ailelerimiz bizi alıkoydu; Allah'tan bizim için mağfiret dile" diyecekler."**

Bunlar Eslem, Cüheyne, Müzeyne ve Gıfar kabileleridir. Hz. Peygamber (asm) Hudeybiye yılında onları sefere davet etmiş, ama onlar mal ve aileleriyle meşguliyetlerini gerekçe göstererek katılmamışlardı.

Onları geride bırakan şey,

-Allahın muvaffak kılmaması,

-İnanç za'fiyeti

-Ve Kureyşin karşılarına çıkma ihtimaliyle savaşmaktan korkmalarıdır.

يَقُولُونَ بِاَلْسِنَتِهِمْ مَالَيْسَ فِى قُلُوبِهِمْ **"Dilleriyle, kalplerinde olmayanı söylerler."**

Ayet, onların yalandan mazeret uydurmasını ve mağfiret taleplerini bir tekziptir.

قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا اِنْ اَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا **"De ki: Allah sizin için bir zarar dilerse, yahut bir yarar dilerse, O'nun size takdir ettiğine kim engel olabilir?"**

Allahtan sizinle ilgili bir hükme karşı, O'nun meşiet ve hükmünün karşısında kim engel olabilir?

Sefere katılmamanıza mukabil, Allahtan size gelebilecek,

-Katl,

-Hezimet (bozguna uğramak)

-Mal ve ailenizle ilgili bir zarara kim karşı çıkabilir?

Veya bunun zıddını dilerse kim ne yapabilir?

بَلْ كَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا **"Doğrusu, Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."**

Dolayısıyla seferden geri kalmanızı ve niçin geri kaldığınızı da bilir.

12- بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ اِلٰى اَهْلِيهِمْ اَبَدًا **"Doğrusu, Peygamberin ve mü'minlerin bir daha ailelerine geri dönmeyeceklerini sanmıştınız."**

Müşrikler, onları toptan imha edecek, hiçbiri sağ kalmayacak zannediyordunuz.

وَزُيِّنَ ذٰلِكَ فِى قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ ۚ **"Bu, sizin kalplerinize güzel gösterildi ve kötü zanda bulundunuz."**

Böylece bu zan kalplerinizde yerleşti. Bahsi geçen zanda bulundunuz. Bundan murat, bu zannın kötülüğünü tescildir.

Veya mezkur zanları ile beraber, Allah ve rasûlü hakkındaki haktan uzak diğer zanlar da dahildir.

وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا **"Ve helâki hak eden bir kavim oldunuz."**

İnancınızın fesadı ve kötü niyetiniz sebebiyle, Allah nezdinde helâk olan bir kavim oldunuz.

13- وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ فَاِنَّا اَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا **"Kim Allah'a ve Onun Peygamberine inanmazsa bilsin ki biz, kâfirler için alevli bir ateş hazırladık."**

Ayette "**onlara**" demek yerine "kâfirler için" denilmesi, Allah ve Rasûlüne imanı cem etmeyen kimsenin kâfir olduğunu ve küfrü sebebiyle kâfirin cehennemi hak ettiğini bildirmek içindir.

Ayette cehennemden bahsedilirken **"Saîr"** şeklinde elif-lâmsız bahsedilmesi, onun dehşetini göstermek veya Saîr'in özel bir ateş olduğunu nazara vermek içindir.

14- وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۚ **"Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır."**

O, mülkünde dilediği şekilde tasarrufta bulunur.

يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ ۚ **"O, dilediğini bağışlar dilediğini azaplandırır."**

Çünkü, O'na vacib (zorunlu) bir şey yoktur.

وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا **"Allah Ğafur – Rahîm'dir."**

Çünkü bağışlamak ve merhamet etmek Allahın zâtındandır. Azap etmek ise arızî bir şekilde O'nun hükmüne dâhildir. Bundandır ki hadis-i kudsîde şöyle bildirildi: "Rahmetim gadabıma sebkat etti."[1]

15- سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ اِذَا انْطَلَقْتُمْ اِلٰى مَغَانِمَ لِتَاْخُذُوهَا **"Seferden geri kalanlar, siz ganimetleri almaya giderken şöyle diyecekler:"**

Daha önce bahsi geçen ve sefere katılmayan bu kimseler, Hayber ganimetlerini almak üzere gittiğinizde şöyle diyecekler:

ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ ۚ **"Bırakın biz de sizinle gelelim."**

Hz. Peygamber hicretin altıncı yılında Zilhicce ayında Hudeybiyeden döndü. Zilhiccenin geri kalan kısmını ve Muharrem ayının bir kısmını Medinede geçirdi. Sonra, Hudeybiyeye katılanlarla Haybere sefer düzenledi. Orayı fethetti ve ganimet olarak pek çok mal elde etti, bunları bu sefere katılanlara paylaştırdı.

يُرِيدُونَ اَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللّٰهِ **"Onlar Allah'ın sözünü değiştirmek isterler."**

Allah, Mekke ganimetlerine bedel, Hudeybiyeye katılanlara oranın ganimetlerini vaat etmişti.

Bazıları bu ayeti, **"Eğer Allah seni onlardan bir grubun yanına döndürür de, onlar** (sefere) **çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: Benimle birlikte artık asla çıkamazsınız. Ve benimle birlikte hiçbir düşmanla asla savaşamazsınız."** (Tevbe, 83) ayetiyle açıklamak istemişse de, oradaki ayet Tebük seferi hakkındadır.

قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا **"De ki: Siz asla bizimle gelmeyeceksiniz."**

كَذٰلِكُمْ قَالَ اللّٰهُ مِنْ قَبْلُ ۚ **"Allah, hakkınızda önceden böyle buyurdu."**

Allah, Haybere gitmek için hazırlanmalarından evvel böyle buyurdu.

فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا ۚ **"Onlar, "Hayır, bizi kıskanıyorsunuz" diyecekler."**

"Ganimetlere bizim de ortak olmamızı çekemiyorsunuz" diyecekler.

بَلْ كَانُوا لَايَفْقَهُونَ اِلَّا قَلِيلاً **"Hayır, onlar pek az anlarlar."**

Bu da onların sadece dünya işlerini anlamalarıdır.

---

1 Yani, asıl olan ilâhî rahmettir, gadap ise tebeî ve arızîdir.

Onlar, "**hayır...**" demekle Allahın hükmünün böyle olmasını kabul etmemekte ve kendilerinin Hayber Seferine alınmamalarının sırf hasetten olduğuna inanmaktadırlar.

Allahu Teâlânın da bunlara "hayır..." şeklinde cevap vermesi Allahtan onlara bir reddir ve onların dinî meselelerde câhil olduklarını ortaya koymaktır.

16- قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْاَعْرَابِ "Seferden geri kalan bedevilere de ki:"

Onlar hakkında **"Geri kalanlar"** şeklinde burada tekrarlanması, onları ziyadesiyle kınamak ve savaştan böyle geri kalmanın çirkinliğini hissettirmek içindir.

سَتُدْعَوْنَ اِلٰى قَوْمٍ اُولِىْ بَاْسٍ شَدِيدٍ "Güçlü kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağrılacaksınız."

Bu "**güçlü-kuvvetli kavim**",

-Rasûlullahın vefatından sonra irtidad eden (dinden dönen) Benî Hanife ve kabilelerdir.

-Veya müşriklerdir. Ayetin devamı da bu ikinci şıkkı teyit eder:

تُقَاتِلُوْنَهُمْ اَوْ يُسْلِمُوْنَ "Onlarla savaşırsınız veya müslüman olurlar."

Bunlar için iki tercih vardır:

-Kendileriyle savaşılması

-Veya İslâma girmeleri.

Ama müşrik olmayanlar için,

-Ya kendileriyle savaşılması

-Ya'da cizye vermeleri söz konusudur.

Ayet, Hz. Ebubekirin hilafetinin sıhhatine delâlet eder. Çünkü ayette anlatılan durum, ancak O'nun hilafeti zamanında gerçekleşmiştir.

Ancak, ayetin Sakîf ve Havazin kabileleri hakkında olduğu da rivayet edilir. Onlarla savaş ise Hz. Peygamber zamanında olmuştu.

Denildi ki: Ayette bahsi geçen kavim, İranlılar ve Rumlardır. O zaman ayetteki "**veya Müslüman olurlar**" ifadesi, "veya teslim olurlar" şeklinde anlaşılır. Bunlar, cizye vermeyi kabul ederek teslim olmuşlardır.

فَاِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللّٰهُ اَجْرًا حَسَنًا "Eğer itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükâfat verir."

Bundan murat,

-Dünyada ganimet

-Ve ahirette cennettir.

وَإِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا **"Ama önceden döndüğünüz gibi yine dönerseniz, sizi elîm bir azaba uğratır."**

Hudeybiyeden geri kaldığınız gibi bundan da geri kalırsanız cürmünüz katlandığından, Allah sizi çok elim bir azapla azaplandırır.

17-×

"Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya güçlük yoktur. (Bunlar savaşa katılmak zorunda değillerdir.)"

Allahu Teâlâ, Allah yolunda savaştan geri kalanlara vaîdde bulununca, bu ayetle bu hükümden istisna edilenleri bildirdi.

وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ **"Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse, Allah onu içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyar."**

وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا **"Kim de yüz çevirirse, onu elîm bir azaba uğratır."**

Cenab-ı Hakkın vaadde ayrıntılı anlatıp vaîdde mücmel (kısa) geçmesi, sebkat eden rahmeti sebebiyle vaadi daha etkin bir şekilde ifade etmek içindir.

358. DERS

Rıdvan Biatı

18- لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ اِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ **"Andolsun o ağacın altında sana biat ederlerken, Allah mü'minlerden razı oldu."**

Hz. Peygamber Hudeybiyeye gelip konakladığında Huzaa kabilesinden Hıraş Bin Ümeyyeyi Mekkelilere elçi olarak gönderdi. Onlar ise kendisini öldürmek istediler, bazıları engel oldular. O da Hudeybiyeye geri döndü. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hz. Osmanı elçi olarak gönderdi, O'nu da hapsettiler. Ama öldürüldüğüne dair haberler duyuldu. Hz. Peygamber ashabını çağırdı. Sayıları bin üçyüz, bin beşyüz kişi civarındaydı. Ashab, Kureyşle savaşmak ve onlardan kaçmamak üzere biat ettiler. Hz. Peygamber ise Semure veya Sidre denilen bir ağacın altında oturmaktaydı.

فَعَلِمَ مَا فِى قُلُوبِهِمْ فَاَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ **"Kalplerinde olanı bildi de onlara sekinet indirdi."**

Allah onların kalplerinde olan ihlâsı bildi.

Onlara cesaret vererek veya sulhü gerçekleştirerek üzerlerine itminan ve nefsin sükûnet hâlini indirdi.

وَاَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا **"Ve onları yakın bir fetih ile mükâfatlandırdı."**

Onlara az zaman sonra Hayber fethini müyesser kıldı.

Denildi ki: Bundan murat Mekke'nin fethidir.

19- وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَاْخُذُونَهَا **"Elde edecekleri birçok ganimetlerle de."**

وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا **"Allah Azîz'dir – Hakîm'dir."**

Allah galiptir, hikmetin gereğini gözetir.

20- وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَاْخُذُونَهَا **"Allah size, elde edeceğiniz birçok ganimetleri de vaad etti."**

Bu ayet, kıyamete kadar Müslümanların elde edecekleri ganimetlere işaret eder.

فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِهِ **"Şimdilik peşin olarak bunu size verdi."**

وَكَفَّ اَيْدِىَ النَّاسِ عَنْكُمْ ۚ **"Ve insanların ellerini sizden çekti."**

Hayber halkı ve onların müttefikleri olan Beni Esed ve Ğatafanın ellerini üzerinizden çekti.

Veya bundan murat, Hudeybiye barışı sebebiyle Mekkelilerin ellerinin savaştan geri çekilmesidir.

وَلِتَكُونَ اٰيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ **"Ta ki bu, mü'minlere bir ayet olsun."**

Bu el çekilmesi veya size nasip edilen ganimet, mü'minlerin Allah nezdinde bir kıymete sahip olduklarına bir emaredir.

Veya bundan murat Hz. Peygamberin sıdkını göstermek de olabilir. Çünkü Hz. Peygamber Hudeybiyeden dönerken Hayberin fethini mü'minlere vaat etmişti.

Veya bundan murat, ganimetlerin vaat edilmesi de olabilir.[2]

Veya bundan murat Mekke'nin fethine bir unvan olmasıdır.

وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ۙ **"Ve sizi doğru bir yola iletsin."**

Bu, Allahın lütfuna güvenmek ve O'na tevekkül etmektir.

21- وَاُخْرٰى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ اَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا ۚ **"Ayrıca, sizin güç yetiremediğiniz, ama Allah'ın kuşattıkları da vardır."**

Nitekim Allah vaadini gerçekleştirdi, Hevazin ve İran ganimetleri gibi nice ganimetlere ulaşıldı.

وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرًا **"Ve Allah her şeye kâdirdir."**

Çünkü O'nun kudreti zâtından olup, bir şeyle meşguliyeti başkasına engel değildir.

22- وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوُا الْاَدْبَارَ **"Şayet kâfirler sizinle savaşsalardı, arkalarına dönüp kaçarlardı."**

Şayet Mekkeliler barış yapmayıp sizinle savaşsalardı, hezimete uğrayıp arkalarını dönüp kaçarlardı.

---

[2] Nitekim bu vaat gerçekleşmiş, başlangıçta dar bir coğrafyada bulunan mü'minler dünyanın doğusuna batısına seferler düzenleyerek nice ganimetler elde etmişlerdir.

ثُمَّ لَايَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا **"Sonra bir dost ve bir yardımcı da bulamazlardı."**

23- سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِى قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ **"Allah'ın öteden beri gelen kanunu budur."**

Yani, Allah geçmiş kavimlerde kadîm bir esas olarak peygamberlerinin galebesini prensip edinmiştir. Nitekim şöyle bildirir:

"Allah şöyle yazdı: Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz." (Mücadile, 21)

وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلاً **"Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın."**

24- وَهُوَ الَّذِى كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ اَنْ اَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ **"O ki, sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra Mekke vadisinde onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekti."**

Ebu Cehlin oğlu İkrime, beşyüz kişiyle Hudeybiyeye gelmişti. Hz. Peygamber ona mukabil bir grup müslümanı gönderdi. Gönderilenler Mekke dâhilinde onlara galip geldiler, sonra geri döndüler.

"Ayette anlatılan durum Mekkenin fethinde yaşandı" diyenler oldu ve bunu Mekkenin kuvvet zoruyla fethedildiğine şahit gösterdiler. Ama bu zayıf bir görüştür. Çünkü sûre, Mekkenin fethinden önce inmiştir.

وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا **"Allah, yaptıklarınızı görendir."**

Allah önce onların Rasûlüne tâat için savaşmalarını, sonra da Ka'beyi tazim için savaşta ileri gitmeyip ellerini çekmelerini elbette bilir ve buna göre amellerinin karşılığını verir.

25- هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْىَ مَعْكُوفًا اَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ **"Onlar, inkâr eden ve sizi Mescid-i Haram'dan men eden ve bekletilen kurbanların yerlerine ulaşmasına engel olan kimselerdir."**

Ayetin bu kısmı, üstte nazara verilen durumun Hudeybiye'de olduğuna delâlet eder.

Hedy, Mekkeye adanan kurbandır. Bunların kesim mahalli, Mina'dır, başka yerde kesilmesi caiz değildir. Ancak, Hz. Peygamber Hudeybiye'de engellendiği için mecburen orada kesmişlerdi.

وَلَوْلاَ رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ اَنْ تَطَؤُهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ **"Şayet kendilerini henüz tanımadığınız mü'min erkeklerle, mü'min kadınları bilmeyerek ezmek suretiyle, onlardan yana bir vebalin altında kalmanız ihtimali olmasaydı,** (Allah savaşı önlemezdi.)"

Müşriklerle karışık oldukları için bizzat onları tanımıyordunuz.

Yoksa, onlardan dolayı,

-Diyet ödemek,

-Katledilmeleri sebebiyle kefaret ödemek,

-Ve onlara karşı daimî vicdan azabı çekmek gibi nahoş şeyler başınıza gelecekti.

"**Şayet**" ifadesinin cevabı mahzuf olup, kelâm onun cevabına delâlet etmektedir.

Yani, şayet kafirler arasında bulunan ve mü'min oldukları bilinmeyen bazı kimseleri öldürüp de başınıza hoşlanmayacağınız bir durum gelecek olmasaydı, Allah sizin elinizi onlardan geri çekmezdi.

لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِى رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَآءُ **"Dilediklerine rahmet etmek için Allah böyle yapmıştır."**

Bundan murat, Allahın Mekke'deki gizli Müslümanları koruması veya kâfirlerden bir kısmını İslâma girmeye muvaffak kılmasıdır.

لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا **"Şayet onlar birbirinden ayrılmış olsalardı elbette onlardan inkâr edenleri elîm bir azaba çarptırırdık."**

Onları katl ve sürgünle cezalandırırdık.

26- اِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِى قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ **"Hani o inkâr edenler kalplerindeki gayreti, cahiliye gayreti kılmışlardı."**

Cahiliye gayreti, hakkı kabule engel olur.

فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلٰى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ **"Allah da, Peygamberine ve mü'minlere sekînetini indirdi."**

Allah, Peygamberine ve mü'minlere sebat ve vakar indirdi.

Şöyle ki: Hz. Peygamber Hudeybiyede müşriklerle savaşa niyetlendi-

ğinde, Mekkeliler "O sene umre yapmayıp geri dönmeleri ve diğer yıl üç günlüğüne Mekkenin boşaltılıp umrelerini yapmaları" teklifiyle Süheyl Bin Amr, Huveytib Bin Abdül Uzza ve Mükriz Bin Hafsı elçi olarak gönderdiler. Hz. Peygamber şartları kabul etti. Bunu, bir yazıyla aralarında anlaşma olarak kaydettiler.

Hz. Peygamber, kâtip olarak Hz. Aliye dedi: "Ya Ali, yaz: Bismillahirrahmânirrahim."

Onlar dediler: Biz bunu bilmiyoruz, "Allahım, Senin adınla" diye yaz.

Sonra Hz. Peygamber Hz. Aliye "Bu, Allah Rasûlünün Mekkelilerle yaptığı barış anlaşmasıdır yaz" dedi.

Onlar itiraz edip: "Senin Allah Rasûlü olduğunu bilsek, Seni Ka'beden alıkoymaz, Seninle savaşmazdık" dediler. Şöyle yazılsın: "Bu, Abdullah oğlu Muhammedin Mekkelilerle yaptığı barış anlaşmasıdır."

Hz. Peygamber "onların dediği gibi yaz" buyurdu. Bunun üzerine mü'minler bunu kabul etmeyip üzerlerine saldıracak oldular, Allah onlara sekînet indirdi. Böylece vakur davrandılar ve tahammül ettiler.

وَاَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوٰى **"Ve onları takva kelimesi üzerinde durdurdu."**

Takva kelimesi,

-Kelime-i şehadettir.

-Veya Allahın onlar için seçtiği Besmele ve Muhamedün Rasûlulah"dır.

-Veya sebat ve ahde vefadır.

Buna "takva kelimesi" denilmesi, takvaya sebep olması veya takva ehlinin kelimesi olması cihetiyledir.

وَكَانُوا اَحَقَّ بِهَا وَاَهْلَهَا **"Zaten onlar buna lâyık ve ehil idiler."**

وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا **"Allah, her şeyi hakkıyla bilmektedir."**

Allah her şeyin ehli olanı bilir ve onu o şeye müyesser kılar.

359. DERS

İslâmın Galebesi

27- لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُولَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ **"Andolsun Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkardı."**

Sebeb-i Nüzûl

Hz. Peygamber rüyasında kendisini ve ashabını başlarını traş etmiş ve saçlarını kısaltmış vaziyette emniyet içinde Mekkeye girdiklerini gördü. Rüyasını ashabına anlattı. Buna çok sevindiler ve hemen o yıl olacak zannettiler. Ancak o yıl bu gerçekleşmeyip sonraya kalınca bazısı Hudeybiye dönüşü şöyle dedi: "Vallahi ne traş olduk, ne saçlarımızı kısalttık, ne de Ka'beyi gördük." Bunun üzerine bu ayetler nazil oldu.

Allah, Rasûlünün rüyasını hak kıldı. Şüphesiz Allah Rasûlünün gördüğü, mukadder vakti geldiğinde tahakkuk edecektir.

Bu ilâhî vaad, diğer yıl umre ziyareti ile gerçekleşmiştir.

Öte yandan ayetteki "**bilhakk**" ifadesinin "Hakka yemin ederim ki" manasına yemin olması da caizdir. Bu durumda "Hakk" kelimesi Allahın bir ismidir veya batıl kelimesinin zıddıdır.

لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لاَ تَخَافُونَ **"Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı tıraş etmiş ve saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz."**

O zaman ayetin bu kısmı kasemin cevabı olur. Yani, "Hakka yemin ederim ki, sizler Mescidi Harama gireceksiniz."

Vaadin **"Allah dilerse"** denilerek Allahın meşietine talik edilmesi.

İnsanlara bunu öğretmek içindir.

- Veya rüya meleğinin sözünü hikâye yollu anlatmaktır.
- Veya Hz. Peygamberin ashabına konuştuğu üslûbu hikâye etmektir.

فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا **"Allah, sizin bilmediğinizi bildi de, size bundan başka yakın bir fetih daha verdi."**

Bunun tehirinde sizin bilmediğiniz hikmetleri bildi de Mescid-i Harama girmeden veya Mekkeyi fethetmenizden önce yakın bir fetih nasip etti.

"Yakın bir fetih" ifadesinden murat, Hayberin fethidir. Bu fethin nasip edilmesi mü'minlerin buna bakıp vaad edilenin de tahakkuk edeceğine kalben kanaat getirmeleri içindir.

28- هُوَ الَّذِى اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ **"O ki, bütün dinlere üstün kılmak için Peygamberini hidayet ve hak din ile gönderdi."**

İslâmın diğer dinlere üstünlüğü,

-Onlardaki bazı hükümleri neshetmesiyle,

-Batıl olan ne varsa ortaya koymasıyla gösterilmiştir.

-Veya Müslümanların diğer din mensuplarına galip kılınmasıyla gerçekleşmiştir. Çünkü, Müslümanlar hemen her dinden olan milletlere galip gelmişlerdir.

Ayette, Allahın vaat ettiği fetihler için bir te'kîd vardır.

وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا **"Şahit olarak Allah yeter."**

Va'adinin gerçekleşeceğine veya mu'cizeler izhar etmek suretiyle peygamberinin nübüvvetine şahit olarak Allah yeter.

29- مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ **"Muhammed, Allah'ın Rasûlüdür."**

Bu cümle, şehadet edilenin ne olduğunu beyan eder.

وَالَّذِينَ مَعَهٗ اَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ **"Onunla beraber olanlar, kafirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler."**

Onlar, dinlerine muhalefet edene karşı serttirler, kendi aralarında ise merhametlidirler. Ayetin bu kısmı, **"Mü'minlere karşı yumuşaktırlar. Kâfirlere karşı ise şiddetlidirler."** (Maide, 54) ayetine benzer.

تَرٰيهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا **"Onların, rükû ve secde eden, Allah'tan bir lütuf ve rıza isteyen kimseler olarak görürsün."**

Çünkü onlar ekser vakitlerinde namazla meşgullerdir.

سِيمَاهُمْ فِى وُجُوهِهِمْ مِنْ اَثَرِ السُّجُودِ **"Onları alameti, yüzlerinde secde izleridir."**

Çokça secde etmelerinden dolayı, alınlarında bir alamet meydana gelir.

ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِى التَّوْرٰيةِ ۚ **"İşte bu, onların Tevrat'ta ki vasfıdır."**

"**İşte bu**" ifadesi, bahsi geçen vasfa işaret eder.

Onların bu hayret verici sıfatı, Tevratta zikredilmiştir.

وَمَثَلُهُمْ فِى الْاِنْجِيلِ ۛ **"İncil'deki vasıfları ise şöyledir:"**

كَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْئَهُ فَاٰزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ **"Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidirler."**

Kesafeti, kuvveti, kalınlığı ve güzel görünümüyle çiftçilerin hoşuna gider.

Bu, sahabe hakkında Cenab-ı Hakkın verdiği bir temsildir. İslâmın başlangıcında az idiler, sonra çoğaldılar, kuvvetlendiler. İnsanların hayranlığını celp edecek şekilde terakki ettiler, ilerlediler.

لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ **"**(Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle) **kâfirleri öfkelendirir."**

Allahın onları gittikçe büyüyüp kuvvetlenen ekin misaliyle anlatması, kâfirleri öfkelendirmek içindir.

Veya ayetin devamında gelen ilâhî vaat, kâfirleri öfkelendirmek içindir.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَاَجْرًا عَظِيمًا **"Allah, içlerinden iman edip salih ameller işleyenlere bir mağfiret ve çok büyük bir mükâfat vaad etmiştir."**

Çünkü kâfirler bunu duyduklarında çok öfkelenmişlerdi.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Kim Fetih sûresini okusa, Muhammedle Mekke'nin fethinde bulunan kimselerden biri gibi olur."

HUCURAT SÛRESİ

Hucurat Sûresi Medenî'dir.
On sekiz ayettir.

360. DERS

Peygambere Saygı

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَتُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ **"Ey iman edenler! Allah'ın ve rasûlünün önüne geçmeyin."**

Yani, Allah ve Rasûlünün herhangi bir meselede hükmünü bilmeden "hükmü şudur" diye öne atılmayın.

Ayette hangi konuda öne geçmenin yasak olduğunun ifade edilmemesi, insan vehminin mümkün olan her meselede bu inceliği nazara alması içindir.[1]

Denildi ki: Ayetten murat, "Rasûlullahın önüne geçmeyin" manasıdır. Allahu Teâlânın zikri, peygamberinin tazimi içindir. Ayrıca, peygamberin Allah nezdinde saygıyı gerektiren bir konumda olduğunu hissettirmektir.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ **"Allah'tan korkun."**

Öne geçmek veya hükme muhalefet etmekten sakının.

اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ **"Şüphesiz Allah Semi'dir - Alîm'dir."**

Allah sözlerinizi işitir, fiillerinizi bilir.

2- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَرْفَعُوا اَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ **"Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin."**

O'nunla konuştuğunuzda sesinizi O'nun sesinden fazla yükseltmeyin.

وَلاَ تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ **"Birbirinize seslendiğiniz gibi, Ona yüksek perdeden seslenmeyin."**

Kendi aranızda yaptığınız şekilde peygambere yüksek sesle nida etmeyin. Edebe müraatla, sesinizi O'nun sesinden daha aşağıda tutun.

---

[1] **"Mef'ulün terki tamim ifade eder"** denilir. Burada da bu kurala göre açıklama yapılmıştır. Mesela, "Allahın emirlerine uyun" denildiğinde hangi emirler olduğunun söylenmemesi "bütün emirlerine uyun" manasına gelir.

Denildi ki: Ayetin manası şöyledir: Birbirinize isminiz ve lakabınızla hitap etmeniz gibi O'na hitap etmeyin. O'na "ey Allahın nebisi", "ey Allahın Rasûlü" şeklinde hitap edin.

Bir önceki ayette "**ey iman edenler**" denildiği hâlde bu ayette de aynı ibarenin tekrar edilmesi,

-Ziyadesiyle basiretli olunmasını istemek,

-Öğüt alınmasında manayı kuvvetlendirmek,

-Nida edilen şeylerin her birinin müstakil olduğuna delâlette bulunmak,

-Ve ziyadesiyle önem verildiğini göstermek içindir.

اَنْ تَحْبَطَ اَعْمَالُكُمْ وَاَنْتُمْ لاَ تَشْعُرُونَ **"Yoksa siz farkına varmadan amelleriniz boşa gider."**

Çünkü peygambere karşı istihfaf yoluyla sesi yükseltmek ve bağırmakta, amelleri boşa çıkaran küfre yol açan bir durum vardır.

Bu ise, tahkir etmek ve O'na önem vermemekle meydana gelir.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Sabit Bin Kaysın kulağı ağır işitiyordu ve bundan dolayı bağırarak konuşan biriydi. Ayet indiğinde Hz. Peygamberin yanına gelmez oldu. Hz. Peygamber onun ortalıkta görünmediğini fark etti ve yanına çağırdı, niçin görünmediğini sordu. Dedi ki: "Ya Rasûlallah Sana bu ayet nâzil oldu. Ben ise bağırarak konuşan bir adamım, amelimin boşa gitmesinden korkuyorum."

Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Ayette anlatılan senin gibilerin durumu değildir. Sen hayır üzere yaşıyorsun ve hayır üzere öleceksin. Ve sen cennet ehlindensin."

3- اِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ اَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوٰى **"Allah rasûlünün huzurunda seslerini kısanlar, şüphesiz Allah'ın kalplerini takva ile imtihan ettiği kimselerdir."**

Edebe müraatla veya yasağa muhalefet korkusuyla Rasûlullahın yanında sesini kısanlar var ya, Allah onların kalplerini takva için imtihan etmiş, takvaya ehil olduklarını ortaya koymuştur. Çünkü imtihan, bilme sebebidir.

Veya şöyle de denilebilir: Allahın çeşit çeşit zorluklar ve çetin mükellefiyetlere tâbi tutması, takvanın ortaya çıkması içindir. Çünkü takva, böyle zorluklara sabretmekle ortaya çıkar.

Altının ateşe atılmasıyla ona karışan şeylerden ayıklanması gibi, Allah da böyle mükellefiyetle insanları daha seçkin hâle getirmektedir.

لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظِيمٌ **"Onlara büyük bir mağfiret ve çok büyük bir ecir vardır."**

Onlar için günahlarından bir bağışlanma ve seslerini kısmaları ve diğer tâatleri için çok büyük bir mükâfat vardır.

"Mağfiret ve ecir" kelimelerinin elif-lâmsız gelişi tazim içindir. Yani, onlar için çok büyük bir bağışlanma ve çok büyük bir mükâfat vardır.

Ayette Hz. Peygambere karşı sesini kısan kimselerin, bu hususta ve O'nu râzı etmede kemâl mertebesinde olduklarına dikkat çekilmiştir. Ayrıca, bunların medhedilmesiyle, tersini yapıp da sesini yükselten ve bağıran kimselerin de çok çirkin bir iş yaptıklarına tarizde bulunulmuştur.

4- اِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ اَكْثَرُهُمْ لاَيَعْقِلُونَ **"Sana odaların arkasından bağıranların çoğu, aklı ermez kimselerdir."**

Sebeb-i Nüzûl

Hucurat, hücre'nin çoğuludur. Ayette bahsi geçen **hucurat** (odalar) Hz. Peygamberin hanımlarının odalarıdır. Denildi ki: Ayette nazara verildiği şekilde Hz. Peygambere seslenenler, Uyeyne Bin Hısn ve Akra' Bin Hâbis idi. Yetmiş kişilik bir heyetle Beni Temim kabilesinden gelmişlerdi. Vakit öğle vaktiydi ve Hz. Peygamber istirahat etmekteydi. Bu ikisi "Ya Muhammed! Biz geldik, dışarı çık" diye seslenmişlerdi.

Nida etmenin hepsine isnat edilmesi,

-Ya diğerlerinin de böyle seslenilmesine rıza göstermelerinden,

-Veya diğerlerinin böyle nida etmeyi emretmelerinden,

-Veya olayın onlar içinde vuku' bulmasındandır.

Bunlar hakkında **"aklı ermez kimselerdir"** denilmesi şundandır: Çünkü akıl, hüsn-ü edebi ve hayaya riayet etmeyi gerektirir. Özellikle de peygamberlik makamında olan zata.

5- وَلَوْ اَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتّٰى تَخْرُجَ اِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ **"Eğer onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi, elbette kendileri için daha iyi olurdu."**

Sen onlara çıkıncaya kadar sabretmeleri, acele etmelerinden çok daha hayırlı olurdu. Çünkü böyle yapmalarında,

-Edebe riayet,

-Peygambere saygı vardır. Bu iki özellik ise, medhe şayan ve sevabı gerektiren durumlardır.

-Ayrıca, talep ettiklerine ulaşmak vardır. Çünkü rivayete göre Benî Temim heyeti, Beni Anber esirlerine şefaatçi olmak üzere gelmişlerdi.

Esirlerin yarısı serbest bırakıldı, yarısından da fidye alındı.

وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Ve Allah Ğafur – Rahîm'dir** (çok bağışlayan, çok merhamet edendir)."

Çünkü edebin gereğini yerine getirmeyen, peygambere tazimi terk eden bu kimselere sadece nasihatle ve kınamakla yetindi.

6- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا **"Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse, doğruluğunu araştırın."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Hz. Peygamber (asm) Velîd Bin Ukbe'yi Beni Mustalık kabilesine zekât memuru olarak göndermişti. Velid ile onların arasında ise bir problem vardı. Onun geldiğini işittiklerinde kendisini karşıladılar. O ise kendisiyle dövüşmek üzere geldiklerini zannetti. Bunun üzerine onlarla konuşmadan geri döndü. Rasûlullaha onların dinden döndüklerini, zekât vermeyi reddettiklerini söyledi. Hz. Peygamber bunun üzerine onlarla savaşmaya niyetlendi, ayet nâzil oldu.

Denildi ki: Hz. Peygamber sonra Halid Bin Velidi gönderdi. Halid Bin Velid onları ezan okuyan ve namaz kılan bir topluluk olarak buldu. Zekâtlarını O'na teslim ettiler, Medineye döndü.

Ayette "fasık" ve "nebe" (haber) kelimelerinin elif-lâmsız gelmesi, tamim içindir. Yani "herhangi bir fasık, herhangi bir haberle gelirse iyice araştırın."

Araştırma emrinin, haber verenin fıskına bağlanması, âdil olan kimsenin haber getirmesi durumunda araştırmadan kabulünün cevazını gösterir.

اَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلٰى مَافَعَلْتُمْ نَادِمِينَ **"Yoksa bilmeden bir topluluğa sataşırsınız da sonra yaptığınıza pişman olursunuz."**

7- وَاعْلَمُوا اَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللّٰهِ **"Hem bilin ki, içinizde Allah'ın rasûlü vardır."**

لَوْ يُطِيعُكُمْ فِى كَثِيرٍ مِنَ ٱلْاَمْرِ لَعَنِتُّمْ **"Şayet o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz."**

Yani, sizler Allah Rasûlünün, meydana gelen olaylarda sizin görüşünüze tâbi olmasını istiyorsunuz. Bu tavrınızın değişmesi gerekir. Şayet sizin isteğinizi yapsa, sıkıntıya düşersiniz.

Ayette, bir kısım sahabilerin Velidin sözü üzerine "Beni Mustalık'a savaş ilan edelim" şeklinde Hz. Peygambere görüş beyan ettiklerini hissettirmek vardır.

وَلٰكِنَّ اللّٰهَ حَبَّبَ اِلَيْكُمُ ٱلْاِيمَانَ **"Fakat Allah size imanı sevdirdi."**

وَزَيَّنَهُ فِى قُلُوبِكُمْ **"Ve onu kalplerinize zînet yaptı."**

وَكَرَّهَ اِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ **"Küfrü, fasıklığı ve isyanı da size çirkin gösterdi."**

Ayet, onların bunda özürlerine dikkat çekiyor. Yani imana ileri derecede muhabbetleri ve küfürden hoşlanmamaları, Velidi duyduklarında böyle bir görüş beyanına sevk etmiştir.

Veya ayet, onlardan böyle yapmayanları medhetmekte, bu şekilde hareket edenlere ise tarizde bulunmaktadır. Ayetin devamı da bunu te'yid eder:

اُولٰٓئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ **"İşte doğru yolda olanlar bunlardır."**

Yani, bu müstesna tutulanlar, dosdoğru bir yolda gitme hususunda isabet etmişlerdir.

Küfür: İnkâr ile Allahın nimetlerini görmemektir.

Fısk: Tâatten çıkmak, Allaha boyun eğmekten kaçınmaktır.

8- فَضْلاً مِنَ اللّٰهِ وَنِعْمَةً **"Bu, Allah'tan bir lütuf ve nimettir."**

Ayetin bu kısmı, Allahın imanı sevdirmesi ve küfrü çirkin göstermesinin bir illetidir. Yani, "kendisinden bir lütuf ve nimet olarak böyle yaptı."

وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ **"Allah Alîm'dir – Hakîm'dir."**

Allah **Alîm'dir**, mü'minlerin hâllerini ve aralarındaki fazilet farklarını bilir. **Hakîm'dir**, onlara muvaffakiyet vererek lutfetmekle ve nimette bulunmakla hikmetli iş yapar.

9- وَإِنْ طَآئِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا **"Eğer mü'minlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarında sulh yapın."**

Onlara nasihat ederek, Allahın hükmüne çağırarak aralarında sulh yapın.

فَإِنْ بَغَتْ إِحْدٰيهُمَا عَلَى الْأُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّتِى تَبْغِى حَتّٰى تَفِيٓءَ إِلٰٓى أَمْرِ اللّٰهِ **"Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa, Allah'ın emrine gelinceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın."**

فَإِنْ فَآءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوٓا **"Eğer dönerse aralarında adaletle sulh yapın ve** (her işte) **adaletli davranın."**

Ayetin evvelinde sadece "**sulh yapın**" denilirken burada "**adaletle sulh yapın**" denilmesi, haddi aşan topluluğa haddini bildiren kimselerin, sulhu yaparken haksızlıktan sakınmaları içindir. Çünkü böyle hallerde çok haksızlıklar da yapılabilmektedir.

إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ **"Çünkü Allah, adaletli davrananları sever."**

Onların fiiline güzel mükâfatla karşılık verir.

Sebeb-i Nüzûl

Ayet, Hz. Peygamber devrinde Evs ve Hazreç kabileleri arasında meydana gelen bir savaş hakkında nazil oldu.

Ayet, bâğî'nin mü'min olduğuna delâlet eder.[2] Bâğî kimse, hadiste geldiği üzere, harpten alıkonduğunda bırakılır. Çünkü bu, Allahın emrine gelmektir.

Ayrıca, ayetten anlaşıldığına göre, saldırgan olanlara önce nasihat etmek ve iki taraf arasında sulhu gerçekleştirmeye çalışmak gerekir. Ama bu gayretler netice vermezse, saldırılan tarafa yardım edilmelidir.

10- إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ **"Mü'minler ancak kardeştirler."**

Çünkü hepsi bir asla müntesiptirler. Bu asıl da ebedi hayatı kazandıran imandır.

Ayet, mü'minler arasında sulhu emreden üstteki ayetin hem illetini

---

[2] **Bağî**, "meşru devlet idaresine karşı çıkan, isyan eden" demektir. Siyasî olaylar sebebiyle, İslâm tarihinde zaman zaman "bağiler" zuhur etmiştir.

bildirir, hem de hükmü pekiştirir. Bunun için kardeş olmaları hasebiyle Cenab-ı Hak sulh emrini tekrarlayıp şöyle buyurdu:

فَاَصْلِحُوا بَيْنَ اَخَوَيْكُمْ **"Öyleyse kardeşleriniz arasında sulh yapın."**

"Onların arasında sulh yapın" denilebileceği hâlde "**kardeşleriniz arasında**" denilmesi, bu gerçeği daha ziyadesiyle bildirmek ve pekiştirmek içindir.

"**Kardeşleriniz arasında**" denilirken erkekler için kullanılan sığa ile ifade edilmesi, dövüşmenin daha çok erkekler arasında olmasındandır.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ **"Ve Allah'tan korkun, ola ki merhamet olunursunuz."**

Allahın hükmüne muhalefetten ve ihmalde bulunmaktan sakının. Ta ki takvanıza mukabil merhamete nail olasınız.

361. DERS

İçtimaî Düsturlar

11- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ **"Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin."**

عَسٰى اَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ **"Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler."**

وَلاَ نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ **"Kadınlar da kadınlarla alay etmesin."**

عَسٰى اَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ **"Belki onlar kendilerinden daha iyidirler."**

Erkekler ve kadınların başkalarını alaya almasını yasaklayan ayetin çoğul sığasıyla gelmesi, alaya almanın genelde topluluk içinde meydana gelmesindendir.

وَلاَ تَلْمِزُوا اَنْفُسَكُمْ **"Kendinizi** (birbirinizi) **ayıplamayın."**

وَلاَ تَنَابَزُوا بِالْاَلْقَابِ **"Birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın."**

بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْاِيمَانِ **"İmandan sora fâsıklık ne kötü bir isimdir!"**

Bundan murat, mü'minlere "kâfir" ve "fasık" gibi kötü lakaplar takmanın ne kadar çirkin olduğunu göstermektir.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, ayet Safiye Binti Huyey hakkında indi. Safiye Hz. Peygambere "Kadınlar bana "Yahudi kızı Yahudi" diyorlar diyerek şikâyette bulundu. Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: "Onlara şöyle deseydin ya: Babam Harun, amcam Musa, eşim de Muhammed."

Ayette, kötü lakap takmanın fisk olduğuna, bununla imanın yan yana olmasının çirkin kaçtığına delâlet vardır.

وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ **"Kim de tevbe etmezse, işte bunlar zalimlerin ta kendileridir."**

Yasaklanan bu hâllerden tevbe etmeyenler,

-Tâat yerine isyanı koymakla,

-Ve kendilerini azaba maruz bırakmakla zâlim olan kimselerdir.

12- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ **"Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının."**

Ayette "**zannın çoğundan**" denilerek hangi zanlardan kaçınılacağının mübhem bırakılması, insanın her zanda ihtiyatlı davranıp, o zannın hangi türden olduğuna dikkat çekmesi içindir.

Zannın çeşitleri vardır:

1-Tâbi olunması gereken zanlar. Katî bilmediği amelî meseleler ve Allah hakkında hüsn-ü zanda bulunmak gibi.

2-Haram olan zanlar. İlâhiyat ve nübüvvet konularında zan ile hüküm vermek, katî meselelere muhalif zanda bulunmak, mü'minlere su-i zan beslemek gibi.

3-Mubah olan zanlar. Dünyevî işlerde zanda bulunmak gibi.

إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ **"Çünkü zannın bir kısmı günahtır."**

وَلَا تَجَسَّسُوا **"Birbirinizin kusurunu araştırmayın."**

Hadiste şöyle buyrulur: "Müslümanların gizli hâllerini araştırmayın. Her kim onların gizli hâllerini araştırırsa Allah da onun gizli hâllerini ortaya koyar, velev evinin içinde de olsa rezil rüsvay eder."

وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا **"Birbirinizin gıybetini yapmayın."**

Birbirinizin ardından kötü konuşmayın.

Hz. Peygambere gıybetten soruldu. Şöyle cevap verdi: "Kardeşini, hoşlanmayacağı bir şekilde anmandır. Söylediğin şey onda varsa gıybetini yapmış olursun. Eğer yoksa iftira etmiş olursun."

أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا **"Sizden biri, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?"**

Ayet, gayet belağatli ve etkili bir şekilde gıybet eden kişinin bu yaptığının ne kadar çirkin bir şey olduğunu gözler önüne sermektedir. Şöyle ki:

-Baştaki istifham, ikrar ettirmek içindir.[3]

-"**Sizden biri**" denilmesi, tamim içindir.

---

[3] Yani, buradaki soru, öğrenmek için olmayıp, "evet, seversiniz" anlamındadır.

-En çirkin bir şeyi sevmeyi nazara vermek, gıybetten nefret ettirmek içindir.

-Gıybet etmeyi insan eti yemek ile temsil etmek,

-Eti yenilenin kardeşi olduğunu söylemek,

-Hem de ölü eti şeklinde anlatmak gibi hususlar gıybetin ne kadar çirkin bir şey olduğunu anlatmaktadır.

فَكَرِهْتُمُوهُ **"İşte bundan tiksindiniz."**

Bu ifade, önceki manayı takrîr ve tahkik eder.

Yani, böyle bir şey olsa ve ölü kardeşinizin eti önünüze konulsa elbette hoşlanmaz, nefret edersiniz. Bunun çirkinliğini inkâr etmeniz mümkün olmaz.

وَاتَّقُوا اللَّهَ **"Allah'tan korkun."**

إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ **"Şüphesiz Allah, Tevvab – Rahîm'dir."**

Allah, yasaklarından sakınan ve yaptığı taşkınlıklardan tevbe edenler için **Tevvâb'tır, Rahîm'dir.** Onların tevbesini kabul eder, merhametiyle muamelede bulunur.

Tevvâb, mübalağalı ism-i fâildir. Bu sığa ile gelmesi, son derece tevbeleri kabul eden olduğunu ifade etmek içindir. Çünkü Allah tevbe eden kimseyi, günahı olmayan kimse gibi kılmaktadır.

Veya tevbesi kabul edilenlerin çokluğunu veya onların günahlarının ziyade oluşunu ifade etmek içindir.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre sahabeden iki kişi, kendilerine yiyecek bir şeyler talep etsin diye Selman-ı Farisiyi Hz. Peygambere gönderdiler. Hz. Peygamber "verebileceğim bir şey yok" dedi.

Selman dönüp bunu kendilerine haber verince, Onun ardından şöyle dediler: "Şayet su dolu kuyuya göndersek, kuyunun suyu çekilir!"

Bu iki kişi daha sonra Hz. Peygamberin yanına geldiler.

O, kendilerine şöyle dedi: "Bu ne hal! Ağızlarınızda et bulaşıkları görüyorum!"

Onlar dediler: "Et yemiş değiliz."

Hz. Peygamber, "siz hiç şüphe yok gıybet ettiniz" buyurdu.

13- يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى **"Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık."**

Bundan murat, Hz. Âdem ve Hz. Havva'dır. Veya "her birinizi bir baba ve bir anneden yarattık" manasıdır. Böyle olunca herkes yaratılışta eşittir, neseb ile iftihara kimsenin hakkı yoktur.

Ayetin, bir önceki ayette yasaklanan gıybeti engelleyen hâllerden olan kardeşliği ifade etmesi de caizdir.[4]

وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا **"Ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık."**

Ayet metnindeki **"şuub"** aynı asla mensup büyük topluluktur. Kabileler bunun altında yer alır. Kabilenin de boy ve benzeri şekilde alt birimleri vardır.

Sizi bu şekilde milletlere ve kabilelere bölmemiz birbirinizi tanımanız içindir, yoksa ecdadınızla ve kabilelerinizle iftihar etmeniz için değildir.

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ **"Şüphesiz Allah katında en değerliniz, en takva sahibi olanınızdır."**

Çünkü nefislerin kemâle ermesi ve şahısların birbirine üstün olmaları ancak takva iledir. Dolayısıyla kim bir şeref arıyorsa takva yoluyla elde etmeye çalışsın. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Kim insanların en şereflisi olmak istiyorsa, Allahtan korksun."

Yine Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Ey insanlar! İnsanlar iki kısımdır.

-Ya mü'min, müttakîdir, Allah nezdinde değerli olur.

-Veya facir, şakidir. Allah nezdinde değersiz olur."

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ **"Şüphesiz Allah Alîm'dir – Habîr'dir."**

Allah sizi bilir, iç dünyanızda neler olduğundan haberdardır.

14- قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا **"Bedevîler "iman ettik" dediler.**

Sebeb-i Nüzûl

Ayet, Beni Esed'den bir topluluk hakkında nazil oldu. Bir kuraklık yılın-

---

4 Yani, **"Sizden biri, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?"** denildiğinde "nerden kardeş oluyoruz?" demeyin. Hepiniz Âdem ve Havvanın çocuklarısınız.

da Medine'ye geldiler, kelime-i şehadeti söyleyip İslâm'a girdiler. Hz. Peygambere: "Biz Sana ağırlıklarla ve ailelerle geldik. Falanlar Seninle savaştıkları gibi biz Seninle savaşmadık" deyip minnette bulunuyor, yardım talep ediyorlardı.

قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا **"De ki: Siz iman etmediniz."**

Çünkü iman, güvenle ve kalp itminanıyla tasdiktir. Siz bunu gerçekleştirebilmiş değilsiniz. Yaptığınız şey -sûrenin son kısmının delâlet ettiği üzere – ancak peygambere minnette bulunmak ve savaşı terk etmekten ibarettir.

وَلٰكِنْ قُولُوا اَسْلَمْنَا **"Ama "İslâma girdik" deyin.**

Çünkü İslâm,

-Boyun eğmektir.

-Barışa girmektir.

-Kelime-i şehadeti izhar etmektir.

-Ve savaşa girmemektir.

Onların "**İman ettik**" demelerine mukabil "İman ettik" demeyin, İslâma girdik" deyin" veya "İman etmediniz, lakin İslâma girdiniz" denilmesi beklenirken **"De ki: Siz iman etmediniz. Ama "İslâma girdik" deyin"** denilmesi,

-"İman ettik demeyin" ifadesinde imandan yasaklama gibi bir mana çıkmasından

-Diğerinde de Müslüman olduklarının katî ifade edilmesinden sakınmak içindir.[5]

وَلَمَّا يَدْخُلِ الْاِيمَانُ فِى قُلُوبِكُمْ **"İman henüz kalplerinize girmedi."**

Çünkü henüz kalpleriniz dillerinize tam uyum sağlamadı.

وَاِنْ تُطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ لاَ يَلِتْكُمْ مِنْ اَعْمَالِكُمْ شَيْئًا **"Eğer Allah'a ve Rasûlüne itaat ederseniz, Allah işlerinizden hiçbir şeyi eksiltmez."**

اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Şüphesiz Allah Ğafur'dur – Rahîm'dir."**

---

5 Beydâvî'nin nazara verdiği bu incelik, gerçekten Kur'anın belağatine çok güzel bir misaldir. Kur'anda kelimelerin seçimi, cümlelerin başka şekilde ifade edilebileceği hâlde bu şekliyle kullanılması nice incelikleri ve belağat nüktelerini ihtiva etmektedir.

Allah, itâat edenlerden sâdır olan günahları bağışlar, onlara lütufta bulunarak merhamet eder.

15- إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا **"Mü'minler ancak şunlardır: Onlar Allah ve Rasûlüne iman ettiler, sonra asla şüpheye düşmediler."**

Ayette, imanın onlardan nefyini icab ettiren duruma bir işaret vardır.[6]

Ayette geçen "**sonra**" ifadesi, imanın muteber sayılmasında "şüpheye düşmeme" şartının sadece iman ederken değil, hâlde ve istikbalde de şart olduğunu hissettirmek içindir. Buradaki "sonra" ifadesi, **"Şüphesiz 'Rabbimiz Allah'tır' deyip sonra da dosdoğru olanlara hiçbir korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de."** (Ahkâf, 13) ayetinde olduğu gibidir.

وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ **"Ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad ettiler."**

"Mal ve can ile cihad" ifadesi her türlü mâlî ve bedenî ibadetleri içine alır.

أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ **"İşte sadık olanlar ancak onlardır."**

İşte böyle olanlar, iman iddiasında sadık olan kimselerdir.

16- قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ **"De ki: Allah'a dininizi mi öğretiyorsunuz?"**

"İman ettik" sözünüzle dininizi Allaha haber mi veriyorsunuz?

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ **"Oysa Allah, göklerde ne var ve yerde ne varsa hepsini bilir."**

وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ **"Allah herşeyi hakkıyla bilendir."**

Hiçbir şey O'na gizli değildir.

Ayet, onların cehâletini ortaya koyar ve kendilerini kınar.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, önceki ayet nâzil olduğunda gelip yemin ederek mu'tekid mü'minler olduklarına yemin ettiler. O zaman bu ayet nâzil oldu.

---

6 Yani, bu kimseler henüz şüphelerden uzak bir iman elde edememişlerdir.

17- يَمُنُّونَ عَلَيْكَ اَنْ اَسْلَمُوا **"İslâm'a girdiler diye sana minnet ediyorlar."**

قُلْ لَاتَمُنُّوا عَلَيَّ اِسْلَامَكُمْ **"De ki: Müslümanlığınızı benim başıma kakmayın."**

بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ اَنْ هَدٰيكُمْ لِلْاِيمَانِ **"Bilakis sizi imana hidayet ettiği için Allah size minnette bulunur."**

Allahın onlara hidayeti, onların hidayet üzere olmalarını gerektirmemekle beraber mana şöyle olabilir: İddianıza göre Allahın size hidayet verdiğini söylüyorsunuz. Bu durumda sizin minnette bulunmaya hakkınız yoktur, minnet etmeye layık olan ancak Allahtır.

اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ **"Eğer sadıklardan iseniz..."**

İman iddianızda sadık iseniz... Cümlenin devamına, daha öncesi delâlet eder. Yani, "iman iddianızda sadık iseniz, Allahın size minnette bulunma hakkı vardır."

Ayetin bu şekilde bir üslûbla sevkinde şöyle bir incelik söz konusudur:

Onlar kendilerinden sadır olana "iman" adını verdiler ve bununla da minnette bulundular. Allahu Teâlâ bunun iman olduğunu nefyetti, onu "İslâm" olarak isimlendirdi. Ve şöyle bildirdi:

Gerçekte İslâma girmek olan bir durumla sana minnette bulunuyorlar. Hâlbuki bu kendisiyle minnette bulunulacak bir şey değildir. Doğrusu, şayet onların iman iddiaları sahih olsa, minnet etmek onların hakkı değil, hidayet ettiği için Allahın onlar üzerinde bir hakkıdır.

18- اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin gaybını bilir."**

وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ **"Allah bütün yaptıklarınızı görendir."**

Allah gizli ve aşikâr bütün amellerinizi bilir. Böyle olunca kalplerinizde olanlar O'na nasıl gizli kalır? Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Hucurat sûresini okusa, Allaha itaat ve isyan eden kimseler sayısınca kendisine mükâfat verilir."

KÂF SÛRESİ

Kâf Sûresi Mekkî olup kırk beş ayettir.

362. DERS

Haşrin Delilleri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- قٓ "Kâf."

Buradaki durum Sad sûresinin başında açıklanan durum gibidir.

وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ ۚ "Kur'an-ı Mecid'e andolsun."

Kur'anın **"Mecîd"** olması, diğer kitaplara karşı üstünlüğü ve şerefini ifade eder.

Veya Mecîd olan Allahın kelâmı olduğundan böyle denilmiştir.

Veya O'nun manalarını bilen ve hükümlerini uygulayan kimse, şeref ve itibar kazandığından böyle denilmiştir.

2- بَلْ عَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ "Doğrusu kendilerinden bir uyarıcı geldiğine şaşırdılar."

فَقَالَ الْكٰفِرُوْنَ هٰذَا شَيْءٌ عَجِيْبٌ "Kafirler şöyle dedi: Bu, şaşılacak bir şey!"

Aslında içlerinden bir uyarıcı gelmesi, şaşılacak bir şey değilken, ayet onların şaşmalarını red ve inkâr eder.

"**Bu**" ifadeleri, Allahın Hz. Muhammedi risalet için seçmesine işarettir.

Onlardan, önce "onlar" şeklinde zamirle bahsedildi, ardından "**kâfirler**" şeklinde devam edildi. Bunda, onların bu sözleriyle hakkı kabule direndiklerini hissettirmek vardır. Ayrıca, böyle demelerinden dolayı küfürlerini tescil söz konusudur.

3- ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۚ "Öldüğümüzde ve bir toprak olduğumuzda mı (tekrar dirileceğiz?)**"**

ذٰلِكَ رَجْعٌۢ بَعِيْدٌ "Bu çok uzak bir dönüş."

"**Bu çok uzak bir dönüş**" ifadelerindeki "**uzak**" ifadesi,

-"Vehimden uzak,

-Alışılmış şeylerden uzak,

-Veya imkandan uzak" gibi manalara işaret edebilir.

4- قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْاَرْضُ مِنْهُمْ "Biz toprağın onlardan neyi eksiltti-ğini elbette bilmekteyiz."

Toprağın, onların cesetlerinden neler yediğini biz biliriz.

İnsanın aslının toprakta kaybolup gitmesinden hareketle, ölülerin diriltilmesini istib'ad ediyorlar, yani akıldan uzak görüyorlar. Ayet ise, bu akıldan uzak görmeyi reddediyor.[1]

وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِيظٌ "Yanımızda herşeyi muhafaza eden bir kitap var."

Bu kitap, her şeyin ayrıntılarını muhafaza eden bir kitaptır.

Veya değişiklikten korunmuş bir kitaptır.

Ayetten murat, ezbere kitabı mütalaa eden birinin onun tamamına hâkim olması gibi, Allahu Teâlânın da mülkünde cereyan eden her şeye hâkim olmasını temsilen anlatmaktır.

Veya "**herşeyi muhafaza eden kitap**"tan murat levh-i mahfuz olabilir. Allah, her şeyin ayrıntılarını nezdindeki levh-i mahfuzda belirlemiştir.

5- بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ "Doğrusu hak kendilerine gelince onu yalanladılar."

Yalanlamış oldukları hak,

-Mu'cizelerle sâbit olan nübüvvet,

-Veya Hz. Peygamber,

-Veya Kur'andır.

فَهُمْ فِى اَمْرٍ مَرِيجٍ "Şimdi onlar kararsız bir hâldedir."

Mesela, Hz. Peygamber hakkında bazan "şair," bazan "sahir", bazan da "kâhin" diyorlardı.

---

[1] Çünkü, her ne kadar insanın cesedi toprakta kaybolup gitse de, her insanı yoktan var eden Allah onların proğramlarını bilmektedir. Bir şair, bir kağıt parçasına yazdığı şiiri, o kağıt yansa da başka bir kağıtta kolayca tekrar yazması misali, Allahu Teâlâ her insanın proğramını bildiğinden, onların toprakta kaybolup gitmeleri, diriltilmelerine engel değildir.

6- اَفَلَمْ يَنْظُرُوا اِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ **"Artık üstlerindeki göğe bakmadılar mı?"**

Yeniden hayat bulmayı inkâr ederlerken, bunlar âlemin yaratılışında Allahın kudret eserlerine bakmadılar mı?

كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا **"Biz onu nasıl bina ettik ve süsledik?"**

Biz o semayı direksiz olarak nasıl bina ettik?

Ve onu yıldızlarla süsledik.

وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ **"Onun hiç bir çatlağı yoktur."**

7- وَالْاَرْضَ مَدَدْنَاهَا **"Yeryüzünü de yaydık."**

وَاَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ **"Ve orada sabit dağlar yerleştirdik."**

وَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ **"Ve onda her türden iç açıcı çift bitkiler bitirdik."**

8- تَبْصِرَةً وَذِكْرٰى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ "(Bütün bunlar), **içtenlikle Allah'a yönelen her kulun gönül gözünü açmak ve ona öğüt vermek içindir."**

Bütün bunları, Rabbine dönen, O'nun San'atında tefekkür eden kullar için yaptık.

9- وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا **"Bir de gökten bereketli bir su indirdik."**

فَاَنْبَتْنَا بِهٖ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ **"Onunla bahçeler ve biçilecek taneler bitirdik."**

İndirdiğimiz o mübarek su ile meyve dolu bahçeler ve buğday, arpa gibi hasat edilen mahsuller bitirdik.

10- وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ **"Tomurcukları birbiri üzerine dizilmiş uzun boylu hurma ağaçları yetiştirdik."**

Bu özellikte hurma ağacının müstakil olarak zikri, gayet yüksek ve çok faydalı olmasındandır.

11- رِزْقًا لِلْعِبَادِ **"Kullara rızık olarak** (yaptık)**."**

Bütün bu topraktan bitirdiğimiz yiyecekleri kullara rızık olmak üzere yarattık.

وَاَحْيَيْنَا بِهٖ بَلْدَةً مَيْتًا **"Onunla ölü bir beldeye hayat verdik."**

كَذٰلِكَ الْخُرُوجُ **"İşte** (kabirlerden) **çıkış da böyledir."**

Bu ölü belde gökten indirdiğimiz su ile hayatlandığı gibi, ölümden sonra sizin kabirlerden çıkışınız da böyle olacaktır.

12- كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَاَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ **"Onlardan önce Nûh'un kavmi, Ashab-ı Ress halkı ve Semûd da yalanlamıştı."**[2]

13- وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَاِخْوَانُ لُوطٍ **"Ad, Firavun ve Lût'un kardeşleri de."**

"Lût'un kardeşleri" denilmesi, aralarındaki akrabalık bağlarındandır.

14- وَاَصْحَابُ الْاَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ **"Eyke halkı ve Tübbâ kavmi de."**[3]

كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ **"Bunların her biri peygamberleri yalanladı."**

Bunlarla ilgili Hicr ve Duhan sûrelerinde açıklama yapılmıştı.

"**Bunların her biri**" derken

-Her bir ferdi,

-Her bir kavim,

-Veya her bir kavimden her bir fert manası anlaşılabilir.

فَحَقَّ وَعِيدِ **"Onlara vaîdim** (azabım) **hak oldu."**

Ayette,

-Hz. Peygambere bir teselli

-Kavmine de bir tehdit vardır.[4]

15- اَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْاَوَّلِ **"Biz ilk yaratmada acizlik mi gösterdik?"**

Ayetteki soru üslûbu inkâr içindir. Yani, ilk yaratılış bizi aciz mi bıraktı,

---

[2] **Ashab-ı Ress,** Kur'anda sadece iki defa geçer. Bununla ilgili, Furkan suresi 38. ayetin tefsirinde gerekli açıklama yapılmıştır.

[3] **Eyke halkı**, (Ashabu'l-Eyke), Hz. Şuaybın kavmi olup ormanlık bir bölgede yaşıyorlardı.

Tübbâ kavmi, Kur'anda sadece iki defa geçer. Bununla ilgili, Duhan suresi 37. ayetin tefsirinde gerekli açıklama yapılmıştır.

[4] Yani, peygamberleri yalanlayanlar tarihte cezalandırıldıkları gibi, Hz. Muhammedi (asm) yalanlayanlar da cezasız kalmayacaktır.

iâdeden aciz kalalım? Hayır, ilk yaratılış bizi yormadı, ikincisi de yormaz, zor gelmez.

بَلْ هُمْ فِى لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ **"Doğrusu onlar, yeni bir yaratılıştan şüphe içindeler."**

Yani, onlar bizim ilk yaratmaya kudretimizi inkâr etmiyorlar, ancak âdete muhalif gördüklerinden yeni bir yaratmadan şüphe içindeler.

"Yeni bir yaratılış" ifadesinin ayetin metninde elif-lâmsız gelmesi, bu yeni yaratılışın azametini göstermek, ayrıca bunun alışılmamış ve bilinmemiş bir şekilde olacağını hissettirmek içindir.

363. DERS

Ölüm Ve Kıyamet

16- وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَاتُوَسْوِسُ بِهٖ نَفْسُهٗ **"Andolsun insanı yarattık ve nefsinin ona ne vesvese verdiğini de biliriz."**

Vesvese, gizli sestir.

وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ **"Ve biz ona şah damarından daha yakınız."**

Allahın yakınlığı ilmen yakın olmasıdır. "**Şah damarı**" ise yakınlıkta bir meseldir.

17- اِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ **"Biri insanın sağ tarafında, biri sol tarafında oturmuş iki alıcı** (melek onun yaptıklarını) **kaydetmektedir."**

Ayet, üstteki ilâhî yakınlığın açıklaması gibidir. Aslında Allah her insan için iki melek görevlendirerek amellerini kaydetmekten müstağnidir. Çünkü bizzat kendisi insanın neler yaptığını görevli meleklerden daha iyi bilmektedir, onlara gizli kalan hâllere de muttalidir. Lakin, meleklerin varlığını gerektiren bir hikmet sebebiyle, onları istihdam etmektedir. O hikmet de, meleklerin kaydetmesi gerçeğinin, kulu günahtan alıkoymasıdır.

Ayrıca amellerin karşılığını vermede bu kayda itibar edilecektir.

Bir de, hesap günü şahitlerin huzurunda insanların özrü kalmaması içindir.[5]

18- مَايَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ اِلاَّ لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ **"İnsan hiçbir söz söylemez ki onun yanında** (yaptıklarını) **gözetleyen** (ve kaydeden) **hazır bir melek bulunmasın."**

Hadiste şöyle bildirilir: "İyilikleri yazan melek, kötülükleri yazan mele-

---

[5] Günümüz kayıt cihazları, insanın amelini kaydeden meleklere güzel bir misâldir. Sözgelimi hırsızlık suçu işlediği iddiasıyla mahkemeye sevkedilen kimse, "hayır, yapmadım" diyebilir. Ama gizli kamera kayıtları kendisine gösterildiğinde inkâra ve itiraza mecâl bulamaz.

ğe âmir durumdadır. Kul, bir iyilik yaptığında sağdaki melek bunu on sevap olarak yazar. Bir kötülük yaptığında ise, sağ tarafındaki melek soldakine der: Yedi saat yazma, olur ki Allahı tesbih eder veya tevbe ve istiğfarda bulunur."

19- وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ **"Ölüm sarhoşluğu hak ile** (gerçekten) **geldi."**

Cenab-ı Hak önce onların amellerin karşılığının alınacağı âlemin gelmesini akıldan uzak bulmalarını nazara verdi ve bu inkârı kudret ve ilminin isbatıyla ortadan kaldırdı. Burada da yakında ölüm ve kıyametin kopmasıyla amellerinin karşılığını alacaklarını bildirdi.

Ölüm sarhoşluğunun gelmesini geçmiş zaman sığasıyla anlatarak, bunun yakınlığına uyarıda bulundu.

"Ölüm sarhoşluğu", aklı gideren ölüm şiddetidir.[6]

"Ölüm sarhoşluğunun hak ile gelmesi",

-İşin hakikatinin ortaya çıkmasıdır.

-Veya vaad edilen gerçeği getirmesidir.

-Veya ölümle beraber amellerin karşılığının gelmesidir. Çünkü insan bunun için yaratılmıştır.[7]

ذٰلِكَ مَاكُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ **"İşte bu, senin öteden beri kaçtığın şeydir."**

20- وَنُفِخَ فِى الصُّورِ **"Sur'a üfürülür."**

ذٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيدِ **"işte bu, tehdid**(in gerçekleşme) **günüdür."**

Buradaki sûra üfürülüş, yeniden diriliş için olan üfürülüştür.[8]

---

[6] Mesela, şiddetli bir deprem olduğunda insanların akılları başlarından gider. Hacc suresinin başında tasvîr edildiği üzere, sarhoş olmayan insanlar sarhoş gibi ne yaptığını bilmez hâle gelirler. Ölüm sekeratı geldiğinde de artık insanın aklı başında değildir.

[7] Ölüm haktır ve gelmesi kaçınılmazdır. Ölüm ile insan yeni bir hayata gözlerini açar. Kâfir insan, daha önceden bilmediği ve hatta inkâr ettiği gerçekler ile karşı karşıya gelir. İnanmadığı ölüm meleği canını alır. İnanmadığı kabir hayatında cehennem çukurlarından bir çukurda azap görür. Daha sonra ise inanmadığı kıyamet gelecek, ardından ikinci hayat başlayacak ve orada amellerinin karşılığını eksiksiz görecektir.

[8] Eğitim gören askerler bir boru sesiyle istirahata çekilirler. İkinci bir boru sesiyle de herkes tekrar takımına, bölüğüne döner. Benzeri bir şekilde sûra ilk üfü-

21- وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ **"Herkes beraberinde bir sevk edici ve bir şahit ile gelir."**

Bunlar iki melektir. Biri o kişiyi sevk eder, diğeri ise yaptıklarına şehâdet eder.

Veya her iki özelliği cem eden bir melek de olabilir.

Denildi ki: İnsanı sevkeden, onun günahlarını yazan melektir. Şahitlik yapacak olan ise, sevaplarını yazan melektir.

Denildi ki: İnsanı sevkeden, onun nefsi veya beraberindeki görevli melektir. Şahid ise, onun azaları veya amelleridir.

22- لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِنْ هٰذَا **"Andolsun ki sen bundan gaflette idin."**

Hitap, her insanadır. Çünkü hemen her insanın kendisini ahiretten alıkoyan bir meşguliyeti bulunmaktadır.

Veya hitap kâfir kimseyedir.

فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ **"Şimdi perdeni açtık."**

Perdeden murat, ahiret işlerine engel olan,

-Gaflet,

-Sadece duyuların dünyasına dalmak.[9]

-Maddi dünyaya ülfet etmek.

-Nazarını maddî şeylere çevirmek gibi durumlardır.

فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ **"Artık bugün gözün çok keskindir."**

Gerçekleri görmeye engel durumların ortadan kalkmasıyla, senin gözün artık bugün çok keskindir.

Denildi ki: Hitap, Hz. Peygambere de olabilir. "Sen dinî meselelerde gaflet içinde idin, biz vahiyle ve Kur'anı talim ile Senden gaflet perdesini kaldırdık. Artık bu gün gözün çok keskindir. Başkalarının görmediğini görür, bilmediklerini bilirsin."

---

rülüşle imtihana paydos verilecek, ikinci üfürülüşle ise yeni bir hayat başlatılacaktır.

9 İnsan, duyularıyla zevk-eğlence gibi şeylere dalar. Aklıyla ise, ulvî şeylere yönelir. Kâfir kimseler, genelde duyuların dünyasında yaşarlar, akıllarını ahiret için kullanmazlar.

23- وَقَالَ قَرِينُهُ هٰذَا مَالَدَىَّ عَتِيدٌ **"Beraberindeki şöyle der: İşte bu yanımdaki hazır."**

Bunu söyleyen, görevli melektir.

Bunu söyleyen, o kişiye görevli olan şeytan da olabilir. "Benim yanımda olan ve bana verilen bu kişi, cehennem için hazırdır. Ben, vesveselerimle ve yoldan saptırmam ile onu cehenneme müheyya hâle getirdim."

24- اَلْقِيَا فِى جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ **"Haydi ikiniz, atın cehenneme her inatçı kâfiri!"**

Ayet, sevk eden ve şehadet eden iki meleğe Allahtan hitaptır.

Veya bu iki melek cehennem meleklerinden de olabilir.

25- مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُرِيبٍ **"Hayra engel olan, daima haddi aşan, şüpheci kimseleri."**

"Hayra engel olması", malın farz kılınan hakkına çokça engel olma halidir.

Hayır'dan murat İslâm da olabilir. Çünkü ayet Velid Bin Muğire hakkında nazil oldu. Kardeşinin çocuklarının İslâma girmesine engel olmuştu.

"Şüpheci" olma özelliği, Allah hakkında ve O'nun dini konusunda tereddüt içinde olmasını anlatır.

26- اَلَّذِى جَعَلَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ **"O ki Allahla beraber başka ilâh edinmişti."**

فَاَلْقِيَاهُ فِى الْعَذَابِ الشَّدِيدِ **"Haydi ikiniz onu şiddetli azaba atın."**

27- قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا اَطْغَيْتُهُ **"Yanındaki arkadaşı der ki: Ya Rabbena! Ben onu azdırmadım."**

Yanındaki arkadaşından murat, şeytandır. Sanki kâfir "bu şeytan beni azdırdı, yoldan çıkardı" şeklinde mazeret ileri sürmek ister. O da, bu şekilde cevap verir.

وَلٰكِنْ كَانَ فِى ضَلَالٍ بَعِيدٍ **"Fakat kendisi çok uzak bir dalalet içindeydi."**

Ben de ona yardım ettim.

Çünkü şeytanların yoldan çıkarması, ancak bozuk fikirli ve fücura meyleden kimselere tesir eder. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle bildirir:

"(İblis dedi:) Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ancak ben sizi çağırdım, siz de geldiniz." (İbrahim, 22)

28- قَالَ لَاتَخْتَصِمُوا لَدَيَّ "Allah, şöyle der: Huzurumda çekişmeyin."

Allahu Teâlâ der: Hesap yerinde birbirinizle çekişmeyin. Çünkü bunda bir faide yoktur.

وَقَدْ قَدَّمْتُ اِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ "Size önceden bu uyarıyı yapmıştım."

Ben daha önce gönderdiğim kitaplarla ve peygamberlerimin diliyle azgınlığa karşı size uyarıda bulunmuştum. Sizin için artık delil olarak bir şey yoktur.

Bu cümle, bir önceki cümleden hâl olup "**huzurumda çekişmeyin**" nehyinin illetini beyan eder. Yani, "sizi uyardığımı bildiğiniz hâlde birbirinizle çekişmeyin!"

29- مَايُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ "Benim nezdimdeki söz değiştirilmez."

Benim nezdimdeki sözde gerçeğe aykırı bir şey olmayacağından, o sözde bir değişiklik söz konusu değildir. Dolayısıyla cehennem azabı ile ilgili tehdidimde bir değişiklik yapmamı hiç beklemeyin!

Bazı günahkârların bazı sebeplerle affedilmesi, Allahın vaadini değiştirmesi değildir. Çünkü af ile ilgili deliller, vaîdin tahsisine delâlet eder.

وَمَا اَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ "Ve ben kullara asla zulmedici değilim."

Böyle değilim ki, azabı hak etmeyene azap edeyim.

30- يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَاْتِ "O gün Cehenneme, "Doldun mu?" deriz."

وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ "O da der: "daha yok mu?"

Ayetteki sual ve cevap tahyîl ve tasvîr yoluyla gelmiştir. Yani, cehennem çok geniş olmakla beraber, cin ve insten orayı hak edenler grup grup atılır, **"(Ey İblis!) Andolsun ki, onlardan kim sana uyarsa, hepinizi cehenneme dolduracağım."** (A'raf, 18) ayetinin hükmünce, sonunda dolar.

Veya ayet cehennemin genişliğini anlatmaktadır. O kadar geniştir ki, ona gireceklerin hepsi girdiğinde, kendisinde yine de boş yer kalır.

Veya cehennem, Allaha isyan edenlere

-Çıkardığı korkunç sesle (zefîr)

-Dehşetli hiddetiyle,

-Onların üzerine varmak istemesiyle sanki onlardan daha varsa kendisine gönderilmesini istemekte, onları talep etmektedir.

31- وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ **"Cennet, müttakilere uzak olmayacak şekilde yaklaştırılır."**

32- هٰذَا مَاتُوعَدُونَ **"İşte bu size vaad edilen!"**

"**İşte bu**" ifadesi ile,

-Onlara verilen sevaba,

-Veya cennetin yaklaştırılmasına işaret edilmiştir.

لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ۚ **"Bu, Allah'a yönelen, O'nun emirlerine riayet edenleredir."**

(İşte bu), Allaha yönelen ve O'nun koyduğu sınırlara riayet eden herkes içindir.

33- مَنْ خَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ **"Ki, görmediği halde Rahmân'dan korkmuş ve münib bir kalple huzura gelmiştir."**

"Görmediği halde Rahmân'dan korkmak", birkaç şekilde anlaşılabilir:

-Ayetteki "gayb" ifadesi Rahmânı niteliyor olabilir. Yani, bu müttakiler Rahmânı görmedikleri hâlde O'nun ceza vermesinden korkarlar.

-Veya bu ifade, Rahmânın cezasının gözle görülmemesini anlatıyor olabilir. Yani, o ceza (cehennem) kimsenin görmediği bir ceza olmakla beraber, müttakiler bu cezadan korkar, çekinirler.

Burada Cenab-ı Hakkın **"Rahmân"** isminin gelmesi, o müttakilerin Rahmânın hem rahmetini umduklarını, hem de azabından korktuklarını hissettirmek içindir.

Veya şu mana vardır: Bu müttakiler, O'nun rahmetinin genişliğini bilmekle beraber O'ndan korkar, karşı gelmekten kaçınırlar.

Kalbin "**münib**" vasfı ile söylenmesi, Allaha dönmesi itibarıyladır.

34- ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ **"Oraya selam ile girin."**

Onlara "girin o cennete" denilir.

"Cennete selam ile girmek", oraya azaptan selâmet bulmuş, zahmetler son bulmuş bir şekilde girmektir.

Veya bundan murat, Allahın ve meleklerin kendilerine selâm vermeleridir.

ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ **"İşte bu, ebedîlik günüdür."**

"Öyleyse ebedî kalmak üzere girin cennete!" (Zümer, 73) ayetinde nazara verildiği üzere, artık o gün ebediliğin takdir edilmiş olduğu gündür.

35- لَهُمْ مَا يَشَاۤؤُنَ فِيهَا **"Orada kendileri için diledikleri her şey vardır."**

وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ **"Katımızda ise daha fazlası vardır."**

Ziyade olan ise, onların hatırına gelmeyen, gözlerin görmediği, kulakların duymadığı, beşer kalbine hutur etmemiş şeylerdir.

36- وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ اَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا **"Biz onlardan önce, kendilerinden daha zorlu nice nesilleri helâk ettik."**

Senin kavminden önce Âd, Semud ve Firavun gibi senin kavminden kuvvetçe daha şedid olan nice nesilleri helâk ettik.

فَنَقَّبُوا فِى الْبِلَادِ **"Beldeleri delik deşik ettiler."**

Bundan murat,

-Oraları delik deşik edip tasarrufta bulunmaları,

-Veya ölüm korkusuyla kaçacak bir delik aramalarıdır.

هَلْ مِنْ مَحِيصٍ **"Kaçacak bir yer mi var?**

Allahtan veya ölümden bir kaçamak var mı?

Şöyle de denildi: Kureyşliler, önceki devirlerde yaşayanlardan kaçıp kurtulanı gördüler mi, ta ki kendileri için de bir kurtuluş ümidi taşısınlar!?

37- اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ **"Şüphesiz bunda, kendisinde bir kalp olan yahut gafletten uzak bir halde kulak veren kimseler için bir öğüt vardır."**

İşte bu sûrede zikredilenler, kendisinde anlayışlı bir kalp olup da bu hakikatleri düşünebilen veya onun manalarını anlamaya zihni müheyya olanlar için bir hatırlatmadır.

Veya şöyle denilebilir: Bunların doğruluğunu görüp, anlatılanların zahirinden öğüt alan, sakındırdıklarından da sakınanlar için bunda bir öğüt vardır.

Ayette "**kalb**" kelimesinin elif-lâmsız gelmesi ve mübhem bırakılmasında, böyle bir kalbin büyüklüğünü nazara vermek; ayrıca düşünmeyen, tefekkür etmeyen bir kalbin ise kalp gibi olmadığını hissettirmek vardır.

38- وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ **"Andolsun ki biz gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri altı günde yarattık."**

وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ **"Ve bize hiçbir yorgunluk da dokunmadı."**

Bunun tefsiri birçok kere geçmişti.

Yahudiler "Allah âlemi yaratmaya Pazar günü başladı, Cum'a günü de bitirdi. Cumartesi günü de istirahat etti, arş üzerine uzandı" diyorlardı. Ayet, onların bu iddiasına reddir.

39- فَاصْبِرْ عَلٰى مَايَقُولُونَ **"Öyleyse, onların söylediklerine karşı sabret."**

Müşriklerin öldükten sonra dirilmeyi inkâr şeklindeki sözlerine karşı sabret. Çünkü, yorgunluk arız olmadan âlemi yaratan Zât, onları diriltmeye ve onlardan intikam almaya da kâdirdir.

Veya "Yahudilerin küfür kokan, Allahı mahlûka benzeten sözlerine sabret."

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ **"Güneşin doğuşundan önce ve batışından önce Rabbini Hamd ile tesbih et."**

İmkân dairesinde olan şeyleri yapmaktan aciz olmasından ve mahlûkatına benzeten vasıflardan Allahı tenzih et.

Ayrıca, Senin hissene düşen, hakka isabet etmek ve diğer nimetlere karşı da hamdet.

"Güneşin doğuşundan önce ve batışından önce..."

Bundan murat sabah ve ikindi vakitleridir. Bu iki vaktin fazileti daha önce anlatılmıştı.

40- وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَاَدْبَارَ السُّجُودِ **"Gecenin bir kısmında ve secdelerin ardından da O'nu tesbih et."**

Gecenin bir kısmında Allaha tesbih et.

Ve namazların akabinde de.

Denildi ki: Ayette geçen tesbihten murat namazdır. Güneş doğmadan olan sabah namazı, batmadan önce olanlar da öğle ve ikindi namazlarıdır.

Gece tesbihi ise, gece kılınan akşam ve yatsı namazları ve bir de teheccüddür.

Secdelerin akabinde olanlar ise, farz namazlardan sonra kılınan nafilelerdir. Bunun yatsıdan sonra vitre işaret ettiği de söylendi.

41- وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ **"Münadinin yakın bir yerden sesleneceği günde** (söylenecek olana) **kulak ver."**

Kıyametin hâlleri ile ilgili olarak Sana haber söyleyecek olana kulak ver.

Bu ifadede, haber verilecek şeyin dehşetini ve büyüklüğünü nazara vermek vardır.

Bu **münadi** İsrafil veya Cebrail'dir. Şöyle seslenecektir: "Ey çürümüş kemikler, paramparça olmuş etler ve dağılmış olan kıllar! Allah size hüküm zamanı için toplanmanızı emrediyor!"

"Yakın bir yerden" denilmesi, o münadinin nidasının hepsine eşit bir şekilde ulaşmasını anlatır.

Belki de bu, Allahın başlangıçta "ol" emriyle yaratmasının yeniden yaratmada bir naziri olacaktır.

42- يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ **"O gün o sayhayı hak olarak işitirler."**

Bundan murat, sura ikinci defa üfürülmesidir.

ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ **"İşte bu, huruç günüdür."**

İşte bu, kabirlerden çıkış günüdür.

"Huruç günü" kıyametin isimlerinden biridir. Bayram için de bu ifade kullanılır.

43- إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ **"Gerçekten biz hem yaşatırız, hem öldürürüz."**

Biz dünyada diriltir, öldürürüz.

وَإِلَيْنَا الْمَصِيرُ **"Dönüş yalnız bizedir."**

Amellerin karşılığını almak üzere, ahirette dönüş de bizedir.

44- يَوْمَ تَشَقَّقُ الْاَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا **"O gün yer, süratle onların üzerinden yarılıp açılır."**

ذٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ **"Bu, bize göre kolay bir toplamadır."**

"**Bu, bize kolaydır**" derken, ihtisas manası vardır. Yani, böyle bir haşir, ancak lizatihi Alim ve Kâdir olup bir işi bir işine engel olmayan Zat için kolaydır. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle bildirir:

"Sizin yaratılmanız ve sonra diriltilmeniz, ancak bir tek insanı yaratmak ve diriltmek gibidir." (Lokman, 28)

45- نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ **"Biz onların ne dediklerini çok iyi biliriz."**

Ayet,

-Hz. Peygamber için bir teselli,

-Kâfirler için ise bir tehdittir.

وَمَا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ **"Sen onlara karşı bir zorba değilsin."**

Sen onları zorla imana sevkedecek bir zorba değilsin.

Veya Sen onlara dilediğini yapamazsın.

فَذَكِّرْ بِالْقُرْاٰنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ **"O halde sen, benim tehdidimden korkanlara Kur'ân ile öğüt ver."**

Sen ancak bir davetçisin.

"Benim tehdidimden korkanlara..."

Çünkü başkası ondan faydalanmaz.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Kâf sûresini okusa, Allah ona ölüm dalgalarını ve sekeratını kolaylaştırır."

ZÂRİYÂT SÛRESİ

Zâriyât Sûresi Mekkî olup altmış ayettir.

364. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- وَالذّٰارِيَاتِ ذَرْوًا **"Andolsun o tozdurup savuranlara."**

Yani, toprağı ve başka şeyleri savuran rüzgarlara...

Veya çocuk dünyaya getiren velud kadınlara...

2- فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا **"Derken bir ağırlık taşıyanlara."**

Veya melek ve emsali mahlukatı hareket ettiren sebeplere..
Yağmur yüklü bulutlara...

Veya bulutları yüklenen rüzgârlara...

Veya hamile kadınlara...

3- فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا **"Derken kolaylıkla akanlara."**

Veya bunların sebeplerine...

Denizde kolayca akıp giden gemilere...

Veya hedefe doğru esen rüzgarlara...

Veya yörüngelerinde hareket eden yıldızlara...

4- فَالْمُقَسِّمَاتِ اَمْرًا **"Derken bir emir ile taksim edenlere."**

Yağmur, rızık gibi işleri taksim ile paylaşan meleklere...

Veya melek ve başka şeylerden taksim sebeplerine...

Veya bulutları hareket ettirerek yağmurları taksim eden rüzgârlara...

Bütün bunlara yemin ederim ki...

Bu dört ayette nazara verilenler, birbirinden ayrı varlıklara hamledilirse, Allahın kemâl-i kudretine delaletleri farklı farklı olduğu cihetle فَ (fe) harfiyle atfedilmişlerdir.

Ama aynı varlığa hamledilirse, فَ (fe) harfi fiillerin birbirine terettübünü ifade eder. Mesela rüzgarlar.

-Su buharlarını havaya kaldırır, bulut meydana gelir.

-Bunu yüklenip kendisine emredilen yere götürür.

-Böylece yağmurun her tarafa taksiminde görevini yerine getirmiş olur.

5- اِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ **"Size vaad edilen, kesinlikle doğrudur."**

6- وَاِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ **"Ve din** (ceza ve hesap günü) **şüphesiz olacaktır."**

Bu iki ayet, üstteki yeminlerin cevabıdır. Sanki Cenab- Hak tabiatın gereğine muhalif bu hayret verici şeylerle, vaad edilen ahireti getirmeye muktedir olduğuna istidlalde bulundu.

7- وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ **"Yollar sahibi semaya yemin ederim."**

Bundan murat, gezegenlerin yörüngeleri şeklinde duyulara hitap eden yollar olabileceği gibi, tefekkür eden kimselerin sülûk ettiği ve kendileriyle bilgilere ulaştıkları aklî yollar da olabilir.

Veya bundan murat "yıldızlarla dolu semaya yemin ederim" manasıdır.

8- اِنَّكُمْ لَفِى قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ **"Siz gerçekten muhtelif sözler içindesiniz."**

Sizler, Hz. Peygamber hakkında çeşitli görüşler içindesiniz. Yani, bazan şair, bazan sâhir, bazan da mecnun diyorsunuz.

Onların farklı görüşte oldukları şey,

-Kur'an,

-Kıyamet

-Dinî meseleler de olabilir. Üstteki yeminle beraber düşünülse, bundaki incelik onların bu farklı görüşlerinin ve maksatlarının semadaki yıldızlar kadar birbirinden uzak ve farklı olduklarına dikkat çekmek olabilir.

9- يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ اُفِكَ **"Çevrilen ondan çevrilir."**

Çevrildiği şey.

-Hz. Peygamber,

-Kur'an,

-Veya iman olabilir.

10- قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ **"Yalancılar kahrolsun!"**

Bu farklı görüş sahiplerinden yalancılar helâk olsun!

11- اَلَّذِينَ هُمْ فِى غَمْرَةٍ سَاهُونَ **"Onlar kendilerini bürüyen cehalet içinde gafildirler."**

Böyleleri kendilerini bürüyen cehâlet içinde, kendilerine emredilen şeylerden gafildirler.

12- يَسْئَلُونَ اَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ **"Din günü** (ceza günü) **ne zaman?" diye sorarlar."**

13- يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ **"O gün, onların ateş üzerinde azap görecekleri gündür."**

Onlara şöyle denilir:

14- ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ **"Tadın azabınızı."**

هٰذَا الَّذِى كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ **"İşte bu, bir an önce görmek istediğiniz şey!"**

15- اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِى جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ **"Şüphesiz müttakiler, cennet bahçelerinde ve pınar başlarındadır."**

16- اٰخِذِينَ مَا اٰتٰيهُمْ رَبُّهُمْ **"Rab'lerinin kendilerine verdiklerini alırlar."**

Kendilerine verilene razı bir şekilde, verilenleri alırlar.

Zaten Rab'lerinin onlara verdiği her şey hoştur, güzeldir, makbuldür.

اِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذٰلِكَ مُحْسِنِينَ **"Çünkü onlar bundan önce muhsin kimselerdi."**

Ayetin bu kısmı, onların bu mükâfata liyakatlerinin sebebini açıklar.

17- كَانُوا قَلِيلاً مِنَ الَّيْلِ مَايَهْجَعُونَ **"Onlar geceleri pek az uyurlardı."**

Onların iyi işlerinin bir tefsiridir.

Ayette, onların uyku ve istirahatlarının gayet az olduğu, etkin bir şekilde nazara verilmiştir.

Gece istirahat vakti olmakla beraber, bunlar o istirahat vaktini ibadetle değerlendirirlerdi.

18- وَبِالْاَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ **"Ve seher vakitlerinde, onlar istiğfar ederlerdi."**

İstirahatlarının azlığına ve geceyi ibadetle değerlendirmelerine rağmen seher vakti geldiğinde sanki geceyi günahlarla geçirmiş gibi istiğfar ederlerdi.

Ayette "**onlar**" zamirinin ayrıca zikri şunu hissettirir: Onlar, Allahı iyi bilmeleri ve O'na karşı haşyet duymaları sebebiyle, buna ehil kimselerdir.

19- وَفِى اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ **"Onların mallarında hem isteyen hem de** (isteyemeyip) **mahrum olanlar için bir hak vardır."**

Onların mallarında,

-Allaha yaklaşmak,

-Ve kullara şefkat için belli bir pay vardır.

Mahrum, aslında muhtaç olduğu halde, mahcubiyeti sebebiyle hâlini hissettirmeyen ve sadakadan, zekâttan pay alamayan kimsedir.

20- وَفِى الْاَرْضِ اٰيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَ **"Arzda yakîn sahipleri için nice ayetler vardır."**

Arzda olan ayetler,

-Çeşitli madenler ve hayvanların delâletleri olabilir.

-Veya arzın yuvarlak kılınması, bazı kısımlarının suyun üzerine yükseltilmesi, içinde bulunan eczanın keyfiyetleri, özellikleri ve faydaları cihetiyle farklı farklı olması gibi durumlardır. Bütün bunlar Sâni'in ilmine, kudretine, iradesine, birliğine ve herşeyi kuşatan rahmetine delâlet ederler.

21- وَفِى اَنْفُسِكُمْ **"Kendi nefislerinizde de."**

Çünkü âlemde ne varsa, benzeri insanda bulunmaktadır.

Ayrıca,

-İnsandaki semeredar hey'et,

-Güzel görünüm,

-Hayret verici terkipler,

-Çok garip fiiller yapabilmesi,

-Muhtelif sanatları ortaya koyması,

-Ceşit çeşit kemâlâtı kendinde cem etmesi gibi Sani'i gösteren nice ayetler vardır.

اَفَلَا تُبْصِرُونَ **"Hâlâ görmez misiniz?"**

İbret alan kimse nazarıyla bakıp bunları görmüyor musunuz?

22- وَفِى السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ **"Rızkınız semadadır."**

Semada, rızkınızın sebepleri vardır.

Veya rızkınızın takdiri semadadır.

Denildi ki: Semadan murat, buluttur.

Rızıktan da murat yağmurdur. Çünkü yağmur, yiyeceklerin sebebidir.

وَمَا تُوعَدُونَ **"Ve size vaat edilenler de** (semadadır)**."**

Ve bir de size vaat edilen sevap da semadadır. Çünkü cennet, yedinci semanın fevkindedir.

Veya mana şöyle olabilir: Ameller ve bunların sevapları semada yazılıdır, orada takdir edilmiştir.

Denildi ki: "**Size vaat edilen**" ifadesi, bundan sonraki cümlenin başı da olabilir. Yani, "Size vaad edilen, gerçekten haktır."

23- فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ اِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا اَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ **"Semanın ve arzın Rabbine andolsun ki; o, sizin konuşmanız gibi gerçektir."**

Kendi konuşmanızdan nasıl tereddüte düşmüyorsanız, size vaat edilenin tahakkukunda da tereddüt etmemeniz gerekir.

24- هَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ ضَيْفِ اِبْرٰهِيمَ الْمُكْرَمِينَ **"İbrahim'in şerefli misafirlerinin haberi sana geldi mi?"**

Bunlarla ilgili haberin geldiğinin soru üslûbuyla anlatımında, bu haberin büyüklüğünü nazara vermek vardır.

Denildiğine göre bunlar oniki melekti. Cebrail, Mikail ve İsrafil olarak üç melek geldiği de söylendi.

Bunlara "**misafir**" denilmesi, misafir suretinde gelmelerindendir.

Bunların "**şerefli misafirler**" şeklinde ifade edilmesi,

-Allah nezdinde itibarlı olmalarından,

-Veya bizzat Hz. İbrahim ve eşinin bunlara hizmet etmesindendir.

25- اِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا **"Hani İbrahim'in gelmişlerdi de "Selam!" demişlerdi."**

قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ **"İbrahim dedi: "Size de selam, tanınmamış topluluk!"**

"Siz, tanınmayan bir topluluksunuz" dedi. Hz. İbrahim onları tanımamış, Âdemoğullarından bazı kimseler zannetmişti.

Veya onların verdiği selâm, İslâmın alâmeti olan selâmdı, onlar tarafından kendilerini tanıtma gibiydi. O çevrenin kullandığı selâm gibi olmadığından Hz. İbrahim böyle dedi.

26- فَرَاغَ اِلٰى اَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ **"Ardından hemen ailesinin yanına varıp,** (pişirilmiş) **semiz bir buzağı getirdi."**

Hz. İbrahim, misafirlere hissettirmeden âilesine vardı. Çünkü ev sahibinin misafirlere ikramda acele etmesi edeptendir.

Böyle yapılması misafiri memnun eder, bekleme zahmeti vermez.

Onlara semiz bir buzağı ikrâm etmesi, bütün malının sığır cinsinden olmasındandır.

27- فَقَرَّبَهٗٓ اِلَيْهِمْ قَالَ اَلَا تَاْكُلُوْنَ ۟ "Onu önlerine koydu, "Yemez misiniz?" dedi."

Bu ifade "buyurmaz mısınız" şeklinde edeb üslûbuyla onları sofraya davet ve yemeye teşviktir. Bu mana, yemeği sofraya koyduğunda söylemesi yönündendir. Ama, eğer onların yemediğini görünce söylemişse "niçin yemiyorsunuz? Haydi yiyin?" manasına gelir.

28- فَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيْفَةً "Sonra onlardan içine bir korku düştü."

Onların yemekten yemediğini görünce, kötü niyetle gelmeleri ihtimaliyle içinde bir korku duydu.

Şöyle de denildi: Kalbine geldi ki, "bunlar meleklerdir, azap için gönderildiler."

قَالُوْا لَا تَخَفْ "Korkma! dediler."

Biz Allahın elçileriyiz.

Denildi ki: Hz. Cebrail kanadıyla önlerindeki buzağı etine dokundu. Buzağı dirildi, annesinin yanına gitti. Böylece Hz. İbrahim onları tanıdı ve kendilerine güvendi.

وَبَشَّرُوْهُ بِغُلٰمٍ عَلِيْمٍ "Ve ona çok bilgili bir oğulu müjdelediler."

O'na oğlu İshakı müjdelediler.

29- فَاَقْبَلَتِ امْرَاَتُهٗ فِيْ صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا "Bunun üzerine karısı bir çığlık koparak geldi ve elini yüzüne vurdu."

Hz. İbrahimin hanımı Sare, bu müjdeyi duyunca çığlık atarak onlara yöneldi. Bir köşede onlara bakıyordu.[1]

Denildi ki: İçinde hayz kanının hararetini hissetti, utancından elini yüzüne vurdu.

وَقَالَتْ عَجُوْزٌ عَقِيْمٌ "Ben kısır bir kocakarıyım" dedi."

Ben böyle biri iken nasıl çocuğum olur?

---

[1] Ayette çizilen tablo, normal şartlarda çocuğu olma ihtimali olmayan yaşlı ve kısır bir kadının, bilge bir evlat sahibi olacağı müjdesi karşısında sevinç ve şaşkınlık içinde ellerini yüzüne vurup "aman Allahım" diyerek çığlık atması, müjdeyi verenlere koşup gelmesidir.

30- قَالُوا كَذٰلِكَ قَالَ رَبُّكَ **"Dediler: Rabbin böyle buyurdu."**

Bunu Rabbin söyledi. Biz ancak bunun habercisiyiz.

اِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ **"Şüphesiz O, Hakîm'dir – Alîm'dir."**

Hikmet sahibi ve her şeyi bilen O olduğu için, sözü hak ve fiili sağlamdır.

31- قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ اَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ **"İbrahim onlara, "O hâlde asıl işiniz nedir ey elçiler?" dedi."**

Hz. İbrahim onların melekler olduğunu anlayınca, toplu hâlde inmelerinin büyük bir mesele için olduğunu bildiğinden, niçin geldiklerini sordu.

32- قَالُوا اِنَّا اُرْسِلْنَا اِلٰى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ **"Dediler: Biz, günahkâr bir kavme gönderildik."**

Bundan murat, Hz. Lûtun kavmidir.

33- لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ **"Onların üzerine çamurdan pişirilmiş sert taşlar göndermek için."**

34- مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ **"O taşlar, haddi aşanlar için Rabbin katında işaretlenmiştir."**

Bu çamurdan taşlar, Rabbinin nezdinde işaretlenmiş olup, fücurda haddi aşmış bir kavme yağdırılacaktır.

35- فَاَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۚ **"Nihayet biz mü'minlerden orada bulunan kimseleri çıkardık."**

36- فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ۚ **"Fakat biz orada müslümanlardan bir ev halkından başka da bulamadık."**

Bu iki ayetle iman ve İslâmın aynı olduğuna delil getirenler de oldu, ama bu zayıftır. Çünkü, bir zât için çeşit çeşit mefhumlar kullanılabilir.[2]

37- وَتَرَكْنَا فِيهَا اٰيَةً لِلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْاَلِيمَ **"Biz orada elîm azaptan korkan kimseler için bir alamet bıraktık."**

Ayette nazara verilen **alâmet,**

-Gökten yağdırılan taşlar,

---

2 Mesela, bir zât hem ressam, hem hattat, hem mühendis olabilir. Kendisinin bunlarla nitelenmesinden, bu sıfatların herbirinin aynı şey olması gerekmez.

-Veya oradaki dizilmiş kayalar

-Veya kokuşmuş siyah su'dur.

38- وَفِى مُوسٰى "Musa'da da."

Musa'da da ibretler vardır.

اِذْ اَرْسَلْنَاهُ اِلٰى فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ "Hani biz onu bir sultan-ı mübinle Firavun'a göndermiştik."

"**Sultan-ı mübin**", asa ve ışık saçan el (yed-i beyza) gibi mu'cizelerdir.

39- فَتَوَلّٰى بِرُكْنِهٖ "O ise kuvvetine güvenerek yüz çevirdi."

Ama o, Musaya imandan yüz çevirdi.

Veya o, kendisiyle kuvvet bulduğu ordusuna güvenip yüz çevirdi.

وَقَالَ سَاحِرٌ اَوْ مَجْنُونٌ "Ve "Bu bir sihirbaz veya bir mecnun" dedi.

Hz. Musa'da görülen harika hâlleri cinlerden gelmiş gösterip "mecnun" dedi.

Önce "**sihirbaz**" deyip ardından "veya mecnun" diyerek, Hz. Musanın bu hâlinin kendi irade ve çalışmasıyla mı, yoksa başka şekilde mi meydana geldiği hususunda tereddüt gösterdi.

40- فَاَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِى الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ "Bunun üzerine biz de, kınanmış bir halde onu ve ordularını yakalayıp denize attık."

Kendisinden sadır olan küfür ve inad yüzünden kınanmış olduğu hâlde, denizde onları boğduk.

41- وَفِى عَادٍ "Âd kavminde de (bir ibret vardır.)**"**

اِذْ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ "Hani biz onların üzerine akîm bir rüzgar göndermiştik."

Bu rüzgara "**akîm**" yani "kısır" denmesi, onları helâk edip köklerini kesmesinden dolayıdır.

Veya bir fayda getirmediğindendir.

42- مَاتَذَرُ مِنْ شَىْءٍ اَتَتْ عَلَيْهِ اِلاَّ جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ "O rüzgâr, uğradığı her şeyi mutlaka kül gibi dağıtıyordu."

43- وَفِى ثَمُودَ "Semud kavminde de (bir ibret vardır.)**."**

اِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتّٰى حِينٍ **"Hani onlara, "Bir süreye kadar faydalanın bakalım" denmişti."**

"Bunun üzerine dedi ki: Diyarınızda üç gün daha yaşayın." (Hûd, 65) ayeti bunu tefsir eder.

44- فَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ **"Derken Rablerinin emrinden uzaklaşıp azmışlardı."**

Emrine uymayı gururlarına yediremediler.

فَاَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُونَ **"Bu yüzden bakınıp dururken kendilerini yıldırım çarpıvermişti."**

Çünkü, gündüzün aydınlığında onlara gelmişti.

45- فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ **"Artık, ne yerlerinden kalkabildiler."**

Bu, **"Bunun üzerine onları, şiddetli sarsıntı onları yakaladı. Diyarlarında diz üstü çökekaldılar."** (A'raf, 78) ayetinde anlatıldığı gibidir.

وَمَا كَانُوا مُنْتَصِرِينَ **"Ve ne de başkalarına gelene engel olabildiler."**

46- وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ **"Daha önce de Nûh kavmini."**

"Nûhun kavmini de bunlardan önce helâk etmiştik."

Ayetin devamı, bu manaya delâlet etmektedir.

اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ **"Çünkü onlar yoldan çıkmış fâsık bir kavimdiler."**

Çünkü onlar, küfür ve isyan ile istikametten çıkmış bir topluluktu.

47- وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِاَيْدٍ وَاِنَّا لَمُوسِعُونَ **"Semayı kudretimizle biz bina ettik ve şüphesiz biz genişleteniz."**

Ayetteki Mûsî', "infak etmeye gücü yeten" demektir.

Cenab-ı Hakkın Mûsi' olması

-Dilediğini yapmaya gücünün yetmesi,

-Veya semayı genişletmesi,

-Veya sema ile arz arasına genişlik vererek yaratması,

-Veya bolca rızık vermesini ifade eder.

48- وَالْاَرْضَ فَرَشْنَاهَا **"Arzı de biz döşedik."**

فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ **"Biz ne güzel döşeyiciyiz!"**

49- وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ **"Düşünüp ibret alasınız diye her şeyden** (erkekli dişili) **çift yarattık."**

Ta ki müteaddid olmanın mümkinatın (eşyanın) özelliklerinden olduğunu, Vacib-i bizzat olan Allahın ise müteaddid olmak ve kısımlara bölünmekten münezzeh olduğunu bilesiniz.

50- فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ **"Öyleyse Allah'a firar edin."**

-İman,

-Tevhid

-Ve tâate sarılmak suretiyle Allaha firar edin.

إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ **"Gerçekten ben size O'nun tarafından gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım."**

Şüphesiz ki ben, Allaha şirk koşan ve isyan eden kimse için hazırlanan azabı haber veren apaçık bir uyarıcıyım.

"**Nezir-i mübin**" (apaçık bir uyarıcı) şu manaları da ifade edebilir:

-Benim uyarıcı olduğum, bana verilen mu'cizelerle ortaya konulmuştur.

-Ben, sakınılması gereken şeyleri size beyan ediyorum.

51- وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ **"Allah ile beraber başka bir ilâh edinmeyin."**

Allaha firar edilmesi gereken şeylerin en büyüğü budur.

إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ **"Gerçekten ben size O'nun tarafından gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım."**

Bu ibare aynıyla önceki ayette geçmişti. Tekrar gelmesi te'kid içindir.

Veya birincisi iman ve taati terke terettüp ettirilmişti, bu ikinci ise Allaha şirk koşmaya terettüp ettirildi.

52- كَذَٰلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ **"Bunun gibi, onlardan öncekilere herhangi bir peygamber gelince de, mutlaka: "Bir sihirbazdır veya bir mecnundur." dediler."**

Bununla işaret edilen, onların Hz. Peygamberi yalanlamaları ve O'na –haşa- sihirbaz veya mecnun gibi isimler vermeleridir.

53- أَتَوَاصَوْا بِهِ **"Onlar bunu birbirlerine vasiyet mi ettiler?"**

Sanki öncekiler ve sonrakiler birbirlerine böyle demeyi vasiyet etmişler, öyle ki hepsi böyle söyledi.

بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ **"Hayır, onlar azgın bir kavimdir."**

Hayır, böyle bir vasiyet yok. Çünkü yaşadıkları devirler birbirinden çok çok uzak. Ama onları bu ortak söze sevkeden bir şey var. O da, tuğyanda müşterek olmalarıdır.

54- فَتَوَلَّ عَنْهُمْ **"Öyleyse onlardan yüz çevir."**

Davet defalarca kendilerine yenilendiği halde, batılda ısrarlarını ve inatlarını daha da artıran kimselerden yüz çevir.

فَمَا اَنْتَ بِمَلُومٍ **"Artık sen kınanacak değilsin."**

Sen, tebliğde elinden gelen gayreti gösterdikten sonra, onlardan yüz çevirmenden dolayı kınanacak değilsin.

55- وَذَكِّرْ **"Öğüt verip hatırlat."**

Nasihat etmeyi, öğüt vermeyi bırakma.

فَاِنَّ الذِّكْرٰى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ **"Çünkü, öğüt vermek mü'minlere fayda verir."**

Çünkü öğüt vermek. Allahın imanı mukadder kıldığı kimselere veya zaten iman etmiş olanlara fayda verir. Çünkü onların da bu şekilde basiretleri ziyadeleşir.

56- وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلاَّ لِيَعْبُدُونِ **"Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."**

Bundan murat, ibadete müteveccih bir surette yaratılmalarıdır. Yoksa **"Andolsun ki, cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yarattık."** (Araf, 179) ayetiyle zahiren çelişir görülür.[3]

57- مَا اُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ **"Ben onlardan herhangi bir rızık istemiyorum."**

---

[3] İnsana irade verilmiştir. Bu iradesini dilerse ibadete yönlendirir, dilerse de isyana çevirir. İbadete yönlendirdiğinde yaratılış gayesini tahakkuk ettirir. İsyan ettiğinde ise, **"Andolsun ki, cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yarattık."** (A'raf, 179) ayetinin hakikatı tecelli eder.

وَمَآ اُرِيدُ اَنْ يُطْعِمُونِ **"Ve beni yedirmelerini de istemiyorum."**

"Siz bana rızık vermek için yaratılmadınız. Öyleyse yaratılış gayenize uygun ve size emredilene muvafık şeylerle meşgul olunuz, ibadetinizi yapınız."

Bundan murat, Allahın kullarıyla olan münasebetinin, efendinin kölelerle olan münasebeti gibi olmadığını beyan etmektir. Çünkü efendiler kölelerinden kendi maişetlerini tahsil için yardımcı olmalarını isterler.

Ayetin başında "De ki" ifadesinin takdiri ile, Hz. Peygamberin durumunu ifade ediyor da olabilir. O zaman **"De ki: Ben ona karşılık sizden bir ücret istemiyorum."** (En'am, 90) ayeti gibi olur.

58- اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ **"Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir."**

Rızka muhtaç her varlığı rızıklandıran O'dur.

Ayette, Allahın rızıktan müstağni oluşuna bir ima da vardır.[4]

59- فَاِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِثْلَ ذَنُوبِ اَصْحَابِهِمْ **"Şüphesiz zulmedenler için** (önceki müşrik) **emsallerinin azap payı gibi payları vardır."**

Hz. Peygamberi yalanlamak suretiyle O'na zulmeden kimselerin geçmiş milletlerdeki emsâlleri için söz konusu olan pay gibi, azaptan payları vardır.

فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ **"Artık azabımı acele istemesinler."**

"Eğer doğru söyleyenlerseniz, bu vaat ne zaman gerçekleşecek?" (Yasin, 48) demelerine bir cevaptır.

60- فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِى يُوعَدُونَ **"Uyarıldıkları günden dolayı vay o inkâr edenlerin hâline!"**

Bu günden murat, kıyamet günüdür.

Veya Bedir günü de olabilir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Zâriyât sûresini okusa, Allah ona dünyada esen ve cereyan eden rüzgârlar sayısınca haseneler verir."

---

[4] Yani, bırakın Allahın sizden rızık istemesini, size ve bütün mahlûkata rızkı veren O'dur.

TÛR SÛRESİ

Tûr Sûresi Mekkî'dir.
Kırk dokuz ayettir.

365. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- وَالطُّوْرِ "Andolsun Tûr'a."

Tûr'dan murat Tur-i Sina'dır.

Tûr-i Sina, Medyende bir dağ olup, Hz. Musa Allahın kelamını burada işitmiştir.

Tûr, Süryanice "dağ" demektir.

Veya "icâdın zirvesinden maddenin çukuruna veya gayb âleminden şehâdet âlemine tayeran eden" demektir.

2- وَكِتَابٍ مَسْطُوْرٍ "Andolsun düzenle yazılmış kitaba."

-Bundan murat Kur'andır.

-Veya Allahın levh-i mahfuzda yazdıklarıdır.

-Veya Hz. Musaya verilen Tevrat levhalarıdır.

-Veya Allah dostlarının kalplerinde yazılan marifetler ve hikmetlerdir.

-Veya hafaza meleklerinin yazdıklarıdır.

3- فِىْ رَقٍّ مَنْشُوْرٍ "Yayılmış ince deri sayfalarda."

Bundan murat, kitabın yazıldığı sahifelerdir. Elif-lâmsız gelmesi hem tazim hem de bu sahifelerin insanlar arasında bilinen sahifeler gibi olmamasındandır.[1]

4- وَالْبَيْتِ الْمَعْمُوْرِ "Andolsun Beyt-i Ma'mur'a."

Beyt-i Mamur'dan murat,

-Ka'bedir. Hacılarla ve etrafında yaşayıp ziyaret edenlerle mamurdur.

-Veya dördüncü semadaki meleklerin tavaf ettiği makamdır.

-Veya mü'minin kalbidir. Kalbin mamur olması ise, marifet ve ihlâs iledir.

---

[1] Mesela, Kur'anın tamamını ezberleyen bir hafızın kalbinde altıyüz sayfa baştan sona yazılmıştır. Ama yazıldığı yer, bizim bildiğimiz sahifelere benzemez. Levh-i mahfuzda her şeyin yazılı olması da bizim bildiğimiz türden kalem ve sahifelerle değildir.

5- وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ **"Andolsun yükseltilmiş tavana."**

Sakf-ı merfu (yükseltilmiş tavan) semadır.

6- وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ **"Andolsun kabaran denize."**

Bahr-i Mescur, dopdolu denizdir.

Veya **"Denizler ateşlendiğinde."** (Tekvîr, 6) ayetinde nazara verilen alev almış denizdir. Rivayete göre Allahu Teâlâ kıyamet günü denizleri alev alev yakar, bununla cehennem ateşini tutuşturur.

Veya bundan murat, dalgalı denizdir.

7- إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ **"Şüphesiz Rabbinin azabı mutlaka gerçekleşecektir."**

8- مَالَهُ مِنْ دَافِعٍ **"Ona engel olacak hiçbir şey yoktur."**

Yemin edilen bu şeylerin Allahın azabının gelmesine delâleti, bunların

-Allahın kudretinin kemâline,

-Hikmetinin mükemmelliğine,

-Verdiği haberlerin doğruluğuna,

-Kulların amellerini karşılık vermek üzere zaptetmesine delâlet etmeleri yönündendir.

9- يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا **"O gün sema şiddetle sallanıp çalkalanır."**

O gün sema çalkalanır, gider, gelir.

10- وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا **"Dağlar da bir yürüyüş yürür."**

Dağlar, yeryüzünden kaybolur, toz zerreleri hâline gelir.

11- فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ **"O gün yalanlayanların vay haline!"**

Bu gerçekleştiğinde, vay o yalanlayanların hâline!

12- الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ **"Onlar, daldıkları bir batakta oynayıp duruyorlar."**

Onlar, daldıkları batıl şeylerde oynuyorlar.

13- يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا **"O gün onlar cehennem ateşine itilip atılırlar."**

O gün onlar cehennem ateşine şiddetle itilirler.

Elleri boyunlarına bağlanıp nasiyeleri (alın bölgesi) ayaklarına getirilip cehennem ateşine atılırlar.

14- هٰذِهِ النَّارُ الَّتِى كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ **"İşte yalanlayıp durduğunuz ateş budur!"**

Onlara böyle denilir.

15- اَفَسِحْرٌ هٰذَآ **"Bu da mı bir sihir?"**

Siz vahiy hakkında "sihirdir" diyordunuz. Vahyin haber verdiği şu içinde bulunduğunuz hâl de mi sihir?

Cümlede vurgunun sihre yapılması, hem bunun sihir olmadığını göstermek, hem de onları şiddetle kınamak içindir.

اَمْ اَنْتُمْ لاَتُبْصِرُونَ **"Yoksa görmüyor musunuz?"**

Yoksa, dünyada görmediğiniz gibi, burada da mı görmüyorsunuz?!

Bu ifade, onların başına vurmak ve kendileriyle inceden alay etmektir.

Veya mana şöyle olabilir: Dünyada iken "**gözlerimiz perdelendi**" dediğiniz gibi, yoksa burada da mı gözleriniz perdelendi?!

16- اِصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا اَوْ لاَتَصْبِرُوا سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ **"Girin oraya, ister sabredin ister etmeyin, artık sizin için birdir."**

Çünkü, sizin için buradan bir kurtuluş yoktur.

اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَاكُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"Siz ancak yaptıklarınıza göre cezalandırılacaksınız."**

Sabretmek veya etmemenin eşit olmasının illetini beyan eder.

Çünkü, bu cezanın vukuu kaçınılmaz olunca, fayda vermeme noktasında sabretmek veya etmemek eşit olur.[2]

17- اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِى جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ **"Şüphesiz müttakiler cennetlerde ve nimetler içindedirler."**

Ama ne cennetler ve ne nimetler..!

Veya kendilerine tahsis edilen cennetlerde ve nimetler içindedirler.

---

2 Mesela insan, zifiri karanlık bir yere düşse gözünü açsa da açmasa da neticesi aynıdır.

18- فَاكِهِينَ بِمَا اٰتٰيهُمْ رَبُّهُمْ ۚ **"Rablerinin kendilerine verdiği ile zevk ü sefâ sürerler."**

وَوَقٰيهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ **"Ve Rableri onları, cehennem azabından korumuştur."**

19- كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيٓـًٔا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۙ **"(Onlara şöyle denilir): Yaptıklarınıza karşılık afiyetle yiyin, için."**

20- مُتَّكِـِٔينَ عَلٰى سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍ ۚ **"Sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanmış haldedirler."**

وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ **"Onları iri gözlü dilberlerle evlendirdik."**

21- وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِاِيمَانٍ اَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ **"İman edip zürriyetleri de iman ile kendilerine tâbi olanlar** (yok mu)**; işte biz, onların nesillerini de kendilerine kattık."**

وَمَآ اَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَىْءٍ ۜ **"Onların amellerinden bir şey de eksiltmedik."**

Hz. Peygamber "Mü'minin nesli her ne kadar onun derecesinde olmasalar da, Allah onları onun derecesine yükseltir" demiş ve ardından bu ayeti okumuştur.[3]

Ehl-i imanın zürriyetlerinin de yanlarına alınmasında

-Ya kendilerinin mertebelerinin aşağı çekilmesi,

-Veya kendi sevaplarından bir kısmının alınıp nesillerine verilmesi hatıra gelebilir. Ama her ikisi de söz konusu değildir. Bunların amelinden bir şey noksanlaştırılmaz. Allah, lütfuyla onların nesillerini böyle yükseltir. O'nun kemâl-i lütfuna layık olan da budur.

كُلُّ امْرِىٕ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ **"Herkes kazandığı karşılığında rehindir."**

---

[3] Bundan hareketle "hepsi aynı derecede olurlar" manasını anlamamak gerekir. Hadisin nazara verdiği husus, beraber olmalarıdır, aynı makamda bulunmaları değil. Dünyada da çok yüksek derece rütbeli biri, yakınlarından olup da aşağı derecede olanlarla zaman zaman beraber olur. Ama herkes yine kendi makamındadır. Öte yandan Selimiye Camii gibi bir sanat eserini seyretmekte, sanattan pek nasibi olmayan biriyle mimaride dâhi olan bir başkası beraber olurlar, aynı mekânda beraberce seyrederler. Ama, aldıkları zevk ve fark ettikleri incelik aynı olamaz.

Her insan, kendi ameli ile Allah nezdinde rehin alınmış gibidir. Salih amel işlediğinde rehin olmaktan kurtulur, yoksa cezayı hak eder.

22- وَاَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ **"Onlara canlarının istediği meyve ve etten bol bol verdik."**

Yani, onların arzuladıkları her çeşit nimetlerle vakit be-vakit onları rızıklandırdık.

23- يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَاْسًا **"Orada karşılıklı kadeh tokuştururlar."**

لاَلَغْوٌ فِيهَا وَلاَ تَاْثِيمٌ **"Onda ne boş söz söylemek vardır, ne de günaha sokma."**

O kadehlerden içerken, dünyada kadeh tokuşturanların âdetine muhalif olarak boş söz konuşmazlar, günaha sokacak fiillerde bulunmazlar.

Bu, Cenab-ı Hakkın, **"O içkide ne sersemletme vardır ne de onunla sarhoş olurlar."** (Saffat, 47) ayetinde anlatıldığı gibidir.

24- وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَاَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَكْنُونٌ **"Hizmetlerine verilmiş, kabuğunda saklı inci gibi gençler etraflarında dönüp dolaşırlar."**

Onlara hizmetle görevli gılmanlar, kadehle etraflarında dolaşırlar.

Denildi ki: Bundan murat, kendilerinden önce (küçük yaşta) vefat eden evlâtlarıdır.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Nefsim elinde olan Allaha yemin ederim ki, cennette hizmet edilenin hizmet edene üstünlüğü, dolunay hâlindeki ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir."

25- وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ **"Birbirlerine dönüp sormaya başladılar."**

Birbirlerine, hâllerinden, ne yaptıklarından sormaya başlarlar.

26- قَالُوا اِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِى اَهْلِنَا مُشْفِقِينَ **"Derler ki: Şüphesiz daha önce biz, ehlimiz içinde endişe duyardık."**[4]

Allaha itaata gayet dikkat eder, O'na karşı gelmekten korkardık.

Veya akıbetimizden korkardık.

---

[4] "Akıbetinden korkmayanın akıbetinden korkulur" sözü meşhurdur. Ayette methedilen bu kimseler, hem kendileri, hem de aileleri hakkında endişe duyan ve ona göre de ahiretine ciddi çalışan kişilerdir.

27- فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا **"Allah da bize lütfetti."**

Allah bize rahmet ve tevfik ile lütfetti.

وَوَقٰينَا عَذَابَ السَّمُومِ **"Ve bizi semûm azabından korudu."**

Ayette bildirilen **Semûm azabı**, sam yelinin kavurucu sıcağının insanın ta içine işlemesi gibi, insanı yakıp kavuracak, en derinlerine nüfuz edecek cehennem azabıdır.

28- اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ **"Gerçekten biz bundan önce O'na yalvarıyorduk."**

Biz daha önce dünyada O'na ibadet ediyor, korumasını istiyorduk.

اِنَّهُ هُوَ الْبَرُّالرَّحِيمُ **"Çünkü O, Berr – Rahîmdir."**

Gerçekten de O, iyilik yapan, çokça merhamet edendir.

29- فَذَكِّرْ **"O hâlde, sen öğüt ver."**

Sen öğüt vermeye devam et, onların sözlerine aldırma.

فَمَا اَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلاَ مَجْنُونٍ **"Rabbinin nimeti sayesinde, sen ne bir kâhinsin, ne de bir mecnûn!"**

Sen, Rabbinin nimeti sayesinde onların dedikleri gibi ne kâhinsin ne de mecnun.

30- اَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ **"Yoksa onlar, "O bir şairdir; onun zamanın felaketlerine uğramasını bekliyoruz" mu diyorlar?"**

Ayet metnindeki **rayb-i menun**, felâket, ölüm gibi anlamlara gelir.

31- قُلْ تَرَبَّصُوا فَاِنِّى مَعَكُمْ مِنَ الْمُتَرَبِّصِينَ **"De ki: Bekleyin, çünkü ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."**

Siz benim helâkimi gözetlediğiniz gibi, ben de sizin helâkinizi gözetliyorum.

32- اَمْ تَاْمُرُهُمْ اَحْلاَمُهُمْ بِهٰذَا **"Yoksa akılları mı bunu kendilerine emrediyor?"**

Yoksa sözlerindeki çelişkiyi akılları mı kendilerine emrediyor? Çünkü kâhin akıllı ve ince bir nazara sahiptir. Mecnun ise aklı perdeli kimsedir.

Şaire gelince, hayale dayalı bir şekilde ölçülü, düzgün kelâmlar söyler. Bu ise, bir mecnundan meydana gelmez.

أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ **"Yoksa onlar azgın bir topluluk mudur?"**

Yoksa onlar inadda haddini aşan azgın bir kavim midir?

33- أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ **"Yoksa "Onu uydurdu" mu diyorlar?"**

بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ **"Hayır, onlar inanmıyorlar."**

Doğrusu onlar iman etmezler, küfür ve inadlarından böyle iftiralar ederler.

34- فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ **"Eğer doğru iseler onun benzeri bir söz meydana getirsinler."**

Eğer iddialarında sadık iseler, Kur'an gibi bir söz getirsinler. Çünkü onların içinde fusahadan (söz ustalarından) sayılan pek çok kimse vardır.

Ayet, tahaddi yani meydan okuma yoluyla bahsi geçen sözlerini reddetmektedir.

Bunun sadece "Kur'anı kendisi uyduruyor" demelerine red olması da düşünülebilir. Çünkü diğer kısımların fesadı gayet açıktır.

35- أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ **"Yoksa onlar, hiçbir şey olmadan mı yaratıldılar?"**

Yoksa bir yaratıcı, bir takdir edici olmadan mı yaratılıp takdir edildiler, bundan dolayı ibadet etmiyorlar!?

Veya mana şöyle olabilir: "Yoksa onlar ibadet ve amellerine karşılık verilmesi gibi bir gaye olmaksızın mı yaratıldılar?"

أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ **"Yoksa kendileri mi yaratıcıdırlar?"**

Bu ifade, birinci manayı te'yid eder. Çünkü manası şöyledir: "Yoksa kendilerini kendileri mi yarattılar?"

Bundan dolayı da devamında şöyle geldi.

36- أَمْ خَلَقُوا السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ **"Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar?"**

بَلْ لَا يُوقِنُونَ **"Hayır, onlar kesin olarak inanmıyorlar."**

Bu ayetlerde "**Yoksa...**" ifadesi inkâr içindir.[5]

Onlara "Sizi, gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorulduğunda "Allah" derler. Böyle olunca, şayet "Allah" demelerinde yakîn sahibi olsalardı, O'na ibadetten yüz çevirmezlerdi.

37- أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَآئِنُ رَبِّكَ **"Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır?"**

Yoksa Rabbinin rızık hazineleri onların yanında mı? Ta ki nübüvveti de dilediklerine versinler.

Veya "yoksa Rabbinin ilim hazineleri onların yanında mı?" manası da düşünülebilir.

أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ **"Yoksa her şeye hükmeden kendileri midir?"**

Yoksa eşyaya onlar mı hükmediyor, diledikleri şekilde tedbirinde mi bulunuyorlar?

38- أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ **"Yoksa onların, kendisi vasıtasıyla** (ilâhî vahyi) **dinleyecekleri bir merdivenleri mi var?"**

Yoksa kendileri için semaya yükselen bir merdiven mi var ki, melekleri ve onlara vahyedilen gayb bilgisini öğreniyorlar, böylece ne olacağını biliyorlar?!

فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ **"Öyleyse dinleyenleri, açık bir delil getirsin!"**

Öyleyse kulak hırsızlığında bulunan kimse, dinlediğini doğrulayan açık bir delil getirsin!

39- أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ **"Yoksa kızlar O'na, oğullar size, öyle mi?"**

Ayette onların akılsızlıklarını göstermek ve bu görüşte olan birinin, değil ruhuyla melekût âlemine yükselip gaybî şeylere muttali olması, akıllı kimselerden bile sayılmayacağını hissettirmek vardır.[6]

40- أَمْ تَسْئَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ **"Yoksa sen kendilerinden bir ücret istiyorsun da, bu yüzden onlar ağır bir borç altında mı kalıyorlar?"**

---

[5] Yani mesela **"yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar?"** ifadesi, "hayır, onlar yaratmadı" manasını vurgulamak içindir.

[6] Yani, bunlardan gayb âlemine yükselen kişi melekleri orada kızlar şeklinde görüp de ona göre mi böyle diyor?!

Yoksa Sen, risalet görevini tebliğe mukabil onlardan bir ücret mi bekliyorsun da, onlara böyle bir bedel ödemek ağır geliyor? Bundan dolayı da Sana tâbi olmak hususunda istiğna gösteriyorlar!?

41- أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ **"Yoksa gayb kendilerinin yanında olup, onlar mı yazıyorlar?"**

Yoksa kendisinde gaybî şeylerin sabit olduğu levh-i mahfuz kendi yanlarında olup, oradan bir şeyler mi yazıyorlar!?

42- أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا **"Yoksa bir tuzak mı kurmak istiyorlar?"**

Dâr'un-Nedve'de Hz. Peygambere karşı plan kurmuşlardı.

فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ **"Fakat o kafirlerin kendileri tuzağa düşeceklerdir."**

O inkârcıların tuzağı kendi aleyhlerine dönecektir.

Veya tuzaklarının vebâli kendi aleyhlerine olacaktır. Bu da Bedir savaşında öldürülmeleridir.

Veya, yaptıkları tuzak boşa çıkacaktır. Ayette "onlar" demek yeterli olabileceği hâlde "**o kâfirler**" denilmesi, küfürlerini tescil içindir.

Bu kâfirlerden murat Hz. Peygamber devrindekiler olabileceği gibi, ayetin genel ifadesi çerçevesinde bütün kâfirler de kastedilmiş olabilir.

43- أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ **"Yoksa onlar için Allah'tan başka bir ilâh mı var?"**

Yoksa onlar için kendilerine yardım eden, O'nun azabından koruyan başka bir ilah mı var?

سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ **"Allah, onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir."**

44- وَإِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَرْكُومٌ **"Gökten bir parçanın düştüğünü görseler, "Üst üste yığılmış bir bulut" derler."**

Gökten başlarına bir parça düşse bile, aşırı tuğyan ve inatlarından dolayı "üst üste yığılmış bir bulut" derler.

Ayet, **"Şayet doğrulardan isen, üstümüze gökten bir parça düşür."** (Şuara, 187) ayetinin bir cevabıdır.

45- فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ **"Artık çarpılacakları günlerine kavuşuncaya kadar onları** (kendi hallerine) **bırak."**

Çarpılacakları gün, sura ilk üfürülecek gündür.

46- يَوْمَ لاَ يُغْنِى عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلاَ هُمْ يُنْصَرُونَ **"O gün tuzakları kendilerine hiçbir fayda vermez ve kendilerine yardım da edilmez."**

Allahın azabına karşı bir yardım da görmezler.

47- وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذٰلِكَ **"Şüphesiz o zulmedenlere ondan başka da bir azap vardır."**

O zalimler için ahiret azabından başka bir azap vardır. Bundan murat,

-Kabir azabıdır.

-Veya Bedirde öldürülmeleri ve yedi yıl kıtlık çekmeleri gibi cezalardır.[7]

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لاَيَعْلَمُونَ **"Fakat onların çoğu bilmezler."**

48- وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ **"Rabbinin hükmüne sabret."**

فَإِنَّكَ بِاَعْيُنِنَا **"Çünkü sen gözetimimiz altındasın."**

Çünkü Sen, bizim korumamız altındasın. Seni görür, kollarız.

Ayetin metninde "**gözlerimiz**" ifadesi geçer. Bunun çoğul gelmesi Cenab-ı Hakkın kendisinden "biz" diye söz etmesinden ve bir de koruma sebeplerinin çokluğunu nazara vermek içindir.

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ **"Kalktığın zaman Rabbini hamd ile tesbih et."**

Herhangi bir yerden ve özellikle de uykudan kalktığında ve namaz için kalktığında Rabbine hamd ile tesbih et.

49- وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ **"Gecenin bir kısmında ve yıldızların batışı sırasında O'nu tesbih et."**

Çünkü gecede ibadet nefse daha zor gelir, riyadan da daha uzaktır. Bundan dolayı cümlede geceye vurgu yapılıp bu kelime önce kullanıldı.

Ve bir de gecenin son kısmında yıldızlar battığında da tesbih et.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Tûr sûresini okursa, onu azabından emin kılması ve cennetinde nimetlendirmesi Allah üzerine bir haktır."

---

7 Bu açıklama, ayetin ilk muhataplarına göredir. Aynı durum, emsali bütün olaylar için de söz konusudur.

NECM SÛRESİ

Necm Sûresi Mekkî'dir.
Altmış iki ayettir.

366. DERS

En Yüce Ufuk

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى "Battığı zaman yıldıza andolsun ki."

"Necm"den murat, yıldız cinsidir veya Süreyya yıldızıdır. Çünkü yıldız denildiğinde genelde Süreyya yıldızı hatıra gelir.

Ayette anlatılan,

-Yıldızın batması,

-Veya kıyamet gününde yıldızların saçılması,

-Veya doğmasıdır.

Veya "Necm" kelimesiyle Kur'anın bölümlerinden bir bölümü de anlaşılabilir. Bu durumda ayete,

"İndiği zaman Kur'anın bölümlerine yemin ederim" manası verilir.

Veya "Necm" kelimesi bitki anlamına da gelir. Bu durumda, bitkinin toprağa düşmesi veya neşv ü nema bulup yükselmesine yemin edilmiş olur.

2- مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰى "Arkadaşınız yoldan sapmadı, batıl bir şeye inanmadı."

Sahibiniz, (arkadaşınız) Muhammed doğru yoldan sapmadı ve batıl bir şeye de inanmadı.

Hitap, Kureyşedir.

Ayetten murat, Hz. Peygambere nisbet ettikleri menfi durumları red-detmektir.

3- وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى "O, hevâdan konuşmaz."

Onun Kur'anla ilgili söylediği şeyler kendi hevâ'sından değildir.

4- اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْيٌ يُوحٰى "O, ancak kendisine bildirilen bir vahiydir."

O Kur'an, veya Peygamberin söyledikleri ancak Allahın kendisine bildirdiği bir vahiydir.

Hz. Peygamber için içtihad yapmayı caiz görmeyenler bu ayetle de delil getirdiler. Buna, "içtihad etmesi vahyedildiğinde, O'nun içtihadı ve dayan-

dığı şey bir vahiy olur" şeklinde cevap verildi. Bu yorumda tam bir isabet yoktur. Çünkü o zaman bu vahiyle olur, vahiy olmaz.

5- عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوٰى "(Kur'an'ı) **ona, "şedîdü'l-kuva" (**üstün güçlere sahip olan**) öğretti."**

Bundan murat Hz. Cebraildir. Çünkü Hz. Cebrail mu'cizelerin gösterilmesinde vasıtadır.

Rivayete göre O, Hz. Lût'un kavminin beldelerini yerden göğe kaldırıp, sonra tersyüz ederek aşağıya bıraktı. Ayrıca Semud kavmine bir sayha ile haykırdığında hepsi çökmüş vaziyette ölüp gittiler.

6- ذُو مِرَّةٍ **"O, akıl ve görüşünde kuvvetlidir."**

O, akıl ve görüşünde kemâldedir.

فَاسْتَوٰى **"Derken doğruldu."**

Allahın yaratmış olduğu aslî sureti üzerine doğruldu.

Denildi ki: Hz. Peygamber dışında hiçbir peygamber O'nu aslî sureti üzere göremedi. O da iki defa gördü. Bir kere semada, bir kere de arzda.

7- وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْاَعْلٰى **"O, en yüksek ufukta idi."**

Zamir, Hz. Cebraile racidir.

8- ثُمَّ دَنَا **"Sonra yaklaştı."**

Sonra Hz. Peygambere yaklaştı.

فَتَدَلّٰى **"Derken tedelli etti."**

Ayet, Hz. Cebrailin Hz. Peygamberle beraber yükselmesini (miracını) temsildir.

Denildi ki: Sonra Cebrail sema ufkundan sarktı, Hz. Peygambere yaklaştı.

Bu yoruma göre, Hz. Cebrail mahallinden ayrılmadan Hz. Peygamber yükselmiş olur, bu da O'nun kuvvetinin şiddetini anlatır. Çünkü tedellî, meyvenin sarkması tarzında bir şeye tutulu vaziyette salıverilmektir.

9- فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى **"Onunla arasındaki mesafe, iki yay kadar veya daha az kaldı."**

Bundan murat, beraber olma melekesini temsildir ve duymayı zorlaştıran uzaklığın nefyi ile kendisine vahyedileni duyduğunun tahkîkidir.

Ayetteki zamir Cebraile râcidir.

Veya Hz. Peygamberle O'nun arasındaki mesafedir.

"Veya daha az..."

Veya "sizin takdirinize göre daha az" manasını ifade eder. Bunun bir benzeri **"O içkide ne sersemletme vardır ne de onunla sarhoş olurlar."** (Saffat, 147) ayetidir.[1]

10- فَاَوْحٰٓى اِلٰى عَبْدِهٖ مَآ اَوْحٰى "Böylece kuluna vahyettiğini vahyetti."

Hz. Cebrail, Allahın kulu olan Hz. Peygambere vahyettiğini vahyetti.

Ayette Hz. Peygamberin ismen açıktan söylenmemesi, malum olmasından dolayıdır.

"Vahyettiğini vahyetti" derken vahyedilen şeyin azametini bildirmek vardır.

Şöyle de mana verilebilir:

"Hz. Cebrail, Allahın kendisine vahyettiğini Hz. Peygambere vahyetti."

Denildi ki: Cebraile ait olduğu açıklanan bütün zamirler Allaha râci'dir.

Şöyle ki:

"Şedidü'l-kuva" ifadesi, **"Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir."** (Zâriyât, 58) ayetinde olduğu gibi düşünülebilir.

Peygambere yaklaşması, O'nun konumunu yükseltmesiyledir. Tedellisi ise, O'nu her şeyiyle Mukaddes Zâtına cezp etmesidir.

11- مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَاٰى "Kalp, gördüğünü yalanlamadı."

Hz. Peygamberin kalbi, gözünün gördüğünü yalanlamadı.

Bundan murat Hz. Cebrailin sureti olabilir veya Allahu Teâlâyı görmesidir. Yani, Hz. Peygamberin gözü, kendisine hikâye edileni yalanlamadı. Çünkü kudsî işler önce kalp ile idrak edilir, sonra kalpten göze intikal eder.

Veya şöyle denilebilir: Onun kalbi, gördüğü şeyler için "ben seni bilmedim" demedi. Şayet bunu deseydi yalan söylemiş olurdu. Çünkü onu gözüyle gördüğü gibi, kalbiyle de tanımıştı.

---

[1] Yani, buradaki "veya" ifadesi tereddüt için olmayıp "isterseniz siz buna yüz bin deyin, isterseniz de daha fazlasını söyleyin" anlamındadır. Benzeri bir durum "iki yay kadar, yahut daha az" ifadesinde vardır.

Veya mana şöyle olabilir: Kalbiyle gördüğünü gerçekten gördü. Yani, gördüğü aldatıcı bir hayal değildi.

Şu rivayet de bu manaya delâlet eder: Hz. Peygambere "Rabbini gördün mü?" diye sual edildi. "Onu kalbimle gördüm" diye cevap verdi.

12- أَفَتُمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ **"Onun gördükleri hakkında şimdi siz onunla mücadele mi ediyorsunuz?"**

13- وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ **"Andolsun onu bir başka inişte de görmüştü."**

Peygamber onu bir başka inişte de görmüştü. Bu görme de, inme ve yaklaşma şeklindeydi.

Ayette söz edilen durum, görülen (Cebrail) hakkındadır.

Denildi ki: Ayetin manası şöyle de olabilir: Peygamber O'nu bir başka defa inerken gördü.[2]

14- عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ **"Sidretü'l- Müntehâ'nın yanında."**

Sidretü'l-Münteha, mahlûkatın amel ve ilimlerinin nihayet bulduğu yerdir.

Veya **Sidretü'l-münteha**, fevkindekinin inmediği, altında olanın da çıkmadığı bir makamdır. Buna **sidre** denilmesi, bir benzetmedir. Çünkü insanlar onun gölgesinde toplanırlar.

Merfu olarak rivayet edildiğine göre, sidretü'l-münteha yedinci semadadır.

15- عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ **"Cennetü'l- Me'vâ onun yanındadır."**

Müttakiler veya şehitlerin ruhları bu cennette bulunurlar.

16- إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ **"O zaman Sidre'yi bürüyen bürümüştü."**

Bu ifadede, Sidreyi bürüyen şeyin azameti ve çokluğu nazara verilmektedir. Öyle ki bunu tavsîf edebilmek, ifade edebilmek, künhüne vakıf olabilmek mümkün değildir.

Denildi ki: Sidreyi bürüyenler, sayısı bilinemeyecek kadar çok meleklerdi. Orada Allaha ibadet ediyorlardı.

17- مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ **"Göz şaşmadı ve sınırı aşmadı."**

Hz. Peygamberin gözü, gördüğü şeylerden kaymadı ve gördüklerinden kamaşmadı.

---

2 Yani, mi'raç dönüşünde gördü. Cebrail aşağıda, peygamber yukarıda idi.

Bilakis sahih olarak yakînî bir şekilde bunları kabullendi.

Veya şöyle denilebilir:

Görmekle emrolunduğu hayret verici şeylerden gözü sapmadı ve onları aşmadı.

18- لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى **"Andolsun O, Rabbinin en büyük ayetlerinden bir kısmını gördü."**

Vallahi O, mi'raç gecesinde Rabbinin mülk ve melekut âlemlerindeki hayret verici nice büyük ayetlerini gördü.

Denildi ki: Bu ayet, "kalp gördüğünü yalanlamadı" (Necm,11) ayetinde kastedileni anlatmaktadır.

19- اَفَرَاَيْتُمُ اللّٰتَ وَالْعُزّٰى **"Şimdi siz de gördünüz değil mi o Lât ve Uzza'yı?"**

Bunlar, onların putlarıydı. **Lât**, Taifte Sakif kabilesinin veya Nahle'de Kureyş kabilesinin putu idi. Bunun etrafında tavaf yaparlardı.

Uzza, Gatafanlıların ağaçtan putu idi, ona taparlardı. Hz. Peygamber Halid Bin Velid'i görevli olarak gönderdi, o da bu putu parça parça etti. Uzza, eazz (çok aziz) kelimesinin müennes şeklidir.

20- وَمَنٰوةَ الثَّالِثَةَ الْاُخْرٰى **"Ve diğer üçüncü olan Menat'ı?"**

Menât, Hüzeyl ve Huzaa veya Sakîf kabilesinin kayadan yapılmış putu idi. Kurbanlarını bu putun yanında keserlerdi. Ayrıca, bunu şefaatçi yaparak yağmur talebinde bulunurlardı.

21- اَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْاُنْثٰى **"Erkek size de, dişi O'na mı?"**

Onlar "melekler Allahın kızlarıdır" diyorlardı. Ayet, onların bu iftiralarını reddeder.

Putları da, meleklerin heykelleri olarak değerlendiriyorlardı.

22- تِلْكَ اِذًا قِسْمَةٌ ضِيْزٰى **"Öyle ise bu çok insafsızca bir taksim."**

Kendi istemediğinizi Allaha vermekle insafsızca bir taksim yapıyorsunuz.

23- اِنْ هِىَ اِلَّآ اَسْمَآءٌ سَمَّيْتُمُوهَآ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ **"Onlar ancak sizin ve atalarınızın** (ilâh edindiğiniz şeylere) **taktığınız isimlerdir."**

O putlar, uluhiyet noktasında kendilerine "ilâh" ünvanı verdiğiniz bir

kısım isimlerden ibarettir. Çünkü, onlarda uluhiyetten hiçbir pay olmadığı hâlde "bunlar ilahlardır" diyorlardı.

Veya zamir, bu putların sıfatlarıyla ilgili olabilir. Yani "ilahtırlar, dişidirler, bize şefaatçidirler" gibi sıfatlarla bunları yad ediyorsunuz.

Veya ayet biraz önce bahsi geçen Lât-Uzza ve Menat'ın durumunu anlatmaktadır. Çünkü onlar Lât'ı ibadet edilmeye layık görüyorlardı. Menat'ta kestikleri kurbanların kendilerini Allaha yaklaştıracağına inanıyorlardı.

Bunlar gerçekte ilâh olmadıkları hâlde, siz ve ecdadınız kendi hevânızdan bunlara "ilahlar" dediniz.

مَّا أَنزَلَ اللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَانٍ **"Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir."**

Allah, bunların ilah olmalarıyla alâkalı herhangi bir delil indirmedi.

إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنفُسُ **"Onlar** (putperestler) **yalnız zanna ve nefislerin hevâsına tâbi oluyorlar."**

Onlar ancak taklid ile ve batıl bir tevehhüm ile kendilerini hak üzere zannediyorlar.

Bir de nefislerinin arzusuna uyarak böyle söylüyorlar.

وَلَقَدْ جَاءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ الْهُدَىٰ **"Andolsun ki, kendilerine Rablerinden yol gösterici gelmiştir."**

Hâlbuki onların Rabbinden kendilerine bir hidayet, yani peygamber veya kitap gelmişti, ama onu terk ettiler.

24- أَمْ لِلْإِنسَانِ مَا تَمَنَّىٰ **"Yoksa insan için temenni ettiği mi var?"**

Yani, insan için temenni ettiği yoktur. Temenni ettikleri şeyler, arzularına göre olmaz.

Bundan murat, onların

-Putları şefaatçi görmelerini,

-**"Andolsun, Rabbime döndürülürsem, şüphesiz O'nun yanında benim için en güzeli vardır."** (Fussılet, 50) ve **"Bu Kur'an, iki şehrin birinden bir büyük adama indirilseydi ya!"** (Zuhruf, 31) gibi beklentilerini reddetmektir.

25- فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ **"Oysa, ahiret de dünya da Allah'ındır."**

Dünya ve ahiretten dilediğini, dilediği kimseye verir. Hiç kimsenin dün-

ya veya ahiretle ilgili bir şeyde Allaha –haşa- tahakküm etmesi söz konusu olamaz.

26- وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِى السَّمٰوَاتِ لاَتُغْنِى شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا **"Göklerde nice melek vardır ki, onların şefaati bir fayda vermez."**

اِلاَّ مِنْ بَعْدِ اَنْ يَاْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَشَآءُ وَيَرْضٰى **"Ancak Allah'ın dilediği ve razı olduğuna izin vermesinden sonra** (fayda verir)**."**

Allahın izin verdiği ve şefaate ehil gördüğü melekler dışında, hiçbir melek hiçbir insana şefaatçi olamaz. Dolayısı ile, melekler bile ancak özel izin ve rıza ile şefaatçi olabilirken, putlar kendilerine ibadet edenlere nasıl şefaatçi olsunlar?

27- اِنَّ الَّذِينَ لاَيُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْاُنْثٰى **"Şüphesiz ahirete iman etmeyenler, meleklere dişi isimleri veriyorlar."**

28- وَمَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ **"Hâlbuki onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur."**

اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلاَّ الظَّنَّ **"Onlar ancak zanna uyuyorlar."**

وَاِنَّ الظَّنَّ لاَ يُغْنِى مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا **"Zan ise, şüphesiz hakikat namına hiçbir şey ifade etmez."**

Çünkü bir şeyin hakikati olan hak, ancak ilimle idrak edilir. Gerçek bilgide zanna asla itibar edilmez. Zanna sadece amelî (uygulamalı) hususlarda ve gerçek bilgiye ulaşmaya vesile olduğunda itibar edilir.

29- فَاَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلّٰى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ اِلاَّ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا **"Öyle ise zikrimizden yüz çeviren ve dünya hayatından başka bir şey istemeyen kimselerden yüz çevir."**

Böylesini hakka davetten ve kendisiyle ilgilenmekten yüz çevir.

Çünkü:

-Allahtan gafil olan,

-Onu anmaktan yüz çeviren,

-Bütün himmeti ve imkânlarıyla dünyaya yönelen kimseyi hakka davet etmek, ancak inadını ve batılda ısrarını artırır.

30- ذٰلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ **"İşte bu, onların ilimden ulaşabildikleridir!"**

Onların ilmi, dünyadan ileri gitmez.

Bu cümle, onların her şeyleriyle dünyaya daldıklarını bildiren bir ara cümledir.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ **"Şüphesiz Rabbin, yolundan sapanı en iyi bilendir."**

وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ **"Ve O, hidayete ereni de en iyi bilendir."**

Onlardan yüz çevirmekle ilgili emrin illetini bildirir. Yani, icabet edecek olanı ve icabet etmeyecek olanı ancak Allah bilir. Öyleyse onları davette kendini yorma. Çünkü Sana düşen ancak tebliğdir, zâten onu da ifa ettin.

367. DERS

Allahın Fiilleri

31- وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ **"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır."**

Göklerde ve yerde ne varsa, yaratma ve yönetme olarak Allaha aittir.[3]

لِيَجْزِىَ الَّذِينَ اَسَاۤؤُا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِىَ الَّذِينَ اَحْسَنُوا بِالْحُسْنٰى **"O, kötülük yapanları yaptıkları ile cezalandıracak, güzel davrananları da en güzeliyle mükafatlandıracaktır."**

Yani Allah âlemi yarattı, onu insanların amellerinin karşılığının verileceği şekilde tanzim etti.

"Güzel davrananları da en güzeliyle mükâfatlandırması"ndan murat,

-Onların cennetle mükafatlandırılmalarıdır.

-Veya amellerinin en güzeliyle karşılık görmeleridir.

-Veya en güzel amelleri sebebiyle ödüllendirilmeleridir.

32- اَلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَاۤئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلاَّ اللَّمَمَ **"Onlar, ufak kusurları dışında, büyük günahlardan ve çirkin işlerden uzak duran kimselerdir."**

Onlar, cezası büyük olan kebaîrden (büyük günahlardan) kaçınırlar.

Kebâir, kendisi hakkında vaîd (sakındırma) bulunan günahlara verilen isimdir.

Denildi ki: Kebâir, kendisine had cezası terettüp eden günahlara denilir.

Fevahiş ise, büyük günahlardan özellikle çirkin olanlara verilen isimdir.

Ayette az ve küçük günahlar müstesna tutulmuştur. Çünkü böyle günahlar, büyük günahlardan kaçınan kimseler için affedilir.

---

[3] Yani, yaratan da Odur, yöneten de O'dur. Mesela insan, kendi kalbini ve yüz trilyon hücresi içinde herhangi bir hücresindeki faaliyeti ne yaratabilir, ne de yönetebilir. En akıllı varlık bu konuda âcizse, diğerleri elbette yaratmaktan ve yönetmekten çok çok uzaktırlar.

Buradaki istisna munkatıdır.[4]

إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ **"Şüphesiz Rabbin, bağışlaması çok geniş olandır."**

Büyük günahlardan kaçınanların küçük günahlarını bağışlamakla, Rabbin çok geniş mağfiret sahibidir.

Veya O, hem küçük hem de büyük günahlardan dilediğini bağışlama hakkına sahiptir.

Bu ayetin evvelinde, kötülük yapanların cezası ve iyilik yapanların da mükâfatı anlatılmıştı. Peşinde bunun gelmesi

-Büyük günah işleyenlerin O'nun rahmetinden ümidini kesmemeleri,

-Ve Allah için ceza vermenin vücubunun yani zorunluluğunun tevehhüm edilmemesi içindir.

هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ **"O, sizi en iyi bilendir."**

O, sizin hâllerinizi sizden daha iyi bilir.

إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ **"Hani sizi arzdan meydana getirdi."**

وَإِذْ أَنْتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ **"Ve hani siz analarınızın karnında ceninler idiniz."**

O, sizin hâllerinizi ve işlerinizin nereden nereye çevrildiğini bilir.

Nitekim Âdemi yaratmakla sizi topraktan yaratmaya başladı. Sonra da sizleri analarınızın rahminde şekillendirdi.

فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ **"Öyleyse nefislerinizi temize çıkarmayın."**

Amelinizin tertemiz olduğu ve ziyadesiyle hayır yaptığınız iddiasıyla nefislerinizi medh ü sena etmeyin.

Veya günahlardan, rezil şeylerden temiz olduğunuz iddiasıyla nefislerinizi kusurdan uzak görmeyin.

هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى **"O, günahtan sakınanları en iyi bilendir."**

---

[4] Yani, ayet "büyük günahlardan ve özellikle de bunların fahiş olanlarından kaçınırlar. Ama küçük günahlardan kaçınmazlar" şeklinde anlaşılmamalıdır. Elbette küçüklerden de kaçınırlar, ama bunlardan tümüyle kaçınabilmek çok zor olduğundan bazı küçük günahları olabilir. Bunlar da taraf-ı İlâhiden bağışlanır.

Çünkü O, sizi daha Âdemin sulbünden çıkarmazdan önce sizden kimin müttaki olup olmadığını bilir.

33- اَفَرَاَيْتَ الَّذِى تَوَلّٰى "Şimdi gördün mü o yüz çevireni?"

Hakka uymaktan ve onda sebat etmekten yüz çevireni gördün mü?

34- وَاَعْطٰى قَلِيلاً وَاَكْدٰى "Azıcık verdi, sonra vermeyi kesti."

Ayetin meâlinde geçen "**sonra vermeyi kesti**" ifadesi, Arabçadaki kullanımında kazı yapan birinin sert bir kayaya rastlayınca kazmak işine son vermesinde kullanılır.[5]

Sebeb-i Nüzûl

Ekser müfessirlerin beyanına göre, ayet Velid Bin Muğire hakkında inmiştir.

Velid Bin Muğire Hz. Peygambere tâbi olmuştu. Müşriklerden biri kendisini ayıplayıp "Büyüklerin dinini bıraktın ve onların dalalette olduğunu söyledin!" dedi. Velid, "Allahın azabından korkuyorum" diye cevap verdi. Müşrik, malından bir kısmını verirse ona gelecek cezayı yüklenme garantisi verdi. Bunun üzerine Velîd dinden döndü ve anlaştıkları maldan bir kısmını verdi, ama geri kalanına cimrilik yaptı.

35- اَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرٰى "Yanında gayb'ın ilmi var da onunla mı görüyor?"

Arkadaşının onun günahını yükleneceğini nereden biliyor?

36- اَمْ لَمْ يُنَبَّاْ بِمَا فِى صُحُفِ مُوسٰى "Yoksa haber verilmedi mi Musa'nın sahifelerinde yazılı olanlar?"

37- وَاِبْرٰهِيمَ الَّذِى وَفّٰى "Ve çok vefakâr olan İbrahim'in (sahifelerindekiler?)**"**

İbrahim, iltizam ettiği ve kendisine taraf-ı ilâhîden emredilen ne varsa hepsini yerine getirdi.

Veya Allah ile yaptığı ahde uymada hassas bir şekilde vefa gösterdi.

Hz. İbrahimle ilgili vefâ özelliğinin bu şekilde nazara verilmesi, başkasının tahammül edemeyeceği şeylere tahammül göstermesindendir. Mesela,

---

[5] Bazı insanlar da böyledir. Kolay zamanda İslâmı yaşar, ama zor güne gelince dönüverir.

-Nemrudun ateşine karşı sabır gösterdi. Ateşe atıldığında Cebrail yanına gelip "bir ihtiyacın var mı?" diye sordu. "Sana ihtiyacım yok.." dedi.

-Oğlunu Allah yolunda kurban etme imtihanında muvaffak oldu.

-Her gün bir fersah mesafe kat edip misafir bulursa davet eder, bulmazsa oruca niyetlenirdi.

Ayette Hz. Musa'nın önce nazara verilmesi O'na verilen sahifeler, yani Tevrat, Arablar nezdinde daha meşhur ve daha büyük olmasındandır.

38- اَلاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى "Ki, hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü yüklenmez."

Sanki "onların sahifelerinde ne var?" diye sorulmuş ve böyle cevap verilmiştir.

Ayetin manası şöyledir: Hiç kimse başkasının günahıyla cezalandırılmaz.

Bu ayet **"Kim bir canı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibidir."** (Maide, 32) ayetiyle ve Hz. Peygamberin "Her kim kötü bir çığır açsa, hem kendi günahını yüklenir hem de kıyamet gününe kadar bununla amel edenin günahını yüklenir" hadisiyle çelişmez. Çünkü bunlar kötülüğe rehberlik yapmak ve sebebiyet vermek olduğundan yine onun günahı sayılır.[6]

39- وَاَنْ لَيْسَ لِلاِنْسَانِ اِلاَّ مَاسَعٰى "Doğrusu insan için ancak çalıştığı vardır."

Hiç kimse başkasının günahıyla cezalandırılmadığı gibi, onun fiiliyle de sevap kazanmaz.

"Ölen kişi adına yapılan sadaka ve hac ölüye fayda verir" şeklinde gelen rivayetler, ölü namına bunları yapmaya niyet eden kimsenin, onun nâibi (vekili) gibi olmasındandır.

40- وَاَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرٰى "Ve çalışması da ilerde görülecektir."

---

6 Yani, suçun şahsîliği esastır. Ama "**sebep olan o işi yapmış gibidir**" sırrıyla, başkalarının günah ve suç işlemesine rehberlik yapan, sebebiyet veren kişi aynen onların günah ve suçuna ortaktır. Böyle olunca, yine kendi günahını çekmiş olacaktır.

41- ثُمَّ يُجْزٰيهُ الْجَزَآءَ الْاَوْفٰى **"Sonra ona karşılığı tastamam verilecektir."**

42- وَاَنَّ اِلٰى رَبِّكَ الْمُنْتَهٰى **"Ve şüphesiz en son varış, Rabbinedir."**

Mahlukatın nihayeti ve dönüşü Rabbinedir.

43- وَاَنَّهُ هُوَ اَضْحَكَ وَاَبْكٰى **"Doğrusu güldüren de O, ağlatan da."**

44- وَاَنَّهُ هُوَ اَمَاتَ وَاَحْيَا **"Öldüren de O, dirilten de."**

Öldürmeye ve diriltmeye O'ndan başkası güç yetiremez. Çünkü, mesela kâtil, maktulün bünyesine zarar verir. Ölüm ise o esnada âdeten Allahın yaratmasıyla meydana gelir.

45- وَاَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى **"Şüphesiz erkeği, dişiyi eş olarak yaratan da O'dur."**

46- مِنْ نُطْفَةٍ اِذَا تُمْنٰى **"Atıldığı zaman bir nutfeden."**

47- وَاَنَّ عَلَيْهِ النَّشْاَةَ الْاُخْرٰى **"Şüphesiz tekrar diriltmek de O'na aittir."**

Va'dine vefa olarak ölümden sonraki diriltmek O'na aittir.

48- وَاَنَّهُ هُوَ اَغْنٰى وَاَقْنٰى **"Şüphesiz zengin eden de O, sermaye veren de."**

49- وَاَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرٰى **"Doğrusu Şi'râ yıldızının Rabbi O'dur."**

Şi'ra ve Ğumeysa, parlak iki yıldızın ismidir. Şi'ra, diğerinden daha parlak idi. Hz. Peygamberin ecdadından Ebu Kebşe buna ibadet etmiş ve putlara tapma hususunda Kureyşe muhalefette bulunmuştu. Bundan dolayı Hz. Peygambere "Ebu Kebşenin oğlu" diyorlardı.

Burada Cenab-ı Hakkın "**Şi'ra yıldızının Rabbi**" diye tahsisen anlatılması, Hz. Peygamberin müşriklere muhalefette Ebu Kebşe'ye muvafakat etmekle beraber, ibadette muhalif olduğunu hissettirmek içindir.[7]

50- وَاَنَّهٗۤ اَهْلَكَ عَادًا الْاُوْلٰى **"Âd-ı ûlâ'yı O helak etti."**

---

[7] Benzeri bir durumu **"Öyleyse bu Beytin Rabbine ibadet etsinler."** (Kureyş, 3) ayetinde görürüz. İslâm, Ka'beye değil Ka'benin Rabbine ibadeti getirir. Şi'ra yıldızına değil, onun Rabbine ibadet edilmesini emreder.

Âd-ı Ûlâ, Âd kavminin kadîm olanlarıdır. Bunlar, Hz. Nûhun kavminden sonra helâk edilen ilk ümmetlerden olmuştur.

Denildi ki: Âd-ı Ûlâ, Hz. Hûd'un kavmidir. Âd-ı Uhrâ ise İrem halkıdır.

51- وَثَمُودَا "Ve Semûd'u da."

فَمَآ اَبْقٰى "Bunlardan geriye bir şey bırakmadı."

52- وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ "Önceden de Nûh kavmini (helak etmişti)**."**

Âd ve Semud'dan önce de Nûh kavmini helâk etmişti.

اِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ اَظْلَمَ وَاَطْغٰى "Gerçekten onlar daha zalim ve daha azgınlardı."

Nûh'un kavmi Âd ve Semud kavminden daha zalim ve daha taşkın idi. Çünkü Hz. Nûha eziyet ediyorlar, halkı ondan ürkütüyorlardı. Hareket edemeyecek hâle gelinceye kadar O'na vuruyorlardı.

53- وَالْمُؤْتَفِكَةَ اَهْوٰى "O, "Mu'tefike"yi de kaldırıp yere çarptı."

Bundan murat Hz. Lût'un kavminin beldeleridir. Bunların üstü altına getirilmişti. Beldeleri semaya yükseltilip aşağıya çevrilmişti.

54- فَغَشّٰيهَا مَا غَشّٰى "Ve onları neler kapladı neler!"

Ayette, onlara isabet eden cezanın dehşetini ve hepsine şümulünü göstermek vardır.

55- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارٰى "O halde Rabbinin hangi nimetinden kuşku duyuyorsun?"

Hitap, Hz. Peygamberedir.

Veya herkesedir.

Bu ayetlerde sayılanlar her ne kadar hem nimet hem de nikmet (azap) olsa da, ayette nimet cihetine dikkat çekilmiştir. Çünkü, anlatılan bu azap ayetlerinde ibret alanlar için ibretler ve öğütler vardır. Ayrıca, bu olaylar, peygamberler ve mü'minler açısından birer intikamdır.[8]

56- هٰذَا نَذِيرٌ مِنَ النُّذُرِ الْاُولٰى "Bu da önceki uyarıcılardan bir uyarıcıdır."

---

8 Böyle olunca, bunlar da birer nimettir.

Yani bu Kur'an önceki devirlerde gelen uyarıcılar cinsindendir.

Veya Hz. Peygamber önceki uyarıcılar sınıfından bir uyarıcıdır.

57- اَزِفَةِ الْاٰزِفَةُ "Yaklaşan yaklaştı."

"Saat (kıyamet) **yaklaştı."** (Kamer, 1) ayetinde de nazara verildiği üzere, vasfı anlatılan kıyamet vakti artık yaklaştı.

58- لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ كَاشِفَةٌ "Onu Allah'tan başka açacak kimse yoktur."

Meydana geldiğinde Allah dışında hiçbir varlık, onu gidermeye muktedir olamaz. Allah da onu ibtal etmez.[9]

Veya şu anda Allahtan başka kimse onu te'hir edemez.

Veya onun vaktini Allah'dan başka kimse bilemez. Çünkü O'nun dışında kimse ona muttali olamaz.

59- اَفَمِنْ هٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ "Şimdi siz bu sözden mi hayret ediyorsunuz?"

Siz inkâr ile bu Kur'ana mı şaşıyorsunuz?

60- وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ "Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz?"

Alay ederek gülüyor, ihmalleriniz ve taşkınlıklarınız karşısında üzüntüden ağlamıyorsunuz!

61- وَاَنْتُمْ سَامِدُونَ "Ve siz kendinizce eğleniyorsunuz!"

Siz işin ciddiyetinde değilsiniz.

Veya kibirlenmektesiniz. Ayetin metninde geçen "**Samid**" kelimesi, başını diken deve için kullanılır.

Veya insanlar bu Kur'anı dinlemesinler diye şarkılarla onları oyalıyorsunuz.

62- فَاسْجُدُوا لِلّٰهِ وَاعْبُدُوا "Haydi Allah için secdeye varın ve ibadet edin."

Batıl mabutlara değil, sadece O'na ibadet edin!

Hz. Peygamber şöyle buyurur: Her kim Necm sûresini okusa Muhammedi Mekkede tasdik ve inkâr edenler sayısınca kendisine hasene verilir."

---

9 Çünkü, kıyameti vaat eden ve getiren zaten O'dur.

KAMER SÛRESİ

Kamer Sûresi Mekkî'dir.
Elli beş ayettir.

368. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ **"Saat** (kıyamet) **yaklaştı."**

وَانْشَقَّ الْقَمَرُ **"Ay yarıldı."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre kâfirler Hz. Peygamberden bir mu'cize talep ettiler, bunun üzerine ay inşikak edip yarıldı.

Denildi ki: Ayetin manası şöyle de olabilir: Ay, kıyamet günü inşikak edecek.

2- وَاِنْ يَرَوْا اٰيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ **"Bir ayet görseler yüz çevirirler ve "bu, süregelen bir sihirdir" derler."**

Onlar, bir mu'cize görseler üzerinde düşünmekten ve ona inanmaktan yüz çevirirler.

Böyle demeleri daha evvelinde de peşpeşe ayetler ve mu'cizeler görmelerine delâlet eder.

Ayet metnindeki **"Sihr-i müstemir"** ifadesi, **"süregelen bir sihir"** manasını ifadesinin yanında.

-"Sağlam bir sihir,"

-Veya "geçici bir sihir" manasına da gelebilir.

3- وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا اَهْوَاءَ هُمْ **"Yalanladılar ve hevâ'larına uydular."**

Bu, hak kendilerine zuhur ettikten sonra şeytanın tezyini ile onu reddetmektir.

Onların yalanlamaları ve hevâlarına uymalarının geçmiş zaman sığasıyla anlatılması, böyle hareketin onların kadîm (eskiden beri devam eden) bir âdetleri olduğunu hissettirmek içindir.

وَكُلُّ اَمْرٍ مُسْتَقِرٌّ **"Hâlbuki her iş yerini bulacaktır."**

Her iş eninde sonunda belli bir akıbete varır.

-Bu, dünyada yüzüstü bırakılmak veya yardım görmek,

-Ahirette ise şekavet veya saadet şeklinde tecelli eder.

Çünkü bir şey nihaî gayesine vardığında sebat ve istikrar bulur.[1]

4- وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَافِيهِ مُزْدَجَرٌ **"Andolsun ki onlara kötülükten vazgeçirecek nice önemli haberler gelmiştir."**

Andolsun ki, Kur'anda onlara, Allahın azap vermesinden ve vaîdlerinden sakındıracak önceki devirler veya ahiretle ilgili önemli haberler gelmiştir.

5- حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ **"Bunlar tam bir hikmettir."**

Bunlar, kendisinde hiçbir halel olmayan tam bir hikmettir.

فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ **"Fakat uyarılar fayda vermiyor."**

Bu, nefiy olabildiği gibi "ama uyarılar ne fayda veriyor?" şeklinde soru da olabilir.

6- فَتَوَلَّ عَنْهُمْ **"O hâlde sen de onlardan yüz çevir."**

Uyarmanın onlara fayda vermediğini bildiğinde, kendilerinden yüz çevir.

يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نُكُرٍ **"O gün davetçi, görülmemiş bir şeye onları çağırır."**

Bu **davetçi**, Hz. İsrafil'dir. Bu **görülmemiş şey**, kıyamet gününün dehşetidir. **"Görülmemiş"** denilmesi daha evvelinde nefislerin bildiği, tanıdığı bir durum olmamasındandır.

Bunun davet (çağrı) ile ifade edilmesi "kün feyekun" misali olabilir.[2]

7- خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ **"Gözleri düşkün bir hâlde, sanki dağılmış çekirgeler gibi kabirlerden çıkarlar."**

O günün dehşetinden, kabirlerinden korku ve zilletle çıkarlar.

Kabirlerinden çıkan bu insanların çekirgelere benzetilmesi,

-Sayıca çok olmaları,

---

1 Mesela küçük bir çekirdek, uzun bir yolculuktan sonra, meyvedar bir ağaç olur. Başlangıçta tek hücre olan insan, yıllar sonra yüz trilyon hücreden meydana gelen küçük bir âlem hâline gelir...

2 Yani, Allah, bir şeyin olmasını murat edince "ol" der ve o şey olur.

-Dalgalanma hâlinde bulunmaları,

-Ve her tarafa yayılmaları yönündendir.

8- مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ **"O çağırana koşarak gelirler."**

يَقُولُ الْكَافِرُونَ هٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ **"Kâfirler der: Bu çok zor bir gün!."**

9- كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ **"Onlardan önce Nûh'un kavmi yalanlamıştı."**

فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا **"Kulumuzu yalanladılar."**

Ayetin bu kısmı, icmâlden sonra tafsildir.[3]

Denildi ki: Mana şöyle de olabilir: Bir yalanlamanın peşinde onlar da yalanladılar. Onlardan yalanlayan her bir nesilden sonra, yalanlayan başka bir nesil geldi.

Veya, peygamberleri yalanladıktan sonra, O'nu da yalanladılar.

وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ **"Bir mecnun" dediler ve alıkonuldu."**

O'na –haşa- "mecnun" deyip, çeşit çeşit eziyetlerle tebliğden sakındırıldı.

Denildi ki: Bu ifade, onların "**mecnun**" demelerinin devamı da olabilir. Yani, "O, cinlerin kendisini kontrol altına aldığı bir mecnundur."

10- فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ **"O da Rabbine, "Ya Rabbi! Mağlup oldum, bana yardım et" diye dua etti."**

"Onlardan benim için intikam al."

Hz. Nûhun bu bedduası, onlardan ümidi kestikten sonradır.

Rivayete göre, onlardan biri Hz. Nûhla karşılaşınca boğazına sarılıyor, bayıltıncaya kadar sıkıyordu. Hz. Nûh ayıldığında "Allahım, kavmimi bağışla. Çünkü onlar bilmiyorlar" diyordu.

11- فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ **"Biz de dökülürcesine yağan bir yağmurla sema kapılarını açtık."**

"**Sema kapılarının açılması**" yağan yağmurun çokluğunu ve şiddetini anlatan bir temsildir.

12- وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا **"Yeri de kaynaklar halinde fışkırttık."**

---

[3] Yani, evvelinde Nûh kavminin yalanladığı anlatıldı. Bununla da işin ayrıntısına girildi.

Arzın her yerinden sular fışkırttık.

فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ **"Derken sular takdir edilmiş bir iş için birleşti."**

Böylece, gök ve yerin suları Allahın ezelde takdir ettiği şekilde, herhangi bir farklılık olmadan bir araya geldi.

Böylece Nûhun kavminin tufanla helâki, Allahın takdir ettiği şekilde gerçekleşti.

13- وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ **"Nûh'u da çivilerle perçinli levhalardan oluşan gemiye bindirdik."**

14- تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ **"Nankörlük edilene** (Nûh'a) **bir mükafat olmak üzere gemi, gözetimimiz altında akıp gidiyordu."**

Gemi, korumamız altında akıp gidiyordu.

Bunu, Nûhu inkârlarına bir ceza olarak yaptık. Çünkü Hz. Nûh onlara bir nimet idi, ama onlar nankörlük ettiler. Çünkü her nebi, ümmetine Allahtan bir nimet ve rahmettir.

15- وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً **"Andolsun, biz onu bir ayet olarak bıraktık."**

Biz gemiyi veya Nûhun kavmine verilen cezayı, ibret alınan bir alâmet kıldık. Çünkü bu, şüyu buldu ve âlemde meşhur oldu.

فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ **"Var mı düşünüp öğüt alan?"**

16- فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ **"Azabım ve uyarılarım nasılmış** (gördüler)**!"**

Buradaki soru, İlâhî azabın ve uyarıların büyüklüğünü anlatır ve tehdid manası taşır.

17- وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ **"Andolsun biz Kur'ân'ı öğüt almak için kolaylaştırdık."**

Onda çeşit çeşit öğütler ve ibretler anlatmak suretiyle kendisinden istifade edilmesini kolaylaştırdık.

Veya mana şöyle olabilir: Onu muhtasar ve lafızlarını tatlı kılarak ezberlenmesini kolaylaştırdık.

فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ **"Var mı düşünüp öğüt alan?"**

18- كَذَّبَتْ عَادٌ **"Ad kavmi yalanladı."**

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ **"Azabım ve uyarılarım nasılmış** (gördüler)**!"**

Azap kendilerine gelmezden önce, uyarılarım onlara gelmişti.

Veya şu mana olabilir: "Kendilerinden sonra gelenlere, onlara azabım ile ilgili uyarılarım nasıl oldu?"

19- إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ **"Biz onların üstüne, uğursuzluğu sürekli bir günde gürültülü ve dondurucu bir rüzgâr gönderdik."**

Sarsar, rüzgarın soğukluğunu veya sesinin şiddetini anlatır. Bu rüzgâr, onları helâk edinceye kadar devam etti.

Veya bu rüzgâr, onların hepsine, büyüğüne küçüğüne gönderildi, geride kimseyi bırakmadı.

20- تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ **"O rüzgâr, sökülmüş hurma kütükleri gibi, insanları yere seriyordu."**

Rivayete göre, şiddetli rüzgâr kendilerini kuşatınca çukurlara, hendeklere girdiler, birbirlerine tutundular. Rüzgâr onları oralardan çıkardı, hepsini cansız yere serdi.

Denildi ki: Rüzgâr başlarını kopardığı ve cesetlerini fırlattığı için hurma kütüklerine benzetildiler.

21- فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ **"Azabım ve uyarılarım nasılmış** (gördüler)**!"**

Bunun tekrarı, işin dehşetini göstermek içindir.

Denildi ki: Birinci ayet, onların dünyadaki başlarına gelenle alakalıdır. İkincisi ise, ahirette başlarına gelecek olanla alakalıdır. Nitekim onların kıssaları hakkında başka ayette şöyle denilmiştir:

"Biz de onlara dünya hayatında zillet azabını tattırmak için o uğursuz günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik. Ahiret azâbı elbette daha zillet vericidir." (Fussılet, 16)

22- وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ **"Andolsun biz Kur'ân'ı öğüt almak için kolaylaştırdık."**

فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ **"Var mı düşünüp öğüt alan?"**

23- كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ **"Semûd o uyarıları yalanladı."**

Semud kavmi uyarıları ve verilen öğütleri yalanladı.

Buna, "uyarıcıları" yani "peygamberleri yalanladı" manası da verilebilir.

24- فَقَالُوٓا۟ اَبَشَرًا مِّنَّا وَاحِدًا نَّتَّبِعُهٓۥٓ **"Dediler: Bizden bir insana mı tabi olacağız?"**

"**Bizden bir insana mı tabi olacağız?**" demelerinde, "Onun bizden bir üstünlüğü yok. Tek başına. Etrafında adamları yok. Sıradan biri, eşraftan değil" gibi manalara işaretler vardır.

اِنَّآ اِذًا لَّفِى ضَلَٰلٍ وَسُعُرٍ **"O takdirde biz apaçık bir dalalete ve ateşe düşmüş oluruz."**

Tam tersinden değerlendirerek, O'na uymaları hâlinde dalâlette ve ateşte olacaklarını söylediler.[4]

Ayet metninde geçen **"su'ur"** kelimesi ateşi ifade ettiği gibi, cünunu da ifade edebilir. O zaman mana şöyle olur: "Ona uyarsak yoldan çıkar, delilik etmiş oluruz."

25- ءَاُلْقِىَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنۢ بَيْنِنَا **"Aramızdan zikir ona mı verildi?"**

İçimizde buna çok daha layık olanlar varken, kitap veya vahiy O'na mı verildi?

بَلْ هُوَ كَذَّابٌ اَشِرٌ **"Doğrusu o, şımarık bir yalancıdır."**

26- سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَّنِ الْكَذَّابُ الْاَشِرُ **"Yarın onlar şımarık yalancının kim olduğunu bilecekler."**

Azap başlarına geldiğinde veya kıyamet günü kimin şımarık yalancı olduğunu bilecekler.

Şımarıklığın kimi hakkı inkâra ve batılı aramaya sevkettiğini, "şımarık yalancı"nın Hz. Salih mi yoksa O'nu yalanlayanlar mı olduğunu görecekler.

27- اِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَّهُمْ **"Biz onlara, kendilerini imtihan etmek için dişi deveyi göndereceğiz."**

فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ **"Onun için sen onları gözet ve sabırlı ol."**

Onların ezalarına karşı sabret.

---

4 Hâlbuki uymamaları durumunda dalâlette ve ateşte olacaklardır.

28- وَنَبِّئْهُمْ اَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ **"Onlara, suyun** (deve ile) **kendileri arasında** (nöbetleşe) **paylaştırıldığını bildir."**

Bir gün deveye, bir gün de onlara.

كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ **"Her su nöbetinde, sahibi hazır bulunsun."**

Deve sahipleri de su nöbetinde hazır olsun. Veya ona bedel, başkası hazır olsun.

29- فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطٰى فَعَقَرَ **"Derken arkadaşlarına bağırdılar, o da bıçağı çekerek deveyi kesti."**

30- فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ **"Azabım ve uyarılarım nasılmış** (gördüler)**!"**

31- اِنَّا اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً **"Biz, onların üzerine tek bir sayha gönderdik."**

Bu, Cebrailin sayhasıydı

فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ **"Onlar, ağılcının topladığı çalı çırpı kırıntıları gibi kırılıp dökülüverdiler."**

Ağıl çırpısı gibi kırık-dökük bir hâle geldiler.

Veya davar sahiplerinin kışın hayvanlarına vermek üzere topladıkları kuru ot yığını hâline geldiler.

32- وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ **"Andolsun biz Kur'ân'ı öğüt almak için kolaylaştırdık."**

فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ **"Var mı düşünüp öğüt alan?"**

33- كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ **"Lût kavmi uyarıları yalanladı."**

34- اِنَّا اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا **"Biz de üzerlerine taşlar savuran bir rüzgâr gönderdik."**

اِلَّآ اٰلَ لُوطٍ **"Yalnız Lût'un ehli müstesna."**

نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ **"Seher vakti onları kurtardık."**

Onlara taş yağdıran bir rüzgâr gönderdik.

35- نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا **"Katımızdan bir nimet olarak."**

Ayetin bu kısmı, kurtarmanın illetini bildirir.

كَذٰلِكَ نَجْزِى مَنْ شَكَرَ **"Şükredenleri işte böyle mükâfatlandırırız."**

Nimetimize iman ve tâatle karşılık verenleri biz böyle mükâfatlandırırız.

36- وَلَقَدْ اَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا **"Lût, bizim onları cezalandırmamıza karşı uyarmıştı."**

فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ **"Fakat uyarıları şüpheyle karşıladılar."**

Şüpheye düşerek uyarıları yalanladılar.

37- وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهٖ **"Andolsun, onlar onun misafirlerinden murad almaya kalkıştılar."**

Onlarla fücurda bulunmak istediler.

فَطَمَسْنَآ اَعْيُنَهُمْ **"Biz de onların gözlerini silme kör ettik."**

Biz de onların gözlerini ortadan kaldırdık, yüzün diğer kısımlarıyla aynı hâle getirdik.

Rivayete göre, Hz. Lût'un kavmi zorla O'nun evine girdiklerinde Hz. Cebrail bir kanat hareketiyle yüzlerini dümdüz ediverdi, hepsi âmâ hâle geldiler.

فَذُوقُوا عَذَابِى وَنُذُرِ **"Haydi azabımı ve uyarılarımı tadın!"**

Onlara meleklerin diliyle böyle dedik.

Veya bu söyleyiş hâl diliyle de olabilir.

38- وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ ۚ **"Andolsun, onlara sabah erkenden kalıcı bir azap geldi."**

39- فَذُوقُوا عَذَابِى وَنُذُرِ **"Haydi azabımı ve uyarılarımı tadın!"**

40- وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ **"Andolsun biz Kur'ân'ı öğüt almak için kolaylaştırdık."**

فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ۚ **"Var mı düşünüp öğüt alan?"**

Bu ifadenin bu sûrede anlatılan her kıssada tekrarı,

-Her peygamberi yalanlamanın azabı gerektirdiğini,

-Ve her kıssayı duymanın öğüt ve ibret almaya vesile olduğunu hissettirmek,

-Ayrıca muhataplarının yanlışa düşmemeleri ve gaflette bulunmamaları için tekrar be tekrar tenbihte bulunmak içindir.

(Rahmân, 13) ve (Mürselat, 15...) ayetleri ve benzerlerinin tekrarında da aynı nükteler vardır.[5]

41- وَلَقَدْ جَآءَ اٰلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ۚ **"Andolsun âl-i Firavna da uyarılar geldi."**

Ayette **âl-i Firavn** yani "Firavun hânedanı" denilip Firavunun söylenmemesi onun evleviyetle buna dâhil olduğunun bilinmesindendir.

42- كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا كُلِّهَا **"Onlar bütün âyetlerimizi yalanladılar."**

Bunların dokuz mu'cize olduğu başka ayette anlatılmıştır.[6]

فَاَخَذْنَاهُمْ اَخْذَ عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ **"Biz de onları mutlak güç ve iktidar sahibinin yakalaması gibi yakaladık."**

43- اَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ اُولٰٓئِكُمْ **"Sizin kâfirleriniz onlardan daha mı hayırlı?"**

Ey Arab topluluğu! Sizin kâfirleriniz kuvvet ve silah yönünden veya Allah katında itibar ve din yönünden bu anlatılan kâfirlerden daha mı hayırlı?

اَمْ لَكُمْ بَرَآءَةٌ فِى الزُّبُرِ ۚ **"Yoksa sizin için kitaplarda bir berat mı var?"**

Yoksa semavî kitaplarda sizin için "bunlardan kâfir olanlar azaptan emindirler" şeklinde bir hüküm mü var?

44- اَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنْتَصِرٌ **"Yoksa onlar, "Biz yardımlaşan** (güçlü) **bir topluluğuz" mu diyorlar?"**

45- سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ **"O topluluk yakında bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır."**

Bu, Bedir gününde tahakkuk etti. (Gaybtan haber olması cihetiyle) peygamberlik delillerindendir.

Hz. Ömer'den şöyle nakledilir: Bu ayet nazil olduğunda, bundan muradın ne olduğunu bilmiyordum. Bedir günü geldiğinde gördüm ki,

---

5 Rahmân suresindeki ibare otuz bir, Mürselat suresindeki ibare ise on defa tekrarlanmaktadır.

6 Bkz. İsra 101 ve Neml 12.

Rasûlullah zırhını giyiyor ve bu ayeti okuyordu. O zaman muradın ne olduğunu bildim.

46- بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ **"Hayır, kıyamet, onların** (görecekleri asıl azabın) **vaktidir."**

Doğrusu onların asıl azaplarının zamanı, kıyamettir. Dünyada başlarına gelen, o azabın öncüsü ve habercisidir.

وَالسَّاعَةُ اَدْهٰى وَاَمَرُّ **"Kıyamet** (azabı) **daha müthiş ve daha acıdır."**

Kıyamet randevusu onlar için daha dehşetlidir. Devası olmayan, kurtuluşu bulunmayan tam bir felâkettir.

47- اِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِى ضَلاَلٍ وَسُعُرٍ **"Şüphesiz mücrimler, dalalet ve ateşler içindedirler."**

Mücrimler dünyada haktan bir uzaklık içinde ve ahirette de ateştedirler.

48- يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِى النَّارِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ **"Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine** (denilir)**: "Sakar'ın** (Cehennemin) **dokunuşunu tadın!."**

Onlara "cehennem ateşinin hararetini ve elemini tadın" denilir. Çünkü o ateşin dokunması, ondan elem duymaya bir sebeptir.

Sakar, cehennemin isimlerindendir.

49- اِنَّا كُلَّ شَىْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ **"Gerçekten biz, her şeyi bir kaderle yarattık."**

Biz her şeyi hikmetin gereğine dayalı bir şekilde takdir ettik.

Veya "biz her şeyi vukuundan önce levh-i mahfuzda yazılı olarak belirledik.

50- وَمَا اَمْرُنَآ اِلاَّ وَاحِدَةٌ **"Emrimiz ancak bir tek emirdir."**

O da zahmetsiz, meşakkatsiz bir tek fiille veya "ol" emriyle icad etmektir.

كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ **"Göz kırpması gibidir."**

Bu, kolaylık ve süratte göz açıp kapama gibidir.

51- وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا اَشْيَاعَكُمْ **"Andolsun biz, sizin emsalinizi helak ettik."**

Andolsun ki, sizden önce küfürde benzerleriniz olan nicelerini helak ettik.

فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ **"Var mı düşünüp öğüt alan?"**

52- وَكُلُّ شَىْءٍ فَعَلُوهُ فِى الزُّبُرِ **"İşledikleri her şey, kitaplarda kayıtlıdır."**

Yapmış oldukları herşey hafaza meleklerinin kayıtlarında yazılıdır.

53- وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌ **"Küçük, büyük hepsi satır satır yazılmıştır."**

Küçük-büyük amel olarak ne yapmışlarsa hepsi levh-i mahfuzda yazılıdır.

54- اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِى جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ **"Şüphesiz müttakiler cennetlerde, ırmak başlarındadırlar."**

55- فِى مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ **"Muktedir bir hükümdarın nezdinde, sıdk meclisindedirler."**

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim gün aşırı Kamer sûresini okusa, Allah onu kıyamet gününde yüzü ayın ondördü gibi parlar vaziyette haşreder."

RAHMÂN SÛRESİ

Rahmân Sûresi Mekkî'dir. Medenî olduğuna dair rivayetler de vardır. Veya bir kısmı Mekkî, bir kısmı Medenî'dir. Yetmiş sekiz ayettir.

369. DERS

Rahmanın Nimetleri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- اَلرَّحْمٰنُ "Rahmân."

Sûre, dünyevî ve uhrevî nimetleri saymaya tahsis edildiğinden, başında Cenab-ı Hakkın Rahmân ismi yer aldı.

2- عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ "Kurân'ı öğretti."

İlk olarak da dinî nimetlerin aslı ve en büyüğü olan Kur'an nimeti, onun indirilmesi ve talimi nazara verildi. Çünkü Kur'an,

-Şerîatın kaynağı,

-Vahyin en büyüğü,

-Ve kitapların en azîzidir.

Zira o, i'cazıyla ve diğer kitapların hülasasına müştemil bulunmasıyla, hem kendisinin doğruluğunu gösterir, hem de onların doğruluğuna şehâdet eder.

3- خَلَقَ الْاِنْسَانَ "İnsanı yarattı."

4- عَلَّمَهُ الْبَيَانَ "Ona beyanı öğretti."

İnsanı diğer canlılardan ayıran özellik beyan'dır. **Beyan**, içinde olanları ifade edebilmek ve idrak ettiklerini başkalarına da anlatabilmektir.

Bu sayede insan,

-Vahiy yoluyla aldıklarını,

-Ulaştığı gerçekleri,

-Dinden öğrendiklerini başkalarıyla paylaşır.

Üstteki ayetlerde ardarda gelen Rahmânın Kur'anı talim etmesi, insanı yaratması, ona beyanı öğretmesi, birbirine atfedilmemiştir. Bu, nimetleri sayma metoduna daha uygun olmasındandır.

5- اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ "Güneş ve ay bir hesab iledir."

Güneş ve ay kendi yörüngelerinde belli bir hesapla akar giderler. Bu sayede

-Şu süfli (aşağı) âlemin işleri düzgün bir şekilde devam eder.

-Mevsimlerin, gece ve gündüzün farklılıkları meydana gelir.

-Yılların hesabı bilinir.

6- وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ "Bitki ve ağaç secde ederler."

Bitki ve ağaç, mükellef olan insanların iradî olarak boyun eğmeleri gibi, Allahın onlardan murat ettiği şeylere fıtrî olarak boyun eğerler.

Evvelinde Allahın Kur'anı öğrettiği ve insanı yarattığı nazara verilmişti. Normalde burada da "Allah güneş ve ayı yürüttü, bitkiyi ve ağacı secde ettirdi" denilebilirdi. O zaman bu cümleler hem evveline hem sonrasına mutabık da olurdu. Lakin güneş ve ayın, bitki ve ağacın Allaha nisbeti o kadar açık ki, bunu doğrudan ifadeye bile lüzum olmadığını hissettirmek için mücerret olarak anlatıldı.

Bunların atıfla birbirine bağlanmaları, ulvî ve süflî cisimlerin hâllerinde görülen değişikliklerin Allahın takdîr ve tedbiriyle olduğunu göstermede müşterek olmalarındandır.

7- وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا "Semayı da yükseltti."

Semayı, hem mahal hem mertebe olarak yükseltti. Çünkü sema,

-Allahın mukadderatının menşeidir.

-Ahkâmını oradan indirir.

-Meleklerin meskenidir.

وَوَضَعَ الْمِيزَانَ "Ve mizanı koydu."

Her birine layık olduğunu vermek suretiyle adaleti vaz etti. Her hak sahibine hakkını verdi. Böylece âlem bir sisteme girdi, herşey istikamet üzere oldu. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Gökler ve yer adaletle ayakta durur."

Veya bundan murat, insanların kullandıkları terazî gibi ölçü âletleridir. Sanki, hükümlerin sudur ettiği yer olarak semanın yüksekliğini nazara verince, arzı da

-Kendisiyle farklılıkların ortaya konduğu,

-Mikdarların bilindiği,

-Hakların ve ödevlerin adil bir şekilde tanzim edildiği bir şeyle vasfetmeyi murat etti ve teraziyi nazara verdi.

8- اَلاَ تَطْغَوْا فِى الْمِيزَانِ **"Sakın mizanda taşkınlık etmeyin."**

9- وَاَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ **"Ölçmeyi adaletle yapın."**

وَلاَ تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ **"Ve mizanda eksiklik yapmayın."**

Çünkü mizanın hakkı, eksiksiz bir şekilde tartmaktır. Vaz edilmesinden maksad budur.

Farklı üslûblarla mizanın hakkını vermeye davet etmesi, bu konudaki tavsiyeyi daha etkin kılmak ve kullanımına ziyadesiyle teşvikte bulunmak içindir.

10- وَالْاَرْضَ وَضَعَهَا لِلاَنَامِ **"Arzı da mahlûkat için vaz etti."**

Ayette geçen "enâm" ifadesi, mahlûkat anlamı yanında, özellikle de ruh taşıyan varlıklar için kullanılır.

11- فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْاَكْمَامِ **"Orada meyveler ve salkımlı hurma ağaçları vardır."**

12- وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ **"Yapraklı daneler ve hoş kokulu bitkiler vardır."**

O arzda buğday, arpa gibi gıda olarak yenen hububat ve ayrıca hoş kokulu bitkiler vardır.

13- فَبِاَيِّ اٰلاَءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

Hitap, ins ve cinnedir. Biraz önce geçen "enam" ifadesi ve daha sonra otuzbirinci ayette geçen "sekalan" yani ins ve cin ifadeleri buna delâlet eder.

14- خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ **"İnsanı pişmiş çamur gibi bir balçıktan yarattı."**

Allah Hz. Âdemi topraktan yarattı. O toprağı çamur kıldı, sonra **hame-i mesnun** hâle getirdi. Ardından da salsal (kuru çamur) yaptı. Dolayısıyla bu

ayet **"Onu topraktan yarattı"** (Al-i İmran, 59) ayetine ve benzerlerine muhalif değildir.[1]

15- وَخَلَقَ الْجَآنَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ ۚ "Cânnı da hâlis ateşten yarattı."

"Cânn"dan murat cinlerdir veya onların ilk atasıdır.

16- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ "O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"

Allah sizleri tavırdan tavıra değiştirerek nice nimetlerde bulundu. Öyle ki neticede sizleri terkip hâlindeki varlıkların en üstünü ve kâinatın hülasası kıldı.

17- رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ۚ "O, iki doğunun ve iki batının Rabbidir."

"İki doğu ve iki batı"dan murat, güneşin yaz ve kış farklı yerlerden doğup batmasıdır.

18- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ "O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"

Bunda olan sayısız faydaları nasıl yalanlayabilirsiniz? Mesela,

-Havanın mutedil olması,

-Mevsimlerin farklılığı,

-Her mevsime uygun şeylerin meydana getirilmesi, bu nimetlerden bazılarıdır.

19- مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ۙ "İki denizi salıverdi, birbirine kavuşuyorlar."

Allah tuzlu ve tatlı denizi birbirine salıverdi. Bunlar birbirine kavuşurlar, satıhları birbirine temas eder.

Bundan murat Fars ve Rum denizleri olabilir. Bunlar okyanusta birleşirler. Çünkü her ikisi birer haliç olup, okyanustan birer kol olmuşlardır.

20- بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ ۚ "Fakat aralarında bir berzah vardır, birbirlerine geçip karışmıyorlar."

"Aralarında bir berzah vardır"

---

[1] Yani, Hz. Âdemin yaratılışıyla ilgili ayetlerde her ne kadar farklı ifadeler kullanılmışsa da bunların hepsi toprağın farklı merhaleleridir.

Ama aralarında Allahın kudretinden veya (sebep olarak) arzdan bir perde vardır, birbirlerine karışmazlar, özelliklerini kaybetmezler.

Veya aralarında olan perdeyi aşıp da birbirlerinin sınırını aşmazlar.

21- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

22- يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ **"İkisinden inci ve mercan çıkar."**

Lü'lü ve mercan, büyük ve küçük incidir.

Denildi ki: Mercan, kırmızı yakuttur.

Denildiğine göre, inci sadece tuzlu denizden çıkar.

Lü'lü ve mercanı büyük ve küçük inci olarak açıklama durumunda ayette "O ikisinden lü'lü ve mercan çıkar" ifadesini birkaç şekilde anlayabiliriz:

-İnci, tatlı ve tuzlu su denizlerinin birleştiği yerden çıkıyor olabilir.

-Veya bu ikisi birleştiği için bir şey gibi olmuştur. Böylece birisinden çıkan, ikisinden de çıkmış gibi sayılmıştır.

23- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

24- وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَاٰتُ فِى الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ **"Denizde koca dağlar gibi yükselen gemiler onundur."**

Çünkü, gemilerin üstte anlatıldığı şekilde istifadeye müheyya kılınmasında,

-Gemiyi meydana getiren maddelerin yaratılması,

-Bunları elde etmeye insanların yönlendirilmesi,

-Gemi yapma sanatının keyfiyeti,

-Bazı sebeplerle bunların denizde yürütülmesi söz konusudur. Bunlar, Allahtan başka kimsenin yaratmaya ve cem etmeye güç yetiremeyeceği nimetlerdir.

25- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

26- كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ **"Onun üzerinde bulunan her şey fânidir."**

Bundan murat, canlılar ve terkib hâlindeki varlıklardır.

Veya bundan murat, ins ve cindir.

27- وَيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ **"Celâl ve ikram sahibi Rabbinin vechi ise, baki kalır."**

"**Rabbinin vechi**" ifadesindeki vecihten murat, Allahın zâtıdır. Şayet birer birer varlıkların cihetlerini araştırsan ve yüzlerini incelesen, hepsini hadd-i zâtında birer fani olarak bulursun. Ancak Allahın vechi, yani O'na bakan cihet bâkidir.

O, tam bir istiğna ve her varlığı kuşatan lütuf sahibidir.

28- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

Az önce nazara verildiği üzere, Cenab-ı Hakkın bâki olması ve tamamen bir rahmet ve lütuf olmak üzere faniliğe mahkum varlıklara bekâ vermesi gibi Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

Faniliğe mahkûm olan varlıkları Rabbinizin yeniden iade etmesi, daimî hayat vermesi ve sonsuz nimetlere mazhar kılması gibi nimetleri nasıl yalanlayabilirsiniz?

29- يَسْئَلُهٗ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ **"Göklerde ve yerde bulunanlar, O'ndan isterler."**

Çünkü, göklerde ve yerde olanlar,

-Zâtlarında,

-Sıfatlarında

-Ve kendilerini ilgilendiren diğer durumlarda O'na muhtaçtırlar.[2]

Her varlığın zât ve sıfatlarında kendilerine lazım olan şeyleri Allahtan istemesi doğrudan dilleriyle olabileceği gibi, hâl dili ve ihtiyaç dili ile istemek şeklinde de olabilir.

كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَاْنٍ **"O, her gün yeni bir tasarruftadır."**

O, her vakit, ezeli kader proğramına göre varlıklar meydana getirir, ayrıca önceden var ettiklerinin de hâllerini yeniler. Hadiste şöyle bildirilmiştir:

---

[2] Her şeyin zâtını, cevherini yaratan O olduğu gibi, bunlara değişik sıfatlar, özellikler veren de yine O'dur. Küçücük bir karınca, kendisinde yaratılan hayat sebebiyle havaya, suya, güneşe muhtaçtır. Her canlının hayatının varlığı ve devamı için kâinat çapında büyük bir fabrikanın çarkları dönmektedir.

-"Günahı bağışlaması,

-Sıkıntıyı gidermesi,

-Bir kavmi yükseltmesi

-Bir başka kavmi alçaltması O'nun şuunatındandır."[3]

Ayet, Yahudilerin "Allah Cumartesi günü bir şeye karışmaz" demelerine bir reddir.

30- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ "O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"

İsteklerinizi vermek ve yokluk karanlıklarında gizli olan şeyleri an be an vücuda çıkarmak gibi, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

31- سَنَفْرُغُ لَكُمْ اَيُّهَا الثَّقَلَانِ "Yakında sizi hesaba çekeceğiz, ey sekelan!"

O zaman sizin hesabınızı görecek, amellerinizin karşılığını vereceğiz.

Bu, kıyamet günü olacaktır. Çünkü Allahu Teâlâ, kıyamet gününü buna tahsis etmiştir.

Denildi ki: Ayet, istiare yoluyla tehdid ifade eder. Nasıl ki sen tehdit ettiğin kimseye "sana zaman ayıracağım" desen, bundan ceza vermek anlaşılır. Çünkü kendini bir şeye tecrid eden kimse, o konuda daha kuvvetli ve daha ciddi olur.

Sekelan, ins ve cindir. Böyle denilmesi, bunların arzda ağır olmalarındandır.

Veya görüş ve kıymetlerinin ağırlığı sebebiyledir.

Veya, teklif gibi ağır bir yükle mükellefiyetleri yüzündendir.

32- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ "O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"

33- يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوا مِنْ اَقْطَارِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ فَانْفُذُوا "Ey cin ve ins topluluğu! Göklerin ve yerin sınırlarından geçmeye gücünüz yeterse, haydi geçin."

---

[3] Şuunat, Allah'ın tasarruflarını, âlemdeki daimî faaliyetini ifade eder.

Eğer Allahtan kaçarak ve hükmünden firar ederek göklerin ve yerin sınırlarından çıkmaya gücünüz yeterse haydi çıkın.

لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ **"Ama bir güç olmadan geçemezsiniz."**

Ancak bir kuvvet ve galebe ile çıkabilirsiniz. Ama böyle bir kuvvet ve galebe sizde nerede?!

Veya "Göklerde ve yerde neler olduğunu bilmek için onların sınırlarından çıkmaya gücünüz yeterse, bilmek için çıkınız. Lakin Allahın koyduğu bir beyyine olmadan çıkamazsınız ve bilemezsiniz. O beyyineye de fikirlerinizle yükselirsiniz.[4]

34- فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

Rabbiniz size uyarılarda bulunuyor, sizi fena şeylerden sakındırıyor, size kolaylık gösteriyor, kemâl-i kudretiyle beraber sizi affediyor. Bu gibi nimetlerini nasıl inkâr edebilirsiniz?

Veya sizin önünüze aklî merdivenler, naklî miraçlar koydu, bunlarla o yüce semaların fevkine çıkabilirsiniz. Rabbinizin böyle nimetlerini nasıl inkâr edebilirsiniz?[5]

35- يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ **"Üstünüze ateşten yalın bir alevle kıpkızıl bir duman/bakır gönderilir de karşı koyamazsınız."**

Ayette geçen **nühas**, duman anlamına geldiği gibi, bakır eriyiği manasını da ifade eder.

36- فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

---

[4] Günümüzde insanoğlu dünyanın hemen hemen her tarafını keşfetmiş, dünyanın sınırlarından kısmen çıkıp aya kadar insan gönderebilmiş, Mars gezegenine de insansız uzay aracı indirebilmiştir. Beydâvî'nin bu yorumda nazara verdiği **"O beyyineye de fikirlerinizle yükselirsiniz"** manası sanki yaşanıyor bir hâldedir.

[5] İnsan, hakikatin semasına akıl ve nakil (vahiy) yoluyla yükselir. Aklımız ile nice ilimleri bulduk, âlemdeki gizi kanunları keşfettik. Vahiy ile gelen mesajlarla da görmediğimiz âlemlere yükselir, oralarda neler olduğunu bilebiliriz. Âlemin meleklerle dolu olması, ölümden sonraki hayatın varlığı gibi metafizik meseleleri naklin (vahyin) ışığında hallederiz.

Çünkü tehdît de bir lütuftur.[6]

Ayrıca, yaptıklarına karşılık vererek, itaat eden ve isyan edeni birbirinden ayırmak ve kâfirlerden intikam almak Allahın nimetleri silsilesine dâhildir.

37- فَإِذَا انْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ **"Sema yarılıp da, yanıp kızaran yağ gibi kıpkırmızı gül hâline geldiği zaman..."**

38- فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

39- فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌّ **"İşte o gün insana da, cine de günahı sorulmaz."**

Çünkü simalarından tanınırlar.

Bu, kabirlerinden çıktıklarında ve mertebelerinin farklılığına göre grup grup hesap yerine sevkedildikleri zamandır. Ama **"Rabbin hakkı için, biz onların hepsini hesaba çekeceğiz. Yaptıklarından soracağız."** (Hicr, 92) ayeti ve benzeri ayetler, mahşer meydanında hesaba çekilmeleri hâlini anlatır.

40- فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

Allahın bu günde mü'min kullarına verdiği nimetlerden hangi birini yalanlayabilirsiniz?

41- يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ **"Mücrimler** (suçlular) **simalarından tanınır."**

Bu, üzerlerinde görülen gam ve kederden belli olur.

فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ **"Perçemlerinden ve ayaklarından tutulurlar."**

Denildi ki: Bazan perçemlerinden bazan da ayaklarından tutulup cehenneme atılırlar.

42- فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

---

6 Uyarılmadan ceza almak, insana daha zor gelir. Hatası olup da tehdit edildiğinde aklı başına gelir, hatasından dönebilir.

43- هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِی یُکَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ **"İşte bu, mücrimlerin** (suçluların) **yalanladığı cehennemdir."**

44- یَطُوفُونَ بَیْنَهَا وَبَیْنَ حَمِیمٍ اٰنٍ **"Onlar, cehennem ateşi ile kaynar su arasında gider gelirler."**

Kendisiyle yanıp kavruldukları cehennem ile üzerlerine boşaltılan veya kendilerine içirilen kaynar su arasında dolaşır dururlar.

Denildi ki: Ateşten feryat edip yardım istediklerinde kaynar su ile kendilerine yardım edilir.[7]

45- فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

---

7 Bilindiği gibi, sıcaktan kavrulan birisi su ile serinlemek ister. Cehennem ehli, cehennemin kavurucu sıcağından feryat ettiklerinde kendilerine kaynar su verilir. Bu ise gerçekte bir yardım olmayıp, azaplarının daha da artmasıdır.

370. DERS

İki Farklı Cennet

46- وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ جَنَّتَانِ ۚ **"Rabbinin makamından korkan kimseye iki cennet vardır."**

"**Rabbinin makamı**"ndan murat,

-Kulların muhasebe içi kıyam durmalarıdır.

-Veya "Rabbinin murakabesi" manasınadır.

-Veya "Rabbinin yanında hesap için duran kimsenin korkması gibi korkan" demektir.

"...iki cennet vardır."

Bu cennetlerden biri, bu şekilde korkan insanlara, diğeri de cinlere verilecektir. Çünkü hitap iki fırkaya birden yapılmaktadır.

Veya herkes için iki cennet vardır:

-İnancı için bir cennet,

-Ameli için diğer bir cennet.

-Veya bu cennetlerden biri tâat olarak yaptığı fiillere, diğeri de günahları terkine mükâfat olarak verilecektir.

-Veya bir cennet amellerinin karşılığıdır, diğeri ise lütuf olarak verilir.

-Veya biri ruhanî cennet, diğeri cismanî cennettir. Benzeri bir durum bundan sonra gelen ikili ifadeler için de geçerlidir.[8]

47- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

48- ذَوَاتَآ اَفْنَانٍ ۚ **"İkisinin de çeşitli ağaçları, meyveleri vardır."**

Veya bundan murat dalları bol ağaçtır. Burada tahsisen zikri, böyle ağaçların

-Yapraklı ve meyveli olması,

-Ayrıca gölgesinden de yararlanılmasıdır.

---

[8] Mesela birazdan iki nehir, her meyveden birer çift... gibi ifadeler gelecektir. Bunlar da üstteki yorumlar ışığında değerlendirilebilir.

49- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

50- فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ۚ **"İkisinde de akan iki kaynak vardır."**

Bu pınarlar, cennet ehlinin isteğine göre yukarıya veya aşağıya doğru akarlar.

Denildi ki: Bunlardan biri **tesnîm**, diğeri ise **selsebil**dir.[9]

51- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

52- فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ ۚ **"İkisinde de her türlü meyveden iki sınıf vardır."**

Her meyveden iki sınıf olması,

-Biri daha önceden bilinmeyen, diğeri ise bilinen,

-Biri yaş, diğeri kuru... şeklinde olabilir.

53- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

54- مُتَّكِئِينَ عَلٰى فُرُشٍ بَطَآئِنُهَا مِنْ اِسْتَبْرَقٍ ۖ **"Astarları atlastan döşeklere yaslanırlar."**

İç astarları böyle kıymetli malzemeden olursa, ya dışları nasıl olur, sen kıyas et.

وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ۚ **"Bu iki cennetin meyveleri yakındır."**

Her iki cennetten meyveleri koparıp almak son derece kolaydır, hem oturan, hem de yaslanan o meyvelere ulaşır.[10]

55- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

---

9 Bunlar için bkz. Mutaffifin, 27 ve İnsan, 18.

10 İnsan, fıtraten meyveden hoşlanır. Hele bir de dalından koparılan meyvenin ayrı bir lezzeti vardır. Cennette bu en güzel bir şekilde cennet ehline sunulacaktır. Hatta cennet ehli ağaca emrettiğinde, ağaç dallarını eğip meyvesinden sunacak, koparılan meyvenin yerine, anında bir başkası yaratılacaktır.

56- فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ **"Onlarda bakışlarını sadece eşlerine çevirmiş dilberler vardır."**

"**Onlarda**" ifadesinden murat cennetlerdir.

Veya o cennetlerdeki mekânlar ve köşklerdir.

Veya, biraz önce nazara verilen iki cennet, iki pınar, meyveler ve döşekler şeklindeki nimetlerdir.

لَمْ يَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلاَ جَآنٌّ **"Onlara eşlerinden önce ne bir insan, ne bir cin dokunmuştur."**

57- فَبِاَيِّ اٰلاۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

58- كَاَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ **"Sanki onlar yâkut ve mercandırlar."**

Yanakları yakut gibi kırmızı, ciltleri ise inci gibi beyaz ve pürüzsüzdür.

59- فَبِاَيِّ اٰلاۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

60- هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ اِلاَّ الْاِحْسَانُ **"İyiliğin karşılığı, iyilikten başka nedir?"**

Ameli güzel yapmanın mükâfatı, güzel bir karşılıktır. O da cennettir.

61- فَبِاَيِّ اٰلاۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

62- وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ **"Bu ikisinden başka iki cennet daha vardır."**

63- فَبِاَيِّ اٰلاۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

Önce bahsedilen iki cennet, Allahtan korkan üst düzey kullar **(mukarrabîn)** içindir. Burada anlatılan iki cennet ise, daha alt düzeyde olan **ashab-ı yemin** içindir.[11]

64- مُدْهَامَّتَانِ **"(Bu cennetler) yemyeşildirler."**

---

[11] Bu ayrım, burada o kadar net görülmemekle beraber, bundan sonraki Vakıa suresinde net bir ayrım yapılarak anlatılmaktadır.

Bu ifade, bu iki cennette daha çok yeryüzünde serpilmiş bitki ve hoş kokulu çiçekler tarzında bir durumu hissettirmektedir. Öncekinde ise ağaçlar ve meyveler daha ön plandadır. Bu farklılık, ikisi arasında olan farklılığı gösterir.

65- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

66- فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ **"İkisinde de fışkıran iki pınar vardır."**

Bu da öncesinde anlatılan iki pınara nispetle daha aşağıdadır. Devamı da aynı şekildedir.

67- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

68- فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ **"İkisinde de her türlü meyve, hurma ve nar vardır."**

"Meyve" denildikten sonra hurma ve narın buna atfedilmesi, bu iki meyvenin üstünlüğünü beyan içindir.

Çünkü **hurma** meyvesi, hem meyve ve hem de gıdadır. **Nar** ise hem meyve ve hem de devadır. Ebu Hanife bu ayete dayanarak "bir kimse ben meyve yemeyeceğim" diye yemin etse, sonra da hurma veya nar yese yemin kefareti gerekmez" şeklinde delil getirmiştir.

69- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

70- فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ **"İçlerinde güzel huylu, güzel yüzlü kadınlar vardır."**

71- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

72- حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِى الْخِيَامِ **"Çadırlar içerisinde gözlerini yalnız kocalarına çevirmiş hûriler vardır."**

73- فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

74- لَمْ يَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلاَ جَآنٌّ **"Onlara eşlerinden önce ne bir insan, ne bir cin dokunmuştur."**

75- فَبِاَيِّ اٰلآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

76- مُتَّكِئِينَ عَلٰى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ **"Yeşil yastıklara ve güzel işlemeli döşeklere yaslanırlar."**

77- فَبِاَيِّ اٰلآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ **"O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?"**

78- تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِى الْجَلاَلِ وَالْاِكْرَامِ **"Celal ve ikram sahibi Rabbinin ismi yücedir."**

Allahın zâtına ıtlak olunan ismi yüce iken, zâtının yüceliği nasıl olur, sen kıyas et.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Rahmân sûresini okusa, Allahın ona verdiği nimetlerin şükrünü eda etmiş olur."

VÂKIA SÛRESİ

Vâkıa Sûresi Mekkî olup doksan altı ayettir.

371. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ "Vâkıa meydana geldiğinde."

Vâkıa'dan murat kıyamettir.

Buna "vâkıa" denilmesi vukuunun kat'i olmasındandır.

2- لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ "Onun vukuunu yalanlayacak kimse olmayacaktır."

Kıyamet koptuğunda, artık Allaha karşı yalan söyleyen bir nefis kalmaz.

Veya şimdi kıyameti yalanlayanlar var, ama kıyamet koptuğunda kimse onu yalanlayamaz.

Veya, o kıyamet koptuğunda hiç bir nefis, sahibine "sen bunun şiddetine tâkat getirebilir dayanabilirsin" diyemez, "haydi dayan" diye teşvikte bulunamaz.

3- خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ "O, (kimini) alçaltır, (kimini) yükseltir."

Kıyamet bir kısım insanları alçaltır, bir kısmını da yükseltir.

Bu, onun büyüklüğünü takrîrdir. Çünkü bu, büyük vak'aların bir özelliğidir.

Veya bu ifade kıyamet esnasında Allah düşmanlarının alçaltılması, dostlarının ise yükseltilmesi şeklindeki durumu beyan etmektedir.

Veya yıldızların saçılmasıyla ecramın yerlerinden kaldırılmasını ve dağların havada yürütülmesini beyan eder.[1]

4- إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا "Arz şiddetle sarsıldığında."

Öyle ki bu sarsılışta üzerinde olan bina ve dağ gibi ne varsa hepsi darmadağın olacaktır.

5- وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا "Dağlar parça parça dağılıp..."

6- فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًّا "Saçılmış toz haline geldiğinde."

---

[1] Yani, gökteki ecram düşerken, yerdeki varlıklar –velev dağ gibi büyük ve köklü de olsa- yukarıya yükseltilecektir.

7- وَكُنْتُمْ اَزْوَاجًا ثَلٰثَةً **"Ve sizler üç sınıf olduğunuz zaman."**

8- فَاَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ مَا اَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ **"Ashab-ı meymene var ya; onlar ne mutlu kimselerdir!"**

9- وَاَصْحٰبُ الْمَشْئَمَةِ مَا اَصْحٰبُ الْمَشْئَمَةِ **"Ashab-ı meş'eme var ya; onlar ne mutsuz kimselerdir!"**

Ashab-ı Meymene, güzel mertebesi olan, **ashab-ı meş'eme** ise, düşük konumu olan kimselerdir.

Veya **ashab-ı meymene** amel defterini sağından alan, **ashab-ı meş'eme** ise amel defterini solundan alanlardır.

Veya bunlar bereket ve uğursuzluk sahibi kimselere isim olmuştur. Çünkü, saadet ehli olan kimseler, tâatleriyle nefislerine karşı yümünlü- bereketli olmuşlardır. Şakî olanlar ise masiyetleri sebebiyle nefislerine uğursuzluk getirmişlerdir.

10- وَالسّٰبِقُونَ السّٰبِقُونَ **"Sabikun** (öne geçenler) **ise,** (ahirette de) **öne geçenlerdir."**

Sabikun (önde olanlar). Bunlar hakkın zuhurundan sonra, beklemeden ve gevşeklik göstermeden iman ve tâate koşan kimselerdir.

Veya bunlar peygamberlerdir. Çünkü onlar dindar insanların önderleri ve öncüleridir. Onların hem hâlleri, hem de akıbetleri gözler önündedir, malumdur.

11- اُولٰٓئِكَ الْمُقَرَّبُونَ **"İşte onlar mukarreb** (Allahın kurbiyetine mazhar kıldığı) **kimselerdir."**

12- فِى جَنّٰتِ النَّعِيمِ **"Naîm cennetlerindedirler."**

Cennette bunların dereceleri önlerdedir ve mertebeleri yüksektir.

13- ثُلَّةٌ مِنَ الْاَوَّلِينَ **"Birçoğu öncekilerdendir."**

Hz. Âdemden Peygamber Efendimize kadar pek çok kimse bu zümrede yer almışlardır.

14- وَقَلِيلٌ مِنَ الْاٰخِرِينَ **"Birazı da sonrakilerdendir."**

Sonrakilerde, yani ümmet-i Muhammedde ise bu zümrede yer alanlar sayıca azdır.

Ayetin bu ibaresi, Hz. Peygamberin "Ümmetim diğer ümmetlerden sa-

yıca daha fazla olacak" hadîsine muhalif değildir. Çünkü önde olan bu kimselerin, geçmiş ümmetlerde ümmet-i Muhammed'e göre daha fazla olması ümmet-i Muhammed'in ise sayıca onlardan daha fazla olması caizdir.[2]

Birazdan anlatılacak olan ashab-ı yemin hakkında "**bir çoğu öncekilerden, bir çoğu da sonrakilerden**" denilmesinde de hadisle bir çelişki yoktur. Çünkü iki fırkanın da çok olması, birinin diğerinden daha fazla olmasına engel değildir.

Sabikun (önden gidenler) ve **ashab-ı yeminin** bu ümmetten olduğu da merfu olarak rivayet edilmiştir.[3]

15- عَلٰى سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ **"(Onlar), cevherlerle işlenmiş tahtlar üzerindedirler."**

Bunlar, altınla nescedilmiş, inci ve yakutla süslenmiş tahtlar, koltuklar üzerindedirler.

16- مُّتَّكِـِٔينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ **"Karşılıklı olarak onların üzerinde yaslanırlar."**

17- يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ **"Çevrelerinde, vildan-ı muhalledûn dolaşırlar."**

Vildan-ı muhalledûn, hizmet için bunların etrafında dolaşırlar. Bu hizmetçiler, çocuk heyetinde ve taravetinde olup, ebedi olarak böyle kalacaklardır.

18- بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ **"Kaynağından doldurulmuş testiler, ibrikler ve kadehlerle."**

19- لَّا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنزِفُونَ **"Ondan ne başları döner, ne de akılları giderilir."**

---

[2] Nitekim bu zümrede en önde yer alan peygamberler önceki milletlerde pek çok olmakla beraber, peygamber efendimizin ümmetinde hiç olmamıştır ve olmayacaktır. Çünkü Hz. Muhammed (asm) son peygamberdir.

[3] Ayetin anlatımında böyle bir ayırıma gidilmeden genel bir anlatım vardır. Ama her hâl ü kârda ümmet-i Muhammed içinde de **"sabikun"** zümresinin varlığı ve bunların da genelde İslâmın ilk devirlerinde yaşadığı ortadadır.

Nitekim Hz. Peygamber (asm) "en hayırlı asır benim asrımdır. Sonra ondan sonraki, ardından da bir sonraki asırdır" diyerek "sahabe – tâbiin ve tebe-i tâbiin devirlerine işaret etmiştir.

20- وَفَاكِهَةٍ مِمَّا يَتَخَيَّرُونَ **"Beğendiklerinden meyveler."**

21- وَلَحْمِ طَيْرٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ **"Canlarının çektiğinden kuş etleri."**

22- وَحُورٌ عِينٌ **"İri gözlü hûriler."**

23- كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ **"Bunlar saklı inciler gibidir."**

24- جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ **"Bütün bunlar, yaptıklarına karşılık olarak verilir."**

25- لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا **"Orada boş bir söz ve günaha sokan bir laf işitmezler."**

26- إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا **"Sadece "selâm!", "selâm!" sözünü işitirler."**

Bu, **"Onlar orada boş bir söz işitmezler, ancak "selam" işitirler."** (Meryem, 62) ayeti gibidir.

Selamın tekrarı, aralarında yaygın olmasına delalet etmesi içindir.

27- وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ **"Ashab-ı yemin, onlar ne mutlu kimselerdir!"**

28- فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ **"Dikensiz sidr ağaçları."**

Dikensiz kirazlar.[4]

Veya bundan murat, meyvelerinin çokluğundan dalları eğilmiş ağaçlardır.

29- وَطَلْحٍ مَنْضُودٍ **"Meyveleri küme küme dizili muz ağaçları."**

Meyveleri aşağıdan yukarıya dizilmiş muz ağaçları.

30- وَظِلٍّ مَمْدُودٍ **"Uzamış gölgeler."**

Çekilmeyen, azalıp çoğalmayan yayılmış bir gölge.

31- وَمَاءٍ مَسْكُوبٍ **"Ve çağlayan bir su."**

Zahmetsiz, nerede ve nasıl dilerlerse çağlayarak akan bir su.

Sâbikun olanlar, içlerinde bulundukları refah yönünden medenî kimselerin en yüksek şekliyle anlatılmıştı. Ashab-ı yemin de çölde yaşayanların temennî ettikleri en mükemmel hâl ile tasvir edildi.

---

4 **"Sidr"** Arabistan kirazı diye bilinen dikenli bir meyve ağacıdır. Cennette her şey mükemmel olduğundan ayette bunun dikenli olmadığı nazara verilmiştir.

Bu anlatımda, iki hâl arasındaki farkı hissettirmek de söz konusudur.

32- وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ **"Ve pek çok meyve."**

Farklı türlerde pek çok meyve.

33- لاَ مَقْطُوعَةٍ وَلاَ مَمْنُوعَةٍ **"Bunlar ne tükenir ve ne de yasaklanır."**

34- وَفُرُشٍ مَرْفُوعَةٍ **"Yükseltilmiş döşekdedirler."**

Bu döşeklerin kıymeti gayet yüksektir.

Veya bundan murat, yüksekçe olmalarıdır.

Denildi ki, bundan murat bu döşeklerdeki kadınlardır. Ayetin devamı da bunu teyid eder:

35- إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنْشَاءً **"Biz onları** (cennet kadınlarını) **yepyeni bir yaratılışta yarattık."**

Denildi ki, bunlar kadınlardır. Ayetin devamı da buna delâlet etmektedir: Hadiste anlatıldığına göre dünyada iken yaşlı, çirkinleşmiş olan kadınlar, genç ve güzel olarak diriltileceklerdir.

36- فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا **"Onları bâkireler yaptık."**

Eşleri kendileriyle beraber olduklarında, her defasında onları bâkire olarak bulacaklardır.

37- عُرُبًا أَتْرَابًا **"Hep yaşıt sevgililer halinde."**

Hem onlar, hem de eşleri otuz üç yaşında olacaklardır.

38- لأَصْحَابِ الْيَمِينِ **"Bunlar, ashab-ı yemin içindir."**

39- ثُلَّةٌ مِنَ الأَوَّلِينَ **"Bir çoğu öncekilerdendir."**

40- وَثُلَّةٌ مِنَ الآخِرِينَ **"Bir çoğu da sonrakilerdendir."**

41- وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ **"Ashab-ı şimal ise, onlar ne mutsuz kimselerdir!"**

42- فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ **"İçlerine işleyen bir ateş ve kaynar su içindeler."**

İnsanın içine işleyen şiddetli bir ateş ve kaynar bir su içinde olacaklar.

43- وَظِلٍّ مِنْ يَحْمُومٍ **"Zifiri bir gölgedeler."**

Simsiyah bir dumandan gölge içindeler.

44- لَا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ **"Ne serindir, ne de faydalı."**

Ama normal bir gölge gibi serinlik vermiyor, bir fayda da sağlamıyor.

45- إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذٰلِكَ مُتْرَفِينَ **"Çünkü onlar, bundan önce zenginlikle sefahete dalmış kimselerdi."**

Kendilerini şehevî şeylere kaptırmışlardı.

46- وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيمِ **"Büyük günahı işlemekte ısrar ediyorlardı."**

Bundan murat şirktir.

47- وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ **"Ve diyorlardı ki: Biz ölüp, toprak ve kemik yığını olduktan sonra, biz mi bir daha diriltileceğiz?"**

48- أَوَ آبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ **"Önceki atalarımızda mı?"**

Sorudan maksatları, dirilmeyi inkârdır.

49- قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ **"De ki: Hem öncekiler, hem sonrakiler."**

50- لَمَجْمُوعُونَ إِلَى مِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ **"Belli bir günün belli vaktinde mutlaka toplanacaklardır."**

O gün, Allah indinde muayyen ve malumdur.

51- ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ **"Sonra siz ey haktan sapan yalanlayıcılar!"**

Hitap, Mekke halkına ve emsalinedir.

52- لَآكِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زَقُّومٍ **"Mutlaka** (cehennemde) **bir ağaçtan, zakkumdan yiyeceksiniz."**

53- فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ **"Karınlarınızı ondan dolduracaksınız."**

Açlığın şiddetinden ondan karınlarınızı dolduracaksınız.

54- فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ **"Üstüne de kaynar su içeceksiniz."**

Üstüne de, susuzluğun galebesinden dolayı kaynar sudan içeceksiniz.

55- فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ **"Kanmak bilmez susamış develerin suya saldırışı gibi."**

56- هٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ **"İşte bu, ceza gününde onlara ilk sunulacak ziyafettir."**

Bu, onlara hesap gününde verilecek olan ilk karşılamadır. Cehenneme yerleştikten sonra başlarına neler geleceği buradan kıyas edilebilir.

"Onları elem dolu bir azapla müjdele" (Tevbe, 34) ayetinde olduğu gibi, bu ifadede onlarla bir tehekküm (ince bir alay) vardır. Çünkü **nüzül** kelimesi, misafire ilk verilen ikrama denilir.

57- نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ **"Biz sizi yarattık."**

فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ **"Hâlâ tasdik etmeyecek misiniz?"**

Böyle iken, tereddütsüz iman ettiğinizi gösteren amellerle niçin tahkiki bir şekilde yaratılışı tasdik etmiyorsunuz.

Veya mana şöyle olabilir: "Sizi biz yarattık. Öyleyse diriltmemizi niye tasdik etmiyorsunuz? Çünkü yaratmaya kâdir olan, yeniden diriltmeye de elbette kâdirdir.

58- أَفَرَأَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ **"Attığınız meniyi gördünüz mü?"**

59- ءَأَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ **"Siz mi onu yaratıyorsunuz, yoksa yaratan biz miyiz?"**

O nutfeyi düzgün bir insan hâline getiren siz misiniz, yoksa biz miyiz?

60- نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ **"Biz aranızda ölümü takdir ettik."**

Bu taksimin sonucu olarak, herkesin ölümü belirli bir vakitte meydana gelir.

وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ **"Ve bizim önümüze geçilmez."**

Hiç kimse önümüze geçip de ölümden veya ölüm için belirlenmiş vakitten kaçamaz, bize galip gelemez.

61- عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ **"İstersek sizin yerinize emsalinizi getiririz ve bilmediğiniz bir yaratılışta sizi inşa ederiz."**

İstersek sizi değil, size bedel başkalarını yaratırız veya sizi daha başka özelliklerde meydana getiririz.

62- وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْاَةَ الْاُوْلٰى **"Andolsun, ilk yaratılışı bildiniz."**

فَلَوْلاَ تَذَكَّرُونَ **"O hâlde düşünsenize!"**

İlk defa yaratanın ikinci defa yaratmaya kâdir olduğunu neden düşünmüyorsunuz? Çünkü ikincisi, birinciye nisbetle,

-Yaratılış maddelerinin varlığı,

-Meydana geldiği parçaların belli olması,

-Ve mislinin daha önce yaratılması yönlerinden daha az işlem gerektirir.[5]

Ayette, kıyasın sıhhatine bir delil vardır.

63- اَفَرَاَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ **"Ektiğinizi gördünüz mü?"**

64- ءَاَنْتُمْ تَزْرَعُونَهٗ اَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ **"Siz mi onu bitiriyorsunuz, yoksa bitiren biz miyiz?"**

65- لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ **"Dilersek, onu kuru bir çöp yapardık da şaşkınlık içinde şöyle geveleyip dururdunuz:"**

O zaman şaşar kalırdınız.

Veya ona yaptığınız çalışmaya veya ondan dolayı girdiğiniz günahlara pişman olur, onunla ilgili konuşmaya başlardınız.

66- اِنَّا لَمُغْرَمُونَ **"Muhakkak biz çok ziyandayız!"**

67- بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ **"Daha doğrusu biz büsbütün mahrumuz!"**

68- اَفَرَاَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِى تَشْرَبُونَ **"İçtiğiniz suyu gördünüz mü?"**

69- ءَاَنْتُمْ اَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ اَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ **"Siz mi buluttan onu indirdiniz, yoksa indiren biz miyiz?"**

70- لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ اُجَاجًا **"Dilersek onu acı bir su yapardık."**

فَلَوْلاَ تَشْكُرُونَ **"O halde şükretsenize!"**

Böyle zaruri nimetlere karşı şükretmeniz gerekmez mi?

71- اَفَرَاَيْتُمُ النَّارَ الَّتِى تُورُونَ **"Tutuşturduğunuz ateşi gördünüz mü?"**

---

[5] Nazara verilen bu durumlar anlamada kolaylığı sağlamak içindir. Yoksa Allaha nispetle hepsi aynı kolaylıktadır. "Ol" emriyle hem yaratır, hem de iâde eder.

72- ءَاَنْتُمْ اَنْشَاْتُمْ شَجَرَتَهَا اَمْ نَحْنُ الْمُنْشِؤُنَ **"Siz mi onun ağacını yarattınız, yoksa yaratan biz miyiz?"**

73- نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذْكِرَةً وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ **"Biz onu bir ibret ve çölden gelip geçenlere bir meta' kıldık."**

Biz onu -Yasin sûresinde geçtiği üzere- öldükten sonra diriltme meselesinde bir ibret kıldık.

Veya onu cehennem ateşine bir uyarıcı ve nümune kıldık.

Ayrıca, onu çölden gelip geçenlere bir fayda yaptık.

Veya karnı aç olanlara bir fayda yaptık.[6]

74- فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ **"O hâlde, Rabb-i Azîminin adını tesbih et."**

Cenab-ı Hakkın, bazı hayret verici sanatlarını ve nimetlerini saydıktan sonra, isminin tesbih edilmesini emretmesi,

-Ya O'nun birliğini inkâr eden ve nimetlerine nankörlük yapanların sözlerinden münezzeh olduğunu bildirmek,

-Veya nimetlerini küçük görmelerinden dolayı hayret ifade etmek,

-Veya bu sayılan nimetlere şükredilmesini istemek içindir.

75- فَلَآ اُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ **"Hayır, yıldızların yerlerine yemin ederim."**

Buna iki türlü mana verilebilir:

1-Yemin etmiyorum. Çünkü mesele yemine ihtiyaç hissettirmeyecek kadar açıktır.

2-Yemin ederim ki...

Mevaki-i nücum, yıldızların batış yerleri manasında olabilir. Batış yerlerinin nazara verilmesi,

-Bunların etkisinin son bulmasını,

-Ve tesiri zevâl bulmayan bir müessirin varlığına delâlet ettiklerini gösterir.

Veya mevaki-i nücum, onların menzilleri ve yörüngeleridir.

Denildi ki: Nücum'dan murat, Kur'anın bölümleridir. Bunların mevakii ise, nüzûlleridir.

---

6 Yani o ateş vasıtasıyla yemeklerini pişirir, karınlarını doyururlar.

76- وَاِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ "Bilirseniz, bu çok büyük bir yemindir."

Çünkü kendisine yemin edilen durum,

-Allahın kudretinin azametine,

-Hikmetinin kemâline,

-Rahmetinin çokluğuna delâlet eder. Onun rahmetinin muktezalarından biri de, kullarını başıboş bırakmamasıdır.

77- اِنَّهُ لَقُرْاٰنٌ كَرِيمٌ "O, elbette şerefli bir Kur'ân'dır."

O Kur'an, dünya ve ahiretin saadetini elde etmede mühim ilimlerin usûlüne şümullü olmasıyla, çok faydalıdır.

Veya kitap cinsi içinde gayet güzel ve makbuldür.

78- فِى كِتَابٍ مَكْنُونٍ "Korunmuş bir kitaptadır."

Levh-i Mahfuzda korunmuştur.

79- لاَ يَمَسُّهُ اِلاَّ الْمُطَهَّرُونَ "Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir."

Levh-i Mahfuza da cismanî bulanıklıklardan tertemiz olanlardan başkası dokunamaz. Onlar da meleklerdir.

Veya Kur'ana abdestli olanlardan başkası dokunamaz.

Bu ikinci mana, nehiy anlamı içeren bir nefiydir.[7]

Veya onu ancak küfürden tertemiz olanlar talep eder.

80- تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ "O, âlemlerin Rabbinden indirilmiştir."

Bu ibare, Kur'anın üçüncü veya dördüncü sıfatıdır.[8]

81- اَفَبِهٰذَا الْحَدِيثِ اَنْتُمْ مُدْهِنُونَ "Şimdi siz bu sözü mü küçümsüyorsunuz?"

Şimdi siz böyle bir sözü küçümsüyor, hafife mi alıyorsunuz?

82- وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ اَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ "Ve rızkınızı, yalanlamanızdan ibaret mi kılıyorsunuz?"

---

7 Yani, "abdestli olanlardan başkası dokunamaz" denilmesi "dokunmasın" anlamına gelir.

8 Bu sıfatlar: Kur'anın şerefli olması, ona ancak tertemiz olabilenlerin dokunabilmesi ve bir de âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş olmasıdır. "**Korunmuş bir kitapta**" kısmı müstakil bir özellik olarak düşünülebildiği gibi, "korunmuş bir kitapta şerefli bir Kur'andır" şeklinde değerlendirilebilir.

Bu nimetlere şükretmeniz gerekirken, onları sebeplere nisbet ediyorsunuz.

Veya Kur'an hakkında "o bir sihirdir" veya "o bir şiirdir" gibi sözlerinizle Kur'an nimetine şükrünüzü küfürle gösteriyorsunuz![9]

83- فَلَوْلَآ اِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ **"Can boğaza dayandığı zaman."**

84- وَاَنْتُمْ حِينَئِذٍ تَنْظُرُونَ **"Ki o zaman siz** (ölmek üzere olana) **bakar dursunuz."**

Hitap, ölüm döşeğindeki kimsenin etrafında olanlaradır.

85- وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْكُمْ **"Biz ona sizden daha yakınız."**

Ayette, Allahın o kimsenin hâlini bilmesi yakınlık ile ifade edildi. Çünkü yakınlık, muttali olma sebeplerinin en kuvvetlisidir.

وَلٰكِنْ لَاتُبْصِرُونَ **"Fakat siz görmezsiniz."**

Lakin siz, o ölüm döşeğindeki kimsede neler olduğunu idrak etmiyorsunuz.

86- فَلَوْلَآ اِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ **"Şayet cezalandırılmayacak iseniz."**

87- تَرْجِعُونَهَآ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ **"Onu geri çevirsenize; şayet iddianızda sadık iseniz."**

Şayet siz kıyamet günü ceza görmeyecekseniz, o ruhu geri döndürsenize!

Yani, Allahın fiillerini inkârınız ve ayetlerini yalanlamanızın delâlet ettiği üzere, kendinizi ser-azad, ceza görmez kimseler olarak görüyorsanız, batıl iddialarınızda sadık iseniz, can boğaza geldikten sonra ruhları bedenlere geri döndürün bakalım![10]

88- فَاَمَّا اِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ **"**(Ölen kişi) **mukarreb olanlardan** (Allah'a yakın kılınmışlardan) **ise."**

---

9 Yani, böyle bir nimetin şükrü bu olmamalıydı. Onu anlamak ve ondan istifade etmek varken, onu inkâr etmek ne büyük bir nankörlüktür, ne büyük bir nasipsizliktir!

10 Ayette, insanın acizliği kuvvetli bir şekilde vurgulanmaktadır. Şöyle bir mesaj verilmektedir: Madem ölümü öldüremiyor, kendinizi de başkalarını da ölümden kurtaramıyorsunuz, o hâlde hayatı ve ölümü yaratan zâta kul olduğunuzu kabul etmeniz gerekir.

89- فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ **"Artık ona rahatlık, güzel rızık ve Naîm cenneti vardır."**

90- وَاَمَّا اِنْ كَانَ مِنْ اَصْحَابِ الْيَمِينِ **"Eğer ashab-ı yeminden ise."**

91- فَسَلَامٌ لَكَ مِنْ اَصْحَابِ الْيَمِينِ **"Sana selam ashab-ı yeminden!"**

92- وَاَمَّا اِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ **"Ama haktan sapan, tekzip edenlerden ise."**

"**Tekzip edenler**"den murat, ashab-ı şimaldir. Ayette ashab-ı şimal denilmek yerine onların bir özelliğinin nazara verilmesi,

-Hem bu kötü fiilden onları sakındırmak,

-Hem de böyle bir cezayı niçin göreceklerinin sebebini hissettirmek içindir.

93- فَنُزُلٌ مِنْ حَمِيمٍ **"İşte kaynar sudan bir ikram!"**

94- وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ **"Ve cehenneme atılma vardır."**

Bu, o kimsenin kabirde karşılaşacağı ateşin semumu ve dumanıdır.

95- اِنَّ هٰذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ **"Şüphesiz bu, kesin gerçektir."**

Yani, bu sûrede zikrolunan veya bu üç fırka hakkında anlatılanlar, gerçeğin ta kendisidir.

96- فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ **"O hâlde, Rabb-i Azîminin adını tesbih et."**

Yüce Rabbini anarak, O'nun şânının azametine layık olmayan şeylerden tenzih et.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim her gece Vâkıa sûresini okursa, asla kendisine fakirlik isabet etmez."

HADÎD SÛRESİ

Hadîd Sûresi Medenî'dir. Mekkî olduğunu söyleyenler de vardır.
Yirmi dokuz ayettir.

372. DERS

Mevcûdâtın Tesbihi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۚ **"Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allah'ı tesbih eder."**

وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ **"O, Azîz – Hakîm'dir."**

"Göklerde ve yerde olanların hepsinin Allahı tesbih ettiği" bu sûrede nazara verildiği gibi, ayrıca Haşir ve Saff sûresinde geçmiş zaman sığasıyla, Cum'a ve Teğabün sûresinde geniş zaman sığasıyla zikredildi. Bu, bütün varlıkların bütün zamanlarda Allaha tesbih ettiklerini hissettirmek içindir. Çünkü onların tesbih etmeleri açık bir delâlettir, farklı hallerle farklılık göstermez.

İsra sûresinde ise "Sübhane" şeklinde mutlak olarak gelmesi daha etkin bir anlatımdır. Mutlak gelmesiyle, bütün hâllerde her şeyden tesbih edilmeye layık olduğunu hissettirir.

Ayette Allahı tesbih etmeleri anlatılırken لِلّٰهِ **"Allah için"** şeklinde ifade edilmesi, onların bu tesbihlerini sırf Allah için yaptıklarını anlatır.

2- لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۚ **"Göklerin ve yerin mülkü O'nundur."**

Çünkü onları yaratan ve onlarda tasarrufta bulunan O'dur.

يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ۚ **"O, diriltir ve öldürür."**

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ **"Ve O, her şeye kadirdir."**

O'nun kudreti, tam bir kudrettir. Hem diriltmeye hem öldürmeye, hem de her şeye kâdirdir.

3- هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ ۚ **"O, Evvel ve Ahir, Zâhir ve Bâtın'dır."**

"O, Evvel'dir."

Yani, her şeyi icad eden ve yaratan olmasıyla, bütün varlıklardan öncedir.

"O, Ahir'dir."

Yani, her şeyin fani olmasından sonra O yine Bâki'dir. O'nun Âhir olması, hadd-i zâtındadır, başkasına nazaran değildir.

Bütün sebeplerin kendisinden başlaması itibarıyla **Evvel**, bütün neticelerin O'nunla tahakkuku itibarıyla da **Âhir**'dir.

Veya varlık itibarıyla **Evvel**, ama zihnen hatırlanmada Âhirdir.

"O, Zâhir ve Bâtın'dır."

Yani, Delillerin gayet açık olmasıyla varlığı **Zâhir**, zâtının hakikati itibarıyla ise **Batın**dır, akıllar künhüne eremez.

O, her şeye gâlip olmasıyla **Zâhir**, her şeyin içini bilmesiyle de **Batın**'dır.

وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ **"Ve O, her şeyi hakkıyla bilendir."**

O'nun nezdinde açık olanla gizli olan müsavidir.

4- هُوَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ **"O ki, gökleri ve yeri altı günde yarattı."**

ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ **"Sonra arş'a istivâ etti."**[1]

يَعْلَمُ مَايَلِجُ فِى الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا **"Yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve ona yükseleni bilir."**

O, tohum gibi yere girenleri, ekin gibi topraktan çıkanları, yağmur gibi gökten inenleri ve buhar gibi göğe yükselenleri hep bilir.

وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَاكُنْتُمْ **"Nerede olsanız, O sizinle beraberdir."**

Onun ilmi ve kudreti hiçbir durumda sizden ayrı değildir.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ **"Ve Allah yaptıklarınızı görendir."**

Allah yaptıklarınızı görür ve ona göre karşılık verir.

Ayette önce göklerin ve yerin yaratılmasının nazara verilip, ardından Allahın herşeyi bilmesine geçilmesi, yaratmanın bilmeye delaleti yönündendir.[2]

5- لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Göklerin ve yerin mülkü O'nundur."**

---

1 Bununla ilgili olarak bkz. A'raf, 54

2 Yani, yaratan elbette bilip yaratır. Bir şeyin varlığı, her şeyden önce onunla ilgili bilmeyi gerektirir.

Göklerin ve yerin mülkünün Allaha ait olduğu ikinci ayette de geçmiş, orada hayatı vermesine mukaddime yapılmıştı. Burada da yeni bütün işlerin O'nda bittiğine mukaddime yapıldı.[3]

وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ **"Ve bütün işler Allaha döndürülür."**

6- يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ **"Geceyi gündüze girdirir, gündüzü de geceye girdirir."**

وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ **"Ve O, sadırlarda olanı bilendir."**

Sinelerin derinliklerinde neler olduğunu bilir.

7- آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ **"Allah'a ve Rasûlüne iman edin."**

وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ **"Ve sizi birbirinize halef kıldığı maldan infak edin** (Allah yolunda harcayın)**."**

Bu mallar gerçekte sizin değil, Allahındır. Sizler birbirinize halef olarak onları kullanırsınız.

Onları mülk edinmede ve onlarda tasarrufta bulunmakta birbirinize mirasçı olursunuz.

Ayette malı Allah yolunda harcamaya bir teşvik ve nefse onu küçük göstermek vardır.

فَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ **"İçinizden iman edip de** (Allah yolunda) **infak edenler var ya; onlar için çok büyük bir ecir vardır."**

İnfak edenlere mükâfatları, ayette çok vurgulu bir şekilde vaat edilmiştir. Mesela,

-Cümlenin isim cümlesi olması,

-Ayetin evvelinde iman ve infak geçtiği hâlde bu kısmında da zikredilmesi,

-Hükmün "**onlar için**" şeklinde zamire bina edilmesi,

-Verilecek ecrin elif-lâmsız gelmesi,

-Bu ücretin "**çok büyük bir ücret**" olduğunun ifade edilmesi.

---

[3] Yani, her şeye mâlik olmayan ve onlarda hükmetmeyen birisi, ne hayatı verebilir, ne de her şeye merci olabilir. Dolayısıyla, her şey hem yaratılmasında, hem de devam ve bekâsında daima Allaha muhtaçtır.

8- وَمَا لَكُمْ لاَ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ **"Size ne oluyor da Allah'a iman etmiyorsunuz?"**

وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ **"Hâlbuki Peygamber, sizi Rabbinize iman etmeniz için davet ediyor."**

Peygamber, deliller ve ayetlerle sizi Rabbinize imana çağırırken, iman etmeyişinizde hangi özrünüz var?

وَقَدْ اَخَذَ مِيثَاقَكُمْ **"Hâlbuki sizden sağlam bir söz de almıştı."**

Allah bundan öncesinde,

-Deliller nasbederek,

-Ve tefekküre imkân vererek sizden söz almıştı.

اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ **"Eğer mü'min kimselerseniz** (bu çağrıya uyun)**."**

Eğer, imanı gerektiren bir sebeple iman edecekseniz, imana geliniz. Çünkü bu, imana gelmeniz için yeter sebeptir. Ziyadesine lüzum yoktur.

9- هُوَ الَّذِى يُنَزِّلُ عَلٰى عَبْدِهٖٓ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ **"O ki sizi karanlıklardan nura çıkarmak için kuluna apaçık âyetler indiriyor."**

Allah, kuluna indirdiği apaçık ayetlerle sizi küfrün karanlıklarından iman nuruna çıkarmak istiyor.

وَاِنَّ اللّٰهَ بِكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ **"Ve şüphesiz Allah, size karşı Rauf – Rahîm'dir."**

Sizin için afakta ve enfüste diktiği aklî delillerle yetinmeyip ayrıca peygamberiyle ve ayetlerle de sizi uyarmasıyla, size karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir.

10- وَمَا لَكُمْ اَلاَ تُنْفِقُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ **"Size ne oluyor da, Allah yolunda infak etmiyorsunuz?"**

وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Hâlbuki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır."**

Onlarda olan her şeye O varis olur, kimsenin elinde bir mal kalmaz. Böyle olunca, o malı sevap bırakacak şekilde infak etmek en evlâ olanıdır.

لاَ يَسْتَوِى مِنْكُمْ مَنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ **"İçinizden, fetihten önce infak eden ve savaşan,** (diğerleri ile) **bir değildir."**

اُولٰٓئِكَ اَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ اَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا **"İşte onlar, sonradan infak eden ve savaşanlardan derece olarak daha yüksektir."**

Ayet, infakta bulunan kimselerin, İslâm davasının ilk döneminde harcamak ve yakîn kuvveti yönünden bir olmadıklarını beyan eder.

Ayette, infaka teşvik edilmesinden sonra en efdal bir şekilde infak etmeyi araştırmaya bir teşvik vardır.[4]

Ayette savaşmanın da nazara verilmesi istidradîdir.[5]

"İçinizden fetihten önce infak eden ve savaşan bir değildir" derken, "böyle olmayanlarla eşit değildir" manası kastedilmektedir. Mananın böyle olduğu aşikâr olmasından ve devamının delâletinden dolayı ayette zikredilmemiştir.

Fetihten murat, Mekke'nin fethidir. Çünkü Mekke'nin fethiyle,

-İslâm dini kuvvetlendi.

-Müslümanların sayısı arttı.

-Savaşmaya ve infaka ihtiyaç azaldı.

وَكُلاً وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى **"Bununla beraber Allah, hepsine de en güzel olanı** (cenneti) **va'detmiştir."**

Allah, hem fetihten önce, hem de fetihten sonra infak edenlere güzel bir mükâfat olan cenneti vaat etti.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ **"Ve Allah, bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."**

Allah amellerinizin dışını ve içini bilir, ona göre karşılık verir.

Ayet, Hz. Ebubekir hakkında nazil oldu. Çünkü kendisi ilk mü'minlerden

---

4 Aynı tohumun münbit bir araziye ekilmesiyle kıraç bir araziye ekilmesi arasında elbette fark vardır. Allah yolunda vermek bütün zamanlarda ve hâllerde güzel olmakla beraber, ihtiyacın çok şiddetli olduğu zamanlarda çok daha güzeldir, sevabı da ona göre çok daha fazladır. Mekke'nin fethinden önceki şartlarda yapılan infak, bu zâviyeden bakıldığında ayrı bir öneme sahiptir.

5 Yani, asıl meseleye bağlı olarak tebeî bir şekilde zikredilmiştir. Ayette asıl vurgulanan, infak meselesidir.

ve Allah yolunda infak edenlerdendir. Ve kâfirlerle hasım olup, onlara çok büyük zarar verdirmişti.

11- مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ **"Var mı Allah'a güzel bir borç veren, ta ki Allah onu kendisine kat kat yapsın?"**

Malını Allah yolunda infak ederken,

-Vermekte samimi olmak,

-Malın en güzelinden vermek,

-En uygun yere vermek gibi esaslara riayet ederek veren kimse, sanki Allaha borç vermiş gibidir. Allah da ona karşılığını kat kat verecektir.

وَلَهٗٓ اَجْرٌ كَرِيمٌ ۚ **"Ve ona çok değerli bir mükâfat da vardır."**

Böyle bir mükâfat, kat kat olmasa bile aranması gereken, zâtında güzel bir özelliktir. Kaldı ki, sevabı kat be kat katlanarak verilecektir.

12- يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعٰى نُورُهُمْ بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ **"O gün mü'min erkekler ve mü'min kadınların nurlarının, önlerinde ve sağlarında koştuğunu görürsün."**

Bu nur onların kurtulmasını ve cennete sevklerini sağlayan bir nurdur. Önlerinden ve sağlarından olması, cennet ehli olan bahtiyar kimselerin amel defterlerini önlerinden veya sağlarından aldıkları cihetledir.

Onları karşılayan melek onlara şöyle der:

بُشْرٰيكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا **"Bugün size müjdelenen şey, içlerinden ırmaklar akan, ebedî olarak kalacağınız cennetlerdir."**

ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۚ **"İşte bu, büyük kurtuluştur."**

"**İşte bu**" ifadesiyle,

-Üstte zikrolunan nura,

-Ve daimî cennetle müjdelenmeye işaret edilmiştir.

13- يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ **"O gün münafık erkekler ve münafık kadınlar, iman edenlere şöyle derler: Bize bakın da sizin nurunuzdan alalım."**

Çünkü cennet ehli berk-i hatıf (şimşek) gibi bir süratle cennete gitmektedirler.

"**Bize bakın**" demeleri, cennet ehli onlara baktıklarında, onların önündeki nurdan bunlar da aydınlandıkları cihetle de olabilir.

قِيلَ ارْجِعُوا وَرَآءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا **"Onlara: "Arkanıza dönün de nur arayın!" denilir."**

Dünyaya dönün de,

-Allahın marifetini,

-Ve güzel ahlâkı elde ederek bir nur arayın.

Çünkü bu nur, iman ve ahlaktan kaynaklanır.

Veya mana şöyle de olabilir: Dilediğiniz yere gidin, başka bir nur arayın. Çünkü bu nuru elde etmeniz mümkün değil.

Bu ifadeyi,

-Ya mü'minler

-Veya melekler onlara söylemişlerdir.

Bu ifadede,

-Hem onlarla bir istihza,

-Hem de bütün bütün ümitlerini kesmek vardır.

فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ **"Aralarına kapısı olan bir sur çekilir."**

Böylece mü'minlerle münafıklar arasında, kendisinden mü'minlerin girdiği kapı olan bir sur (duvar) çekilir.

بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ **"Onun içinde rahmet, dışında ise azap vardır."**

14- يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ **"(Münafıklar) onlara: "Biz sizinle beraber değil miydik?" diye seslenirler."**

قَالُوا بَلَى **"Dediler: "Evet."**

Bununla, zâhirde mü'minlerle beraber olmalarını kastediyorlar.

وَلَكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ **"Lakin siz, kendinizi fitneye attınız."**

Lakin siz, münafıklık ile kendinizi fitneye attınız.

وَتَرَبَّصْتُمْ **"Başımıza musibetler gelmesini gözlediniz."**

Devranın mü'minlerin aleyhine dönmesini gözlediniz.

وَارْتَبْتُمْ **"Şüpheye düştünüz."**

Dinde şüpheye düştünüz,

وَغَرَّتْكُمُ الْاَمَانِيُّ **"Ve kuruntular sizi aldattı."**

Uzun ömür beklentileri gibi kuruntular sizi aldattı.

حَتّٰى جَاءَ اَمْرُ اللّٰهِ **"Nihayet Allah'ın emri gelip çattı."**

"**Allahın emri**"nden murat ölümdür.

وَغَرَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ **"O çok aldatıcı, Allah hakkında sizi aldattı."**

Bundan murat, şeytan veya dünyanın onları aldatmasıdır.

15- فَالْيَوْمَ لاَ يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلاَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا **"Bugün artık ne sizden ne de inkâr edenlerden fidye kabul edilir."**

مَاْوٰيكُمُ النَّارُ **"Varacağınız yer ateştir."**

هِيَ مَوْلٰيكُمْ **"O sizin mevlânızdır."**

Ayette cehennem ateşiyle alakalı olarak "**o sizin mevlânızdır**" denilmesi, şu gibi cihetlerle anlaşılabilir:

-Size yaraşan odur.

-Varacağınız yer orasıdır.

-Yakında orada olacaksınız.

-"Onların birbirlerine selâmları karşılıklı tokat atmaktır" deyimi kabilinden, "yardımcınız ateştir."

-Siz dünyada cehennem ateşini netice verecek işler yaptığınızdan dolayı, burada da o size bakacak, işlerinizi o üstlenecek.

وَبِئْسَ الْمَصِيرُ **"Orası ne kötü bir dönüş yeridir!"**

16- اَلَمْ يَاْنِ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ **"İman edenler için, kalplerinin saygı ile Allah'ın zikrine ve inen hakka karşı ürperme zamanı gelmedi mi?"**

Rivayete göre mü'minler Mekkede kıtlığa maruz kalmışlardı. Hicret ettiklerinde rızka ve nimete kavuştular. Bundan dolayı gevşeklik gösterdiler. Ayet, bu vesile ile indi.

وَلاَ يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ **"Ta ki daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar."**

Hangi cihetle ehl-i kitap gibi olmamaları, ayetin devamında nazara verilmektedir:

فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْاَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ **"Onların üzerinden uzun zaman geçmişti de kalpleri katılaşmıştı."**

Uzun emellere kapıldılar veya peygamberleriyle kendileri arasından uzun zaman geçti, böylece kalpleri katılaştı.[6]

وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ **"Ve onlardan çoğu fasık kimselerdir."**

Onların çoğu dinlerinin haricinde kalmış, kalplerinin katılaşması sebebiyle kitaplarında olanları (âdeta) inkâr eder hâle gelmişlerdir.

17- اِعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا **"Bilin ki Allah, yeryüzünü ölümünden sonra diriltir."**

Ayet, katı kalplerin zikir ve Kur'an tilavetiyle hayat bulmasını, ölü arzın diriltilmesi misaliyle anlatır.

Ayette,

-Huşu'ya rağbet ettirmek

-Ve kalp katılığından sakındırmak vardır.

قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ **"Ola ki aklınızı kullanırsınız diye âyetleri size açıkladık."**

18- اِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَاَقْرَضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ **"Şüphesiz sadaka veren erkeklere ve sadaka veren kadınlara ve Allah'a güzel bir ödünç verenlere, verdikleri kat kat artırılır."**

وَلَهُمْ اَجْرٌ كَرِيمٌ **"Ve onlar için hoş bir mükafat vardır."**

19- وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖٓ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ

---

6 Ayetin nazara verdiği husus, ilk heyecanın kaybedilmesidir. Başlangıçta kendini dinin cazibesini kaptıran nice insan, zamanla başka cazibelere kapılabilir, dünya kendilerine çok tatlı, çekici gelebilir.

"Allah'a ve peygamberlerine iman edenler var ya, işte onlar sıddıklar ve Allah katında şahitlerdir."

Yani bunlar Allah yanında sıddıklar ve şehitler konumundadırlar.

Veya mana şöyle olabilir: "Bunlar sıdkta çok ileridirler. Çünkü Allahın ve peygamberlerinin bütün haberlerine inanmış ve tasdik etmişlerdir. Ayrıca Allah ve peygamberleri için şehadette bulunmaktadırlar.

Veya kıyamet günü diğer ümmetlere şehadette bulunacaklardır.

Denildi ki: **"Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de bunların üzerine bir şahit yaptığımız zaman, onların hali nice olur!"** (Nisa, 41) ayetinde anlatıldığı şekilde ayetteki "**şahitler**"den murat peygamberlerdir veya Allah yolunda şehid olan kimselerdir.

لَهُمْ اَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ **"Onlar için, onların mükâfatları ve nurları vardır."**

Bunlar için sıddıkların ve şehitlerin ecrinin bir misli ve nurunun bir misli vardır: Lakin bunlarda ecir ve nur kat kat değildir. Bu da aralarında bir fark olması içindir.

Veya mana şöyledir: Onlar için kendilerine vaat edilen ecir ve nur vardır.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَحِيمِ ع **"İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; işte onlar cehennem ashabıdır."**

Ayette cehennemde daimi kalmanın kâfirlere mahsus olduğuna bir delil vardır. **"İşte onlar cehennem ashabıdır"** ifadesi, cehennemin onlara has olduğunu hissettirir. Ayetteki "**ashab**" kelimesi örfen beraberlik manasına delâlet eder.

373. DERS

Dünyanın Mahiyeti

20- اِعْلَمُوا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ **"Biliniz ki dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence ve bir zînettir."**

وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ **"Kendi aranızda bir övünmedir."**

وَتَكَاثُرٌ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ **"Ve mal ve evlatta çokluk yarışıdır."**

Mü'minlerin ve kâfirlerin ahiretteki hâli zikredilince kendisiyle ahirette kurtuluşa ulaşılamayacak dünya işleri bu ayetle tahkir edildi, küçüklüğü gösterildi. Bunların faydası az ve sür'atle zevale gidici hayali şeyler olduğu beyan edildi. Çünkü dünya hayatı,

-Bir oyundur. Nasıl ki çocuklar faydasız bir şekilde oyunda kendilerini yorarlar, onun gibi insanlar da dünya ile kendilerini yorarlar.

-Mühim şeylerden onları alıkoyan, boş işlerle oyalayan bir eğlencedir.

-Güzel elbiseler, cazip makamlar, yüksek köşkler gibi bir zînettir.

-Nesep ile övünmektir.

-Veya çoklukla ve mal ile iftihar etmektir.

Cenab-ı Hak bu manayı şöyle takrir etti:

كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ **"Bu, tıpkı bir yağmura benzer ki; bitirdiği ot, kafirlerin/ çiftçilerin hoşuna gider."**

ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرٰيهُ مُصْفَرًّا **"Sonra kurur, onu sapsarı görürsün."**

ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا **"Sonra çerçöp olur."**

Dünyanın hâli sür'atle geçmesi ve faydasının azlığı yönünden şöyle bir temsille anlatıldı: Yağmurun bitirdiği otlar var, bunlar göz dolduracak şekilde büyüyüp gelişiyor, çiftçilerin hoşuna gidiyor. Sonra ise bir afetle kuruyor, rengi sararıyor, ardından çerçöp hâlini alıyor.

"Çiftçiler" şeklinde manası açıklanan bu kelime, ayet metninde "küffar" yani "kâfirler" şeklinde geçer. Ayet buna göre de açıklanabilir. Çünkü kâfirler dünya hayatının zînetine çok daha düşkünlerdir. Mü'min ise, güzel ve hayret verici bir şey gördüğünde, fikri bundan O'nun yaratıcısının kud-

retine intikal eder ve o kudreti takdir eder. Kâfir ise, onun fikri duyuların sınırını aşamaz, ona göre de duyularla muhatap olduğu şeylere hayran kalır.

Cenab-ı Hak, ayetin devamında ahiretin büyüklüğünü nazara verip şöyle buyurdu:

وَفِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ **"Ahirette ise çetin bir azap vardır."**

وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٌ **"Ve Allah'tan bir mağfiret ve rıza."**

Bunun nazara verilmesi, dünyaya kendini kaptırmaktan ürkütmek ve ahirette ikramı gerektirecek şeylere teşvik etmek içindir.

Sonra da şu kavliyle bunu te'kid etti:

وَمَاالْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلاَّ مَتَاعُ الْغُرُورِ **"Dünya hayatı, aldatıcı bir meta'dan başka bir şey değildir."**

Dünya hayatı, ona yönelen ve onunla ahireti talep etmeyen kimseye aldatıcı bir meta'dan ibarettir.

21- سَابِقُوا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ **"Rabbinizden bir mağfiret ve eni, gökle yerin genişliği gibi olan bir cennet için yarışın."**

Koşu meydanlarında yarışanlar gibi, siz de Rabbinizden bir mağfirete, yani O'nun mağfiretini gerektirecek şeyleri yapmaya koşun.

"Eni, gökle yerin genişliği gibi olan..."

Eni böyleyse, ya uzunluğu ne kadar olur?

Denildi ki: Bu ifadeden murat, **"...Ona bir kötülük dokunduğu zaman ise, uzun uzun yalvarır."** (Fussılet, 51) ayetinde olduğu gibi, genişliği anlatmaktır.

اُعِدَّتْ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ "(Bu cennet), **Allah'a ve peygamberlerine iman edenler için hazırlandı."**

Ayette "**hazırlandı**" ifadesi cennetin yaratılmış olduğuna, **"Allaha ve peygamberlerine iman edenler için hazırlandı"** ifadesi ise cennete layık olmak için imanın tek başına yeterli olduğuna bir delil vardır.

ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ **"İşte bu, Allah'ın lütfudur, onu dilediğine verir."**

"**İşte bu**" ifadesi, vaat edilen şeyler içindir.

Allah, bu vaat ettiklerini, onu icaba zorlayacak bir şey olmadan, dilediğine lütuf olarak verir.

وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ **"Ve Allah, büyük lütuf sahibidir."**

Kıymeti ne kadar büyük olsa bile, bununla lütufta bulunmak da Allahın o büyük lütfundandır.

22- مَا اَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِى الْاَرْضِ وَلاَ فِى اَنْفُسِكُمْ اِلاَّ فِى كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَبْرَاَهَا **"Yeryüzünde vuku bulan ve sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, bir kitapta yazılmış olmasın."**

Yeryüzünde meydana gelen kıtlık, afet ve insanlara isabet eden hastalık ve sıkıntılı haller gibi musibetler, yaratılmazdan önce levh-i mahfuzda yazılı ve Allahın ilminde sabittirler.

اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ **"Şüphesiz bu Allah'a göre kolaydır."**

Bunu levh-i mahfuzda önceden belirlemek Allaha çok kolaydır. Çünkü Allah bunu yapmada âlete ve müddete muhtaç değildir.

23- لِكَيْلاَ تَاْسَوْا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلاَ تَفْرَحُوا بِمَا اٰتٰيكُمْ **"Ta ki elinizden çıkana üzülmeyesiniz ve Onun size verdikleriyle şımarmayasınız."**

Bunun böyle belirlenmesi, dünya nimetlerinden kaçırdıklarınıza üzülmemeniz ve Allahın size verdikleriyle şımarmamanız içindir. Çünkü hepsinin Allahın takdiriyle olduğunu bilen kimsenin nazarında iş kolaylaşır.[7]

Ayette elden kaçırmanın insandan kaynaklandığını, elde etmenin ve devam ettirmenin ise Allahın yarattığı bir sebeple olduğunu hissettirmek vardır.

Ayetten murat,

-Allahın emrine teslime engel olan ümitsizliği

-Ve şımarmayı netice veren aşırı sevinci nefyetmektir.

Bunun için ayetin devamı şöyle geldi.

وَاللّٰهُ لاَ يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ **"Allah, böbürlenen, kibirlenen kimseleri sevmez."**

---

7 Yani kaçırdığına üzülmez, kendisine verilenle şımarmaz.

Çünkü musibet ve sevinç zamanlarında nefsini kontrol edebilen az kimse vardır.

24- اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ "Onlar cimrilik eder ve insanlara da cimriliği emrederler."

Ayetin bu kısmı, önceki ayetin sonunda geçen "kibirli" kimselerin bir anlatımıdır. Çünkü malıyla kibirli olan kimse genelde cimrilik de yapar.

Veya bu kısım yeni bir cümle olup haberi hazfedilmiştir. Ayetin devamı, hazfedilen cümleye delâlet eder:

وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ "Kim yüz çevirirse, şüphesiz Allah Ğani'dir – Hamîd'dir."

Yani, her kim de infak etmekten yüz çevirirse, Allah ondan ve onun infakından ğanidir. zâtında hamde hayıktır. Onun şükründen yüz çevrilmesi kendisine bir zarar vermediği gibi, nimetlerine şükredilmesi ve ibadet edilmesi de bir fayda vermez.

Ayette hem bir tehdid, hem de Allahın infakı emretmesinin infak edenin menfaatine olduğunu hissettirmek vardır.

25- لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ "Andolsun biz elçilerimizi beyyinat'la gönderdik."

Elçilerin gönderilmesinden murat,

-Meleklerin peygamberlere gönderilmesi,

-Veya peygamberlerin ümmetlere gönderilmesidir.

Beyyinat ise, deliller ve mu'cizelerdir.

وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ "Ve insanların adaleti yerine getirmeleri için, beraberlerinde kitabı ve mizanı indirdik."

Hakkı beyan etmeleri ve doğru ameli ayırmaları için onlarla beraber kitap indirdik.

Hukukun eşit bir şekilde dağılımı ve adaletin ikamesi için mizanı indirdik.

Mizanın indirilmesi,

-Onun sebeplerinin indirilmesi,

-Ve hazırlanmasının emredilmesidir.

Denildi ki: Allah mizanı Hz. Nûh'a indirdi.

Bununla adaletin murat edilmesi de caizdir. Allahın kitabı ve mizanı indirmesi, insanların ona göre hareket etmeleri ve bununla düşmanı def etmeleri içindir. Nitekim devamında şöyle bildirilir:

وَاَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ **"Ve demiri indirdik."**

فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ **"Onda çetin bir kuvvet ve insanlar için nice faydalar vardır."**

Onda "**kuvvet olması**" savaş âletlerinin demirden yapılması yönündendir.

Onda "**nice faydalar olması**" ise, bütün san'at âletlerinin demirden yapılmasındandır.

وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ **"Bu, Allahın kendisine ve peygamberlerine görmeden yardım edenleri bilmesi içindir."**

Allahın bu şekilde demiri indirmesi, kimin kâfirlerle mücadelede bu silahları kullanarak Allahın dinine ve peygamberlerine yardım edeceğini ortaya koyması içindir.

اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ **"Şüphesiz Allah Kavi'dir – Azîz'dir."**

Allah, **Kavi'dir**, helâkini murat ettiğini helâk etmeye gücü yeter.

Azîz'dir, bir yardıma muhtaç değildir. İnsanlara cihadı emretmesi, bununla menfaat elde etmeleri ve bunu yerine getirmekle sevaba hak kazanmaları içindir.

26- وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا وَاِبْرٰهِيمَ **"Andolsun, biz Nûh'u ve İbrahim'i elçi olarak gönderdik."**

وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ **"Onların nesillerine nübüvvet ve kitab verdik."**

Denildi ki: Kitap'tan murat, kitabet, yani yazıdır.

فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ **"Onlardan bir kısmı hidayete ermiştir."**

"**Onlardan bir kısmı**" ifadesi, Hz. Nûhun ve Hz. İbrahimin nesilleridir.

Veya "**gönderdik**" ifadesinin delâlet ettiği üzere, kendilerine peygamber gönderilenlerdir.

وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ **"Onlardan çoğu ise fasıklardır."**

Onların çoğu ise, doğru yoldan çıkmış kimselerdir.

Ayette **"bir kısmı hidayete ermiştir"** denildikten sonra, normalde "bir kısmı da hidayete ermemiştir" denilebilirdi. Bunun yerine **"onlardan çoğu ise fasıklardır"** denilmesi

-Hem onları kınamada daha kuvvetli bir anlatımdır.

-Hem de dalâlette olanların sayıca daha fazla olduğuna delâlet eder.

27- ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا **"Sonra bunların izinden ard arda peygamberlerimizi gönderdik."**

Sonra peşpeşe peygamberler gönderdik.

وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ **"Meryem oğlu İsa'yı da arkalarından gönderdik."**

Hepsinin peşinde ise, Meryem oğlu İsayı gönderdik.

وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ **"Ona İncil'i verdik."**

وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً **"Ve ona uyanların kalplerine bir şefkat ve merhamet koyduk."**

وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ **"Kendi ihdas ettikleri ruhbanlığa gelince, onu biz yazmadık."**

Ruhbanlık, ibadet ve riyazette aşırı gitmek ve insanlardan uzak kalıp bir köşeye çekilmektir.

"Onu biz yazmadık."

Biz onlara böyle bir şeyi farz kılmamıştık.

إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ **"Fakat kendileri Allah rızasını kazanmak için yaptılar."**

Lakin onlar, Allahın rızasını gözeterek böyle bir bid'a meydana getirdiler.

فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا **"Ama buna da gereği gibi uymadılar."**

Çünkü ruhbanlığa,

-Teslis'i kattılar.[8]

-Allahın Hz. İsa ile müttehid olduğunu söylediler.

-Ruhbanlıkta ihlası kaybedip sum'a peşinde koştular, âbid kimseler olarak bilinmek, duyulmak istediler.

-Hz. Muhammed'i (asm) inkâr ettiler ve daha başka şeylerle gerçek ruhbanlığa aykırı işler yaptılar.

فَاٰتَيْنَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْ **"Biz de onlardan iman edenlere mükafatlarını verdik."**

Onlardan sahih imanı elde edenlere – ki Hz. Muhammede iman etmek de buna dâhildir- ve ruhbanlığın hukukunu koruyabilenlere mükâfatlarını verdik.

وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ **"İçlerinden çoğu da fasıklardır."**

Onların çoğu taatten çıkmış kimselerdir.

28- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا **"Ey iman edenler!"**

Ey bahsi geçen peygamberlere iman edenler!

اتَّقُوا اللّٰهَ **"Allah'tan korkun."**

Allahın yasakladığı şeyleri yapmaktan kaçının!

وَاٰمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ **"Ve peygamberine iman edin ki, size rahmetinden iki kat pay versin."**

Ta ki Allah hem Hz. Muhammede hem de O'ndan öncekilere imanınızdan dolayı kendi rahmetinden size iki kat nasip versin.

Her ne kadar önceki dinleri neshedilmiş, yürürlükten kaldırılmışsa da, İslâmın bereketiyle önceki dinlerini uygulamalarından dolayı sevap almaları uzak bir şey değildir.

Denildi ki: Hitab, Hz. Peygamberin asrındaki Hristiyanlaradır.

وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ **"Size kendisiyle yürüyeceğiniz bir nur versin."**

Bundan murat, yine bu sûrede anlatılan **"O gün mü'min erkekler ve mü'min kadınların nurlarının, önlerinde ve sağlarında koştuğunu**

---

[8] Baba-oğul ve ruh'u-l Kudüs şeklinde bir inanç uydurdular.

görürsün." (Hadîd, 12) ayeti olabilir veya kendisiyle Yüce Yaratıcıya gidilen hidayettir.

وَيَغْفِرْ لَكُمْ **"Ve sizi bağışlasın."**

وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Allah Ğafur'dur – Rahîm'dir."**

29- لِئَلاَ يَعْلَمَ اَهْلُ الْكِتَابِ **"Ta ki ehl-i kitap şunu bilsinler:"**

Ayette geçen (lâ) zaid olup, manada nazara alınmaz. Bazı kıraatlarda olmaması da bunu teyid eder.

اَلاَ يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ **"Allah'ın lütfundan hiçbir şeye güç yetiremezler."**

Yani, onlar Allahın bahsi geçen lütfundan bir şeye nail olamayacaklar ve nail olmak için bir imkân bulamayacaklar. Çünkü böyle bir lütfa nail olmak için Hz. Peygambere de iman etmeleri şartı vardır. Şart gerçekleşmeyince, şarta bağlı lütuf da gerçekleşmez.

Veya şöyle bir mana olabilir:

Onlar Allahın lütfundan herhangi bir şeye güç yetiremezler. Nerede kaldı en büyük lütfu olan nübüvvette bir tasarrufları olsun, onu dilediklerine verebilsinler.

Ayetin devamı bu manayı teyid eder:

وَاَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ **"Ve lütuf Allah'ın elindedir, onu dilediği kimseye verir."**

وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ **"Ve Allah, büyük lütuf sahibidir."**

Bir üstteki ayete şöyle de mana verilmiştir:

Ta ki ehl-i kitap "Peygamber ve O'na iman edenler Allah'ın lütfundan hiçbir şeye nail olamazlar" şeklinde bir itikada kapılmasınlar.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Her kim Hadîd sûresini okusa, Allaha ve O'nun bütün peygamberlerine iman edenlerden yazılır."

MÜCADELE SÛRESİ

Mücadele Sûresi Medenî'dir.
Yirmi iki ayettir.

374. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِى تُجَادِلُكَ فِى زَوْجِهَا وَتَشْتَكِى اِلَى اللّٰهِ **"Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikayette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Havle Bint-i Sa'lebe'nin kocası Evs Bin Samit, hanımına zıhar yaptı. Bunun üzerine Havle, evliliklerinin devam edip etmediğini Hz. Peygambere sordu. Hz. Peygamber "Artık ona haram oldun" buyurdu. Kadın "Ama beni boşamadı" dedi. Hz. Peygamber yine "Artık ona haram oldun" dedi.

Kadın, çocuklarının küçük olması sebebiyle bu duruma çok üzüldü, hâlini Allaha şikâyet etti, bu vesile ile bu sûrenin ilk dört ayeti nazil oldu. Ayetler, Hz. Peygambere hâlini arzeden kadının mücadelesini ve şikâyetini Allah'ın duymasını ve kadının sıkıntısını gidermesini hissettirmektedir.

وَاللّٰهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا **"Allah, her ikinizin konuşmanızı işitir."**

اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ بَصِيْرٌ **"Şüphesiz Allah, Semi' – Basîr'dir.**

Allah, söylenenleri işitir, mahlûkatın hâllerini görür.

2- اَلَّذِيْنَ يُظَاهِرُوْنَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ اُمَّهَاتِهِمْ **"Sizden zıhâr yapanların kadınları, onların anaları değildir."**

Zıhar, kişinin hanımına "Sen bana annemin sırtı gibisin" demesidir. Zıhar, "sırt" anlamındaki "zahr" kelimesinden gelir. Fıkıh âlimleri, bu benzetmenin sırt ile sınırlı olmayıp, annesinin kendisine haram olan herhangi bir uzvuna benzetmesinin de aynı hükümde olduğunu ifade ettiler.

Ayette "**sizden zıhar yapanlar**" denilmesinde, onların bu konudaki âdetlerinin çirkinliğini göstermek vardır. Çünkü zıhar, onlarda cahiliye döneminin yeminlerindendi.

اِنْ اُمَّهَاتُهُمْ اِلَّا اللّٰئِ وَلَدْنَهُمْ **"Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır."**

Kendilerine zıhar yapılan hanımlar, gerçekte onların anneleri değildir.

وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا **"Şüphesiz onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar."**

Çünkü din, bunu reddetmektedir. Zira, hanım anneye benzemez.

وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ **"Ve şüphesiz Allah, Afüvv – Ğafur'dur** (affeder, bağışlar)**."**

Allahın bağışlaması, mutlak manada geçmiş günahları bağışlar şeklinde anlaşılabileceği gibi, "tevbe edildiğinde bağışlar" manasında da anlaşılabilir.

3- وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا **"Kadınlarına zıhar yapıp sonra da söylediklerinden dönenler, birbirleriyle temas etmeden önce bir köle azat etmelidirler."**

"**Söylediklerinden dönmek**", onu telafiye çalışmak, zıharın gereğinin tersini yaparak evliliği devam ettirmektir.

Bu, İmam-ı Şafiye göre, kadını boşayabileceği bir süre geçtiği hâlde, onunla beraber olmak ile gerçekleşir.

İmam-ı azama göre ise, velev şehevî bir nazarla bakış şeklinde de olsa, onun beraberlik talebine icabette bulunmaktır.

İmam-ı Malike göre, cinsel ilişkiye kati azmetmekle bu dönüş gerçekleşir.

Ayetteki فَ "fe" harfi sebebiyet bildirir. Bunun ifade ettiği manalardan biri, zıharın tekrarı hâlinde her defasında aynı kefareti ödemek gerektiğine delâlet etmektir.

Şafiî mezhebi, ölüm kefaretinde azat edilmesi istenen kölenin mü'min olmasına kıyas ederek, zıharda da kölenin mü'min olması gerektiğini kabul eder.

"Birbirlerişle temas etmeden önce"

Ayette, zıhar olayında kefaret ödenmeden önce cinsel beraberliğin haram olduğuna bir delil vardır.

ذَٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ **"Size öğütlenen budur."**

Size bildirilen bu kefaret hükmü, Allahtan bir öğüttür.

Çünkü ceza ödemeyi gerektiren bir hâle ve ondan caydıracak bir duruma delâlet ediyor.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ **"Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."**

Hiçbir şey O'na gizli kalmaz.

4- فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَتَمَاسَّا **"Buna imkan bulamayan kimse, temas etmeden önce aralıksız olarak iki ay oruç tutmalıdır."**

Bu hüküm, azat edecek köle bulamayan veya buna maddî imkânı olmayan kimse içindir.

فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَاِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا **"Buna gücü yetmeyen kimse, altmış fakiri doyurur."**

Her kim de,

-Yaşlılık,

-Kronik bir hastalık,

-Veya şehvetine aşırı düşkünlük sebebiyle oruç tutamazsa, altmış fakiri doyurması gerekir.

Nitekim Hz. Peygamber (asm) oruçlu iken cinsel ilişkiye giren bir bedevinin kefaretinde, aşırı şehvetini nazara alarak altmış gün oruç kefareti yerine altmış fakiri doyurma şıkkına ruhsat vermişti.

Köle azat etmek ve altmış fakiri doyurmak şıklarında "cinsel temasa girmezden önce" kaydı ifade edilirken burada bu kaydın yer almaması, üsttekilerle iktifa edilmesindendir, dolayısıyla aynı kayıt burada da câridir.

İmam-ı Azam, altmış fakiri doyurma şıkkında caiz olduğunu söyler.

ذٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ **"Bu** (hafifletme)**, Allah'a ve Rasûlüne inanmanız içindir."**

İşte bu beyan veya size öğretilen bu hükümler, Allah ve Rasûlünü tasdik etmeniz içindir. Bunları uygulamakla,

-Allahın hükümlerini kabul etmiş,

-Ve cahiliye dönemindeki adetlerinizi terk etmiş olursunuz.

وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ **"İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır."**

Bunları aşmak câiz değildir.

وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ اَلِيمٌ **"Kâfirler (inkâr edenler) için ise, çok elîm bir azap vardır."**

Bu ilâhî hükümleri kabul etmeyenler için elîm bir azap vardır.

Ayet, **"Ona bir yol bulabilenlerin Beyt'i haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim de inkâr ederse, şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir."** (Âl-i İmran, 97) ayetinin bir naziridir.

5- اِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Allah ve Rasûlüyle had yarışına girenler, kendilerinden öncekilerin alçaltıldığı gibi alçaltılacaklardır."**

"**Allah ve Rasûlüyle had yarışına girmek**",

-Onlara muhalif olmak,

-Onları terk etmek,

-Veya Allah ve Rasûlünün koyduğu sınırlardan başka sınırlar koymaktır.

Böyle yapanlar, önceki milletlerdeki kâfirlerin helâk olmaları gibi, helâk olmaya mahkûmdurlar.

وَقَدْ اَنْزَلْنَا اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ **"Hâlbuki biz apaçık âyetler indirdik."**

Peygamberin ve O'nun getirdiklerinin doğruluğuna delâlet eden apaçık ayetler indirdik.

وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ **"Kâfirler için küçük düşürücü bir azap vardır."**

Kâfirler için onların izzetini ve tekebbürünü ortadan kaldıran dehşetli bir azap vardır.

6- يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا **"O gün Allah onların hepsini diriltir."**

Hiçbirini müstesna kılmayarak, Allah o gün onların hepsini diriltir, bir araya getirir.

فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا **"Ve ne yaptıklarını kendilerine bir bir haber verir."**

-Onların hâlini teşhir,

-Ve azaplarını takrîr için, şu dünyada neler yaptıklarını herkesin huzurunda onlara birer birer haber verir.

اَحْصٰيهُ اللّٰهُ **"Allah onları tek tek saymıştır."**

Allah, onların yaptıklarını tek tek ve hiçbirini eksik bırakmadan söyler.

وَنَسُوهُ **"Onlar ise unutmuşlardır."**

Onlar ise, yaptıkları şeylerin çokluğu veya önemsememeleri sebebiyle unutmuşlardır.

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ **"Allah her şeye şahiddir."**

Hiçbir şey O'na gizli kalmaz, gözden ırak olmaz.

7- اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ **"Göklerde ne var ve yerde ne varsa, hepsini Allah'ın bildiğini görmedin mi?"**

Allah göklerde ve yerde küllî-cüzî ne varsa hepsini bilir.

مَايَكُونُ مِنْ نَجْوٰى ثَلٰثَةٍ اِلاَّ هُوَ رَابِعُهُمْ **"Üç kişi gizlice konuşmaz ki, dördüncüleri O olmasın."**

Allahın, onların dördüncüsü olması, sırlarına muttali olmada onlarla müşterekliğindendir.

وَلاَ خَمْسَةٍ اِلاَّ هُوَ سَادِسُهُمْ **"Beş kişi gizlice konuşmaz ki, altıncıları O olmasın."**

Ayette, gizli fısıldaşanların üç veya beş olmasının nazara verilmesi, ayetin inişine sebep olan olaya bakan yönüyle olabilir. Çünkü ayet, münafıkların gizli fısıldaşmaları sebebiyle inmişti.

Veya bu adetlerin tercihi Allahın tek olup, tek olanları sevmesindendir.

Veya böyle bir fısıldaşma ile meşveret yapılması için en az iki kişi lazımdır. Bu iki kişi birbirine tamamen zıt şeyler söyleyebilirler. Karar verilebilmesi için bir üçüncü kişi olması lazımdır.[1]

وَلاَ اَدْنٰى مِنْ ذٰلِكَ وَلاَ اَكْثَرَ اِلاَّ هُوَ مَعَهُمْ اَيْنَ مَاكَانُوا **"Bundan daha az, yahut daha çok da olsalar, nerede olurlarsa olsunlar, O mutlaka onlarla beraberdir."**

Bir ve iki gibi bu zikrolunanlardan daha az veya altı ve üstleri gibi daha fazla olanlarla da beraberdir, aralarında neler cereyan ettiğini bilir. Nerede olurlarsa olsun, Allah için fark etmez.

---

[1] Nitekim meşveret heyetlerinde bu esasa riayet edilir, ikiye iki veya dörde dört gibi bir durumla karşılaşmamak için, heyette yer alanlar beş ve dokuz gibi tekli aded olarak belirlenir.

Çünkü Allahın eşyayı bilmesi, mekân itibarıyla yakın olmaktan gelen bir bilme değildir ki mekanın farklı oluşuna göre farklılık arzetsin.[2]

ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ **"Sonra onlara yaptıklarını Kıyamet günü tek tek haber verir."**

Allahın Kıyamet gününde onlara ne yaptıklarını haber vermesi,

-Onları rezil-rüsvay etmek,

-Ve niçin böyle bir cezaya müstehak olduklarını göstermek içindir.

اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ **"Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."**

Çünkü bilmeyi iktiza eden zâtının, her şeye nispeti eşittir.

8- اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوٰى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ **"Gizlice konuşmaktan menedilip de, sonra menedildikleri şeyi işleyen ve gizlice günah, düşmanlık ve peygambere isyanı konuşanları görmedin mi?"**

Sebeb-i Nüzûl

Ayet, Yahudiler ve münafıklar hakkında indi. Bunlar mü'minleri gördüklerinde aralarında fısıldaşırlar ve birbirlerine kaş-göz işareti yaparlardı. Hz. Peygamber onlara böyle yapmayı yasakladı, ama onlar yine aynı şeyleri yapmaya devam ettiler.

وَاِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللّٰهُ **"Sana geldiklerinde, Allah'ın seni selâmlamadığı selâmla selâmladılar."**

Hz. Peygambere "Essamu aleyk" diyorlardı.[3]

Veya "iyi sabahlar" diyorlardı. Allah ise **"Ve selam olsun seçmiş olduğu kullarına."** (Neml, 59) diyordu.

---

[2] İnsanlar yakınında oldukları şeyleri daha iyi bilirler, uzaklıkları nispetinde ise onunla ilgili bilgileri azalır. Allah, zamanın ve mekânın yaratıcısı olarak bütün zamanlardaki her şeye her şeyden daha yakındır. Onun için uzak-yakın farkı olmadığından hepsinin hâllerini bilir. **"Yaratan bilmez mi? O, Latîf – Habîr'dir.** (En gizli şeyleri bilir, her şeyden hakkıyla haberdardır.)" (Mülk, 14)

[3] Yani, selâm verir gibi yapıp bir harfi yutarak "Allah canını alsın" tarzında beddua ediyorlardı.

وَيَقُولُونَ فِى اَنْفُسِهِمْ لَوْلاَ يُعَذِّبُنَا اللّٰهُ بِمَا نَقُولُ **"İçlerinden de, "Söylediklerimizden dolayı Allah bize azap etse ya!" diyorlar."**

Kendi aralarında ise, "Muhammed şayet bir peygamberse, bu dediklerimizden dolayı Allahın bize azap etmesi gerekmez miydi" diyorlardı.

حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ۚ **"Cehennem onlara yeter!"**

يَصْلَوْنَهَا ۚ **"Oraya girecekler."**

فَبِئْسَ الْمَصِيرُ **"Ne kötü varış yeridir orası!"**

9- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلاَ تَتَنَاجَوْا بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ **"Ey iman edenler! Birbirinizle gizlice konuştuğunuzda günah, düşmanlık ve peygambere isyanı fısıldaşmayın."**

وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ۖ **"İyilik ve takvayı fısıldaşın."**

Siz, münafıkların yaptıkları gibi yapmayın. Siz, mü'minlerin hayrını ve peygambere karşı gelmekten sakındıracak şeyleri aranızda fısıldaşın.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ **"Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun."**

Neler yapmış ve neleri ihmal etmişseniz, O bütün bunlara mukabil size karşılığını verecektir.

10- اِنَّمَا النَّجْوٰى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا **"İman edenleri üzmek için yapılan fısıltılar, ancak şeytandandır."**

Günah ve taşkınlık hususunda fısıldaşmak şeytandandır.

Şeytandan olması,

-Şeytanın böyle yapmayı süslü kılması,

-Ve böyle yapmaya sevk etmesindendir.

وَلَيْسَ بِضَآرِّهِمْ شَيْئًا اِلاَّ بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ **"Oysa o, Allah'ın izni olmadıkça, onlara hiçbir zarar verebilecek değildir."**

Hâlbuki şeytan veya fısıldaşma, Allahın dilemesi olmadan mü'minlere bir zarar veremez.

وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ **"Öyle ise mü'minler ancak Allah'a tevekkül etsinler."**

Onların fısıldaşmalarına aldırmasınlar.[4]

11- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ ۚ **"Ey iman edenler! Size, "meclislerde yer açın" denilince yer açın ki Allah da size genişlik versin."**

İnsanlar Hz. Peygamberin sohbet meclisinde,

-Ona daha yakın olmak,

-Ve kelâmını daha iyi duyabilmek için âdeta birbirleriyle yarışıyor, üst üste sıkışıyorlardı.

Siz meclislerde yer açın ki, Allah da size,

-Daha geniş yerler nasip etmek,

-Daha bol rızık vermek,

-Göğsünüze genişlik bahşetmek ve benzeri muratlarınızı yerine getirsin.

وَإِذَا قِيلَ انْشُزُوا فَانْشُزُوا **"Size "Kalkın" denilince de kalkın."**

-"Mecliste yer açmak için kalkın,

-Namaza veya cihada kalkın,

-Artık sohbet bitti, haydi kalkın" denildiğinde nazlanmayın, kalkın.

يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ **"Ta ki Allah sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin."**

Allahın iman edenleri yükseltmesi,

-Onlara dünyada yardım ederek ve güzel şekilde anılmalarını sağlayarak,

-Ahirette ise onları cennet köşklerine yerleştirerek tahakkuk eder.

Allah, ehl-i iman içinden özellikle ilim ehli olanları, ilimle ameli cem etmeleri sebebiyle yüksek derecelere nail kılacaktır. Çünkü ilim, derece itibarıyla yüksek olmakla beraber ilimle beraber amel de olursa daha ziyade

---

[4] Şeytan, böyle fısıldaşmaları münafıklara yaptırarak ehl-i imanı üzmek, ümitsizliğe sevketmek ister. Günümüzde "**fısıltı gazetesi**" şeklinde de tezahürü görülen bu durumdan imanı zayıf olan bazı kimseler etkilenirler, kuvve-i maneviyeleri kırılır, normal şartlarda yapabilecekleri ve yapmaları gereken şeylerden geri kalırlar, "tedbir" adı altında dinden çok tavizler verirler. Hâlbuki gizli ifsat komiteleri ne kadar çalışırsa çalışsın, ehl-i imana düşen görev Allaha tevekkül edip kendi vazifelerini yapmaktır. Vehim ve korkuya kapılanlar, şeytanın tuzağına düşmüş olurlar.

bir yüksekliği gerektirir. Bunun içindir ki, âlim olanın fiillerine uyulur, ama âlim olmayana uyulması uygun değildir.

Hadiste şöyle bildirilmiştir:

"Âlimin âbide üstünlüğü, dolunay hâlindeki ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ **"Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır."**

Ayet, üstte bildirilen emre uymayan veya bu emirden hoşlanmayanlar için bir tehdittir.

12- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَىْ نَجْوٰيكُمْ صَدَقَةً

"Ey iman edenler! Peygamber ile gizli bir şey konuşacağınız zaman bu konuşmanızdan önce bir sadaka verin."

Bu emirde,

-Peygambere tazim,

-Fakirleri faydalandırmak,

-Sualde aşırı gitmekten sakındırmak,

-Samimi olanla münafık olanı, ahireti sevenle dünyayı seveni birbirinden ayırmak gibi incelikler vardır.

Bu emrin mendubiyet mi yoksa vücub mu ifade ettiğinde ihtilaf edilmiştir. Lakin bir sonraki ayetle mensuhtur. Bir sonraki ayet her ne kadar tilâvet olarak bu emrin hemen peşinde gelmişse de, nüzül itibarıyla beraber değildir.

Hz. Ali (r.a.) şöyle der: "Kur'anda bir ayet var ki, o ayetle benden başkası amel etmedi. Bir dinar param vardı, onu bozdurdum. Hz. Peygamberle gizli olarak bir şeyi konuşacağım zaman o paradan bir dirhem sadaka verirdim."

Bu açıklama, üstteki sadaka emrinin vücub ifade etmesine göredir. Bu rivayet, sahabeden imkân sahibi zâtların bu ayeti uygulamadıkları anlamına gelmez. Zira diğer ayet gelip de hükmü kaldırılıncaya kadar imkân sahibi zâtlardan gizli bir şey konuşan olmamış olabilir.

ذٰلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَاَطْهَرُ **"Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir."**

Bu şekilde sadaka vermeniz, şüphe içinde kalmanızdan ve mal sevgisine mağlup olmanızdan çok daha hayırlı ve daha temizdir.

"**Daha hayırlı...**" ifadesi, peygamberle gizli konuşma öncesindeki sadaka emrinin mendubiyet bildirmesini hissettirir.

Lakin devamındaki "**şayet bir şey bulamazsanız...**" ifadesi, vücuba delâletinin daha kuvvetli olduğunu gösterir.

فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Şayet bir şey bulamazsanız, artık Allah Ğafur – Rahîm'dir** (bağışlayan ve merhamet edendir)**."**

13- ءَاَشْفَقْتُمْ اَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَىْ نَجْوٰيكُمْ صَدَقَاتٍ **"Baş başa konuşmanızdan önce sadakalar vermekten korktunuz mu?"**

Sadaka vermekle fakir olacağınızdan mı korktunuz?

Veya "şeytanın size vaat ettiği fakirlikten dolayı, öncesinde sadaka vermekten korktunuz mu?

Ayette "**sadakalar**" şeklinde çoğul gelmesi,

-Muhatapların çoğul olması sebebiyledir.

-Veya fısıldaşılan şeylerin çokluğundandır.

فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ **"Bunu yapmadığınıza ve Allah da sizi bağışladığına göre, artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Rasûlüne itaat edin."**

Ayette "**Allah sizi bağışladı**" denilmesi, onların vermekten korkmalarının aslında bir günah olduğunu hissettirir. Allah, onların tevbe yerine geçen durumlarını görmüş, kendilerine bundan dolayı ceza vermemiştir.

Peygamberle özel görüşme öncesi sadaka verme hükmü kaldırıldı. Ama namaz, zekât, gibi temel emirler duruyor. Sakın bunları yerine getirmekte kusur etmeyiniz, gevşeklik göstermeyiniz.

Diğer emirlerinde Allaha ve Rasûlüne itaat ediniz. Çünkü bunları yapmak, bu hususdaki ihmalinize kefaret olur, eksiğinizi tamamlar.

وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ **"Allah, bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."**

Allah zâhir ve batın (aşikâr ve gizli) ne yapmışsanız hepsini bilir.

14- اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ **"Allah'ın kendilerine gadap ettiği bir topluluğu dost edinenleri görmedin mi?"**

مَاهُمْ مِنْكُمْ وَلاَ مِنْهُمْ **"Onlar ne sizdendirler, ne de onlardan."**

Münafıklar, Yahudileri dost edinmiş, Müslümanlar ile onlar arasında mütehayyir (şaşkın) bir şekilde gidip gelmekte idiler.

وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ **"Ve bildikleri halde yalan yere yemin ediyorlar."**

"Biz müslümanız" diye yalandan yemin ediyorlar.

Hâlbuki kendilerinin böyle olmadığını gayet iyi biliyorlar.

Ayette **"Ve bildikleri halde yalan yere yemin ediyorlar"** denilmesinde, "yalan" ifadesinin bunu söyleyen kimsenin yalan olduğunu bildiği ve bilmediği tüm gerçek dışı ifadeleri içine aldığına bir delildir.[5]

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Hz. Peygamber (asm) evinde iken şöyle buyurdu. "Şimdi buraya bir adam gelecek, kalbi zorba bir insanın kalbidir, bir şeytan nazarıyla nazar eder."

Derken Abdullah Bin Nebtel isimli münafık içeri girdi. Mavi gözlü biri idi. Hz. Peygamber Ona "Sen arkadaşlarınla beraber neye dayanarak beni kötülüyorsun?" diye sordu. Münafık, yapmadığına yemin etti. Sonra arkadaşlarını getirdi, onlar da yemin ettiler. Bu münasebetle ayet nazil oldu.

15- اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا **"Allah onlara çetin bir azab hazırlamıştır."**

اِنَّهُمْ سَاءَ مَاكَانُوا يَعْمَلُونَ **"Onlar ne kötü işler yapıyorlar!"**

Böylece onlar kötü amel işlemeyi âdet edindiler ve böyle amellerinde ısrar ettiler.

16- اِتَّخَذُوا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً **"Yeminlerini kalkan edindiler."**

Yalan yere yeminlerini can ve mallarını korumak için kalkan edindiler.

فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ **"Böylece Allah yolundan çevirdiler."**

Şüpheler uyandırarak ve vazgeçirerek insanları Allahın dininden alıkoydular.

---

[5] Yani bir kimse yalan olduğunu bilmeden gerçeğe aykırı bir şey söylese, yine yalan söylemiş olur. Bilmeyişi, onu yalan olmaktan çıkarmaz.

فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ **"Onlar için küçük düşürücü bir azab vardır."**

Onların azapları için ikinci bir vaattir.[6]

Bu, onlara vaat edilen azabın başka bir vasfıdır.

Denildi ki: Birincisi kabir azabı, bu ise ahiret azabıdır.

17- لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلآ اَوْلاَدُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا **"Onların malları da, evlatları da Allah'a karşı kendilerine asla bir yarar sağlamaz."**

اُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ **"Onlar ateş ashabıdır."**

هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ **"Onlar orada daimîdirler."**

Bunun benzeri daha önce geçmişti.

18- يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ **"Allah onların hepsini tekrar dirilttiği gün, size yemin ettikleri gibi O'na da yemin ederler."**

Allahın herkesi bir araya topladığı günde, size dünyada "biz sizinle beraberiz" demeleri gibi bu münafıklar "biz müslümanız" diye Allaha da yemin ederler.

وَيَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ عَلٰى شَيْءٍ **"Ve kendilerinin bir şey üzerinde bulunduklarını sanırlar."**

Bunlar yalan yere yemin etmekle bir şey elde edeceklerini zannederler. Çünkü nifak kalplerinde öyle yerleşmiştir ki, dünyada yalandan iman etmek size karşı fayda verdiği gibi, ahirette de Allaha karşı fayda vereceğini kendilerine hayal ettirmektedir.

اَلآ اِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ **"İyi bilin ki onlar yalancıların ta kendileridir."**

Bunlar yalanda o kadar ileri gitmişlerdir ki, gaybı ve şehadeti (görülmeyeni ve görüleni) bilen Allaha karşı bile yalan söylemeye, yalan yere yemin etmeye kadar işi ileri götürmüşlerdir.

19- اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَاَنْسٰيهُمْ ذِكْرَ اللّٰهِ **"Şeytan onları istilâ etmiş, kendilerine Allah'ın zikrini unutturmuştur."**

Kalpleriyle Allahı anmazlar, dilleriyle de anmazlar.

---

6 Önceki ayette **"onlara çok çetin bir azap"** vaadi vardı.

أُولَٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ **"Onlar, hizbu'ş-şeytandır."**

İşte bunlar şeytanın askerleri ve etbaıdırlar.

أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ **"İyi bilin ki hizbu'ş-şeytan hüsrana uğrayanların ta kendileridir."**

Çünkü hem ebedî nimetleri kaçırdılar, hem de kendilerini daimî azaba maruz bıraktılar

20- إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ **"Allah ve Rasûlüyle had yarışına girenler var ya, işte onlar en zelil kimseler arasındadırlar."**

21- كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي **"Allah şöyle yazdı: Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz."**

Bu galibiyet, delil iledir.[7]

إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ **"Şüphesiz Allah Kavi'dir – Azîz'dir."**

Allah, peygamberlerine yardım hususunda güçlüdür. Murad ettiği şeyde Ona galip gelecek, engel olacak yoktur.

22- لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ **"Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kavmin, "Allah ve Rasûlüyle had yarışına girenlerle dostluk ettiğini göremezsin."**

Bundan murat, bunlara dostluk göstermenin ehl-i imana yakışmadığını bildirmektir.

وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ **"Velev bunlar babaları, oğulları, kardeşleri, yahut aşiretleri de olsa..."**

أُولَٰئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ **"İşte onlar o kimselerdir ki, Allah onların kalplerine imanı yazdı."**

İşte bunlar, yani onlara dostluk göstermeyenler, Allahın kalplerinde imanı sabit kıldığı kimselerdir.

---

7 Yani, Peygamberler dünyevî şartlar dâhilinde zaman zaman mağlup görülseler bile, gerçekte daima galiptirler. Çünkü davâları hak bir davadır ve delillerle müdellel dir.

Ayette, amelin iman mefhumundan hâriç olduğuna bir delil vardır. Çünkü kalpte sabit olan şey, orada sebat bulur. Azalar ile yapılan amellerin kalpte sebatı ise söz konusu olamaz.

وَاَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ **"Ve onları kendinden bir ruh ile destekledi."**

Bundan murat,

-Kalp nurudur.

-Veya Kur'andır.

-Veya düşmana karşı yardımdır.

Denildi ki: Ayetteki zamir imana râcidir. Yani, "Allah, imandan bir ruh ile onları kuvvetlendirir." Çünkü iman, kalbî hayatın sebebidir.

وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا **"Onları, daimî kalmak üzere, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar."**

رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ **"Allah onlardan razı oldu."**

وَرَضُوا عَنْهُ **"Onlar da O'ndan razı oldular."**

Allah, onların tâatinden râzıdır, onlar da O'nun hükmüne veya onlara vaat ettiği sevaba razıdırlar.

اُولٰٓئِكَ حِزْبُ اللّٰهِ **"İşte onlar hizbullahtır."**

İşte bunlar, Allahın ordusu ve dininin etbaıdır.

اَلَآ اِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ **"İyi bilin ki, hizbullah felaha erenlerin ta kendileridir."**

Bunlar, dünya ve ahiretin hayrını elde etmekle felaha ermiş kimselerdir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Mücedele sûresini okusa, kıyamet gününde Allahın hizbinden yazılır."

HAŞİR SÛRESİ

Haşir Sûresi Medenî'dir.
Yirmi dört ayettir.

375. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِىالسَّمٰوَاتِ وَمَا فِىالْاَرْضِ **"Göklerde ne var ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih eder."**

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ **"O Azîz – Hakîm'dir."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Hz. Peygamber (asm) Medineye geldiğinde Beni Nadîr Yahudileriyle ne lehinde ne de aleyhinde olmamaları üzere saldırmazlık anlaşması yaptı. Hz. Peygamber Bedirde galip gelince "Bu, Tevratta kendisine nusret verileceği bildirilen peygamber" dediler. Ama Müslümanlar Uhudda mağlup olunca şüpheye düştüler ve yüz çevirdiler. Reisleri Ka'b Bin Eşref, kırk süvariyle Mekke'ye gitti ve Ebu Süfyanla Müslümanlar aleyhinde anlaşma yaptı. Hz. Peygamber de Ka'b Bin Eşrefin sütkardeşine emretti, oda suikast ile onu öldürdü. Sonra Hz. Peygamber, askeri birliklerle varıp diyarlarını kuşattı. Sürgüne gönderilmeyi kabul ederek sulh yaptılar. Çoğu Şama gitti, bir kısmı da Hayber ve Hîre'ye katıldı. Bu münasebetle bu sûrenin ilk altı ayeti nazil oldu.

2- هُوَ الَّذِى اَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِاَوَّلِ الْحَشْرِ **"O ki, ehl-i kitaptan inkar edenleri, ilk haşir için yurtlarından çıkardı."**

"Haşir" ifadesi, "toplu hâlde bir yerden başka yere çıkarmak" anlamına gelir.

Buna "ilk haşir" denilmesi, Yahudiler için Arab yarımadasındaki ilk sürgünleri olmasındandır, daha öncesinde böyle bir zillet yaşamamışlardı.

Veya savaş için veya Şama sürgün için ilk defa hepsinin bir araya toplanmasından dolayı böyle denilmiştir. "Son toplanmaları" da Hz. Ömerin onları Hayber'den Şama sürgün etmesidir.

Veya bu, insanların Şama ilk sevk edilmeleridir. Son sevk edilmeleri ise kıyamet koptuğunda tahakkuk edecek, böylece hepsi orada toplanmış olacaktır.

Veya son sevk edilmeleri, doğudan çıkan bir ateşin onları batıya toplaması şeklinde gerçekleşecektir.[1]

مَاظَنَنْتُمْ اَنْ يَخْرُجُوا **"Siz onların çıkacaklarını zannetmemiştiniz."**

Onların güçlü olmaları ve savunma imkânları yüzünden, siz onların çıkacaklarını hiç sanmıyordunuz.

وَظَنُّوا اَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللّٰهِ **"Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah'tan koruyacağını zannetmişlerdi."**

Ayette, te'kidli bir şekilde onların kalelerine ve savunma imkânlarına son derece güvendikleri nazara verilmektedir.

فَاَتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا **"Ama Allah, onlara beklemedikleri yerden vardı."**

Onların gözünü korkuttu ve sürgünü kabullenmeğe mecbur bıraktı.

Denildi ki: "**Onlara**" ifadesinden murat mü'minler de olabilir. Yani, Allahın yardımı onlara vardı.

وَقَذَفَ فِى قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ **"Ve kalplerine korku düşürdü."**

Böylece kalpleri korkuyla doldu.

يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِاَيْدِيهِمْ وَاَيْدِى الْمُؤْمِنِينَ **"(Öyle ki), evlerini hem kendi elleriyle, hem de mü'minlerin elleriyle harap ediyorlar."**

Müslümanlara yaramasın diye ve bir de kendilerine faydalı olabilecek şeyleri almak niyetiyle kendi elleriyle evlerini harap ediyorlardı.

Keza mü'minler de savaş alanı açmak ve onları cezalandırmak için evlerini yıkıyorlardı.

Kendi elleriyle harap etmeleri nazara verildikten sonra, "**mü'minlerin elleriyle de**" denilmesi, anlaşmayı bozduklarından dolayı kendilerinin bu tahribe sebebiyet vermesindendir.

فَاعْتَبِرُوا يَا اُولِى الْاَبْصَارِ **"İbret alın ey basiret sahipleri!"**

Ey akıl sahipleri! Onların hâlinden öğüt alın da, anlaşmaları bozmayın ve Allahtan başkasına dayanmayın.

Ayet, kıyasa bir hüccet olarak değerlendirildi. Çünkü ayette bir hâlden

---

1 Bu, hadis-i şeriflerde kıyamet alametlerinden biri olarak geçer.

diğerine geçmek emredilmiş, aralarında olan müşterek durum sebebiyle, birincinin hükmünün diğerinde de olacağı nazara verilmiştir. Bunun açıklaması fıkıh usûlü kitaplarında yapılmıştır.

3- وَلَوْلآ اَنْ كَتَبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمُ الْجَلآءَ لَعَذَّبَهُمْ فِى الدُّنْيَا **"Eğer Allah onlara sürgünü yazmamış olsaydı, elbette dünyada kendilerine** (başka şekilde) **azap verirdi."**

Şayet Allah onlar hakkında vatanlarından çıkarılma hükmü vermemiş olsaydı, elbette Beni Kurayza'da olduğu gibi, katledilmeleri ve esir edilmeleri şeklinde dünyada kendilerine azap verirdi.

وَلَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ **"Ahirette de onlar için ateş azabı vardır."**

Yani, onlar dünya azabından kurtulmuş olsalar bile, ahiret azabından kurtulamayacaklardır.

4- ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ شَآقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهٗ **"İşte bu, onların Allah'a ve Rasûlüne karşı gelmeleri sebebiyledir."**

"**İşte bu**" ifadesi, onların başlarına gelen ve ilerde gelecek olana işarettir.

Veya bununla sadece ahiretteki azaplarına işaret edilmiş olabilir.

وَمَنْ يُشَآقِّ اللّٰهَ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ **"Kim Allah'a karşı gelirse bilsin ki, Allah'ın azabı şiddetlidir."**

5- مَاقَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ اَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَآئِمَةً عَلٰٓى اُصُولِهَا فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيُخْزِىَ الْفَاسِقِينَ **"Hurma ağaçlarından her neyi kestiniz, yahut kökleri üzerinde dikili bıraktınızsa hep Allah'ın izniyledir ve O'nun, fasıkları rezil etmesi içindir."**

Bunu yapmanız veya size bu konuda izin verilmesi, onların fıskına mukabil Allahın onları zillete düçar etmesi içindir.

Rivayete göre Hz. Peygamber, onların hurma ağaçlarının bir kısmının kesilmesini emretmişti. Bunun üzerine "Ya Muhammed, Sen yeryüzünde fesattan nehyederdin, bu hurmaları kesmek ve yakmak ne oluyor!?" dediler. Ayet, bununla ilgili olarak indi.

Bununla, çileden çıkarmak için kâfirlerin diyarını yıkmak ve ağaçlarını kesmenin caiz olduğuna delil getirildi.[2]

6- وَمَا اَفَاءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهٖ مِنْهُمْ فَمَا اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلاَ رِكَابٍ **"Onlardan Allah'ın peygamberine kazandırdığı ganimetler için, siz at ya da deve koşturmuş değilsiniz."**

Bu şekilde savaşsız elde edilen ganimete "**fey**" denilir. Fey kelimesi "dönmek" manasından gelir. Çünkü mülk gerçekte Allahındır. Allah, insanları ibadeti için yaratmıştır. Onlar için yarattıklarını da kendisine tâate vesile olsun diye yaratmıştır. Dolayısıyla malın Allaha itâat edenler için olması münasiptir.

Beni Nadirin beldesi Medineye iki mil mesafede idi, bu yüzden sahabe bu sefere yürüyerek katılmıştı, ayrıca ciddi bir savaş da olmamıştı. Bundan dolayı, ihtiyacı olan üç kişi dışında savaş ganimetinden Ensar'a bir şey verilmedi.

وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلٰى مَنْ يَشَاءُ **"Fakat Allah, elçilerini, dilediği kimselere musallat kılar."**

Allah, inkârcıların kalplerine korku bırakarak, peygamberlerini onlara galip kılar, üstün yapar.

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ **"Allah her şeye kadirdir."**

Dilediğini bazan zahiri vasıtalarla yapar, bazan da başka şekilde yapar.

7- مَا اَفَاءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهٖ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ **"Allah'ın o beldelerin ahalisinden Rasûlüne verdiği ganimetler, Allah'a, Rasûl'e, ona akrabalığı bulunanlara, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir."**

Fey'in taksimi hususunda farklı yorumlar yapıldı. Mesela, denildi ki:

"Ayetin zahirine göre hareket edilir ve ganimet altıya bölünür. Allahın payı Ka'benin ve diğer mescitlerin tamirine harcanır."

Şöyle de denildi: "Ganimet beşe taksim edilir. Çünkü ayette Allahın zikredilmesi tazim içindir."

Günümüzde "Peygamber hissesi" bir görüşe göre devlet başkanına ait-

---

2 Bu gibi özel durumlar dışında, Hz. Peygamberin ağaçların ve ürünlerin tahrip edilmesini kesinlikle yasakladığı, bilinen bir hükümdür.

tir, bir başka görüşe göre askerlere ve kalelere harcanır, bir başka görüşe göre ise Müslümanların maslahatları olan yerlere sarfedilir.

Denildi ki: Beşte biri ganimet gibi beşe ayrılır. Çünkü Hz. Peygamber beşte birini taksim ederdi. Beşte dördünü de dilediği gibi sarfederdi. Hz. Peygamberden sonra ise, üstte nazara verilen farklı görüşler çerçevesinde değerlendirildi.

كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ **"Ta ki içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir şey olmasın."**

Ta ki bu ganimet, fakirlerin hakkı iken, cahiliye döneminde olduğu üzere, zenginler arasında dönen bir meta olmasın.

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ **"Peygamber size ne verdiyse onu alın."**

Peygamberin size verdiği ganimet ne ise, onu alın.

Veya emir olarak ne söylemişse yerine getirin. Çünkü peygambere itaat etmek vaciptir.

وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا **"Size neyi yasakladıysa ondan sakının."**

Almaktan veya yapmaktan sizi men ettiği şeylerden ise, kaçının.

وَاتَّقُوا اللَّهَ **"Ve Allah'tan korkun."**

Peygamberine muhalefet hususunda Allahtan korkun.

إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ **"Çünkü Allah'ın azabı şiddetlidir."**

Çünkü, peygambere muhalefet eden kimseye, Allahın cezası çok şiddetlidir.

8- لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ **"Bunlar, özellikle yurtlarından çıkarılan ve mallarından uzaklaştırılan fakir muhacirler içindir."**

Çünkü Mekke kâfirleri onları Mekke'den çıkarmış ve mallarını almışlardı.

Hâlbuki onlar böyle çıkarılmaya değil, saygıyla muamele edilmeye layık kimselerdi.

يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا **"Onlar, Allah'tan bir lütuf ve hoşnudluk ararlar."**

Allahın lütuf ve rızasını talep ediyorlardı.

وَيَنْصُرُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ **"Allah'a ve rasûlüne yardım ederler."**

Canlarıyla ve mallarıyla Allahın dinine ve peygamberine yardımcı oluyorlardı.

أُولٰٓئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ **"İşte onlar sadık olanların ta kendileridir."**

İşte bunlar, imanında sadık olan kimselerdir.

9- وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُ الدَّارَ وَالْاِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ اِلَيْهِمْ **"Onlardan** (muhacirlerden) **önce o yurda** (Medine'ye) **yerleşmiş ve imanı gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler."**

Bunlardan murat, **Ensar**'dır. Sadık oldukları ortaya çıkmıştır. Çünkü Medine'ye ve imana sahip çıktılar, her ikisinde de sebat gösterdiler.

Denildi ki: Mana şöyle de olabilir: Onlar, hicret yurdu ve iman yurdu olan Medine'ye yerleştiler.

Veya: Medineye yerleştiler ve imanlarında halis oldular.

Denildi ki: Medine'nin imanla beraber anılması, imanın tezahür ettiği bir yer ve mekân olması cihetledir.

وَلَا يَجِدُونَ فِى صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا **"Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar."**

Bunlar, muhacirlere verilen ganimet ve başka şeylerden dolayı içlerinde "keşke bize verilseydi" gibi bir istek ve "niye onlara verildi" diye bir üzüntü, hased ve kin gibi bir sıkıntı duymazlar.

وَيُؤْثِرُونَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ **"Kendileri şiddetle muhtaç bile olsa, onları kendilerine tercih ederler."**

Hatta öyle ki, iki hanımının birinden vazgeçip muhacir kardeşine teklif eden bile olmuştu.

وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهٖ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ **"Kim nefsinin bencilliğinden korunursa, işte onlar felaha erenlerin ta kendileridir."**

Nefiste mala düşkünlük ve az bir infakla geçiştirmek gibi bencillik hâlleri vardır. İşte, nefse muhalefetle bunlardan sıyrılanlar, peşin bir sena ve gelecekte verilecek sevap ile felaha erenlerdir.

10- وَالَّذِينَ جَاءُو مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ **"Onlardan sonra gelenler şöyle derler:"**

"**Onlardan sonra gelenler**"den murat,

-İslâm kuvvet bulunca hicret edenlerdir.

-Veya muhacir ve ensardan sonra, kıyamete kadarki zamanda onlar güzellikle tâbi olan mü'minlerdir. Bundan dolayı şöyle denildi: Ayet, bütün mü'minleri içine almıştır.

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِاِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْاِيمَانِ **"Ya Rabbena, bizi ve bizden önce iman eden kardeşlerimizi bağışla."**

Buradaki "**kardeşlerimiz**" ifadesinden murat, din kardeşliğidir.

وَلاَ تَجْعَلْ فِى قُلُوبِنَا غِلاً لِلَّذِينَ اٰمَنُوا **"İman edenlere karşı kalplerimizde bir kin bırakma!"**

رَبَّنَا اِنَّكَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ **"Rabbimiz! Şüphesiz sen Rauf – Rahîm'sin** (çok şefkatli, çok merhametlisin)**."**

Dolayısıyla, dualarımıza icabet etmeyi Senden bekliyoruz.

11- اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا **"Münafıklık yapanların halini görmedin mi?"**

يَقُولُونَ لِاِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ **"Ehl-i kitaptan inkar eden kardeşlerine şöyle diyorlar:"**

Buradaki kardeşlik, küfür kardeşliğidir veya dostluk ve yakınlıktır.

لَئِنْ اُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ **"Andolsun, eğer çıkarılırsanız, mutlaka biz de sizinle beraber çıkarız."**

Şayet diyarınızdan çıkarılırsanız biz de sizinle beraber çıkarız.

وَلاَ نُطِيعُ فِيكُمْ اَحَدًا اَبَدًا **"Sizin hakkınızda asla kimseye itaat etmeyiz."**

Sizinle savaşta veya sizin zillete maruz bırakılmanızda kimseye asla itaat etmeyiz.

وَاِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ **"Eğer sizinle savaşılırsa, mutlaka size yardım ederiz."**

وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ **"Allah, onları şehadet eder ki, yalancıdırlar."**

Çünkü Allah, onların böyle yapmayacaklarını bilmektedir.

12- لَئِنْ اُخْرِجُوا لاَيَخْرُجُونَ مَعَهُمْ ج **"Andolsun, eğer çıkarılırlarsa, onlarla beraber çıkmazlar."**

وَلَئِنْ قُوتِلُوا لاَيَنْصُرُونَهُمْ ج **"Kendilerine karşı savaşılırsa, onlara yardım etmezler."**

Münafıkların reisi İbnu Übey ve arkadaşları Beni Nadir'e mektup yazıp ayette anlatılan teminatları vermişlerdi. Ama verdikleri sözlerden hiçbirini tutmadılar.

Ayette, peygamberliğin sıhhatine ve Kur'anın i'cazına bir delil vardır.[3]

وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْاَدْبَارَ ثُمَّ **"Eğer yardım etseler, mutlaka arkalarını dönüp kaçarlar."**

Faraza, yardım edecek olsalar, hezimete uğramış bir şekilde arkalarını dönüp kaçarlar.

لاَيُنْصَرُونَ **"Sonra kendilerine yardım da edilmez."**

Allah onları zelil kılar, münafıkların yardımı da bir fayda vermez.

Her iki fiildeki zamir, hem Yahudilere hem de münafıklara ait olabilir.

13- لاَنْتُمْ اَشَدُّ رَهْبَةً فِى صُدُورِهِمْ مِنَ اللّٰهِ ط **"Onların kalplerinde sizin korkunuz, Allah'ın korkusundan daha fazladır."**

Onlar, sizin korkunuzdan dolayı "biz Allahtan korkarız" diyorlar. Hâlbuki, kalplerindeki sizin korkunuz, Allahtan korkmalarından çok daha fazladır.[4]

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لاَيَفْقَهُونَ **"Bu, onların anlayışsız bir kavim olmalarındandır."**

---

[3] Çünkü burada gelecekten bir haber vardır ve aynen haber verildiği gibi gerçekleşmiştir.

[4] Allaha inanmadıkları için O'ndan korkmazlar. Ama kendilerini Müslüman göstermek için "biz Allahtan korkarız" derler. Böyle demeleri, sizden korkmalarından kaynaklanmaktadır.

Allahın azametini bilmezler ki hakkıyla O'ndan korksunlar, korkulmaya asıl layık olanın O olduğunu anlasınlar.

14- لاَ يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا اِلاَّ فِى قُرًى مُحَصَّنَةٍ اَوْ مِنْ وَرَآءِ جُدُرٍ **"Onlar muhkem beldeler içinde veya duvarlar arkasında olmadan sizinle toplu hâlde savaşmazlar."**

Yahudiler ve münafıklar toplu ve müttefik bir hâlde sizinle savaşamazlar. Çok korktukları için ancak hendekle, kale ile çevrili beldelerde veya duvarlar arkasından savaşırlar.

بَاْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ **"Kendi aralarındaki çekişmeleri şiddetlidir."**

Onların size karşı bu hâlleri, çok zayıf ve korkak olmalarından değildir. Çünkü birbirleriyle savaştıklarında çok şiddetli savaşırlar. Aksine, bu halleri,

-Allahın onların kalplerine bıraktığı korkudandır.

-Ve bir de şundandır: Allah ve Rasûlüne harp ilan eden biri, cesur da olsa korkar, aziz de olsa zillete mahkûm olur.

تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتّٰى **"Sen onları toplu sanırsın, hâlbuki kalpleri darmadağınıktır."**

Sen onları bir ve beraber zannedersin. Hâlbuki inançlarının ayrı ve maksatlarının farklı olmasından dolayı kalpleri darmadağınıktır.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لاَيَعْقِلُونَ **"Bu, onların aklını kullanmaz bir kavim olmalarındandır."**

15- كَمَثَلِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيبًا **"Onların hali, kendilerinden az öncekilerin hali gibidir."**

Yani, Yahudilerin hâli, Bedirdeki müşriklerin hâline benzer.

Veya Beni Nadir Yahudilerinin hâli Beni Kaynuka Yahudilerinin hâline benzer.

Ancak bu açıklama, Beni Kaynuka Yahudilerinin Beni Nadir'den önce yurtlarından çıkarılmaları rivayetinin sahih olmasına göredir.

Veya ifade genel de olabilir. Yani, Beni Nadir Yahudilerinin hâli, önceki devirlerde helâk edilen milletlerin hâline benzer.

ذَاقُوا وَبَالَ اَمْرِهِمْ **"Onlar yaptıklarının cezasını tatmışlardı."**

Onlar dünyada küfürlerinin kötü akıbetini tattılar.

وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ۚ **"Ve onlara** (ahirette de) **çok elîm bir azap vardır."**

Ve onlar için ahirette de acıklı bir azap vardır.

16- كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ **"(Münafıkların hali ise) tıpkı şeytanın hali gibidir."**

Münafıkların Yahudileri savaşa teşvik etmesi, şeytanın hâline benzer.

اِذْ قَالَ لِلْاِنْسَانِ اكْفُرْ ۚ **"Hani insana, "İnkâr et" demişti."**

Hani şeytan, bir âmirin memuruna emir vermesi gibi, insana "inkâr et" demişti.

فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ اِنِّى بَرِىٓءٌ مِنْكَ اِنِّى اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ **"İnsan inkâr edince de, "Şüphesiz ben senden uzağım, çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım" dedi."**

Azapta onunla beraber olmak korkusuyla, kendisinden teberri etti. Ama, ayetin devamının nazara verdiği gibi, bu teberri bir fayda da vermedi.

Ayetteki "**insan**" ifadesi, insan cinsini anlatır.

Denildi ki: Bundan murat Ebu Cehildir. İblis ona Bedir gününde **"Bugün insanlardan size galip gelecek yoktur ve ben sizin koruyucunuzum."** (Enfal, 48) demişti.

Denildi ki: Bundan murat bir rahiptir. Şeytan onu fücura ve dinden çıkmaya sevk etmişti.[5]

17- فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَآ اَنَّهُمَا فِى النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا **"Nihayet ikisinin sonu, ebedi kalmak üzere cehennem ateşi oldu."**

وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الظّٰلِمِينَ ۚ **"İşte, zalimlerin cezası budur."**

18- يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ **"Ey iman edenler! Allah'tan korkun."**

وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَاقَدَّمَتْ لِغَدٍ ۚ **"Ve her nefis, yarın için ne hazırladığına baksın."**

---

[5] Rivayete göre bu rahip dindar biri iken, tedavi için yanına getirilen bir kıza, şeytanın telkiniyle tecavüz etti. Ardından yine şeytanın telkiniyle onu öldürdü. Durum anlaşılınca, hakkında idam kararı çıktı. Şeytan son bir oyun daha oynayıp "bana secde et, seni kurtarayım" dedi. Rahip şeytana secde etti, kâfir olarak asıldı gitti.

"Yarın"dan murat kıyamet günüdür. "Yarın" denilmesi, yakınlığından dolayıdır.[6]

Veya dünya hayatı bir gün gibidir. Ahiret de yarın hükmünde olur.

Ayette "yarın" kelimesinin elif-lâmsız gelmesi, o günün azametini bildirmek içindir.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ **"Allah'tan korkun."**

Ayetin başında aynı ifade varken burada da tekrarı, te'kid içindir.

Veya birinci "**Allahtan korkun**" ifadesi "size emredilenleri yapma hususunda Allahtan korkun" demektir. Çünkü "herkes yarın için ne hazırladığına baksın" ifadesinin evvelinde yer almasıyla, amelle alâkalı gelmiştir. İkinci "**Allahtan korkun**" ifadesi ise "haramları terk hususunda Allahtan korkun" demektir. Çünkü bu ibarenin devamı, günahlara karşı bir vaîd gibidir.

اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ **"Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."**

19- وَلاَ تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللّٰهَ فَاَنْسٰيهُمْ اَنْفُسَهُمْ **"O kimseler gibi olmayın ki, Allah'ı unuttular, Allah da onlara nefislerini unutturdu."**

Bunlar, Allahın hakkını unutunca, Allah da onları kendilerini unutur hâle getirmiştir. Öyle ki, kendilerine fayda verecek şeyleri duymazlar, kendilerini kurtaracak şeyleri yapmazlar.

Veya bundan murat, Allahu Teâlânın kıyamet günü onlara göstereceği şiddetli hâllerdir, o zaman kendilerini unutacaklardır.

اُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ **"İşte onlar fasıkların ta kendileridir."**

Bunlar, fıskın kemâlinde olan kimselerdir.

20- لاَ يَسْتَوِى اَصْحَابُ النَّارِ وَاَصْحَابُ الْجَنَّةِ **"Cehennem ehli ile cennet ehli bir olmaz."**

Nefislerini olgunlaştırıp cennete ehil olanlarla, nefislerini kıymetsizleştirip cehenneme layık kılanlar bir değildir.

Şafii mezhebi, kâfiri öldüren bir mü'minin kısas olarak öldürülemeyeceğine bu ayetle de delil getirdi.

---

6 Çünkü, her gelecek yakındır.

اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَآئِزُونَ **"Cennet ehli kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."**

Cennet ehli olanlar, ebedi nimetlere mazhar olarak kurtulmuşlardır.

21- لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَرَاَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ **"Şayet bu Kur'ân'ı bir dağa indirseydik, Allah korkusundan onu baş eğmiş, parça parça olmuş görürdün."**

Ayet, **"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik..."** (Ahzab, 72) ayetinde olduğu tarzda bir temsildir. Bundan dolayı devamında şöyle geldi:

وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ **"Ola ki düşünürler diye insanlara bu misalleri veriyoruz."**

Ayette "emsal"in çoğul gelmesi, hem burada getirilen misale, hem de diğerlerine baktığından dolayıdır.

Ayetten murat, Kur'an okunduğunda,

-Kalbinin katılığı,

-Ve tefekkürünün azlığı sebebiyle huşu duymayan insanı kınamaktır.

22- هُوَ اللّٰهُ الَّذِى لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ **"O, öyle Allah'tır ki O'ndan başka ilah yoktur."**

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۚ **"Gaybı da şehadeti de bilendir."**

هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ **"O, Rahmân – Rahîm'dir."**

23- هُوَ اللّٰهُ الَّذِى لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ **"O, öyle Allah'tır ki O'ndan başka ilah yoktur."**

اَلْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ ۗ **"O; Melik, Kuddüs, Selam, Mü'min, Müheymin, Azîz, Cebbar, Mütekebbir'dir."**

Kuddüs, "bir noksanı gerektiren hâllerden son derece münezzeh olan" demektir.

Selâm, Allahın her türlü noksan ve afetten selâmette olmasıdır. Masdar kalıbında gelmesi, ziyadelik bildirir.

Mü'min, eman ve emniyet verendir.

Müheymin, herşeyi muhafaza ve murakabe edendir.

Cebbâr, mahlukatını, dilediğini yapmaya mecbur kılar.[7]

Cebbâr, "mahlukâtın hâllerini düzelten" manasına da gelebilir.

Mütekebbir, bir ihtiyacı veya bir noksanı gerektiren hâllerden âlidir, yücedir.

سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ **"Allah, onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir."**

Çünkü bunların hiçbirinde hiçbir şeyi kendisine ortak kılmaz.

24- هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ **"O Allah; Halık, Bâri, Musavvir'dir."**

O, **Halık**'tır. herşeyi hikmetinin gereği üzere takdir eder.

Bâri'dir. O, eşyayı birbirine uyumsuz olmaktan uzak bir şekilde icad eder.

Musavvir'dir. O, eşyanın suret ve keyfiyetlerini dilediği gibi vücuda getirir.

Bu isimlerin ve diğer ilâhî isimlerin açıklamalarını isteyenler "Münteha'l-Münâ" isimli eserime baksınlar.

لَهُ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى **"En güzel isimler O'nundur."**

Çünkü ilâhî isimler, manaların güzelliğine delâlet ederler.

يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Göklerde ve yerde olanlar O'nu tesbih ederler."**

Çünkü Allah, bütün noksanlıklardan münezzehtir.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ **"O, Azîz – Hakîm'dir."**

O, bütün kemâlâtı cem etmiştir. Çünkü bütün kemâller, kudret ve ilmin kemâline râcidirler.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

Her kim Haşir sûresini okusa, Allah onun geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışlar."

---

7 Yani, hiçbir mahlûk için Allahın muradının karşısında bir direnme söz konusu olamaz. İnsanın ve cinlerin fiillerinde hür olmaları da buna dâhildir. İmam-ı Gazali şöyle der: "İnsan, hür olmaya mecburdur."

MÜMTEHİNE SÛRESİ

Mümtehine Sûresi Medenî'dir.
On üç ayettir.

376. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا لَاتَتَّخِذُوا عَدُوِّىْ وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَآءَ **"Ey iman edenler! Düşmanım ve düşmanınızı dost edinmeyin."**

Sebeb-i Nüzûl

Ayetler, Hâtıb İbni Ebi Beltea hakkında nazil oldu. Hâtıb, Hz. Peygamberin Mekkeye savaşa çıkacağını öğrenince onlara "Hz. Peygamber size geliyor, tedbirinizi alın" diye mektup yazdı. Mektubu Muttalib oğullarının kölesi Sare ile gönderdi. Bunun üzerine Hz. Cebrail inip durumu Hz. Peygambere bildirdi. Hz. Peygamber; Ali, Ammar, Talha, Zübeyir ve Ebu Mirsedi (r. anhum) mektubu almak üzere görevlendirdi ve şöyle dedi: "Yola çıkın, Hâh ravzasına varınca orada bir kadın bulacaksınız. Onda, Hâtıbın Mekkelilere yazdığı bir mektup var. Mektubu kadından alın, kendisini ise yoluna bırakın. Şayet direnirse boynunu vurun!"

Kafile yola çıktı. Belirtilen yerde kadını buldular. Ama kadın mektubu inkâr etti, bunun üzerine dönmeye niyetlendiler. Hz. Ali kılıcı gösterince, saçlarının arasından mektubu çıkardı.

Daha sonra Hz. Peygamber Hâtıbı huzuruna çağırdı, niye böyle yaptığını sordu. Hâtıb dedi: "Ya Rasûlullah, İslâma girdikten sonra küfre dönmüş değilim, Sana bağlılığımı bildirdikten sonra aldatmış da değilim. Lakin ben, Kureyş kabilesi içine sonradan karışmış biriyim, onlar içinde benim ailemi himaye edecek kimse yoktur. Bundan dolayı onlar nezdinde bir yerim olsun istedim. Çünkü bildim ki, bu mektubum onlardan bir zararı gidermeyecek."

Hz. Peygamber Hatıbın doğru söylediğine kanaat getirdi ve mazeretini geçerli saydı.

تُلْقُوْنَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ **"Siz onlara sevgi gösteriyorsunuz."**

وَقَدْ كَفَرُوْا بِمَا جَآءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ **"Hâlbuki onlar size gelen hakkı inkâr ettiler."**

يُخْرِجُوْنَ الرَّسُوْلَ وَاِيَّاكُمْ اَنْ تُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ رَبِّكُمْ **"Rabbiniz olan Allah'a iman ediyorsunuz diye Peygamberi ve sizi** (yurdunuzdan) **çıkarıyorlar."**

اِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِى سَبِيلِى وَابْتِغَآءَ مَرْضَاتِى **"Eğer benim yolumda cihad etmek ve rızamı kazanmak üzere çıktıysanız** (böyle yapmayın)**."**

Onları dost edinmeyin!

تُسِرُّونَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ **"Onlara gizlice sevgi besliyorsunuz."**

وَاَنَا اَعْلَمُ بِمَا اَخْفَيْتُمْ وَمَا اَعْلَنْتُمْ **"Oysa ben sizin gizlediğinizi de, açığa vurduğunuzu da bilirim."**

وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيلِ **"Sizden her kim bunu yaparsa, doğru yoldan sapmış olur."**

2- اِنْ يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ اَعْدَآءً **"Eğer onlar sizi ele geçirirlerse, size düşman olurlar."**

Yani, sizin onlara sevgi göstermeniz size bir fayda vermez.

وَيَبْسُطُوٓا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ وَاَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّوٓءِ **"Ve ellerini de, dillerini de size kötülük etmek için uzatırlar."**

Elleriyle öldürmeye, dilleriyle aleyhinizde konuşmaya çalışırlar.

وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ **"Ve inkâr etmenizi istediler."**

Ve dinden dönmenizi istediler.

Ayette sadece "**istediler**" kısmının geçmiş zaman sığasıyla gelmesi, onların her şeyden önce birinci hedeflerinin bu olduğunu ve ayrıca Müslümanları ele geçiremeseler bile onların bu isteğinin her hâl ü kârda bulunduğunu hissettirmek içindir.

3- لَنْ تَنْفَعَكُمْ اَرْحَامُكُمْ وَلَآ اَوْلَادُكُمْ **"Yakınlarınız ve çocuklarınız size asla fayda vermeyecektir."**

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ **"Kıyamet günü Allah aranızı ayıracaktır."**

Kıyamet günü başınıza gelecek dehşetli bir hâlle aranızı ayırır, o zaman birbirinizden kaçarsınız.

Öyleyse ne diye bugün Allahın hakkını bırakıp da yarın sizden kaçacak olanlara yöneliyorsunuz?

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ **"Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir."**

Ona göre de karşılık verir.

4- قَدْ كَانَتْ لَكُمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِى اِبْرٰهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ **"İbrahim ve beraberindeki kimselerde sizin için güzel bir örnek vardır."**

اِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ اِنَّا بُرَءٰٓؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ **"Onlar kavimlerine demişlerdi ki: Biz sizden ve Allah'tan başka taptıklarınızdan uzağız."**

كَفَرْنَا بِكُمْ **"Sizi tanımıyoruz."**

Yani dininizi, mabudunuzu inkâr ettik. Size de batıl mabutlarınıza da bir kıymet vermiyoruz.

وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ اَبَدًا حَتّٰى تُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَحْدَهٗ **"Siz tek Allah'a inanıncaya kadar sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve buğz belirmiştir."**

Ama Allaha inandığınızda, aramızdaki düşmanlık ve buğz, ülfete ve muhabbete dönüşür.

اِلَّا قَوْلَ اِبْرٰهِيمَ لِاَبِيهِ **"Yalnız İbrahim'in babasına şöyle demesi hariç:"**

لَاَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ **"Senin için mağfiret dileyeceğim."**

Buradaki istisna, Hz. İbrahim'in örnek olmasını anlatan kısmadır. Yani O'nun, kâfir olan babasına olan istiğfarı, örnek bir durum değildir.

Hz. İbrahim'in, babasına olan istiğfarı,

-Ya bu konuda yasaklama gelmeden önce idi.

-Veya istiğfarda bulunacağını vaat ettiği için, vaadini yerine getirmek için idi.

وَمَآ اَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَىْءٍ **"Fakat Allah'tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez"**

رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا **"Rabbimiz! Sadece sana tevekkül ettik."**

وَاِلَيْكَ اَنَبْنَا **"Ve sadece sana yöneldik."**

وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ **"Dönüş de ancak sanadır."**

Ayetin bu kısmı, istisna edilen durumdan öncesiyle bitişiktir.

Veya Allahu Teâlâ mü'minlere kâfirlerle alâkalarını kesmelerini bildir-

dikten sonra, bunun bir tetimmesi olarak ne demeleri gerektiğini anlatan bir emirdir.

5- رَبَّنَا لاَ تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا **"Ya Rabbena! Bizi inkâr edenler için bir fitne kılma!"**

Onları bize musallat kılarak, dayanamayacağımız bir azaba bizi düşürmelerine fırsat verme.

وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا **"Bizi bağışla, ya Rabbena!"**

Taşkınlıklarımızı bağışla.

إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ **"Azîz – Hakîm olan ancak Sensin."**

Azîz ve Hakîm olan ise, tevekkül edeni korumaya ve dua edene cevap vermeye elbette ehildir.

6- لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ **"Andolsun, onlarda sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü umanlara güzel bir örnek vardır."**

Hz. İbrahimi model almaya ziyadesiyle teşvik için, O ve O'na tâbi olanlarda güzel bir örnek olduğu tekrar edilmiştir. Bunun için de başta yemin getirilmiş, devamında da "sizin için" demek yerine "**Allahı ve ahiret gününü umanlara**" denilmiştir. Çünkü bu ifadede "mü'min olan birinin onlara uymayı terk etmesi yakışmaz" manasına bir delâlet vardır.

Ayrıca, ayet şunu da bildiriyor ki, "kim onları terk etse, inancındaki bozukluktan dolayı terk etmiş olur." Bundan dolayı ayetin devamında şöyle denildi:

وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ **"Kim de yüz çevirirse, şüphesiz Allah, Ğani'dir – Hamîd'dir."**

Demek ki böyle bir terk, kâfirlerin tehdit edilmesine layık bir durumdur.

7- عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُم مِّنْهُم مَّوَدَّةً **"Umulur ki Allah, sizinle onlardan düşman olduğunuz kimseler arasında bir sevgi meydana getirir."**

Bu sûrenin ilk ayetleri indiğinde, mü'minler müşrik olan akrabalarına düşmanlık göstermiş ve onlardan teberri etmişlerdi. Allahu Teâlâ bu ayetle de aralarında bir dostluk meydana geleceğine vaatte bulundu ve fiilen de

bu vaadini gerçekleştirdi. Çünkü müşriklerin çoğu İslâma girdiler ve onlara dost oldular.

وَاللّٰهُ قَدِيرٌ **"Allah kadirdir."**

Allahın gücü buna yeter.

وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Ve Allah Ğafur – Rahîm'dir."**

Allah, daha önceden onlara dostluk göstermenizle ilgili taşkınlıklarınızı ve akrabalık meyliyle kalbinizde onlara yönelik sevginizi bağışlar, size merhamet eder.

8- لاَ يَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِى الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا اِلَيْهِمْ **"Allah, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmenizden, onlara adaletli davranmanızdan sizi men etmez."**

اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ **"Çünkü Allah adil olanları sever."**

Sebeb-i nüzûl

Rivayete göre Hz. Ebubekirin kızı Esma, müşrike olan annesinin hediyesini kabul etmemiş, içeri girmesine de izin vermemişti. Ayet, bu münasebetle indi.

9- اِنَّمَا يَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِى الدِّينِ وَاَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلٰى اِخْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُمْ **"Allah sizi, ancak sizinle din hakkında savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkaran ve çıkarılmanız için yardım eden kimselere dost olmaktan men eder."**

Nitekim Mekke müşrikleri bu ayette anlatıldığı şekilde idi. Bir kısmı mü'minleri Mekkeden çıkarmaya çalışırken, bir kısmı da onlara yardımcı olmuştu.

وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُونَ **"Her kim onlarla dost olursa, işte onlar zalimlerin ta kendileridir."**

Onlara dostluk gösterenler, dostluğu asıl yerinde kullanmadıkları için zâlimlerin ta kendisi olurlar.

10- يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا جَٓاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ **"Ey iman**

edenler! Mü'min kadınlar hicret ederek size geldiği zaman, onları imtihan edin."

Ta ki dillerinde olan imanın, kalplerindeki imana muvafık olduğuna dair sizde bir zann-ı galip meydana gelsin.

اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيمَانِهِنَّ **"Allah onların imanlarını en iyi bilendir."**

Çünkü o, onların kalplerinde olanlara muttalidir.

فَاِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلاَ تَرْجِعُوهُنَّ اِلَى الْكُفَّارِ **"Eğer onların mü'min kadınlar olduğunu bilirseniz, onları kâfirlere geri döndürmeyin."**

Zann-ı galiple onların mü'min olduklarına kanat getirirseniz, onları kâfir olan kocalarına geri göndermeyiniz.

Onların mü'min olduklarını öğrenmek, kendilerine yemin ettirerek ve bazı emarelerin zuhuru ile gerçekleşir. Bu şekildeki bir kanaat aslında tam bir ilim değil iken, ayette "**eğer bilirseniz...**" denilmesi, kendisiyle amelin vücubunda böyle bir zannın ilim gibi olmasındandır.

لاَهُنَّ حِلٌّ لَهُمْ **"Bunlar** (mü'min kadınlar) **onlara helal değildir.**

وَلاَ هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ **"Onlar da bunlara helal olmazlar."**

Ayette her iki tarafın birbirine helâl olmadığını birer birer söylemek

-Mutabakat ve mübalağa içindir.

-Veya birincisi ayrılığın meydana gelmesi, ikincisi ise men etmek içindir.

وَاٰتُوهُمْ مَا اَنْفَقُوا **"Onların** (yani kocalarının) **sarfettiklerini** (mehirleri) **geri verin."**

Kâfir olan kocalarının onlara verdikleri mehirleri, kocalarına iade edin.

Bunun böyle olması şu yüzdendi: Hudeybiye Barışında Müslümanlar "sizden bize gelen kimseleri iade edeceğiz" diye anlaşma imzalamışlardı. Ancak, mü'min kadınların kâfir kocalarına geri gönderilmesini yasaklayan ayet inince, bunu uygulamak zorlaştı. Böyle olunca da o kadınların mehirlerini, kâfir kocalarına geri vermek lüzumu hâsıl oldu.

Sebeb-i nüzûl

Rivayete göre Hudeybiye Barışından sonra Beni Eslem kabilesinden Harisin kızı Sübay'a, Müslüman olarak Hz. Peygamberin yanına vardı. Ko-

cası da Hudeybiye anlaşmasına dayanarak hanımını geri istedi. Bu münasebetle bu ayet nazil oldu.[1]

Hz. Peygamber Sübay'a'ya Müslüman olduğuna dair yemin ettirdi. O da yemin edince, Hz. Peygamber, kocasına mehrini iade etti. Bu şekilde ayrılmaları tahakkuk edince, Hz. Ömer Sübay'a ile evlendi.

وَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ اِذَآ اٰتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ **"Mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur."**

Çünkü Müslüman olmaları, onları kâfir olan kocalarından ayrı hâle getirdi.

Ayette mehrin nazara verilmesi, kocalarına iade verilenlerin mehir yerine geçmeyeceğini bildirmek içindir.

وَلاَ تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ **"Kâfire kadınları nikâhınızda tutmayın."**

Ayetten murat, mü'min erkekleri müşrik kadınlarla beraberlikten nehyetmektir.

وَسْئَلُوا مَا اَنْفَقْتُمْ **"Onlar için sarfettiğinizi** (mehirleri) **isteyin."**

Kâfirlere giden hanımlarınızın mehirlerini onlardan isteyin.

وَلْيَسْئَلُوا مَا اَنْفَقُوا **"Onlar da** (mü'min kadınların kocaları) **sarfettiklerini istesinler."**

Onlar da size hicret eden hanımlarının mehirlerini istesinler.

ذٰلِكُمْ حُكْمُ اللّٰهِ **"Size Allah'ın hükmü işte budur."**

Ayette zikrolunanların hepsi, Allahın size bildirdiği birer hükümdür.

يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ **"O aranızda hükmeder."**

وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ **"Ve Allah Alîm'dir – Hakîm'dir."**

Alîm'dir, her şeyi bilir. **Hakîm**'dir, hikmetinin iktizasına göre hüküm koyar.

---

[1] Ayet, Hudeybiyede varılan anlaşma metninin erkeklerle sınırlı olduğunu bildirmiş, mü'min kadınların kâfir kocalarına geri verilmesini ise yasaklamıştır. Ancak buna bedel olarak, kocalarına mehirleri iade edilecektir.

11- وَاِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ اِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَاٰتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ اَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا اَنْفَقُوا **"Eğer eşlerinizden biri kâfirlere kaçar ve siz de onlarla çarpışıp ganimet alırsanız, eşleri gidenlere sarf ettikleri** (mehir) **kadarını verin."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, önceki ayet nazil olduğunda, müşrikler kendilerine gelen kâfir kadınların kocalarına mehir ödemekten kaçındılar, ayet bu münasebetle nâzil oldu.

Denildi ki: Ayetin manası şöyle de olabilir: Şayet bir mü'minin hanımı kâfirlere gider ve eşi bu yüzden bir mağduriyet yaşarsa, ganimet elde ettiğinizde onun zararını ganimetten telâfi edin.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى اَنْتُمْ بِهٖ مُؤْمِنُونَ **"Ve iman ettiğiniz Allah'a karşı gelmekten sakının."**

Çünkü O'na iman, O'ndan sakınılmasını gerektirir.

12- يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ اِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ **"Ey Peygamber! Mü'min kadınlar sana geldiğinde şöyle biat etsinler:"**

عَلٰى اَنْ لاَ يُشْرِكْنَ بِاللّٰهِ شَيْئًا **"Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacaklar."**

Ayet Mekkenin fethinde nâzil oldu. Çünkü Hz. Peygamber erkeklerden biat aldıktan sonra, kadınlardan da biat aldı.

وَلاَ يَسْرِقْنَ **"Hırsızlık yapmayacaklar."**

وَلاَ يَزْنِينَ **"Zina etmeyecekler."**

وَلاَ يَقْتُلْنَ اَوْلاَدَهُنَّ **"Çocuklarını öldürmeyecekler."**

Bundan murat, "ve'd-i benat" denilen kız çocuklarını öldürmektir.

وَلاَ يَاْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ اَيْدِيهِنَّ وَاَرْجُلِهِنَّ **"Elleri ile ayakları arasında bir iftira uydurup getirmeyecekler."**[2]

---

2 Bu ifade ile, zina mahsulü çocuğun kocaya isnat edilmemesi kastedilmiş olabileceği gibi, genel olarak iftirada bulunulmaması da kastedilmiş olabilir. Yalan söylenmemesi ve sahtekârlık yapılmaması gibi.

وَلاَ يَعْصِينَكَ فِى مَعْرُوفٍ **"Hiçbir marûf işte sana karşı gelmeyecekler."**

Kendilerine emredeceğin güzel, makul bir şeyde Sana karşı gelmeyecekler.

Hz. Peygamber ancak marûf olanı emredeceği hâlde, ayette **"Hiçbir marûf işte sana karşı gelmeyecekler"** denilmesi "Hâlıka isyan olan yerde mahlûka itaat edilmez" manasına tenbihte bulunmak içindir.[3]

فَبَايِعْهُنَّ **"Sen de onların biatlarını kabul et."**

Onlar Sana bunları yerine getirmek hususunda garanti verdiklerinde, sen de bunlara vefa göstermeleri halinde kendilerine sevap garantisi ver.

وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللّٰهَ **"Ve onlar için Allah'tan mağfiret dile."**

اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Şüphesiz Allah, Ğafur – Rahîm'dir."**

13- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ **"Ey iman edenler! Allah'ın gadap ettiği bir kavmi dost edinmeyin."**

Bundan murat,

-Ya bütün kâfirlerdir.

-Veya Yahudilerdir.

Sebeb-i nüzûl

Çünkü rivayete göre, ayet bazı fakir mü'minler hakkında nazil oldu. Bunlar, Yahudilerin yanına gidiyor, onlardan faydalanmak istiyorlardı.

قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْاٰخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ اَصْحَابِ الْقُبُورِ **"Bunlar, kabir ehlinden kâfirlerin ümit kestikleri gibi, ahiretten tamamen ümitlerini kesmişlerdir."**

Kâfirlerin ahiretten ümitlerini kesmeleri, ahirete inanmamalarındandır. Yahudilerin ümit kesmeleri ise, Tevratta geleceği anlatılan ve mu'cizelerle teyid edilen Hz. Peygamberi sırf inatları sebebiyle kabul etmemeleri yüzünden, ahirette kendilerine bir nasip olmayacağını bilmelerindendir.

---

[3] Hz. Peygamber elbette akla ve dine aykırı bir şey emretmez. Ama -farz-ı muhal olarak- emredecek olsa, Ona da itaat edilmez.

Bunların ahiretten ümitlerini kesmelerinin, kâfirlerin kabirdekilerden ümidini kesmelerine benzetilmesi,

-"Bunlar diriltilmez" şeklindeki kabullerindendir.

-Veya "Kabirdeki kafirlerin sevap kazanmaktan ümitlerini kestikleri gibi" manasındadır.

-Veya "nasıl ki kabirdekilerden bir fayda beklenmez..." şeklinde bir benzetmedir.

Birinci manaya göre değerlendirildiğinde, onları ümitsizliğe atan şeyin küfürleri olduğuna dikkat çekilmiş olur.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Mümtehine sûresini okusa, erkek ve kadın bütün mü'minler kıyamet günü ona şefaatçi olurlar."

SAF SÛRESİ

Saf Sûresi Medenî'dir. Mekkî olduğunu söyleyenler de vardır.
On dört ayettir.

377. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۚ **"Göklerde ne var ve yerde ne varsa, hepsi Allah'ı tesbih eder."**

وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ **"O, Azîz – Hakîm'dir."**

Bunun tefsiri daha önce geçmişti.

2- يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا لِمَ تَقُوْلُوْنَ مَا لَا تَفْعَلُوْنَ **"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz?"**

Sebeb-i nüzûl

Rivayete göre, Müslümanlar şöyle demişlerdi: "Allahın en sevdiği amelin hangisi olduğunu bilsek de, mallarımızı ve canlarımızı feda etsek."

Bunun üzerine Allahu Teâlâ bu sûrenin dördüncü ayetini indirdi. Ama bazı Müslümanlar Uhud günü üstteki sözlerinin gereğini yapmayıp gerisin geriye dönünce, bu ayeti indirdi.

3- كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ اَنْ تَقُوْلُوْا مَا لَا تَفْعَلُوْنَ **"Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında çok menfur bir iştir."**

Ayette geçen "makt" kelimesi, buğzun en şiddetli şeklini ifade eder. Ayetin üslûbunda onların yapmayacakları şeyleri söylemelerinin, her büyüğün yanında küçük kaldığı Zât'ın nezdinde çok büyük bir vebâl olduğuna delâlet vardır.

4- اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذِيْنَ يُقَاتِلُوْنَ فِى سَبِيْلِهٖ صَفًّا كَاَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَّرْصُوْصٌ **"Hiç şüphe yok ki, Allah birbirine kurşunla kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak kendi yolunda savaşanları sever."**

Böyle binalarda hiçbir gedik ve çatlak olmadığı için son derece sağlam olurlar.

5- وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ **"Hani Mûsâ kavmine şöyle demişti:"**

يٰقَوْمِ لِمَ تُؤْذُوْنَنِىْ **"Ey kavmim! Niçin bana eziyet ediyorsunuz?"**

Ey kavmim! Niçin karşı gelmekle ve "hayâlarında şişme var" gibi iftiralarla beni üzüyorsunuz?

وَقَدْ تَعْلَمُونَ اَنِّى رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ **"Siz de biliyorsunuz ki, ben Allah'ın size gönderdiği elçisiyim."**

Hâlbuki getirdiğim mu'cizeler sebebiyle, benim gerçekten Allahın elçisi olduğumu biliyorsunuz.

Böyle bir bilgi ise, peygambere ezâ vermekle bağdaşmaz. Çünkü peygamberi peygamber olarak bilmek, O'na saygıyı gerektirir ve eza vermekten de men eder.

فَلَمَّا زَاغُوا اَزَاغَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ **"Onlar yoldan sapınca, Allah da kalplerini saptırdı."**

Onlar ne zamanki haktan saptılar, Allah da onların kalplerini hakkı kabulden ve doğru olana meyilden kaydırdı.

وَاللّٰهُ لاَ يَهْدِى الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ **"Allah, fasıklar topluluğunu hidayete erdirmez."**

Allah, fasık olanları hakkın marifetine ulaştıracak bir hidayete sevketmez.

Veya onları cennete kavuşturmaz.

6- وَاِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ **"Hani Meryem oğlu İsa şöyle demişti:"**

يَا بَنِى اِسْرَائِيلَ اِنِّى رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ **"Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim."**

مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ **"Benden önceki Tevrat'ı doğrulayıcıyım."**

وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَاْتِى مِنْ بَعْدِى اسْمُهٗ اَحْمَدُ **"Benden sonra gelecek Ahmed isminde bir peygamberin de müjdecisiyim."**

Hz. Musa "ey kavmim" derken Hz. İsa'nın "ey İsrailoğulları" demesi, (babasız yaratıldığı için) onlarda bir nesebi olmayışındandır.

Benim dinim, Allahın kitaplarını ve peygamberlerini tasdiktir.

Bunu göstermek için de peygamberlerin kendisiyle hükmettikleri ilk meşhur kitap olan Tevratı ve son peygamber Hz. Muhammedi (asm) zikretti.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ **"Fakat onlara apaçık delillerle gelince "Bu, apaçık bir sihirdir" dediler."**

"Bu apaçık bir sihirdir" demeleri, getirmiş olduklarına veya bizzat kendisine yöneliktir.

7- وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعٰٓى اِلَى الْاِسْلَامِ **"İslâm'a davet olunduğu hâlde, Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir?"**

Yani, böyle birinden daha zalimi yoktur! Çünkü çağrılmış olduğu şeyin hak olduğu gayet açıktır ve çağrılmış olduğu şey dünya ve ahiretin mutluluğunu kendisine kazandıracaktır. O ise buna icabet etmeye bedel peygamberi yalanlayarak ve ona gelen ayetlere, mu'cizelere "sihir" diyerek Allaha iftira etmektedir.

وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ **"Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez."**

Onları, kendisinde felah olan şeye irşad etmez.

8- يُرِيدُونَ لِيُطْفِـُٔوا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ **"Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar."**

"**Allahın nurundan**" murat,

-Onun dinidir.

-Kitabıdır.

-Veya delilidir.

Ağızlarıyla söndürmek istemeleri, onu tenkid etmeleri ve çamur atmaya çalışmalarıdır.

وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُورِهٖ **"Allah ise, nurunu tamamlayıcıdır."**

Allah ise onu neşrederek ve yücelterek kemâline ulaştıracaktır.

وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ **"Kâfirler hoşlanmasalar da."**

9- هُوَ الَّذِى اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ **"O ki, peygamberini hidayet ve hak din ile gönderdi."**

لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهٖ **"Onu bütün dinlere üstün kılmak için** (böyle yaptı)."

Allahın, rasûlünü hidayetle göndermesinden murat, Kur'an veya mu'cizelerdir.

وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ **"Müşrikler hoşlanmasalar da."**

Hak dinin diğer bütün dinlere galip gelmesi,

-Onda olan mahz-ı tevhidden,

-Ve şirki ibtal etmesindendir.

10- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ اَلِيمٍ **"Ey iman edenler! Elîm bir azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi?"**

11- تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ **"Allah ve Rasûlüne iman edersiniz."**

وَتُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ **"Allah yolunda mallarınızla ve canlarınızla cihad edersiniz."**

Ayetin bu kısmı, ticareti beyan eder. O da iman ve bir de azmin kemâline sevkeden cihaddır.

Ayetten murat, bunların yapılmasını emretmektir.[1]

Bunun haber sığasıyla gelmesi, bunların terk edilmemesi gerektiğini bildirmek içindir.

ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ **"Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."**

Yani, bahsi geçen iman ve cihad, eğer ilim ehli kimselerseniz sizin için daha hayırlıdır.

"Eğer bilirseniz" denilmesi şundandır:

Çünkü cahilin fiiline önem verilmez.

12- يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ "(Bunu yaparsanız), **günahlarınızı bağışlar."**

Yani, eğer inanır ve cihad ederseniz, Allah günahlarınızı bağışlar.

وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِى جَنَّاتِ عَدْنٍ **"Sizi altlarından nehirler akan cennet bahçelerine ve Adn cennetlerindeki güzel meskenlere koyar."**

---

[1] Yani, **"Allah ve Rasûlüne iman edersiniz, Allah yolunda cihad edersiniz..."** denilmesi "iman ediniz, cihad ediniz" anlamına gelir.

ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ **"İşte bu, büyük kurtuluştur."**

"**İşte bu**", yani bahsi geçen mağfiret ve cennete koymak, en büyük kurtuluştur.

13- وَأُخْرٰى تُحِبُّونَهَا **"Ayrıca, seveceğiniz bir şey daha:"**

Ayrıca, bu nimetlere ilâve olarak peşin başka bir nimet var.

Ayette **"seveceğiniz bir şey daha:"** denilmesinde, muhatapların peşin lezzeti gelecekteki lezzete tercih etmelerine bir tariz vardır.

نَصْرٌ مِنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ **"Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih!"**

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ **"Ve mü'minleri müjdele!"**

"**Ve mü'minleri müjdele**" ifadesi, hazfedilmiş bir emre atfedilmiştir. Yani, "Ey peygamber! "Ey iman edenler" de ve müjdele."

"Ey iman edenler! Siz iman edin ve cihad edin! Ve ey peygamber! Sen de iman ve cihada mukabil onlara dünyada ve ahirette verilecek olanları müjdele!"

14- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللّٰهِ **"Ey iman edenler! Allah'ın yardımcıları olun."**

كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ **"Nasıl ki Meryem oğlu İsa havarilere şöyle demişti:"**

مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللّٰهِ **"Allah'a** (giden yolda) **benim yardımcılarım kimdir?"**

قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللّٰهِ **"Havariler dedi: Biz Allah'ın yardımcılarıyız."**

Havariler, Hz. İsa'nın en yakınında olan dava arkadaşlarıdır. Bunlar, O'na ilk iman eden kimselerdi. On iki kişi idiler.

فَآمَنَتْ طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَتْ طَائِفَةٌ **"İsrailoğullarından bir taife iman etti, bir taife ise inkar etti."**

Onlardan bir kısmı Hz. İsaya iman etti, bir kısmı da inkâr etti.

فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ **"Biz de iman edenleri düşmanlarına karşı teyid ettik."**

Biz, iman edenleri İsa'nın semaya yükseltilmesinden sonra delillerle ve savaş ile düşmanlarına karşı kuvvetlendirdik.

فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ **"Böylece üstün geldiler."**

Böylece galip oldular.

Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir:

"Her kim Saf sûresini okusa, İsa O'na duacı olur, dünyada olduğu sürece onun için mağfiret talebinde bulunur. Kıyamet gününde ise, refiki olur."

CUM'A SÛRESİ

Cum'a Sûresi Medenî'dir, on bir ayettir.

378. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ **"Göklerde olan ve yerde olan her şey, Melik, Kuddüs, Azîz, Hakîm olan Allah'ı tesbih eder."**

2- هُوَ الَّذِى بَعَثَ فِى الْاُمِّيّٖنَ رَسُولاً مِنْهُمْ **"O ki, ümmîler içinde kendilerinden bir peygamber gönderdi."**

"**Ümmîler**"den murat Arablardır. Çünkü o zamanda onların çoğu okuma-yazma bilmezdi.

Gelen peygamberin onlardan biri olması, onlar gibi ümmî olmasını ifade eder.

يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهٖ **"(O peygamber), onlara** (Allahın) **âyetlerini okuyor."**

وَيُزَكِّيهِمْ **"Onları arıtıyor."**

Onların nefislerini kötü inançlardan ve amellerden tertemiz yapıyor.

وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ **"Onlara kitabı ve hikmeti öğretiyor."**

Onlara Kitabı ve şerîatı (dinin hükümlerini) öğretiyor.

Veya dinin hem nakle dayalı olan kısmını, hem de akla hitap eden yönünü onlara talim ediyor.

Peygamberin peygamberliği için başka bir mu'cize olmasa bile, ümmî biri olarak bunları yapması mu'cize olarak yeter.

وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِى ضَلَالٍ مُبِينٍ **"Hâlbuki onlar, bundan önce apaçık bir dalalet içinde idiler."**

Onlar daha evvelinde şirk ve cahiliye pislikleri içindeydiler.

Ayet, kendilerini irşad edecek bir peygambere ne kadar şiddetle muhtaç olduklarını beyan eder.

Ayet, aynı zamanda Hz. Peygamber hakkında "bir muallimden bunları öğrendi" şeklinde hatıra gelebilecek bir vehmi def eder.[1]

---

[1] Yani, o çevrede ilim ehli kimseler yoktu. O'nun etrafındakiler de kendisi gibi

3- وَاٰخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ "(Allah, o Peygamberi) **henüz onlara katılmamış bulunan diğer insanlara da** (gönderdi)."

Ayetin bu kısmı, Hz. Peygamberin sahabeden itibaren ta kıyamete kadar gelecek bütün insanlara gönderilmesini bildirir. Çünkü O'nun daveti ve talimi, bütün insanlığadır.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ **"O, Azîz'dir – Hakîm'dir."**

O, hârikulâde olarak buna imkan vermekle Aziz'dir.

O'nu seçmek ve O'na öğretmekte de hikmet sahibidir.

4- ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ **"İşte bu, Allah'ın lütfudur, onu dilediğine verir."**

Hz. Peygamberin, emsalinden üstün kılındığı bu özellik Allahın bir fazlıdır, tamamen bir lütuf ve ihsan olarak dilediğine nasip eder.

وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ **"Allah, büyük lütuf sahibidir."**

Öyle ki, O'nun büyük lütfu karşısında dünya nimetleri veya ahiret nimetleri, hatta her ikisinin nimetleri çok küçük kalır.

5- مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرٰيةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ اَسْفَارًا **"Tevrat'la yükümlü olup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerle kitap taşıyan eşeğin durumu gibidir."**

Tevratı bilen ve onunla amel etme hususunda mükellef olan kimseler, onunla amel etmediklerinde veya onda olanlardan faydalanmadıklarında, hâlleri ilim kitapları yüklü merkebin hâline benzer. Merkep o kitapları yüklenir, ama faydalanamaz.

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ **"Allah'ın âyetlerini inkâr eden topluluğun hâli ne kötüdür!"**

Bu kavimden murat, Hz. Peygamberin nübüvvetine delâlet eden Allahın ayetlerini yalanlayan Yahudilerdir.

وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ **"Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez."**

ümmî idi. Demek ki, O ilmini insanlardan öğrenmedi, "Üstad-ı Ezelisinden" ders aldı.

6- قُلْ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا اِنْ زَعَمْتُمْ اَنَّكُمْ اَوْلِيَاءُ لِلّٰهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ **"De ki: "Ey Yahudiler! Eğer insanlar arasında kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu sanıyorsanız, haydi ölümü isteyin!"**

Yahudiler **"Biz Allah'ın oğulları ve sevgili kullarıyız"** (Maide, 18) diyorlardı.

اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ **"Eğer sadık kimseler iseniz."**

Bu iddianızda sadık iseniz Allahtan ölümü temenni edin, ta ki bu çile dünyasından, ikrâm mahalli olan cennete sizi nakletsin!

7- وَلاَ يَتَمَنَّوْنَهُ اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ **"Ama onlar, daha evvel yaptıklarından dolayı asla ölümü istemezler."**

Ama onlar yapmış oldukları küfür ve isyanlar sebebiyle ölümü hiç istemeyeceklerdir.

وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ **"Ve Allah, zalimleri hakkıyla bilir."**

Ona göre de karşılıklarını verir.

8- قُلْ اِنَّ الْمَوْتَ الَّذِى تَفِرُّونَ مِنْهُ فَاِنَّهُ مُلاَقِيكُمْ **"De ki: Kendisinden kaçıp durduğunuz ölüm var ya, o mutlaka size ulaşacaktır."**

Yahudiler, dilleriyle ölümü temenni ettiklerinde ölümün gelip de amellerinin karşılığı olarak ceza görmekten korkuyorlardı.

"O, mutlaka size ulaşacaktır."

Kaçmakla ondan kurtulamazsınız.

Sanki onların kaçması, ölümün kendilerine gelmesini hızlandırmaktadır.

ثُمَّ تُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ **"Sonra gaybı da, görünen âlemi de bilen (Allah'a) döndürüleceksiniz."**

فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"O da, yapmakta olduklarınızı size tek tek haber verecek."**

Ona göre de size karşılığını verecek.

9- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا نُودِىَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ

"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için nida edildiği zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun."

وَذَرُوا الْبَيْعَ **"Ve alışverişi bırakın."**

Bugüne **"Cum'a"** denilmesi, insanların o günde namaz için toplanmalarındandır. Arablar daha önce Cum'a gününe "Arube" diyorlardı. Denildi ki: "Cum'a günü" adını veren Ka'b Bin Lüey'dir. O günde insanları bir araya getirmişti. Hz. Peygamber (asm) Medineye geldiğinde Kub'ada bir miktar kaldı, sonra Medineye girdi ve Cum'a namazını Beni Salim vadisinde kıldırdı.

Ayetteki "**Allahın zikrine koşun**" ifadesinden murat, süratli bir koşmak değildir. Zikirden murat ise, hutbedir. Zikirden muradın namaz olduğu da söylendi. Buna koşulmasının emredilmesi, vücubuna delâlet eder.

ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ **"Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."**

İşte bu Allahın zikrine koşmak, sizin için ticarî muameleden daha hayırlıdır. Çünkü ahiretteki fayda, daha hayırlı ve daimidir.

"Eğer bilirseniz"

Gerçek hayır ve şerri biliyorsanız veya ehl-i ilim kimseler iseniz, bu böyledir.

10- فَاِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوا فِى الْاَرْضِ **"Namaz kılındıktan sonra yeryüzüne dağılın."**

وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ **"Ve Allah'ın lütfundan** (nasibinizi) **arayın."**

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ **"Ve Allah'ı çokça anın ki kurtuluşa eresiniz."**

11- وَاِذَا رَاَوْا تِجَارَةً اَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا اِلَيْهَا **"Bir ticaret veya bir eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona gittiler."**

وَتَرَكُوكَ قَائِمًا **"Ve seni ayakta bıraktılar."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Hz. Peygamber (asm) Cum'a hutbesi irad ederken gıda

yüklü bir kervan geldi. Oniki kişi dışında, mesciddeki insanlar dışarı çıktılar, ayet bu münasebetle nazil oldu.

"Ona gittiler"

Burada zamir, ticarete racidir. Ayette hem ticaret hem de eğlenceden söz edilmekle beraber, zamirin sadece ticarete raci olması, bu yönelmede ticaretin asıl olmasındandır.

Ayrıca, eğlenceden murat da ticaret kervanını karşılamak için çalınan davuldur.

Ayette "**bir ticaret veya bir eğlence**" şeklinde gelmesi, onlardan bir kısmının sadece davulu duymakla ve görmekle yerlerinden kalktığına delalet etmek içindir.

Veya, ticarete ihtiyaç varken ve ondan faydalanırken, böyle hutbeyi bırakıp ona kalkmak kınanmış bir durum olunca, eğlence için kalkmak evleviyetle kınanmış olur.

Denildi ki: Cümlenin takdiri şöyle olabilir: "Bir ticaret gördüklerinde ona yönelip kalktılar ve bir eğlence gördüklerinde de ona yönelip kalktılar."

قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ **"De ki: Allah nezdinde olan, eğlenceden ve ticaretten daha hayırlıdır."**

De ki: Allah nezdindeki sevap, eğlence ve ticaretten çok daha hayırlıdır. Çünkü eğlence ve ticaretten tevehhüm ettiğinizin hilafına, Allah nezdindeki sevap hem gerçektir, hem de ebedidir.

وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ **"Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır."**

Öyleyse O'na tevekkül edin ve rızkı ondan talep edin.

Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir:

"Her kim Cum'a sûresini okusa, Müslümanların şehirlerinde Cum'a kılan ve kılmayanlar sayısınca kendisine mükâfat verilir."

MÜNAFİKUN SÛRESİ

Münafikun Sûresi Medenî'dir, on bir ayettir.

379. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- اِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ اِنَّكَ لَرَسُولُ اللّٰهِ **"Münafıklar sana geldiklerinde, "Senin, Allah'ın rasûlü olduğuna şehadet ederiz" dediler."**

Şehadet (şahit olmak), şuhuda yani hazır ve muttali olmaya dayalı bir bilgi ile haber vermektir. Bundan dolayı Cenab-ı Hak şehadet edileni doğruladı ve şehadetlerini ise yalanladı ve şöyle buyurdu:

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّكَ لَرَسُولُهُ **"Allah biliyor ki sen elbette Onun rasûlüsün."**

وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ **"Allah, şehadet eder ki münafıklar yalancıdırlar."**

Çünkü onlar buna itikat etmediler.

2- اِتَّخَذُوا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً **"Yeminlerini kalkan yaptılar."**

Onlar bu yalan yeminlerini veya yalan şehadetlerini, katledilmekten ve sürgünden korunmak için bir kalkan edindiler.

فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ **"Böylece Allah yolundan çevirdiler."**

اِنَّهُمْ سَاءَ مَاكَانُوا يَعْمَلُونَ **"Gerçekten onların yaptıkları şey ne kötüdür!"**

Onlar bu nifakları ve Allah yolundan alıkoymalarıyla ne de kötü şeyler yapıyorlar!

3- ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا **"İşte bu, şu sebepledir: Onlar iman ettiler, sonra inkâr ettiler."**

"**İşte bu**" ifadesiyle,

-Kötü amellerine şahit olan üstteki sözleri

-Veya nifak, yalan ve imanı tahkir eden mezkur hallerine işaret edilmiştir.

İşte, onların bu sözü veya hâli,

-Zâhiren iman edip de gizliden küfür içinde olmalarından,

-Veya bir mu'cize görünce iman edip, ardından şeytanlarından şüphe verici bir şey duyunca inkâr etmelerindendir.

فَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ **"Bu yüzden kalpleri mühürlendi."**

Böylece küfürde ilerlediler ve kuvvetlendiler.

فَهُمْ لَايَفْقَهُونَ **"Artık onlar anlamazlar."**

Artık onlar imanın hakikatini anlamazlar ve imanın sıhhatini bilmezler.

4- وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ **"Onları gördüğünde kalıpları hoşuna gider."**

وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ **"Konuşurlarsa onların sözünü dinlersin."**

Sözleri beliğ ve tatlıdır.

Münafıkların reisi İbnu Übey, iri bedenli ve fasih konuşan biri idi. Hz. Peygamberin meclisine kendisi gibi kimselerle gelirdi. Bunların kalıpları beğenilir, sözleri dinlenilirdi.

كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ **"Onlar sanki duvara dayalı keresteler gibidirler."**

Onların duvara dayalı kerestelere benzetilmeleri, ilim ve tefekkürden boş kuru birer ceset olmalarındandır.

Denildi ki: Ayette geçen "huşub" kelimesi "içi boş kütükler" manasına da gelir.[1]

Buna benzetilmeleri, görünüşlerinin düzgün, içlerinin ise boş olmalarındandır.

يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ **"Her gürültüyü kendi aleyhlerine sanırlar."**

Korkaklıklarından ve töhmet altında bulunmalarından dolayı, her gürültüyü kendi aleyhlerine zannederler.

هُمُ الْعَدُوُّ **"Onlar düşmandır."**

فَاحْذَرْهُمْ **"Onlardan sakın."**

قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ **"Allah onları kahretsin!"**

Bu ifade Allahtan bir lanettir veya mü'minlerin onlara böyle demelerini bildirmektedir.

أَنّٰى يُؤْفَكُونَ **"Nasıl da döndürülüyorlar?"**

---

[1] Böyle bir kütüğe dıştan bakıldığında sağlam bir şey zannedilir, ama gerçekte ise, içten içe çürümüş, yakılmaktan başka bir işe yaramaz hâle gelmiştir.

5- وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا رُؤُسَهُمْ **"Onlara, "Gelin, Allah Rasûlü sizin için mağfiret dilesin" denildiği zaman başlarını çevirirler."**

وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ **"Ve onların, büyüklük taslayarak yüz çevirdiklerini görürsün."**

6- سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ **"Onlara mağfiret dilesen de, dilemesen de onlar için birdir."**

لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ **"Allah onları asla bağışlamayacaktır."**

Küfürde kökleştikleri için Allah asla onları bağışlamayacaktır.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ **"Çünkü Allah, fasık bir kavmi yola iletmez."**

Bunlar küfür ve nifaka iyice daldıklarından dolayı, düzelmeye kabiliyetleri kalmamış gibidir.

7- هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ **"Onlar şöyle diyen kimselerdir:"**

لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا **"Allah Rasûlü'nün yanında bulunanlara bir şey vermeyin ki dağılıp gitsinler."**

Bu münafıklar, fakir muhacirler hakkında Ensar'a böyle söylüyorlardı.

وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ **"Hâlbuki göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır."**

Bütün rızıklar ve kısmetler O'nun elindedir.

وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ **"Fakat münafıklar anlamazlar."**

Lakin münafıklar, Allahı tanımamaları sebebiyle bunu anlamazlar.

8- يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ **"Onlar, "Andolsun, eğer Medine'ye dönersek, en aziz olan, en zelil olanı oradan mutlaka çıkaracaktır" diyorlar."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Hz. Peygamberin gazvelerinden birinde bir bedevi, Ensardan biriyle su hususunda tartıştı. Bedevi, bir odunla diğerinin başına vurdu, O da gidip İbnu Übey'e şikâyet etti. İbnu Übey **"eğer Medine'ye**

dönersek, en aziz olan, en zelil olanı oradan mutlaka çıkaracaktır" dedi. "En aziz" ile kendini, "en zelil" ile de -haşa- peygamberi kastetti.

وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهٖ وَلِلْمُؤْمِنِينَ **"Hâlbuki izzet, ancak Allah'ın, peygamberinin ve mü'minlerindir."**

Galebe ve kuvvet Allahın ve aziz kılmış olduğu Rasûlünün ve mü'minlerindir.

وَلٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لاَ يَعْلَمُونَ **"Lakin münafıklar bilmezler."**

Lakin münafıklar aşırı cehalet ve gururlarından, bunu bilmiyorlar.

9- يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَتُلْهِكُمْ اَمْوَالُكُمْ وَلآَ اَوْلاَدُكُمْ عَنْ ذِكْرِاللّٰهِ **"Ey iman edenler! Mallarınız ve evlatlarınız sizi, Allah'ı zikretmekten alıkoymasın."**

Mal ve evlatlarınızın tedbiri ve onlara göstereceğiniz ihtimam, sizleri namazdan ve mabudu zikretmek olan diğer ibadetlerden alıkoymasın.

Ayetten murat, insanın bunlarla oyalanmasını nehyetmektir.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ **"Her kim bunu yaparsa, işte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir."**

Çünkü bakî ve büyük olanı, fani ve hakîr olanla değişmişlerdir.

10- وَاَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِىَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ **"Sizden birine ölüm gelip de şöyle demesinden önce, size verdiğimiz rızıktan** (Allah için) **infak edin:"**

رَبِّ لَوْلآَ اَخَّرْتَنِى اِلٰٓى اَجَلٍ قَرِيبٍ فَاَصَّدَّقَ وَاَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ **"Rabbim, yakın bir süreye kadar bana mühlet verseydin de sadaka versem ve salihlerden olsaydım!"**

Sizden birine ölümün emareleri gelip de böyle demezden önce, mallarınızın bir kısmını ahiret azığı olarak infak edin!

11- وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفْسًا اِذَا جَاءَ اَجَلُهَا **"Allah, eceli geldiğinde hiç kimseye asla süre vermez."**

وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ **"Ve Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır."**

Ona göre de karşılık verir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Münafikun sûresini okusa, nifaktan uzak olur."

TEĞABÜN SÛRESİ

Teğabün Sûresinin Mekkî veya Medenî olması ihtilaflıdır.
On sekiz ayettir.

380. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ **"Göklerde ne var ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih eder."**

Göklerde ve yerde olanlar, Allahın kemâline ve istiğnasına delâlet etmekle O'na tesbih ederler.

لَهُ الْمُلْكُ **"Mülk O'nundur."**

وَلَهُ الْحَمْدُ **"Hamd O'na mahsustur."**

Hakikat noktasında mülk sadece O'nundur ve hamd de O'na aittir.

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ **"O, her şeye kadirdir."**

Çünkü kudreti iktiza eden zâtının her şeye nisbeti eşittir.[1]

Cenab-ı Hak, ardından bunları açıklamaya başlayıp şöyle buyurdu:

2- هُوَ الَّذِى خَلَقَكُمْ **"O ki sizi yarattı."**

فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ **"Artık kiminiz kâfirdir, kiminiz mü'min."**

Bir kısmınız küfre sevkedecek şeylerle Ona yönelir, bunun sonucu olarak kâfir olması takdir edilir.

Bir kısmınız da imana sevkedecek şeylere muvaffak kılınır ve mü'min olması mukadder olur.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ **"Allah, yaptıklarınızı görendir."**

Dolayısıyla, amellerinize uygun bir şekilde size muamele eder.

3- خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ **"Gökleri ve yeri hak ile yarattı."**

O, gökleri ve yeri tam bir hikmetle yarattı.

وَصَوَّرَكُمْ **"Sizi şekillendirdi."**

فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ **"Ve şekillerinizi de güzel yaptı."**

---

1 Allah için az-çok, küçük-büyük fark etmez. Dilediği her şeyi kolayca yapar.

Sizi, göklerde ve yerde en güzel suret ile mümtaz kıldı. Öyle ki,

-Kainatın özelliklerini özet olarak sizde gösterdi.

-San'at harikaları olan eşyanın hususiyetlerini hülasa olarak sizde cem etti.

-Sizi, bütün mahlukatın enmuzeci (özeti) kıldı.

وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ **"Dönüş ancak O'nadır."**

Öyleyse siz de iç dünyanızı güzelleştirin. Ta ki Allahın azabına maruz kalıp dış güzelliğinizi de kaybetmeyesiniz, insan iken hayvana çevrilmeyesiniz.[2]

4- يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ **"Göklerdeki ve yerdeki her şeyi bilir."**

وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ **"Gizlediklerinizi ve açığa vurduklarınızı da bilir."**

وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ **"Allah, kalplerde olanı hakkıyla bilendir."**

Dolayısıyla, bilinmek şanından olan bir şey, ister küllî olsun ister cüzî, Allaha gizli olamaz. Çünkü Allahın ilmini gerektiren durumun hepsine nisbeti birdir.

Cenab-ı Hak üstteki ayetlerde önce kudretine delalet eden ciheti, ardından da ilmine delalet eden ciheti nazara verdi. Çünkü mahlûkatın Allahın kudretine olan delâleti evvelen ve bizzattır. (Yani, önceliklidir ve bizâtihi delalet ederler.) İlmine olan delaleti ise,

-Onlarda görülen mükemmellik,

-Ve bazı cihetlerle özellikler verilmesi yönlerindendir.

5- أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ **"Önceki inkâr edenlerin haberi size gelmedi mi?"**

Ey kâfirler! Nûh, Hûd ve Salih peygamberlerin kavimleri gibi önceki kavimlerin haberi size gelmedi mi?

فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ **"Onlar yaptıklarının vebalini tattılar."**

Onlar küfürlerinin zararını daha şu dünyada tattılar.

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ **"Ve onlar için elîm bir azap vardır."**

Ahirette de onlar için elem verici bir azap var.

---

2 Kur'an-ı Kerim, bazı taşkınlık yapan kimselerin domuza ve maymuna çevrildiğini anlatır. Bkz. Maide 60 ve A'raf 166.

6- ذٰلِكَ بِاَنَّهٗ كَانَتْ تَّاْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ **Bunun sebebi şu: Peygamberleri onlara apaçık deliller getirmişlerdi."**

Bahsedilen bu vebal ve azap şu sebeple idi: Peygamberleri onlara mu'cizelerle geliyorlardı.

فَقَالُوٓا اَبَشَرٌ يَّهْدُونَنَا **"Onlar ise, "(Bizim gibi) insanlar mı bize hidayet edecek?" dediler."**

Peygamberlerin beşer olmasını hayretle karşıladılar ve inkâr ettiler.

فَكَفَرُوا **"Böylece inkâr ettiler."**

وَتَوَلَّوْا **"Ve yüz çevirdiler."**

Böylece peygamberleri reddettiler ve gelen mu'cizeler üzerinde düşünmekten yüz çevirdiler.

وَاسْتَغْنَى اللّٰهُ **"Allah da hiçbir şeye muhtaç olmadığını gösterdi."**

Allah ise her şeyden müstağnidir. Dolayısıyla onların tâatine de muhtaç değildir.

وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ **"Allah, Ğani'dir – Hamîd'dir."**

Allah onların ibadetine ve başka şeylere karşı **Ğani**'dir.

Hamid'dir, her mahlûk O'nun medhine delâlet eder.

7- زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا اَنْ لَّنْ يُّبْعَثُوا **"İnkâr edenler, diriltilmeyeceklerini iddia ettiler."**

قُلْ بَلٰى وَرَبِّى لَتُبْعَثُنَّ **"De ki: Hayır! Rabbime and olsun, mutlaka diriltileceksiniz."**

ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ **"Sonra yaptıklarınız tek tek size haber verilecektir."**

Yaptıklarınızın muhasebesi görülmek ve karşılığı gösterilmek suretiyle tek tek size haber verilecek.

وَذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ **"Bu, Allah'a kolaydır."**

Madde, yeniden diriltilmeyi kabule müstaiddir ve bunu yapacak kudrette de bir noksanlık yoktur.

8- فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَالنُّورِ الَّذِیٓ اَنْزَلْنَا **"Öyleyse Allah'a, Rasûlüne ve indirdiğimiz nura iman edin."**

"**İndirilen nur**"dan murat, Kur'an-ı Kerimdir.

Çünkü Kur'an, mu'cize olmasıyla, kendisi kendine delildir. İçinde bulunan açıklama ve beyanlarla diğer semavî kitaplara da delildir.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ **"Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."**

Ona göre de karşılık verir.

9- يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ **"Toplanma günü için Allah sizi bir araya getirir."** (yevm-i cem)

Bu güne "**toplanma günü**" denilmesi, o günde hesap ve ceza için toplanılmasıdır. Melekler, ins ve cin o günde bir araya getirilecektir.

ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ **"O gün karşılıklı aldanış günüdür."**

O günde kimin aldandığı açığa çıkar. Saîd olup cenneti kazananlar, şayet hidayet ehli olsalardı şakî olanlar için takdir edilen menzillere konarlar. Şakî olanlar da, şayet kötü yolda gitselerdi saîd olanların varacağı menzillerde bulunurlar.[3]

Ayette "teğabün" kelimesinin elif-lamlı gelmesi şuna delalet eder: Gerçek aldanma, -büyüklüğü ve devamı sebebiyle– ahiret işlerinde olan aldanmadır.

وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهٖ **"Kim Allah'a iman eder ve salih amel işlerse,** (Allah) **onun kötülüklerini örter."**

---

[3] Yani, her insan için cennet ve cehennemden menziller hazırlanmıştır. İman ve salih amel işlediğinde cennette, küfür ve isyanı tercih ederse cehennemde olacaktır. Böyle olunca, cennet ehli olan kimseler cehennem ehlinin cennetteki menzillerine de sahip olurlar. Cehennem ehli olanlar da cennet ehlinin cehennemdeki yerlerinde bulunurlar. Bu durum, cehennem ehli için tam bir hüsrandır. Çünkü en güzeli kaybetmişler, en fenayı kazanmışlardır. Cennet ehli için ise kâr içinde kârdır. Çünkü en fenadan kurtulmuşlar, en güzeli ise kazanmışlardır. Bu durumda kazanan ehl-i iman, kaybeden ehl-i küfürdür. Bunun **karşılıklı aldanma** tarzında ifade edilmesi, her iki tarafta da bir şeyin kaybedilmesi olmasındandır. Ama şu farkla ki, cennet ehli cehennemi kaybetmiş, cehennem ehli ise cenneti kaybetmişlerdir.

وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا **"Ve onu altlarından ırmaklar akan, ebedî kalacakları cennetlere sokar."**

ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ **"İşte bu, büyük kurtuluştur."**

"**İşte bu**" ifadesi, her iki duruma da yani, cehennemden kurtulmaya ve cennete alınmaya işaret eder.

Bundan dolayı bu kurtuluş "büyük kurtuluş" şeklinde tavsif edildi. Çünkü bu kurtuluşta

-Hem zararın def'i,

-Hem de menfaatin celbi vardır.

10- وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ **"İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar cehennem ehlidirler."**

خَالِدِينَ فِيهَا **"Orada ebedi kalacaklardır."**

وَبِئْسَ الْمَصِيرُ **"Ne kötü gidilecek yerdir orası!"**

Sanki bu ve önceki ayet, teğabünün bir beyanı ve tafsili durumundadır.

11- مَا اَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ اِلاَّ بِاِذْنِ اللّٰهِ **"Allah'ın izni olmadan hiç bir musibet isabet etmez."**

Her bir musibet, Allahın takdiri ve iradesiyle meydana gelir.

وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ يَهْدِ قَلْبَهُ **"Kim Allah'a inanırsa, Allah onun kalbini doğruya götürür."**

Her kim Allaha inanıyorsa, Allah ona musibete karşı sebat verir, musibet anında "İnna lillahi ve inna ileyhi raciun" dedirtir.

وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ **"Allah her şeyi bilendir."**

Kalpleri ve kalplerin içinde bulunduğu hâlleri de bilir.

12- وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ **"Allah'a itaat edin, Peygamber'e de itaat edin."**

فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاِنَّمَا عَلٰى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ **"Yüz çevirirseniz bilin ki, elçimize düşen ancak apaçık bir tebliğdir."**

Yani, şayet siz dinlemez ve yüz çevirirseniz, O'na bir zararı yoktur. Çünkü O'nun vazifesi tebliğdir ve onu da zaten yapmıştır.

13- اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ **"Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır."** وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ **"Ve mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler."**

Çünkü her şeyin Allahtan olduğuna inanmaları, bu tevekkülü gerektirir.

14- يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ **"Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar vardır."**

-Sizi Allahı anmaktan alıkoyabilirler.

-Din veya dünya işinizde size hasım olup zarar verebilirler.

فَاحْذَرُوهُمْ **"Onlardan sakının."**

Onların zarar vermesinden kendinizi emniyette sanmayın.

وَاِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Ama affeder, hoş görüp vazgeçer ve bağışlarsanız, şüphe yok ki Allah Ğafur – Rahîm'dir** (çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.)"

Affetmek, hatalarına karşı ceza vermemektir.

Safv, onlardan sadır olan hatadan yüz çevirmek ve başlarına kakmamaktır.

Bağışlamak ise, hatalarını gizlemek ve o konuda mazeretlerini nazar-ı itibara almaktır.

İşte siz böyle yaptığınızda, Allah da size benzeri bir muamelede bulunur ve özel olarak lütfuna mazhar kılar.

15- اِنَّمَآ اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ **"Mallarınız ve evladınız ancak bir fitnedir** (imtihandır)."

وَاللّٰهُ عِنْدَهٗٓ اَجْرٌ عَظِيمٌ **"Büyük mükafat ise Allah'ın yanındadır."**

Allahın bu büyük mükâfatı, Allaha muhabbeti ve tâati, mal ve evlat için çalışmaya tercih edenler içindir.

16- فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ **"O halde, gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun."**

Yani, takva yolunda elinizden gelen gayreti gösterin.

وَاسْمَعُوا **"Dinleyin."**

Onun öğütlerine kulak verin.

وَاَطِيعُوا **"İtaat edin."**

Emirlerine itaat edin.

وَاَنْفِقُوا خَيْرًا لِاَنْفُسِكُمْ **"Kendi iyiliğinize olarak harcayın."**

Onun rızası için hayır işlerinde infakta bulunun.

"Kendi iyiliğinize" denilmesi, bu emirlere uymaya teşviki te'kid etmektedir.

وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهٖ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ **"Kim nefsinin bencilliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."**

Bunun tefsiri geçmişti.[4]

17- اِنْ تُقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ **"Eğer Allah'a güzel bir borç verirseniz, onu sizin için kat kat yapar ve sizi bağışlar."**

وَاللّٰهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ **"Allah Şekûr'dur – Halîm'dir."**

Eğer siz malı ihlâsla ve gönül hoşluğuyla Allahın emrettiği yerlerde harcarsanız, Allah size bire ondan tutun bire yedi yüze kadar verir, hatta daha fazlasını verir. İnfakın bereketiyle sizi bağışlar.

Allah **Şekûr**'dur, aza çok verir.

Halîm'dir, ceza vermekte acele etmez.

18- عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ **"Görünmeyeni ve görüneni bilendir."**

Hiçbir şey O'na gizli değildir.

الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ **"Azîz'dir – Hakîm'dir."**

Kudreti ve ilmi tamdır.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Her kim Teğabün sûresini okusa, ani ölüme maruz kalmaz."

Allahu a'lem (Doğrusunu en iyi Allah bilir.)

---

4 Mesela bkz. Nisa 128 ve Haşir 9.

TALAK SÛRESİ

Talak Sûresi Medenî'dir, on iki ayettir.

381. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ "Ey Peygamber!"

اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ "Kadınları boşadığınızda onları iddetleri içinde boşayın."

Ayette nida Hz. Peygambere, hitap ise hüküm itibarıyla umumadır. Çünkü O, ümmetinin önderidir, O'na olan nida, onlara yapılmış gibidir.

Veya şöyle de denilebilir: Kelâm Hz. Peygambere yönelik olmakla beraber, hüküm bütün ümmetini içine alır.

Ayetteki "**boşadığınızda**" ifadesi, "boşamak istediğinizde" manasınadır.

وَاَحْصُوا الْعِدَّةَ "Ve iddeti de sayın."

Bu, üç kur şeklindedir.[1]

وَاتَّقُوا اللّٰهَ رَبَّكُمْ "Rabbiniz Allah'tan korkun."

İddeti uzatmada ve kadınlara zarar vermede, sizi terbiye eden Allahtan korkun.

لَاتُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ "Onları evlerinden çıkarmayın."

İddetleri bitinceye kadar onları meskenlerinden çıkarmayın.

وَلَا يَخْرُجْنَ "Ve kendileri de çıkmasınlar."

Onlar kendileri de çıkmasınlar. Ama karı-koca bu hususta aralarında anlaşırlarsa, kadın bu süreyi kocasının evi dışında da bekleyebilir.

"**Onları evlerinden çıkarmayın ve kendileri de çıkmasınlar**" ifadesi, onların iddet müddetince kocalarının evinde durma hakları olduğuna delâlet eder.

اِلَّا اَنْ يَاْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ "Apaçık bir hayasızlık yapmaları hali müstesna."

---

[1] Bkz. Bakara, 228.

Bu, "**çıkarmayın**" hükmünden bir istisnadır. Böyle bir hâl, -serkeşlikte olduğu gibi- onların evde kalma haklarını ortadan kaldırır.

Veya mana şöyle olabilir:

Ancak zina ederse, o zaman had cezasının uygulanması için evden çıkarılır.

Ayetteki istisna "**Kendileri de çıkmasınlar**" hükmünden bir istisna da olabilir.

Bu durumda,

-Nehiyde mübalağa ifade eder

-Ve onların çıkmasının apaçık bir hayasızlık olduğuna delâlet eder.

وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ **"Bunlar Allah'ın sınırlarıdır."**

İşte bu bahsi geçen hükümler, Allahın koyduğu sınırlardır.

وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ **"Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz nefsine zulmetmiş olur."**

Her kim Allahın koyduğu sınırları aşsa, kendini cezaya maruz bırakmakla nefsine zulmetmiş olur.

لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا **"Bilemezsin, olur ki Allah bundan sonra bir durum ortaya çıkarıverir."**

"**Bilemezsin...**" ifadesi,

-Nefse,

-Hz. Peygambere,

-Veya hanımını boşamak isteyen kimseye bakabilir.

Ayette "**olur ki...**" ile ifade edilen durum, kişinin boşamak istediği hanımına rağbetidir.[2]

2- فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ **"Sürelerinin sonuna vardıklarında onları güzelce tutun."**

Onlar iddetlerinin sonuna yaklaştıklarında ya güzel bir muaşeret ve uygun bir infakla onlara dönün.

أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ **"Yahut güzellikle onlardan ayrılın."**

---

2 Yani, hanımı iddet süresini evde geçirirken, kocası fikir değiştirebilir, böylece evliliklerini devam ettirirler.

Veya haklarını vererek ve zarar vermekten kaçınarak güzellikle ayrılın, iddeti biterken kendileriyle beraber olup iddet müddetini uzatmak gibi hâllerden kaçının.

وَاَشْهِدُوا ذَوَىْ عَدْلٍ مِنْكُمْ **"İçinizden adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun."**

Onlara dönmenizde veya evlilik bağını kesmenizde,

-Şüpheden uzak kalmak,

-Ve çekişmeyi kesmek için içinizden âdil iki kimseyi şahit tutun.

Bu hüküm **"Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın."** (Bakara, 282) ayeti gibi mendubiyet bildirir. İmam-ı Şafii, hanımına dönme durumunda vacip olduğuna hükmeder.

وَاَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ **"Şahitliği Allah için yapın."**

Ey şahitler! İhtiyaç olduğunda Allah rızası için şahitlik yapın.

Bununla, şahit tutmak ve şahitliği hakkıyla yapmak hususunda bir teşvik yapılmaktadır.

Veya, sûrenin başından beri anlatılan durumları hakkıyla yerine getirmede bir teşvik manası da olabilir.

ذٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهٖ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ **"İşte Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimseye öğütlenen budur."**

Bu öğüdün **"Allaha ve ahiret gününe iman eden kimse için"** olması, bundan faydalananın böyle kimseler olması ve ayetin onlara hitap etmesinden dolayıdır.

وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهٗ مَخْرَجًا **"Kim Allah'tan korkarsa, ona bir çıkış yolu açar."**

3- وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ **"Ve ummadığı yerden onu rızıklandırır."**

Önceki ayetlerde sarih ve zımnî olarak bazı nehiyler yer almıştı. Hayız hâlinde iken hanımını boşamak, iddetini bekleyen hanımına zarar vermek, evden çıkarmak, Allahın koyduğu sınırları aşmak, şahitlikte bulunurken bazı şeyleri gizlemek, yapacağı şahitlikten dolayı menfaat teminine çalışmak gibi... Bu cümle ve evvelindeki cümle ile bunlardan sakınmaya bedel Allahın eşlere sıkıntı ve gamlardan bir çıkış yolu göstereceği ve sakınan kimsenin hatırına gelmez bir şekilde rızıklandıracağı vaat edildi.

Veya ayetin şümulü genel de olabilir. Yani, Allah bütün müttaki olanlara dünya ve ahiretin zararlarından kurtulmalarını ve ummadıkları bir şekilde hem dünyanın hem de ahiretin hayırlarına kavuşmalarını vaat etmektedir.

Veya ayetin bu kısmı, mü'minlerden bahsedilirken istidradî bir kelam olarak getirilmiş de olabilir.

Hz. Peygamberden bu ayetle ilgili şöyle rivayet edilir:

"Ben Kur'anda bir ayet biliyorum, şayet insanlar onu alsalar kendilerine yeter."

Hz. Peygamber bu ayeti okumuş ve ardından da tekrarlamıştır.

Rivayete göre Salim Bin Avf, düşman tarafından esir alınmıştı. Babası, oğlunun hâlini Hz. Peygambere şikâyet yollu anlattı. Hz. Peygamber (asm) ona "Allahtan kork ve "La havle ve la kuvvete illa billâh" sözünü çokça söyle" buyurdu. O da öyle yaptı. Derken evinde bulunduğu bir sırada oğlu kapıyı çaldı, yanında da ganimet olarak yüz deve getirmişti. Başka bir rivayette yanında kıymetli eşya da getirdiği söylenir.

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهُ **"Kim Allah'a tevekkül etse, O kendisine yeter."**

اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهٖ **"Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir."**

Allahın murat ettiği bir şeyin gerçekleşmemesi düşünülemez.

قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا **"Allah her şey için bir ölçü koymuştur."**

Ayet, tevekkülün vücubunu beyan eder ve daha önce nazara verilen boşamanın belli bir zaman dilimine yayılması ve bu müddeti sayma emrini de takrir eder. Bu ayetin devamında bildirilen miktarlara da bir hazırlık mahiyetindedir.

4- وَالّٰٓئِۣ يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ ۙ وَالّٰٓئِۣ لَمْ يَحِضْنَ **"Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdetini görmemiş bulunanlardan eğer şüphe ederseniz** (iddetlerinin nasıl olacağında tereddüt ederseniz), **onların bekleme süresi üç aydır."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre **"Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli beklerler..."** (Bakara, 228) ayeti nazil olunca "hayız görmeyenlerin iddeti ne kadar?" diye soruldu, ayet bu münasebetle nazil oldu.

وَاُولٰاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ **"Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapmalarıdır."**

Bu hüküm, hem boşanmış hanımlara, hem de kocası ölmüş hanımlara geneldir. **"İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün** (iddet) **beklerler."** (Bakara, 234) ayetinde kocası ölmüş hanımların dört ay on gün beklemeleri nazara verilir. Buradaki ayeti geneli üzere değerlendirmek, diğerini geneli üzere değerlendirmekten daha evlâdır.[3]

وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ اَمْرِهٖ يُسْرًا **"Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona işinde bir kolaylık verir."**

Her kim Allahın hükümlerinde O'ndan korkar ve o hükümlerin hukukunu gözetirse, Allah ona işini kolaylaştırır ve onu hayırda muvaffak kılar.

5- ذٰلِكَ اَمْرُ اللّٰهِ اَنْزَلَهٗ اِلَيْكُمْ **"Bu, Allah'ın size indirdiği emridir."**

İşte bu zikrolunan hükümler Allahın size indirdiği emridir.

وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّاٰتِهٖ وَيُعْظِمْ لَهٗ اَجْرًا **"Kim Allah'tan korkarsa, onun kötülüklerini örter ve mükafatını büyütür."**

Çünkü **"iyilikler kötülükleri giderir."** (Hûd, 114)

"Ve mükâfatını büyütür."

Ve onun mükâfatını kat kat yapar.

6- اَسْكِنُوْهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُّجْدِكُمْ **"Onları** (iddetleri süresince) **gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun."**

وَلَا تُضَاۤرُّوْهُنَّ لِتُضَيِّقُوْا عَلَيْهِنَّ **"Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın."**

Mesken hususunda onlara baskı yapıp evden çıkmaya mecbur bırakmayın.

وَاِنْ كُنَّ اُولَاتِ حَمْلٍ فَاَنْفِقُوْا عَلَيْهِنَّ حَتّٰى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ **"Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin."**

---

[3] Çünkü kocası ölmüş bir hanım şayet hamile ise, bebeğinin dünyaya gelmesi dört ay on günü aşabilir.

فَاِنْ اَرْضَعْنَ لَكُمْ فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ **"Sizin için çocuğu emzirirlerse ücretlerini de verin."**

Çocuğu emzirmelerine mukabil, onlara ücretlerini verin.

وَاْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ **"Ve aranızda güzellikle konuşup danışın."**

Çocuğu emzirme ve buna verilecek ücret konusunda aranızda güzel bir şekilde anlaşın.

وَاِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ اُخْرٰى **"Eğer anlaşamazsanız, çocuğu başka bir kadın emzirecektir."**

7- لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ **"Eli geniş olan genişliğine göre nafaka versin."**

وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا اٰتٰيهُ اللّٰهُ **"Rızkı kısılmış bulunan da Allah'ın kendisine verdiğinden versin."**

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا مَا اٰتٰيهَا **"Allah, bir kimseyi ancak kendine verdiği ile mükellef kılar."**

Çünkü O, hiç kimseye tâkatini aşan bir şeyi teklif etmez.

Ayette, darda olan kimsenin kalbini hoşnut etmek vardır. Bundan dolayı, ayetin devamında da geçimi dar olana kolaylık vaat edildi.

سَيَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا **"Allah zorluktan sonra bir kolaylık kılacaktır."**

Bu kolaylık, hem yakın geleceği, hem de ilerisini içine alır.

8- وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ اَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا **"Nice belde var ki Rabbinin ve O'nun elçilerinin emrine başkaldırdı, biz de onları çetin bir hesaba çektik."**

Çetin hesap, kişinin her yaptığından tek tek hesaba çekilmesidir.

وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُكْرًا **"Ve görülmemiş şekilde o beldeye azap ettik."**

Bundan murat ahiret hesabı ve azabıdır. Geçmiş zaman sığasıyla bunun ifade edilmesi, vukuunun muhakkak olduğunu bildirmek içindir.

9- فَذَاقَتْ وَبَالَ اَمْرِهَا **"Böylece yaptıklarının cezasını tattı."**

Böylece o beldede yaşayanlar, küfür ve masiyetlerinin cezasını çektiler.

وَكَانَ عَاقِبَةُ اَمْرِهَا خُسْرًا **"Ve işinin sonu tam bir hüsran oldu."**

Bu işin sonunda o belde hiçbir kâr elde etmedi.

10- اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا **"Allah, onlara şiddetli bir azap hazırladı."**

Bunun tekrarlanması, vaîd içindir ve devamında emredilen takvayı gerektiren durumu beyan etmektedir.

فَاتَّقُوا اللّٰهَ يٰٓا اُولِى الْاَلْبَابِ ۚ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا ۚ **"O hâlde, ey iman etmiş olan akıl sahipleri, Allah'a karşı gelmekten sakının!"**

Üstteki ayette onların şiddetli hesabından söz edilmişti, bu ayette de şiddetli azaplarına dikkat çekildi. **Hesaptan murat** onların günahlarının tek tek sayılması ve amel defterini yazan meleklerin kayıtlarında sabit kılınması; **azaptan murat ise** şu dünyada maruz kaldıkları peşin ceza olabilir.

قَدْ اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكُمْ ذِكْرًا ۙ **"Allah, size bir zikir indirdi."**

Ayetteki "zikir"den murat Hz. Cebraildir. Ona "zikir" denilmesi

-Ya çokça zikretmesi,

-Veya bir zikir olan Kur'anı indirmesi,

-Veya semavatta kendisinden bahsedilmesi,

-Veya şeref ve itibarlı olması yönündendir.

"Zikir"den murat, Kur'an tilâvetine devamı veya onu tebliğde bulunması cihetiyle Hz. Muhammed de olabilir. (asm)

Hz. Peygamberin gönderilmesinin, ayette "inzal" (indirmek) **şeklinde gelmesi,**

-Zikir kelimesinin bu kullanımı gerektirmesindendir.

-Veya Hz. Peygamberin gönderilmesinin, kendisine inzal edilen vahyin sonucu olmasındandır.

"Zikir"den murat, Kur'an da olabilir.

11- رَسُولاً يَتْلُوا عَلَيْكُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ مُبَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ ۚ **"İman edip salih amel işleyenleri, karanlıklardan nura çıkarmak için, size Allah'ın apaçık âyetlerini okuyan bir peygamber gönderdi."**

Ayette **"iman eden ve salih amel işleyenleri..."** denilmesi, "Kur'anın nüzulünden sonra iman eden ve salih amel işleyenler" manasınadır.

Veya "iman etmesi ve salih amel işlemesi bilinen ve takdir olunanlar" anlamınadır.

"Karanlıklardan nura"

Gelen peygamber, bunları dalâlet karanlıklarından hidayet nurlarına çıkaracaktır.

وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا **"Kim Allah'a iman eder ve salih amel işlerse, Allah onu, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlere sokar."**

قَدْ اَحْسَنَ اللّٰهُ لَهُ رِزْقًا **"Allah, ona gerçekten güzel bir rızık vermiştir."**

Ayette onların rızıklandırıldıkları sevab için bir hayret uyandırma ve büyüklüğüne dikkat çekmek vardır.

12- اَللّٰهُ الَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ وَمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ **"Allah, yedi göğü ve yerden de bir mislini yaratandır."**

Ayette nazara verilen misliyet, adet noktasındadır.[4]

يَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَيْنَهُنَّ **"Allah'ın emri bunlar arasında inip durmaktadır."**

Allahın emri ve kazası bunların arasında yürürlüktedir ve hükmü bunlarda nâfizdir.

لِتَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ **"Ta bilesiniz ki, Allah her şeye kâdirdir."**

وَاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَىْءٍ عِلْمًا **"Ve Allah ilmen her şeyi kuşatmıştır."**

Allahın gökleri ve yeri yedi tabaka olarak yaratması ve bunlarda tasarrufu, Allahın her şeye kâdir olduğunu ve ilminin herşeyi kuşattığını bilmeniz içindir. Çünkü yaratmak ve tasarrufta bulunmanın her biri, O'nun kudret ve ilminin kemâline delâlet eder.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Talak sûresini okusa, Hz. Peygamberin sünneti üzere vefat eder."

382. DERS

---

[4] Yani, semavat yedi olduğu gibi, arz da yedidir, yedi tabakadan meydana gelmiştir.

TAHRİM SÛRESİ

Tahrim Sûresi Medenî'dir, on iki ayettir.

382. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ **"Ey Peygamber!"**

لِمَ تُحَرِّمُ مَا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ ۚ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ اَزْوَاجِكَ **"Eşlerinin rızasını esas alarak, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun?"**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Hz. Peygamber (asm), Hz. Aişe veya Hz. Hafsanın gününde Hz. Mariye ile beraber oldu. Hz. Hafsa buna muttali olunca Hz. Peygamberi kınadı, O da Hz. Mariye'yi kendisine haram kıldı. Ayet, bu münasebetle nazil oldu.

Denildi ki: Hz. Peygamber (asm) Hz. Hafsa'nın yanında bal şerbeti içmişti. Hz. Aişe, Hz. Peygamberin diğer iki hanımı Hz. Sevde ve Hz. Safiye ile ağız birliği edip "Senden meafir kokusu duyuyoruz" dediler.[1] O da bal şerbeti içmeyi kendine haram kılınca, ayet nazil oldu.

وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ **"Allah Ğafur – Rahîm'dir."**

Allah **Ğafur**'dur, bağışlayıcıdır, Senin bu zelleni de bağışlar. Çünkü Allahın helâl kıldığını haram yapmak caiz değildir.

Rahîm'dir, bundan dolayı ceza vermeyip sadece ismetini korumak için itapta bulunmakla Sana rahmetini göstermiştir.

2- قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ اَيْمَانِكُمْ ۚ **"Allah** (gerektiğinde) **yeminlerinizi bozmayı size meşru kılmıştır."**

Yeminlerin bozulması,

-Ya keffaretini vermek suretiyle,

-Veya "inşaallah" kaydı getirmek suretiyle olur. O zaman yemininde yalancı çıkmamış olur.

وَاللّٰهُ مَوْلٰيكُمْ ۚ **"Allah, Mevla'nızdır."**

---

1 **Meafir**, nahoş kokulu bir bitkidir.

وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ **"O, Alîm'dir – Hakîm'dir."**

Sizin maslahatınıza olanları bilir; fiillerinde ve hükümlerinde hikmet sahibidir.

3- وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا **"Hanî Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti."**

Hz. Peygamber, hanımı Hafsa'ya

-Mariye'yi veya balı kendisine haram kıldığını,

-Veya kendisinden sonra hilafete Hz. Ebubekir ve Hz. Ömerin geçeceğini söylemişti.

فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ **"Fakat eşi, o sözü başkalarına haber verip Allah da bunu Peygamber'e açıklayınca, Peygamber** (eşine) **bir kısmını bildirmiş bir kısmından da vazgeçmişti."**

Hafsa, Aişeye bu sırrı haber verdi. Allah, sırrının ifşa edildiğine Peygamberi muttali kıldı. Peygamber, Hafsaya yaptığının bir kısmını bildirdi, bazısını da bir ikram olarak söylemedi.

Veya yaptığı bu hataya mukabil Hafsa'yı boşadı, bazı yaptığına ise bir şey demedi.[2]

فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا **"Peygamber bunu ona haber verince eşi: "Bunu sana kim söyledi?" dedi."**

قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ **"Peygamber "Bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana haber verdi" dedi."**

4- إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ **"Eğer siz ikiniz Allah'a tevbe ederseniz** (ne iyi)**."**

Ayet, daha şiddetli bir kınama ifade etmesi için iltifat yoluyla Hafsa ve Aişeye bir hitaptır.[3]

---

2 Bu rivayet sahihse şunu bilmek gerekir: Bu boşama, tüm nikah bağlarını koparan bir boşama olmayıp bir uyarı niteliğindedir. Çünkü Hz. Peygamberin Hz. Hafsa ile evliliği devam etmiştir.

3 Buradaki **"iltifat"** ifadesi edebiyatta bir anlatım şeklini ifade eder. Birisinin gıyabında ondan söz ederken birden hitap yoluyla seslenmek veya tersini yapmak gibi anlatıma "iltifat" denilir. Evvelinde, Hz. Hafsa ve Hz. Aişe'den üçüncü şahıslar olarak bahis vardı. Burada doğrudan kendilerine seslenilmesi, daha şiddetli bir

فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا ۚ **"Çünkü kalpleriniz kaydı."**

Hz. Peygamberin sevdiğini sevmeniz, hoşlanmadığından hoşlanmamanız gerekirken, kalplerinizde tevbeyi gerektirecek bir kayma oldu.

وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ ۚ **"Eğer Peygamber'e karşı birbirinize arka çıkarsanız, bilin ki Allah onun yardımcısıdır, Cebrail de, mü'minlerin salihi de."**

O hiçbir zaman Allah, melekler ve salih mü'minlerin yardımından mahrum kalmayacak. Çünkü, Allah O'nun yardımcısıdır. Kerubiyyun meleklerin reisi O'nun arkadaşıdır. Salih mü'minler de Onun etbaı ve yarenleridir.

وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ **"Bundan sonra melekler de ona arka çıkarlar."**

Cebrail de meleklerden olduğu hâlde ayrıca ismen zikredilmesi, büyüklüğüne işarettir.

"Mü'minlerin salihi" ifadesi cins ifade eder. Yani, "bütün salih mü'minler" manasına gelir.

"**Meleklerin de Ona arka çıkması**", Allahın O'na yardımının bir şeklidir ve bu ifadede onların yardımının büyüklüğüne dikkat çekmek vardır.

5- عَسَىٰ رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا **"Eğer sizi boşarsa, umulur ki Rabbi O'na, sizden daha hayırlı, kendisini Allah'a teslim eden, inanan, gönülden itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bakire eşler verir."**

Ayette Hz. Peygamberin Hz. Hafsa'yı boşamadığına ve diğer kadınlar içinde Onun hanımlarından daha hayırlılar olduğuna bir delâlet yoktur. Çünkü "**eğer sizi boşarsa**" ifadesi, onlardan birini boşamış olmasına aykırı değildir. Olmamış bir şeye talik edilenin vukuu vacip olmaz.

"**Sâihat**" ifadesi "oruç tutanlar" anlamında kullanıldığı gibi, "hicret edenler" manasına da gelir.

6- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا **"Ey iman edenler!"**

قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا **"Kendinizi ve ehlinizi ateşten koruyun."**

---

kınama manasını ifade eder.

وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ **"Onun yakıtı insanlar ve taşlardır."**

Günahları terk ederek ve tâati işleyerek kendinizi, nasihatle ve güzel terbiye ile de ailenizi ateşten koruyun.

عَلَيْهَا مَلَٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ **"Onun başında gayet sert, şiddetli melekler vardır."**

Oraya görevli zebaniler vardır. Bunların sözleri sert, fiilleri şiddetlidir.

Veya tabiatları sert, şiddet uygulamaktan zevk alan varlıklardır. Çok şiddetli fiilleri yapmak, bunlara güç gelmez.[4]

لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ **"Onlar, Allah'ın verdiği emirlere karşı gelmezler."**

وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ **"Ve ne emredilse onu yaparlar."**

Bunların geçmişte Allahın emirlerine karşı gelmeleri olmadığı gibi, gelecekte de daima emredilenleri yapmaya devam edeceklerdir.

Veya, bunlar ilâhî emirleri kabulden ve gereğini yapmaktan geri durmazlar ve kendilerine ne emredilirse onu yaparlar.

7- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ **"Ey kâfirler! Bugün özür beyan etmeyin."**

إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"Siz ancak işlediklerinizin cezasını çekeceksiniz."**

Onlar cehenneme alınırken kendilerine böyle denilir.

"**Bugün özür beyan etmeyin**" denilmesi,

-Gerçek anlamda özürleri olmadığından,

-Veya özür beyan etseler bile bir faydası olmayacağındandır.

8- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا **"Ey iman edenler! Tevbe-i nasuh ile Allah'a dönün."**

Gayet samimi ve ciddi bir şekilde tevbe edin.

---

[4] Ayet, **"cehennem gardiyanları"** olan zebanileri tasvir etmektedir. Bunların kaba tabiatlı, ilâhî emirle şiddet uygulamaktan zevk almaları, cehennemin dehşetini gösterir.

Hz. Ali'ye tevbeden sorulmuş, şöyle cevap vermişti:

"Tevbe, altı özelliği cem eder:

-Geçmiş günahlarına pişmanlık,

-Yapamadığı farzları iade etmek,

-Kul hakkını ödemek,

-Hasımlarıyla helâlleşmek,

-Bir daha dönmemeye azmetmek,

-Evvelinde nefsini günahlarla şımarttığın gibi, tevbeden sonra onu tâatte terbiye etmek.

عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنّٰاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ **"Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar.**

Ayette "**Umulur ki**" denilmesi, üslûp itibarıyla hükümdarlar tarzında bir anlatımla o şeyin tahakkukunu bildirmektir.[5]

Böyle bir üslûpla ifâde edilmesinde,

-Verilecek bu mükâfatın Allahtan bir lütuf olduğunu,

-Bunu yapmanın Allaha vacip olmadığını,

-Ve kulun daima havf ve recâ arasında olması gerektiğini hissettirmek vardır.

يَوْمَ لَايُخْزِى اللّٰهُ النَّبِىَّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ **"O gün Allah Peygamber'i ve onunla birlikte iman edenleri utandırmaz."**

Ayette Hz. Peygamberle beraber olanları övmek ve onlardan yüz çevirenlere ise tarizde bulunmak vardır.[6]

نُوْرُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ **"Onların nuru, önlerinde ve sağlarında koşar."**

Onların nuru sırat üzerinde önlerinden ve sağlarından koşar.

Münafıkların nuru ise söner.

---

5 Yani, normalde bu ifade o şeyin olacağına delâlet etmez, bir ihtimal bildirir. Ama âdil, muktedir bir hükümdar "umulur ki şöyle yaparız" dediğinde, o şeyin olacağını söylemiş olur.

6 Yani, Allah peygamberini ve O'nunla beraber iman etmiş olanları o gün utandırmaz. Ama O'nun yanında yer almayanları utandırır, zillete düçar eder.

يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا **"Şöyle derler: Ya Rabbena! Nurumuzu tamamla ve bizi bağışla."**

إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ **"Şüphesiz sen her şeye kâdirsin."**

Denildi ki: O gün mü'minlerin nurları amellerine göre farklılık arzeder. Onlar da Allahtan bir lütuf olmak üzere nurlarının tamamlanmasını isterler.

9- يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ **"Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et."**

وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ **"Ve onlara karşı sert davran."**

Kâfirlere karşı kılıçla, münafıklara karşı da delille cihad et.

Onlarla yaptığın cihadda rıfk ile muamele uygun olmadığında, sertlikle muamelede bulun.

وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ **"Onların varacağı yer cehennemdir."**

وَبِئْسَ الْمَصِيرُ **"Ne kötü varılacak yerdir orası!"**

10- ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَامْرَأَتَ لُوطٍ **"Allah, inkâr edenlere misal olarak Nûh'un karısı ile Lût'un karısını gösterdi."**

كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ **"Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kulun nikâhı altında idiler."**

Hz. Nûh ve Hz. Lût hakkında "**salih iki kulumuz**" denilmesinde, onların büyüklüğünü nazara vermek vardır.

فَخَانَتَاهُمَا **"Ama onlara hıyanet ettiler."**

Ancak Nûh'un ve Lût'un eşleri, nifak ile onlara hıyanet ettiler.[7]

فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا **"Kocaları, Allah'tan hiçbir şeyi onlardan savamadı."**

Kocalarının peygamber olması Allahtan onlara gelen azaptan hiçbir şeyi savamadı.

---

[7] Bundan maksat, peygamber eşleri oldukları halde Hz. Nûh ve Hz. Lût'a karşı onların düşmanlarıyla işbirliği yapmış olmalarıdır. Yoksa İbnu Abbasın da dikkat çektiği gibi, kocalarını aldatmaları değildir. .

وَقِيلَ ادْخُلاَ النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ **"Onlara: "Haydi girenlerle birlikte siz de ateşe girin!" denildi."**

Bu onlara ölümleri anında denilmiştir veya kıyamet günü denilecektir.

11- وَضَرَبَ اللهُ مَثَلاً لِلَّذِينَ اٰمَنُوا امْرَاَتَ فِرْعَوْنَ **"Allah, inananlara da misal olarak Firavun'un karısını gösterdi."**

Firavunun hanımı, Asiye'dir. Bu misalle, kâfirlerle akraba olmanın bir zarar vermiyeceği Hz. Asiye'nin hâliyle anlatılmıştır. Ayrıca Hz. Asiyenin en şedid bir Allah düşmanının nikahı altında iken, Allah nezdinde olan konumuna dikkat çekilmiştir.

اِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِى عِنْدَكَ بَيْتًا فِى الْجَنَّةِ **"O şöyle demişti: Rabbim! Bana nezdinde, cennette bir ev yap."**

"Nezdinde" ifadesi

-"Rahmetine yakın"

-Veya "mukarreb olanların derecelerinin en üstünde" manasını ifade eder.

وَنَجِّنِى مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ **"Beni Firavun ve onun amelinden kurtar."**

Beni onun **habis** nefsinden ve kötü amelinden kurtar.

وَنَجِّنِى مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِينَ **"Beni şu zalim toplumdan da kurtar!"**

Beni, zulümde ona tâbi olan Kıbtiler'den de kurtar.

12- وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرٰنَ الَّتِى اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا **"İffetini korumuş olan İmrân kızı Meryem'i de** (Allah örnek gösterdi.)**"**

Hz. Meryem'in nazara verilmiş olması, evli olmayan kızlara bir tesellidir.

فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا **"Biz, ona ruhumuzdan üfledik."**

"**Ruhumuzdan**" denilmesi, ortada bir vasıta olmadan yaratılmayı ifade eder.

وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ **"Ve Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını tasdik etti."**

"**Rabbinin kelimeleri**"nden murat,

-İndirmiş olduğu sahifelerdir.

-Veya peygamberlerine vahyettiği şeylerdir.

وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ **"O, gönülden itaat edenlerdendi."**

Ayette "Kânitîn" ifadesi "Allaha tâate devam eden erkekler" manasına gelir. Erkek sığasıyla gelmesi tağlîb kabilindendir.[8] Ayrıca, Hz. Meryemin tâat hususunda kâmil erkeklerden geri kalmadığını da hissettirmektedir. Öyle ki, O da onlardan sayılmıştır.

Veya "Allaha itaat edenlerin neslindendi" manası da verilebilir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Erkeklerden kâmil olanlar pek çoktur. Lakin kadınlardan ancak dördü kemâle ermiştir. Firavunun hanımı Asiye, İmranın kızı Meryem, Huveylid'in kızı Hatice ve Muhammedin kızı Fatıma. Aişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir."

Yine şöyle buyurur:

"Her kim Tahrim sûresini okusa, Allah ona "nasuh tevbesi" nasip eder."

---

[8] "Kameran" ifadesi "iki ay" demek olduğu halde, "ay ve güneş" anlamında kullanılır. "Kânitîn" ifadesi de aslında erkekler için kullanılmakla beraber, burada Hz. Meryem için kullanılmıştır. Bu gibi kullanımlara "**tağlib**" denir.

MÜLK SÛRESİ

Mülk Sûresi Mekkî'dir, otuz ayettir.
Bu sûreye "Vâkiye ve Münciye" adı da verilir.
Çünkü kendisini okuyanı korur ve kabir azabından kurtarır.

383. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- تَبَارَكَ الَّذِى بِيَدِهِ الْمُلْكُ **"Hükümranlık elinde olan** (Allahın) **şanı yücedir."**

Bütün işlerde tasarruf O'nun kudret elindedir.

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ **"Ve O, her şeye kadirdir."**

Dilediği her şeye gücü yeter.

2- اَلَّذِى خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلاً **"O, hanginizin amelce en güzel olduğunu denemek için ölümü ve hayatı yarattı."**

O'nun ölümü ve hayatı yaratması, hanginizin daha doğru ve daha hâlis amel yapacağını ortaya koymak içindir. Bunu da, sizleri mükellef kılıp deneyerek, imtihan ederek yapar.

Ayette önce ölümün nazara verilmesi,

-**"Nasıl Allah'ı inkâr edersiniz? Hâlbuki siz ölüler idiniz de O size hayat verdi."** (Bakara, 28) ayetinde de nazara verildiği üzere, ölümün hayattan daha önce olmasındandır.[1]

-Veya ölümü düşünmenin güzel amel yapmaya daha ziyade sevk ettiği cihetledir.

"**Amelce en güzel**" denilmesinde,

-"Akılca daha güzel,

-Allahın haramlarından kaçmakta daha çok vera' sahibi

-O'na tâatte daha sür'atli" gibi özelliklere işaret vardır.

وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْغَفُوْرُ **"O, Azîz – Ğafur'dur.**

O **Aziz'dir,** kötü amel yapanlar O'nu acze düşüremezler, O hep gâliptir. **Ğafur'dur**, tevbe edenleri bağışlar.

---

[1] Yani, insanlara hayat verilmezden önce, onları meydana getiren maddeler ölü bir halde idiler.

3- اَلَّذِی خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ طِبَاقًا **"O, yedi semayı birbirine mutabık yarattı."**

Yedi semanın birbirine mutabık yaratılması,

-Birbirine uygun ve muvafık olmasını,

-Üstüste tabakalar hâlinde yaratılmasını anlatır.

مَا تَرٰی فِی خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفَاوُتٍ **"Rahmân'ın yaratmasında bir tefavüt görmezsin."**

"Rahmânın yaratmasında bir tefavüt olmaması", aralarında bir farklılığın ve tenasübe aykırı bir hâlin olmaması demektir.

Ayette, Allahın göz kamaştırıcı kudretiyle bunları yaratmasının bir rahmet ve lütuf olduğunu ve bu şekilde yaratmasında sayılamayacak kadar çok büyük nimetler bulunduğunu hissettirmek vardır.

Ayetteki hitap Hz. Peygamberedir ve muhatap olan herkesedir.

فَارْجِعِ الْبَصَرَ **"Haydi gözünü çevir, bak."**

هَلْ تَرٰی مِنْ فُطُورٍ **"Bir çatlak görüyor musun?"**

Yani, sen şu âleme defalarca nazar ettin, şimdi bir defa daha tefekkürle bak, ta ki sana haber verilen,

-Eşya arasındaki tenasübü,

-Herşeyin istikamet üzere olmasını,

-Herşeyin ideal ölçüleri kendinde cem etmesini göresin.

4- ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ **"Sonra bir daha bir daha bak."**

Bundan murat "tekrar tekrar bak" manasıdır.[2]

"Lebbeyk ve sadeyk" ifadesinde "iki defa" manası kastedilmediği gibi burada da "iki defa bak" manası kastedilmemiştir. Bundan dolayı da devamında şöyle denildi:

يَنْقَلِبْ اِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ **"Göz, bitkin bir hâlde zelil olarak sana dönecektir."**

Gözün bu kadar bakmaktan yorgun argın bir şekilde, matluba ulaşamamış olarak sanki kovulmuş bir şekilde sana geri dönecektir.

---

2 Ayet metninde geçen **"kerrateyn"** ifadesi "iki kere" anlamına gelir.

5- وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ **"Andolsun biz, yakın semayı lambalarla donattık."**

Dünya seması, semavatın arza en yakın olan kısmıdır. Buradaki yıldızlar, lambaların karanlıkta aydınlatması gibi, dünya semasının lambaları olarak ışık saçmakta, geceleri aydınlatmaktadır.

Ayette "**lambalar**" anlamındaki "mesabih" kelimesinin elif-lâmsız gelmesi, o lambaların azametine işaret içindir.

Bunların birer lamba kılınması, bu yıldızların bazılarının daha üst sema tabakalarında olmalarına mani değildir. Çünkü, kendileri daha üst semalarda olsalar bile, yakın semada bir zînet olarak görülmektedirler.

وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ **"Onları şeytanlara atılan taşlar yaptık."**

Ve bunlar için başka bir faide kıldık; onları düşmanlarınıza recim vasıtaları yaptık. Bunlardan saçılan şihaplarla şeytanları tardettik.

Denildi ki: O yıldızları, ins şeytanlarından olan müneccimlere (astrologlara) bir takım atma vasıtaları ve zan sebepleri kıldık.[3]

وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ **"Ayrıca onlara alevli ateş azabını hazırladık."**

Dünyada şihaplarla onları yaktığımız gibi, ahirette de alevli bir azabı onlar için hazırladık.

6- وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ **"Rablerini inkâr edenler için cehennem azabı vardır."**

Gerek şeytanlardan, gerekse diğerlerinden inkârcılar için cehennem azabı vardır.

وَبِئْسَ الْمَصِيرُ **"Ne kötü varılacak yerdir orası!"**

7- إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ **"Oraya atıldıklarında, onun kaynarken çıkardığı korkunç uğultuyu işitirler."**

---

[3] Yani, bu müneccimler, yıldızlara bakarlar, onların konumundan hareketle "şöyle şöyle olacak" şeklinde desteksiz atışlarda bulunurlar, "sanırım şöyle bir durumla karşılaşılacak" gibi zanlarla insanları meşgul ederler.

Fokur fokur kaynayan bir kazan misali, galeyan hâlinde olan cehennemden insanın içini ürperten korkunç sesler işitirler.[4]

8- تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ **"O** (cehennem), **neredeyse öfkeden çatlayacaktır!"**

Ayet, cehennemin kâfirlere karşı şiddetle yanıp tutuşmasını temsilî bir üslûpla ifade eder.

Bundan muradın, zebanilerin öfkesi olması da caizdir.

كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ **"Oraya her bir topluluk atıldıkça oranın bekçileri onlara, "Size bir uyarıcı gelmedi mi?" diye sorarlar."**

Her ne zaman kâfirlerden bir topluluk o cehenneme atılırsa, cehennem bekçileri kınama ve susturma gayesiyle onlara "Bu azapla korkutan peygamberler size gelmedi mi?" diye sorarlar.

9- قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا **"Onlar da derler: Evet, bize bir uyarıcı geldi, fakat biz yalanladık."**

وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ **"Ve dedik ki: Allah hiçbir şey indirmedi."**

Evet, bize uyarıcılar geldi, ama biz onları yalanladık. Öyle ileri gittik ki, kitaplar indirilmesini ve peygamberler gönderilmesini tamamen inkâr ettik.

Ayette "**bize bir uyarıcı geldi**" denilmesi,

-Bununla çoğul manası kastedilmiş olabilir.

-Veya birini yalanlamak hepsini yalanlamak hükmünde olduğunu göstermek için böyle gelmiş olabilir.

-Veya "bizden her bir topluluğa bir uyarıcı geldi" manası düşünülebilir.

إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ **"Siz ancak büyük bir dalalet içindesiniz."**

Onların dalalet üzere olduklarını söyledik.

---

[4] Ayette geçen **"şehîk"** kelimesi, eşeğin nefesini içine alırken çıkardığı çirkin ses için de kullanılır. Bu şekilde iç ürperten nahoş bir ses, cehennem azabının unsurlarından biridir. Korku filimlerinde dev karakteri tasvîr edilirken sesinin korkunçluğu da göz ardı edilmez. Cehennem devi de, kendisine gönderilen inkârcıları âdeta sabırsızlıkla beklemekte, feveran ve galeyan hâlinde çıkardığı o korkunç sesle, kendisine gönderilenleri karşılamaktadır.

Ayetin bu kısmı, cehennem ehlinin uyarıcılara cevaplarının devamı olarak gelmiş olabileceği gibi, zebanilerin onlara söylediği bir söz de olabilir. O zaman mana şöyle olur: "Ey kâfirler! Sizler dünyada apaçık bir dalalet içinde idiniz."

10- وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ اَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِى اَصْحَابِ السَّعِيرِ **"Ayrıca şöyle derler: Şayet dinlesek veya aklımızı kullansaydık, şu alevli ateştekilerden olmazdık."**

Yani, şayet biz peygamberlerin kelâmına kulak verip, mu'cizelerle ortaya çıkan doğruluklarına itimaden araştırmadan ve kontrol etmeden toptan kabul etseydik veya onların hikmetleri ve manaları üzerinde basiret sahiplerinin yaptıkları gibi tefekkür etseydik, elbette cehennem ehlinden olmazdık.

11- فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ ۚ **"Böylece günahlarını itiraf ettiler."**

Böylece günahlarını itiraf ettiler, ama kendilerine faydası olmayacak bir vakitte bunu yaptılar.

فَسُحْقًا لِاَصْحَابِ السَّعِيرِ **"Artık alevli ateştekiler, Allah'ın rahmetinden uzak olsun!"**

Artık Allah onları rahmetinden uzak kılsın!

12- اِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ كَبِيرٌ **"Görmedikleri hâlde Rablerinden korkanlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır."**

Bundan murat,

-Azabı henüz görmedikleri hâlde ondan korkmak,

-Rablerini görmedikleri halde O'ndan haşyet içinde olmak,

-İnsanların gözlerinden uzakta iken de günahtan kaçınmak,

-Veya insanlara görülmeyen kalpleriyle Allahtan korkmak manaları olabilir.

Onlar için günahlarına karşı bir mağfiret ve dünya lezzetleri onun yanında çok küçük kalacak büyük bir mükâfat vardır.

13- وَاَسِرُّوا قَوْلَكُمْ اَوِ اجْهَرُوا بِهِ ۖ **"Sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun;** (fark etmez)**."**

اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ **"Çünkü O, kalplerde olanı hakkıyla bilendir."**

Çünkü Allah, vicdanlarda ne varsa, bunlar gizliden veya açıktan ifade edilmezden önce hepsini bilendir.

14- اَلاَ يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ "Yaratan bilmez mi?"

Eşyayı kudreti ve hikmeti gereğince icad eden Zât, gizli ve açık olanı hiç bilmez mi?

وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ "O, Latîf – Habîr'dir. (En gizli şeyleri bilir, her şeyden hakkıyla haberdardır.)"

O'nun ilmi, mahlûkatının hem görülen, hem de görülmeyen kısımlarına ulaşır.

Sebeb-i nüzûl

Rivayete göre, müşrikler kendi aralarında bazı şeylerin Allah tarafından Hz. Peygambere bildirildiğini görünce şöyle demişlerdi: "Gizlice konuşun, ta Muhammedin ilahı bunları duymasın."

Allahu Teâlâ bu ayetle onların cehaletine tenbihte bulundu.

15- هُوَ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ ذَلُولاً "O ki, yeryüzünü sizin ayaklarınızın altına serdi."

فَامْشُوا فِى مَنَاكِبِهَا "Haydi onun omuzlarında yürüyün."

Ayetteki **"menakib"** kelimesi "menkeb" kelimesinin çoğuludur. Bu kelime devenin omzu için de kullanılır. Ayet, bu hâliyle arzın tamamen insana musahhar kılındığını anlatır. Çünkü arzın omuzları bile insanın gidebileceği şekilde emrine âmâde kılınmışsa, insana itâat ettirilmeyen bir şey kalmamış demektir.

وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ "Ve O'nun rızkından yiyin."

وَاِلَيْهِ النُّشُورُ "Dönüş ancak O'nadır."

Dönüş O'nadır. O, verdiği nimetlerin şükründen size soracaktır.

16- ءَاَمِنْتُمْ مَنْ فِى السَّمَاءِ اَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْاَرْضَ "Semada olanın sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz?"

Semada olanın, Karuna yaptığı gibi sizi de yere batırıp orada kaybolup gitmenizden emin mi oldunuz?

"**Semada olan**"dan murat

-Âlemin tedbiriyle görevli meleklerdir.

-Veya "emri semada olan", "hükmü semada olan" takdiriyle Allahu Teâlâdır.

-Veya bu ifade Arabların zannına göre gelmiştir. Çünkü onlar "Allah semadadır" diyorlardı.

فَإِذَا هِيَ تَمُورُ **"(O zaman) bir de bakarsınız yeryüzü şiddetle çalkalanıyor."**

O zaman arz sarsılır, gider ve gelir.

17- أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا **"Yoksa semada olanın üzerinize taş yağdıran bir rüzgâr göndermesinden emin mi oldunuz?"**

فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ **"O zaman, uyarım nasılmış bileceksiniz!"**

Kendisiyle uyarılan azabım geldiğinde uyarımın ne demek olduğunu bileceksiniz. Lakin o zaman bunu bilmeniz size bir fayda sağlamayacak.

18- وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ **"Andolsun, onlardan öncekiler de yalanlamıştı."**

فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ **"Benim onları inkârım nasıl oldu!?"**

Onların başına azap indirerek benim onları inkârım nasıl olmuştu!

Ayet, Hz. Peygamber için bir teselli ve müşrik olan kavmi için de bir tehdittir.

19- أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ **"Onlar, üzerlerinde saflar halinde kanatlarını açıp kapayarak uçan kuşları görmediler mi?"**

Kuşlar, kanatlarını açıp kapayarak uçarlar ve yol alırlar.

مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلاَّ الرَّحْمَٰنُ **"Onları tutan ancak Rahmândır."**

Onların havada durmaları aslında tabiat kurallarına aykırıdır. Ama rahmeti herşeyi kuşatan Zât, o kuşları muhtelif şekiller ve özelliklerle havada uçacak bir keyfiyette yaratmıştır.

إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ **"Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla görendir."**

O, sıradışı şeyleri nasıl yaratacağını ve hayret verici şeyleri nasıl idare edeceğini bilir.

20- اَمَّنْ هٰذَا الَّذِی هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمٰنِ **"Yoksa Rahmân'a karşı size yardım edecek ordunuz mu var?"**

Daha önceki milletlerde, onları yerin dibine geçirmek ve başlarına taş yağdıran bir fırtına göndermek gibi icraatımızı görmediniz mi? Benzeri azapların başınıza gelmesinden emin mi oldunuz? Yoksa Rahmân size bir azap gönderirse o azaba karşı size yardım edecek ordular mı var?

Bu ayet, **"Yoksa kendilerini bize karşı savunacak ilahları mı var?"** (Enbiya, 43) ayeti gibidir.

اِنِ الْكَافِرُونَ اِلاَّ فِی غُرُورٍ **"Kafirler ancak bir aldanış içindedir."**

Onların sağlam bir tutamakları, dayanakları yoktur.

21- اَمَّنْ هٰذَا الَّذِی يَرْزُقُكُمْ اِنْ اَمْسَكَ رِزْقَهٗ **"Yoksa, O size rızkını keserse, size rızık verecek olan kimdir?"**

Şayet Allah yağmuru veya benzeri sebepleri keserek size rızık vermeyi durdurursa, kim sizi rızıklandırır?

بَلْ لَّجُّوا فِی عُتُوٍّ وَّنُفُورٍ **"Hayır, onlar inat ve nefretle direnip durdular."**

Doğrusu onlar inatlarında ve haktan rahatsızlık duymalarında ısrar etmektedir.

22- اَفَمَنْ يَّمْشِی مُكِبًّا عَلٰی وَجْهِهٖٓ اَهْدٰٓی اَمَّنْ يَّمْشِی سَوِيًّا عَلٰی صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ **"Şimdi, yüzüstü kapanarak düşe kalka yürüyen mi daha doğru gider, yoksa dosdoğru bir yolda dimdik yürüyen mi?"**

Eğri büğrü bir yolda her an sürçen ve yüz üstü kapaklanarak giden biriyle, dosdoğru bir yolda düzgün bir şekilde yürüyen kimse hiç aynı olur mu?

Ayetten murat, müşrik ile muvahhidi bir temsil ile anlatmaktır.[5]

Ayette müşrik için yoldan bahsedilmeyip sadece yüzüstü sürünmesinden söz edilmesi, müşrikin gittiği yolun yol denilmeye layık olmayışını hissettirmek içindir.

---

[5] Müşrik, eğri büğrü sarp bir yolda yüzüstü sürünerek giden kimseye benzer. Tek Allaha inanan kimse ise, düzgün bir yolda güzel bir şekilde giden kimse gibidir.

Denildi ki: Yüzüstü sürünerek gidenden murat kör kimse, dosdoğru yolda gidenden murat ise gören kimsedir.[6]

Denildi ki: Birinciden murat, mahşer meydanında yüz üstü sürünerek ateşe atılanlardır. İkinciden murat ise, izzetli bir şekilde cennete alınanlardır.

23- قُلْ هُوَ الَّذِى اَنْشَاَكُمْ "De ki: O, sizi inşa ile yarattı."[7]

وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ "Ve size kulaklar, gözler ve kalpler verdi."

Onun size kulak vermesi yapılan öğütleri duymanız, göz vermesi O'nun san'at hârikalarına bakmanız, kalp vermesi ise tefekkür etmeniz ve ibret almanız içindir.

قَلِيلاً مَاتَشْكُرُونَ "Ne kadar da az şükrediyorsunuz!"

Ama sizin bunları yaratılış gayesine uygun olarak kullanmanız çok çok azdır.

24- قُلْ هُوَ الَّذِى ذَرَاَكُمْ فِى الْاَرْضِ "De ki: O, sizi yeryüzünde yaratıp çoğaltı."

وَاِلَيْهِ تُحْشَرُونَ "Ve O'na sevk edileceksiniz."

Amellerinizin karşılığını görmek üzere O'na götürüleceksiniz.

25- وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ "Eğer doğru söyleyenler iseniz, bu vaat ne zaman?" diyorlar."

"**Bu vaad**"den murat,

-Allahın huzuruna sevk ediliş,

-Veya onlara vaat edilen yerin dibine geçirilmek, başlarına taş yağdıracak bir fırtına gönderilmesi gibi durumlardır.

26- قُلْ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ "De ki: İlim ancak Allah katındadır."

---

6 Yani, hiç âmâ birinin gidişiyle gören birinin gidişi aynı olur mu? Onun gibi, müşrik ile mü'min de gidişat yönüyle aynı değildir.

7 Allahın **ibda** ve **inşa** şeklinde iki türlü yaratması vardır. **İbda**, yoktan yaratması, **inşa** ise daha önce yaratmış olduğu maddelerden yeni bir terkip meydana getirmesidir. İnsanın bedeninin arzdaki elementlerden yaratılması **inşa** iledir. Bu yönüyle her insan, "toprağın çocuğu" gibidir.

وَاِنَّمَا اَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ **"Ben ise ancak apaçık bir uyarıcıyım."**

De ki: Bunun vaktinin bilgisi ancak Allah katındadır. Başkası muttali olamaz.

Böyle bir şeyden sakınmak için illâ onun ne zaman olacağını bilmek gerekmez. Vukuunu bilmek, hatta zannetmek bile kâfi gelir.[8]

27- فَلَمَّا رَاَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا **"Onu** (azabı) **yakından gördükleri zaman inkâr edenlerin yüzleri kötüleşir."**

وَقِيلَ هٰذَا الَّذِى كُنْتُمْ بِهٖ تَدَّعُونَ **"Ve onlara, "İşte bu, isteyip durduğunuz şeydir" denir."**

Şöyle de mana verilebilir: Hani siz "öldükten sonra diriltilmek yok" diyordunuz ya, işte bu odur.

28- قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَهْلَكَنِىَ اللّٰهُ وَمَنْ مَعِىَ اَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ اَلِيمٍ **"De ki: Söyleyin bakalım: Eğer Allah beni ve beraberimdekileri helâk etse yahut bize acısa; peki, ya inkârcıları elîm bir azaptan kim koruyacak?"**

De ki: Allah beni ve beraberimdeki mü'minleri öldürse veya ecellerimizi tehir ile bize merhamet etse, kâfirleri elim bir azaptan kim korur? Biz ölsek de hayatta kalsak da onları azaptan koruyacak kimse yoktur!

Ayet **"O bir şairdir; onun zamanın felaketlerine uğramasını bekliyoruz"** (Tur, 30) demelerine bir cevaptır.

29- قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ **"De ki: O, Rahmân'dır."**

اٰمَنَّا بِهٖ **"O'na iman ettik."**

وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا **"Ve yalnızca O'na tevekkül ettik."**

De ki: Benim kendisine çağırdığım zât, bütün nimetlerin sahibidir, biz de bunu bilerek O'na iman ettik. Ona güvendiğimizden ve O'ndan başka-

---

[8] "Yolda eşkıya var, bu yoldan gitmeyin" şeklinde uyarı alanlar, eşkıya olup olmadığını tam bilmeseler bile uyarıyı dikkate alırlar, emniyetli olan yolu tercih ederler. Onun gibi, küfür ve dalâlet yolunda gidenlerin, "aman bu yoldan gitmeyin, sonu ateştir" şeklindeki uyarıları dikkate almaları icap eder.

sının kendiliğinden bir zarar ve fayda veremeyeceğini bildiğimizden sadece O'na tevekkül ettik.

فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ **"Artık kimin apaçık bir dalalette olduğunu yakında bileceksiniz!"**

Bizim mi yoksa sizin mi apaçık bir dalâlette olduğunu yakında bileceksiniz.

30- قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَاْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ **"De ki: Söyleyin bakalım: Suyunuz çekiliverse, size temiz bir akar suyu kim getirir?"**

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Her kim Mülk sûresini okusa sanki Kadir Gecesini ihya etmiş gibidir."

KALEM SÛRESİ

Kalem Sûresi Mekkî'dir, elli iki ayettir.

384. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- نٓ "Nûn."

"Nûn", harf isimlerindendir.

Denildi ki: Nûn, balık ismidir. Bundan murat da cinstir. Veya Behemut isimli balıktır ki, arzın bunun üzerinde olduğu söylenir.[1]

Veya kendisinden mürekkepten daha siyah bir sıvı çıkarılan balıktır.

وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ "Kaleme ve yazdıklarına andolsun."

-Bu, levh-i mahfuzu yazan kalemdir.

-Veya kendisiyle yazı yazılan kalemdir. Allahın buna yemin etmesi, faydasının çokluğundandır.

"Yazdıklarına andolsun."

"Kalemden murat, levh-i mahfuzu yazan kalemdir" yorumu esas alınırsa, burada "yazdıklarına" şeklinde çoğul gelmesi tazim içindir.

"Kalemden murat, yazı yazılan kalemlerdir" yorumu esas alınırsa, "ilim ehli olanların yazdıklarına yemin ederim" manasına gelir.

Veya insanın amelini yazan melekler kastedilmiş de olabilir.

2- مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ "Sen, Rabbinin nimetiyle bir mecnun değilsin."

Sana nübüvvet ve isabetli görüş nimetleri verilmesiyle, Sen bir mecnun değilsin!

3- وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ "Kuşkusuz senin için tükenmez bir ecir var."

---

[1] Bazı rivayetlerde dünyanın öküz ve balık üzerinde olduğu yer alır. Şayet bu rivayetler sahihse, bunun mecazî bir anlam ifade ettiği açıktır. Mesela "devlet kılıç ve kalem üzerindedir" denildiğinde, bundan murat askerin silahı ve memurun kalemidir. Devlet bunlarla ayakta durur. Onun gibi, yeryüzünün de kara ve denizden ibaret olduğu düşünülürse, yeryüzündeki hayatın öküz ve balığa dayalı olduğu anlaşılır. Çünkü karada tarım öküz aracılığıyla yapılmakta ve deniz kenarında da hayat balıkçılığa dayanmaktadır.

Senin nübüvvet yükünü yüklenmene ve tebliğ etmene mukabil bitmez bir ücret vardır.

Veya taraf-ı İlâhiden Sana verilen vasıtasız verildiğinden, kimsenin Sana minnet etmesi söz konusu olamaz.[2]

4- وَإِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيمٍ "Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin."

Çünkü, kavminden gelen tepkilere karşı emsalin olanlar dayanamazken, Sen sabırla tahammül ediyorsun.

Hz. Aişeye Hz. Peygamberin ahlakından sorulmuştu. Şöyle cevap verdi: "Onun ahlakı Kur'an idi. Kur'anı okumuyor musunuz?" Hz. Aişe, daha sonra Mü'minun sûresinin ilk kısmını okudu.[3]

5- فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ "Sen de göreceksin, onlar da görecekler."

6- بِأَيِّكُمُ الْمَفْتُونُ "Hanginizin meftun olduğunu."

Hanginizin aklından zoru olduğunu yakında Sen göreceksin. Onlar da görecekler.

7- إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ "Doğrusu Rabbin, yolundan sapanı en iyi bilendir."

İşte, gerçek mecnunlar bunlardır.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ "Ve O, hidayete erenleri de en iyi bilendir."

Aklın kemâlini elde edenleri de en iyi bilendir.

8- فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ "O halde, yalanlayanlara itaat etme."

Hz. Peygamber zâten onlara itaat etmemektedir. Ayrıca "**yalanlayanlara itaat etme**!" denilmesi, onlara muhalefette kararlı olmasına teşviktir.[4]

9- وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ "İstediler ki yumuşak davransan da onlar da sana yumuşak davransalar."

---

[2] Hz. Peygamber ilmini Allahtan aldığından, çevresindeki kimselerin "bunları bizden öğrendin, şimdi de nübüvvet iddia ediyorsun" deme hakları yoktur.

[3] Bu surenin ilk onbir ayetinde kâmil mü'minlerin bazı özellikleri sayılır. Mesela: Namazı huşu ile kılmak, boş şeylerden yüz çevirmek, zekâtı vermek, iffetini korumak, emanetlere ve ahitlere uymak, namazı devamlı kılmak.

[4] Yani, zâten uymuyorsun ama, sakın uyayım deme!

-Onları şirkten sakındırmaktan vazgeçmeni,

-Veya zaman zaman kendilerine muvafakat göstermeni istediler. Ta ki onlar da Seni tenkitten vazgeçsinler ve sana muvafakat göstersinler.

Ayetteki فَ (fe) harfi atıf için olabilir.

Bu durumda "Onlar karşılıklı yumuşama istediler, böyle bir temennide bulundular. Lakin bunu önce Senin göstermeni beklediler" manasına işaret eder.

Veya فَ (fe) harfi sebebiyet içindir. Yani, "İstediler ki keşke Sen onlara yumuşak davransan, onlar da o zaman yumuşak davransalar."

Veya mana şöyle olabilir: "Onlar Senin yumuşak davranmanı istiyorlar. İşte şimdi onlar bu beklentiyle Sana yumuşak davranıyorlar."

10- وَلاَ تُطِعْ كُلَّ حَلاَّفٍ مَهِينٍ **"Şunların hiçbirine itaat etme: Yemin edip duran aşağılık kimseye."**

Hallaf, hakta ve batılda çokça yemin edendir.

Mehîn, hakîr görüşlü kimsedir.

11- هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ **"Daima kusur arayıp kınayan, hep lâf götürüp getirene"**

12- مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ اَثِيمٍ **"Hayra engel olan, saldırgan, günahkâra."**

13- عُتُلٍّ بَعْدَ ذٰلِكَ زَنِيمٍ **"Kaba ve haşin, sonra da soysuz olana."**

Ayette geçen "zenîm" kelimesi "soysuz, nesebi belirsiz" anlamına gelir.

Denildi ki: Ayette nazara verilen kişi Velid Bin Muğire'dir. Babası, doğumundan onsekiz yıl sonra "benim oğlumdur" dedi.

Denildi ki: Ayette anlatılan Ahnes Bin Şüreyk'tir.

14- اَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ **"Mal ve oğulları var diye** (böyle davranma)**."**

15- اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيَاتُنَا قَالَ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ **"Kendisine âyetlerimiz okunduğunda, "Eskilerin masalları" dedi."**

16- سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ **"Yakında biz onun burnunu damgalayacağız."**

Denildi ki: Velid Bin Muğirenin burnu Bedir Savaşında yaralanmıştı, sonraki ömründe bu yara bir iz olarak kaldı.

Denildi ki: "Burnu kesik", "burnu sürtük" deyimlerinde olduğu gibi, bundan murat, onun son derece zelil olduğunu ifade etmektir. Çünkü yüzün ve özellikle de burnun damgalanması, çok çirkin bir durumdur.

Veya bundan murat şu olabilir: "Kıyamet günü onun yüzünü kara edeceğiz."

17- إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَآ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ "Şüphesiz biz, vaktiyle "bahçe sahipleri"ni mübtelâ ettiğimiz gibi, onları da mübtelâ ettik."

Ayetin ilk muhatabı Mekkeliler idi. Allahu Teâlâ onları kıtlık ile imtihan etmişti.

Rivayete göre, San'a'ya iki fersah mesafede güzel bir bahçe vardı. Bahçe sahibi salih bir kimseydi. Bahçenin mahsulünü hasat ettiği zaman fakirleri çağırır, onlara epey bir pay ayırırdı. Bu zât vefat ettiğinde oğulları şöyle dediler: "Eğer biz de babamızın yaptığı gibi yaparsak geçim sıkıntısı çekeriz."

Böyle deyip sabah vakti fakirlere hiç haber vermeden gizlice mahsulü toplamaya yemin ettiler.

إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ "Hani onlar (bahçe sahipleri)**, sabah erkenden bahçenin ürünlerini devşirmeye yemin etmişlerdi."**

18- وَلَا يَسْتَثْنُونَ "İstisna da etmiyorlardı."

Yani, "İnşallah" demiyorlardı.

Veya "babaları, elde edilen mahsulden fakirlerin hakkını ayırırken, bunlar ayırmamak hususunda yemin ettiler."

19- فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَهُمْ نَآئِمُونَ "Nihayet onlar uykuda iken Rabbinden bir afet bahçeyi sardı."

20- فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ "Böylece bahçe simsiyah kesiliverdi."

Ayette geçen "sarîm" kelimesi

-Bahçede bir şey kalmayacak şekilde meyvelerinin toplanmış olmasını,

-Yanarak ve kavrularak simsiyah hâle gelmesini,

-Veya kupkuru hâle gelmesinden dolayı gündüz gibi parlamasını ifade edebilir.

21- فَتَنَادَوْا مُصْبِحِينَ "Derken sabahleyin birbirlerine şöyle seslendiler:"

22- اَنِ اغْدُوا عَلٰى حَرْثِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَارِمِينَ **"Eğer ürününüzü devşireceksiniz erkenden gidin."**

23- فَانْطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ **"Derken aralarında fısıldaşarak yola koyuldular."**

24- اَنْ لَايَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِسْكِينٌ **"Sakın bugün hiçbir yoksul bahçeye girip yanınıza sokulmasın."**

25- وَغَدَوْا عَلٰى حَرْدٍ قَادِرِينَ "(Zanlarınca yoksulları) **engellemeye güçleri yeterek erkenden gittiler."**

Onlar, fakir insanlara verilmesine engel olmaya azmettiler, ama kendilerine engel olundu. Öyle ki engel olma dışında bir şey yapamadılar.

Veya, faydalanmaya güçleri yetiyor iken, bunun yerine mahrumiyet elde ettiler.

Veya, kendilerince mahsulü toplamaya güçlerinin yeteceğini zannedip sabah erkenden bahçeye doğru yola çıktılar.

26- فَلَمَّا رَاَوْهَا قَالُوا اِنَّا لَضَالُّونَ **"Onu gördüklerinde, "yanlış yere geldik" dediler."**

Bahçeyi ilk gördüklerinde "bahçemizin yolunu herhâlde şaşırdık. Bu, bizim bahçe değil" dediler.

27- بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ **"Yok, biz mahrum edilmişiz."**

Ama dikkatle bakıp kendi bahçeleri olduğunu anlayınca "doğrusu biz kendi nefsimize zarar verdiğimiz için, bahçemizin mahsulünden mahrum kaldık" dediler.

28- قَالَ اَوْسَطُهُمْ **"Ortancaları şöyle dedi:"**

İçlerinde ortanca olan veya akılca en mu'tedili şöyle dedi:

اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ **"Ben size 'Rabbinizi tesbih etseydiniz ya!' dememiş miydim?"**

"Keşke O'nu ansaydınız ve kötü niyetinizden O'na dönseydiniz."

Ortancaları, onlar fakirleri mahrum etmeye kati niyetlendiklerinde böyle söylemişti. Ayetin davamı bu manaya delalet eder:

29- قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ **"Rabbimizi tesbih ederiz, doğrusu biz zalimler imişiz" dediler."**

30- فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ **"Bunun üzerine birbirlerini kınamaya başladılar."**

Çünkü bir kısmı bu görüşü ortaya atmış, bir kısmı tasvip etmiş, bir kısmı sükût ile razı olmuş, bir kısmı da bu görüşe katılmamıştı.

31- قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ **"Dediler: Yazıklar olsun bize, biz azgınlarmışız."**

32- عَسَى رَبُّنَا أَنْ يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِنْهَا **"Umulur ki, Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir."**

Belki Rabbimiz tevbemiz ve hatayı itiraf edişimizin bereketine, bundan daha hayırlısını bize verir.

Rivayete göre, daha hayırlı bir bahçe kendilerine verildi.

إِنَّا إِلَى رَبِّنَا رَاغِبُونَ **"Çünkü biz artık sadece Rabbimize yöneliyoruz."**

Biz O'ndan affedilmeyi umuyor, kendisinden hayır talep ediyoruz.

33- كَذَٰلِكَ الْعَذَابُ **"İşte azap böyledir."**

Dünyada Mekke ehlini kıtlıkla ve bu bahçe sahiplerini böyle bir musibetle denememiz gibi, bir azap vardır.

وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ **"Ahiret azabı ise, elbette çok daha büyüktür."**

لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ **"Keşke bilselerdi!"**

Şayet bilmiş olsalardı, elbette kendilerini azaba maruz bırakacak hâllerden sakınırlardı.

34- إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ **"Şüphesiz müttakiler için Rableri katında Naîm cennetleri vardır."**

Bu cennetlerde halis nimetlenmekten başkası yoktur.

35- أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ **"Hiç müslümanları mücrimlerle bir mi kılarız?"**

Ayet, kâfirlerin sözlerini bir inkârdır. Çünkü onlar şöyle diyorlardı: Muhammedin ve yanındakilerin iddia ettikleri gibi şayet diriltilecek olursak,

onlar orada bizden daha üstün olmazlar. Aksine, biz dünyada olduğu gibi, orada da onlardan daha iyi bir hâlde oluruz.

36- مَا لَكُمْ ۫ "Neyiniz var?"

كَيْفَ تَحْكُمُونَ ۚ "Nasıl hüküm veriyorsunuz?"

Ayette gaybtan hitaba bir intikal vardır. Bunda onların bu hükmüne karşı bir taaccüp ve ne kadar da akıldan uzak olduğunu göstermek söz konusudur. Ayrıca, böyle bir değerlendirmenin bozuk bir fikirden ve eğri bir görüşten meydana geldiğini hissettirmek vardır.

37- اَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ۙ "Yoksa size ait ders aldığınız bir kitab mı var?"

38- اِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ۚ "O kitapta, "beğendiğiniz her şey sizindir" mi yazılı?"

39- اَمْ لَكُمْ اَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۙ اِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ۚ "Yoksa, yanınızda kıyamet gününe kadar geçerli "ne hükmederseniz mutlaka sizindir" diye tarafımızdan verilmiş kesin sözler mi var?"

40- سَلْهُمْ اَيُّهُمْ بِذٰلِكَ زَعِيمٌ ۚ "Sor onlara: Onların hangisi buna kefildir?"

41- اَمْ لَهُمْ شُرَكَآءُ ۚ "Yoksa onlar için şerikler mi var?"

Yoksa onlar için bu sözde kendilerine destek veren bir takım şerikler mi var?

فَلْيَاْتُوا بِشُرَكَآئِهِمْ اِنْ كَانُوا صَادِقِينَ "Doğru iseler, haydi şeriklerini getirsinler!"

Allahu Teâlâ bu ayetlerde onların bu görüşleriyle alâkalı olarak teşebbüste bulunabilecekleri bütün muhtemel cihetlerin geçersizliğine tenbihte bulundu.

Bu cihetler ise:

-Akıl böyle bir iddiayı gerektirebilir.

-Nakil buna delâlet edebilir.

-Kendilerine böyle bir vaat verilmiş olabilir.

-Veya başkalarını tamamen taklid ile böyle bir kanaate ulaşmış olabilirler.

Allahu Teâlâ, sırasıyla bunların her birinin batıl olduğuna dikkat çekti ve dayanağı olmayan bir iddia peşinde koşmalarından dolayı da onları tahkîr etti.

Denildi ki: Son ayette nazara verilen "**şerikler**"den murat putlardır. Yani, yoksa onlar için onları ahirette mü'minler gibi kılacak putlar mı var?

Sanki, Allah tarafından onların mü'minlerle bir kılınmayacağı nazara verildikten sonra, Allaha ortak kıldıkları bâtıl mabutların da böyle bir şeye güçleri olmadığı bildirildi.

42- يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ **"O gün işler zorlaşır."**

Ayet, işin şiddetlenmesi ve hâlin zorlaşmasını anlatır. Ayet metnindeki "Keşf-i sak" bu konuda bir meseldir. Bunun aslı, genç kızların tehlikeli bir durumda paçalarını sıvayıp kaçmalarını anlatır.

Veya bundan murat, işin gerçeğinin gözle görülür bir hâlde açığa çıkmasıdır.

وَيُدْعَوْنَ اِلَى السُّجُودِ **"Ve secdeye davet edilirler."**

فَلاَ يَسْتَطِيعُونَ **"Fakat güç yetiremezler."**

Eğer ayette bahsedilen gün, kıyamet günü olarak yorumlanırsa, onların secdeye çağrılmaları, secdeyi terk etmelerine bir kınama olmak üzeredir.

Ama ayette nazara verilen durum sekerat vakti de olabilir. O vakitte namazları vaktinde kılmaya davet edilirler, ama artık iş işten geçmiştir, yapamazlar.

43- خَاشِعَةً اَبْصَارُهُمْ **"Gözleri düşkün bir haldedir."**

تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ **"Kendilerini bir zillet kaplar."**

وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ اِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ **"Hâlbuki onlar, yapabilecekleri bir halde iken secde etmeye çağrılıyorlardı."**

Onlar dünyada veya sıhhatli hâllerinde secdeye çağrılıyorlardı, ama değerlendiremediler.

44- فَذَرْنِى وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهٰذَا الْحَدِيثِ **"Bu sözü** (Kur'an'ı) **yalanlayanları bana bırak."**

Onları bana bırak, onlara karşı sana yardıma ben yeterim.

سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لاَ يَعْلَمُونَ **"Onları bilemeyecekleri biçimde adım adım helâke yaklaştıracağız."**

Onlar, istidraç olduğunu bilmeden,

-Kendilerine mühlet vererek,

-Sıhhatlerini devam ettirerek,

-Nimetleri artırarak biz onları peyder pey, azar azar azaba yaklaştıracağız.

45- وَأُمْلِى لَهُمْ **"Onlara mühlet veriyorum."**

إِنَّ كَيْدِى مَتِينٌ **"Doğrusu benim tuzağım çok sağlamdır."**

Benim tuzağımdan hiçbir şekilde kurtuluş yoktur.

Cenab-ı Hakkın istidraç yoluyla onlara nimette bulunmasına ayette "tuzak" denilmesi, tuzak suretinde olmasındandır.

46- أَمْ تَسْئَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ **"Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da, bu yüzden ağır bir borç altında mı kaldılar?"**

Yoksa Sen irşad görevine mukabil onlardan bir ücret mi istiyorsun ki, bu kendilerine ağır geliyor, bundan dolayı Senden yüz çeviriyorlar?

47- أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ **"Yoksa gayb kendi yanlarında olup, onlar kendileri mi yazıyorlar?"**

Levh-i mahfuz veya gaybî şeyler onların yanında mı ki oradan yazıyorlar, buna göre hüküm veriyorlar ve Senin ilminden istiğna gösteriyorlar?

48- فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ **"Öyleyse Rabbinin hükmüne sabret."**

Bundan murat,

-Onlara mühlet verilmesi,

-Hz. Peygamberin onlara galebesinin bir zaman sonra gerçekleşecek olmasıdır.

وَلاَ تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ **"Balığın arkadaşı gibi olma."**

"Balığın arkadaşı"ndan murat Hz. Yunus'tur.

إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ **"Hani o kederli bir hâlde Rabbine nida etmişti."**

Hani O, balığın karnında sıkıntıdan kederli bir halde Allaha nida etmişti.

İşte ey Peygamber! Sen sabret, acele etme ki O'nun maruz kaldığı belâ ile mübtela olmayasın.

49- لَوْ لَآ اَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهٖ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ "Şayet Rabbinden bir nimet yetişmeseydi, elbette kınanmış bir halde ıssız bir yere atılacaktı."

Şayet Rabbinin nimeti O'na yetişmeseydi, rahmetten ve itibardan mahrum bir şekilde, kınanmış bir halde bomboş bir yere atılacaktı.

"**Rabbinden bir nimet**" ifadesinden murat,

-Hz. Yunusu tevbeye muvaffak kılması,

-Ve O'nun tevbesini kabul etmesidir.

50- فَاجْتَبٰيهُ رَبُّهٗ "Rabbi onu seçti."

Rabbi, O'na yeniden vahiy göndererek kendisini seçti.

Denildi ki: Bu olaydan önce Hz. Yunus peygamber değildi, bununla nebi olarak seçildi.

فَجَعَلَهٗ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ "Ve Onu salihlerden kıldı."

Onu, terki daha evlâ olan bir şeyi yapmaktan korudu.

Ayette, fiilleri yaratanın Allah olduğuna bir delil vardır.

Ayet, Hz. Peygamber Sakîf kabilesine bedduaya niyetlendiğinde nazil oldu.

Denildi ki: Uhudda Hz. Peygamberin başına gelenler gelince, düşman önünde hezimete uğrayanlara beddua etmek istediğinde ayet nazil oldu.

51- وَاِنْ يَّكَادُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَيُزْلِقُوْنَكَ بِاَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ "İnkâr edenler zikri duydukları zaman neredeyse seni gözleriyle devirecekler."

Onlar Kur'anı duyduklarında öfke ve hasetleri öyle kabarıyor ki, düşmanlıklarının şiddetinden neredeyse Senin ayağını kaydıracak, öldürecek gibi bir bakışla Sana bakıyorlar.

Veya, neredeyse sana nazar değdirecek şekilde bakıyorlar.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Beni Esed kabilesinde gözüyle zarar verebilen kimseler vardı.

Bunlardan bir kısmı Hz. Peygambere gözleriyle zarar vermek isteyince, ayet nazil oldu.

Hadiste şöyle gelmiştir:

"Nazar, insanı mezara, deveyi kazana girdirir."

Böyle bakışla zarar vermek, bazı kimselerin özelliklerinden olabilir.

وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ **"Hiç şüphe yok o bir mecnun" diyorlar."**

Böyle demeleri, Hz. Peygamberin davası karşısında şaşırıp kalmaları ve insanları O'ndan uzak tutmak içindir.

52- وَمَا هُوَ إِلاَّ ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ **"Hâlbuki o, âlemler için ancak bir öğüttür."**

Onlar, Kur'andan dolayı Hz. Peygambere cünûn isnad edince, Cenab-ı Hak o Kur'anın genel bir öğüt olduğunu, onu idrak eden ve insanlara sunan kişinin akılca insanların en kâmili ve görüş itibarıyla da en seçkini olması gerektiğini beyan etti.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Kalem sûresini okursa, Allah ona ahlakını güzel kıldığı kimselerin sevabını verir."

HÂKKA SÛRESİ

Hâkka Sûresi Mekkî'dir.
Elli iki ayettir.

385. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- اَلْحَاقَّةُ "Hâkka!"

Bundan murat kıyamettir.

Veya "gerçekleşecek olan durum" demektir.

Veya "kendisinde eşyanın hakikatlerinin bilineceği durumdur."

2- مَاالْحَاقَّةُ "Nedir o hâkka!"

Ayette zamir ile "nedir o?" demek yerine "**nedir o hâkka**" denilmesi, gerçekleşecek olayın büyüklüğüne ve dehşetine işaret etmek içindir.

3- وَمَا اَدْرٰيكَ مَاالْحَاقَّةُ "Bildin mi nedir o hâkka?"

Sen onun künhünü bilemezsin. Çünkü o bir insanın anlayamayacağı kadar büyük bir olaydır.

4- كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ "Semûd ve Âd, karia'yı (yürekleri hoplatacak kıyameti) **yalanladı."**

Semud ve Âd kavimleri, kendisinde semanın yarılacağı ve yıldızların saçılacağı o dehşetli kıyamet gününü yalanladı.

Ayette geçen "kâria" kelimesi, **hâkka** yerine kullanılmıştır. Bunda, o günün dehşetini tavsif etmek vardır.

5- فَاَمَّا ثَمُودُ فَاُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ "Semûd'a gelince, onlar tâğıye ile helak edildiler."

Tâğıye'den murat gayet şiddetli bir ses veya depremdir.

Şöyle de mana verilebilir: "Semud kavmi, dini yalanlamak ve benzeri tuğyanları sebebiyle helâk edildi." O zaman "tâğıye" kelimesi masdar olarak düşünülür. Ancak diğer ayette Âd kavminin helâkinin "sarsar" ile olduğu nazara alınırsa, bu ikinci mana mutabık düşmez.

6- وَاَمَّا عَادٌ فَاُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ "Âd'a gelince, şiddetli ve azgın bir sarsar ile helak edildiler."

Sarsar, sesi veya soğuğu şiddetli olan rüzgârdır.

7- سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا **"Allah, onu kesintisiz olarak yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti."**

Ayette geçen "**husumen**" kelimesi, bu şiddetli rüzgârın,

-Kesintisiz devam ettiğini,

-Onların kökünü kestiğini, yani geride kimse bırakmadığını anlatır.

Âd kavminin helâki, "eyyam-ı acûz" denilen günlerde, Çarşamba sabahı başlayıp diğer Çarşambanın sonuna kadar aralıksız devam eden fırtına ile olmuştu.

Bu günlere "eyyam-ı acûz" denilmesi, kışın son günleri olmasındandır.

Veya şöyle anlatılır: Âd kavminden yaşlı bir kadın bir kovuğa gizlenmişti. Ama rüzgar sekizinci günde onu ordan çıkardı, helak etti.

فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ **"Öyle ki o kavmi, içi boş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş hâlde görürsün."**

8- فَهَلْ تَرَى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ **"Şimdi onlardan geri kalan bir şey görüyor musun?"**

9- وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِ **"Firavun, ondan öncekiler ve mü'tefikat hep o günahı işlediler."**

"Mü'tefikat"tan murat, Lût kavminin altı üstüne getirilen beldeleridir. Beldelerin helâkinden murat ise, orada yaşayanların helâkidir.

10- فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ **"Öyle ki Rablerinin elçisine karşı geldiler."**

Her ümmet, kendi peygamberine isyan etti.

فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَابِيَةً **"Bunun üzerine** (Allah da) **onları gittikçe artan bir azap ile yakaladı."**

11- إِنَّا لَمَّا طَغَى الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ **"Kuşkusuz, sular kabarınca sizi gemide taşıdık."**

Tufan olayında sular her tarafı istila ettiğinde, sizi Nûhun gemisinde taşıdık.

Ayette "**sizi taşıdık**" denilmesi, şimdiki insanların o gün gemide taşınanların sulbünde olmasındandır.

12- لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَا اُذُنٌ وَاعِيَةٌ **"Ta ki, bunu sizin için bir uyarı yapalım ve belleyici kulaklar da onu bellesin."**

Ta ki mü'minleri kurtarmak ve kâfirleri suda boğmak fiilini Sani'in kudretine ve hikmetine, kahrının ve lütfunun kemâline bir ibret ve delalet yapalım ve belleyici kulaklar bunu bellesin. Yani, bunu tezekkür etsin, bunun üzerinde düşünsün ve mucibiyle amel etsin.

Ayette "**belleyici kulaklar**" mealindeki "üzünün vâiye" ifadesinin elif-lâmsız gelmesi, böylelerinin az olduğuna delâlet eder. Bunlar her ne kadar az da olsa, büyük bir kitlenin kurtarılmasına ve nesillerinin devamına sebebiyet verir.

13- فَاِذَا نُفِخَ فِى الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ **"Sûr'a bir üfürülüşle üfürüldüğünde."**

Cenab-ı Hak, sûrenin başında kıyametin dehşetini etkili bir şekilde anlattı ve büyüklüğünü göstermek ve önemine tenbihte bulunmak için onu yalanlayanların akıbetini zikretti. Bu ayetle de, kıyametin açıklamasına döndü.

Ayette nazara verilen durum, âlemin harab olacağı sur'a ilk üfürülmesidir.

14- وَحُمِلَتِ الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً **"Yeryüzü ve dağlar kaldırılıp bir bir çarpılışla çarptırıldığında."**

Arzın ve dağların yerlerinden kaldırılması doğrudan ilâhî kudretle olabileceği gibi, rüzgarla da olabilir. Bunun sonunda arz ve dağlar toz hâline gelir.

Veya bundan murat, arzın dümdüz olması ve üzerinde eğri veya yumru hiçbir şeyin kalmaması olabilir. Çünkü dağların bu şekilde çarpışması, düz hâle gelmeye bir sebeptir.

15- فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ **"İşte o gün olacak olmuştur."**

Yani artık kıyamet kopmuştur.

16- وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِىَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ **"Ve sema yarılmış ve artık o gün o da çökmeye yüz tutmuştur."**

Ve meleklerin nüzulü için sema yarılır. Artık o gün sema zayıftır, sarkmıştır.

17- وَالْمَلَكُ عَلٰى اَرْجَائِهَا **"Melekler onun etrafındadır."**

Ayet "Bir bina yıkılırken, onun sakinleri binanın etrafına ve çevresine sığınmaları gibi, semanın harabında da melekler onun etrafında yer alırlar" manasında temsîlî bir anlatım da olabilir.

Şayet temsil olmayıp zahirine göre ise, muhtemelen meleklerin ölümü semanın parçalanmasından sonra olacaktır.

وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ **"Ve o gün Rabbinin Arş'ını, bunların da fevkinde sekiz tanesi taşır."**

Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir: "Arşa görevli melekler bugün dörttür. Kıyamet günü Allahu Teâlâ dört melekle onlara takviyede bulunur."

Denildi ki: "Sekiz"den murat sekiz saf melek olup, sayılarını ancak Allah bilir.

Ayette nazara verilen **ilâhî arşın taşınması**, sultanların hüküm vermek üzere insanların yanına haşmetli bir şekilde çıkmaları gibi, Allahın azametini anlatan bir temsil de olabilir. Ayetin devamı da buna göre değerlendirilebilir:

18- يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ **"O gün** (hesap için Allah'a) **arz olunursunuz."**

Ayette, askerlerin sultana teftiş için arzolunmaları gibi, insanların hesaba çekilmek üzere Allaha arzedilmeleri anlatılmaktadır.

Ayette geçen "**o gün**" ifadesi

-Sura ikinci defa üfürülmesi,

-Göklerde ve yerde olanların bu üfürme ile baygın yere düşmeleri,

-Yeniden diriltiliş,

-Hesaba çekiliş,

-Cennet ehlinin cennete ve cehennem ehlinin de cehenneme alınmalarına kadar bütün safhaları içine alacak bir genişliktedir.

لَا تَخْفَى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ **"Hiç bir gizli haliniz kalmaz."**

Sizin hiçbir hâliniz Allaha gizli olmadığından, bu arzediliş durumunuza muttali olmak için değil, hâlinizin ifşası ve adaletin kemâlini göstermek içindir.

Veya **"O gün sırlar meydana çıkarılır."** (Tarık, 9) ayetinde de olduğu gibi, "sizin hiçbir hâliniz o gün insanlara gizli kalmaz" manası da düşünülebilir.

19- فَاَمَّا مَنْ اُوْتِىَ كِتَابَهٗ بِيَمِيْنِهٖ فَيَقُوْلُ هَآؤُمُ اقْرَءُوْا كِتَابِيَهْۚ **"Kitabı sağından verilen kimseye gelince, o der ki: Gelin, kitabımı okuyun!"**

20- اِنِّىْ ظَنَنْتُ اَنِّىْ مُلَاقٍ حِسَابِيَهْۚ **"Çünkü ben, hesabıma kavuşacağımı zannediyordum."**

Ayette **"hesabıma kavuşacağımı zannediyordum"** demesi, "biliyordum" manasınadır. Bunun zann ile ifade edilmesi, akla ve kalbe vesvese şeklinde gelen şeylerin itikada zarar vermediğini hissettirmek içindir. Nazarî ilimlerde böyle vesveseler genelde görülmektedir.

21- فَهُوَ فِىْ عِيْشَةٍ رَّاضِيَةٍۙ **"Artık o, hoşnut bir hayat içindedir."**

Çünkü ahiretteki hayat ğıll u ğıştan azâde ve daimidir. Ayette bunun elif-lâmsız gelmesi, o hayatın azametini gösterir.

22- فِىْ جَنَّةٍ عَالِيَةٍۙ **"Yüksek bir cennettedir."**

Cennet, yüksek bir mekândadır, çünkü semanın fevkindedir.

Veya cennetin yüksek olmasından murat, ondaki âli dereceler, yüce binalar ve muhteşem ağaçlardır.

23- قُطُوْفُهَا دَانِيَةٌ **"Onun meyveleri sarkar** (kolaylıkla devşirilebilir)**."**

Öyle ki, oturan kimse bile kolaylıkla ulaşabilmektedir.

24- كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِيْٓـًٔا بِمَآ اَسْلَفْتُمْ فِى الْاَيَّامِ الْخَالِيَةِ **"Geçmiş günlerde yaptıklarınıza karşılık, afiyetle yiyin, için."**

Onlara şöyle denilir: Geçmiş günlerde yapmış olduğunuz salih ameller sebebiyle bugün afiyetle yiyin ve için.

25- وَاَمَّا مَنْ اُوْتِىَ كِتَابَهٗ بِشِمَالِهٖ فَيَقُوْلُ **"Kitabı sol tarafından verilen ise der ki:"**

Amel defterini solundan alan kimse, orada çirkin amellerini ve kötü akıbetini görünce şöyle der:

يٰلَيْتَنِىْ لَمْ اُوْتَ كِتَابِيَهْۚ **"Keşke kitabım verilmeseydi."**

26- وَلَمْ اَدْرِ مَا حِسَابِيَهْۚ **"Hesabımın ne olduğunu bilmeseydim."**

27- يٰلَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَۚ **"Ne olurdu o, iş bitirici olsaydı."**

Keşke ölüm işimi bitirseydi de, sonrasında diriltilmeseydim.

Veya "keşke bu hâl, benim işimi bitiren ölüm olsaydı."

Veya "Keşke dünya hayatında bana hayat verilmeseydi de bu sonuçla karşılaşmasaydım."

28- مَآ اَغْنٰى عَنِّى مَالِيَهْۚ "Malım bana hiç fayda vermedi."

"Malım bana ne fayda verdi?" şeklinde, malından bir fayda görmediğini ifade etmiş de olabilir.

29- هَلَكَ عَنِّى سُلْطَانِيَهْۚ "Saltanatım da yok olup gitti."

"Saltanatım ve insanlara tasallutum bitti."

Veya "Dünyada insanlara karşı kullandığım delilim sona erdi."

30- خُذُوهُ فَغُلُّوهُۙ "Tutun onu ve bağlayın."

Bu emir, Allah tarafından cehennem görevlilerine verilir.

31- ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُۙ "Sonra onu cehenneme atın."

Sonra da başkasına değil, cehennemin en şiddetli kısmına onu atın.

Çünkü o, insanlara karşı büyüklük taslıyordu.

32- ثُمَّ فِى سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُۙ "Sonra da uzunluğu yetmiş arşın zincir içerisinde onu oraya sokun."

Ayette "uzunluğu yetmiş arşın olan zincirin" önce söylenmesi, mutlaka böyle bir zincirle bağlanmasını bildirmek ve kendisine azap olmak üzere nelerin kullanılacağına önem verildiğini göstermek içindir.

Ayette geçen "sonra" ifadesi, bunlar arasındaki şiddet farklılığına dikkat çekmek içindir.

33- اِنَّهُ كَانَ لاَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِۙ "Çünkü o, büyük Allah'a inanmıyordu."

Ayetin bu kısmı, bu kimsenin niçin böyle bir azaba maruz kaldığının illetini beyan eder.

"**Büyük Allaha**" denilmesi, büyüklüğün Allaha mahsus olduğunu hissettirmek içindir. Dolayısıyla, her kim büyüklenme davası içinde olursa, böyle bir azaba maruz kalır.

34- وَلاَ يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِينِۙ "Ve yoksula yedirmeye teşvik etmiyordu."

Ne kendi yedirir, ne de başkasının yedirmesine teşvik ederdi.

Ayette teşvikte bulunmayan kimse bile böyle kınanmışken, bilfiil yedirmeyenin çok daha kötü durumda olduğunu hissettirmek vardır.

Ayette, kâfirlerin dinin füruatıyla da mükellef olduklarına bir delil vardır.

Ayette, cehenneme atılan bu kişinin,

-Allaha inanmaması

-Ve yoksulu yedirmeye teşvik etmemesinin nazara verilmesi, inanç itibarıyla en çirkin şeyin Allaha inanmamak ve en çirkin bir amelin de cimrilik ve kalp katılığı olmasındandır.

35- فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هٰهُنَا حَمِيمٌ "Bu sebeple bugün burada ona candan bir dost yoktur."

36- وَلاَ طَعَامٌ اِلاَّ مِنْ غِسْلِينٍ "İrinden başka bir yiyecek de yok."

37- لاَ يَأْكُلُهُ اِلاَّ الْخَاطِؤُنَ "Onu günahkârlardan başkası yemez."

Çünkü o, bilerek günaha giren kimselerdendi.

38- فَلاَ اُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ "Hayır, gördüklerinize yemin ederim."

Buna "yemin etmiyorum" manası verilebilir. Yani, mesele o kadar açık ve yemin ile onun gerçek olduğunu bildirmeye lüzum yok.

Veya "Yemin ediyorum..." manası da verilebilir. Bu durumda ayette لا "lâ" ifadesi "hayır" manasına gelir ve onların öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmelerini reddeder.

39- وَمَا لاَ تُبْصِرُونَ "Görmediklerinize de."

"**Gördüklerinize ve görmediklerinize**" ifadesi hem yaratıcıyı ve hem de yaratılanları içine alır.

40- اِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ "Hiç şüphesiz o, çok şerefli bir elçinin sözüdür."

Şüphesiz o Kur'an, Allah nezdinde şerefli bir elçinin sözüdür.

Elçiden murat Hz. Peygamber veya Hz. Cebraildir.

Kur'anın, "**elçinin sözüdür**" şeklinde ifade edilmesi, elçinin Allah na-

mına o sözü tebliğ etmesindendir. Çünkü elçi, kendi nefsinden böyle bir şey söylemez.

41- وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ "O bir şair sözü değildir."

Bazan iddia ettiğiniz gibi, o bir şair sözü değildir.

قَلِيلاً مَا تُؤْمِنُونَ "Ne de az iman ediyorsunuz!"

Ama siz, aşırı inadınız yüzünden, onun doğruluğunu bilmenize rağmen çok az tasdik ediyorsunuz.

42- وَلاَ بِقَوْلِ كَاهِنٍ "Bir kâhin sözü de değildir."

O, bazan iddia ettiğiniz şekilde bir kâhin sözü de değildir.

قَلِيلاً مَا تَذَكَّرُونَ "Ne de az düşünüyorsunuz!"

Çok az düşündüğünüzden dolayı Kur'an konusunda şüpheye düşüyorsunuz.

Kur'anın bir şair sözü olmadığı nazara verilirken **"ne de az iman ediyorsunuz"** denildi. Kâhin sözü olmadığı nazara verilirken ise **"ne de az düşünüyorsunuz"** denildi. Bundaki incelik şöyledir:

Kur'anın şiire benzememesi gayet açık bir durumdur, inatçı kimseden başkası bunu inkâr etmez. Ama kâhinlerin sözüne benzememesi aynı açıklıkta değildir, düşünmeyi gerektirir. Çünkü kâhin sözü olmadığını anlamak Hz. Peygamberin hâllerini ve Kur'anın manalarını düşünmeye bağlıdır. Bunu yapan kişi, Kur'anın kahinlerin izlediği yoldan gitmediğini ve sözlerinin kâhinlerin sözleri gibi olmadığını anlar.

43- تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ "O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir."

Âlemlerin Rabbi o Kur'anı Cebrailin dili üzere indirmiştir.

44- وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْاَقَاوِيلِ "Şayet O, bize isnâden bazı sözler uydurmaya kalkışsaydı."

45- لاَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ "Elbette biz onu sağ elinden yakalardık."

46- ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ "Sonra da onun şah damarını keserdik."

Ayet, faraza Cebrail Kur'ana kendinden bir şey katsa, hükümdarların kızdıkları kimseye verdikleri en şiddetli ceza şeklini anlatarak, verilecek

korkunç cezayı tasvir etmektedir. Bu da, öldürülecek olan kimsenin sağ elinin tutulup kendisine göstere göstere kılıçla boynunun vurulmasıdır.

Denildi ki: Ayetteki "yemin" ifadesi "kuvvet" anlamına da gelebilir. Yani, "şayet o bize atfen bazı sözler uydursaydı, kuvvetle onu yakalardık."

47- فَمَا مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ **"O vakit sizden hiçbiriniz ona siper de olamazdı."**

48- وَاِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِلْمُتَّقِينَ **"Şüphesiz o, müttakiler için bir öğüttür."**

Çünkü müttaki olanlar ondan öğüt alırlar.

49- وَاِنَّا لَنَعْلَمُ اَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ **"Şüphesiz biz, içinizden yalanlayanlar olduğunu elbette biliyoruz."**

Dolayısıyla, onları yalanlamalarına karşı cezalandıracağız.

50- وَاِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ **"Şüphesiz o, kâfirler için bir nedamettir."**

Mü'minlere verilen sevabı görünce, çok pişman olacaklardır.

51- وَاِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ **"Şüphesiz o, gerçek kesin bilgidir."**

O, kendisinde asla şüphe olmayan kesin gerçektir.[1]

52- فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ **"O hâlde, Rabb-i aziminin adıyla tesbih et."**

Öyleyse Sen, O'nun büyük ismini yâd ile, kendisine iftira ile söz uydurulmasına rıza göstermekten münezzeh olduğunu ilan edip Sana vahyedilenlere de şükür ile karşılık vererek tesbihte bulun.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Hâkka sûresini okursa, Allah onu kolay bir şekilde hesaba çeker."

---

[1] Yakînin üç ana mertebesi vardır: İlmel yakîn, aynel yakîn ve hakkal yakîn. **İlmel yakîn**, bir şeyin, bir hakikatin varlığını iki kere iki dört eder gibi kat'i bilmektir. O hakikati, gördüğü yahut işittiği, kısacası his âlemine giren bir şeyi bilir gibi kat'i bilmek ise **aynel yakîni** ifade eder. Yine o şeyi yaşadığı bir hakikatin varlığını bilir gibi bilmek ise **hakkal yakîn**dir.

MEARİC SÛRESİ

Mearic Sûresi Mekkî'dir.
Kırk dört ayettir.

386. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ **"Bir isteyen, vaki olacak bir azabı istedi."**

Vâki olacak azabı isteyen Nadr Bin Haris'tir. **"Allahım, eğer bu Senin katından gelmiş bir hak kitap ise, üstümüze gökten taş yağdır veya bize çok elim bir azap ver."** (Enfal, 32) demişti.

Veya bu kişi Ebu Cehil'dir. O da, **"Yahut iddia ettiğin gibi, göğü başımıza parça parça düşür."** demişti. (İsra, 92) Bunu istemesi istihza yoluyla idi.

Azabı isteyen Hz. Peygamber de olabilir, kavminin azab görmesini talep etmişti.

"Vaki olacak bir azap"tan murat

-Ya dünyada Bedirde katledilmeleri,

-Veya ahirette cehennem azabıdır.

2- لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ **"Kâfirler için onu savacak yok."**

3- مِنَ اللّٰهِ ذِي الْمَعَارِجِ **"O, mearic** (derece ve makamların) **sahibi Allah'tan."**

Mearic'ten murat

-Güzel söz ve salih amelin kendisinde yükseldiği derecelerdir.[1]

-Veya, mü'minlerin seyr u sülûklarında terakki ettikleri derecelerdir.

-Veya mü'minlerin sevap yurdunda ulaşacakları mertebelerdir.

-Veya meleklerin mertebeleridir.

-Veya semavattaki derecelerdir. Çünkü melekler bu derecelerde yükselirler.

4- تَعْرُجُ الْمَلٰئِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ **"Melekler ve ruh, miktarı elli bin sene süren bir günde ona yükselir."**

---

[1] Bir başka ayette şöyle bildirilir: **"Hoş kelimeler O'na yükselir. Salih amel onu yükseltir."** (Fatır, 10)

Ayet, temsil ve tahyîl yoluyla bu derecelerin yüksekliğini ve boyutunu beyan eder. Yani, o dereceler öyle yüksektirler ki, şayet bunları bir zaman içinde kat etmek mümkün olsa, dünya senesiyle **elli bin sene** sürerdi.

Denildi ki: Melekler ve ruh, insanın devamlı yol alarak ellibin senede varabileceği Allahın arşına bir günde uruç ederler.

Ancak bu, yerin en aşağısından arşın en üstüne olan mesafenin ellibin sene olması anlamına gelmez. Çünkü, -denildiğine göre- arzın merkezinden semanın en alt mertebesine olan mesafe beşyüz senelik bir mesafedir. Semavatın yedi tabakasından her biri, ayrıca kürsi ve arş arasında da benzeri bir durum vardır.

Denildi ki: Elli bin sene ifadesi, kıyamete işaret ediyor da olabilir. Bunun uzun olması,

-Ya kâfirlere çok şiddetli olmasından

-Veya kıyamette çok hâller ve muhasebeler olmasındandır.

Veya bu ellibin rakamı, hakikat olarak kendi anlamında kullanılmış da olabilir.

Ruh'tan murat Hz. Cebrail'dir. Cebrail meleklerden biri olduğu hâlde ayrıca ifade edilmesi, üstünlüğündendir.

Veya ruh'tan murat meleklerden daha büyük bir varlık da olabilir.

5- فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلاً "O halde güzel bir sabır ile sabret."

Senin sabrında acelecilik ve kalb ızdırabı şaibesi bulunmasın.

Sabır emri, onların alay yoluyla veya üzmek niyetiyle azabı istemelerine mukabil gelmiştir. Bu ise, Hz. Peygamberi rahatsız eden bir durumdur.

Veya peygamberin onlar hakkında artık sıkılması ve bir an önce azabın gelmesini istemesine mukabil bir uyarıdır. Yani, "azabın vukuu yaklaştı. Öyleyse Sen sabret, onlardan intikam vakti yaklaştı."

6- اِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا "Şüphesiz onlar onu uzak görüyorlar."

Onlar azabı veya kıyamet gününü imkândan uzak görüyorlar.

7- وَنَرٰيهُ قَرِيبًا "Biz ise onu yakın görüyoruz."

Biz ise onu imkânı veya vuku bulması yönünden yakın görüyoruz.

8- يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ "O gün gök erimiş bir maden gibi olur."

9- وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ "Dağlar da atılmış renkli yün gibi olur."

Dağların rengârenk atılmış yün gibi olması, dağların farklı farklı renklere sahip olmasındandır. Dağlar un ufak olup havada uçuştuğunda, rüzgârın savurduğu rengârenk yünlere benzer.

10- وَلاَ يَسْئَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا "Dost dostun halini soramaz."

Birbirlerinin hâlini sormamaları birbirlerini görmemelerinden değil, her birinin kendi başının çaresine bakmak istemesindendir.

Veya sormalarına lüzum yoktur, çünkü yüzlerinin parlak veya siyah oluşu gibi hâllerden herkesin durumu zâten gözler önündedir.

11- يُبَصَّرُونَهُمْ "Birbirlerine gösterilirler."

يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِى مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ "Mücrim, o günün azabından kurtulmak için fidye vermek ister evladını."

12- وَصَاحِبَتِهِ وَاَخِيهِ "Eşini ve kardeşini."

Yani, her mücrim o gün o kadar kendi derdine düşer ki, değil onlarla ilgilenmek, hâllerini sormak, elinden gelse kendisine en yakın ve kalben en ziyade alaka duyduğu kimseleri fidye olarak vermek ister.

13- وَفَصِيلَتِهِ الَّتِى تُئْوِيهِ "Kendisini barındıran yakınlarını."

14- وَمَنْ فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ "Ve yeryüzünde bulunanların hepsini ki, sonra kendini kurtarabilsin."

Ayette geçen "sonra" ifadesi, bu işin akıldan uzak olduğunu anlatır.[2]

15- كَلاَّ "Hayır."

Bu ifade, mücrimin bu isteğinin olmayacağını bildirir ve fidye vermenin onu kurtarmayacağına delâlet eder.

اِنَّهَا لَظَى "O, alevli bir ateştir."

"Laza" halis, katışıksız alevdir.

Denildi ki: Lazâ ateşin adıdır.

---

[2] Mesela Türkçede tembel bir öğrenci için "Sen yıl boyunca hiç ders çalışma, sonra da iyi bir başarı bekle" denildiğinde "sonra" kelimesi bu işin böyle olmayacağını ifade eder. Ayetteki durum da, mücrim kimsenin temennisinin gerçekleşmeyeceğini anlatır.

16- نَزَّاعَةً لِلشَّوٰى ۤ **"Derileri kavurur, soyar."**

17- تَدْعُوا مَنْ اَدْبَرَ وَتَوَلّٰى ۙ **"Çağırır, yüz çevirip arkasını dönüp gideni."**

18- وَجَمَعَ فَاَوْعٰى **"Mal toplayıp kasada yığanı."**

O, haktan yüz çeviren ve tâatten döneni, malı yığıp depolayanı kendine çağırır.

Ateşin çağırması, kaçan kimseyi kendine çekmesi ve yanına getirmesinden bir mecazdır.

Denildi ki: Ateşin çağırması, onda görevli meleklerin çağırmasıdır.

19- اِنَّ الْاِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوْعًا ۙ **"Doğrusu insan helu' yaratıldı."**

İnsanın helu' oluşu,

-Hırsının şiddetli,

-Sabrının az olmasıdır.

20- اِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوْعًا ۙ **"Kendisine kötülük dokundu mu sızlanır."**

21- وَاِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوْعًا ۙ **"Kendisine hayır dokundu mu cimrilik eder."**

İnsan, kendisine darlık dokunduğunda feryadı basar, genişlik dokunduğunda ise sımsıkı tutar.

Üstteki nazara verilen üç özellik, insan için mukadder hâllerdir veya insanın tabiatında bulunan cibilli durumlardır.

22- اِلَّا الْمُصَلِّيْنَ ۙ **"Ancak namaz kılanlar bunun dışındadır."**

Yani, insan cibillî (fıtrî) olarak böyle bir yaratılışta olmakla beraber, namaz kılanlar bu özelliklerden sıyrılırlar. Bu ayetin devamında, o namaz kılanların

-Hakkın tâatine kendilerini vermeleri,

-Mahlukata şefkat etmeleri,

-Amellerin karşılığını görecekleri ahirete inanmaları,

-Cezadan korkmaları,

-Şehvetlerini kırmaları,

-Ahiretteki sevabı dünyadaki peşin lezzetlere tercih etmeleri nazara verilmektedir.

Öyle anlaşılıyor ki, insanla alakalı anlatılan üç özellik, dünya muhabbetine kendini kaptırmaktan ve nazarını sadece dünyaya tahsis etmekten kaynaklanmaktadır.

23- اَلَّذِينَ هُمْ عَلٰى صَلاَتِهِمْ دَآئِمُونَ **"Onlar ki, namazlarında daimidirler."**

Hiçbir meşguliyet, onları namazı edâ etmekten alıkoyamaz.

24- وَالَّذِينَ فِى اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ **"Onların mallarında belli bir hak vardır."**

25- لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ **"İsteyen ve de** (isteyemeyip) **mahrum kalanlar için."**

Onların mallarında hem isteyen kimseler için, hem de istemekten âr ettiğinden ihtiyacı yok sanılan, böylece mahrum kalan kimseler için belli bir pay vardır. Bu belli pay, zekât ve sadaka şeklinde başkalarıyla paylaşılır.

26- وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ **"Onlar din gününü tasdik ederler."**

Buradaki tasdikten murat mücerret iman etmek olmayıp, ameliyle de inancını göstermesidir. Bu da,

-Nefsini güzel ameller için yorması,

-Uhrevî karşılık beklentisiyle malını hayırda sarfetmesidir. Ayette "**din günü**" yani "amellerin karşılığının verileceği günü tasdik ederler" denilmesi bu cihettendir.

27- وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ **"Onlar ki, Rablerinin azabından korkarlar."**

28- اِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَاْمُونٍ **"–Ki Rabbinin azabından emin olunmaz.-"**

Ayetin bu kısmı cümle-i muteriza, yani ara cümledir. Çünkü bir kimse, tâatte ne kadar ileri gitse, yine de Allahın azabından emin olmaması gerekir.

29- وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ **"Onlar ki, iffetlerini korurlar."**

30- اِلاَّ عَلٰى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ **"Ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu** (cariyeleri) **hariç."**

فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ **"Çünkü onlar** (bunlarla ilişkilerinden dolayı) **kınanmış değillerdir."**

31- فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعَادُونَ **"Artık kim bunun ötesine gitmeyi isterse, işte bunlar haddi aşan kimselerdir."**

32- وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ **"Onlar ki, emanetlerine ve ahidlerine riayet ederler."**

Bunların tefsiri Mü'minun sûresinde geçmişti.[3]

Bunlar emanetlere ve ahitlere hıyanet etmezler, onları inkâr etmezler, hukukullah ve hukuk-u ibaddan (Allah ve kul haklarından) bildiklerini gizlemezler.

33- وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ **"Onlar ki, şahitliklerini dosdoğru yaparlar."**

34- وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ **"Ve onlar ki, namazlarını muhafaza ederler."**

Namazın şartlarını gözetirler, farzlarını, sünnetlerini tam yaparlar.

Sûrenin bu bölümünde namaz kılanların özellikleri anlatılırken, özelliklerinin başında namazı aksatmamaları, sonunda ise namazı muhafaza etmeleri nazara verildi. Bunda namazın üstünlüğüne ve diğer ibadetlere ziyade geldiğine delâlet vardır.

Serdedilen bu özelliklerin nazmında, gizli kalmayacak şekilde pekçok mübalağalar bulunmaktadır.

35- أُولَٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ **"İşte bunlar cennetlerde ağırlanırlar."**

İşte bu özelliği taşıyanlar, cennetlerde Allahın vereceği mükâfat ile ikramlara mazhardırlar.

36- فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ **"Şimdi ne oluyor o inkâr edenlere ki, sana doğru boyunlarını uzatarak koşuyorlar:"**

37- عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ **"Sağdan ve soldan grup grup."**

Müşrikler Hz. Peygamberin çevresini kuşatarak halka halka kümeleniyor, O'nun kelamıyla istihza ediyorlardı.

38- أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ **"Onlardan herbiri, bir naîm cennetine sokulacağını mı umuyor?"**

Onlardan her biri imanı olmadığı hâlde naîm cennetine alınacağını mı umuyor?!

---

[3] Bkz. Mü'minun, 1- 11.

Onlar "Şayet Muhammedin dediği gibi ahiret varsa, dünyada onlardan daha iyi hâlde olduğumuz gibi, orada da daha üstün oluruz" demekteydiler. Ayet durumun öyle olmadığını ifade eder.

39- كَلَّآ "Hayır."

Bu ifade, onların bu umudunu boşa çıkarır.

اِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ "Biz onları, bildikleri şeyden yarattık."

Ayetin bu kısmı, umduklarının olmama hikmetini anlatır. Yani, onlar dökülen bir meniden yaratıldılar. Bu ise, yüce âleme münasip değildir. Dolayısıyla

-İman ve tâatle kemâle ermeyen,

-Melekî ahlâk ile ahlaklanmayan biri cennete girmeye ehil olamaz.

Veya şöyle mana verilebilir:

Biz onları, kendilerinin de bilmiş olduğu gibi ilim ve amelle nefislerini kemâle erdirmeleri için yarattık. Dolayısıyla her kim bunu yapmazsa, kâmil kimselerin menzillerine kabul edilmez.

Veya ayet, ilk yaratılışı nazara vererek ikinci yaratılışın mümkün oluşuna bir istidlâldir. Çünkü onlar, ayette nazara verilen umutlarını farz-ı muhal üzere bina etmişlerdi.[4]

40- فَلَآ اُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ "Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim."[5]

اِنَّا لَقَادِرُونَ "Şüphesiz bizim gücümüz yeter."

41- عَلٰٓى اَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ "Onların yerine daha iyilerini getirmeye."

Biz onları helâk edip kendilerinden daha iyilerini yaratmaya veya sizin bedelinize Hz. Peygambere daha hayırlı olanları vermeye elbette kâdiriz.

وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ "Bizim önümüze geçilemez."

Bunu murat ettiğimizde, kimse bizim önümüze geçemez.

42- فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتّٰى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِى يُوعَدُونَ "O halde

---

4 Yani, "ahiret yok, ama farz-ı muhal olarak varsa bile, dünyada durumumuz iyi olduğu gibi, orada da iyi olur" demekteydiler.

5 Bununla ilgili açıklama Saffat suresi 5. ayetin açıklamasında yapılmıştır.

bırak onları, kendilerine vaad edilen günlerine kavuşuncaya kadar dalıp oynayadursunlar."

Bunun tefsiri Tur sûresinin sonunda geçmişti.[6]

43- يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ ٱلْأَجْدَاثِ سِرَاعًا **"O gün kabirlerden süratle çıkacaklar."**

كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ **"Sanki putlara gidiyorlarmış gibi fırlayacaklar."**

44- خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ **"Gözleri korkmuş haldedirler."**

تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ **"Kendilerini bir zillet saracak."**

ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ **"İşte bu, onlara vaat edilen gündür."**

İşte bu, dünyada iken kendilerine vaat edilen gündür.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Her kim Meariç sûresini okusa, Allah ona emanetlerine ve ahitlerine riayet eden kimselerin sevabını verir."

---

6 Bkz. Tur, 45-48.

NÛH SÛRESİ

Nûh Sûresi Mekkî'dir.
Yirmi sekiz ayettir.

387. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- اِنَّآ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖٓ اَنْ اَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ **"Şüphesiz biz Nûh'u, "Kendilerine elîm bir azap gelmeden önce kavmini uyar" diye kavmine gönderdik."**

"**Elîm azap**"tan murat

-Ya tufandır

-Veya ahiret azabıdır.

2- قَالَ يٰقَوْمِ اِنِّىْ لَكُمْ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ **"Dedi ki: Ey kavmim! Gerçekten ben size açık bir uyarıcıyım."**

3- اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ **"Şöyle ki: Allah'a ibadet edin."**

وَاتَّقُوْهُ **"Ondan korkun."**

وَاَطِيْعُوْنِ **"Ve bana itaat edin."**

Şuara sûresinde bunun benzeri geçmişti.[1]

4- يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ **"Ta ki günahlarınızdan bağışlasın."**

Bundan murat önceki günahlarıdır. Çünkü Allahın dinine girmek, öncesini affettirir. Dolayısıyla öncekilerden dolayı ahirette sizi hesaba çekmez.

وَيُؤَخِّرْكُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى **"Ve sizi belli bir süreye kadar ertelesin."**

Bundan murat, iman ve tâat şartıyla, onlar için takdir olunan en uzun zamandır.

اِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ اِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُ **"Şüphesiz Allah'ın eceli gelince ertelenmez."**

Çünkü Allahın takdir ettiği ecel, takdir olunduğu tarzda geldiğinde tehir edilmez. Öyleyse, mühlet verilen ve tehir edilen vakitleri iyi değerlendirin.

Ayetteki "**Allahın eceli**" ifadesinden murat, onlar için belirlenen en

---

[1] Bkz. Şuara, 105 – 108.

uzun süre de olabilir. Bu geldiğinde, artık bir tehir söz konusu olmayacaktır.

لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ **"Keşke bilseydiniz."**

Eğer ilim ve tefekkür ehlinden iseniz, bunun böyle olduğunu bilirsiniz.

Ayetin üslûbunda, Nûhun kavminin kendilerini dünyaya iyice kaptırmalarından dolayı sanki ölüme şüpheyle bakmalarına bir işaret vardır.

5- قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلاً وَنَهَارًا **"Nûh dedi ki: Ey Rabbim! Ben kavmimi gece gündüz davet ettim."**

Bundan murat, "daima onları davet ettim" manasıdır.

6- فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلاَّ فِرَارًا **"Fakat benim davetim, ancak onların kaçmalarını artırdı."**

Benim onları davetim, ancak onların iman ve tâatten kaçmalarını artırdı.

Ayette, bu ziyadeliğin davete isnadı **"Herhangi bir sûre indirildiğinde, içlerinden bazısı** (alaylı bir şekilde) **"Bu hanginizin imanını artırdı?" der."** (Tevbe, 124) ayetinde olduğu gibi, sebebiyet yönündendir. Yani, benim onları davetim, daha da kaçmalarına sebebiyet verdi.

7- وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ **"Ben onları Senin bağışlaman için her davet ettiğimde, onlar parmaklarını kulaklarına tıkadılar."**

Ben onları bağışlaman için ne zaman imana çağırdımsa, daveti duymamak için kulaklarını tıkadılar.

وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ **"Elbiselerine büründüler."**

Benim davetimden hiç hoşlanmamaları yüzünden beni görmemek için elbiselerine büründüler.

Veya, onları tanıyıp da kendilerini hakka davet etmeyeyim diye böyle yaptılar.

وَأَصَرُّوا **"Israr ettiler."**

Küfür ve isyan üzere ısrar ettiler.

Onların bu ısrarı, erkek eşeğin dişi eşeği görüp de kulaklarını dikip ona yönelmesini çağrıştıran kelime ile ifade edildi.

وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ۚ **"Kibirlendikçe kibirlendiler."**

Bana tâbi olmaktan kaçtıkça kaçtılar, kibirlendikçe kibirlendiler.

8- ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا **"Sonra ben onları açık açık davet ettim."**

9- ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا **"Sonra, onlarla hem açıktan açığa, hem de gizliden gizliye konuştum."**

Yani tekrar be tekrar onları davet ettim. Onları davet için her yolu denedim.

Ayette geçen "**sonra**" ifadesi davet cihetlerinin farklılığını ifade eder. Çünkü açıktan anlatmak gizli anlatmaya nisbetle daha çetindir.

Açık ve gizliyi cem etmek, sadece biriyle anlatmaktan daha çetindir.

Veya "**sonra**" ifadesi, tebliğde uyguladığı merhaleleri ifade için de olabilir.

10- فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ **"Dedim ki: Rabbinizden mağfiret dileyin."**

Onlara dedim: Küfürden tevbe ile Rabbinize istiğfar edin.

إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا **"Çünkü O, Ğaffardır."**

Çünkü O, tevbe edenler için çokça bağışlayandır.

Sanki, Hz. Nûh onlara ibadeti emredince şöyle dediler: Eğer biz hak üzere isek onu terk etmeyiz. Batıl üzere isek, kendisine isyan ettiğimiz Yaratıcı nasıl bizi kabul eder ve bize lütufta bulunur?

Buna mukabil Hz. Nûh onlara günahlarını ortadan kaldıracak ve kendilerine lütfu celbedecek ameli, yani istiğfarı emretti. Ayrıca onların kalplerinde en ziyade etkili olacak şeyleri kendilerine vaat etti.

Denildi ki: Onlara davet uzayıp ısrarları sürünce Allah kırk yıl boyunca onlara yağmuru kesti, hanımlarını kısır bıraktı. Bundan dolayı Hz. Nûh, içinde bulundukları günahlardan istiğfar etmelerine mukabil bu sıkıntılardan kurtulacaklarını vaat etti:

11- يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا **"Üzerinize gökten bol yağmur yağdırsın."**

Bundan dolayı yağmur duasında istiğfarda bulunmak bir esas olmuştur.

12- وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ **"Mal ve evlat vererek imdadınıza koşsun."**

وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ **"Sizin için bahçeler yapsın."**

وَيَجْعَلْ لَكُمْ اَنْهَارًا **"Ve ırmaklar meydana getirsin."**

13- مَالَكُمْ لَاتَرْجُونَ لِلّٰهِ وَقَارًا **"Size ne oluyor ki Allah için bir vakar ummuyorsunuz?"**

Size ne oluyor ki, Allahın kendisine ibadet ve itaat edenlere tazimde bulunacağını ummuyorsunuz, ta ki size de büyük ikramda bulunacağını umasınız.

Veya mana şöyle olabilir:

Size ne oluyor ki Allah için bir azamet takdir etmeyip O'na isyandan korkmuyorsunuz?

Ayette inançla ilgili bir durumun, en ednâ bir zanna tâbi olan **ummak** ile ifade edilmesi, mübalağa içindir.

14- وَقَدْ خَلَقَكُمْ اَطْوَارًا **"Hâlbuki O, sizi tavırdan tavıra yarattı."**

Ayetin bu kısmı hâl cümlesidir. Yani, Allah sizi tavırdan tavıra geçirerek yaratmış iken nasıl olur da O'nun azametini ummazsınız? Çünkü Allahın böyle yaratması, ummayı gerektiren bir durumdur. Zira insanın yaratılışında şu merhaleler vardır:

İnsan önce unsurlar (elementler) âlemindedir. Sonra mürekkebât aleminde yer alır. (Yani, terkip halinde bulunur.) İnsan bunlarla gıdalanır. Bu gıdalar karışım halinde olur. Bunlardan nutfe yaratılır. Sonra sırasıyla alaka, mudğa, kemik ve et merhalelerinden geçer. Sonra Allah ona ruh üfler.

Bütün bunlar, Allahın yeniden bu insanı iâdeye muktedir olduğunu ve ona büyük bir karşılık vermeye gücü yettiğini gösterir. Çünkü Onun kudreti büyük, hikmeti tamdır.

Hz. Nûh ardından bu manayı teyid eden afakî ayetlere dikkat çekip şöyle dedi:

15- اَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ طِبَاقًا **"Görmediniz mi, Allah yedi semayı birbiriyle uyumlu olarak** (tabaka tabaka) **nasıl yarattı?"**

16- وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا **"Ayı onların içinde bir nur kıldı."**

Ay, dünya semasında olduğu hâlde ayette semavatta bir nur olduğu ifade edildi. Onlara nispet edilmesi, aralarında olan mülabesetten dolayıdır.[2]

---

[2] Mesela mahallemizden çıkan âlim birine "insanlık seninle iftihar ediyor" deriz. Çünkü neticede O da bir insandır ve insanlık âlemiyle bir şekilde münasebeti bulunmaktadır.

وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا **"Güneşi de bir lamba yaptı."**

Güneşin lamba olması bir temsildir. Yani, nasıl ki lamba çevresindeki karanlığı izale ediyorsa, güneş lambası dahi arzın yüzündeki karanlığı ortadan kaldırmaktadır.

17- وَاللّٰهُ اَنْبَتَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ نَبَاتًا **"Allah sizi yerden bir bitki bitirir gibi bitirdi."**

Bundan murat, insanın arzdan inşa edilmesidir. Çünkü bu, yaratılışa ve arzdan meydana gelmeye daha ziyade delil olmaktadır.

18- ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا **"Sonra sizi oraya geri çevirecek."**

Sonra ölümle sizi toprağa iade edecek, üzeriniz toprakla örtülecek.

وَيُخْرِجُكُمْ اِخْرَاجًا **"Ve sizi bir çıkarışla tekrar çıkaracaktır."**

Haşir ile sizi oradan çıkaracaktır.

Ayette insanın haşrinin ilk yaratılış gibi kolay olduğuna ve şüphesiz gerçekleşeceğine delâlet vardır.

19- وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ بِسَاطًا **"Allah, yeryüzünü size bir sergi yaptı."**

20- لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلاً فِجَاجًا **"Ta ki, oradaki geniş yollarda yürüyesiniz."**

21- قَالَ نُوحٌ رَبِّ اِنَّهُمْ عَصَوْنِى **"Nûh dedi ki: Ya Rabbi! Onlar bana isyan ettiler."**

Onlar, emrettiğim şeylerde bana karşı geldiler.

وَاتَّبَعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ اِلاَّ خَسَارًا **"Malı ve çocuğu hüsrandan başka bir şeyini artırmayanın ardına düştüler."**

Bana uymak yerine mallarıyla şımarmaları ve evlatlarıyla mağrur olmaları yüzünden, ahirette ziyanı ziyade olacak reislerine tabi oldular.

Ayette, bu kimselerin o reislere uymalarının, sırf onlarda mal ve evlât ile meydana gelen cazibe yüzünden olduğuna işaret vardır. Hâlbuki mal ve evlat o reislere hayır getirmemiş, kendilerini zarara sevk etmiştir.

22- وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا **"Ve çok büyük bir tuzak kurdular."**

Bu reisler çok büyük bir tuzak kurdular. Bundan murat, din hususunda aldatmaları ve insanları Hz. Nûha eziyet etmeye tahrik etmeleridir.

23- وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ اٰلِهَتَكُمْ **"Şöyle dediler: Sakın ilâhlarınızı bırakmayın."**

Sakın ilahlarınıza olan ibadetinizi bırakmayın.

وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ۚ **"Hele Vedd, Süvâ', Yeğûs, Ye'ûk ve Nesr'i hiç bırakmayın."**

Ve özellikle de bunları hiç mi hiç terketmeyin!

Denildi ki: Bunlar salih kimselerin isimleri olup, Hz. Âdem ile Hz. Nûh arasında yaşamışlardı. Vefat ettiklerinde kendileriyle teberrük niyetiyle bunların heykellerini yaptılar. Zamanla da bunlara ibadet etmeye başladılar. Bunlar Arablara da intikal etti. Vedd, Kelb kabilesinin; Süva, Hemedan kabilesinin; Yeğus, Mezhac kabilesinin; Yeuk, Murat kabilesinin ve Nesr, Hımyer kabilesinin putu idi.

24- وَقَدْ اَضَلُّوا كَثِيرًا ۚ **"Onlar gerçekten birçoklarını yoldan çıkardılar."**

Zamir reislere racidir. Veya **"Rabbim! Çünkü onlar** (putlar) **insanlardan birçoğunu yoldan saptırdılar."** (İbrahim, 36) ayetinde olduğu gibi, putlara râci de olabilir.

وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِينَ اِلَّا ضَلٰلًا **"Sen de bu zalimlerin sadece dalaletlerini artır."**

Hz. Nûhun talep ettiği şey, din hususunda dalaletlerini istemek değil de, hilelerini revaçlı kılmada mahrum kalmalarını ve dünyevî faydalarında dalaletlerini istemek olabilir.

Veya **"Şüphesiz mücrimler, dalalet ve ateşler içindedirler."** (Kamer, 47) ayetinde olduğu gibi, onların zâyi olmalarını ve helâketlerini istemektir.

25- مِمَّا خَطِيٰٓـَٔاتِهِمْ اُغْرِقُوا **"Hataları** (küfür ve isyanları) **yüzünden suda boğuldular."**

فَاُدْخِلُوا نَارًا **"Ardından da ateşe alındılar."**

Ateşten murat kabir azabı veya ahiret azabıdır. Boğulmalarını ifadeden sonra فَ (fe) harfiyle hemen ateşe alınmalarını ifade etmek, bu ikisi arasında geçen zamanın önemi olmamasındandır.

Veya bir şartın eksik kalması veya bir mani bulunması yüzünden her ne kadar gecikse de neticenin sebebe bağlı olmasındandır.

Ayette ateşin elif-lâmsız gelmesi, onun büyüklüğünü göstermek içindir.

Veya bundan murat, ateşin bir nevi olmasıdır.

فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَنْصَارًا **"Kendileri için Allah'tan başka yardımcılar da bulamadılar."**

Ayet, kendilerine yardım edemeyecek batıl mabutlar edinmelerinden dolayı onlara bir tarizdir.

26- وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لاَ تَذَرْ عَلَى الْاَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا **"Nûh dedi ki: Ya Rabbi! Yeryüzünde kâfirlerden bir tek kişi bile bırakma."**

27- اِنَّكَ اِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ **"Zira sen onları bırakırsan kullarını yoldan çıkarırlar."**

وَلاَ يَلِدُوا اِلاَّ فَاجِرًا كَفَّارًا **"Ve sadece ahlâksız ve kâfir çocuklar doğururlar."**

Hz. Nûhun onlara bu şekilde beddua etmesi, kendilerini dokuzyüz elli sene deneyip araştırmasından, böylece karakterlerini ve tabiatlarını tanımasından sonradır.

28- رَبِّ اغْفِرْ لِى وَلِوَالِدَىَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِىَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ **"Ya Rabbi! Bana, ana-babama, mü'min olarak evime girenlere ve erkek - kadın bütün mü'minlere mağfiret et."**

وَلاَ تَزِدِ الظَّالِمِينَ اِلاَّ تَبَارًا **"Zalimlerin ise sadece helakini artır."**

Hz. Nûhun "**evime giren...**" ifadesinden murat "mescidime... gemime" manası olabilir. "**Erkek ve kadın mü'minler**" derken ise, kıyamete kadar gelecek bütün ehl-i iman buna dâhildir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Nûh sûresini okursa Hz. Nûhun duasına giren mü'minlerden olur."

CİN SÛRESİ

Cin Sûresi Mekkî'dir.
Yirmi sekiz ayettir.

388. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- قُلْ اُوْحِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوْا **"Deki: "Bana, cinlerden bir topluluğun** (Kur'an'ı) **dinleyip şöyle dedikleri vahyedildi:"**

Cinler, kendilerinde ateş veya hava unsurunun galip olduğu göze görülmeyen akıllı varlıklardır.

Denildi ki: Onlar, mücerred ruhların bir çeşididir.

Bunların, bedenlerinden ayrılmış beşerî ruhlar olduğunu söyleyenler de oldu.

Ayette Hz. Peygamberin bu olayda onları görmediğine ve kendilerine Kur'an okumadığına bir delâlet vardır. Hz. Peygamberin Kur'an okuduğu bir vakitte onlar da hazır olup, dinlemişlerdir. Allahu Teâlâ da olayı vahiyle peygamberine bildirmiştir.

اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا **"Şüphesiz biz, hayret verici bir Kur'ân dinledik."**

Bunlar kavimlerine döndüklerinde "biz hayret verici bir kitap duyduk" dediler.

Kur'anın hayret verici olması, nazmındaki güzellik ve manasındaki incelikle insan sözünden çok farklı olmasıdır.

2- يَهْدِيْ اِلَى الرُّشْدِ **"Hidayete sevk ediyor."**

فَاٰمَنَّا بِهٖ **"Biz de ona iman ettik."**

Bu kitap, hakka ve doğruya sevkediyor, biz de ona iman ettik.

وَلَنْ نُّشْرِكَ بِرَبِّنَا اَحَدًا **"Rabbimize hiçbir şeyi asla ortak koşmayacağız."**

Kat'î delillerin tevhidi söylemeleri üzerine, biz Rabbimize hiç kimseyi şerik kılmayacağız.

3- وَاَنَّهُ تَعَالٰى جَدُّ رَبِّنَا **"Doğrusu, Rabbimizin şanı çok yüksektir."**

مَااتَّخَذَ صَاحِبَةً وَّلَا وَلَدًا **"Ne bir eş edinmiştir, ne de bir çocuk."**

Sanki Kur'andan duydukları kısım onların içinde bulunduğu şirke ve Allah hakkında eş ve çocuk nisbet etmenin yanlışlığına dikkat çekmişti.

4- وَاَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا **"Şüphesiz sefihimiz, Allah hakkında taşkın sözler söylüyordu."**

"**Sefihimiz**" ifadelerinden murat İblistir veya cinlerin azgın olanıdır.

Allah hakkında taşkın söz söylemesi ise, O'na eş ve evlat nisbet etmesidir.

5- وَاَنَّا ظَنَنَّا اَنْ لَنْ تَقُولَ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا **"Doğrusu biz, ins ve cin'in Allah hakkında asla yalan söylemeyeceklerini sanıyorduk."**

Bununla, bu sefih kimseye uymaları konusunda mazeretlerini söylemektedirler.

6- وَاَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْاِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ **"Doğrusu, insanlardan bazı adamlar, cinlerden bazı adamlara sığınırlardı."**

Çünkü, insanlardan birisi ıssız bir yerde geceye girdiğinde "Kavminin sefihlerinden, bu vâdinin efendisine sığınıyorum" diyordu.

فَزَادُوهُمْ رَهَقًا **"Böylece onların azgınlıklarını artırırlardı."**

Kendilerine sığınılması, cinlerin kibrini ve azgınlığını artırırdı.

Veya, cinler insanları yoldan çıkardı, onları kendilerine sığınacak kadar taşkınlıklar yapacak hâle getirdi.

7- وَاَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَنْ يَبْعَثَ اللّٰهُ اَحَدًا **"Doğrusu onlar da, sizin zannınız gibi, Allah'ın hiç kimseyi peygamber göndermeyecek sanmışlardı."**

Bu iki ayet, cinlerin sözlerini naklediyor olabilir veya Allahu Teâlâ tarafından doğrudan insanlara bilgi vermektir.

Birinciye göre üstteki ayetin manası: Ey cinler! İnsanlar da sizin gibi Allahın kimseyi elçi olarak göndermeyeceğini zannettiler.

İkinciye göre mana: Ey insanlar! Cinler de sizin gibi Allahın kimseyi elçi olarak göndermeyeceğini zannettiler.

8- وَاَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا **"Doğrusu biz semaya ulaşmak istedik, fakat onu çetin bekçilerle ve yakıcı alevlerle dolu bulduk."**

Biz semaya ulaşmak veya oradan haber almak istedik. Ama kuvvetli muhafızlar ve şihaplar tarafından korunduğunu gördük.

Bundan murat, onları semadan men eden melekler ve ateşli semavî mermilerdir.[1]

9- وَاَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ **"Doğrusu biz göğün bazı mevkilerinde dinlemek için otururduk."**

Eskiden biz muhafızlardan ve şihaplardan boş veya tarassuda ve dinlemeye uygun olan bazı yerlere otururduk.

فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْاٰنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا **"Fakat şimdi her kim dinleyecek olursa, kendini gözetleyen bir şihap buluyor."**

Bunun beyanı Sâffât sûresinde geçmişti.[2]

10- وَاَنَّا لَانَدْرِىٓ اَشَرٌّ اُرِيدَ بِمَنْ فِى الْاَرْضِ **"Doğrusu biz bilmiyoruz, yeryüzündekilere kötülük mü murat edildi."**

اَمْ اَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا **"Yoksa Rableri onlara bir hayır mı diledi?"**

Semanın bu şekilde korunmasıyla, arzda olanlara bir şer mi murat edildi, yoksa onların Rabbi kendilerine bir hayır mı murat etti, bilemiyoruz.

11- وَاَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذٰلِكَ **"Doğrusu, bizden salih olanlar da var, bunun aşağısında olanlar da var."**

Salihlerden aşağıda olanlar, orta hâlli kimselerdir.

كُنَّا طَرَائِقَ قِدَدًا **"Biz çeşitli yollara ayrıldık."**

Hepimiz ayrı ayrı yollar tutmuştuk.

12- وَاَنَّا ظَنَنَّا اَنْ لَنْ نُعْجِزَ اللّٰهَ فِى الْاَرْضِ **"Anladık ki, Allah'ı yeryüzünde âciz bırakamayız."**

وَلَنْ نُعْجِزَهُ هَرَبًا **"Kaçarak da O'ndan kurtulamayız."**

---

[1] Ayette, kalenin burçlarına çıkıp içeri girmeye çalışan yabancıların, kale muhafızları tarafından ateşli silahlarla püskürtülmeleri tablosu nazara verilmektedir. Ruhen semaya yükselme kâbiliyetine sahip olan cinler, sema kalesinin burçlarına yükselmek ve oralardan haberler almak istediklerinde, melekler tarafından engellenmektedirler.

[2] Bkz. Sâffât, 6 – 10.

Şunu anladık ki, arzın neresinde olursak olalım veya arzdan semaya kaçmak isteyelim, ne yapsak Allahı aciz kılamayız, kaçmakla kurtulamayız.

13- وَاَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدٰٓى اٰمَنَّا بِهٖ **"Gerçekten biz hidayet rehberini** (Kur'an'ı) **işitince ona iman ettik."**

فَمَنْ يُّؤْمِنْ بِرَبِّهٖ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَّلَا رَهَقًا **"Artık kim Rabbine iman ederse, ne hakkının eksik verilmesinden, ne de haksızlığa uğramaktan korkar."**

Artık her kim Rabbine iman ederse korkudan emin olur, ne amelinin karşılığının az verilmesinden ne de kendisini zillet bürümesinden korkar.

Veya mana şöyle de olabilir: Rabbine iman eden kimse başkasının hakkını eksik vermekten ve başkasını zillete düşürmekten dolayı bir ceza görmez. Çünkü ne kimsenin hakkını yemiş, ne de başkasına zulmetmiştir. Mü'min olan kimsenin böyle şeylerden kaçınması gerekir.

14- وَاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُوْنَ وَمِنَّا الْقٰسِطُوْنَ **"Kuşkusuz içimizde hakka teslim olanlar da var, hak yoldan sapanlar da var."**

Bizden hakka teslim olanlar da var, hak yol olan iman ve tâatten sapanlar da var.

فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰٓئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا **"Kim hakka teslim olursa, işte onlar doğruyu arayıp bulmuşlardır."**

Artık her kim Allaha teslimiyet yolunu seçerse, böyleleri kendilerini mükâfat yurduna ulaştıracak büyük bir hayrı aramış ve bulmuş olurlar.

15- وَاَمَّا الْقٰسِطُوْنَ فَكَانُوْا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا **"Hak yoldan sapanlara gelince, işte onlar cehenneme odun olmuşlardır."**

Cehennem, insanlardan kâfir olanları yaktığı gibi, bunları da yakar.

16- وَاَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوْا عَلَى الطَّرِيْقَةِ لَاَسْقَيْنٰهُمْ مَّآءً غَدَقًا **"(Bana şu da vahyedildi): Eğer dosdoğru yolda olsalar, onlara bolca yağmur yağdırırız."**

Eğer cinler veya insanlar veya her ikisi, istikamet üzere dosdoğru bir yolda gitselerdi, elbette biz onlara bolca rızık verirdik.

Ayette "**bolca yağmur**" denilmesi,

-Yağmurun maişet ve bollukta temel rükün olmasından,

-Ve bir de Arablar arasında daha da önem atfedilmesindendir.[3]

17- لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ "Ta ki bununla onları imtihan edelim."

Onlara bolca yağmur göndermemiz nasıl şükredeceklerini denememiz içindir.

Denildi ki: Mana şöyle de olabilir: Şayet cinler eski yollarında hiç sapmadan gitseler ve Kur'anı dinledikten sonra hakka teslim olmasalar biz yine bir istidraç olarak onlara bolca rızık verirdik. Böylece kendilerini imtihan eder, nankörlüklerine karşı azaplandırırdık.

وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا "Kim Rabbinin zikrinden (Kur'an'dan) **yüz çevirirse, Rabbi onu gittikçe artan bir azaba sokar."**

"**Rabbinin zikri**" ifadesinden murat,

-O'na ibadet,

-O'nun nasihati

-Veya O'nun vahyidir.

18- وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ "Şüphesiz mescitler, Allah'ındır."

فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا "O hâlde, Allah ile birlikte başkasına kulluk etmeyin."

Mescitler Allaha hastır. Öyleyse oralarda bir başkasına ibadet etmeyin.

Denildi ki: Mescitlerden murat, arzın tamamıdır. Çünkü arz, Hz. Peygambere bir mescid kılındı.

Denildi ki: Bundan murat secde yerleridir. Yani "Allahtan başkasına secde etmeyin" manası murattır.

19- وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا "Allah'ın kulu O'na ibadet etmek için kalktığında cinler nerede ise (kalabalıktan) **onun etrafında birbirlerine geçiyorlardı."**

"**Allahın kulu**" ifadesinden murat, Hz. Peygamberdir. "Abd: Kul" lafzıyla ifade edilmesi tevazu içindir. Çünkü O'nun kendinden söz etmesi mevkiinde yer almıştır:[4]

---

3 Çünkü çöl ikliminde yaşadıklarından yağmura çok ihtiyaç duymakta idiler.

4 Kur'anın ilk muhatapları bu ifadeyi doğrudan Hz. Peygamberin ağzından duymakta idiler.

Ayrıca bu ifadede, Onun ibadet için kalkmasını gerektiren durumu hissettirmek vardır.[5]

Ayet, Hz. Peygamber ibadet hâlinde iken O'nun ibadetini gören ve Kur'an okumasını işiten cinlerin, şaşkınlıklarından iyice sokulup üst üste yığılmalarını anlatmaktadır.

Veya şöyle bir mana olabilir:

Neredeyse ins ve cin, O'nun davasını ibtal için bir ve beraber olacaklar, sırt sırta verecekler.

20- قُلْ اِنَّمَا اَدْعُوا رَبِّى **"De ki: Ancak Rabbime dua ederim."**[6]

وَلآ اُشْرِكُ بِهٖٓ اَحَدًا **"Ve hiç kimseyi O'na ortak koşmam."**

Dolayısıyla, bu benim yaptığım sizin taaccübünüzü ve benim aleyhimde mutabakatınızı gerektirecek garip bir hareket ve nahoş bir durum değildir.

21- قُلْ اِنِّى لآ اَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلاَ رَشَدًا **"De ki: Şüphesiz ben,** (kendiliğimden) **size ne zarar verebilir ne de yol gösterebilirim."**

22- قُلْ اِنِّى لَنْ يُجِيرَنِى مِنَ اللّٰهِ اَحَدٌ **"De ki: Gerçekten beni Allah'a karşı hiç kimse asla koruyamaz."**

وَلَنْ اَجِدَ مِنْ دُونِهٖ مُلْتَحَدًا **"Ve asla O'ndan başka sığınacak kimse de bulamam."**

23- اِلاَّ بَلاَغًا مِنَ اللّٰهِ وَرِسَالاَتِهٖ **"Bana düşen, ancak Allah'tan gelenleri tebliğ etmek ve O'nun mesajlarını bildirmektir."**

Ben size tebliğden başka bir şeye mâlik değilim.

وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهٗ فَاِنَّ لَهٗ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا **"Kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse, şüphesiz onlar için, içinde ebedî kalacakları cehennem ateşi vardır."**

---

5 Yani, O bir abddir, böyle olunca ubudiyet görevini eda etmesi gerekir.

6 Ayete şöyle de mana verilebilir:
"Ancak Rabbime ibadet ederim."
Veya "Ancak Rabbime davet ederim."
Bu farklılık "daâ" kelimesinin bu anlamlarda kullanılabilmesinden kaynaklanmaktadır.

Her kim tevhidle ilgili emirde Allah ve rasûlüne karşı gelse, onlar için ebedi cehennem ateşi vardır.

Bunu tevhid ile açıklamamız, konunun tevhidle alâkalı olmasındandır.

24- حَتّٰى اِذَا رَاَوْا مَايُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ اَضْعَفُ نَاصِرًا وَاَقَلُّ عَدَدًا **"Kendilerine vaad edileni gördüklerinde, kimin yardımcısının en zayıf ve sayıca en az olduğunu bilecekler."**

Onlara vaat edileni görmeleri, Bedir Savaşı örneğinde olduğu gibi dünyada veya cehennem azabı şeklinde ahirette olabilir.

Ondokuzuncu ayette, onların Hz. Peygamberin davetine mukabil ittifak etmeleri manasına dikkat çekilmişti. Bu manaya göre, bu ayette de ahiretteki âkıbetlerine işaret edilmiştir denilebilir.

Veya kâfirlerin Hz. Peygambere bakıp da "bunun yardımcısı yok, tâbi olanları da çok az" demelerine bir cevaptır. Ahirette kimin yardımcısız ve sayıca az olduğunu bileceklerdir.

25- قُلْ اِنْ اَدْرِٓى اَقَرِيبٌ مَا تُوعَدُونَ اَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّٓى اَمَدًا **"De ki: Bilmiyorum, o size vaad edilen şey yakın mı, yoksa Rabbim onun için uzun bir süre mi koyar?"**

Ayet, müşriklerin mukadder sualine cevap gibidir. Üstteki ayette "**kendilerine vaat edileni gördüklerinde...**" denilmesine mukabil, müşrikler tarafından inkâr yoluyla "O vaat ne zaman" demelerine bununla cevap verilmiştir. Hz. Peygambere denilmiştir ki: "Ey peygamber! De ki: O vaat mutlaka olacak, ama vakti ne zaman, onu bilmiyorum."

26- عَالِمُ الْغَيْبِ **"O, gaybı bilendir."**

فَلَا يُظْهِرُ عَلٰى غَيْبِهٖٓ اَحَدًا **"Hiç kimseye gaybını bildirmez."**

Yani, gayb ilmi O'na mahsustur.

27- اِلَّا مَنِ ارْتَضٰى مِنْ رَسُولٍ **"Ancak seçtiği elçiye açar."**

Ancak razı olduğu rasûle (elçiye) bir mu'cize olmak üzere, o gayb ilminden biraz verir.

Bu ayetteki **"gayb ilminin ancak Allahın razı olduğu rasûle bildirileceği"** esasından hareketle, gaybla ilgili kerametlerin iptaline delil getirenler olmuştur.

Buna cevaben şöyle deriz:

Ayetteki **"rasûl"** (elçi) ifadesi melek için de kullanılır.[7] "Gaybı izhar etmekten" murat da "vasıta olmadan doğrudan izhar etmek, göstermek" manasında anlaşılabilir. Allahın veli kullarının gaybî meselelerde kerametleri, ancak meleklerden almak şeklinde gerçekleşir. Bu, bir nevi peygamberler vasıtasıyla bizlerin ahiretin hâllerine muttali olmamıza benzer.[8]

فَاِنَّهٗ يَسْلُكُ مِنْۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖ رَصَدًا **"O, elçinin önünde ve arkasında gözetleyiciler salar."**

Allah, razı olduğu elçinin önünden ve ardından gözcülük yapan muhafızlar salar. Bunlar, onu şeytanların müdahalesinden ve karıştırmasından korurlar.

28- لِيَعْلَمَ اَنْ قَدْ اَبْلَغُوْا رِسٰلٰتِ رَبِّهِمْ **"Ta ki şunu bilsin: Onlar, Rablerinin mesajlarını tam ulaştırdılar."**

Ta ki kendisine vahiy gönderilen peygamber, Cebrail ve vahiyle inen meleklerin mesajı tam ulaştırdıklarını bilsin.

Veya mana şöyle olabilir: Ta ki Allah, kendi mesajlarını peygamberlerin hakkıyla tebliğ ettiklerini ortaya koysun.[9]

وَاَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ **"Ve Allah, onların her hâlini kuşatmıştır."**

Allah, elçileri nezdinde olanları kuşatmıştır.

وَاَحْصٰى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا **"Ve her şeyi bir bir saymıştır."**

---

7. Mesela. Fatır suresi 1. ayette şöyle bildirilir: **"O, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler kılandır."**

8 Yani, Allah peygamberlerine meleği vasıta yapmadan doğrudan gaybî bazı sırlar verebilir. Ama veli zâtlara bildirilen gaybî sırlar melek aracılığıyla olur. Ayetteki "rasûl" kelimesi sadece "peygamber" anlamında olmayıp "elçi" manasında melekler için de kullanılmaktadır. Nitekim ayette **"Allah hem meleklerden, hem de insanlardan elçiler seçer."** (Hacc, 75) denilmektedir. Böyle olunca, veli zâtların gaybla ilgili bazı sırlara muttali olmalarına bir engel bulunmamaktadır. Bu ayeti, onların gayb bilgisine mazhariyetlerini inkârda kullanmak, yerinde bir kullanım değildir.

9 Ayet metinlerindeki "Allahın bilmesi" şeklinde ifadeler "Allahın ortaya koyması, izhar etmesi" şeklinde açıklanır. O ezeli ilmiyle zâten her şeyi gerçekte olduğu gibi bilmektedir. Ama bu şekilde icraat ile, bu bilinenler haricî vücut bulmakta, gözle görülür hâle gelmektedir. Tâhiru'l-Mevlevî şöyle der: "Allahın bizi imtihan etmesi bizi bilmek için değil, bizi bize bildirmek içindir."

Yağmur damlalarına ve kum tanelerine varıncaya kadar, Allah herşeyi tek tek saymış, belirlemiştir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Cin sûresini okursa Hz. Peygamberi tasdik eden veya yalanlayan cinler sayısınca köle azat etmiş gibi sevap kazanır."

MÜZZEMMİL SÛRESİ

Müzzemmil Sûresi Mekkî'dir.
Yirmi ayettir.

389. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- يَا اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ **"Ey örtüye bürünen!"**

Ayette hitap edilen, Hz. Peygamberdir.

Rivayete göre, Hz. Peygamber, ilk vahiyde gördüklerinden dolayı kendisini bir titreme sarmış, bir örtüye bürünmüştü.

Hz. Peygambere "**ey örtüye bürünen**" denilmesi, geceyi tümüyle uykuda geçirmemesini bir hatırlatma da olabilir.[1]

Bir rivayete göre ise, Hz. Peygamber gece ibadetinde idi. Hz. Aişenin üzerine serilmiş bir örtünün bir kısmına bürünmüş vaziyette iken ayet nazil oldu. Bu rivayete göre "**ey örtüye bürünen**" ifadesi, bir iltifat ifade eder.

Veya bundan murat "ey nübüvvet yükünü yüklenen zât" manası da olabilir.

2- قُمِ الَّيْلَ اِلاَّ قَلِيلاً **"Birazı hariç olmak üzere, geceleyin kalk."**

Ayet, gece ibadetine bir emir olabileceği gibi, "gece ibadetine devam et" manasını da ifade edebilir.

3- نِصْفَهٗ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلاً **"Yarısında kalk, yahut yarısından biraz eksilt."**

4- اَوْ زِدْ عَلَيْهِ **"Veya bunu artır."**

وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيلاً **"Kur'ânı tertil ile oku."**

Kur'anı acele etmeden ve dinleyenin tane tane sayabileceği şekilde oku.

5- اِنَّا سَنُلْقِى عَلَيْكَ قَوْلاً ثَقِيلاً **"Doğrusu biz sana ağır bir söz ilka edeceğiz."**

"**Ağır söz**"den murat Kur'andır.

Çünkü o, içindeki ağır mükellefiyetlerle mükelleflere ve özellikle de Hz. Peygambere ağır bir sözdür. Zira Hz. Peygamber hem bunları yüklenecek, hem de ümmetine yüklenmeleri için tebliğ edecektir.

---

[1] Yani, ey peygamber, kalk, geceyi ihya et.

Bu cümle, Hz. Peygambere gece ibadetini kolaylaştıran bir ara cümledir. Cümlede, inecek hükümlerin insan tabiatına zor geleceğine ve nefsin isteklerine muhalif olacağına bir delâlet vardır.

"**Ağır söz**"den murat,

-Lafzının güzelliği,

-Manasının metaneti dolayısıyla Kur'anın sağlamlığı da olabilir.

-Veya bundan murat şudur: Kur'an, kendisi hakkında düşünen kimseye ağırdır. Çünkü onu anlamak için iç dünyasını safileştirmeye ve nazarını tümüyle ona yöneltmeye muhtaçtır.

-Veya Kur'an, amellerin tartılacağı mizanda ağır bir kelâmdır.

-Veya Kur'an, kâfirlere ve facirlere ağır gelir.

-Veya, şu rivayette görüldüğü üzere, onu vahiy olarak almak ağır bir olaydır: Hz. Aişe şöyle der: Soğuk bir günde Hz. Peygambere vahiy gelmişti. Vahiy bittiğinde, Hz. Peygamberin alnı ter içinde kalmıştı.

Buna göre değerlendirildiğinde, bu ayet gece ibadetinin illetini beyan eder. Çünkü gece ibadeti, bu ağırlığı giderecek şekilde nefsi buna hazırlar.

6- إِنَّ نَاشِئَةَ الَّيْلِ هِيَ اَشَدُّ وَطْئًا وَاَقْوَمُ قِيلاً **"Şüphesiz gece ibadetinin etkisi daha fazladır ve** (bu ibadetteki) **sözler** (Kur'an ve dua okuyuşlar) **ise daha düzgün ve açıktır."**

Çünkü gece ibadetinde daha ziyade bir hudu ve ihlâs bulunur. Kalp daha huzur içinde olur, her taraf daha sessizdir.

7- إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلاً **"Çünkü gündüz senin için uzun bir meşguliyet vardır."**

Gündüz Senin için yoğun bir meşguliyet olduğundan, gece ibadetini sakın ihmal etme. Çünkü, Hakka münacatta bulunmak, başka meşguliyetlerden sıyrılmayı gerektirir.

8- وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ **"Rabbinin ismini zikret."**

Gece-gündüz O'nun zikrine devam et.

Allahın zikri

-"Sübhanallah, Lailahe illallah, Elhamdülillah, Allahu Ekber" gibi cümleleri söylemeyi,

-Namaz kılmayı,

-Kur'an okumayı,

-Ve ilimle meşgul olmayı içine alan bir genişliğe sahiptir.

وَتَبَتَّلْ اِلَيْهِ تَبْتِيلاً **"Ve bütün benliğinle O'na yönel."**

İbadette sırf O'na yönel ve nefsini masivadan (Allah dışında her şeyden) tecrid et.

9- رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ **"O, doğunun ve batının Rabbidir."**

لآ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ **"Ondan başka ilah yoktur."**

فَاتَّخِذْهُ وَكِيلاً **"O halde yalnız O'nu vekil tut."**

Madem O'ndan başka ilah yok, Sen de bütün işlerinde O'na tevekkül et.

10- وَاصْبِرْ عَلٰى مَايَقُولُونَ **"Onların söylediklerine sabret."**

Onların hurafeler şeklinde söylediklerine karşı sabret.

وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلاً **"Ve onlardan güzellikle ayrıl."**

Onlardan güzelce ayrıl ve kendilerine karşı mudarâda bulun, durumu idare et. Onlarla cedele girişme. Onları Allaha havale et. Çünkü Allah, onlara karşı sana kâfidir.

11- وَذَرْنِى وَالْمُكَذِّبِينَ اُولِى النَّعْمَةِ **"Nimet içinde yüzen o tekzip edenleri bana bırak."**

Nimet içinde yüzen Seni yalanlayanları bana bırak. Onları cezalandırma hususunda ben sana ihtiyaç bırakmam, kendim onları cezalandırırım.

Ayette bahsedilen kişilerden murat, Kureyşin önderleridir.

وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلاً **"Ve onlara biraz mühlet ver."**

12- اِنَّ لَدَيْنَآ اَنْكَالاً وَجَحِيمًا **"Çünkü bizim yanımızda** (kâfirler için) **bukağılar ve yakıcı bir ateş vardır."**

13- وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا اَلِيمًا **"Boğaza takılıp kalan bir yiyecek ve elîm bir azap vardır."**

"**Boğaza takılıp kalan yiyecek**"ten murat, dari' ve zakkum gibi yiyeceklerdir.[2] **"Elim bir azap"** ise, künhünü ancak Allahın bileceği başka tür bir azaptır.

---

2 Dari' hakkında Ğaşiye suresi altıncı ayetin açıklamasına bakılabilir.

Ayette dört çeşit azap nazara verildi:

-Boyunduruk,

-Yakıcı bir ateş,

-Boğaza takılıp kalan bir yiyecek

-Ve elîm bir azap.

Bu dört çeşit azap, hem ceset, hem de ruhlar için müşterek olabilir.

Şöyle ki:

Şehevî şeylere kendini kaptıran asi nefisler, bunlara muhabbetle kayıtlı olurlar ve hep bunlara alaka duyarlar. Bunlardan sıyrılıp da mücerredat âlemine (yani aklî ve manevî şeylere) yönelemezler.

Bunlardan ayrı olmanın ateşiyle yanarlar.

Ayrılık kederiyle bir şey hazmedemezler.

Mukaddes nurların tecellisinden mahrum kalma azabıyla azap görürler. İşte bu yüzden ayette nazara verilen azap, "Allaha kavuşmak nimetinden mahrum kalmak" şeklinde tefsir edilmiştir.

14- يَوْمَ تَرْجُفُ الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ **"O gün yer ve dağlar sarsılacak."**

وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَهِيلاً **"Ve dağlar erimiş bir kum yığınına dönecek."**

15- اِنَّا اَرْسَلْنَا اِلَيْكُمْ رَسُولاً شَاهِدًا عَلَيْكُمْ **"Şüphesiz biz size, şahitlik edecek bir rasûl gönderdik."**

Ey Mekke ahalisi!

Biz size icabet ettiğinize veya kaçındığınıza kıyamet günü şahitlik yapacak bir elçi gönderdik.

كَمَا اَرْسَلْنَا اِلٰى فِرْعَوْنَ رَسُولاً **"Nitekim, Firavun'a da bir rasûl göndermiştik."**

Rasûl'den murat Hz. Musadır. Ayette ismen belirtilmemesi, asıl maksadın O'nunla alakalı olmamasındandır.

16- فَعَصٰى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ **"Ama Firavun o rasûle isyan etti."**

فَاَخَذْنَاهُ اَخْذًا وَبِيلاً **"Biz de onu ağır ve çetin bir şekilde yakaladık."**

17- فَكَيْفَ تَتَّقُونَ اِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا **"O halde, inkâr eder-**

seniz, çocukları ak saçlı ihtiyarlara çevirecek olan bir günden nasıl korunursunuz?"

Ayetin üslûbu, faraziye veya temsil üslûbuna göredir. Bunun aslı, gam ve kederin kuvveti zayıflatması ve yaşlılığı süratlendirmesidir.

18- اَلسَّمَآءُ مُنْفَطِرٌ بِهٖ **"O günün dehşetinden gök yarılır."**

كَانَ وَعْدُهٗ مَفْعُولاً **"Onun vaadi gerçekleşmiştir."**

Sema bile, o günün şiddetine dayanamayacak, parça parça olacaktır. Semayı bile çökerten bu hâl, başkalarını elbette çökertir.

"**Onun vaadi**" derken

-"Allahın vaadi"

-Veya "o günün vaadi" manası anlaşılabilir.

19- اِنَّ هٰذِهٖ تَذْكِرَةٌ **"İşte bu bir öğüttür."**

"**İşte bu**" ifadesinden murat, üstte nazara verilen uyarıcı ayetlerdir.

فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيلاً **"Artık dileyen Rabbine bir yol tutar."**

20- اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُومُ اَدْنٰى مِنْ ثُلُثَيِ الَّيْلِ وَنِصْفَهٗ وَثُلُثَهٗ **"Şüphesiz Rabbin, gecenin üçte ikisine yakın kısmını, yarısını ve üçte birini ibadetle geçirdiğini biliyor."**

وَطَآئِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ **"Beraberinde bulunanlardan bir topluluk da böyle yapıyor."**

وَاللّٰهُ يُقَدِّرُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ **"Allah, gece ve gündüzü takdir eder."**

Gece ve gündüzün saatlerinin miktarlarını gerçekte olduğu şekliyle ancak Allah bilir.

عَلِمَ اَنْ لَنْ تُحْصُوهُ **"Sizin buna** (gecenin tümünde yahut çoğunda ibadete) **gücünüzün yetmeyeceğini bildi."**

O, vakitlerin takdirini sayamayacağınızı ve saatleri zabta güç yetiremeyeceğinizi bildi.

فَتَابَ عَلَيْكُمْ **"Bundan dolayı sizi bağışladı** (yükünüzü hafifletti.)"

Bundan dolayı takdir olunan kıyamı terk hususunda size ruhsat verdi.

Tevbe edenden vebâli kaldırdığı gibi, vakte tam riayet edemeyenden de vebali kaldırdı.

فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ **"Artık, Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun."**

Öyleyse, gece namazından kolayınıza geleni kılın, yapabildiğiniz kadar yapın.

Ayette "kıraat" ifadesiyle namaz kastedilmiştir. Nitekim namazın diğer rükünleriyle de namaz ifade edilebilmektedir.

Denildi ki: Teheccüd (gece ibadeti) ayetin başında nazara verildiği şekilde vacip idi, ama bu, ümmete ağır geldi. Bu ayetle neshedildi, hükmü kaldırıldı. Sonra da beş vakit namaz farz kılındı.

Veya ayetten murat bizâtihi Kur'an kıraatidir.

عَلِمَ اَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضٰى **"Allah bildi ki, içinizde hastalar var."**

Ayet, gece ibadetinde ruhsatı ve hafifleştirmeyi gerektiren ikinci bir hikmeti beyan eder.

وَاٰخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِى الْاَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ **"Diğerleri Allah'ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde dolaşıyor."**

Bundan murat ticaret veya ilim tahsili için yolculuk hâlidir.

وَاٰخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ **"Diğerleri de Allah yolunda savaşıyor."**

فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ **"O hâlde, ondan kolayınıza geleni okuyun."**

وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ **"Namazı dosdoğru kılın."**

Bu durumlarda gece ibadetini yapamasanız bile, beş vakit namazı kılın.

وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ **"Zekâtı verin."**

وَاَقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا **"Allah'a güzel bir borç verin."**

Bundan murat, hayır olarak zekât dışında verilen yardımlardır.

Veya zekâtın en güzel şekilde verilmesini emretmektedir.

Bu şekilde verenlere, Allah daha güzeliyle mukabelede bulunacaktır.

وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرًا وَاَعْظَمَ اَجْرًا **"Kendiniz için önceden ne iyilik gönderirseniz, onu Allah katında daha hayırlı ve mükâfatça daha büyük olarak bulursunuz."**

Ayette, insanın sağlığında iken yaptığı hayrın ölüm anında vasiyeti üzerine yapılandan daha hayırlı olduğuna işaret edilmiştir.

Veya şöyle de mana verilebilir: Kendiniz için yapmış olduğunuz hayırlar, dünya metaından çok daha hayırlıdır, mükâfatı çok daha fazladır.

وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ **"Allah'tan mağfiret dileyin."**

Bütün hâllerinizde Allah'tan bağışlanma dileyin. Çünkü insan kusurdan hâli değildir.

اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ **"Şüphesiz Allah Ğafur – Rahîm'dir."**

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Kim Müzzemmil sûresini okusa, Allah dünyada ve ahirette ondan zorluğu kaldırır."

MÜDDESSİR SÛRESİ

Müddessir Sûresi Mekkî'dir.
Elli beş ayettir.

390. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ "Ey örtüsüne bürünen!"

Rivayete göre Hz. Peygamber şöyle der: "Hira mağarasında idim. Bana nida edildi. Bunun üzerine sağıma-soluma baktım, ama bir şey göremedim. Derken yukarıya baktım. Bir de ne göreyim, sema ve arz arasında bir arş üzerinde olan bir melek... Hatice'nin yanına vardım "beni örtün" dedim. Bana nida eden Cibril nüzul etti ve bana "**ey örtüsüne bürünen...**" diye hitap etti."

Bundan dolayı, ilk nazil olan sûrenin Müddessir sûresi olduğu söylenir.

Denildi ki: Hz. Peygamber Kureyşin ezasına maruz kalmıştı, O da tefekkür halinde elbisesine bürünmüştü.

Veya örtüsüne bürünmüş bir hâlde uykuda idi, bu ayetler nazil oldu.

Denildi ki: Bundan murat, "nübüvvet elbisesiyle ve ruhanî kemâlât ile bürünen" manasıdır.

Veya **Müddessir**den murat "gizlenen" demektir. Çünkü Hz. Peygamber Hira'da bir nevi gizli hâlde idi.

2- قُمْ فَأَنْذِرْ "Kalk ve uyar."

Yatağından kalk ve uyar.

Veya azim ve ciddiyetle kalk, insanları uyar.

"Biz Seni bütün insanlara ancak bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik." (Sebe, 28) ayetinde olduğu gibi, burada uyarma geneldir.

Veya **"(Önce) en yakın hısımlarını uyar."** (Şuara, 214) ayetine göre de yorumlanabilir.

3- وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ "Ve sadece Rabbini yücelt."

Hem akit hem de söz ile Rabbinin büyüklüğünü ilan et. İnanç olarak O'nu en büyük bil, söz ile de "Allahu ekber" diyerek bunu bildir.

Rivayete göre, bu ayetler indiğinde Hz. Peygamber tekbir getirip "Allahu Ekber" dedi ve bunun vahiyle geldiğine tam kanaat getirdi. Çünkü

şeytan böyle bir şeyi (yani **"sadece Rabbini yücelt"** tarzında bir şeyi) emretmez.

Yani, Hz. Peygamberin en evvel yapması gereken şey, Rabbini şirkten ve teşbihten büyük görmesidir.[1]

Çünkü ilk evvel gereken şey, Allahın marifetidir. O'nun varlığını bildikten sonra ilk gereken şey ise, Onun münezzeh olmasıdır. Hz. Peygamberin kavmi ise, Allahın varlığını kabul ediyorlardı. (Ama şirk içinde idiler.)

4- وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ "Elbiseni tertemiz tut."

"**Elbisenin tertemiz tutulması**" çeşitli şekillerde açıklanabilir:

-Elbiseni pisliklerden tertemiz tut. Çünkü necasetten taharet (pisliklerden temiz olmak) namazlar için şarttır, başka durumlar için de gayet güzeldir.

Elbisenin temiz tutulması, onu yıkayarak veya eteğini-paçasını yerde sürünecek şekilde yapmayıp pislikten koruyarak olur. Bu, kaldırılması emredilen ilk kötü âdettir.

-Nefsini kötü ahlâktan ve düşük fiillerden tertemiz kıl.

Bu manaya göre, önceki ayette nazarî kuvvetin kemâle erdirilmesi emredilmişken, bununla da amelî kuvvetin kemâle erdirilmesi emredilmiş ve buna davet edilmiştir.

-Nübüvvet elbiseni; kin, usanç getirmek ve sabırsızlık göstermek gibi onu lekedâr edecek hâllerden tertemiz kıl.

5- وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ "Pislikten uzak dur."

6- وَلاَ تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ "İyiliği, daha fazlasını bekleyerek yapma."

Bir şey verip de, daha fazlasına beklenti içinde olma.

Bu nehiy, nehy-i tenzihtir.[2]

Veya Hz. Peygambere has bir nehiydir. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Daha fazlasını elde etmek için hibede bulunan kimse, yaptığı hibenin sevabını alır."

---

1 Yani, O öyle büyüktür ki, O'nun şeriki olmaz ve hiçbir şey O'na benzemez. O, şeriki ve naziri olmaktan yücedir, münezzehtir.

2 Yani, böyle yapmanın haram olduğuna delâlet etmez, hoş bir şey olmadığını bildirir.

Bunu nehyetmeyi icap ettiren şey, böyle bir tavırda hırs ve cimrilik olmasıdır.

Veya ayetin manası şöyle de olabilir: "İbadetini çok görerek Allaha karşı bununla minnette bulunmaya kalkma."

Veya "Dini insanlara tebliğde bulunurken, buna karşılık olarak onlardan bir ücret bekleme."

7- وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ **"Rabbin için sabret."**

Mükellef olduğun şeylerin zorluklarına ve müşriklerin ezasına sabret.

8- فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ **"O sûra üflendiği zaman."**

Sen sabret. Çünkü neticede kıyamet kopacak ve Sen sabrının mükafatını göreceksin, Senin düşmanların da Sana verdikleri ezâ'nın cezasını çekecekler.

9- فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ **"İşte o gün, pek zorlu bir gündür."**

10- عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ **"Kâfirler için hiç kolay değildir."**

Ayetin ifadesi, o günün mü'minlere kolay bir gün olacağını hissettirmektedir.

11- ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا **"Tek olarak yarattığım o kimseyi bana bırak."**

Ayet, Velid Bin Muğire hakkında indi.

"Onu bana bırak. Çünkü Senin bedeline ben ona yeterim."

"**Tek olarak yarattım**" ifadesi,

-"Kapasiteli biri olarak yarattım" manasına gelebilir.

-Veya "**tek olarak yarattım**" ifadesi, "tek başıma yarattım. Onun yaratılışında kimse bana şerik olmadı" anlamı da ifade edebilir.

Veya "**tek olarak yarattım**" ifadesi, "malı ve evlâdı yok bir hâlde yarattım" manasını anlatabilir.

Veya "**tek olarak**" denilmesi Allahu Teâlâdan bir zem'dir. Çünkü kavmi ona "eşsiz kişi" anlamında "vahîd" demekteydiler. Allahu Teâlâ tehekküm üslûbuyla (ince bir alayla) "o eşsiz olanı bana bırak" buyurdu.

Veya "evet o eşsizdir, ama şerde eşsiz biridir" manası murat edilmiştir.

Veya baba yönüyle böyle denilmiştir, çünkü veled-i zina idi.

12- وَجَعَلْتُ لَهُ مَالاً مَمْدُودًا **"Hem ona bol servet verdim."**

Velidin hem tarlaları, hem hayvanları vardı, ayrıca ticaretle de meşguldü.

13- وَبَنِينَ شُهُودًا **"Ve gözü önünde duran oğullar verdim."**

Oğulları, babalarının imkânları sebebiyle geçim için sefere çıkmaya ihtiyaç duymuyorlar, daima Velidin etrafında bulunabiliyorlardı. Pek çok hizmetçilere sahip olduğundan işlerini takip için oğullarını göndermeye ihtiyaç duymuyordu.

Veya oğullarının kabiliyetli ve itibarlı olmasıyla, çeşitli mahfillerde ve toplantı yerlerinde göz doldurmakta idiler.

Denildi ki: Velid'in on, hatta daha fazla evladı vardı, hepsi de erkekti. Onlardan Hâlid, Amare ve Hişam Müslüman oldular.

14- وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًا **"Hem ona büyük imkânlar sağladım."**

Velid'e öyle bir riyaset ve makam verilmişti ki "Kureyşin Reyhanesi" ve "Vahîd" lakabıyla anılırdı.

15- ثُمَّ يَطْمَعُ اَنْ اَزِيدَ **"Sonra daha da artırmamı umar."**

Bu ifade, ona daha fazla verilmeyeceğini anlatır. Bu ise,

-Ya zâten verilecek şeylerin kendisine verilmiş olmasından,

-Veya verilen nimetlere nankörlüğü ve nimetleri veren Zâta karşı düşmanlığı sebebiyle, daha fazla verilmesinin uygun olmayışındandır. Bundan dolayı, ayetin devamında şöyle denildi:

16- كَلاَّ **"Hayır,** (umduğu gibi olmayacak.)"

اِنَّهُ كَانَ لِاٰيَاتِنَا عَنِيدًا **"Çünkü o, bizim âyetlerimize karşı inatçıdır."**

Nimetleri veren Zâtın ayetlerine karşı inatçı olmak, değil nimetlerin artmasına, bilakis nimetlerin elden çıkmasına sebeptir.

Denildi ki: Bu ayet nazil olduktan sonra, ölünceye kadar malı devamlı azaldı.

17- سَاُرْهِقُهُ صَعُودًا **"Ben onu dimdik bir yokuşa süreceğim."**

"**Yokuşa süreceğim**" ifadesi karşılaşacağı zorluklar için bir deyimdir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "**Saud**, ateşten bir dağdır. Kişi yetmiş

sene buna tırmanır, sonra da oradan aşağıya doğru yuvarlanır. Bu, böyle devam eder gider."

18- إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ "Çünkü o, düşündü taşındı, ölçtü biçti."

Ayetin bu kısmı, ona yapılan bu tehdidin illetini anlatır veya onun inadını beyan eder. Mana şöyledir:

"O Kur'an hakkında nasıl tenkidde bulunacağını düşündü ve ne diyeceğini kendi kendine tasarladı."

19- فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ "Kahrolası, nasıl da ölçtü biçti."

Onun tasarladığı şeyle, istihza yoluyla hayret etmektir.

Veya bundan murat, bu konuda denilebilecek en ileri şeyi söylediğini anlatmaktır.

Rivayete göre, Velid Bin Muğire Hz. Peygambere uğramıştı. Hz. Peygamber Kur'an okumaktaydı. Velid, Hz. Peygamberin Kur'an okuyuşundan sonra kavmine vardı ve onlara şöyle dedi: "Biraz önce ben Muhammedden öyle bir kelâm işittim ki, ins ve cinnin kelâmından değil. Onda bir tatlılık, üzerinde bir güzellik var. Kelâmının yukarısı meyvedar bir ağaç, aşağısı ise sulak – verimli bir toprak. O hep üstün gelir, ona galip gelinmez."

Bunun üzerine Kureyş "Velid dininden döndü" dedi. Kardeşinin oğlu Ebu Cehil, "Ben onu hallederim" deyip hazin bir şekilde yanına oturdu. Onun cahiliye damarını tahrik edecek şekilde kendisiyle konuştu. Bu konuşmadan sonra, Velid kavmine seslendi, şöyle dedi:

"Muhammedin mecnun olduğunu söylüyorsunuz. Hiç onda sar'alı bir durum gördünüz mü?"

"O bir kâhindir" diyorsunuz.

Peki hiç kehanette bulunduğunu gördünüz mü?

"O bir şairdir" diyorsunuz. Hiç Onu şiir söylerken gördünüz mü?"

"Hayır, görmedik" dediler.

Bunun üzerine Velid şöyle dedi: "O ancak bir sihirbazdır. Görmüyor musunuz kişiyle çoluk çocuğunun ve kölelerinin arasını ayırıyor."

Kureyş, ondan duydukları bu sözler üzerine sevindiler, ona hayret ederek ve hayran kalarak dağıldılar.

20- ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ "Sonra, kahrolası nasıl da ölçtü biçti."

Aynı ifadenin tekrarı, te'kid içindir. Buradaki "**sonra**" ifadesi, mana yö-

nüyle birinciden daha etkin olmasını sağlar. Bundan sonraki gelen "**sonra**" ifadeleri ise, aslî manası üzere tertip ifade ederler.

21- ثُمَّ نَظَرَ "Sonra baktı."

Sonra, Kur'an hakkında tekrar be tekrar nazar etti.

22- ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ "Sonra yüzünü ekşitti, kaşlarını çattı."

Onda ayıplayacak bir şey bulamamaktan ve ne diyeceğini bilememekten dolayı yüzünü ekşitti, suratını astı.

Veya Hz. Peygambere bakıp yüzünü ekşitti.

23- ثُمَّ اَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ "Sonra arkasını döndü ve büyüklük tasladı."

Sonra hak'tan veya Hz. Peygamberden yüz çevirdi, tâbi olmaktan kaçındı.

24- فَقَالَ اِنْ هٰذَآ اِلاَّ سِحْرٌ يُؤْثَرُ "Dedi: Bu, ancak nakledilegelen bir sihirdir."

"Bu, sihirbazlardan nakledilen ve öğrenilen bir sihirdir" dedi.

Ayetteki فَ (fe) harfi bu kelime hatırına gelir gelmez beklemeden ve düşünmeden bunu söylediğine delâlet eder.

25- اِنْ هٰذَآ اِلاَّ قَوْلُ الْبَشَرِ "Bu, ancak bir insan sözüdür."

Bu, önceki cümleyi te'kid gibi olduğundan ona atfedilmemiştir.

26- سَاُصْلِيهِ سَقَرَ "Ben onu Sakar'a (cehenneme) **sokacağım."**

27- وَمَآ اَدْرٰيكَ مَا سَقَرُ "Bilir misin sen, nedir o Sakar?"

Bu üslûpla anlatım, onun dehşetini bildirmek içindir.

28- لاَ تُبْقِى وَلاَ تَذَرُ "Geride bir şey koymaz, bırakmaz."

Kendisine bırakılan kimseleri ne oldurur, ne öldürür.

29- لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ "Derileri kavurur."

30- عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ "Üzerinde ondokuz vardır."

Bunun üzerinde ondokuz adet veya ondokuz sınıf melek vardır, bunlar orayla ilgili görevleri edâ ederler.

Ondokuz adedinin belirtilmesi şundandır:

Beşerî nefislerin nazar ve amelde (teorik ve uygulamalı meselelerde) bozulmaları oniki hayvanî ve yedî de tabiî kuvveler sebebiyledir.

Veya şöyle olabilir: Cehennemin yedi derekesi vardır. Bunlardan altısı kâfir grupları için, biri de ehl-i imandan isyankâr kimseler içindir. Kâfirlere ait olan cehennem derekelerinde

-İtikadı terk,

-İkrarı terk,

-Veya ameli terkten dolayı üçer ayrı dereke vardır, her biri durumuna uygun bir şekilde azap görürler. Her birinde görevli bir melek veya bir grup melek bulunmaktadır. İsyankar mü'minlerin bulunduğu cehennem derekesinde de, ameli terk etmelerinden dolayı azap gören kimseler bulunur, orada da bununla görevli bir melek veya bir grup melek bulunmaktadır.

Veya şöyle düşünülebilir: Bir günde yirmidört saat vardır. Bunun beş saati beş vakit namaza ayrılır. Geriye kalan ondokuz saat ise insanın azabına yol açabilecek işlerde geçer. Zebaniler, o saatlerde işlenen günahlara azap verme hususunda görevlerini edâ ederler.

31- وَمَا جَعَلْنَآ اَصْحَابَ النَّارِ اِلاَّ مَلٰٓئِكَةً "Biz cehennem görevlilerini ancak meleklerden kıldık."

Cehennemin işleri için meleklerin görevlendirilmesi, azap görenlerin cinsinden farklı olup, onlara acımamaları ve onlara rahat nefes aldırmamaları içindir. Ayrıca melekler, mahlukatın en kuvvetlileri ve Allah için gadabta en ileri olanlardır.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Ebu Cehil cehennem melekleriyle alakalı "ondokuz" lafzını duyunca Kureyşe "Sizden her on kişi onlardan birini yakalamaktan aciz mi kalır" dedi. Bunun üzerine ayet nâzil oldu.

وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ اِلاَّ فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا "Onların sayısını, inkâr edenler için bir imtihan yaptık."

Kâfirler için ondokuz adedinin fitne kılınması,

-Bu sayıyı az bulmaları,

-Bununla dalga geçmeleri,

-Ve bu sayıda meleğin ekser ins ve cinnin cezalandırılmasına yetmeyeceğini düşünmeleridir.

لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ **"Kendilerine kitap verilenler kesin olarak bilsinler."**

Kitap ehli olanların da, bu adedin kendi kitaplarında olana uygun olduğunu görüp Hz. Peygamberin nübüvvetine ve Kur'anın doğruluğuna karşı bir yakîn elde etmeleri için böyle yaptık.

وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا **"İman edenlerin de imanı artsın."**

Ehl-i imanın da, ehl-i kitabın tasdikiyle imanları artsın istedik.

وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ **"Kendilerine kitap verilenler ve mü'minler şüpheye düşmesinler."**

Ayetin bu kısmı, daha önce nazara verilen,

-Ehl-i kitabın yakine ulaşmaları,

-Ve ehl-i imanın imanını ziyadeleştirmeleri manasını te'kiddir ve yakîn içinde olan kimseye arız olabilen bir şüpheyi de nefyetmektir.

وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا **"Kalplerinde bir maraz bulunanlar ve kâfirler: "Allah bu misalle ne demek istedi?" desinler."**

"**Kalplerinde bir maraz bulunanlar**" ifadesinden murat, bir şek veya nifaktır. (Mekkede münafıklar olmadığı cihetle), bu manaya göre ayet-i Kerime Medinede hicretten sonra meydana gelecek bir durumu haber vermektedir.

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ **"İşte böyle, Allah dilediğini yoldan saptırır, dilediğini de yola getirir."**

Burada zikrolunan meselede olduğu gibi, Allah aynı olayda kâfirleri saptırır, mü'minlere ise hidayet eder.

وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ **"Rabbinin ordularını ancak kendisi bilir."**

Bütün mahlûkâtı, bulundukları hâl üzere ancak Allah bilir. Çünkü hiç kimse için,

-İmkân âleminde olanların nelerden ibaret olduğunu bilmeye,

-Bunların hakikatlerine ve sıfatlarına muttali olmaya,

-Bunların ne kadar, nasıl, ne itibar ile ve ne nisbetle bu hakikatlere ve özelliklere sahip olduklarını bilmeye bir yol yoktur.

وَمَا هِىَ اِلاَّ ذِكْرٰى لِلْبَشَرِ **"O, insanlar için ancak bir uyarıdır."**

"**O**" zamirinden murat

-Sakar (Cehennem),

-Cehenneme görevli meleklerin sayısı,

-Veya bu sûre olabilir.

32- كَلاَّ **"Hayır."**

وَالْقَمَرِ **"Andolsun aya."**

33- وَالَّيْلِ اِذْ اَدْبَرَ **"Andolsun döndüğü an geceye."**

34- وَالصُّبْحِ اِذَآ اَسْفَرَ **"Andolsun açtığı sıra sabaha."**

35- اِنَّهَا لَاِحْدَى الْكُبَرِ **"Şüphesiz o** (Sakar)**, büyük belalardan biridir."**

Yani, büyük belâlar pek çoktur. Sakar onlardan biridir.

Bu cümle, kasemin (yeminin) cevabıdır.

Veya "Kella" ifadesinin illetini beyan eder.

36- نَذِيرًا لِلْبَشَرِ **"İnsanlar için bir uyarıcıdır."**

37- لِمَنْ شَآءَ مِنْكُمْ اَنْ يَتَقَدَّمَ اَوْ يَتَاَخَّرَ **"İçinizden ileri gitmek veya geri kalmak isteyen kimseler için."**

Bundan murat **"Artık dileyen iman etsin. Dileyen de inkâr etsin."** (Kehf, 29) ayetindeki gibi bir mana da olabilir. Yani, "artık dileyen öne geçsin, dileyen de geri kalsın. Gereken uyarı yapılmıştır."

38- كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ **"Her nefis kendi kazandığına karşılık bir rehindir."**

39- اِلاَّ اَصْحَابَ الْيَمِينِ **"Ancak ashab-ı yemîn** (amel defterleri sağından verilenler) **hariç."**

Çünkü onlar yaptıkları iyi amellerle kendilerini rehin olmaktan kurtarmışlar, hürriyetlerine kavuşmuşlardır.

Denildi ki: **Ashab-ı Yemîn**'den murat melekler ve küçük çocuklar olabilir.

40- فِى جَنَّاتٍ يَتَسَآءَلُونَ **"Onlar cennettedirler, birbirlerine sorarlar."**

41- عَنِ الْمُجْرِمِينَ **"Mücrimlerin durumunu."**

42- مَاسَلَكَكُمْ فِى سَقَرَ **"Nedir sizi Sakar'a sokan?"**

43- قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ **"Dediler ki: Biz namaz kılanlardan değildik."**

44- وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ **"Yoksulu da yedirmezdik."**

Verilmesi vacip olanı vermezdik.

Ayette, kâfirlerin (imanî meseleler dışında) füruatla da mükellef olduklarına bir delil vardır.

45- وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ **"Batıla dalanlarla birlikte biz de dalardık."**

46- وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ **"Hesap gününü yalanlardık."**

Bütün bunlardan sonra, üstelik biz kıyameti de yalanlayanlardandık.

47- حَتَّى اَتَينَا الْيَقِينُ **"Nihayet yakîn bize geldi."**

Bundan murat, ölüm ve ölümün öncüleridir.

48- فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ **"Artık şefaatçilerin şefaatı onlara bir fayda vermez."**

Bütün şefaatçiler onlara faraza şefaat de etseler, bir fayda veremezler.

49- فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ **"Böyle iken onlara ne oluyor da öğütten yüz çeviriyorlar?"**

Öğütten murat Kur'andır veya genel anlamda bütün öğütlerdir.

50- كَاَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ **"Sanki onlar ürkmüş yaban eşekleri."**

51- فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ **"Arslandan kaçmaktalar."**

Onların ürkmüş yaban eşekleri gibi olmaları,

-Yüz çevirmeleri,

-Ve öğüdü dinlemekten ürkmeleri cihetindendir.

52- بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ اَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُنَشَّرَةً **"Hatta onlardan her biri, kendisine açılmış sahifeler verilmesini istiyor."**

Müşrikler Hz. Peygambere şöyle demişlerdi: "Sen bize semadan "Bu falana mektuptur. Muhammede tâbi ol" şeklinde Allahtan bir mektup getirmedikçe Sana uymayacağız."

53- كَلاَّ "Hayır, hayır."

بَلْ لاَ يَخَافُونَ الْاٰخِرَةَ "Doğrusu onlar ahiretten korkmuyorlar."

Onların öğütten yüz çevirmeleri bu yüzdendir. Yoksa, kendilerine sahifeler verilmesinin imkânsız olmasından değildir.

54- كَلاَّ "Hayır, hayır."

Ayet, onların yüz çevirmelerinden bir men ediştir.

اِنَّهُ تَذْكِرَةٌ "O, şüphesiz bir öğüttür."

Hem de nasıl bir öğüt!

55- فَمَنْ شَاءَ ذَكَرَهُ "Artık kim dilerse ondan öğüt alır."

56- وَمَا يَذْكُرُونَ اِلاَّ اَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ "Bununla beraber, Allah dilemedikçe onlar öğüt alamazlar."

Bu ayet, **"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemeyince, siz dileyemezsiniz."** (Tekvîr, 29) ayeti gibidir. Ayet, kulun fiilinin Allahın yaratmasıyla olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir.

هُوَ اَهْلُ التَّقْوٰى وَاَهْلُ الْمَغْفِرَةِ "O, ehl-i takva ehl-i mağfirettir."

O, ikabından korkulmaya, kullarını ve özelilikle de onlardan müttaki olanları bağışlamaya ehil olandır.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Kim Müddessir sûresini okusa, Mekke'de Muhammedi (asm) tasdik ve tekzip edenler sayısınca Allah ona haseneler verir."

KIYAME SÛRESİ

Kıyame Sûresi Mekkî'dir.
Kırk ayettir.

391. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- لَآ أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ "Hayır, yemin ederim o kıyamet gününe."

Arablarda yemin fiilinin başına لَا "lâ" harfinin gelmesi yaygındır. Bununla alakalı (Vakıa, 75) ayetinin tefsirinde açıklama yapılmıştı.

2- وَلَآ أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ "Hayır, yemin ederim o nefs-i levvâme'ye."

Nefs-i levvâme'den murat,

-Takvada ihmali bulunan kimseleri, kusurlarından dolayı kıyamet gününde kınayan nefistir.

-Veya her ne kadar tâatte gayret içinde olsa bile, daima kendini kınayan nefistir.

-Veya nefs-i emmareyi kınayan nefs-i mutmainnedir.[1]

-Veya bundan murat, nefis cinsidir.[2] Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurur: "İyi veya kötü bütün nefisler kıyamet günü kendini kınayacaktır. Hayır yapmışsa "neden daha fazla yapmadım?" diyecek, şer işlemişse de "keşke bir kusur işlemeseydim" diyecektir."

Veya bundan murat Hz. Âdemin nefsidir. Çünkü dünyada yaşadığı sürece, kendisini cennetten çıkartan günah sebebiyle daima kendisini kınamıştır.

Önceki ayette kıyamete yemin edilmesi, kıyametin getirilmesinin kusurlu nefislerin ceza görmeleri için olmasındandır.

3- أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُۥ "İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı mı sanıyor?"

İnsandan murat, insan cinsidir. Kemiklerin diriltilemez zannedilmesinin insana nisbeti, onlar içinde böyle zannedenlerin olmasındandır.

---

1 İnsanın nefsi mutmainne hale geldiğinde, nefs-i emmaresini kınar, ondan rahatsızlık duyar.

2 Yani, insan nefsi, hata ve eksiklerinden dolayı kendisini kınar "neden böyle ihmalde bulundum?" diye hesaba çeker.

Sebeb-i Nüzûl

Veya insandan murat, ayetin hakkında indiği kişi, yani Adiyy Bin Rabîa'dır. Bu kişi Hz. Peygambere kıyametten sormuş, Hz. Peygamber de anlatmıştı. Bu insan şöyle dedi: "Ya Allah bu kemikleri bir araya getirir, yoksa ben bugünü görsem de Seni tasdik etmem!"

4- بَلٰى قَادِرِينَ عَلٰٓى اَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ "Evet, parmak uçlarına kadar onu eski haline getirmeye kadiriz."

Biz, değil büyük kemiklerini, parmak uçlarını bile aynen en ince ayrıntılarına kadar tekrar bir araya getirmeye kâdiriz.

5- بَلْ يُرِيدُ الْاِنْسَانُ لِيَفْجُرَ اَمَامَهُۚ "Doğrusu insan, günahı devam ettirmek ister."

Doğrusu insan, böyle bir inkârla fısk ve fücûr hâlini devam ettirmek ister.

6- يَسْـَٔلُ اَيَّانَ يَوْمُ الْقِيٰمَةِۜ "Kıyamet günü ne zaman?" diye sorar."

Onun "**kıyamet günü ne zaman?**" demesi öğrenmek için olmayıp istibad ve istihza içindir.[3]

7- فَاِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ "Ne zaman ki göz kamaşır."

8- وَخَسَفَ الْقَمَرُ "Ay tutulur."

9- وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ "Güneş ve ay cem edilir."

Güneş ve ayın cem edilmeleri,

-Her ikisinin de ışıklarının gitmesinden,

-Veya her ikisinin de batıdan doğmasındandır. Üstteki ayette ayın tutulmasından bahsedilmesi buna aykırı değildir. Çünkü bundan murat, normal ay tutulması değil, ayın vazifesinin sona ermesidir.

Bazıları bu ayetleri insana arız olan ölüm emareleri ile açıklar. Bu yoruma göre, ayın tutulması gözün ışığının gitmesi, güneş ve ayın cemi ise, göz ışığından sonra ruhun onu takip etmesidir.

Veya bu akıl nurunun âli ruhlara vasıl olup onlardan istifadesini anlatır.[4]

---

[3] Yani, kıyametin gelmesini akıldan uzak görür ve böyle sorular sorarak dalga geçmek ister.

[4] Âli ruhlar güneşe, akıllar ise aya benzer. Ay, ışığını güneşten aldığı gibi, akıllar da nurunu âli ruhlardan alırlar.

10- يَقُولُ الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ اَيْنَ الْمَفَرّ **"İşte o gün insan, "kaçacak yer neresi?" der."**

"**Kaçacak yer neresi?**" ifadesi, o gün kaçacak bir yerin olmadığını anlatır. Çünkü bu ifade, temennî ettiği şeyi bulmaktan ümidini kesmiş kimsenin ifadesidir.

11- كَلاَ لاَ وَزَرّ **"Hayır, hayır, yok bir sığınak."**

12- اِلٰى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ **"O gün varılıp durulacak yer, ancak Rabbinin huzurudur."**

Kulların varacakları yer sadece Rabbinin huzurudur.

Veya hepsi Rabbinin hükmüne geleceklerdir.

Veya onların varacakları yer, Rabbinin meşietidir. Dilediğini cennete alır, dilediğini de ateşe atar.

13- يُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَاَخَّرَ **"O gün insana, yapıp öne sürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa tek tek bildirilir."**

O gün insana yaptığı ve tehir edip de yapamadığı her şey haber verilir.

Veya bundan murat, bizzat kendi yaptığı amel ve bir de iyilik veya kötülükten başlatmış olduğu amellerdir.

Veya bundan murat tasadduk ettiği mal ve tasadduk etmeyip de varislerine bıraktığı maldır.

Veya bundan murat, amelinin evveli ve âhiridir.

14- بَلِ الْاِنْسَانُ عَلٰى نَفْسِهٖ بَصِيرَةٌ **"Doğrusu insan kendi nefsini görür."**

Doğrusu, insanın bizzat kendisi, kendi aleyhinde amelleri hususunda apaçık bir delildir. Çünkü, yaptıklarının şahididir.

Veya insan o amellerinin neler olduğunu bizâtihi görmüş olduğundan, kendisine bunların haber verilmesine ihtiyacı yoktur.

15- وَلَوْ اَلْقٰى مَعَاذِيرَهُ **"Bir takım özürler ortaya atsa da."**

Mazeret olarak ileri sürülebilecek her türlü mazeretle gelse bile, kendisinin durumunu bilir.

16- لاَ تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ **"Onu söylemek için acele edip dilini kımıldatma."**

17- إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْاٰنَهُۥ **"Şüphesiz onu toplamak ve okumak bize aittir."**

18- فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْاٰنَهُۥ **"O halde, onu okuduğumuz zaman sen onun okunuşunu takip et."**

19- ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُۥ **"Sonra onu açıklamak da bize aittir."**

Ey Peygamber! Kur'anın vahyi Sana geldiğinde, "ondan bazı şeyleri kaçırabilirim" şeklinde bir telaş ile dilini kımıldatma.

O vahyi göğsünde cem etmek ve kıraatini dilinde sabit kılmak bize aittir.

Cebrailin lisanıyla onu Sana okuduğumuzda Sen de onun okunuşunu takip et ve tekrarla, ta ki zihninde sağlam bir şekilde yer etsin.

Sonra, Kur'anın manalarından sana müşkil gelenleri beyan edip açıklamak da bize aittir.

Denildi ki: Ayetteki hitap, üstteki ayetlerde anlatılan insanadır. Yani, diğer âlemde insana amel defteri verilir, korkusu sebebiyle sür'atle okurken dili sürçer. Ona **"Onu söylemek için acele edip dilini kımıldatma"** denilir. Çünkü vaadimiz gereği bütün amellerini cem etmek ve onları sana okumak bize aittir. Biz sana okuduğumuzda ikrarla veya teemmülle sen de okunuşunu takip et. Sonra, bu yaptıklarına terettüp eden cezayı anlatmak da bize aittir.

20- كَلَّا **"Hayır."**

Ayetler insana yönelik ele alındığında, peşin lezzetlere aldanmaması mesajı verir.

بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ **"Doğrusu siz peşin olanı seviyorsunuz."**

21- وَتَذَرُونَ الْاٰخِرَةَ **"Ahireti ise bırakıyorsunuz."**

Burada hitap umuma yapılmıştır. Bunda Âdemoğullarının fıtraten aceleci ve peşin lezzetlere mübtela olduklarını hissettirmek vardır.

22- وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ **"Yüzler var ki o gün ışıl ışıl parlar."**

23- إِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ **"Rabb'lerine nazar eder."**

O gün bazı yüzler ışıl ışıl parlar, gözü başka bir şeyi görmez bir hâlde Rabbinin cemâline nazar eder.

Ayette anlatılan durum, daimi bir hâl değildir, dolayısıyla başka zamanlarda başka şeylere nazar etmesine münafi bir durum yoktur.

Denildi ki: "**Nazar eder**" ifadesi, "Onun nimetlerine muntazırdır" manasına gelir. Ama bu görüş "beklemek" manasının yüze isnad edilmediği noktasından hareketle reddedildi. Yüzü, insanın tamamı olarak tefsir ise, zahirin hilafınadır.[5]

Ayrıca, böyle bir bekleyiş, kendisine mutlaka bir şeyler verilmesini de gerektirmez.

24- وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ "Yüzler de var ki o gün asıktır."

25- تَظُنُّ اَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ "Bel kemiklerini kıran bir felakete uğratılacaklarını anlar."

26- كَلَّآ "Hayır hayır."

Bu, dünyayı ahirete tercih etmekten men eder.

اِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِىَ "Ne zaman ki köprücük kemiklerine dayanır."

Daha evvelinde "can" dan bahsedilmemişken burada zamir ile ona işaret edilmesi, kelâmın delâleti sebebiyledir.

27- وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ "Kimdir buna bakacak?" denilir."

Bu kısım iki şekilde açıklanabilir:

1-Ölmekte olan kişinin yakınları, "Tedâvî edecek biri yok mu?" derler.

2-Ölüm meleği, rahmet ve azap meleklerine sorar: "Hanginiz bunun ruhunu alıp götürecek?"

28- وَظَنَّ اَنَّهُ الْفِرَاقُ "Can çekişen, bunun o ayrılık anı olduğunu anlar."

Sekeratta olan kişi, artık dünyadan ve sevdiklerinden ayrılma zamanı geldiğini anlamıştır.

29- وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ "Bacak bacağa dolaşır."

Böyle olduğundan, artık onları hareket ettiremez.

---

5 Yani "yüzden murat insandır. Beklemenin insana isnat edilmesi ise gayet normaldir" denilirse, burada tekellüf olur, ayetin zahirine aykırı bir şey söylenmiş olur

Veya dünyadan ayrılmanın şiddeti ahiret korkusunun şiddetiyle birleşmiştir.

30- اِلٰى رَبِّكَ يَوْمَئِذِ ِالْمَسَاقُ "İşte o gün sevk, ancak Rabbinedir."

Dönüş, Allaha ve O'nun hükmünedir.

31- فَلاَ صَدَّقَ "Fakat o, ne tasdik etti."

Bu insan,

-Tasdik etmesi gereken şeyleri tasdik etmedi.

-Veya malından tasaddukta bulunmadı.

وَلاَ صَلّٰى "Ne de namaz kıldı."

Kendisine farz kılınan namazları kılmadı.

Ayetteki zamir, sûrenin başında nazara verilen inkârcı insana râcidir.

32- وَلٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى "Fakat yalanladı ve yüz çevirdi."

33- ثُمَّ ذَهَبَ اِلٰى اَهْلِهِ يَتَمَطّٰى "Sonra kasıla kasıla ehline gitti."

34- اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى "Gerektir o bela sana, gerek."

"Hoşlanmadığın şey başına gelsin" anlamında bir bedduadır.

Veya "veyl" kelimesinden ism-i tafdildir. Yani, yazıklar olsun sana, yazıklar olsun.

Veya "âkıbetin ateştir" manasını ifade eder.

35- ثُمَّ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى "Sonra, gerektir o bela sana, gerek."

36- اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُتْرَكَ سُدًى "İnsan başıboş bırakılacağını mı sanıyor?"

İnsan, kendisinin mühmel bırakılacağını, mükellef olmayacağını, hesaba çekilmeyeceğini mi sanıyor?

Ayet, haşrin varlığına bir delildir. Çünkü ilâhî hikmet güzel şeylerin emredilmesini, çirkin işlerin ise yasaklanmasını gerektirir. İnsanların mükellef olması ise, yaptıkları amellere karşılık verilmesini iktiza eder. Bu karşılık genelde dünyada olmaz. Öyleyse, ahirette olacaktır.

37- اَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنٰى "O, dökülen meniden ibaret bir nutfe değil miydi?"

38- ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً **"Sonra bu, bir "alaka" oldu.**

فَخَلَقَ فَسَوّٰى **"Derken onu yaratıp güzelce şekillendirdi."**

39- فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى **"Ondan da iki cinsi; erkek ve dişiyi var etti."**

Daha önce defalarca nazara verildiği üzere, bu durum da ahiretin varlığına bir delildir. Çünkü ilk defa yaratanın, elbette yeniden yaratmaya gücü yeter. Bundan dolayı ayetin devamı şöyle geldi:

40- اَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتٰى **"Şimdi, bunları yapan ölüleri diriltmeye kadir değil midir?"**

Hz. Peygamber bu sûreyi okuduğunda "Ya Rabbi, Seni tenzih ederim, elbette kâdirsin" derdi.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Her kim Kıyame sûresini okursa, ben ve Cebrail kıyamet gününde onun ahirete inananlardan olduğuna şehâdet ederiz."

İNSAN SÛRESİ

İnsan Sûresinin Mekkî veya Medenî oluşu ihtilaflıdır.
Otuz bir ayettir.

392. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ حِيْنٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُوْرًا **"Gerçekten insan üzerine zamandan öyle bir müddet geldi ki, o zaman o, anılmaya değer bir şey değildi."**

O insan bir zamanlar unsurlar âleminde idi, sonra belli belirsiz bir nutfe oldu.

Ayetteki "**insan**" ifadesinden murat, insan cinsidir. Ayetin devamı bunu teyid eder.

Veya "**insan**" ifadesinden murat Hz. Âdemdir. Ardından da onun evladının yaratılışı nazara verilmiştir.

2- اِنَّا خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ اَمْشَاجٍ **"Şüphesiz insanı, karışım hâlindeki az bir sudan** (meniden) **yarattık."**

İnsan, erkek ve kadının döl karışımından yaratılır. Her ikisinden gelen sıvılar; incelik, kıvam ve özellikler itibarıyla muhtelif cüzlerden meydana gelir. Bundan dolayı o cüzlerden her biri bir uzvun maddesi olur.

Denildi ki: Ayetteki "**emşac**" ifadesinden murat, tavırlardır. Çünkü nutfe alaka olur, sonra mudğa olur, sonra insan hâline gelir.

نَبْتَلِيْهِ **"Onu imtihan ederiz."**

İnsanı yaratmamız, onu denemek içindir.

Veya bundan murat, insanın bir hâlden başka bir hâle çevrilmesidir.

فَجَعَلْنَاهُ سَمِيْعًا بَصِيْرًا **"Bunun için onu işitir ve görür kıldık."**

Ta ki delilleri müşahede edebilsin, ayetleri de dinleyebilsin.

İnsanın bu şekilde işiten ve gören bir varlık kılınması, denenmesi içindir.

3- اِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيْلَ اِمَّا شَاكِرًا وَاِمَّا كَفُوْرًا **"Şüphesiz biz ona yolu gösterdik; ister şükreden biri olsun, isterse çok nankör biri."**

Allahın insana yolu göstermesi,

-Deliller vaz etmek

-Ve ayetler indirmek suretiyledir.

Bu imtihanın neticesinde insanlar iki kısma ayrılır:

-Bir kısmı hidayete ererek nimetlere şükreder.

-Bir kısmı da yüz çevirerek küfranda bulunur.

Ayette "şakir" ifadesine mukabil "kâfir" denilebileceği hâlde "**Kefûr**" şeklinde daha mübalağalı bir şekilde küfranının anlatılması,

-Ya ayet sonlarına uygunluk açısındandır.

-Veya insanın küfrandan uzak kalmaması yönündendir. Yani, insanda nankörlük hâli daha galiptir. Nankörlüğüne ceza verilmesi, hemen her nankörlük için olmayıp ona çokça dalması sebebiyledir.

4- إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَا۠ وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا **"Biz, kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alevli bir ateş hazırladık."**

Biz o inkarcılar için, kendileriyle çekilecekleri zincirler, bağlanacakları prangalar ve yakılacakları ateşler hazırladık.

Önceki ayette önce şükreden nazara verilmiş, ardından nankörlük yapanlara geçilmiş iken, bu ayette nankörlük yapan kâfirlerin cezasından başlanılması, böyle bir uyarmanın çok önemli ve çok faydalı olmasındandır. Söze mü'minlerle başlamak ve onlarla bitirmek ise, daha güzeldir.

5- إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا **"İyiler ise, şüphesiz karışımı kâfûr olan bir kadehten içerler."**

İyiler ise, karışımında kâfur olan bir cennet şarabından içerler. Bu, o içeceğe soğukluk, tatlılık ve lezzet katar.

Denildi ki: **Kâfur**, cennette bir su ismidir, kokusu ve beyazlığında dünyadakine benzer.

Denildi ki: O cennet şarabında kâfur'un özellikleri yaratılır, onunla karışmış gibi olur.

6- عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ **"Bir kaynak ki, ondan Allah'ın kulları içerler."**

Kâfur, cennette bir su ismi olarak ele alındığında, ayetin bu kısmı ondan bedel olur. Yani, o kâfur bir pınardan çıkar, Allah'ın has kulları bu pınardan afiyetle içerler.

يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا **"Onu** (istedikleri yere) **kolayca akıtırlar."**

Bu suyu, kolaylıkla diledikleri yere götürürler.

7- يُوفُونَ بِالنَّذْرِ **"Onlar nezirlerini yerine getirirler."**

Bu, yeni bir cümle olup "niçin böyle bir mükâfata nail oldular?" şeklinde mukadder bir suale cevaptır.

Nezir, adaktır. Nezrettikleri şeyleri yaptıklarının nazara verilmesi, Allahın farz kıldıklarını hayli hayli yaptıklarını gösterir. Çünkü, Allah için kendi nefsine borç kıldığını yapan kimse, Allahın emrettiklerini daha kolaylıkla yapar.

وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا **"Ve fenalığı her yanı kuşatmış bir günden korkarlar."**

Ayette, onların inançlarının güzelliğini ve günahlardan kaçınmalarını hissettirmek vardır.

8- وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا **"Düşküne, yetime ve esire seve seve yemek yedirirler."**

Ve onlar,

-Allah sevgisiyle,

-Veya kendileri yemeği sevdikleri hâlde,

-Veya yedirmeyi sever bir hâlde, yoksula, yetime ve esire yedirirler.

Esirden murat, kâfirlerden esir alınanlardır. Çünkü Hz. Peygambere bir esir getirildiğinde onu bir müslümana verir ve "buna ihsanda bulun" derdi.

Veya esirden murat, mü'min esir de olabilir. Bu durumda köle ve hapisteki mü'min de buna girer. Hadiste şöyle buyrulur: "Sana borçlu olan kimse bir esir gibidir, esirine ihsanda bulun."

9- إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ **"Size sırf Allah rızası için yediriyoruz."**

Onlar hâl dilleriyle veya sözleriyle böyle söylerler. Böyle söylemeleri,

-Minnette bulunmadıklarını,

-Ve bir mükâfat beklentisinde olmadıklarını ortaya koymak içindir. Çünkü, minnetle ve beklenti içinde yapılan bir ikramın Allah nezdinde mükafatı az olur.

Hz. Aişe ile ilgili şöyle anlatılır: O, herhangi bir eve bir sadaka gönderdiğinde, gönderdiği kimseye "ne dediler?" şeklinde sorardı. Onlar dua etmişse kendisi de onlara dua ederdi. Böyle yapması, sadakanın sevabının hâlis bir şekilde Allah nezdinde kalması için idi.

لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا **"Sizden ne bir karşılık bekliyoruz, ne de bir teşekkür."**

10- إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا **"Çünkü biz, bed çehreli, çetin bir günden Rabbimizden korkarız."**

Yani, size ikramda bulunmamız böyle bir günden korktuğumuzdandır.

Veya sizden bir karşılık beklemeyişimiz böyle bir günden korktuğumuzdandır.

"**Bed çehreli çetin bir günden korkarız**" demeleri, o günün azabından korkmaları demektir. O günde insanların çehresi böyle abus olacak, dehşet içinde kalacaktır.

11- فَوَقَاهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ الْيَوْمِ **"Allah da onları o günün şerrinden korudu."**

Allah, onların bu korkusu ve korunmaları sebebiyle, kendilerini o günün fenalığından korudu.[1]

وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا **"Ve yüzlerine bir aydınlık ve içlerine bir sevinç verdi."**

Fısk ve fücur içinde yaşayanlar o gün abus bir çehre ve keder taşırlarken, Allah bu kimselerin yüzlerini güldürür, gönüllerini sürurla doldurur.

12- وَجَزَاهُم بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا **"Sabretmelerine karşılık da onları bir cennet ve ipek ile mükâfatlandırdı."**

13- مُّتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ **"Orada koltuklar üzerine kurulmuş olarak bulunurlar."**

Bunlar,

-Farz kılınanları yerine getirmek,

---

[1] Burada korkan, orada korkmaz. Onlar dünyada azaptan korktukları için istikametli bir hayat yaşadılar, Allah da mükafat olarak kıyametin dehşetli hallerinden ve ahiret azabından onları korudu.

-Haram kılınanlardan kaçınmak,

-Ve maddî meselelerde başkalarını kendilerine tercih etmek hususunda sabır gösterdiklerinden, Allah da onlara kendisinden yiyecekleri bahçeler ve giyecekleri ipek elbiseler verir.

Sebeb-i Nüzûl

İbnu Abbas şöyle anlatır: Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin rahatsızlanmışlardı. Hz. Peygamber onları ziyarete geldi. İçerde başkaları da vardı. Dediler: "Ya Ali, çocukların iyileşmesi hâlinde bir nezirde (adakta) bulunsan."

Bunun üzerine Hz. Ali ve Hz. Fatıma, çocuklarının iyileşmesi hâlinde üç gün oruç tutmak üzere adakta bulundular. Derken Hasan ve Hüseyin iyileştiler, ama evde yiyecek bir şeyler yoktu. Hz. Ali, Hayberli Şem'un'dan üç ölçek arpayı ödünç olarak aldı. Bunun bir ölçeğini Hz. Fatıma beş tane ekmek yaptı. İftar etmek üzere sofraya oturduklarında bir miskin geldi, kendileri bir şey yemeyip ona verdiler, sadece su içerek oruçlarını açtılar.

Diğer gün, benzeri bir durumu bir yetimle yaşadılar, yapılan ekmeği ona verdiler. Üçüncü günde ise bir esir geldi, hazırlanan ekmeği kendileri yemeyip ona vermeyi tercih ettiler.

Derken Hz. Cebrail bu sûreyi indirdi ve Hz. Peygambere şöyle dedi: "Ya Muhammed, bu sûreyi al. Allah ehl-i beytini tebrik ediyor."

لاَيَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلاَ زَمْهَرِيرًا **"Orada ne güneş** (yakıcı sıcak) **görürler, ne de zemherir (**dondurucu soğuk.)"

Yani, orada hoş bir hava vardır. Yakıcı bir sıcak ve rahatsızlık veren bir soğuk olmayacaktır.

Denildi ki: Tay kabilesinin dilinde **zemherir** ay demektir. Buna göre mana şöyle olur: Cennetin havası bizâtihi aydınlıktır, güneşe ve aya ihtiyaç yoktur.

14- وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلاَلُهَا **"Üzerlerine cennetin gölgeleri sarkmıştır."**

Bu ifade, üstte anlatılan cennetin bir sıfatı olabileceği gibi, **"Rabbinin makamından korkan kimseye iki cennet vardır."** (Rahmân, 46) ayetinde iki cennet vaat edilmesinden hareketle, başka bir cennetin özelliği de olabilir.

وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلاً **"Cennetin meyveleri** (kolayca alınacak şekilde) **yakınlaştırılmıştır."**

15- وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِاٰنِيَةٍ مِنْ فِضَّةٍ وَاَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا **"Etraflarında gümüş kaplar, şeffaf kadehler dolaştırılır."**

15- قَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ **"Gümüşten billur kadehler."**

"Gümüşten kadehler" denilmesi, bu cennet bardaklarının cam gibi duru ve şeffaf, gümüş gibi beyaz ve yumuşak olmasını anlatır.

قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا **"Onları** (ihtiyaca göre) **ölçüp düzenlemişlerdir."**

Cennet ehli bunların miktarlarını ve şekillerini kendi içlerinde takdir edip belirlerler. Buna göre de bunlar meydana gelir.

Veya bundan murat şudur: Cennet ehli salih amelleriyle bunları belirlemiş olurlar, salih amellerine göre karşılık görürler.

Veya daha evvelinde cennet hizmetkârlarının bunların etrafında hizmet için dönmeleri karinesiyle, bu hizmetçiler cennet ehlinin iştihasına göre gümüşten kupalar içerisinde içeceklerini takdim ederler.

17- وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَاْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلاً **"Orada kendilerine, katkısı zencefil olan içecekle dolu bir kâseden içirilir."**

Bu içecekte zencefil karışımı olması, bunun içeceğe hoş bir lezzet katmasındandır.

18- عَيْنًا فِيهَا تُسَمّٰى سَلْسَبِيلاً **"Bu, orada bir pınardır ki, adına "selsebil" denilir."**

Bu zencefil, **selsebil** denilen bir pınardan gelmektedir. **Selsebil**, boğazdan kolayca aşağıya doğru inmeyi ve içimin kolaylığını anlatır. Ayette bunun nazara verilmesi, dünyada zencefil karışımındaki burukluğun orada olmamasını anlatmak içindir.

19- وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ **"Çevrelerinde, daimi cennet çocukları dolaşır."**

اِذَا رَاَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنْثُورًا **"Onları gördüğünde saçılmış inciler sanırsın."**

-Renklerinin duruluğu,

-Cennet ehlinin sohbet meclislerinde şuraya buraya dağılmış olmaları,

-Ve şualarının birbirlerine yansıması itibarı ile, bu daimî cennet çocukları saçılmış inciler gibidirler.

20- وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا **"Orada nereye baksan bir nimet ve pek büyük bir mülk görürsün."**

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Mertebe itibarıyla cennet ehlinin en alt mertebede olanına bin senelik mesafede bir cennet verilir. Bu kimse, (bu özel cennetinde) yakınında olanı gördüğü gibi, en uzakta olanı da görür."

Arif-i billah kimse için ise, elbette bundan daha büyüğü vardır. O da, mülk âleminin görülenleri ve melekut âleminin görünmeyenleriyle nefsinin nakışlanması ve mukaddes ceberut nurlarıyla aydınlanmasıdır.

21- عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ **"Üstlerinde yeşil renkli ince ve kalın ipekten elbiseler vardır."**

وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ **"Gümüş bileziklerle süslenmişlerdir."**

Başka ayette "**altın bilezikler**" denilmesi bu ayetle çelişmez. Zira,

-Hem altın hem de gümüşü beraberce takabilirler.

-Bazan altın bazan gümüş takabilirler.

-Bazısı altın, bazısı gümüş takabilir. Çünkü cennet ehlinin süsleri, amellerine göre farklılık arzeder.

Belki de Allahu Teâlâ elleriyle yaptıkları amellerin karşılığını, amellerine göre farklı farklı olacak şekilde şeklinde üzerlerinde süsler ve nurlar şeklinde ifaza eder.

وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا **"Onların Rabbi, onlara tertemiz bir içecek sunar."**

Bu içecek, daha önce anlatılan iki içeceğin fevkindedir. Bundan dolayı Cenab-ı Hak bunu takdim etmeyi doğrudan zâtına nisbet etti ve bu içeceği tertemiz olmakla vasfetti. Çünkü bu, içen kimseyi,

-Maddî lezzetlere meyilden,

-Ve Hakkın dışında olanlara yönelmeden tertemiz hâle getirir. Böyle olunca, bunu içen kimse, tamamen Hakkın cemâlini mütalaaya yönelir, O'na likâ (kavuşmak) ile lezzet alır, O'nun bekâsıyla bekâ bulur.

Bu, sıddıkların en ileri derecesidir. Bundan dolayı ebrar'ın alacakları mükafat bununla noktalandı.

22- إِنَّ هٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً **"İşte bu, size bir mükâfattır."**

"**İşte bu**" ifadesi, onlara vaat edilen mükâfata işarettir.

وَكَانَ سَعْيُكُمْ مَشْكُورًا **"Çalışmanız karşılığını bulmuştur."**

Çalışmanız zayi edilmemiş, karşılığı verilmiştir.

23- إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ تَنْزِيلاً **"Şüphe yok ki, Kur'an'ı sana elbette biz indirdik."**

Biz Sana bu Kur'anı, hikmetin gereği olarak parça parça indirdik.

24- فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ **"O hâlde, Rabbinin hükmüne sabret."**

Mekke kâfirlerine ve başkalarına karşı Allahtan gelecek yardımın tehirine sabret.

وَلاَ تُطِعْ مِنْهُمْ اٰثِمًا اَوْ كَفُورًا **"Onlardan hiçbir günahkâra veya hiçbir kafire itaat etme."**

Gerek günahı işleyen ve gerekse küfürde ileri giden ve Seni de buna davet edene itaat etme.

Ayette hem günahkârın hem de kâfirin itaat edilmeme noktasında eşit olduklarına bir delâlet vardır.

Bunların müstakil olarak zikredilmeleri ve bu şekilde kısımlara ayrılmaları, davet ettikleri şeyler yönündendir. Dediklerinin yerine getirilmemesinde ise, hepsi aynıdırlar.

Hükmün vasıf üzere terettüp ettirilmesinde ise şöyle bir incelik vardır: Ayette yasaklanan itaat, günah ve küfür yönüyledir. Günah ve küfür olmayan hususlarda onlara uymak ise yasak değildir.[2]

25- وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَاَصِيلاً **"Sabah erkenden ve gün biterken Rabbinin ismini zikret."**

Sabah akşam Rabbini anmaya devam et.

Veya "sabah, öğle ve ikindi namazlarını kılmaya devam et."

---

2 Mesela, bir Müslüman, günahkâr ve hatta kâfir olan birinin maiyetinde çalışıyor olabilir. Onun günah ve küfür olmayan emirlerini yerine getirmesi gayet normaldir, mahzuru yoktur. Yoksa, ayetin zâhirine göre "ben bir günahkara ve bir kâfire itaat etmem" demesi gerekirdi.

Çünkü ayetteki "**asîl**" kelimesi öğle ve ikindi vaktini içine alır.

26- وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ **"Gecenin bir bölümünde O'na secde et."**

Gecenin bir kısmında Allah için namaz kıl.

Bundan murat akşam ve yatsı namazı olabilir.

Ayette **"gecenin bir bölümünde"** ifadesinin önce gelmesi, gece ibadetinde hem daha ziyade külfet, hem de daha ziyade ihlas olmasındandır.

وَسَبِّحْهُ لَيْلاً طَوِيلاً **"Geceleyin de O'nu uzun uzadıya tesbih et."**

Gecede uzun bir vakit teheccüdde bulun, gece ibadeti yap.

27- اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ **"Şüphesiz şunlar peşin olanı** (bu dünyayı) **seviyorlar."**

وَيَذَرُونَ وَرَآءَ هُمْ يَوْمًا ثَقِيلاً **"Önlerindeki ağır bir günü ise arkaya atıyorlar."**

Ayet, önceki emir ve yasakların bir illeti gibidir.

28- نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ **"Onları biz yarattık."**

وَشَدَدْنَآ اَسْرَهُمْ ۚ **"Ve mafsallarını sımsıkı bağladık."**

Eklem yerlerini sinirlerle birbirine çok sağlam bağladık.

وَاِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَآ اَمْثَالَهُمْ تَبْدِيلاً **"Dilediğimizde yerlerine benzerlerini getiririz."**

Dilediğimizde onları helâk eder, yaratılışta ve mafsallarını sağlam kılmada onların emsalini getiririz.

Bundan murat ikinci yaratılıştır. Bundan dolayı vukuuna kesin delâlet eden "**dilediğimizde**" ibaresi kullanılmıştır.

Veya "onları helâk eder, itaatkâr olanları getiririz" manası da kastedilmiş olabilir. Bu durumda "**dilediğimizde**" ibaresi kudretin tahakkukuna ve bunu yapmayı gerektiren sebebin kuvvetli oluşuna delâlet eder.

29- اِنَّ هٰذِهِ تَذْكِرَةٌ ۚ **"İşte bu bir öğüttür."**

Bundan murat, sûrenin tamamıdır veya biraz önceki uyarı ayetleridir.

فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهِ سَبِيلاً **"Artık dileyen, Rabbine giden bir yol tutar."**

30- وَمَا تَشَاۤؤُنَ اِلاَّۤ اَنْ يَشَآءَ اللّٰهُ **"Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."** اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا **"Şüphesiz Allah, Alîm'dir - Hakîm'dir."**

O, herkesin neye layık olduğunu bilir. Dilediği herşey, mutlaka hikmetlidir.

31- يُدْخِلُ مَنْ يَشَآءُ فِى رَحْمَتِهٖ **"Dilediği kimseyi rahmetine alır."**

Hidayet ederek ve tâate muvaffak kılarak dilediğini rahmetine nail kılar.

وَالظّٰلِمِينَ اَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا **"Zalimlere ise, elîm bir azap hazırlamıştır."**

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "İnsan" sûresini okuyanın mükâfatı, Allahın kendisini cennete alması ve ipek elbiseler giydirmesidir."

MÜRSELAT SÛRESİ

Mürselat Sûresi Mekkî'dir.
Elli ayettir.

393. DERS

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

1- وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا **"Andolsun ardarda gönderilenlere."**

2- فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا **"Kasırga gibi esenlere."**

3- وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا **"Yaydıkça yayanlara."**

4- فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًا **"Seçip ayıranlara."**

5- فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا **"Bir öğüt bırakanlara."**

Allah, bu ayetlerde bir kısım melek taifelerine yemin etmektedir. Bunları, birbiriyle alakalı emirlerle göndermiştir. Melekler, bu emirlerin yerine getirilmesinde fırtına gibi eserler, yeryüzünde Allahın şeriatlerini neşrederler. Veya cehaletle ölmüş olan nefisleri, vahyettikleri ilimle diriltirler. Böylece hak ve batılın arasını ayırırlar. Peygamberlere bir zikir (öğüt) ilkâ ederler, bununla hak yolda olanları mazur kılarlar, batıl yolda olanları da uyarırlar.

Veya yemin edilen şeyler Kur'an ayetleri olabilir. Şöyle ki: Kur'an ayetleri, her türlü bilgi ile Hz. Muhammede (asm) gönderilmiştir. Bunlar diğer kitapları ve dinleri neshederek fırtına gibi esmişler, onları ortadan kaldırmışlardır. Şarkta ve garbta (doğuda ve batıda) hidayet ve hikmet eserleri neşretmişlerdir. Hak ile batılın arasını ayırmışlardır. Böylece Hakkın zikrini âlemler arasına bırakmışlardır.

Veya bundan murat kâmil nefislerdir. Şöyle ki: Kemâle ermiş nefisler, bedenlerin kemâl bulması için onlara gönderilirler. Bunlar, hakkın dışında her şeyi kırar geçirirler. Bunun peşinde bütün azalarda hakkı neşrederler. Böylece hakkı bizâtihi hak ve batılı da bizzat kendisinde batıl olarak tefrik ederler. Her şeyi Allaha bakan cihet dışında helâke mahkûm olarak görürler. Böylece kalplerde ve dillerde sadece Allahın zikri olacak şekilde bir zikir bırakırlar.

Allah bu ifadelerle rüzgârlara yemin etmiş de olabilir. Şöyle ki: Allah azap rüzgârları gönderir, onlar her şeyi kırar geçirir. Rahmet rüzgârları gönderir, bunlar da havada bulutu yayarlar. Sonra da bunları ayırırlar, zikre

sebebiyet verirler. Çünkü akıllı kimse bunların esmesini ve eserlerini görünce Allahı anar ve O'nun kemâl-i kudretini tezekkür eder.

Ayette "**urf**" kelimesi, bütün bunların gönderilmesinin ihsan ve marûf şeyler için olduğunu gösterir.

Veya ardı ardına gönderilmelerini anlatır.

6- عُذْرًا اَوْ نُذْرًا "Gerek özür için olsun, gerekse uyarı için."

Bütün bu üstte dikkat çekilen şeylerin gönderilmesi, hak yolda olanlara bir özür, batıl yolda olanlara da bir uyarı olması içindir.

Veya bu ifade, son ayette nazara verilen zikrin indirilmesinden bedel olabilir. Yani, zikrin ilkâ edilmesi, vahyin gönderilmesi hak yolda olanların mazeretini ortaya koymak ve batıl yolda olanları uyarmak içindir.

7- اِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ "Size vaat olunan, mutlaka gerçekleşecektir."

Burası, üstteki yeminlerin cevabıdır. Yani, bütün üstte sayılanlara yemin ederim ki, size vaat edilen kıyamet şüphesiz gerçekleşecektir.

8- فَاِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ "Yıldızlar söndürüldüğünde."

9- وَاِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ "Sema yarıldığında."

10- وَاِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ "Dağlar savrulduğunda."

11- وَاِذَا الرُّسُلُ اُقِّتَتْ "Elçiler, tayin edilen vakitlerine erdirildiklerinde."

12- لاَيِّ يَوْمٍ اُجِّلَتْ "Bunlar hangi güne ertelendiler?"

Bunda, o günün büyüklüğünü göstermek ve dehşetinden insanları hayrete sevk etmek vardır.

13- لِيَوْمِ الْفَصْلِ "Fasıl gününe."

14- وَمَا اَدْرٰيكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ "Bildin mi, nedir o fasıl günü?"

Sen onun benzerini daha önce görmedin, künhünü nerden bileceksin?

15- وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ "O gün yalanlayanların vay haline!"

16- اَلَمْ نُهْلِكِ الْاَوَّلِينَ "Biz, öncekileri helak etmedik mi?"

Biz Nûh kavmi, Ad ve Semud gibi önceki nice kavimleri helâk etmedik mi?

17- ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْاٰخِرِينَ **"Sonra geridekileri de onlara katarız."**

Sonra, Mekke kâfirleri gibi onların emsali olanları da onlara ilave edeceğiz.

Ayetteki **"geridekiler"** ifadesinden murat Lût, Şuayb ve Musa (aleyhimüsselam)ın kavimleri de olabilir.

18- كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ **"Biz mücrimlere işte böyle yaparız."**

19- وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ **"O gün yalanlayanların vay haline!"**

Allahın ayetlerini ve peygamberlerini yalanlayanların vay hâline!

Bu ibare her ne kadar lafız olarak tekrar ise de, evveliyle alâkalı değerlendirince tekrar sayılmaz.

Keza, tekzip mutlak bırakılınca veya her iki yerde birine talik edilince tekrar olmadığı anlaşılır. Çünkü, üstteki **"vay haline!"** ifadesi ahiret azabı içindir. Buradaki ise dünyada helâk olmalarıyla alakalıdır. Öte yandan te'kid için yapılan tekrar, güzeldir ve yaygındır.

20- اَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ **"Biz sizi basit bir sudan yaratmadık mı?"**

21- فَجَعَلْنَاهُ فِى قَرَارٍ مَكِينٍ **"Onu sağlam bir yerde tuttuk."**

Bundan murat, ana rahmidir.

22- اِلٰى قَدَرٍ مَعْلُومٍ **"Belli bir süreye kadar."**

Bu, Allahın doğum için takdir etmiş olduğu belli bir vakittir.

23- فَقَدَرْنَا **"Sonra da ona ölçülü bir biçim verdik."**

فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ **"Biz ne güzel biçim verenleriz!"**

24- وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ **"O gün yalanlayanların vay haline!"**

Yaratmaya veya yeniden iadeye kudretimizi yalanlayanların vay hâline!

25- اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ كِفَاتًا **"Biz yeryüzünü toplanma yeri yapmadık mı?"**

26- اَحْيَاءً وَاَمْوَاتًا **"Dirilere ve ölülere."**

Ayette "**ahya ve emvat**" yani "**diriler ve ölülerin**" elif-lâmsız gelmesi, işin büyüklüğünü göstermek içindir.

Veya ins ve cinnin dirileri ve ölülerinin, genel manadaki diriler ve ölülerin sadece bir kısmı olmasındandır.

27- وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ **"Orada sabit yüce dağlar yarattık."**

"Dağlar" ifadesinin elif-lâmsız gelmesi, onların azametine dikkat çekmek içindir.

Veya o dağlarda henüz bilinmeyen ve görülmeyen şeyler olduğunu hissettirmek içindir.

وَأَسْقَيْنَاكُمْ مَاءً فُرَاتًا **"Size tatlı bir su içirdik."**

O arzda sizler için nehirler ve pınarlar yaratarak, tatlı bir suyu size içirdik.

28- وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ **"O gün yalanlayanların vay haline!"**

Böyle nimetleri yalanlayanların vay hâline!

29- اِنْطَلِقُوا إِلَىٰ مَا كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ **"Haydi gidin o yalanladığınız şeye."**

Onlara o gün böyle denilir.

30- اِنْطَلِقُوا إِلَىٰ ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ **"Haydi gidin o üç çatallı gölgeye."**

Buradaki **gölge**den murat "**Kapkara dumandan bir gölge altındadırlar.**" (Vakıa, 43) ayetinde olduğu gibi cehennem dumanının gölgesidir. Bunun şubelere ayrılması, büyüklüğünü gösterir. Nitekim büyük duman da parça parça olur.

Bu şubelerin üç olması ise, şu cihetlerden olabilir:

-İnsanın mukaddes nurlardan perdelenmesi üç şey iledir: His, hayal ve vehim.

-Onları bu azaba sevkeden şey, üç kuvvettir.

1-Dimağda yer alan kuvve-i vâhime.

2-Kalbin sağında yer alan gadap kuvveti.

3-Kalbin solunda yer alan şehvet kuvveti.

Bundan dolayı "bu üç şubeden biri kâfirin fevkinde, biri sağında biri de solunda bulunur" denilmiştir.

31- لاَ ظَلِيلٍ وَلاَ يُغْنِى مِنَ اللَّهَبِ "O, ne gölgelendirir, ne alevden korur."

Ayetin bu kısmı onlarla tehekkümdür. "**Gölge**" lafzının çağrıştırdığı manayı reddir.[1]

32- إِنَّهَا تَرْمِى بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ "O, saray gibi kıvılcımlar atar."

Her bir kıvılcımı saray gibi büyük olacak. "Kasr" ifadesinin "çok büyük kalın ağaç" manasına da dikkat çekilmiştir.

33- كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ "Sanki o kıvılcımlar, sarı sarı deve sürüleridir."

Çünkü kıvılcımlar, kendisinde bulunan ateşten dolayı sarı olur.

Denildi ki: Bundan murat, bir derece siyahlıktır. Çünkü devedeki siyah renk, biraz sarıya doğru meyillidir.

Kıvılcımların saraya benzetilmesi büyüklük yönünden, deve sürülerine benzetilmesi ise,

-Renk,

-Çokluk,

-Peşpeşe gelmek,

-Birbirine karışmak,

-Ve süratli hareket noktasındandır.

34- وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ "O gün yalanlayanların vay haline!"

35- هٰذَا يَوْمُ لاَيَنْطِقُونَ "Bugün, konuşamayacakları gündür."

O gün onlar kendilerine fayda sağlayacak bir şey söyleyemezler.

-Veya dehşet ve şaşkınlıktan nutukları tutulur, bir şey söyleyemezler. Bu, kıyametin bazı yerlerindedir.[2]

36- وَلاَ يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ "Kendilerine izin de verilmez ki, özür beyan etsinler."

Onların mazeret olarak ileri sürebilecekleri hiçbir şey yoktur. Dolayısıyle, "izin verilse kendilerini mazur gösterebilirler" şeklinde bir tevehhüm

---

1 Yani, cehennemdeki bu gölge, koruyucu bir gölge olmayacak, bizzat yakacak, azap vesilesi olacaktır.

2 Yoksa, konuşacakları yerler de olacaktır.

hatıra gelmemelidir. Zaten ayet de buna yer vermeyecek bir üslûpla gelmiştir.

37- وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ **"O gün yalanlayanların vay haline!"**

38- هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ **"İşte bu, fasıl günüdür."**

İşte bu, hak yolda olanla batıl yolda olanın ayrılacağı gündür.

جَمَعْنَاكُمْ وَالْاَوَّلِينَ **"Sizi ve öncekileri bir araya topladık."**

Ayetin bu kısmı, üstteki ayetin takriri ve beyanıdır.

39- فَاِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ **"Eğer bir hileniz varsa, haydi bana da hile yapın."**

Ayet, dünyada mü'minlere hile yapmalarını hatırlatıp, "Haydi şimdi de yapın bakalım" şeklinde başlarına vurmakta ve acizliklerini gözler önüne sermektedir.

40- وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ **"O gün yalanlayanların vay haline!"**

Çünkü o gün azaptan kurtulmaları için hiçbir çıkış yolları yoktur.

41- اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِى ظِلَالٍ وَعُيُونٍ **"Şüphesiz müttakiler gölgeler altında ve pınar başlarındadır."**

Şirkten korunanlar, gölgelikler ve pınarlardadır.

42- وَفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ **"Canlarının çektiği meyveler içerisindedirler."**

43- كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيٓـًٔا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"Yaptıklarınıza karşılık afiyetle yiyin, için."**

44- اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ **"İşte biz, muhsin olanları böyle mükafatlandırırız."**

İşte biz akidesi güzel olanları böyle mükâfatlandırırız.

45- وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ **"O gün yalanlayanların vay haline!"**

Çünkü kendileri daimî azapta kalacak, muhalif oldukları ehl-i iman ise ebedî sevaba erişeceklerdir.

46- كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلاً إِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ **"(Dünyada) yiyin ve birazcık yararlanın! Şüphesiz sizler mücrimlersiniz."**

Ayette, onların dünyadaki hâllerini hatırlatmak vardır. Yani, dünyada kendilerine böyle denilmiştir. Bunlar, az bir meta'ı daimî nimetlere tercih etmekle nefislerine zulmetmiş kimselerdir.

47- وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ **"O gün yalanlayanların vay haline!"**

Azıcık bir zevklenme mukabilinde kendilerini daimi azaba maruz bıraktıkları için onlara yazıklar olsun!

48- وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لاَيَرْكَعُونَ **"Onlara: "Rükû edin" denildiği zaman etmezler."**

Onlara rükû emrinden murat,

-"Allaha itaat edin ve boyun eğin!"

-"Namaz kılın."

-"Namazda rükûya varın" manaları olabilir.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Hz. Peygamber Benî Sakîf kabilesine namazı emrettiğinde "Biz rükûya varmayız" demişlerdi, ayet bu münasebetle nazil oldu.

Denildi ki: Ayetin anlattığı hâl, kıyamet günü yaşanır. Müşrikler secdeye davet edildiklerinde secdeye varamazlar.

Ayet, emrin vücub ifade ettiğine delâlet eder. Ayrıca, kâfirlerin füruatla da mükellef olduklarına bir delildir.

49- وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ **"O gün yalanlayanların vay haline!"**

50- فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ **"Artık bundan** (Kur'an'dan) **sonra hangi söze inanacaklar?"**

Kur'an zâtında mu'cize olup, apaçık delillere ve güzel manalara müştemil iken ona inanmazlarsa, hangi söze iman edecekler?

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Mürselât sûresini okusa, onun müşriklerden olmadığı yazılır."

NEBE' SÛRESİ

Mekkî olup kırk bir ayettir.

394. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ **"Hangi şeyden birbirlerine soruyorlar?"**

"**Hangi şeyden birbirlerine soruyorlar?**" ifadesinde, sordukları şeyin büyüklüğünü nazara vermek vardır. Sanki büyüklüğünden dolayı cinsi gizli kalıp kendisinden sual edilmektedir.

Ayetteki zamir Mekke ehline bakar. Bunlar birbirlerine öldükten sonra dirilme meselesini soruyorlardı. Veya Hz. Peygambere ve mü'minlere alay yollu bu meseleyi soruyorlardı.

Bununla beraber ayetteki zamiri bütün insanlar hakkında genel bir şekilde değerlendirmek de mümkündür.

2- عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ **"O büyük haberden."**

3- الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ **"Ki onlar o konuda ihtilaf içindedirler."**

Bir kısmı kesin inkâr ederken, bir kısmı da şüpheyle bakıyor.

Veya bir kısmı ikrar ederken, bir kısmı da inkâr ediyor.

4- كَلَّا سَيَعْلَمُونَ **"Hayır! İlerde bilecekler."**

5- ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ **"Sonra, hayır! İlerde bilecekler."**

Ayette, inkâr yollu sormaktan sakındırma ve böyle yapanlara bir vaîd vardır.

Aynı ibarenin tekrarı, manayı te'kid içindir. İkincide "**sonra**" ifadesinin gelmesi, ikinci te'kidin daha şiddetli olduğunu hissettirmek içindir.

Denildi ki: Birinci "**Hayır, ilerde bilecekler**!" ifadesi ölüm anına, ikincisi ise kıyamete bakar.

Veya birincisi öldükten sonra dirilme zamanına, ikincisi ise yaptıklarına ceza verildiği zamana bakar.

6- أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا **"Biz yeryüzünü bir beşik yapmadık mı?"**

7- وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا **"Dağları da birer direk."**

Buradan itibaren gözleriyle gördükleri hayret verici ilâhî sanatlar naza-

ra verilmektedir. Bunlar Cenab-ı Hakkın kudretinin kemaline delâlet eder. Bunların anlatılması, bunlara bakıp da öldükten sonra dirilmenin doğruluğuna istidlalde bulunmaları içindir.[1]

8- وَخَلَقْنَاكُمْ اَزْوَاجًا **"Sizleri çift olarak yarattık."**

Sizi erkekli – dişili yarattık.

9- وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا **"Uykunuzu bir dinlenme yaptık."**

İnsan uykuda duyulardan ve hareketten kesilir, böylece dinlenmiş olur.

Uyku, ölümün küçük kardeşidir. Ayet bu yönüyle "uykunuzu bir çeşit ölüm kıldık" manasını da ifade eder.

10- وَجَعَلْنَا الَّيْلَ لِبَاسًا **"Geceyi bir örtü yaptık."**

Gece, karanlığı ile bir örtü gibi her şeyi örter.

11- وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا **"Gündüzü de bir geçim zamanı yaptık."**

Gündüzü bir maişet vakti kıldık. O vakitte maişetinizi temin için koşuşursunuz.

Ayet "gündüzü uykunuzdan dirildiğiniz bir vakit yaptık" manasını da ifade edebilir.

12- وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا **"Üzerinize sapasağlam yedi** (kat semayı) **bina ettik."**

Üzerinizde yedi kat semayı, zamanın geçmesiyle bir zarar görmez, kuvvetli, muhkem (sağlam) bir şekilde bina ettik.

13- وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا **"Işık saçan bir lamba astık."**

Işık saçan, parıldayan lambadan murat, güneştir.

14- وَاَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَآءً ثَجَّاجًا **"Yoğunlaşmış bulutlardan şarıl şarıl bir su indirdik."**

15- لِنُخْرِجَ بِهٖ حَبًّا وَنَبَاتًا **"Onunla taneler ve otlar çıkaralım diye."**

16- وَجَنّٰتٍ اَلْفَافًا **"Ve sarmaş dolaş bağlar, bahçeler..."**

---

[1] Yani, bunları yapan, elbette ölüleri de diriltmeye kâdirdir.

17- إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا **"Şüphesiz o fasıl günü, kararlaştırılmış bir vakittir."**

Fasıl günü, Allahın ilminde veya hükmünde vakti belli bir zaman dilimidir. Onun vakti geldiğinde dünya hayatı sona erer.

18- يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا **"O gün Sûr'a üflenir, bölük bölük gelirsiniz."**

O fasıl gününde sura üfürülür, sizler grup grup kabirlerden mahşer meydanına varırsınız. Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir:

"Ümmetimden on sınıf haşir meydanına getirilir. Bir kısmı maymun, bir kısmı domuz suretindedir. Bir kısmı tersyüz edilmiş, yüz üstü sürünmektedir. Bazısı kör, bazısı sağır ve dilsizdir. Bir kısmı ateşten sehpalarda asılmıştır. Bir kısmı leşten daha fena kokar. Bazısı katrandan vücutlarına yapışmış elbiseler giymiştir."

Hz. Peygamber ardından bunları sırasıyla şu kimselerle açıklar:

1-İftira edenler.

2-Rüşvet yiyenler.

3-Faiz yiyenler.

4-Hükümde zulmedenler.

5-Amellerini beğenenler.

6-Sözü başka ameli başka olan âlimler.

7-Komşularını rahatsız edenler.

8-İnsanları haksız yere jurnalleyenler.

9-Allahın hakkını engelleyip şehvetine uyanlar.

10-Kendini beğenmiş kibirli kimseler.

19- وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا **"Sema da açılmış, kapı kapı olmuştur."**

Sema yarılıp parça parça olur. Sanki her biri birer kapı gibi olur.[2]

20- وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا **"Dağlar yürütülmüş, serap olmuştur."**

---

[2] Ayet, şu anda muhkem olan semanın parça parça olacağını anlatır. Sağlam bir kaleye top gülleleri ve füzeler isabet ettiğinde kapı gibi gedikler açılması buna bir misal olabilir.

Dağlar havada toz kabarcıkları haline gelir, uçuşur. Biraz önce dağ görülürken, parçalanması ve tuz-buz olmasıyla âdeta bir serab halini alır.

21- إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا **"Şüphesiz cehennem, bir gözetleme yeridir."**

Cehennem bir gözetleme yeridir. Cehennem zebanileri, oraya gelecek kâfirleri gözlerler.

Veya cennette görevli melekler, cehennemin üzerinden geçen mü'minleri gözlerler, onları cehennemin alevlerinden korurlar.

Ayetteki "**mirsad**" ifadesi, "**gözetleme yeri**" manasına geldiği gibi "ciddi bir şekilde gözetleyen" anlamına da gelir. Bu durumda, cehennemin kâfirleri tam bir ciddiyetle gözetlemesini ifade eder, ta ki hiçbir kâfir kaçıp kurtulmasın, cezadan müstesna kalmasın.

22- لِلطَّاغِينَ مَآبًا **"Azgınlar için bir dönüş yeri olmuştur."**

23- لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا **"Orada devirler boyu kalacaklardır."**

Onlar orada ardı ardına devirler halinde kalırlar.

Ayette gün gelip onların cehennemden çıkacaklarına bir delil yoktur.

Ayetteki "**Ahkab**" ifadesi "hukub" kelimesinin çoğuludur. Bu kelime seksen sene veya yetmişbin sene gibi devirleri ifade eder. Bu manadan hareketle, kâfirlerin gün gelip cehennemden çıkacakları söylenemez. Çünkü bu devirler ardı ardına devam edebilir, bir dönem bittiğinde başka bir dönem onu takip eder. Başka ayetlerde kâfirlerin cehennemde daimî kalacakları nazara verildiğinden **"orada devirler boyu kalacaklar"** ifadesinin mefhum-u muhalifi olarak "devirler bittiğinde azap da bitecek" denilemez.

Öte yandan, **"Orada devirler boyu kalacaklar"** ifadesinden sonra gelen ayetler bununla bağlantılı olarak değerlendirilebilir. Bu durumda mana şöyle olur:

"Onlar orada kaynar su ve irin dışında bir şey tatmadan devirler boyu kalırlar. Ardından başka bir azap ile azaplandırılırlar."

24- لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا **"Orada ne bir serinlik tadacaklar, ne de içecek bir şey."**

Onların **orada bir serinlik tatmamasından murat**, onları ferahlandıracak, ateşin sıcaklığından nefes aldıracak bir rahatlığın olmayışıdır. Bu

cümleden olmak üzere "onlara orada bir uyku yok" manasına da dikkat çekilmiştir.

25- اِلاَّ حَمِيمًا وَغَسَّاقًا "Onlara ancak kaynar su ve irin var."

Ayetin bu kısmındaki irini ifade eden kelimeye "zemherir" manası da verilmiştir. Yani, "onlara bir serinlik olmayacak, dondurucu soğukla da cezalandırılacaklar."

26- جَزَاءً وِفَاقًا "Tam da yaptıklarına uygun."

Onlara verilen bu ceza, yaptıklarına uygun bir cezadır.

27- اِنَّهُمْ كَانُوا لاَيَرْجُونَ حِسَابًا "Çünkü onlar bir hesap ummuyorlardı."

Ayetin bu kısmı, bu cezanın onlara niçin uygun olduğunu beyan eder.

28- وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا كِذَّابًا "Ayetlerimizi de yalanladıkça yalanladılar."

Ayette, onların bu yalanlamalarında yalancı olduklarına bir delâlet vardır. Öte yandan, kâfirlerle mü'minler arasında birbirini yalancı görme durumu vardır. Kâfirler Müslümanlar nezdinde yalancıdırlar, Müslümanlar da onların nezdinde yalancı kabul edilirler.

Ayetin manası "onlar yalanladıkça yalanladılar, tekzibde çok aşırı gittiler" manasını da ifade edebilir.

29- وَكُلَّ شَىْءٍ اَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا "Biz her şeyi bir kitapta tek tek kaydettik."

Biz her şeyi levh-i mahfuzda, kiramen kâtibin meleklerinin sayfalarında tek tek yazdık.

30- فَذُوقُوا "Öyleyse tadın azabı!"

فَلَنْ نَزِيدَكُمْ اِلاَّ عَذَابًا "Artık sizin ancak azabınızı artıracağız."

"Öyleyse hesap gününü inkârınız ve ilâhî ayetleri yalanlamanız sebebiyle tadın bakalım azabı."

Daha önce onlardan gıyabî olarak söz edilirken burada doğrudan kendilerine hitap yoluyla seslenilmesi, cezanın daha da etkili olmasını anlatır.

Hadiste şöyle bildirilir: "Bu ayet, Kur'anda cehennem ehli hakkındaki en şiddetli ayettir."

31- اِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا "Şüphesiz takva sahipleri için bir kurtuluş var."

32- حَدَآئِقَ وَاَعْنَابًا **"Bahçeler, üzüm bağları."**

Ayetin bu kısmı, önceki ayette nazara verilen kurtuluşu beyan eder.

33- وَكَوَاعِبَ اَتْرَابًا **"Kocalarıyla tam uyumlu harika eşler."**

34- وَكَاْسًا دِهَاقًا **"Ve dopdolu kadehler var."**

35- لاَيَسْمَعُونَ فِيهَالَغْوًا وَلاَ كِذَّابًا **"Orada ne boş bir söz işitirler, ne de bir yalan."**

Orada kimse kimseye yalan söylemez.

36- جَزَآءً مِنْ رَبِّكَ **"Bu, Rabbinden bir mükâfattır."**

Bu, Rabbinin vaadi gereği bir mükâfattır.

عَطَآءً حِسَابًا **"Yeter mi yeter."**

Ve bu mükâfat, Rabbinden bir lütuftur. Çünkü O'na vacip bir şey yoktur.

Ve özel bir lütuf olarak verilen bu mükâfat, yeter mi yeter.

Bu ifade, "bu mükâfat, onların amellerine göredir" manasına da işaret eder.

37- رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ **"O, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir, Rahmân'dır."**

Ayet, daha önce geçen "Rabbinden" ifadesinden bedeldir. Yani, böyle bir mükâfat, göklerin, yerin ve bu ikisi arasında olanların Rabbi olan, Rahmân olan Senin Rabbindendir.

لاَيَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا **"Ona bir hitaba mâlik olamazlar."**

Ayette anlatılanlar, göklerin ve yerin ahalisidir. Yani, gök ve yer ehli Allaha hitap etmeye, sevap ve cezada itiraza yeltenemezler. Çünkü her biri mâlik değil memlüktür, dolayısıyla herhangi bir itiraz hakkına sahip değillerdir.

Ancak bu, Allahın izniyle şefaatın olmasına aykırı değildir.

38- يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلٰٓئِكَةُ صَفًّا **"O gün Ruh ve melekler sıra sıra dururlar."**

لَا يَتَكَلَّمُونَ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا **"Rahmân'ın izin verdikleri dışında hiç kimse konuşamaz, o da doğruyu söyler."**

Ayetin bu kısmı, biraz önce nazara verilen **"Ona bir hitaba mâlik olamazlar"** ifadesini açıklar ve te'kid eder. Çünkü melekler ve ruh, Allahın en efdal ve O'na en yakın mahlûkları iken O'nun izni olmadan şefaat edemez ve doğru olandan başkasını söyleyemezse, diğerleri nasıl hitaba muktedir olabilsin?

Ayette geçen **"ruh"**,

-Ruhlara veya ruhanilere görevli melek,

-Cebrail,

-Veya meleklerden daha üst mertebe bir varlık olabilir.

39- ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ **"İşte bu, hak gündür."**

Böyle bir gün, hiç şüphesiz gelecek, bunlar tahakkuk edecektir.

فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ مَاٰبًا **"Artık dileyen Rabbine bir yol tutar."**

40- اِنَّا اَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيْبًا **"Biz sizi yakın bir azap ile uyardık."**

"Biz sizi yakın bir azap olan ahiret azabıyla uyardık."

Ahiret azabının yakın bir azap olması, tahakkuku noktasındandır. Çünkü "**her gelecek yakındır**."

Öte yandan, bu azabın başlangıcı ölümledir. Ölüm de herkese yakındır.

يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ **"O gün kişi ellerinin ne takdim ettiğine bakar."**

O gün kişi önden gönderdiği hayır veya şerre bakar.

Ayetteki ifadede geçen "**kişi**" geneldir, bütün insanları içine alır.

Ancak biraz önce denilen "biz sizi yakın bir azapla uyardık" ifadesinden hareketle, bundan muradın kâfir kimse olduğunu söyleyenler de olmuştur.

وَيَقُولُ الْكَافِرُ يٰلَيْتَنِى كُنْتُ تُرَابًا **"Ve kâfir şöyle der: Keşke ben bir toprak olsaydım."**

Ve kâfir "keşke dünyada bir toprak olsaydım da insan olarak yaratılmasam, mükellef kılınmasaydım" der.

Veya "keşke bu gün bir toprak olsaydım da diriltilmeseydim" der.

Denildi ki: Diğer canlılar, aralarında kısas için diriltilirler, sonra da toprak haline getirilirler. Kâfir de onlar gibi olmayı ister.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Amme sûresini kim okusa, Allah kıyamet günü ona serinletici cennet içeceği sunar."

NAZİAT SÛRESİ

Naziat sûresi Mekkî'dir.
Kırk altı ayettir.

395. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- وَالنّٰزِعَاتِ غَرْقًا **"Andolsun şiddetle çekip çıkaranlara."**

2- وَالنّٰشِطَاتِ نَشْطًا **"Andolsun kolaylıkla alanlara."**

3- وَالسّٰبِحَاتِ سَبْحًا **"Andolsun yüzüp yüzüp gidenlere."**

4- فَالسّٰبِقَاتِ سَبْقًا **"Derken yarışıp geçenlere."**

5- فَالْمُدَبِّرَاتِ اَمْرًا **"Böylece işi çekip çevirenlere kasem olsun** (ki kıyamet var)**."**

Ayette kendilerine yemin edilenler, şöyle açıklanabilir:

-Bunlar, ölüm meleklerinin sıfatlarıdır.

Çünkü onlar kâfirlerin ruhlarını bedenlerinden çekip çıkarırlar, bedenlerin her tarafından sökerek alırlar. Mü'minlerin ruhlarını ise nazik bir şekilde çıkarırlar.

Melekler ruhu bedenden alırken, denizin derinliklerinden bir şey çıkaran dalgıçlar gibi yaparlar. Ardından kâfirlerin ruhlarını ateşe, mü'minlerin ruhlarını da cennete yarışırcasına ulaştırırlar. O ruhların ceza ve sevap işlerinin tedbirini görürler. Onları, kendileri için hazırlanan elemleri ve lezzetleri idrak etmeye hazır hâle getirirler.

Veya ilk ikisi ölüm melekleri ile ilgili, diğerleri ise farklı melek taifeleri içindir. Bunlar yüzer gibi süratle görev yerlerine ulaşırlar, kendilerine emredilenleri yarışırcasına yerine getirirler.

-Veya bunlar yıldızların sıfatlarıdır.

Çünkü yıldızlar doğudan batıya doğru belli bir yörüngede hareket ederler, batının en ileri noktasında gözden kaybolurlar. Bir burçtan öbürüne giderler, semada yüzer gibi yol alırlar, bazısı daha süratli olduğundan diğerlerinin önüne geçer, her biri kendine tevdi edilen emri ifa eder. Böylece mevsimlerin farklılığı, zamanların takdir edilmesi, ibadet vakitlerinin ortaya çıkması gibi durumlar meydana gelir. Bu yıldızların doğudan batıya olan hareketleri kasri, bir burçtan diğerine olan hareketleri ise kolay olduğundan birincisine "**nez**'" ikincisine "**neşt**" denilmiştir.

-Veya bu sıfatlar, bedenlerinden ayrılan üstün nefislerin (ruhların) **sıfatlarıdır.**

Bu üstün ruhlar, bedenden zor bir şekilde ayrılırlar, melekût âlemine coşkun bir şekilde geçerler, orada âdeta yüzerler. İnd-i ilâhîde (mukaddes mekânda) yer alabilmek için âdeta yarışırlar. Şeref ve kuvvetlerinden dolayı kendilerine tasarruf izni verilir, "müdebbirat"tan olurlar.

-Veya bunlar, nefislerin manevi seyr-ü sülûkunu anlatır.

Çünkü nefisler şehvetlerden ayrı kılınır, mukaddes âleme şevkle yönlendirilir. Yükselme mertebelerinde akıp giderler, kemâlâta ulaşmak için yarışırlar ve sonunda başkalarını da kemâle erdiren bir duruma gelirler.

-Veya bunlar Allah yolunda cihad edenlerin sıfatlarıdır.

Bunlar oku şiddetle gererler, şevkle bırakırlar. Karada ve denizde yol alırlar, düşmanla harbe koşarlar, harbin gereğini yaparlar.

-Veya bu sıfatlar, mücahitlerin atlarının özellikleridir.

Atlar önce dizginlenir, ardından coşku ile İslâm diyarından küfür diyarına çıkarlar, harp sahasına süzülürler, düşmana varmak için yarışırlar, zafer işinde görevlerini yaparlar.

Allah bunlarla kıyametin gelmesine yemin etti. Bunun açıktan söylenmemesi, bundan sonraki kısmın delâlet etmesinden dolayıdır.

6- يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ **"O gün büyük bir sarsıntı kopar."**

Ayette "**racife**"den murat, **"O gün yer ve dağlar sarsılacak."** (Müzzemmil, 14) ayetinden de anlaşılacağı üzere dünya ve dağlar gibi sakin cirimlerdir. Kıyamet koptuğunda bunlar şiddetle sarsılacak, harekete geçecektir.

Veya "racife"den murat, kendisinde ecramın sarsılacağı olaydır, yani sura ilk üfürülüşle kıyametin kopmasıdır.

7- تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ **"Onu râdife izler."**

"Râdife"den murat sema ve yıldızlardır. Sema yarılır ve yıldızlar ipi kopmuş tesbih taneleri gibi dağılır.

Veya bundan murat, sura ikinci üfürülüştür.

8- قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ **"O gün bir kısım kalpler kaygıdan hoplar."**

9- أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ **"Onların gözleri** (korku ile) **aşağı iner."**

Kalbi şiddetle muzdarip olan bu kimselerin gözleri, o gün korkudan zelîl bir hâldedir.

10- يَقُولُونَ ءَاِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِى الْحَافِرَةِ **"Diyorlar ki: Biz tekrar eski halimize mi döndürüleceğiz?"**

"Ölümden sonra tekrar mı diriltileceğiz?" diyorlar.

11- ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا نَخِرَةً **"Biz, çürümüş kemikler olduktan sonra mı?"**

12- قَالُوا تِلْكَ اِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ **"Öyleyse bu, çok zararlı bir dönüştür" dediler."**

"Şayet bu doğruysa, bunu yalanladığımız için biz yandık demektir."

Bu ifade, onlardan bir istihzadır.

13- فَاِنَّمَا هِىَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ **"Hâlbuki o, ancak bir na'radan ibarettir."**

Bundan murat, sura ikinci üfürülüştür.

14- فَاِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ **"Bir de bakarlar, hepsi meydandadır."**

Bir de bakarlar ki, yerin altında ölüler iken, yerin üstünde hayat sahibi kimseler olmuşlardır.

Ayette geçen "sâhira" kelimesi; düz, parlak arazi anlamına da gelir. Böyle isimlendirilmesi, kendisinde serap meydana gelmesindendir.

"Sahira" kelimesi aynı zamanda uykusuzluğu da ifade eder.[1]

"Sahira" kelimesi hakkında "cehennemin isimlerinden biri" olduğu da söylenmiştir.

15- هَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ مُوسٰى **"Musa'nın haberi sana geldi mi?"**

Sana Musa'nın haberi gelmedi mi ki, kavminin yalanlamasına karşılık sana teselli versin, onlardan daha büyük olanlara isabet eden musibetin bir benzerinin onlara da isabet edeceği hususunda kendilerini tehdid etsin.

16- اِذْ نَادٰيهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى **"Hani Rabbi Ona mukaddes vadi Tuva'da şöyle seslenmişti:"**

Bunun açıklaması Taha sûresinde geçti.[2]

17- اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰى **"Firavun'a git, çünkü o çok azdı."**

---

1 Yani, kıyamet koptuğunda, daha önce gaflet uykusunda olanlar uyanacak, gerçekleri göreceklerdir. Ama iş işten geçmiştir.

2 Bkz. Taha, 11-36

18- فَقُلْ هَلْ لَكَ اِلٰٓى اَنْ تَزَكّٰى **"Ona de ki: İster misin temizlenesin?"**

Küfür ve tuğyandan temizlenmen için bir meylin var mı?

19- وَاَهْدِيَكَ اِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰى **"Seni Rabbine ileteyim de ondan korkasın."**

Rabbinin marifetine karşı seni irşat edeyim, yapılması gerekenleri eda ederek ve haram kılınanları da terkederek O'ndan korkasın.

Çünkü haşyet, ancak marifetten sonra olur. Bu ayet, **"Varın da ona kavl-i leyyinle söyleyin."** (Taha, 44) ayetinin tafsili gibidir.

20- فَاَرٰيهُ الْاٰيَةَ الْكُبْرٰى **"Derken ona ayetü'l-kübrayı** (o büyük mu'cizeyi) **gösterdi."**

Bu, asayı bir yılana çevirme mu'cizesidir. Çünkü bu mu'cize hem diğerlerinden öncedir, hem de asıldır.

Bununla beraber "**ayetü'l-kübra**"dan murat, bütün mu'cizeleri de olabilir. Çünkü bu mu'cizeler, delâlet itibarıyla tek bir mu'cize gibidir.

21- فَكَذَّبَ وَعَصٰى **"O ise, yalanladı, isyan etti."**

Firavun ise Hz. Musayı yalanladı, mu'cize geldikten, iş tahakkuk ettikten sonra Allaha karşı geldi.

22- ثُمَّ اَدْبَرَ يَسْعٰى **"Sonra dönüp mücadeleye başladı."**

Sonra taatten yüz çevirdi. Hz. Musanın davasını ibtale çalıştı.

23- فَحَشَرَ فَنَادٰى **"Derken** (adamlarını) **toplayıp nida etti."**

Sihirbazları veya askerlerini topladı. Doğrudan veya bir münadi aracılığıyla onlara seslendi:

24- فَقَالَ اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى **"Ben sizin en yüce Rabbinizim" dedi."**

25- فَاَخَذَهُ اللّٰهُ نَكَالَ الْاٰخِرَةِ وَالْاُوْلٰى **"Allah da onu tuttu, ahiret ve dünya azabıyla yakaladı."**

Allah da onu gören veya duyan herkese ibret olacak bir şekilde ahirette ateşe atarak, dünyada ise suda boğarak cezalandırdı.

Veya mana şöyle olabilir:

Allah da onu hem bu son nakledilen "**ben sizin en yüce Rabbinizim**"

sözünden, hem de daha önce **"Ey ileri gelenler! Sizin için benden başka bir ilâh bilmedim."** (Kasas, 38) demesinden dolayı şiddetle cezalandırdı.

26- اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِمَنْ يَخْشٰى **"Şüphesiz bunda, haşyet duyacaklar için bir ibret vardır."**

27- ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمَآءُ **"Sizi yaratmak mı daha çetin, yoksa semayı yaratmak mı?"**[3]

بَنٰيهَا **"(Allah) onu bina etti."**

Sonra, Allahu Teâlâ nasıl bina ettiğini açıkladı.

28- رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوّٰيهَا **"Tavanını yükseltti, onu tesviye etti."**

Semanın tesviyesi,

-Herşeyinin itidalli olması

-Düzgün yapılması,

-Mükemmel kılınması manalarını ifade edebilir.

29- وَاَغْطَشَ لَيْلَهَا **"Onun gecesini karanlık yaptı."**

Gecenin semaya nisbet edilmesi, semanın hareketiyle meydana gelmesindendir.

وَاَخْرَجَ ضُحٰيهَا **"Işığını da çıkardı."**

Güneşin ziyasını gözler önüne serdi. Ayetteki ifade **"Andolsun güneş'e ve onun aydınlığına."** (Şems, 1) ayeti gibidir. Bundan murat, gündüzdür.

30- وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰيهَا **"Arzı da bundan sonra düzenleyip döşedi."**

Bundan sonra ise arzı yaydı, onu mesken olmaya uygun hâle getirdi.

31- اَخْرَجَ مِنْهَا مَآءَهَا وَمَرْعٰيهَا **"Ondan suyunu ve mer'asını çıkardı."**

Bu ayette atıf olmaması, cümle olarak hâl cümlesi veya arzın mesken olmaya uygun hâle gelmesini beyan olmasındandır.

---

[3] Allaha nisbetle bunları yaratmak arasında aslında fark yoktur. Ama insanların anlayışları açısından mesele bu şekilde nazara verilmiştir. Benzeri bir ayet için bakınız Rum, 27.

32- وَالْجِبَالَ اَرْسٰىهَا **"Ve dağları sağlam bir şekilde yerleştirdi."**

33- مَتَاعًا لَكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ **"(Bütün bunları) sizin ve hayvanlarınızın faydalanması için yaptı."**

34- فَاِذَا جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى **"Fakat tâmmetü'l-kübra geldiği vakit."**

"Tâmmetü'l-kübra"dan murat, kıyamettir. Diğer dehşet verici hâllerden daha şiddetli olduğundan böyle denilmiştir.

Veya bundan murat, sura ikinci üfürülüştür. Artık bununla cennet ehli cennete, cehennem ehli de cehenneme sevk edilir.

35- يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ مَاسَعٰى **"O gün insan neyin peşinde koştuğunu anlar."**

O gün insan ya gafletten veya aradan uzun müddet geçtiğinden unuttuğu şeyleri, amel defterinde toplanmış olarak görür, bunları tek tek hatırlar.

36- وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَنْ يَرٰى **"Cehennem, gören herkes için apaçık bir şekilde ortaya çıkarılır."**

37- فَاَمَّا مَنْ طَغٰى **"Artık her kim azgınlık etmiş"**

38- وَاٰثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا **"Ve dünya hayatını tercih etmişse"**

39- فَاِنَّ الْجَحِيمَ هِىَ الْمَاْوٰى **"Şüphesiz cehennem, onun varacağı yerdir."**

Yani, haddi aşıp küfre kadar giden, dünyaya dalıp da ibadetle, ahlâk güzelliği ile ahirete bir hazırlık yapmayan kimsenin varacağı yer cehennemdir.

40- وَاَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰى **"Kim de Rabbinin makamından** (divanında hesap vermekten) **korkmuş, nefsi hevâdan menetmiş ise."**

41- فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِىَ الْمَاْوٰى **"Şüphesiz onun varacağı yer cennettir."**

Mebde ve maad (Allahın yaratıcılığını ve ahreti getireceğini) bildiği için Rabbinin huzurunda hesap vereceğinden korkan kimseye gelince, böyle biri için cennetten başka varacak yer yoktur.

42- يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰىهَا **"Sana kıyameti soruyorlar, ne zaman kopacak diye."**

Ayet metnindeki "**mürsa**" kelimesi "geminin varacağı ve demir atacağı liman" anlamına gelir.

43- فِيمَ اَنْتَ مِنْ ذِكْرٰيهَا "Sen onu nereden bileceksin ki?"

Sen onun ne zaman gelip çatacağını bilemezsin. Onun vakti, Allahın kendi ilminde sakladığı gaybî haberlerdendir.

Şöyle de mana verilmiştir: "Niye soruyorlar? Sen o kıyametin alâmetlerinden birisin." Çünkü Hz. Peygamberin son peygamber olarak gönderilmesi, kıyametin emarelerinden bir emaredir.

Denildi ki: Ayetin bu kısmı da onların suallerine dâhildir.[4] Cevap ise, devamındaki şu ayettedir:

44- اِلٰى رَبِّكَ مُنْتَهٰيهَا "Onun nihaî bilgisi Rabbine dayanır."

Yani, onun ilmi Rabbine aittir.

45- اِنَّمَا اَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَخْشٰيهَا "Sen ancak ondan korkanı uyarıcısın."

Sen ancak onun dehşetinden korkan kimseyi uyarmak için gönderildin. "**Sen ancak ondan korkanı**" şeklindeki tahsis, Hz. Peygamberin uyarmasından sadece böyle olanların istifade etmelerindendir.

46- كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓا اِلَّا عَشِيَّةً اَوْ ضُحٰيهَا "Onlar o kıyameti görecekleri gün sanki dünyada bir akşam veya kuşluğundan başka durmamışa dönecekler."

Sanki onlar kıyameti gördüklerinde, dünyada veya kabirlerde ancak bir akşam vakti veya kuşluk zamanı kadar kalmış olacaklar. Bir başka ayette **"Onlar için acele etme. Onlar kendilerine vaat edilen azabı gördükleri gün, sanki dünyada gündüzün bir anından başka kalmadıklarını sanırlar."** (Ahkaf, 35) denilmiştir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Naziat sûresini okuyan kimse, Allahın kıyamette sanki bir namaz miktarı kadar bekletip sonra cennete aldıklarından olur."

---

4 O zaman mana şöyle olur: "Sana kıyameti soruyorlar: O ne zaman kopacak? Sen onun neresindesin?"

ABESE SÛRESİ

Abese Sûresi Mekkî'dir.
Kırk iki ayettir.

396. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- عَبَسَ وَتَوَلّٰى **"Yüzünü ekşitti ve döndü."**

2- اَنْ جَآءَهُ الْاَعْمٰى **"Kendisine âmâ geldi, diye."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayet edilir ki, (âmâ bir zat olan) İbnu Ümmi Mektum Hz. Peygamberin yanına gelir. Hz. Peygamberin yanında Kureyşin önde gelenleri vardı ve onları İslâma davet etmekteydi. İbnu Ümmi Mektum, "Ya Rasûlallah, Allahın sana öğrettiklerinden bana öğret" dedi. O'nun kavmiyle meşguliyetini bilmediğinden bu talebini ardı ardına tekrarladı. Hz. Peygamber, O'nun sözünü kesmesinden hoşlanmadı, yüzünü ekşitti, yüz çevirdi. Bu münasebetle bu ayetler indi.

Hz. Peygamber İbnu Ümmi Mektumu gördüğünde kendisine ikram eder ve şöyle derdi: "Merhaba ey kendisinden dolayı Rabbimin beni itap ettiği kişi!"

Hz. Peygamber iki defa bu zâtı Medineye kendi yerine vekil olarak bırakmıştır.

Ayette "âmâ" şeklinde İbnu Ümmi Mektumun nazara verilmesi, Hz. Peygamberin kavmine konuşurken sözünü kesmesinde özrünü hissettirmek ve şefkat ve merhamet gösterilmeye ehil olduğuna delâlet etmek içindir.

Veya "âmâ" olduğunun nazara verilmesi böyle bir yüz ekşitmenin uygun olmadığını daha kuvvetli bir şekilde anlatmak içindir. Nitekim devamında doğrudan hitap ile seslenilmesinde de böyle bir incelik vardır:

3- وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكّٰى **"Nerden biliyorsun belki o temizlenecek?"**

Onun halini nereden biliyorsun? Belki de Senden öğrendikleriyle günahlardan temizlenecektir.

Ayetin ifadesinde, Hz. Peygamberin O'ndan yüz çevirmesinin, başkasını günahlardan temiz kılmak için olduğuna bir ima vardır.

4- اَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰى "Veya öğüt alacak da öğüt ona fayda verecek."

Denildi ki: **"Nerden biliyorsun belki o temizlenecek?..."** ayetinde zamir kâfire râcidir. Yani, "Ey Peygamber! Sen İslâma girerek onun temizlenmesini ve verilen öğütten faydalanmasını umdun. Bundan dolayı diğerinden yüz çevirdin. Ama umduğun şeyin gerçekleşeceğini nereden biliyorsun?"

5- اَمَّا مَنِ اسْتَغْنٰى "Ama bundan istiğna gösterene gelince."

6- فَاَنْتَ لَهُ تَصَدّٰى "Sen ona yöneliyorsun."

7- وَمَا عَلَيْكَ اَلاَّ يَزَّكّٰى "(İstemiyorsa) onun arınmamasından sana ne!"

Onun İslam ile tertemiz hâle gelmemesinde Sana bir beis yoktur ki onun Müslüman olmasına karşı gösterdiğin hırs, Müslüman olan birinden yüz çevirmene neden olsun! **"Eğer yüz çevirirlerse** (bilesin ki)**, biz seni onlara bir muhafız olarak göndermedik. Sana düşen, sadece tebliğdir."** (Şûra, 48)

8- وَاَمَّا مَنْ جَآءَكَ يَسْعٰى "Ama sana koşarak gelen"

9- وَهُوَ يَخْشٰى "Korkarak gelmişken"

Korkarak gelmesi,

-Allahtan,

-Peygambere gelmesinden dolayı kâfirlerin eziyetinden,

-Veya âmâ olup kendisinin o anda elinden tutan biri de olmadığı için yolda düşmekten olabilir.

10- فَاَنْتَ عَنْهُ تَلَهّٰى "Sen onunla ilgilenmiyorsun."

11- كَلاَّ "Hayır!"

Hayır, bir daha böyle yapma!

اِنَّهَا تَذْكِرَةٌ "Çünkü o bir öğüttür."

12- فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهُ "Artık dileyen onu tezekkür eder."

Ayetteki iki zamir Kur'ana racidir.

Veya bahsi geçen uyarıyla alâkalıdır.

13- فِى صُحُفٍ مُكَرَّمَةٍ "O, değerli sahifelerdedir."

Kur'an, Allah nezdinde mükerrem, kıymetli sahifelerdedir.

14- مَرْفُوعَةٍ مُطَهَّرَةٍ "Yüksektir, tertemizdir."

Bunların kadri yüksektir, şeytanların elleri bunlara uzanamaz.

15- بِأَيْدِى سَفَرَةٍ "Elçilerin elleriyle gelmiştir."

Bu Kur'an, vahiy yoluyla gelmiştir. Vahiyde ise Allah ile rasûlleri arasında elçilik yapan melekler vardır.

Gelen vahiy, Hz. Peygamber tarafından vahiy katiplerine yazdırılmıştır.

16- كِرَامٍ بَرَرَةٍ "Değerli, iyi yazıcıların."

Bunlar, Allah nezdinde itibarlı, takva sahibidirler.

Şayet meleklerin özelliği olarak düşünülürse şunu bildirir: "Bunlar mü'minlere karşı çok şefkatlidirler, onlarla konuşurlar, onlar için mağfiret talebinde bulunurlar, müttakidirler."

17- قُتِلَ ٱلْاِنْسَانُ مَا اَكْفَرَهُ "O kahrolası insan, ne kadar da nankör!"

Ayette, nankörlük yapan kimselere en çirkin bir beddua ve küfründe bu derece aşırı olmasına bir hayret bildirme vardır. İbare gayet kısa olmakla beraber, büyük bir gadaba ve etkili bir kınamaya delâlet eder.

18- مِنْ اَىِّ شَىْءٍ خَلَقَهُ "(Allah) onu hangi şeyden yarattı?"

Allahın insana olan nimetini ve özellikle de yaratılışının başlangıcını beyan eder. Ayetteki soru, tahkîr içindir. Bundan dolayı ayetin devamı, sorunun cevabını da vererek şöyle der:

19- مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ "Nutfeden, onu yarattı da biçime koydu."

Allah onu bir nutfeden yarattı, tam bir insan haline gelinceye kadar onu tavırdan tavra intikal ettirdi, hikmetli azalar, şekiller verdi.

20- ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ "Sonra yolu ona kolaylaştırdı."

Sonra rahmi genişleterek ve rahimdeki bebeğe başını aşağıya çevirmesini ilham ederek ana rahminden çıkışını kolaylaştırdı.

Veya "ona hayır ve şer yolunu kolaylaştırdı."

Yol anlamındaki "**sebîl**" kelimesinin elif-lâmlı gelmesi, bunun umumî bir yol olduğunu hissettirmek içindir.

Bu son manaya göre, dünyanın bir yol olduğuna, asıl menzilin bundan başka olduğuna bir ima vardır. Bundan dolayı devamında şöyle denilmiştir:

21- ثُمَّ اَمَاتَهُ فَاَقْبَرَهُ **"Sonra onu öldürdü de kabre koydurdu."**

Ayet, öldürmeyi ve kabre bırakılmayı da birer nimet olarak saydı. Çünkü ölüm, ebedi hayata ve halis lezzetlere kavuşmaya bir vesiledir.

Kabre bırakılması ise, insana hem bir itibardır, hem de cesedini vahşi-yırtıcı hayvanlardan korumaktır.

22- ثُمَّ اِذَا شَآءَ اَنْشَرَهُ **"Sonra dilediği zaman onu** (tekrar) **diriltir."**

Ayette **"dilediği zaman** (tekrar) **diriltir"** denilmesinde, diriltme vaktinin hadd-i zâtında muayyen olmayıp Allahın meşietine bağlı olduğunu hissettirmek vardır.

23- كَلَّا **"Hayır!"**

Bu ifadede, insanı böyle bir nankörlükten sakındırma vardır.

لَمَّا يَقْضِ مَآ اَمَرَهُ **"Doğrusu o, O'nun emrini tam olarak yerine getirmedi."**

Âdem zamanından şimdiye kadar, Allahın emrettiği gayeyi insan henüz yerine getiremedi. Çünkü herkesin mutlaka bir kusuru vardır.

24- فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ اِلٰى طَعَامِهٖٓ **"İnsan, yiyeceğine bir baksın!"**

Önceki ayetlerde insanın zâtı ile ilgili nimetler anlatılmıştı. Burada da haricî nimetler nazara verildi.

Bu kısım, insanın yediği şeylerin nasıl meydana geldiğini açıklamaktadır.

25- اَنَّا صَبَبْنَا الْمَآءَ صَبًّا **"Biz yağmuru yağdırdıkça yağdırdık."**

26- ثُمَّ شَقَقْنَا الْاَرْضَ شَقًّا **"Sonra toprağı yardık da yardık."**

Sonra toprağı bitkilerle yardık.

27- فَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا حَبًّا **"Derken orada hububat bitirdik."**

Orada buğday, arpa gibi hububat bitirdik.

28- وَعِنَبًا وَّقَضْبًا **"Üzümler ve yoncalar."**

29- وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا **"Zeytinlikler, hurmalıklar."**

30- وَحَدَائِقَ غُلْبًا **"İri ve sık ağaçlı bahçeler."**

31- وَفَاكِهَةً وَأَبًّا **"Meyveler ve çayırlar bitirdik."**

32- مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ **"Siz ve davarlarınız faydalansın diye."**

Çünkü, bahsi geçen türlerin bir kısmı yiyecektir, bir kısmı da yemdir.

33- فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاخَّةُ **"Kulakları sağır eden o gürültü geldiğinde."**

34- يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ **"O gün kişi kaçar, kardeşinden."**

35- وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ **"Anasından, babasından."**

36- وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ **"Eşinden ve evladından."**

Kişinin bu en yakınlarından kaçması, kendi derdiyle meşgul olmasından ve onların fayda veremeyeceklerini bildiğindendir.

Veya onların kendisi üzerinde hakkı olduğundan, bunu talep etmelerinden sakınmak içindir.

Ayette daha ziyade sevilenlerin derece derece geride zikredilmesi, o günün dehşetini daha etkin anlatmak içindir. Sanki şöyle denilmiştir: O gün kişi kardeşinden kaçar. Hatta anne-babasından da kaçar. Hatta hanımından ve çocuklarından da kaçar.

37- لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ **"Onlardan her biri için, o gün başından aşkın işi vardır."**

38- وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ **"O gün bazı yüzler parıl parıldır."**

39- ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ **"Güleçtir, sevinçlidir."**

Gördüğü nimetler karşısında güleç ve sevinçlidir.

40- وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ **"Bazı yüzler ise o gün toz toprak içindedir."**

41- تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ **"Bir karanlık onları bürür."**

O yüzleri bir siyahlık ve zulmet bürür.

42- أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ **"İşte bunlardır kefere-i fecere."**

İşte bunlar küfür ve fücuru cem eden kimselerdir. Bundan dolayı yüzlerinin siyahlığına toz ve is de ilâve edilmiştir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Abese sûresini okuyan kıyamet gününe yüzü güleç ve sevinçli gelir."

TEKVÎR SÛRESİ

Tekvîr Sûresi Mekkî'dir.
Yirmi dokuz ayettir.

397. DERS

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

1- إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ **"Güneş dürüldüğünde."**

Güneşin dürülmesinden murat, görevinin sona ermesiyle kaldırılmasıdır.

Veya ışığının kaldırılmasıdır. O zaman afakta yayılması biter ve eseri ortadan kalkar.

2- وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ **"Yıldızlar karartıldığında."**

3- وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ **"Dağlar yürütüldüğünde."**

Bundan murat, yeryüzünde veya havada yürütülmeleridir.

4- وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ **"Kıyılmaz** (kıymetli) **mallar bırakıldığında."**

Ayetten murat,

-"On aylık hamile deve mühmel bırakıldığında,

-Veya bulutlar yağmur vermekten kesildiğinde" manasıdır.[1]

5- وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ **"Vahşiler bir araya toplandığında."**

Ayetten murat, vahşi hayvanların her taraftan bir araya getirilmesi ve kısas için haşredilip sonra bedenlerinin toprak olması olabilir.

6- وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ **"Denizler ateşlendiğinde."**

Ayetten murat, denizlerin sımsıcak hâle gelmesi veya sularının fışkırıp her tarafı kuşatarak bir tek deniz haline gelmesi olabilir.

7- وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ **"Nefisler eşleştirildiğinde."**

Nefislerin eşleştirilmesi,

-Bedenlerle buluşturulması,

---

[1] Aslında bu ikisi, ayetin muhtemel manalarından sadece iki tanesidir. Mesela, bir deprem olduğunda herkes can telaşından en kıymetli mallarını bile gözü görmez olur. Kıyametin depremi ise, dünyadaki depremlere kıyas edilmeyecek kadar şiddetli ve çetindir. Bkz. Hacc, 1-2.

-Her nefsin kendine uygun olanla bir araya getirilmesi,

-Amel defterleriyle ve amelleriyle yüz yüze gelmeleri,

-Mü'minlerin nefislerinin hurilerle, kâfirlerin nefislerinin şeytanlarla eşleştirilmeleri olabilir.

8- وَإِذَا الْمَوْءُدَةُ سُئِلَتْ **"Mev'udeye sorulduğunda."**

9- بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ **"Hangi günahtan dolayı öldürüldü?" diye."**

Mev'ude, diri diri gömülen kız çocuğa denilir. Arabların bir kısmı geçim korkusuyla veya onlardan dolayı başlarına gelebilecek utandırıcı hallerden korkarak kızları bu şekilde diri diri gömerlerdi.

Ayette nazara verilen sual, öğrenmek için olmayıp, böyle yapan kimseleri susturucu bir sualdir. Cenab-ı Hakkın Hz. İsaya **"Hani Allah, şöyle dedi: Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, "Allah'ın dışında beni ve annemi iki ilâh edinin" dedin?"** (Maide, 116) demesinde de benzeri bir durum vardır. Oradaki sual, Hristiyanları susturmak içindir.

10- وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ **"Amel defterleri açıldığında."**

Çünkü amel defterleri ölüm ile dürülüp, hesap zamanı açılır.

11- وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ **"Gök sıyrılıp açıldığında."**

Boğazlanmış hayvanın derisinin çıkarılması gibi, sema ortadan kaldırıldığında.

12- وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ **"Cehennem kızıştırıldığında."**

13- وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ **"Ve cennet yaklaştırıldığında."**

Bundan murat, mü'minlere yaklaştırılmasıdır.

14- عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا أَحْضَرَتْ "(İşte o zaman), **her nefis ne getirmiş olduğunu anlar."**

Ayet, önceki on iki özelliğin cevabıdır. Bu özelliklerden altısı kıyamet kopmasının başlangıcında görülecek hâllerdir. Diğer altısı ise kıyamet koptuktan sonra görülecek hâllerdir.[2]

---

[2] Bunlardan kıyametin başlangıcında görülecek ilk altısı, "güneşin dürülmesi, yıldızlar karartılması, dağlar yürütülmesi, kıyılmaz malların bırakılması, vahşilerin bir araya toplanması ve denizlerin ateşlenmesidir." Kıyamet koptuktan sonra görülecek hâller ise, "Nefislerin eşleştirilmesi, diri diri toprağa gömülen kız çocuğu-

15- فَلَآ أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ۙ **"Şimdi yemin ederim o görülüp kaybolanlara."**

16- الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ۙ **"O, akıp akıp yuvasına dönenlere."**

Bundan murat gezegenlerdir, gece görülürler, güneşin ışığı altında ise gizlenirler.

17- وَالَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ۙ **"Yöneldiği an geceye."**

Ayette geçen "**as'ase**" kelimesi, zıt anlamlı kelimelerdendir. Gecenin karanlığının başlama zamanı veya bitme zamanını ifade eder.

18- وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ۙ **"Nefes aldığında o sabaha..."**

Hoş bir esintiyle beraber aydınlanan sabaha yemin ederim ki...

19- إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ۙ **"Şüphesiz o, değerli bir elçinin sözüdür."**

Şüphesiz o Kur'an, şerefli bir elçi olan Cebrailin sözüdür. O, Allahtan aldığını bildirmektedir.

20- ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ۙ **"O güçlüdür, Arş'ın sahibinin yanında çok itibarlıdır."**

Muazzam bir kuvvet sahibi olup, Arşın sahibi olan Allah nezdinde itibarlıdır.

21- مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ۚ **"Orada kendisine itaat edilir, tam bir emindir."**

Allahın melekleri içinde kendisine itaat edilir. Vahiy hususunda tam bir emindir.

22- وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ ۚ **"Arkadaşınız bir mecnun değildir."**

Sizin sahibiniz (arkadaşınız) olan peygamber, kâfirlerin iftira ettikleri gibi –haşa- bir mecnun değildir.

Ayette Hz. Cebrailin faziletleri tek tek sayılırken, Hz. Peygamberle alakalı sadece mecnun olmadığının nazara verilmesinden hareketle, Hz. Cebrailin Hz. Muhammedden daha üstün olduğuna delil getirenler oldu. Ama böyle bir istidlal zayıftır. Çünkü bu ayetlerden maksat **"Muhakkak biliyoruz ki onlar: "Ona bir insan öğretiyor" diyorlar."** (Nahl, 103) ve **"O,**

---

na "Hangi günahtan dolayı öldürüldü?" diye sorulması, amel defterlerinin açılması, göğün sıyrılıp açılması, cehennem kızıştırılması ve cennetin yaklaştırılmasıdır.

Allah'a karşı bir yalan mı uydurdu, yoksa kendisinde bir delilik mi var?" (Sebe, 8) ayetlerinde nazara verildiği üzere, müşriklerin iddialarını çürütmektir, yoksa Hz. Cebrail ve Hz. Peygamber arasında bir mukayese yapmak değildir.

23- وَلَقَدْ رَاٰهُ بِالْاُفُقِ الْمُبِيْنِ ۚ **"Andolsun O, Onu apaçık ufukta gördü."**

Hz. Peygamber O Cebraili güneşin doğduğu tarafta açık bir şekilde gördü.

24- وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِيْنٍ ۚ **"O, gayb hakkında cimri de değildir."**

Hz. Peygamber kendisine vahyedilenlerde ve haber verdiği gaybî durumlarda cimri değildir. Onları tebliğde ve talimde cimrilik yapmaz.

25- وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيْمٍ ۚ **"Ve o, kovulmuş bir şeytanın sözü değildir."**

Ayet, müşriklerin "Kur'an bir kehanettir ve sihirdir" iddialarını reddeder.

26- فَاَيْنَ تَذْهَبُوْنَ ۖ **"Öyleyse nereye gidiyorsunuz?"**

Onların Hz. Peygamber ve Kur'an hakkında gittikleri yolun yol olmadığını beyan eder. Yoldan çıkan birine "nereye gidiyorsun?" denildiğinde, "doğru yolda gitmiyorsun" manasına gelir.

27- اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ ۙ **"O ancak, âlemler için bir öğüttür."**

28- لِمَنْ شَآءَ مِنْكُمْ اَنْ يَّسْتَقِيْمَ **"İçinizden dosdoğru gitmek isteyenler için."**

Bu Kur'an, hakkı aramak ve doğruyu araştırmakla dosdoğru yolda gitmek isteyenler için bir öğüttür.

Önceki ayette Kur'anın âlemlere bir öğüt olduğu nazara verildi, burada ise doğru yolda gitmek isteyenlere bir öğüt olduğu anlatıldı. Çünkü öğütten faydalananlar onlardır.

29- وَمَا تَشَآءُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ **"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemeyince, siz dileyemezsiniz."**

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Tekvîr sûresini kim okusa, Allah onu amel defteri neşredildiğinde mahcup olmaktan korur."

İNFİTAR SÛRESİ

İnfitar Sûresi Mekkî'dir.
On dokuz ayettir.

398. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ **"Sema yarıldığında."**

2- وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ **"Yıldızlar saçıldığında."**

3- وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ **"Denizler kaynayıp fışkırtıldığında."**

Denizler birbirlerine kavuşup bir tek deniz halini aldığında.

4- وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ **"Kabirlerin içi dışına çıkarıldığında."**

Kabrin üzerindeki toprak kaldırılıp ölüleri çıkarıldığında.

5- عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ "(İşte o zaman), **her nefis neyi önden gönderip ve neyi geri bıraktığını bilir."**

O zaman kişi amel ve sadaka olarak önden ne gönderdiğini, kötülük ve mal olarak geride ne bıraktığını bilir.

"Neyi geri bıraktığını" ifadesiyle, insanın zâyi ettiği şeylerin murat edilmesi câizdir.

6- يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ **"Ey insan! Kerîm olan Rabb'ine karşı seni aldatan nedir?"**

Ey insan! Seni ihsanı bol olan Rabbine karşı aldatan ve isyana cür'et ettiren nedir?

Ayette Cenab-ı Hakkın **Kerîm** isminin nazara verilmesi, aldanmaktan sakındırmada mübalağa içindir. Çünkü, sadece kerem özelliği bile zâlimin ihmalini, dost ile düşmanın, itaat edenle isyan edenin bir olmasına izin vermez. Kerem sıfatına kahr ve intikam sıfatı da ilave edilirse durum nice olur?

Ayrıca, kerem sıfatının nazara verilmesi şeytanın bununla aldatmasını hissettirmek içindir. Çünkü şeytan şöyle der: "Dilediğini yap, Rabbin Kerîmdir. Kimseye azap etmez. Cezalandırmada acele etmez."

Bir de ayette Cenab-ı Hakkın Kerîm olmasının nazara verilmesi, O'nun kereminin çokluğunun O'na itaatte ciddiyeti gerektirdiğine, keremine güvenerek isyana dalmamak gerektiğine delâlet etmek içindir.

7- اَلَّذِى خَلَقَكَ فَسَوّٰيكَ فَعَدَلَكَ **"O ki seni yarattı, seni düzgün kıldı, sana mutedil bir biçim verdi."**

Ayette nazara verilen Allahın insanı düzgün, mu'tedil bir şekilde yaratması,

-Rububiyeti (ilâhî terbiyeyi) ortaya koyar.

-Cenab-ı Hakkın keremini beyan eder.

-Bunu başlangıçta böyle yapmaya kâdir olanın ikinci defa da yapmaya kâdir olduğuna uyarıda bulunur.

Ayette bildirilen **tesviye,** azaları ayıp ve kusurlardan selim, düzgün, menfaatli bir şekilde yapmaktır. **Ta'dil** ise, bünyeyi mutedil, azaları birbiriyle tenasüplü bir şekilde kılmaktır.

İnsanın âdil ölçülerle yapılması şu manayı da ifade eder: Allah seni senden başkasından farklı yarattı, seni onlardan ayıracak şeylerle ayrıcalıklı kıldı.

8- فِى اَىِّ صُورَةٍ مَاشَآءَ رَكَّبَكَ **"Dilediği bir surette seni terkip etti."**

Ayet, öncesine atfedilmedi. Çünkü, önceki ayette geçen insanın adalet üzere yaratılışını beyan etmektedir.

9- كَلَا **"Hayır, asla!"**

"Hayır, asla!" ifadesi Allahın keremine aldanmaktan sakındırır.

بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ **"Doğrusu siz dini yalanlıyorsunuz."**

Onların aldanmasında asıl sebebin ne olduğunu beyan eder.

Ayette geçen "din"den murat, amellerin karşılığının görülmesidir veya İslâm dinidir.

10- وَاِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ **"Oysa üzerinizde koruyucu melekler var."**

11- كِرَامًا كَاتِبِينَ **"Bunlar** (Kiramen Kâtibin'dir), **değerli yazıcılardır."**

12- يَعْلَمُونَ مَاتَفْعَلُونَ **"Siz her ne yaparsanız bilirler."**

Ayet, onların yalanladıkları şeyin gerçek olduğunu ortaya koyar ve kendilerine müsamaha gösterilmesi ve ceza görmemeleri beklentilerini reddeder.

İnsanın amellerini yazan meleklerin Allah nezdinde itibarlı olduklarını bildirmek, cezanın büyüklüğünü göstermek içindir.

13- إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ **"Şüphesiz iyiler naim** (cennetin)**dedirler."**

14- وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ **"Ve facirler ise cehennemdedirler."**

İyilerin cennette, kötülerin cehennemde olduklarını anlatmak, kiramen kâtibin meleklerinin insanın amellerini niçin yazdıklarını açıklamaktır.

15- يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ **"Din günü** (hesap günü) **ona girecekler."**

16- وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ **"Onlar oradan kaybolup kurtulacak da değiller."**

Orada ebedi olduklarından, kaçıp kurtulamayacaklardır.

Denildi ki: Bunun manası, cehennemden önce de benzeri bir azaptan paylarını aldıklarını bildirmektir. Çünkü onlar cehennemin zehirini kabirlerde buluyorlardı.

17- وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ **" Din gününün ne olduğunu bilir misin?"**

18- ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ **"Evet, bilir misin nedir o din günü?"**

Ayetin üslûbu, o günün hâline hem hayret ettirmekte, hem de işin büyüklüğünü göstermektedir. Yani, o gün öyle bir gündür ki, kimse mahiyetini tam bilemez.

19- يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا **"O gün, kimse kimseye fayda veremez."**

وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ **"O gün emir yalnız Allah'ındır."**

Ayetin bu kısmı, o günün dehşetinin büyüklüğünü ve işin zorluğunu mücmel bir şekilde ortaya koyar.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Kim İnfitar sûresini okusa, Allah ona semadaki damlalar sayısınca hasene yazar..."

Allahu A'lem (Doğrusunu en iyi Allah bilir.)

MUTAFFİFÎN SÛRESİ

Mutaffifîn Sûresinin Mekkî veya Medenî olması ihtilaflıdır.
Otuz altı ayettir.

399. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ "Eksik ölçüp tartanların vay haline!"

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Medine halkı İslâm öncesi ölçü-tartıda en problemli kimselerdi. Bu ayetler indiğinde durumlarını düzelttiler. Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Beş şey beş şeyle beraberdir:

1-Bir kavim ahdi bozduğunda Allah onlara düşmanlarını musallat eder.

2-Allahın indirdiğiyle hükmetmediklerinde içlerinde fakirlik artar.

3-İçlerinde fuhşiyat arttığında buna bağlı ölümler de yaygınlaşır.

4-Ölçüde hile yaptıklarında mahsul azalır, kıtlıkla cezalandırılırlar.

5-Zekâtı vermediklerinde yağmurdan mahrum kalırlar.

2- اَلَّذِينَ اِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ "Onlar insanlardan bir şey aldıkları zaman eksiksiz isterler."

3- وَاِذَا كَالُوهُمْ اَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ "Kendileri başkalarına bir şey ölçtükleri veya tarttıkları zaman eksik ölçer ve tartarlar."

4- اَلاَ يَظُنُّ اُولٰٓئِكَ اَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ "Onlar diriltileceklerini zannetmiyorlar mı?"

Çünkü diriltileceklerini zannedenler böyle çirkin işlere cesaret edemezler. Böyle olunca, tereddütsüz iman edenler elbette ve elbette böyle çirkin şeyler yapmazlar.

Ayetin üslûbunda, onların hâlini inkâr etme ve durumlarına hayret ettirme vardır.

5- لِيَوْمٍ عَظِيمٍ "Büyük bir gün için."

6- يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ "O günde insanlar Rabblerinin huzurunda divan duracaklar."

Şu durumlar, ayetin anlatımını çok daha etkin kılmıştır:

-Onların hâlini inkâr ve durumlarına hayret ettirmek.

-Zannın zikredilmesi.

-Gelecek bir hesap gününden bahsederken o günün "**büyük**" olduğunu nazara vermek.

-İnsanların o günde Allahın huzurunda divan durmaları.

-Cenab-ı Haktan "**âlemlerin Rabbi**" olarak bahsedilmesi.

İşte bütün bu özellikler, eksik ölçüp tartmayı yasaklamada ve bunun günahının çok büyük olduğunu bildirmede birbirini teyid eden ifadelerdir.

7- كَلَّآ "Hayır, asla!"

"Hayır, asla" ifadesi eksik ölçüp tartmaktan, ahiret ve hesaptan gaflet etmekten şiddetle sakındırır.

اِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِى سِجِّينٍ "Facirlerin yazısı muhakkak Siccin'dedir."

Siccin, sonraki ayetin de dikkat çektiği üzere, ins ve cinnin facirlerinin amellerini cem eden bir kitaptır.

8- وَمَآ اَدْرٰيكَ مَاسِجِّينٌ "Bildin mi sen, Siccin nedir?"

9- كِتَابٌ مَرْقُومٌ "Yazılmış bir kitaptır o."

O, yazısı gayet net bir kitaptır.

Veya öyle bir alamettir ki, onu gören onların amellerinde bir hayır olmadığını hemen anlar.

Siccîn kelimesi "sicn" kelimesinden gelir. Bu kelime "hapis" anlamındadır. Onların amel defteri için "Siccin" kelimesi kullanılması, o yüzden cehennem hapsi yaşayacak olmalarındandır.

10- وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ "O gün yalanlayanların vay haline!"

O gün hakkı yalanlayanların veya bu ayette bildirileni yalanlayanların vay hâline!

11- اَلَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ "Onlar din gününü yalanlıyorlar."

Ayetin bu kısmı, önceki ayette nazara verilen "tekzip edenlerin" neyi yalanladıklarını tahsis eder, açıklık getirir.

12- وَمَا يُكَذِّبُ بِهٖٓ اِلاَّ كُلُّ مُعْتَدٍ اَثِيمٍ "Onu ancak haddi aşan ve günaha düşkün olanlar yalanlar."

Haddi aşan, ancak tefekkürden gafil, taklitte ölçüyü kaçırmış, öyle ki Allahın kudretini ve ilmini az bulup yeniden yaratmayı imkânsız gören kimsedir.

Günaha düşkün olan ise, insanı kemâlden uzaklaştıran şehevî şeylere dalan kimsedir. Öyle ki bu şehevî şeyler onu başka şeylerle meşgul olmaktan alıkoymuş, ahirette fayda vermeyecek şeylerde maharet sahibi olmaya onu sevk etmiştir.

13- إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ اٰيَاتُنَا قَالَ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ "Ayetlerimiz ona okunduğu zaman, "eskilerin masalları" der."

Ayetlerimiz kendisine okunduğunda aşırı cehaleti ve haktan yüz çevirmesi sebebiyle, aklî deliller ona bir fayda vermediği gibi, naklî şâhitler de bir fayda vermez.

14- كَلَّا "Hayır, asla!"

"Kellâ" ifadesi, onu böyle söylemekten şiddetle sakındırır.

بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ "Doğrusu, onların kesbettikleri yüzünden kalpleri pas tutmuştur."

Ayet, hem onların sözünü reddeder, hem de onları bu söze sevkeden durumu beyan eder. Şöyle ki: Günahlara iyice dalmaları sebebiyle günah sevgisi kendilerine hükmetti. Öyle ki, bu onların kalplerinde bir pas hâlini aldı, kendilerini manen kör edip hakkı ve batılı ayırt edemez hâle getirdi. Çünkü, bir şeyi çokça yapmak onu meleke hâline getirir. Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Kul ne zaman bir günah işlese kalbinde siyah bir nokta meydana gelir. Bu hâl devam ettikçe sonunda kalbi kapkara olur."

15- كَلَّآ "Hayır, asla!

Ayetin bu ifadesi, kalpte pas tutacak şeyleri yapmaktan şiddetli bir sakındırmadır.

اِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ "Şüphesiz onlar, o gün Rablerinden perdelidirler."

Onlar o gün, mü'minlerin hilafına, Rablerini göremezler.

Mu'tezile gibi rüyetullahı inkâr edenler, ayeti onların zilletini beyan eden bir temsil olarak değerlendirdiler. "Hükümdarın huzuruna girmek isteyen

bundan men edildiğinde nasıl perişan olursa, bunlar da benzeri bir zilleti yaşayacaklardır" dediler.

Veya "onlar Rablerinin rahmetinden", "O'nun kurbiyetinde bulunmaktan mahrumdurlar" şeklinde te'vil ettiler.

16- ثُمَّ اِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيمِ **"Sonra onlar muhakkak cehenneme girecekler."**

17- ثُمَّ يُقَالُ هٰذَا الَّذِى كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُونَ **"Sonra onlara denilecek: İşte bu, yalanlayıp durduğunuz şeydir."**

Cehenneme atıldıklarında zebâniler kendilerine böyle söylerler.

18- كَلَّآ **"Hayır!"**

"Kella" ifadesinin burada tekrar edilmesi şundandır: Biraz üstte "Kella" denilerek facirlere vaîdde bulunuldu. Burada da ebrara (iyilere) vaad edilenler beyan edilecektir.

Bu şekilde gelmesinde ölçü ve tartıda noksan yapmanın fücur olduğunu, tam ölçüp tartmanın ise iyilik olduğunu hissettirmek vardır.

Veya "kella!" lafzı onları yalanlamaktan sakındırmak için gelmiştir.

اِنَّ كِتَابَ الْاَبْرَارِ لَفِى عِلِّيِّينَ **"İyilerin yazısı muhakkak illiyyîn'dedir."**

19- وَمَآ اَدْرٰيكَ مَا عِلِّيُّونَ **"Bildin mi sen, illiyyîn nedir?"**

20- كِتَابٌ مَرْقُومٌ **"Yazılmış bir kitaptır o."**

21- يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ **"Mukarreb** (Allah'a yakın olanlar) **ona şâhit olur."**

Mukarreb olanların ona şahit olması, onu ulaşıp okumaları veya kıyamet günü onda olana şehadet etmeleridir.

22- اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِى نَعِيمٍ **"İyiler gerçekten bir nimet içindedir."**

23- عَلَى الْاَرَآئِكِ يَنْظُرُونَ **"Koltuklar üzerinde, nazar ederler."**

Kamelyada koltuklar üzerinde bolca nimetler içindedirler. Kendilerine verilen nimetlere ve keyif verici durumlara nazar ederler.

24- تَعْرِفُ فِى وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ **"Yüzlerinde nimetin sevincini görürsün."**

25- يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ **"Onlara, mühürlü** (el değmemiş) **saf bir içecekten içirilir."**

26- خِتَامُهُ مِسْكٌ **"Onun sonu misktir."**

Belki de bu tasvirler, cennet içeceğinin nefasetini anlatan bir temsildir.

وَفِي ذٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ **"İşte yarışanlar, bunun için yarışsınlar."**

27- وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ **"Onun karışımı Tesnim'dendir."**

Tesnim adıyla bir pınar vardır. Buna "tesnim" denilmesi yüksek bir mekânda olması ve içeceğinin çok kaliteli olmasındandır.

28- عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ **"Mukarreb** (Allah'a yakın olanların) **içecekleri bir kaynaktır o."**

Mukarreb olanlar bunu katışıksız içerler. Çünkü onlar Allah dışında bir şeyle meşgul olmamışlardır. Diğer cennet ehline ise, bundan karıştırılarak verilir.

29- إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ **"Doğrusu o cürüm işleyenler, iman edenlere gülüyorlardı."**

Kureyş reisleri gibi önde gelen mücrimler, fakir mü'minlerle dalga geçiyorlardı.

30- وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ **"Onlara uğradıklarında birbirlerine göz kırpıyorlardı."**

31- وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ **"Ehillerine döndüklerinde zevklenerek dönüyorlardı."**

Ehillerine vardıklarında, fakir mü'minlerle dalga geçmekten mesrur bir şekilde dönerlerdi.

32- وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَضَالُّونَ **"Onları gördüklerinde, "işte bunlar yoldan sapmış kimseler" diyorlardı."**

Mü'minleri gördüklerinde, onların dalalette olduğunu söylerlerdi.

33- وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ **"Oysa onlar üzerine bekçi olarak gönderilmemişlerdi."**

Hâlbuki onlar, mü'minlerin doğru veya yanlış yolda olduklarına denetleyici olarak gönderilmediler.

34- فَالْيَوْمَ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ۙ "İşte bugün de iman edenler kâfirlere gülecek."

Artık bugün mü'minler onları cehennem ateşinde zelil, mağlup bir şekilde görünce onların hallerine gülerler.

Denildi ki: Cehennemdeki kimselere cennete bir kapı açılır "haydi, bulunduğunuz yerden çıkın, buradan girin!" denilir. Kapıya vardıklarında kapı üzerlerine kapatılır. O zaman ehl-i iman onların hâline gülerler.

35- عَلَى الْاَرَآئِكِ يَنْظُرُونَ ۙ "Koltuklar üzerinde, nazar ederler."

Bu kısım hâl cümlesidir. Yani, "mü'minler koltuklar üzerinde oldukları halde, o kâfirlerin haline nazar ederler, onlara gülerler."

36- هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَاكَانُوا يَفْعَلُونَ "Nasıl, kâfirler yaptıklarının cezasını buldular mı?"

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Mutaffifin sûresini kim okusa, Allahu Teâlâ kıyamet günü ona rahik-ı mahtumdan içirir."

İNŞİKAK SÛRESİ

İnşikak Sûresi Mekkî'dir.
Yirmi beş ayettir.

400. DERS

1- إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ "Gök yarıldığında."

Bu ayet, **"O gün gök bulutlar şeklinde parçalanacak ve melekler bölük bölük indirilecektir."** (Furkan 25) ayeti gibidir.

Hz. Ali, bu yarılmanın samanyolundaki yıldızlardan olacağını söyler.

2- وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ "Ve Rabbini dinleyip kendisine yaraşır şekilde boyun eğdiği vakit."

Sema, itaatkâr bir memurun, âmirinin emrine uyması gibi, bu yarılma hususunda Rabbinin emrine tam bir inkıyat hâlindedir.

Semanın, Rabbinden gelen emri dinlemesi ve boyun eğmesiyle, bu tahakkuk eder.

3- وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ "Arz, uzatılıp dümdüz edildiğinde."

Dünya, üzerindeki dağlar ve tepelerin ortadan kalkmasıyla dümdüz hâle gelir.

4- وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ "Ve içindekileri atıp boşaldığı zaman."

Arz, içinde olanları atar, tamamen bomboş olur.

5- وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ "Ve Rabbini dinleyip kendisine yaraşır şekilde boyun eğdiği vakit."

Sema ve arz ile ilgili bu ilâhî tasarruflar anlatılırken kullanılan إِذَا "iza" (şöyle olduğunda) ayrı ayrı zikredilmesi, her iki cümlenin müstakil olduğunu ifade eder. Her ikisi de ayrı bir kudret tecellisidir.

"Şöyle olduğunda..." denilip cümlenin tamamlanmaması

-Mübhem bırakarak daha ziyade korkutmak,

-Veya Tekvîr ve İnfitar sûrelerinde geçen cevap ile iktifa etmek,[1]

---

[1] Tekvir suresi 14. ayette şöyle geçer: "(İşte o zaman), **herkes ne getirmiş olduğunu anlar.**" İnfitar suresi 5. ayette ise şöyle denilmektedir: "(İşte o zaman),

-Veya, bundan sonra gelen ayetin delâletinden olabilir.

6- يَا اَيُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّكَ كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ **"Ey insan! Şüphesiz, sen Rabbine kavuşuncaya kadar didinip duracak ve sonunda Ona kavuşacaksın."**

7- فَاَمَّا مَنْ اُوتِىَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ **"Ama kime kitabı sağından verilirse."**

8- فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا **"Kolay bir hesapla hesaba çekilecek."**

9- وَيَنْقَلِبُ اِلٰى اَهْلِهِ مَسْرُورًا **"Ve mesrur olarak ehline dönecektir."**

Bu şekilde, ayrıntılara girilmeden kolayca hesabını veren kimse, mutlu bir şekilde ehline döner. **Ehlinden murat,**

-Ehl-i iman olan yakınları,

-Mü'minler,

-Veya cennetteki ailesi olabilir.

10- وَاَمَّا مَنْ اُوتِىَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ **"Ama kime kitabı arkasından verilirse."**

11- فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا **"Yetiş ey ölüm!" diye çağıracak."**

Amel defterini arkadan alan kişi, "ey helâk, yetiş, neredesin?" diye feryat eder.

12- وَيَصْلٰى سَعِيرًا **"Ve alevli ateşe girecektir."**

13- اِنَّهُ كَانَ فِى اَهْلِهِ مَسْرُورًا **"Çünkü o, ehli içinde sevinçli idi."**

Çünkü o dünyada, ahireti hiç hatıra getirmeden ehli içinde mal ve makamla şımarık bir hâlde idi.

14- اِنَّهُ ظَنَّ اَنْ لَنْ يَحُورَ **"Rabbine hiç dönmeyeceğini sanmıştı."**

15- بَلٰى اِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا **"Hayır! Rabbi onu görmekte idi."**

Rabbi ise onun amellerini görüyor, biliyordu. Dolayısıyla onu ihmal etmeyecektir, huzuruna alıp cezasını verecektir.

16- فَلَآ اُقْسِمُ بِالشَّفَقِ **"Şimdi, yemin ederim o şafağa."**

Şafak, güneş battıktan sonra ufukta görülen kızıllıktır.

---

her nefis neyi önden gönderip ve neyi geri bıraktığını bilir."

17- وَالَّيْلِ وَمَا وَسَقَ "Geceye ve içinde barındırdığı şeylere."

Geceye ve onun topladığı, örttüğü canlılara ve diğerlerine...

18- وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ "Ve dolunay hâlindeki aya."

19- لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ "Siz elbette halden hale geçeceksiniz."

Elbette sizler, şiddette birbirine uygun olan ölüm, kıyametin menzilleri ve bunların dehşetleri gibi, bir hâlden başka hâle maruz bırakılırsınız.

Ayet, Hz. Peygambere hitap olarak da açıklanmıştır. Yani, "ey peygamber! Sen bir hâl ve mertebeden sonra, daha şerefli bir hâl ve yüksek bir mertebeye ulaşacaksın."

Veya "miraç gecesinde sema tabakalarında bir tabakadan başka tabakaya geçeceksin."

20- فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ "Böyleyken onlara ne oluyor da iman etmiyorlar?"

Onlara ne oluyor ki kıyamet gününe inanmıyorlar?

21- وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ "Ve kendilerine Kur'ân okunduğunda secdeye varmıyorlar?"

Onlara Kur'an okunduğunda ona boyun eğmiyorlar, itaat etmiyorlar.

Veya tilavetinden dolayı secdeye varmıyorlar.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Hz. Peygamber (asm) Alak sûresini okudu. Sonunda **"Hayır! Ona uyma! Allah'a secde et ve (yalnızca O'na) yaklaş!"** (Alak, 19) ayetini okuduğunda secdeye vardı, yanında olan mü'minler de secde ettiler. Kureyş ise onların başları üzerinde alkış tuttu. Bu münasebetle üstteki ayet nazil oldu. Ebu Hanife bu ayetle secde ayeti okunduğunda secde etmenin vücubuna delil getirdi. Çünkü ayet, onu işitip de secde etmeyeni zemmetmektedir.

Ebu Hureyre (r.a.) bu ayeti okuduğunda secdeye varmış ve şöyle demiştir: "Vallahi, ben bu ayeti okuduğumda secde etmezdim. Ama Rasûlullahın secde ettiğini gördüm, artık ben de bu ayette secde ediyorum."

22- بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ "Doğrusu, inkâr edenler yalanlıyorlar."

O kâfirler, Kur'anı yalanlıyorlar.

23- وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ "Oysa Allah içlerinde sakladıklarını çok iyi biliyor."

Allah ise, gönüllerinde gizlemiş oldukları küfür ve düşmanlığı en iyi bilendir.

24- فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ "Öyleyse sen onlara elem dolu bir azabı müjdele!"

Ayetin üslûbu onlarla istihzadır.[2]

25- اِلاَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ "Ancak iman edip salih ameller işleyenler başkadır."

لَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ "Onlar için tükenmez bir ecir vardır."

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Kim İnşikak sûresini okusa, Allah onu amel defteri arkadan verilen kimselerden olmaktan muhafaza eder."

---

2 Çünkü "müjde" kelimesi güzel şeyler için kullanılır.

BÜRÛC SÛRESİ

Bürûc Sûresi Mekkî'dir.
Yirmi iki ayettir.

401. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ "Andolsun burçlar sahibi semaya."

Burç kelimesi, "zuhur" yani görülmek anlamındadır. Ayette burçlardan murat oniki burç olabilir. Yüksek sarayların burçları olması gibi, yukarı âlemlerdeki yıldızlar, burçlara benzetilmiştir.

Ayın menzillerine veya büyük yıldızlara da, zâhir olup görülmeleri cihetiyle "burçlar" denilmiştir.

Veya burçlardan murat sema kapılarıdır. Çünkü yukarıdan aşağıya inen şeyler oralardan çıkarlar.

2- وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ "Andolsun vaad edilen o güne."

Vaad edilen gün, kıyamet günüdür.

3- وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ "Andolsun şahit ve meşhuda."

Bundan murat, mahlûkattan bu güne şahit olan kimseler ve o günde meydana gelecek hayret verici olaylardır. Bunların elif-lâmsız gelmesi, vasfedilmelerinin müphem kalması içindir. Yani, öyle şahit ve meşhut ki, bunlar hakkıyla vasfedilemezler.

Veya sayıca çokluk içindir. Yani, o günde ne kadar çok şahit ve meşhut vardır!

Şahit ve meşhuttan murat,

-Hz. Peygamber ve ümmeti,

-Ümmet-i Muhammed ve diğer ümmetler,

-Her peygamber ve ümmeti,

-Hâlık ve mahluk,

-Mahluk ve Hâlık olabilir.

Çünkü yaratıcı, mahlûkatının hâllerine muttalidir ve kendi varlığına kendisi şahiddir.

-İnsanın amellerini kaydeden melek ve mükellef olan kimse,

-Kurban günü,

-Arafat ve hacılar,

-Cum'a günü ve o günde toplanma.

-Veya her gün ve o günde bulunan kimseler olabilir.

4- قُتِلَ اَصْحَابُ الْاُخْدُودِ "Ashab-ı Uhdud lanetlendi."

Bazıları bunu kasemin cevabı olarak görmüşse de, zahir olan o ki, bu ifade mahzuf bir cevabın delilidir. Sanki şöyle denildi: "Onlar melundurlar."

Çünkü sûre, mü'minlere Mekke kâfirlerinin ezasına karşı sebat kazandırmak ve onlardan öncekilerin akibetini kendilerine hatırlatmak için gelmiştir.

Rivayete göre bir hükümdarın bir sihirbazı vardı. Yaşlandığında, yetiştirmek üzere yanına bir genç aldı.

Bu gencin yolu üzerinde bir râhib vardı, kalbi ona meyletti.

Bir gün yolu üzerinde bir yılan gördü. İnsanlar yılandan korku içindeydiler. Yerden bir taş alıp "Allahım, rahip sihirbazdan Sana daha sevimli ise, şu yılanı öldür" diye dua etti. Allah da yılanı öldürdü. Genç, anadan doğma körlerin gözünü açıyor, cüzzam hastalarını iyileştiriyor ve şifaya vesile oluyordu. Hükümdarın nediminin gözü âmâ oldu, onun gözünü açtı. Hükümdar nedimine gözünü kimin açtığını sordu. "Rabbim" diye cevap verdi. Bunun üzerine hükümdar ona kızdı, işkence yaptı. Nedimi, sonunda genci haber verdi. Hükümdar ona da işkence yaptı, o da rahibi anlattı. Hükümdar rahibi testere ile biçtirdi. Genci de bir dağın tepesinden atmaları için adamlarıyla gönderdi. Genç, Allaha dua etti, deprem oldu, diğerleri öldü, o kurtuldu. Bunun üzerine hükümdar genci denizde boğulsun diye gemiye bindirdi. Gemi devrildi, hükümdarın adamları boğuldu, genç kurtuldu.

Bunun üzerine genç, hükümdara şöyle dedi:

"Sen beni öldüremezsin. İlla öldürmek istersen insanları topla, beni as, ok torbamdan bir ok al ve "bu gencin Rabbi olan Allahın adıyla" deyip at."

Hükümdar, gencin dediğini yaptı, ok gencin şakağına isabet etti ve genç öldü. Bunu gören insanlar gencin Rabbine iman etti. Hükümdar ise çukurlar kazılmasını emretti, orada ateşler yaktırdı. Allaha imandan dönmeyeni o çukurlara attı. Derken sıra, bebeği olan bir kadına geldi. Kadın ateşli çukura atılmaktan çekinir gibi olunca bebek konuştu: "Anneciğim sabret, hak yoldasın." Bunun üzerine kadına cesaret geldi, imandan dönmedi, o da ateşli çukura atıldı.

Hz. Aliden şöyle rivayet edilir: Mecusî krallardan biri insanlara hitap edip şöyle dedi: "Allah size kızkardeşlerinizle evlenmeyi helâl kıldı." Ama insanlar bunu kabul etmediler. Bunun üzerine ateş dolu çukurlar açılmasını emretti, kabul etmeyenleri oraya attırdı.

Denildi ki: Necran halkı Hristiyanlığa girince, Yahudi kral Zü Nevvas onlara savaş ilan etti. Dininden dönmeyenleri ateşli çukurlarda yaktırdı.

5- اَلنَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ **"O tutuşturulmuş çıralı ateşin."**

Ayet, ateşin çıralı oluşunu ifade eder, büyüklüğünü ve alevlerinin çokluğunu anlatır.

6- اِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ **"Hani o ateşin çevresine oturmuşlardı."**

Bu işkenceyi yapanlar ateşin etrafında halka olup oturmuşlardı.

7- وَهُمْ عَلٰى مَايَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ **"Mü'minlere yaptıklarına şehadet ediyorlardı."**

Hükümdarın yanında, kendilerine emredilenleri noksansız yaptıklarına dair birbirlerine şehadet ediyorlardı.

Veya bundan murat kıyamet günü hallerini anlatmak olabilir: Dillerinin ve ellerinin kendi aleyhlerine şehadet edeceği o günde, mü'minlere ne yaptıklarını görüp anlayacaklar.

8- وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ اِلاَّ اَنْ يُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ **"Onlara bu zulmü, ancak Azîz-Hamîd olan Allah'a iman etmelerinden dolayı reva gördüler."**

Onların mü'minleri böyle cezalandırmaları, ancak ve ancak onların Aziz- Hamid olan Allaha imanlarından dolayı idi.

Aslında Allaha iman bir suç değildir.

Bu, "düşmanla savaşmaktan kılıçlarında gedik açılmasından başka bir ayıpları yok" denilmesi gibidir.

Cenab-ı Hakkın **Azîz - Hamid** vasfı, O'nun hükmünde gâlip olup cezasından korkulması ve nimet verici olup sevabının umulması noktasındandır. Ayetin devamında bu şöyle bildirildi:

9- اَلَّذِى لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"O ki, göklerin ve yerin hükümranlığı O'nundur."**

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ **"Allah, her şeye şahittir."**

Bununla iman ve ibadet edilmeye layık olanın ancak o olduğu hissettirildi.

10- اِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ **"Şüphesiz mü'min erkekler ve mü'min kadınlara işkence edip, sonra da tevbe etmeyenler için cehennem azabı vardır."**

وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ **"Ve onlar için yangın azabı vardır."**

Bu şekilde mü'minleri ezaya maruz bırakan bu kimseler, son derece yakıcı ateşle cezalandırılacaklardır.

Mü'minleri ezaya maruz bırakanlardan murat ashab-ı uhdud'tur. Yakıcı ateşten de murat, mü'minleri yakmak isterlerken, ateşin aleyhlerine dönüp kendilerini yakmasıdır.

11- اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ **"İman eden ve salih amel yapanlar için ise, altlarından ırmaklar akan cennetler vardır."**

ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ **"İşte büyük kurtuluş budur."**

Çünkü Cennete nisbetle dünya ve içindeki her şey çok küçük kalır.

12- اِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ **"Rabbinin yakalaması çok çetindir."**

13- اِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ **"Şüphesiz O yoktan yaratır ve tekrar diriltir."**

O, mahlûkatı ilk defa yaratır, diğer âlemde de iade eder, yeniden yaratır.

Veya ayetten murat, Allahu Teâlânın kâfirlere ceza vermeye dünyada başlaması, ahirette de azap vermeye devam etmesidir.

14- وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ **"Ve O, Ğafur – Vedûd'tur."**

O, tevbe edenleri affeder, itaat edenleri sever.

15- ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ **"Arş'ın sahibidir, mecid'dir."**

Arşın yaratıcısıdır.

Arştan muradın "saltanat" olduğu da söylendi.

O, zât ve sıfatlarında azamet sahibidir. Çünkü Vacibu'l-vücud olanın kudret ve hikmeti tamdır, noksansızdır.

Ayette geçen "Mecîd", arşın sıfatı da olabilir. O zaman arşın yüceliğini ve azametini ifade eder. Yani "O, yüce arşın sahibidir."

16- فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ "Dilediğini yapandır."

Hem kendi fiillerinde hem de başkasının fiillerinde murat ettiğine bir mani' yoktur.

17- هَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ "O orduların haberi sana geldi mi?"

18- فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ "Firavun ve Semud'un?"

Yani, Sen onların peygamberleri yalanlamalarını ve başlarına neler geldiğini muhakkak ki bildin. Öyleyse üzülme, kavminin yalanlamasına karşılık sabret. Onlara, Firavun ve Semud kavmi gibilerin başlarına gelenleri anlatarak kendilerini sakındır.

19- بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِى تَكْذِيبٍ "Doğrusu o inkârcılar bir yalanlama içinde."

Seni yalanlayanlar, öncekilerden daha hayret verici bir haldeler. Çünkü önceki kavimlerin kıssalarını duydular, helâk edilmelerinden arda kalan harabeleri gördüler, ama yine de onlardan çok daha şiddetli bir şekilde yalanlama içindeler.

20- وَاللّٰهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ "Oysa Allah onları arkalarından kuşatmıştır."

Bir şeyi kuşatandan kuşatılan şeyler kaçamadığı gibi, Allah onları kuşatmıştır, kaçıp kurtulamazlar.

21- بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَجِيدٌ "Doğrusu o, şerefli bir Kur'ân'dır."

Yalanlamış oldukları bu Kur'an, nazım ve manada eşsiz, şerefli bir kitaptır.

22- فِى لَوْحٍ مَحْفُوظٍ "Levh-i Mahfuz'dadır."

Tahriften korunmuş bir levhadadır.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Büruc sûresini kim okusa, Allah ona dünyadaki bütün Cum'a ve Arefenin on katı hasene verir."

TARIK SÛRESİ

Tarık Sûresi Mekkî'dir.
On yedi ayettir.

402. DERS

1- وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ **"Andolsun o semaya ve Târık'a."**

Tarık, kelime olarak yolda gidene denilir. Örfen gece gelen kimse için kullanılır. Sonra gece görülenlere kullanılır oldu. Ayette "gece görülen yıldız" anlamındadır.

2- وَمَا اَدْرٰيكَ مَاالطَّارِقُ **"Bildin mi nedir Târık?"**

3- اَلنَّجْمُ الثَّاقِبُ **"O, necm-i sakıpdır."**

Necm-i sakıp, ışık veren yıldız demektir. Sanki yıldız, ışığıyla karanlığı delmekte, ona nüfuz etmektedir.

Bundan murat felekler de olabilir.

Veya sakıp olmakla bilinen Zühal (Satürn) gezegeni olabilir. Önce kendisinden genel bir özellikle bahsedilmiş, sonra şanını büyük kılmak için ona has bir özellikle ifade edilmiştir.

4- اِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ **"Hiçbir nefis yoktur ki, başında bir denetleyici bulunmasın."**

Ayet, üstte yapılan yeminin cevabıdır.

5- فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ **"Öyleyse insan hangi şeyden yaratıldığına bir baksın."**

Cenab-ı Hak, her insanın amelini muhafaza eden bir görevli olduğunu nazara verdikten sonra, ona mebde ve maadı düşünmesini tavsiye etti. Ta ki ilk yaratılışına bakarak yeniden diriltilmesini bilsin ve amellerini kaydeden meleğe, akıbetini kolaylaştıracak şeylerden başkasını yazdırmasın.

6- خُلِقَ مِنْ مَاءٍ دَافِقٍ **"Atılan bir sudan yaratıldı."**

Bundan murat, rahimde erkek ve kadının suyundan meydana gelen imtizaç halindeki sıvıdır. Ayetin devamı bunu nazara verir:

7- يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ **"Bu, bel ile kaburga kemikleri arasından çıkar."**

Bu sıvı erkeğin sulbünden ve kadının göğüs kafesi tarafından çıkar. Tıbben anlatıldığına göre, nutfe yenilen gıdaların hazmından meydana gelir ve bütün azalardan ayrılarak toplanır. Ta ki kendisinden bu azaların bir benzerinin meydana gelmesine kabiliyetli olsun. Nutfenin yeri, erkeğin haya'larının yanında birbirine sarılı damarlardır. Şüphe yok ki insan beyni nutfenin meydana gelmesinde en büyük fonksiyonu olan azadır, bundan dolayı nutfe dimağa benzer. Cinsel ilişkide ifrat, onda za'fiyeti hızlandırır.

8- إِنَّهُ عَلَى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ "Elbette O, onu döndürmeye de kadirdir."

İnsanı bir nutfeden yaratan, onu tekrar diriltmeye elbette kâdirdir.

9- يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ "O gün sırlar meydana çıkarılır."

O gün sırlar açığa çıkar, bilinir. Gizli ameller o gün açığa çıkar, insanın içindeki temiz ve kirli duygular birbirinden ayrılır.

10- فَمَالَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلاَ نَاصِرٍ "İnsan için o gün ne bir kuvvet vardır, ne de bir yardımcı."

İnsan için o gün bunların açığa çıkmasına engel olabilecek kendinde bir kuvvet ve dışarıdan bir yardımcı yoktur.

11- وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ "Andolsun o dönüşlü semaya."

Semadaki hareket eden cisimler, hareketlerini tamamladıklarında başladıkları yere gelirler.

Bundan murat yağmur olabilir. Çünkü Allahu Teâlâ vakit bevakit yağmuru dünyaya göndermektedir.

Şu yönden de olabilir: Bulut, denizlerden buharlaşarak gelen suyu taşır, sonra onu arza geri gönderir. Bu yoruma göre, sema'dan murat bulut olabilir.

12- وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ "Ve o yarılıp çatlayan yere."

Arzın yarılması, ondan biten bitkilerle ve çıkan sularladır.

13- إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ "Şüphesiz o, ayırıcı bir sözdür."

Şüphesiz o Kur'an, hak ve batılı ayıran bir sözdür.

14- وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ "Ve boş bir söz değildir."

Onun tamamı ciddi meselelerdir.

15- اِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا "Şüphesiz onlar bir tuzak kuruyorlar."

(Ey Peygamber) Mekke ahalisi o Kur'anı ibtal etmek ve nurunu söndürmek için tuzak kuruyorlar.

16- وَاَكِيدُ كَيْدًا "Ben de bir tuzak kuruyorum."

Ben de bir tuzak ile onlara mukabelede bulunuyorum. İstidraç ile kendilerine süre tanıyorum, hiç ummadıkları yerden kendilerinden intikam alıyorum.[1]

17- فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ "Onun için sen kâfirlere mühlet ver."

اَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا "Onlara az bir zaman tanı."

Öyleyse Sen onlara mühlet ver, onlardan intikam almak için uğraşma. Veya onların helâkini istemede acele etme!

Onlara mühlet vermeyi Cenab-ı Hakkın iki defa söylemesi ve farklı kalıpta ifade etmesi, ziyade teskin içindir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Her kim Tarık sûresini okusa, Allah semadaki yıldızların on katıyla kendisine sevap verir."

---

[1] **İstidrac**ın lügat mânâsı, derece derece yükseltmek veya indirmektir. Istılahta ise, bir kimseyi, kendi arzusuna göre bir noktaya kadar götürüp, sonunda felâkete atmak, mânâsına gelir. İnsanın kavuştuğu bir nimet, eğer onun hakkında hayırlı ise, bu ilâhî bir ikramdır. Eğer o nimet o şahsın kibrini ve isyanını artırırsa bu, ikram değil istidracdır. Hz. Peygamberin (asm) şu ifadeleri de istidracı anlatır: "Görsen ki, Allah bir kuluna veriyor, o ise günahlara devam ediyor. Bil ki, bu o kişi için ancak bir istidraçtır." (İbnu Hanbel, IV, 145)

Â'LÂ SÛRESİ

Â'lâ Sûresi Mekkî'dir.
On dokuz ayettir.

403. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلٰى **"Rabb-i Âlâ'nın** (Yüce Rabbinin) **adını tesbih et."**

Allahın adını yanlış te'villerle bozmaktan tenzih et. Hem Allah hem de başkası için kullanılan isme bakıp da, her ikisini aynı görmekten kaçın.

Ayette "**Rabb-i Â'lâ**" ifadesindeki ism-i tafdil, tazim içindir.

Hadiste şöyle bildirilir: **"O hâlde, Rabb-i Azîminin adını tesbih et."** (Vakıa, 74 ve 96) ayeti indiğinde Hz. Peygamber "bunu rükû'larınızda söyleyin" buyurdu. Bu ayet indiğinde ise "bunu da secdelerinizde söyleyin" dedi.

Daha önce rükû'da "Allahım, senin için rükûa vardım", secdede ise "Allahım, senin için secde ettim" deniliyordu.

2- اَلَّذِىْ خَلَقَ فَسَوّٰى **"O ki, yaratıp düzene koydu."**

O yüce Rabbin her şeyi yarattı ve hilkatini düzgün yaptı. Her şeye onu ikmal edecek ve ihtiyacını tamamlayacak şeyleri de verdi.

3- وَالَّذِىْ قَدَّرَ فَهَدٰى **"O ki, takdir edip yol gösterdi."**

Eşyanın cinslerini, nevilerini, şahıslarını, miktarlarını, sıfatlarını, fiillerini ve ecellerini belirledi.

Allahın yol göstermesi,

-Meyiller vererek,

-İlham ederek,

-Deliller dikerek,

-Ayetler indirerek onları fıtrî ve ihtiyarî fiillere yönlendirmesidir.

4- وَالَّذِىْ اَخْرَجَ الْمَرْعٰى **"O ki, mer'ayı çıkardı."**

5- فَجَعَلَهٗ غُثَآءً اَحْوٰى **"Sonra da onu siyah bir sel köpüğü haline getirdi."**

6- سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسٰى **"Sana okutacağız da unutmayacaksın."**

Hz. Cebrailin diliyle sana okutacağız.

Veya okumayı ilham ile Seni okuyan biri yapacağız.

Ümmî olmana rağmen, hıfzının kuvveti sayesinde artık unutmayacaksın. Kur'anın gelecekten haber vermesi ve bunların gerçekleşmesi bir mu'cize olduğu gibi, bu hâl de Senin bir başka mu'cizen olacak.

7- إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ "Yalnız Allah'ın dilediği müstesna."

Ancak Allah tilavetini ortadan kaldırarak neshederse, onu unutursun.

Denildi ki: Bundan murad, çok az ve nâdiren unutmasıdır. Şöyle rivayet edilir: Hz. Peygamber namazda kıraat esnasında bir ayeti eksik okudu. Sahabe, ayetin neshedildiğini zannetti. Sorulduğu zaman Hz. Peygamber şöyle cevap verdi:

"Unutmuşum."

Bundan murat, doğrudan unutmanın nefyi de olabilir. Çünkü bir şeyin azlığı nefiy manası da ifade eder.

إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَى "Çünkü O, açığı da bilir, gizliyi de."

O, sizin hem açık hem de gizli hallerinizi bilir.

Veya Senin Cebraille açıktan okumanı veya unutmak korkusuyla içinden tekrarlamanı da bilir. Kalması gerekenleri bırakır, unutturulması hayır olanları da unutturur.

8- وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَى "Seni en kolay yola muvaffak kılacağız."

Vahyin korunmasında veya tedvininde kolay bir yola Seni sevk edeceğiz ve muvaffak kılacağız.

Bu nükte içindir ki **"Seni en kolay yola muvaffak kılacağız"** denildi de, "Senin için yolu kolaylaştıracağız" denilmedi.

9- فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرَى "Öyleyse öğüt ver, eğer öğüt fayda verirse."

Dolayısıyla, her şey yoluna girdikten sonra Sen öğüt ver.

Muhtemelen "**eğer öğüt fayda verirse**" kaydı, Hz. Peygamberin daha önceki öğüt vermelerinden ve bazılarından ümidi kestikten sonra geldi. Ta ki boşuna kendini yormasın, onlardan dolayı çok üzülmesin. Şu ayette de bu mana şöyle nazara verilir:

"O halde sen, benim tehdidimden korkanlara Kur'ân ile öğüt ver." (Kaf, 45)

Veya bundan murat, kendisine öğüt verilen kimseleri kınamak ve öğüdün onlarda tesirini uzak görmek içindir.

Veya şunu hissettirmek içindir: Öğüt vermek, ancak faydalı olacağı zannedilirse uygun olur. Bundan dolayı Hz. Peygamber, yüz çevirenden i'raz etmekle emrolunmuştur.[1]

10- سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَخْشٰى "Saygısı olan öğüt alacaktır."

Verilen öğüdü düşünüp hakikatini bilen kimse Allahtan korkacak ve böylece öğüt alacak, fayda görecektir.

Ayette nazara verilen kimse, hem arif hem de müterreddit olanları içine alır.

11- وَيَتَجَنَّبُهَا الْاَشْقَى "En şaki olan ise ondan kaçınacaktır."

"**En şakî olan**"dan murat kâfirdir. Çünkü o, fasıktan daha şakîdir.

Veya bundan murat, kâfirlerin en şakî olanlarıdır. Bunlar, tamamen küfre saplanmış kimselerdir.

12- اَلَّذِى يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرٰى "Böylesi, en büyük ateşe girecektir."

Cehenneme "nâr-ı kübra", "**en büyük ateş**" denilmesi, Hz. Peygamberin şu sözünden anlaşılabilir: "Sizin bu ateşiniz, cehennem ateşinin yetmiş cüzünden bir cüzdür."

Veya "**en büyük ateşten**" murat, cehennemin en alt tabakasıdır.

13- ثُمَّ لَايَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيٰى "Sonra orada ne ölür, ne de hayat bulur."

Sonra o ateşte ölmez ki kurtulsun. Ayrıca kendisine fayda verecek bir hayat da yaşamaz.

14- قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى "Tezekki eden mutlaka kurtulmuştur."

Küfür ve günahtan temizlenen kurtulmuştur.

Veya

-Takvada ileri giden,

-Namaz için temizlenen,

-Zekâtını eda eden kurtulmuştur.

---

[1] Mesela bkz. En'am 68, A'raf 199, Necm, 29.

15- وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهٖ فَصَلّٰى "Ve Rabbinin ismini zikredip, namaz kılan kimse."

Rabbinin adını kalbiyle ve diliyle anıp da namazını kılar.

Başka bir ayette **"Ve beni zikir için namaz kıl."** (Taha, 14) buyrulmuştur.

Zikir ile, namaza giriş tekbiri murat edilmesi de caizdir.

Denildi ki: Bu iki ayette nazara verilen **tezekki**, fıtır sadakası; **Rabbininin ismini zikretmek** bayram tekbirleri ve **namaz** ise bayram namazıdır.

16- بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا "Doğrusu siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz."

Siz ise dünya hayatını tercih ediyor, ahirette sizi mesut edecek fiiller yapmıyorsunuz.

Hitap, iltifat yoluyla en şakî olanlaradır.

Veya başında "de ki" takdir edilerek, Hz. Peygamberedir.

Veya muhatap olan herkesedir. Çünkü genelde dünyaya çalışmak daha yaygındır.

17- وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى "Oysa ahiret daha hayırlı ve daha daimîdir."

Çünkü ahiret nimetleri bizzat lezzet vericidir, gailelerden arınmıştır, hiç bitmeyecektir.

18- اِنَّ هٰذَا لَفِى الصُّحُفِ الْاُوْلٰى "Şüphesiz bu, ilk sahifelerde vardır."

"Bu" ile işaret edilen, **"Tezekki eden mutlaka kurtulmuştur"** ifadesinden itibaren olan ayetlerdir. Bu kısım, dinin meselelerini cem eder, semavî kitapların bir hulâsasını sunar.

19- صُحُفِ اِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى "İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde."

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Â'lâ sûresini kim okursa, Allahu Teâlâ kendisine Hz. İbrahim, Hz. Musa ve. Muhammede indirilenlerin harflerinin on katı sevap verir."

ĞAŞİYE SÛRESİ

Ğaşiye Sûresi Mekkî olup yirmi altı ayettir.

404. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- هَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ **"Ğaşiye'nin haberi sana geldi mi?**

"**Gaşiye**", insanları şiddetli hâlleriyle bürüyecek olan kıyamet günüdür.

Veya **"Ve yüzlerini ateş kaplar."** (İbrahim, 50) ayetinden hareketle cehennem ateşidir.

2- وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ **"O gün bazı yüzler zillete düşmüştür."**

O gün bazı yüzler zelildir.

3- عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ **"Çalışmış,** (boşa) **yorulmuşlardır."**

O gün bu kimseler ayaklarına bağlanan zincirleri sürüklemekten, develerin bataklığa dalması gibi ateşe dalmaktan, oranın tepelerine ve çukurlarına çıkmaktan ve inmekten yorulmuşlar, üstelik bunları yapmaktan hiç de fayda elde etmemişlerdir.

4- تَصْلٰى نَارًا حَامِيَةً **"Kızgın bir ateşe girerler."**

5- تُسْقٰى مِنْ عَيْنٍ اٰنِيَةٍ **"Kızgın su akıtan bir kaynaktan kendilerine su verilir."**

6- لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ اِلاَّ مِنْ ضَرِيعٍ **"Onlar için dari'den başka yiyecek de yoktur."**

Dari', develerin yaş iken yiyebildiği dikenli bir bitkinin kuru hâlidir.

Denildi ki: Bundan murat, bu bitkiye benzeyen ateşte biten bir ağaçtır. Muhtemelen bu, ayette bahsedilen kimselerin yiyeceğidir. Başkalarının yiyeceği ise zakkum ağacı ve irindir.

Veya bundan murat, onların yiyeceğinin zararlı olması ve fayda vermemesi yönünden devenin bile yemekten kaçındığı şeyler olmasıdır. Ayetin devamı cehennem ehlinin yemeğini bu yönüyle nazara verir:

7- لاَيُسْمِنُ وَلاَ يُغْنِى مِنْ جُوعٍ **"Ne besler, ne de açlığı giderir."**

Yemekten maksat ise, bu iki özelliktir.

8- وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ **"Bazı yüzler de var ki, mutludur."**

9- لِسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ **"Yaptığından hoşnuttur."**

Sevabını gördüğü zaman yaptığı amelden râzı olur.

10- فِى جَنَّةٍ عَالِيَةٍ **"Yüksek bir cennettedir."**

Cennetin yüksek oluşu

-Mahal,

-Veya kıymet itibarıyladır.

11- لاَتَسْمَعُ فِيهَا لاَغِيَةً **"Orada boş bir söz işitmezler."**

Ey muhatap! Sen orda boş bir söz işitmezsin.

Veya o yüzler o gün orada boş bir söz işitmezler. Çünkü cennet ehlinin kelâmı, zikir ve hikmettir.

12- فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ **"Orada akan muazzam bir kaynak vardır."**

O kaynağın suyu daima akar, hiç bitmez. Kaynakla ilgili kelimenin elif-lâmsız gelmesi, onun azametini ifade içindir.

13- فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ **"Yükseltilmiş tahtlar oradadır."**

Bu tahtların yüksekliği,

-Mekân olarak,

-Veya kıymet itibarıyladır.

14- وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ **"Ve konulmuş kadehler."**

15- وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ **"Ve sıra sıra yastıklar."**

16- وَزَرَابِىُّ مَبْثُوثَةٌ **"Ve serilmiş halılar** (oradadır)**."**

17- أَفَلاَ يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ **"Deveye bakmıyorlar mı, nasıl yaratılmış!"**

Onlar ibret nazarıyla devenin nasıl yaratıldığına bakmıyorlar mı?

Deve, o hayret verici yaratılışıyla yaratıcının kudretinin kemâline, tedbirinin güzelliğine delâlet etmektedir. Cenab-ı Hak onu ağır yükleri uzak yerlere götürmesi için yarattı. Deve büyük bir hayvandır, yere çöker, üzerindeki yükle ayağa kalkar. Sahibine boyun eğer. Ağır yükleri yüklenmek için

boynu uzundur. Her türlü bitki ile beslenebilir. Stepleri, çölleri aşabilmek için uzun süre susuzluğa dayanabilir. Bundan başka daha nice faydaları vardır. Bundan dolayı Cenab-ı Hak en kıymetli ve en ziyade sanatlı olan hayvanlar içinde deveyi nazara verdi.

Ayrıca deve, Arablar nezdinde bu türden olan hayvanlar içinde en hayret verici olanıdır.

Denildi ki: Deveden murat, istiare yoluyla buluttur.

18- وَاِلَى السَّمَآءِ كَيْفَ رُفِعَتْ "Semaya bakmıyorlar mı, nasıl yükseltilmiş?"

Semaya bakmazlar mı, direksiz bir şekilde nasıl yükseltilmiş?

19- وَاِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ "Dağlara bakmıyorlar mı, nasıl dikilmiş?"

Öyle köklü ki, sağa sola meyletmez.

20- وَاِلَى الْاَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ "Arza bakmıyorlar mı, nasıl yayılmış?"

Yeryüzüne bakmazlar mı nasıl yayılmış, bir beşik hâlini almış?

Bunların nazara verilmesi, insanların basit ve terkip hâlindeki mahlûkat nevilerine bakıp yaratıcının kudretinin kemâlini anlamaları ve bunları yapan bir kudretin insanları yeniden diriltmesini inkâr etmemeleridir. Bundan dolayı, ayetlerin devamında ahiretle ilgili meselelere yer verildi. Ayrıca öğüt verme görevi buna terettüp ettirildi:

21- فَذَكِّرْ اِنَّمَا اَنْتَ مُذَكِّرٌ "Artık sen öğüt ver! Sen ancak bir öğüt vericisin."

Sen onlara öğüt ver, Senin vazifen ancak budur. Onlar ibret nazarıyla bakmadıklarında ve öğüt almadıklarında Sana bir vebâl gelmez. Çünkü Sana düşen ancak tebliğdir.

22- لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ "Onlar üzerinde bir zorba değilsin."

23- اِلَّا مَنْ تَوَلّٰى وَكَفَرَ "Ancak her kim yüz çevirir ve kâfir olursa."

24- فَيُعَذِّبُهُ اللّٰهُ الْعَذَابَ الْاَكْبَرَ "Allah ona en büyük azap ile azap edecek."

"**En büyük azap**" ahiret azabıdır.

Şöyle de mana verilebilir: "Ey Peygamber! Sen onlara saldıracak bir zor-

ba değilsin. Ancak kim yüz çevirir ve inkâr ederse, ona haddini bildirirsin. Allah da böylelerini ahirette en büyük azaba maruz bırakır."

Çünkü kâfirlere karşı cihad etmek ve onları öldürmek, Hz. Peygamberin onlara musallat kılınmasıdır. Sanki Cenab-ı Hak onları dünyada cihad ile tehdid etti, ahirette de cehennem azabıyla korkuttu.

25- إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ "Şüphesiz onların dönüşü ancak bizedir."

26- ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ "Sonra onların hesabı da bize aittir."

Mahşerde hesaplarını görmek de bize aittir.

Hz. Peygambere şöyle buyurur:

"Kim Ğaşiye sûresini okursa, Allah onu kolay bir hesap ile muhasebeye tâbi tutar."

FECR SÛRESİ

Fecr Sûresi Mekkî'dir.
Otuz ayettir.

405. DERS

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

1- وَالْفَجْرِ "Andolsun fecre."

"Fecr" ile yapılan yemin:

-Sabah vaktine,

-**"Nees aldığında o sabaha..."** (Tekvir, 18) ayetinde olduğu gibi sabahın aydınlığına,

-Veya sabah namazına olabilir.

2- وَلَيَالٍ عَشْرٍ "Andolsun on geceye."

Zilhiccenin on gecesine.

Bundan dolayı "**fecr**" ifadesi de, Arefe gününün veya Kurban Bayramının sabahı ile tefsir edilmiştir.

On geceden murat, Ramazanın son on gecesi de olabilir.

"**On gece**" ifadesinin elif-lâmsız gelişi, o gecelerin azametini göstermek içindir.

3- وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ "Andolsun çifte ve teke."

Çift ve tek, bütün eşyayı içine alır.

-Veya çiftten murat **"Düşünüp ibret alasınız diye her şeyden** (erkekli dişili) **çift yarattık."** (Zâriyat, 49) ayetinin de delalet ettiği üzere mahlûkattır, tek olandan maksat ise yaratıcıdır.

-Ayrıca çift ve tekten murat; unsurların, feleklerin, burçların, gezegenlerin çift ve tekleri olabilir.

-Veya namazların çift ve tek olanlarıdır.

-Bayramın iki günü ve Arefe günü, gibi vecihler de olabilir.

Müfessirlerin bunları zikretmesinde,

-Tevhide en zahir gördükleri bir delili zikretmek,

-Dinde bir medhali göstermek,

-Ayetin öncesiyle münasebetini belirtmek,

-Şükrü gerektiren en ziyade faydalılığa dikkat çekmek gibi esaslardan yola çıkmak vardır.

4- وَالَّيْلِ اِذَا يَسْرِ "Andolsun gitmekte olan geceye."

Bu, **"Andolsun döndüğü an geceye."** (Müddessir, 33) ayeti gibidir. Geceyi böyle bir kayıtla ifade etmek gece ve gündüzün ardı ardına gelmesinde Cenab-ı Hakkın kudretinin kemâline ve nimetinin bolluğuna daha kuvvetli delâlet olmasındandır.

5- هَلْ فِى ذٰلِكَ قَسَمٌ لِذِى حِجْرٍ "Şüphesiz bunlarda, akıl sahibi bir kimse için üzerine yemin edilmeye değer bir özellik vardır."

Ayet metninde geçen **hicr**, akıldır. Akla böyle denilmesi, uygunsuz şeylerden alıkoyması itibariyledir.

Cenab-ı Hak, üstte ifade edilen şeylere yemin etti, ama neye yemin edildiği belirtilmedi. Devamının delâlet ettiği üzere, "bunları yapan Allah, muhakkak ve muhakkak azap da verecektir" manası söz konusu olabilir.

6- اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ "Görmedin mi Rabbin ne yaptı Âd kavmine?"

Âd kavmi, Hz. Nûhun neslinden Âd'ın evlatlarıdır. Hz. Hûdun kavmi, bu şekilde atalarının ismiyle isimlendirilmişlerdir.

7- اِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ "Sütunlar sahibi İrem'e?"

İrem, önceki ayette geçen Âd kavmini beyan olabilir. Yani, "Rabbin Âd kavminden olan İrem kabilesine ne yaptı, görmedin mi?"

Veya İrem onların belde ismi olabilir: "Rabbin İrem ahalisine ne yaptı, görmedin mi?"

Denildi ki: İrem'den murat, Âd-ı Ûlâ denilen Âd kavminin ilk döneminde gelenlerdir.

Ayet metnindeki "**zat-i imad**", büyük binalar veya uzun sütunları ifade eder.

Denildi ki: Âd'ın Şeddad ve Şedîd adında iki oğlu vardı. Bunlar hükümdar oldular ve zorbalık yaptılar. Sonra Şedid öldü, saltanat Şeddad'a kaldı. Diğer hükümdarlar kendisine boyun eğdi. Şeddad, cenneti işitince Aden sahralarının birinde kendine göre bir "cennet" yaptırdı ve buna "İrem" adını verdi. İrem tamamlandığında, Şeddad ehli ile beraber oraya doğru

yola çıktı. Bir günlük mesafe kaldığında Allah üzerlerine semadan bir sayha gönderdi, hepsi helâk olup gittiler.

8- اَلَّتِى لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِى الْبِلَادِ **"Ki, beldeler içinde onun benzeri yaratılmamıştı."**

9- وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ **"Vâdide kayaları yontan Semud kavmine?"**

Bunlar **"(Böyle sanıp) dağlardan ustaca evler yontuyorsunuz (oyup yapıyorsunuz)."** (Şuara, 149) ayetinde anlatıldığı gibi, dağları taşları, kesip yontarak evler yapıyorlardı.

10- وَفِرْعَوْنَ ذِى الْاَوْتَادِ **"Kazıklar sahibi Firavun'a?"**

Ayet, Firavunun ordularının çokluğunu ifade eder. Sefere çıktıklarında çadırlar kuruyorlardı ve bunlar göz alabildiğince uzanıyordu.

Veya bununla kastedilen, Firavunun işkence için kazıklar kullanmasıdır.

11- اَلَّذِينَ طَغَوْا فِى الْبِلَادِ **"Bunlar beldelerde azmışlardı."**

İşte bütün bu bahsi geçen Âd, Semud ve Firavun, beldelerde işi iyice azıtmışlardı.

12- فَاَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ **"Oralarda çok bozgunculuk yapmışlardı."**

Küfür ve zulümle çokça fesat yapmışlardı.

13- فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ **"Bu yüzden Rabbin, onların üstüne azap kamçısı yağdırdı."**

Rabbin de onları çeşit çeşit azaplarla cezalandırdı.

Denildi ki: Dünyada başlarına gelen azaplar kamçı ile verilen cezaya benzetildi. Çünkü ahirette onlara verilecek ceza kılıç ile verilen cezaya benzetilirse, dünyadaki cezaları kamçı cezası gibi olur.

14- اِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ **"Şüphesiz Rabbin her an gözetlemededir."**

Ayet, Allahu Teâlânın asi kimseleri cezalandırmak için gözetlemesini, temsil yoluyla ifade eder.

15- فَاَمَّا الْاِنْسَانُ اِذَا مَا ابْتَلٰيهُ رَبُّهُ فَاَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّى اَكْرَمَنِ **"Ama insan, her ne zaman Rabbi onu deneyip ikramda bulunur ve nimet verirse, "Rabbim bana ikram etti" der."**

Ayet, önceki ayetle mana itibariyle bütünlük arz eder. Sanki şöyle denilmiştir: "Senin Rabbin ahiret canibinden bakar ve ona çalışılmasını ister. Ama insan ise ancak dünyaya ve dünyanın lezzetlerine önem verir."

16- وَاَمَّا اِذَا مَا ابْتَلٰيهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّى اَهَانَنِ **"Ama her ne zaman da deneyip rızkını daraltırsa, o vakit de, "Rabbim beni zelil kıldı" der."**

Ama fakirlikle ve darlıkla denediğinde, "**Rabbim beni zelil kıldı**" der. Böyle demesi nazarının kısa olmasındandır. Çünkü darlık hâli dünya ve ahrette ikrama mazhar olmaya yol açabilir. Genişlik ise düşmanların hücumuna hedef olmak ve dünya sevgisine kendini kaptırmaya sebep olabilir. Bundan dolayı Cenab-ı Hak insanın her iki sözünü de kınadı ve şu ifadeyle böyle demekten sakındırdı:

17- كَلاَّ **"Hayır, hayır!"**

بَلْ لاَ تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ **"Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz."**

18- وَلاَ تَحَاضُّونَ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِينِ **"Birbirinizi yoksulu yedirmeye teşvikte bulunmuyorsunuz."**

Onların fiilleri sözlerinden daha da kötü ve mal ile kendilerini helakete atmalarına kuvvetli delil olacak şekildedir. Onlar nafaka ve yardımla yetime ikrama yanaşmıyorlar. Miskine yedirmeye bile teşvikte bulunmuyorlar, nerde kaldı başkaları için teşvikte bulunsunlar.

19- وَتَاْكُلُونَ التُّرَاثَ اَكْلاً لَمًّا **"Mirası alabildiğine yiyorsunuz."**

Helâl-haram demeden mirası yiyorsunuz. Çünkü onlar kadınlara ve çocuklara mirastan bir şey vermez, onların hisselerini de yerlerdi.

Veya bundan murat, miras yoluyla gelen malın haram olduğunu bile bile onu yemektir.

20- وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا **"Malı da pek çok seviyorsunuz."**

21- كَلاَّ **"Hayır, hayır!"**

"Hayır, hayır" ifadesi, onları böyle yapmaktan sakındırır. Uygulamalarının yanlış olduğunu bildirir. Sonrasında gelen ayetler ise, bu yaptıklarına mukabil bir uyarıdır:

إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا **"Arz, ardarda sarsılıp dümdüz olduğu zaman."**

Yeryüzü parça parça olup, dağlar tepeler dümdüz hâle geldiğinde, veya toz duman hâlini aldığında.

22- وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا **"Melekler sıra sıra dizilip Rabbin geldiğinde."**

Rabbinin kudret ayetleri ve kahrının eserleri geldiğinde.

Bu ifade bir temsildir. Nasıl ki haşmetli bir sultanın gelişinde onun heybet ve siyasetinin eserleri görülür. Kıyamet gününde de Cenab-ı Hakkın haşmetini gösteren nice eserler görülecektir.

Melekler de rütbe ve mertebelerine göre, saf saf yerlerini alırlar.

23- وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ **"Ve cehennem de o gün getirilmiştir."**

Cehennemin getirilmesi, **"Cehennem, gören herkes için apaçık bir şekilde ortaya çıkarılır."** (Naziat, 36) ayetinde ifade edildiği üzere gözle görülür hâle gelmesidir. Hadiste şöyle anlatılır: "O gün cehennem yetmiş bin dizginle ve her dizgini yetmiş bin melek tuttuğu hâlde getirilir.

يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ **"İşte o gün insan hatırlar."**

O gün insan günahlarını hatırlar.

Veya o gün insan öğüt alır, aklı başına gelir. Çünkü günahların çirkinliğini bilir, pişman olur.

وَأَنَّىٰ لَهُ الذِّكْرَىٰ **"Fakat bu hatırlamanın ona nasıl faydası olacak!?"**

Ama heyhat, bundan bir fayda göremez.

Bu ayetle tevbenin kabulünün vacib olmadığına delil getirilmiştir. Çünkü burada nazara verilen hatırlama, makbul olmayan bir tevbedir.[1]

24- يَقُولُ يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي **"Keşke hayatım için bir şeyler yapıp gönderseydim" der."**

---

[1] Yani, böyle bir halde yapılan tevbe makbul olmadığı gibi, şu dünyada çaresizlikten yapılan bazı tevbeler de makbul olmayabilir. Zaten, Allah hakkında her hangi bir şeyin vacib, yani zorunlu olması düşünülemez. Allahın samimi bir şekilde yapılan tevbeleri kabul etmesi ise, Kur'anî bir gerçektir. Cenab-ı Hak pek çok ayette kendisinin Tevvâb (tevbeleri kabul eden) olduğunu müjdelemektedir.

"Keşke bu hayatım için önceden bir şeyler yapsaydım"

Veya "Keşke dünya hayatımda salih ameller işleseydim" der.

İnsanın **"Keşke hayatım için bir şeyler yapıp gönderseydim"** demesinde, şu dünyadaki fiillerinde müstakil olduğuna ait bir delâlet yoktur.[2] Çünkü bir şeyden alıkonulan biri, onu yapabilecek durumda olmayı temenni edebilir.

25- فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهٗٓ اَحَدٌ **"O gün Onun edeceği azabı kimse edemez."**

26- وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهٗٓ اَحَدٌ **"Onun vuracağı bağı da kimse vuramaz."**

Yani, kıyamet günü Allahın azabını ve sımsıkı bağlamasını kimse yapamaz. Çünkü o gün bütün emir Allahındır.

27- يٰٓاَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ **"Ey nefs-i mutmainne** (itminana eren) **nefis!"**

Nefsin itminanı Allahı anmakla olur. Çünkü nefis sebep ve netice silsilesi içinde vacibu'l-vücud olan Allaha yükselir, O'nun marifetinde ilerler ve başkasından müstağni hâle gelir.

Veya nefsin itminanı, onun hiçbir şüphe duymayacak şekilde gerçeği bulması demektir.

Veya nefsin itminanı, hiçbir korku ve üzüntünün kendisini rahatsız etmiyeceği emniyet hâlini kazanmasıdır.

28- اِرْجِعِىٓ اِلٰى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً **"Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön!"**

"**Rabbine dön**" yani "Rabbinin emrine dön."

Veya "ölüm ile Rabbine dön" manasına gelir.

"Sana verilenlerden razı ve Allah nezdinde de razı olunmuş bir şekilde Rabbine rücu' et.

29- فَادْخُلِى فِى عِبَادِى **"Kullarımın arasına dâhil ol."**

Salih kullarımın arasına gir.

30- وَادْخُلِى جَنَّتِى **"Ve cennetime gir."**

---

[2] Beydâvî'nin bu ifadesi, Mu'tezile mezhebinin "insan kendi fiillerinin yaratıcısıdır" demelerine bir reddir. Çünkü insan, fiillerinde tamamen müstakil değildir, Allahın küllî iradesi taalluk etmeden, insanın fiilleri meydana gelmez.

"Onlarla beraber veya mukarreb olanlar zümresi içinde, onların nuru ile aydınlanarak cennetime gir." Çünkü mukaddes cevherler, karşılıklı aynalar gibidir.

Veya şöyle bir mana olabilir: Ey itminana eren nefis! Daha önce ayrılmış olduğun kullarımın cesedine gir. Senin için hazırlamış olduğum mükâfat yurduma dâhil ol.

Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir: "On gecelerde Fecr sûresini okuyan kimsenin günahları affedilir. Diğer günlerde okuduğunda ise, kıyamet günü kendisi için bir nur olur."

BELED SÛRESİ

Beled Sûresi Mekkî'dir.
Yirmi ayettir.

406. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- لَآ أُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ **"Hayır! Andolsun bu beldeye."**

2- وَأَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِ **"Sen bu beldede oturmakta iken."**

Cenab-ı Hak Mekkeye yemin etti ve bu yemini Hz. Peygamberin orada bulunmasıyla kayıtladı. Bunda, Hz. Peygamberin faziletini ziyadesiyle ortaya koymak ve mekânın şerefinin orada bulunanla ilgili olduğunu hissettirmek vardır.

Denildi ki: Şu manaya bir işaret olabilir: Emin belde dışında avın helâl sayılması gibi, (Ey Peygamber) Sana taarruzu bu emin beldede helal saydılar.

Veya burada gündüzün bir vaktinde dilediğini yapmak Sana helâl olacak.

Bu, Mekkenin fethinde Allahu Teâlâ'nın orada kan dökmeyi Hz. Peygambere helâl kılmasını vaat etmektir.

3- وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ **"Ve andolsun babaya ve çocuğuna."**

"**Babaya**" ifadesinden murat Hz. Âdem veya Hz. İbrahim olabilir.

"**Çocuk**"tan murat ise, babanın neslidir veya Hz. Muhammeddir. (asm)

Baba ve oğlun elif-lâmsız gelmesi tazim içindir. "Ve ma veled" derken "men" demek yerine "ma" nın tercih edilmesi **"-Oysa Allah, onun ne doğurduğunu en iyi bilendir.-"** (Âl-i İmran, 36) ayetinde olduğu gibi taaccüp içindir.

4- لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ **"Biz insanı gerçekten bir çile içinde yarattık."**

İnsan hayatı hep çetin hâllerde devam eder. Hayatının başlangıcı ana rahminin karanlığı ve o dar boğazdan geçiştir. Dünyadaki hayatının sonu ise ölüm ve ötesidir.

Ayet, Hz. Peygambere Kureyş'ten çektiklerine mukabil bir tesellidir.

5- اَيَحْسَبُ اَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ اَحَدٌ **"İnsan, kendisine kimse güç yetiremez mi sanıyor?"**

Ayette bahsedilen **insan**, kuvvetiyle mağrur olanlar olabileceği gibi, genel bir mana da ifade edebilir.

6- يَقُولُ اَهْلَكْتُ مَالاً لُبَدًا **"Yığınla mal harcadım diyor."**

Bundan murat, kişinin riya ve övünmek için yaptığı harcamalardır.

Veya Hz. Peygamber aleyhinde yaptığı harcamadır.

7- اَيَحْسَبُ اَنْ لَمْ يَرَهُ اَحَدٌ **"Kendisini kimse görmedi mi sanıyor?"**

Harcarken veya sonrasında kimsenin onu görmediğini, kendisine hesap sormayacağını mı sanıyor? Yani, Allah onu görmektedir ve yaptığının cezasını verecektir.

Sonra bunu açıklayarak şöyle buyurdu:

8- اَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ **"Biz ona iki göz vermedik mi?"**

9- وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ **"Ayrıca bir dil ve iki dudak?"**

Ona verdiğimiz dil, kalbinden geçenlere tercümanlık yapar. Dudaklar ise onun ağzını örter. Bunlardan istifadeyle konuşur, yer ve içer. Daha başka işlere de yarar.

10- وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ **"Ve ona iki yolu gösterdik."**

İki yoldan murat, hayır ve şer yollarıdır.

Necd kelimesi "yüksek yer" anlamındadır. Kelime anlamından hareketle, bebeğin annesinin sütünü emmek için memesine yöneltilmesine bir işaret de olabilir.

11- فَلاَ اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ **"Fakat o, akabe'yi aşamadı."**

Akabe, sarp dağ yoludur. Ayette, istiare yoluyla, insanın üstte nazara verilen nimetlere şükretmediği anlatılmaktadır. Devamındaki ayetler "**akabe**" manasını tefsir etmektedir:

12- وَمَا اَدْرٰيكَ مَا الْعَقَبَةُ **"Bildin mi sen, o akabe nedir?"**

13- فَكُّ رَقَبَةٍ **"Köle azat etmektir."**

14- اَوْ اِطْعَامٌ فِى يَوْمٍ ذِى مَسْغَبَةٍ **"Veya şiddetli bir açlık gününde yemek yedirmektir."**

15- يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ **"Akraba olan bir yetime."**

16- اَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ **"Veya hiçbir şeyi olmayan bir miskine."**

Çünkü bir köle azad etmek veya muhtaç olana yedirmek, ciddi bir nefis mücadelesi gerektirir.

17- ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ **"Sonra da iman edip sabrı tavsiye eden ve merhamet tavsiye edenlerden olmaktır."**

Yani, bunlar birbirlerine Allaha taat hususunda sabrı tavsiye ettiler ve Allahın kullarına acımayı veya Allahın rahmetinin gerektirdiği şekilde muamele etmeyi tavsiye ettiler.

18- اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ **"İşte onlar, ashab-ı meymene'dir** (amel defterleri sağlarından verilenlerdir)."

19- وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا هُمْ اَصْحَابُ الْمَشْئَمَةِ **"Ayetlerimizi inkâr edenler ise, onlar ashab-ı meş'eme'dir** (amel defterleri sollarından verilenlerdir)."

Bunlar, Hakka delil olarak diktiğimiz kitap ve hüccetleri veya Kur'anı inkâr eden kimselerdir.

Biraz önce mü'minlerin durumu anlatılırken **"işte onlar..."** denilerek onların yümünlü – bereketli kimseler olduğu anlatılmıştı. Burada ise kâfirler nazara verilirken "**onlar...**" şeklinde sadece zamirle anlatıldı. Bunda, gayet açık bir incelik bulunmaktadır.[1]

20- عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ **"Onların üzerlerinde etrafı sımsıkı kapatılmış bir ateş vardır."**

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Beled sûresini okuyana, Allahu Teâlâ kıyamet günü gadabından eman verir."

---

[1] Yani, **"işte onlar..."** derken bir medih manası kendini hissettirir. **"Onlar..."** derken ise, onların halini bildirmek vardır.

ŞEMS SÛRESİ

Şems Sûresi Mekkî'dir.
On beş ayettir.

407. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- وَالشَّمْسِ وَضُحٰيهَا **"Andolsun güneş'e ve onun aydınlığına."**

2- وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰيهَا **"Andolsun onu izlediğinde ay'a."**

Ayın güneşi izlemesi,

-Kamerî takvime göre aybaşında güneşten sonra doğması,

-Veya ayın ondördünde dolunay gecesi güneşin batışından sonra çıkması,

-Veya yuvarlak oluşu ve nurunun kemâlinde güneşe tâbi olmasıdır.

3- وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰيهَا **"Andolsun güneş'i açığa çıkardığında gündüze."**

Çünkü gündüz ilerledikçe güneş daha açık bir şekilde tecelli eder, görülür.

Veya ayete "gündüz; karanlığı, dünyayı veya arzı açtığında" şeklinde de mana verilebilir. Bunların her ne kadar zikri geçmemişse de, gündüzün bunlarla münasebeti malumdur.

4- وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰيهَا **"Andolsun onu örttüğünde geceye."**

Gece, güneşi bürüyüp ziyasını örttüğünde veya gece, afakı veya arzı bürüdüğünde...

5- وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰيهَا **"Andolsun göğe ve onu bina edene."**

Ayette "men" yerine "ma" gelmesi vasıf olma manası murat edilmesindendir. Yani, "semayı bina etmeye kâdir olan şeye yemin ederim." Onun varlığına ve kudretinin kemâline, semanın bina edilmesi delalet etmektedir.

6- وَالْاَرْضِ وَمَا طَحٰيهَا **"Andolsun yere ve onu döşeyene."**

7- وَنَفْسٍ وَمَا سَوّٰيهَا **"Andolsun nefse ve onu biçimlendirene."**

Ayette nefsin elif-lâmsız gelmesi **"(İşte o zaman), her nefis ne getirmiş olduğunu anlar."** (Tekvîr, 14) ayetinde olduğu gibi teksir veya tazim içindir. Murat, Hz. Âdemin nefsidir.[1]

---

[1] Hz. Âdem, bütün insanlığın temsilcisidir. Onun mahiyeti, bütün evladında da bulunmaktadır.

8- فَاَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰيهَا "Sonra da ona kötülük ve takva kabiliyetini verene ki."

Nefse fücur ve takvanın ilham edilmesi, bunların fehmettirilmesi ve fücur ve takva hallerinin bildirilmesidir.

Veya bunları yapabilme imkânının verilmesidir.

9- قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰيهَا "Nefsini arıtan elbette kurtulmuştur."

İlim ve amelle nefsini arıtan felaha ermiştir.

Ayet, buraya kadar yapılan yeminlerin cevabıdır.

Cenab-ı Hak, nefsin kemâle ermesini murat etti, bunun için insanları Allahın varlığına, zâtının zorunlu oluşuna ve sıfatlarının kemâline delalet eden durumlara yemin etti. Bunları bilmek nazarî (teorik) kuvvetin derecelerinin en ilerisidir.

Ayrıca kasem edilen şeyler insanlara Allahın büyük nimetlerini hatırlatmaktadır. Bu hatırlatma, Allahın nimetlerinde müstağrak olmaya onları sevkeder. Bu ise, amelî (pratik) kuvvetin kemâlatının en nihaî noktasıdır.

Denildi ki: Burada nefisle ilgili hâllerin yer alması istidradidir. Yeminin cevabı ise, ayette yer almayan mahzuf bir cümledir. Bunun takdiri ise şöyledir: Allahu Teâlâ Hz. Salih Peygamberi yalanlayan Semud kavmini helâk ettiği gibi, Hz. Peygamberi (asm) yalanlayan Mekke kâfirlerini de helâk edecektir.

10- وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسّٰيهَا "Onu kötülüklere daldıran ise ziyan etmiştir."

Cehaletle ve itaatten çıkarak nefsini nakıs bırakan ve kemalâtının ortaya çıkmasına engel olan ise, ziyan etti.

11- كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوٰيهَا "Semud, azgınlığıyla Hakk'ı yalanladı."

Semud kavmi, tuğyanları sebebi ile yalanladı.

Veya **"Semûd'a gelince, onlar tâğıye ile helak edildiler."** (Hakka, 5) ayetinde olduğu gibi, "kendilerini helak edecek taşkın azabı yalanladılar" manasını da ifade edebilir.

12- اِذِ انْبَعَثَ اَشْقٰيهَا "Hani onların en azgını ileri atılmıştı."

Bundan murat, Semud kavminin en şakisi olan kimsenin, Hz. Salihe bir mu'cize olarak gönderilen deveyi kesmek için ileri atılmasıdır.

13- فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ نَاقَةَ اللّٰهِ وَسُقْيٰيهَا ۚ **"Allah'ın Rasûlü de onlara: "Allah'ın devesini ve onun su nöbetini gözetin" demişti."**

Allahın rasûlü Hz. Salih onlara "Allahın devesini bırakın, onu kesmekten sakının, su içmesine engel olmayın" demişti.

14- فَكَذَّبُوهُ **"Fakat onlar Onu yalanladılar."**

Onlar ise, Hz. Salihin "şayet deveye bir şey yaparsanız başınıza bir azap gelecek" şeklindeki uyarısını yalanladılar.

فَعَقَرُوهَا ۖ **"Deveyi kestiler."**

فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْۢبِهِمْ فَسَوّٰىهَا ۖ **"Rableri de günahlarından dolayı onları cezalandırdı da orayı dümdüz etti."**

Öyle ki küçük büyük hiçbiri kurtulamadı, hepsini içine alan bir azap başlarına geldi.

15- وَلَا يَخَافُ عُقْبٰيهَا **"Ve Allah, bunun sonucundan çekinmez de!"**

Allah onları helak etmekten ve helak etmenin akıbetinden çekinmez ki, onlardan geriye bir şey bıraksın.

Ayetteki و vav, hal bildirir. Yani, "Allah sonucundan çekinmez bir şekilde, onları cezalandırdı."

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Şems sûresini okuyan kimse, güneş ve ayın üzerine doğduğu her şeyi sadaka olarak vermiş gibidir."

LEYL SÛRESİ

Leyl Sûresi Mekkî'dir.
Yirmi bir ayettir.

408. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰى **"Andolsun örttüğü zaman geceye."**

Güneşi, gündüzü ve gizlediği her şeyi karanlığıyla örttüğünde geceye,

2- وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰى **"Andolsun açıldığı zaman gündüze."**

Gecenin karanlığının son bulmasıyla ortaya çıkan veya güneşin doğmasıyla görülen gündüze,

3- وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى **"Andolsun erkeği ve dişiyi yaratana ki."**

Her nevi, erkek ve dişi sınıfıyla yaratmaya kâdir olana,

Burada yemin edilen Âdem ve Havva olabilir.

4- اِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰى **"Gerçekten sizin çalışmanız çeşit çeşittir."**

5- فَاَمَّا مَنْ اَعْطٰى وَاتَّقٰى **"Artık her kim verir ve günahlardan sakınır..."**

6- وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰى **"Ve en güzel sözü tasdik ederse."**

Ayet, insanların çalışmalarının farklı farklı olduğunu ifade eden üstteki ayetin tafsili ve beyanıdır.

Yani her kim itaatte bulunsa, masiyetten kaçınsa ve hakka delalet eden kelime-i tevhid gibi en güzel sözü tasdik etse,

7- فَسَنُيَسِّرُهٗ لِلْيُسْرٰى **"Biz onu en kolaya muvaffak kılacağız."**

Böyle olanı biz cennete dâhil edilmek gibi en kolay ve rahat bir hayata ulaştıracağız.

8- وَاَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنٰى **"Ama kim de cimrilik eder ve kendini Allah'a muhtaç görmez..."**

9- وَكَذَّبَ بِالْحُسْنٰى **"Ve en güzel sözü yalanlarsa."**

10- فَسَنُيَسِّرُهٗ لِلْعُسْرٰى **"Biz de onu en zor olana iletiriz."**

Ama her kim emredilenlere karşı cimrilik yapsa, dünya şehvetlerine aldanıp ahiret nimetlerine karşı müstağni davransa ve medlulünü inkâr ile

hak kelimeyi yalanlasa, onu da cehenneme girmek gibi zor ve çetin hâle götürürüz.

11- وَمَا يُغْنِى عَنْهُ مَالُهٗٓ اِذَا تَرَدّٰى "Çukura yuvarlandığı zaman, malı onu kurtarmaz."

Helâk olduğunda; kabir çukuruna veya cehennem kuyusuna atıldığında malı ona bir fayda vermeyecek.

12- اِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدٰى "Doğru yolu göstermek muhakkak bize aittir."

Hüküm ve hikmetimiz gereğince hakka irşad etmek için yol göstermek bize aittir.

13- وَاِنَّ لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْاُوْلٰى "Şüphesiz ahiret de dünya da bizimdir."

Dünya ve ahirette dilediğimiz şeyi dilediğimiz kimseye veririz.

Veya hidayet üzere olanlar için hidayetin sevabını vermek bizim işimizdir.

Veya "sizin hidayeti terk etmeniz bize bir zarar vermez. Ahiret de, dünya da bizimdir."

14- فَاَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظّٰى "Artık sizi alevler saçan ateşe karşı uyardım."

15- لَايَصْلٰيهَآ اِلَّا الْاَشْقَى "Ona ancak en şaki olan girer."

Bundan murat, kâfir kimsedir. Fasık kimse cehenneme girse bile orada daimi değildir. Bundan dolayı kâfir "**eşkâ**" yani "en şakî" olarak anlatıldı.

Devamında da şöyle vasfedildi:

16- اَلَّذِى كَذَّبَ وَتَوَلّٰى "O, yalanladı ve yüz çevirdi."

Yani hakkı yalanladı ve itaatten yüz çevirdi.

17- وَسَيُجَنَّبُهَا الْاَتْقَى "En müttakî ise, ondan uzak tutulacaktır."

"**En müttaki**", şirk ve günahlardan sakınan kimsedir.

Şirkten sakınıp günahlardan tam kaçmayan cehennemden de tam uzak kılınmaz. Ama bu cehenneme girmesini de gerektirmez. Dolayasıyla önceki hasra (tahsise) muhalif değildir.

18- اَلَّذِى يُؤْتِى مَالَهٗ يَتَزَكّٰى "O ki, malını arınmak için verir."

19- وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزٰى **"Bu yaptığı, birinden gördüğü bir nimete karşılık değildir."**

20- اِلَّا ابْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْاَعْلٰى **"Bunu ancak yüce Rabbinin rızasını istediği için yapar."**

21- وَلَسَوْفَ يَرْضٰى **"Elbette yakında kendisi de razı olacaktır."**

Ayetler Hz. Ebubekir hakkında nazil oldu. Müşriklerin sahip oldukları Bilâl-i Habeşi ve bir grup köleyi satın alıp azat etti.

Bundan dolayı denildi ki: Ayette "en şakî" diye nitelenen Ebu Cehil veya Ümeyye Bin Haleftir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Kim Leyl sûresini okusa, Allah ona razı oluncaya kadar verir, zorluklardan muaf tutar, kolaylığı nasip eder."

DUHA SÛRESİ

Duha Sûresi Mekkî'dir.
On bir ayettir.

409. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- وَالضُّحٰى "Andolsun kuşluk vaktine."

Duha, güneşin yükselme vaktidir. Ayette buna yemin edilmesi, gündüzün o vakitte daha kuvvet bulmasındandır.

Veya Hz. Musa Rabbiyle o vakitte konuştu, Hz. Musa ile yarışan sihirbazlar o vakitte secdeye vardılar.

Veya **"O beldelerin ahalisi, gece uyurlarken kendilerine azabımızın gelmesinden emin mi oldular?" "Yoksa beldelerin ahalisi, gündüz vakti eğlenirlerken onlara azabımızın gelmesinden emin mi oldular?"** (A'raf, 97-98) ayetinde "duha" kelimesinin gece kelimesine mukabil kullanılmasının delâletiyle, "duha"dan murat gündüz de olabilir.

2- وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰى "Andolsun sakinleştiği zaman geceye."

Denizin dalgalarının sükûnet bulması gibi, ahalisi veya karanlığı sükûnet bulduğunda geceye.

Bir önceki "Leyl" sûresinde önce gece, sonra gündüz zikredilmişti. Burada ise önce gündüz, sonra gece zikredildi.

Öncekinde gecenin önce zikredilmesi asıl olması itibarıyla, burada ise gündüzün önce zikredilmesi şeref itibarıyladır.

3- مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰى "Rabbin seni bırakmadı ve darılmadı."

Veda eden kimsenin veda ettiğinden alakasını kesmesi gibi, Rabbin seninle alakasını kesmedi, seni terketmedi.

Bu ifade, yeminin cevabıdır.

Sebeb-i Nüzûl

-Rivayete göre, Kehf sûresinde geçtiği üzere, Hz. Peygamberin (asm) "inşaallah" demeyi ihmal etmesi,

-Veya ısrarla isteyen bir kimseyi azarlaması,

-Veya ölü bir köpek yavrusunun Hz. Peygamberin yatağının altında olması,

-Veya başka bir sebeple vahiy günlerce gecikti.

Bunun üzerine müşrikler "Muhammedin Rabbi O'nu terk etti ve O'na kızdı" dediler. Onları red için bu sûre nazil oldu.

4- وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْاُوْلٰى "Ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır."

Çünkü ahiret bâkidir, rahatsızlık verici şeylerden uzaktır. Dünya ise fânidir, zararlı şeylerle iç içedir.

Sanki Allahu Teâlâ dünyada vahyi göndermeye ve ikramda bulunmaya devam edeceğini bildirdikten sonra, bundan daha yüce ve daha büyüğünü de ahirette vereceğini vaat etti.

Ayette şu mana da olabilir: Senin işinin sonu başından daha hayırlıdır. Çünkü Hz. Peygamber devamlı yükselmede ve kemâlde ilerlemekteydi.

5- وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى "Rabbin Sana mutlaka verecek ve Sen de razı olacaksın."

Ayet, Cenab-ı Hakkın Hz. Peygambere verdiği "nefsin kemâli", "davasının galip gelmesi", "dininin hâkim olması" ve künhünü ancak kendisinin bildiği ilerde vereceği ikramları içine alan bir vaattir.

Ayette geçen سَوْفَ "sevfe" uzak gelecek manası ifade eder. Bunun başına te'kid ifade eden lâm harfi gelmesi şu manayı ders verir: "Allahın sana bu ihsanları bazı hikmetlere binaen gecikse bile, mutlaka gerçekleşecektir."

6- اَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَاٰوٰى "O, Seni yetim bulup da barındırmadı mı?"

Buradan itibaren Cenab-ı Hak Hz. Peygambere geçmişte verdiği nimetlerin bir kısmını sayar. Bunda, "geçmişte bunları ihsan eden, velev gecikse de ilerde yine ihsanda bulunacaktır" manasına bir tenbih vardır.

7- وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدٰى "Seni yol bilmez bulup yola iletmedi mi?"

Sen daha önce hikmet ve hükümleri bilmezken; vahiyle, ilhamla ve tefekküre muvaffak kılarak Sana hikmeti ve hükümleri öğretti.

Hz. Peygamber, amcası Ebu Taliple Şama giderken bir ara kaybolmuştu. Keza süt annesi Halîme, O'nu sütten kesip dedesi Abdülmüttalibe getirirken Hz. Peygamber kaybolmuştu. Ayet, bu iki olaya da işaret edebilir.

8- وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَاَغْنٰى "Seni ihtiyaç içinde bulup zengin etmedi mi?"

9- فَاَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ "Öyleyse yetime sakın kahırlanma."

10- وَاَمَّا السَّائِلَ فَلاَ تَنْهَرْ **"Dilenciyi de azarlama."**

11- وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ **"Rabbinin nimetine gelince; tahdis-i nimette bulun** (onu yâd et)**."**

Çünkü nimeti bu şekilde yâd etmek, o nimetin şükrüdür.

Denildi ki, nimetten murat nübüvvettir. Buna tahdis-i nimet ise, onu tebliğ etmektir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Kim Duha sûresini okusa, Allahu Teâlâ onu Muhammedin şefaatine nail olacaklardan yapar. Her yetim ve dilenci sayısınca ona haseneler yazar."

İNŞİRAH SÛRESİ

İnşirah Sûresi Mekkî'dir.
Sekiz ayettir.

410. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ "Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?"

Göğsüne genişlik verip de o göğsü Hakka münacatta bulunacak ve halkı Hakka davet edecek bir hâle getirmedik mi?

Hz. Peygamberin göğsüne verilen genişlik,

-Kalbine hikmet bırakılması ve cehalet darlığından kurtarılması,

-Daha önce vahye muhatap olmak o kalbe zor gelirken kolayca vahye muhatap olacak hâle getirilmesi olabilir.

Bazı rivayetlerde Hz. Peygamberin çocuk iken veya miraç günü Hz. Cebrail tarafından kalbinin çıkarılıp yıkanması, iman ve ilimle doldurulması anlatılır. Belki de bu rivayet, üstte nazara verilen manalara bir işarettir.

Ayette Hz. Peygamberin sadrına verilen inşirahın soru edatıyla ifade edilmesi, inşirahın sübutunu te'kid eder. Bundan dolayı devamında soru edatı olmaksızın Hz. Peygambere verilenler anlatıldı.

2- وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ "Senden yükünü kaldırdık."

3- اَلَّذِىْ اَنْقَضَ ظَهْرَكَ "O senin sırtını ezen yükü."

Ayetten murat,

-Hz. Peygamberin nübüvvet öncesi kendisine ağır gelen durumlar,

-Veya hikmet ve hükümleri bilmemesi,

-Ne yapacağını bilmemesi,

-Vahyi almakta çektiği zahmet,

-Kavminin dalaletini görüp, onları irşattan aciz olması,

-Veya onları imana davet ettiğinde küfürde ısrarları ve O'na eziyet etmede taşkın halleri olabilir.

4- وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ "Ve Senin şanını yücelttik."

Nübüvvetle ve nübüvvet dışında özel nimetlerle Senin şanını yücelttik.

Cenab-ı Hakkın kelime-i şehadette kendi ismiyle Hz. Peygamberin ismini beraber kılması,

-Ve O'na itaati kendisine itaat sayması,

-Melekleriyle beraber O'na salat etmesi ve mü'minlere de O'na salat u selamı emretmesi,

-İsmen değil lakabı ve ünvanıyla O'na hitap etmesinden daha büyük bir şeref olabilir mi?[1]

5- فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا "Demek zorlukla beraber bir kolaylık vardır."

Göğsün daralması, sırtı çökerten ağır yükler, kavminin yoldan çıkması ve eza vermesi gibi zorluklarla beraber o kalbe genişlik verilmesi, o yüklerin kaldırılması, hidayete ve tâate muvaffak kılmak gibi kolaylıklar vardır. Öyleyse, seni üzen bir hâl arız olduğunda, Allahın ferahlık vermesi hususunda ümitsizliğe düşme.

Ayette "yüsr" (kolaylık) kelimesinin elif-lâmsız gelmesi büyüklük ifade eder. Yani, "zorlukla beraber çok büyük bir kolaylık vardır."

Ayette tahkik edatı olan إِنَّ "inne" nin yer alması, kolaylığın daima zorlukla beraber olduğunu etkili bir şekilde ifade etmek içindir. Bu edatın, beraberlik ifade eden مَعَ "maa" ile bitişik gelmesi, birbirine yakın şeylerin bitişik olması kabilindendir.

6- إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا "Gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık vardır."

Bunun tekraren ifadesi te'kid içindir.

Veya yeni bir cümle olarak da ele alınabilir. Bu durumda, zorluğun peşinde gelecek ahiret sevabı gibi başka bir şey taraf-ı İlahiden vaat edilmiş olur. Mesela "Oruçlu için iki sevinç anı vardır. **Bir sevinç** iftar vaktinde, **bir sevinç** Rabbine kavuştuğunda" hadîsinde birbirinden farklı iki sevinç söz konusudur.[2]

Benzeri bir üslûbla, Hz. Peygamberin şu sözü de ikinci yüsrün (kolaylığın) farklılığını anlatır:

"Bir zorluk iki kolaylığı asla yenemez."

---

[1] Cenab-ı Hak diğer peygamberlere "ey Nûh", "ey Musa" şeklinde ismen hitap ederken, Hz. Peygambere "ey nebi" ve "ey rasûl" şeklinde ünvanıyla hitap etmiştir. Kur'anda Al-i İmran 144, Ahzab 40, Muhammed 2 ve Fetih 29. ayetlerde geçen "Muhammed" ifadesi ise, hitap tarzında olmayıp gıyabi olarak anlatmaktır.

[2] Yani her iki sevinç, birbirinden farklıdır. Onun gibi, ayette iki defa geçen "kolaylık" da ayrı ayrı olması gerekir.

Çünkü ayette geçen zorluk "el-usr" elif-lâmlıdır. İster belirlilik (ahd) isterse cins ifade etsin müteaddit değildir, belli bir zorluktur. "Yüsr" ise elif-lâmsızdır, böyle olduğundan ikinci "yüsr" ile birinci yüsr'den farklı bir mana kastedilmesi muhtemeldir.

7- فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ "Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul."

Öyleyse Sen, tebliğden yorulduğunda, hem saymış olduğumuz nimetlere, hem de vaatte bulunduğumuz gelecek nimetlere bir şükür olmak üzere ibadete yönel, yorul.

Denildi ki:

-Savaşı bitirdiğinde ibadette yorul.

-Namazı bitirdiğinde dua ile yorul.

8- وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ "Ve sadece Rabbine yönel."

Sadece ve sadece Rabbinden iste, başkasından isteme. Çünkü, Senin isteklerini vermeye kâdir olan ancak O'dur.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"İnşirah sûresini okuyan kimse, sanki ben gamlı iken bana gelmiş de, gelişi beni gamdan kurtarmış gibi olur."

TÎN SÛRESİ

Tîn Sûresi Mekkî'dir.
Sekiz ayettir.

411. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ **"Andolsun incire ve zeytine."**

Bu iki meyvenin ayette tahsisen zikri şundandır:

İncir, hazmı kolay latîf bir gıdadır, ayrıca çok faydalı bir ilaçtır. Çünkü o,

-İnsanın tabiatını yumuşak kılar.

-Balgamı çözer.

-Böbrekleri temizler.

-Mesane kumunu izâle eder.

-Ciğer ve dalak tıkanıklığını açar.

-Bedeni besler, kuvvetli kılar.

-Hadiste beyan edildiği gibi, basuru keser ve nıkris hastalığına iyi gelir.

Zeytin ise, hem bir meyve, hem bir katık, hem de bir ilaçtır. Zeytinin çok faydaları olan latîf bir yağı vardır. Böyle olmakla beraber o, yağla hiç alâkası olmayan dağ gibi yerlerde biter.

Denildi ki: Bunlardan murat:

-Arz-ı Mukaddes'ten iki dağ,

-Şam ve Beyt-i Makdis mescitleri,

-Veya iki beldedir.

2- وَطُورِ سِينِينَ **"Andolsun Sinâ dağına."**

Bu, Hz. Musanın Rabbine dua ettiği dağdır. Sinîn ve Sîna, bu dağda bir yerin ismidir.

3- وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِينِ **"Andolsun bu emin beldeye."**

Bundan murat Mekke'dir. Emîn olması, Ona girenin emniyette olmasındandır.

4- لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِى اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ **"Biz, insanı gerçekten ahsen-i takvimde yarattık."**

Ahsen-i takvim, insanın en mu'tedil kıvamda yaratılmasını ifade eder. Bu cümleden olmak üzere:

-Ayakta dik durması,
-Suretinin güzelliği,
-Varlıkların özelliklerini kendinde toplaması
-Diğer mümkinatın bir fihristesi olması... sayılabilir.

5- ثُمَّ رَدَدْنَاهُ اَسْفَلَ سَافِلِينَ "Sonra onu, esfel-i safiline çevirdik."

İnsanın esfel-i sâfiline çevrilmesi, cehenneme ehil olacak işler yapmasıdır.

Denildi ki: **Esfel-i safilin**, insanın yaşlılık dönemindeki güçsüz kuvvetsiz, bakıma muhtaç hâlidir. Bu mana esas alındığında, devamındaki istisna munkatı olur, evveliyle alâkası olmaz.

6- اِلاَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ "Ancak, iman edip salih ameller işleyenler müstesna."

فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ "Onlar için bitmeyen bir mükâfat vardır."

Ayetteki "gayr-ı memnun" "kendisiyle minnet edilmeyen" manasına da gelebilir. O zaman "onlar için minnetsiz bir mükâfat vardır" manası anlatılmış olur.

7- فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ "Böyle iken, sana hesabı yalanlamaya sevk eden nedir?"

Bu kadar açık delillerden sonra, amellerin karşılığının verileceği günü yalan saydıran nedir?

Ayetteki hitap, iltifat yoluyla insanadır. Yani, seni bu yalana sevkeden nedir?

8- اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ "Allah, hâkimler hâkimi değil midir?"

Bu ifade, önceki ifadelerin tahkîkidir. Yani, böyle en güzel kıvamda yaratan ve en aşağılara indiren Zât, sanatça ve tedbirce hükmedenlerin en hâkimi değil midir? Böyle olan Zât, elbette ve elbette, daha önce de defalarca nazara verildiği gibi, insanları yeniden diriltmeye ve amellerinin karşılığını vermeye kâdirdir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Allah, Tîn sûresini okuyan kimseye, o kimse hayatta olduğu sürece afiyet ve yakîn verir. Öldüğünde ise, bu sûreyi okuyanların sayısınca mükafat verir."

ALAK SÛRESİ

Alak Sûresi Mekkî'dir.
On dokuz ayettir.

412. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَ **"Yaratan Rabbinin adıyla oku!"**

Her şeyi yaratan Allahın adını söyleyerek veya O'nun isminden meded alarak Kur'anı oku.

Cenab-ı Hak, bütün mahlukâtın kendisinin olduğunu ifade ettikten sonra, sanat ve tedbir yönüyle en şerefli ve en zâhir ve okumaktan maksut olan ibadetin vücubuna en ziyade delil olan insanı nazara verdi ve şöyle dedi:

2- خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ **"O, insanı bir alak'dan yarattı."**[1]

Veya mana şöyle de olabilir: Cenab-ı Hak önce mübhem (belirsiz) bir şekilde yarattığını ifade etti, ardından insanın yaratılışının büyüklüğüne ve hayret verici fıtratına delâlet etmek üzere neyi yarattığını tefsir etti.

İnsanın en evvel bilmesi gereken Allahı bilmek (marifetullah) olduğundan, Cenab-ı Hak ilk önce varlığına, sonsuz kudretine ve nihayetsiz hikmetine delâlet eden bu ayetleri indirdi.

3- اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ **"Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir!"**

"**Oku**!" emrinin tekrarı, manayı kuvvetlendirmek içindir.

Veya birinci "**oku**" emri mutlaktır, bu ikinci ise "tebliğ et" manasını taşır.

Veya "namazda oku" demektir.

Veya ilgili rivayette yer aldığı gibi, Hz. Peygambere "oku!" denildiğinde "Ben okuma bilmem" demesi üzerine "oku" emri tekrar edildi, ona bir işaret olabilir.

Cenab-ı Hakkın **"sonsuz kerem sahibi"** şeklinde ifade edilmesi, her cömertten çok daha ziyade cömert olmasını bildirir. Çünkü O,

-Bir karşılık beklemeden tek taraflı olarak nimet verir.

-Hiçbir korku duymadan hilim gösterir, mühlet verir.

-Aslında gerçek anlamda Kerîm ancak O'dur.

---

[1] "Alak", yahut "alaka", erkeğin spermiyle döllenmiş dişi yumurtadan bir hafta zarfında oluşan hücre topluluğunun rahim cidarına asılıp gömülmüş şeklidir.

4- اَلَّذِی عَلَّمَ بِالْقَلَمِ "O, kalemle yazmayı öğretti."

Çünkü ilimler kalemle yazılır ve kaydedilir, uzakta olanların ilmi onunla bilinir.

5- عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَالَمْ یَعْلَمْ "İnsana bilmediklerini öğretti."

Allahın, insana bilmediğini öğretmesi,

-Ona ilim için akıl gibi kuvveler vererek,

-Deliller nasbederek,

-Ayetler indirerek olur.

İşte ey Peygamber! Her ne kadar okuma bilmesen de Allah Sana okumayı öğretir.

Cenab-ı Hak insana olan nimetlerini göstermek için, bu ayetlerle insanın başlangıcını ve ulaştığı noktayı nazara verdi. İnsanın en düşük bir "alak" mertebesinden ilim sahibi bir dereceye çıkmasında Allahın rububiyetinin bir tezahürü ve en ziyade kerem sahibi olmasının bir tahkiki vardır.

Allahu Teâlâ önce aklen O'nun marifetine delil olana işaret etti, sonra da marifetinin naklî deliline tenbihte bulundu.

6- كَلَّآ "Hayır!"

Ayette, her ne kadar daha önce zikrolunmasa da, tuğyanı sebebiyle Allahın nimetini inkâr eden kimseyi sakındırmak vardır. Devamı buna delâlet etmektedir.

اِنَّ الْاِنْسَانَ لَیَطْغٰی "Doğrusu insan tuğyana sapar."

7- اَنْ رَاٰهُ اسْتَغْنٰی "Kendisini müstağni gördüğü için."

8- اِنَّ اِلٰی رَبِّكَ الرُّجْعٰی "Muhakkak ki Rabbinedir dönüş."

"**Rabbinedir dönüş**" derken muhatap, iltifat yoluyla insanadır. Bunda, tuğyanının akıbeti hususunda bir tehdit ve sakındırma vardır.

9- اَرَاَیْتَ الَّذِی یَنْهٰی "Engelleyeni gördün mü?"

10- عَبْدًا اِذَا صَلّٰی "Namaz kıldığı zaman bir kulu"

Sebeb-i Nüzûl

Ayet, Ebu Cehil hakkında indi. "Muhammedi secdede görürsem boynunu çiğneyeceğim" demişti. Hz. Peygamberin yanına geldi, sonra geriye

kaçtı. Kendisine "ne oldu?" denildiğinde "Benimle O'nun arasında ateşten bir çukur, korkunç bir yaratık ve kanatlar vardı" dedi.

Ayette Hz. Peygamberden "abd" (kul) olarak bahsedilmesi, "abd" lafzının elif-lâmsız gelmesi, yapılan fiilin çirkinliğini çok daha etkili bir şekilde anlatmak içindir.

11- اَرَاَيْتَ اِنْ كَانَ عَلَى الْهُدٰى "Ne dersin, eğer o hidayet üzere ise?"

12- اَوْ اَمَرَ بِالتَّقْوٰى "Veya takvayı emrediyorsa?"

13- اَرَاَيْتَ اِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى "Ne dersin, eğer yalanlamış ve yüz çevirmişse?"

14- اَلَمْ يَعْلَمْ بِاَنَّ اللّٰهَ يَرٰى "Bilmedi mi Allah onu görüyor?"

Yani, şöyle bir kimsenin durumunu bana söyle:

Allahın kullarından birini namazından alıkoymak istiyor.

Böyle biri, kendi zannı üzere bu alıkoymada hidayet üzere ve putlara ibadeti emretmekte takva üzere mi olur? Yoksa senin dediğin gibi hakkı yalanlamış, doğrudan yüz çevirmiş mi olur? O, Allahın kendisini gördüğünü, hidayet veya dalalet şeklindeki hallerine muttali olduğunu bilmiyor mu?

Ayete şöyle de mana verilebilir:

Namaz kılan bir kulu bundan alıkoymaya çalışan kimseyi gördün mü? Hâlbuki o abd, hidayet üzere ve takvayı emreden biri. Onu alıkoymaya çalışan ise, yalanlayan ve yüz çeviren biri. Bundan daha hayret verici ne olabilir?

Denildi ki: İkinci "**ne dersin**?" ifadesinde hitap kâfiredir. Çünkü anlatılan bu durumda Allahu Teâlâ, iki hasım arasında hüküm veren hâkim gibidir, birinde buna, diğerinde diğerine hitap etmektedir. Sanki şöyle demiştir:

"Ey kâfir, söyle bakalım! Alıkoyduğun bu kimsenin namazı bir hidayetse ve Allaha çağırması takvayı emreden bir durumsa, yine onu namazından alıkor musun?

Ayette **"Engelleyeni gördün mü? Namaz kıldığı zaman bir kulu"** denilirken, aslında o kimsenin takvayı emretmesine engel olma gayreti zikredilmemektedir. Ama ayetin devamında buna da yer verilmesi, hayret ve kınamak içindir. Çünkü aslında namazdan nehyeden kimse, takvanın emredilmesinden de rahatsızlık duymakta, buna da engel olmaya çalışmaktadır.

Namaz da bilfiil davet olduğundan, ayette sadece buna engel olmak isteyişi nazara verilmekle iktifa edilmiştir.

Veya, namaz kılanı engellemek isteyen kimse, onu namazdan dolayı engelleyebileceği gibi, başka bir meseleden dolayı da tepkisini bu şekilde gösterebilir. Namazın bütün halleri ise, ya ibadetle kişinin kendi nefsini kemâle erdirmek ya da davet yoluyla başkalarının kemâline yardımcı olmak şeklinde sınırlandırılabilir.

15- كَلَّا "Hayır!"

Namazdan alıkoymak isteyene "hayır, böyle yapma!" şeklinde bir uyarıdır.

لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ "Eğer o, bu davranışından vazgeçmezse, andolsun ki biz onu perçeminden tutup (cehenneme) **sürükleriz."**

Şayet o, içinde bulunduğu hâle son vermezse, biz onu perçeminden şiddetle tutup cehenneme sürükleriz.

16- نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ "O yalancı, günahkâr perçeminden."

17- فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ "Haydi, taraftarlarını yardıma çağırsın."

O da, kendi yandaşlarının toplandığı yerdeki adamları çağırsın, onlardan yardım istesin.

Sebeb-i nüzûl

Rivayete göre Ebu Cehil (leanehullah) Hz. Peygamber kendisine çok sert çıkınca "Ben, şu vâdi ehlinin en çok adamı olan kimse iken beni tehdit mi ediyorsun?" dedi, ayet bu münasebetle nazil oldu.

18- سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ "Biz de zebanileri çağıracağız."

Biz de onu sürükleyip cehennem ateşine atmaları için zebanileri çağıracağız.

19- كَلَّا "Hayır!"

Bu, biraz önceki gibi "hayır, böyle yapma!" şeklinde namazdan alıkoyan kimseye bir uyarıdır.

لَا تُطِعْهُ "Sen ona uyma."

Sen, taatin üzere sebat et.

وَاسْجُدْ **"Ve secde et."**

Sücuduna devam et.

وَاقْتَرِبْ **"Ve yaklaş."**

Rabbine yakın olmaya çalış.

Hadiste şöyle bildirilir: "Kulun Rabbine en yakın hâli, secde hâlidir."

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Alak sûresini okuyan kimseye, sanki bütün mufassal (büyük) sûreleri okumuş gibi sevap verilir."

KADR SÛRESİ

Kadr Sûresinin Mekkî veya Medenî olduğu ihtilaflıdır.
Beş ayettir.

413. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ **"Biz onu Kadir gecesinde indirdik."**

"**Biz onu Kadir gecesinde indirdik**" derken, "**O**" zamirinden murat Kur'andır. Daha önceden Kur'an'dan bahis yapılmamışken böyle ifade edilmesi, tasrihe lüzum kalmayacak şekilde onun büyük olduğunu gösterir.

Ayetin devamında da, Kur'anın indirildiği zamanın büyüklüğü ifade edilmektedir:

2- وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ **"Bildin mi nedir o Kadir gecesi?"**

3- لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ **"Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır."**

Kur'anın nüzulü Kadir gecesinde başlamıştır.

Veya Allah Kadir Gecesinde Kur'anın tamamını elçi meleklerle dünya semasına indirmiştir. Sonra da Hz. Cebrail yirmiüç yıl boyunca parça parça Hz. Peygambere getirmiştir.

Denildi ki: Ayetin manası şöyle de olabilir: "Biz onu Kadir Gecesinin fazileti hakkında indirdik."

Kadir Gecesi, Ramazanın son on gününün tek gecelerindedir, belki de yirmiyedinci gecesidir.

Kadir gecesinin gizli olması, o geceyi değerlendirmek isteyenin bu vesileyle çok geceleri ihya etmesi içindir.

Bu geceye "Kadir Gecesi" denilmesi, şerefinden dolayıdır veya "**Her hikmetli işe o gecede hükmedilir.**" (Duhan, 4) ayetinin de işaret ettiği gibi, o gecenin mukadderatın takdir edildiği bir gece olmasındandır.[1]

"**Bin aydan hayırlı olması**" ise, ya bu bin ay çokluğu ifade eder.

Veya şu rivayette olduğu gibi, hakikati üzeredir:

"Hz. Peygamber, İsrailoğullarından birinin bin ay boyunca Allah yolunda silah taşıdığını, cihad ettiğini anlattı. Mü'minler onun hâline şaştılar ve onların amellerine nisbetle kendi amellerinin çok az olduğunu düşündüler.

---

1 Yani Kadir Gecesi, bir yönüyle "kader gecesidir."

Bunun üzerine onlara, bu mücahidin bin ayından daha hayırlı Kadir Gecesi verildi.

4- تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ ۚ مِنْ كُلِّ اَمْرٍ ۙ "Melekler ve Ruh o gece Rablerinin izniyle, her iş için inerler."

Ayet, bu gecenin niçin bin aydan daha hayırlı olduğunu beyan eder.

Meleklerin inmesi arza veya semayadır.

Veya mü'minlere yakın olmalarıdır.

İnmeleri, o yıl için takdir edilen her mesele hakkındadır.

5- سَلَامٌ ۛ هِيَ "O gece, bir selâmettir."

Allah o gecede sadece kendisinde selâmet olan şeyleri takdir eder. Başka gecelerde ise, hem selâmet hem de belâ takdir eder.

Veya o gece, kendisinde meleklerin mü'minlere çokça selâm vermeleri sebebiyle selâmetli, selâmı bol bir gecedir.

حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ "Ta tanyeri ağarıncaya kadar."

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Kadir sûresini okuyana Ramazanda oruç tutan ve Kadir Gecesini de ihya eden kimse gibi sevap verilir."

BEYYİNE SÛRESİ

Beyyine Sûresinin Mekkî veya Medenî olması ihtilaflıdır.
Sekiz ayettir.

414. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِّينَ حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ **"Kitap ehlinden ve müşriklerden küfre girenler, kendilerine beyyine gelinceye kadar** (inkârlarından) **ayrılacak değillerdi."**

Ehl-i Kitap, yahudî ve Hristiyanlardır. Bunların küfrü, Allahın sıfatlarında ilhadda bulunmalarıdır.

Ehl-i Kitap ve müşrik olanlar, kendilerine beyyine gelmedikçe, bulundukları dinden ayrılacak değillerdi.

"Beyyine"den murat Hz. Peygamberdir veya Kur'andır. **"Beyyine"** denilmesi, hakkı beyan etmesi sebebiyledir.

Veya "**beyyine**" den murat Hz. Peygamberin ve Kur'anın mu'cizeliğidir. Hz. Peygamberin mu'cizeliği ahlâkında, Kur'anın mu'cizeliği ise meydan okuduklarının onun beyanı karşısında ilzam olmalarındadır.

2- رَسُولٌ مِنَ اللّٰهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةً "(Bu beyyine), **Allah tarafından gönderilen ve tertemiz sayfaları okuyan bir rasûldür."**

Ayetin bu kısmı, beyyine'den bedeldir.

Hz. Peygamber her ne kadar ümmî olsa da, sahifelerde olanların mislini tilâvet ettiği için, onları okuyan kimse gibi ifade edilmiştir.

Denildi ki: **Rasûl**den murat Cebrail'dir. Sahifelerin tertemiz olması, o sahifelere tertemiz olanlar dışında kimse dokunamamasıdır.

3- فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ **"Onda, en kıymetli kitaplar vardır."**

O sahifelerde hakkı söyleyen istikametli mektuplar var.[1]

4- وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اِلاَّ مِنْ بَعْدِ مَاجَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ **"Kitap ehli, ancak kendilerine beyyine geldikten sonra ayrılığa düştüler."**

---

[1] Kur'an-ı Kerîm, bir tek kitap olmakla beraber onda nice kitaplar vardır. Mesela o, insan için bir şeriat ve hikmet, bir dua ve ubudiyet, bir emir ve davet, bir zikir ve fikir kitabıdır.

"**Beyyine**" geldikten sonra bir kısmı imana geldi veya dininde tereddüt yaşadı.

Veya küfür üzere ısrar ettiler. Bu son mana, "(Tevrat'tan) **tanıyıp bildikleri** (bu peygamber) **kendilerine gelince, onu inkâr ettiler.**" (Bakara, 89) ayeti gibidir.

Sûrenin başında ehl-i kitap ve müşrikler beraber anlatılmıştı. Burada ise, ehl-i kitabın durumu müstakil olarak ele alındı. Bunda,

-Onların hâlinin çirkinliğine,

-Onlar ilim sahibi olmakla beraber böyle yapınca, diğerlerinin daha evleviyetle benzeri tavra gireceklerine delâlet vardır.

5- وَمَا اُمِرُوا اِلاَّ لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ **"Hâlbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na ibadet etmeleri, namazı dosdoğru kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti."**

Hâlbuki onlara kitaplarında emredilen, dini Allaha halis kılarak sadece ve sadece Allaha ibadet etmek, hiçbir şeyi O'na şerik kılmamak idi. Ayrıca yanlış itikatlardan sıyrılmak, namazı ikâme etmek, zekâtı vermek idi. Lakin onlar böyle yapmadılar, kitapta olanı tahrif ettiler ve isyan ettiler.

وَذٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ **"İşte, dosdoğru din budur."**

6- اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا **"Gerçekten de kitap ehlinden ve müşriklerden inkâr edenler, ebedî olarak cehennem ateşindedirler."**

Onlar diğer âlemde, hatta orayı gerektiren fiilleri sebebiyle şimdiki hayatta cehennem ateşindedirler.

İki fırkanın (ehl-i kitap ve müşriklerin) cehennem ateşinde müşterek olmaları, azap nevinde de müşterek olmalarını gerektirmez. Küfürlerinin farklı olmasına göre, azaplarının da farklı olması esastır.

اُولٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ **"İşte onlar, yaratılmışların en şerlileridir."**

7- اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ **"İman eden ve salih amel işleyenler ise, yaratılmışların en hayırlılarıdır."**

8- جَزَآؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ **"Rableri katında onların mükâfatı, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleridir."**

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا **"Orada ebedî olarak kalacaklardır."**

Ayette, manayı kuvvetlendiren te'kidler vardır:

-Önce medhedilmeleri.

-Kendilerine bu mükafatın, yaptıklarına karşılık olarak verildiğinin ifade edilmesi.

-Bu mükafatın **"Rableri katından"** olduğunun söylenmesi,

-Cennetin çoğul olarak getirilmesi.

-Cennetin ebedi olduğunun te'kid olarak nazara verilmesi.

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ **"Allah onlardan razı oldu."**

Allahın razı olması, onlara verilen mükâfata ziyade bir değerdir.

وَرَضُوا عَنْهُ **"Onlar da O'ndan razı oldular."**

Çünkü onları, emellerinin en ileri noktalarına ulaştırmıştır.

ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ **"İşte bu, Rabbine derin saygı duyanlar içindir."**

"**İşte bu**", ifadesiyle onlara verilen mükâfata ve Allahın razı olmasına işaret edilmiştir.

Çünkü Allah'tan korkmak, işin esasıdır ve her hayra ulaşmak onunladır.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Beyyine sûresini okusa, kıyamet günü akşam – sabah en hayırlı kimselerle beraber olur."

ZİLZAL SÛRESİ

Zilzal Sûresinin Mekkî veya Medenî olması ihtilaflıdır.
Sekiz ayettir.

415. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا ۙ **"Arz, o şiddetli sarsıntı ile sarsıldığında."**

Ayette nazara verilen zelzele,

-Sura ilk üfürüldüğünde veya ikinci üfürülüşte olabilir.

-Veya genel anlamda zelzele kastedilmiş olabilir.

-Veya arza layık bir şekilde en büyük zelzele kastedilmiş olabilir.

2- وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَا ۙ **"Ve arz, içindeki ağırlıkları çıkarıp dışarı attığında."**

"Eskal", ağırlıklar demektir, ev eşyaları için de kullanılır.

"Arzın ağırlıklarını çıkarması",

-İçinde bulunan defineleri,

-Veya ölüleri çıkarması manasını ifade eder.

3- وَقَالَ الْاِنْسَانُ مَالَهَا ۚ **"Ve insan: "Ona ne oluyor buna?" dediği zaman."**

İnsan, kendisini dehşete düşüren bu durumdan dolayı "ne oluyor bu arza" der.

"**İnsan**"dan muradın kâfir kimse olduğu söylenmiştir. Çünkü mü'min, o gün arza ne olduğunu bilmektedir.

4- يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا ۙ **"O gün arz, haberlerini anlatır."**

O gün arzdaki mahlûklar hâl diliyle niçin bu dehşetli zelzelenin olduğunu, arzın içindeki ağırlıkları niye çıkardığını söylerler.

Denildi ki: Allah arzı konuşturur, o da üzerinde neler yapıldığını anlatır.

5- بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰى لَهَا ۘ **"Çünkü Rabbin ona vahyetmiştir."**

6- يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ اَشْتَاتًا ۙ لِيُرَوْا اَعْمَالَهُمْ ۘ **"O gün insanlar, amellerinin karşılığı kendilerine gösterilmek üzere bölük bölük çıkarlar."**

O gün insanlar mertebelerine göre farklı farklı gruplar halinde kabirlerinden çıkar, hesap mahalline gelirler.

Bu gelişleri, yaptıkları amellerin karşılığını görmek içindir.

7- فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ **"Artık her kim zerre kadar hayır işlemişse onu görecektir."**

8- وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ **"Kim de zerre kadar şer işlemişse onu görecektir."**

Denildi ki: Ayet amellerin boşa gitmesi ve mağfiret edilmemesi şartına göredir.

Veya "eştaten" yani **"bölük bölük çıkarlar"** manasından yola çıkarak, zerre mikdar şer işlemişse cezasını çekecek olanlar, şakî kimselerdir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Zilzal sûresini dört kere okuyan, Kur'anın tamamını okumuş gibidir."

ÂDİYÂT SÛRESİ

Âdiyât Sûresinin Mekkî veya Medenî oluşu ihtilaflıdır.
On bir ayettir.

416. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا "Andolsun koştukça koşanlara."

Allahu Teâlâ, harıl harıl koşan mücahitlerin atlarına yemin etti. Ayetteki "Dabha" ifadesi, o atların düşmana varıldığında çıkardıkları seslerdir.

2- فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا "Derken kıvılcımlar saçanlara."

3- فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا "Ardından sabahleyin saldıranlara."

4- فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا "Böylece tozu dumana katanlara."

5- فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا "Derken bir topluluğun ortasına dalanlara."

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Hz. Peygamber (asm) atlı bir birlik gönderdi, kendilerinden bir ay haber alınmadı, sûre bu münasebetle nazil oldu.

Üstteki yeminler nefislerin seyru süluküne işaret de olabilir.

Bazı nefisler/ ruhlar Allah yolunda doludizgin yol alır. Marifet nurları onların fikirlerini alevlendirir. Sabahın aydınlığı gibi kendilerine mukaddes nurlar görüldüğünde hevâ ve kötü âdetlerine hücum ederler. Bunun sonunda şevk ile dolarlar ve sonunda âlî makam sahibi olan kimselerden meydana gelen bir cemaat içinde kendilerini bulurlar.

6- إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ "Şüphesiz insan, Rabbine karşı çok nankördür."

Ayette geçen "kenûd" ifadesi, nankör, isyankâr ve cimri anlamlarına gelir.

Yani bu insan gerçekten çok nankör, çok isyankâr ve çok cimridir.

7- وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ "Ve gerçekten o, buna şahittir."

Ayetteki zamir hem insana, hem de Allaha râci olabilir. Yani,

-İnsan, kendisinin böyle olduğunu bilir, nefsinin bu özelliğine şahittir.

-Allahu Teâlâ, insanın böyle olduğuna şahittir.

Zamiri Cenab-ı Hakka râci kıldığımızda, ayet insan için bir vaîd manası taşır.

8- وَاِنَّهٗ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيْدٌ "Ve hiç şüphesiz o, mal sevgisinde çok şiddetlidir."

9- اَفَلَا يَعْلَمُ اِذَا بُعْثِرَ مَا فِى الْقُبُوْرِ "Bilmiyor mu ki, kabirlerin içindekiler fırlatıldığında."

10- وَحُصِّلَ مَا فِى الصُّدُوْرِ "Ve sinelerin içindekiler derlendiğinde."

Kalplerde olan hayır ve şer ne varsa amel defterlerinde cem edildiği veya tek tek temyiz edildiğinde...

Ayette diğer azalara değil de kalbe dikkat çekilmesi, insanın kalbinin bütün amellerde asıl olmasındandır.

11- اِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيْرٌ "Şüphesiz onların Rabbi, o günde, onların bütün yaptıklarından haberdardır."

Onların Rabbi onların açık ve gizli neler yaptıklarını bilir ve ona göre karşılığını verir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Âdiyât sûresini okuyana, Müzdelifede geceleyen ve Arafattaki cemaate şahit olan kimselerin on katı sevap verilir."

KARİA SÛRESİ

Karia Sûresi Mekkîdir, on bir ayettir.

417. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- اَلْقَارِعَةُ **"Kâria!"**

2- مَاالْقَارِعَةُ **"Nedir o kâria?**

3- وَمَآ اَدْرٰيكَ مَاالْقَارِعَةُ **"Bildin mi nedir o Kâria?"**

Bunun beyanı Hâkka sûresinde geçmişti.

4- يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ **"O gün insanlar saçılmış kelebekler gibi olurlar."**

Kıyamet günü insanların saçılmış kelebekler gibi olmaları,

-Sayıca çoklukları,

-Zelil vaziyette olmaları

-Her tarafa yayılmaları,

-Şiddetle ızdırap çekmeleri itibarıyladır.

5- وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ **"Ve dağlar atılmış renkli yünler gibi olur."**

Bunun sebebi, o gün dağların paramparça olması ve havada uçuşmalarıdır.

6- فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ **"O gün kimin tartıları ağır basarsa."**

Artık o gün kim çeşitli hasenelerinin mikdarının üstün gelmesiyle, tartıları daha ağır gelirse,

7- فَهُوَ فِى عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ **"Artık o, hoşnut olacağı bir hayat içindedir."**

8- وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ **"Kimin de tartıları hafif gelirse."**

Kimin de kayda değer bir hasenesi yoksa veya günahları hasenelerine galip gelmek suretiyle tartıları hafif çıkarsa,

9- فَاُمُّهُ هَاوِيَةٌ **"Onun varacağı yer hâviye'dir."**

"Hâviye" "yakıcı ateş" demektir ve cehennemin isimlerinden biridir. Bunun için devamında şöyle bildirdi:

10- وَمَآ اَدْرٰيكَ مَاهِيَهْ **"Bildin mi nedir o?"**

11- نَارٌ حَامِيَةٌ **"O, kızgın bir ateştir."**

Hz. Peygamber şöyle buyurur: Kim Karia sûresini okursa, Allahu Teâlâ kıyamet günü onun tartılarını ağır kılar."

TEKASÜR SÛRESİ

Tekasür Sûresinin Mekkî veya Medenî oluşu ihtilaflıdır.
Sekiz ayettir.

418. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- اَلْهٰيكُمُ التَّكَاثُرُ **"Çoklukla övünmek sizi oyaladı."**

2- حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ **"Öyle ki kabirleri ziyaret ettiniz."**

Hayatta olanları saymayı bitirdiğinizde kabirlerde olanları saymaya başladınız, ölülerinizin daha fazla olmasıyla övündünüz.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Abdi Menaf oğullarıyla Sehm oğulları sayıca çokluk hususunda yarışmışlardı da Abdi Menaf oğulları daha fazla çıkmıştı. Bunun üzerine Sehm oğulları ölülerin de sayılmasını istedi, bu defa da Sehm oğulları sayıca fazla çıktı.

Denildi ki: Ayetin manası şöyle de olabilir: "Mal ve evladın çokluğuyla övünmek sizi öyle oyaladı ki, ölüme ve kabre konuluncaya kadar hayatınız böyle geçti. Sizin için çok daha önemli olan ahiret için çalışmak varken, siz dünyayı talep ederek ömürlerinizi zayi ettiniz."

Bu manaya göre kabirleri ziyaretten murat, ölüm olur.

3- كَلَّا **"Hayır!"**

"Kellâ" ifadesi "hayır, asla" demektir. Onları böyle yapmaktan sakındırır ve akıllı kimsenin bütün himmetinin ve çoğu çalışmasının sırf dünya olmaması gerektiğine uyarıda bulunur. Çünkü böyle yapmanın akıbeti, vebâl ve pişmanlıktır.

سَوْفَ تَعْلَمُونَ **"Hayır! İlerde bileceksiniz."**

Diğer âlemde, bu dünyanın ötesinde neler olduğunu gözlerinizle gördüğünüzde, görüşünüzün hatasını bileceksiniz.

"**İlerde bileceksiniz**" ifadesi, onların korkmaları ve gafletlerinden uyanmaları için bir uyarıdır.

4- ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ **"Sonra hayır! İlerde bileceksiniz."**

Aynı cümlenin tekrarı te'kid içindir. Bu ikinci cümlede, birincide olmayan "**sonra**" ifadesi, bunun birinciden daha etkili olduğuna delalet eder.

Veya birinci "**ilerde bileceksiniz**" ifadesi ölüm anı veya kabre bakar, ikinci "**sonra ilerde bileceksiniz**" ifadesi ise yeniden diriltilme zamanına bakar.

5- كَلاَّ "Hayır!"

لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ "Şayet ilme'l- yakin ile bilseniz..."

Şayet, yakînen bildiğiniz şeyler gibi, önünüzde neler olduğunu ilme'l-yakîn ile bilseydiniz, bu bilgi sizi başka şeylerle meşgul olmaktan alıkordu.

Veya böyle bir bilgiye ulaşsaydınız, vasfedilmez ve künhüne erilmez şeyler yapardınız.

"**Kella, şayet ilmel-yakin ile bilseniz...**" denilip bunun cevabının söylenmemesi, azameti ifade eder.

6- لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ "Elbette cehennemi göreceksiniz."

7- ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ "Sonra, yemin olsun ki, onu ayne'l- yakin göreceksiniz."

"Onu göreceksiniz" ifadesinin tekrarı, te'kid içindir.

Veya birinci **"göreceksiniz"** ifadesi cehennemi uzaktan görmeleri, ikinci **"göreceksiniz"** ifadesi ise içine girmeleridir.

Veya birinciden murat bilmek, ikinciden murat ise görmektir.

Ayne'l-yakîn, göz ile görerek bilmektir, bu yakînin kendisidir. Çünkü müşahede ile bilmek, yakîn mertebelerinin en yükseğidir.

8- ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ "Sonra, yemin olsun ki, o gün her nimetten sorulacaksınız."

Sonra sizi alıkoyan nimetlerden muhakkak ve muhakkak hesaba çekileceksiniz.

Ayetteki hitap, dünyası dinine engel olan herkesi içine alır.

Ayette insanın suale tâbi olduğu bildirilen nimetler, onu Allahı anmaktan alıkoyan nimetlerdir. Bunun böyle olduğu karine ile ve **"De ki: "Allah'ın kulları için çıkardığı zînetleri ve tertemiz rızıkları kim haram kılar?"** (A'raf, 32) ve **"Ey peygamberler! Temiz ve helal olan şeylerden yiyin ve salih amel işleyin."** (Mü'minun, 51) gibi ayetlerle bilinir.

Denildi ki: Herkes, kendisine verilen her nimetten suale tâbi olacaktır.

Denildi ki: Ayet, kâfirlere yöneliktir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Tekasür sûresini okusa, Allah onu dünya hayatında verdiği nimetlerden dolayı hesaba çekmez ve ona bin ayet okumuş gibi mükâfat verir."

ASR SÛRESİ

Asr Sûresi Mekkî'dir.
Üç ayettir.

419. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- وَالْعَصْرِ **"Asra yemin ederim ki."**

Allahu Teâlâ "asra" yemin etmektedir. Bundan murat,

-Fazileti sebebiyle ikindi namazı,

-Nübüvvet asrı (asr-ı saadet),

-Hayret verici şeyleri müştemil olması sebebiyle dehr, yani zaman olabilir.

2- اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِى خُسْرٍ **"İnsan gerçekten hüsrandadır."**

İnsanlar çalışmalarında ve ömürlerini tükettikleri, peşinden koştukları işlerde gerçekten bir hüsran içindedir.

"**İnsan**" ifadesindeki elif-lâm, cins ifade eder. Yani, insan nevi genelde zarardadır. Hüsranı ifade ederken elif-lâmsız gelmesi ise, içinde bulundukları hüsranın büyüklüğünü gösterir.

3- اِلاَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ **"Ancak, iman edip sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve birbirlerine sabrı tavsiye edenler müstesna."**

Ancak, iman eden ve salih amel işleyenler zararda değillerdir. Çünkü onlar dünyaya bedel ahireti satın almışlar ve böylece ebedi bir hayatı ve daimî saadeti elde etmişlerdir.

"Hakkı tavsiye etmeleri", inkârı mümkün olmayan gerek itikat, gerekse amelden hak olanı birbirlerine tavsiye etmeleridir.

Sabrı tavsiye etmeleri,

- Günahlara karşı,

-Hak üzere sebat etme hususunda,

-Veya Allahın kullarını mübtela kıldığı şeylerde sabrı tavsiye etmeleridir.

"Birbirlerine sabrı tavsiye edenler" ifadesinin, önceki **"birbirlerine hakkı tavsiye edenler"** ifadesine atfı, özel bir şeyin genel olana (hâssın âmma) atfı türündendir, manada kuvvetlilik bildirir.

Sûrede hüsranın sebebi anlatılmazken kazanmanın sebebinin zikredilmesi, maksudun beyanıyla yetinilmesi yönünden olabilir.[1]

Veya anlatılmaması, Allahtan bir ikramdır.

Çünkü, hüsranla ilgili şeyi mübhem bırakmak bir keremdir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Asr sûresini her kim okusa, Allah onu bağışlar ve o kimse birbirine hakkı tavsiye eden, birbirine sabrı tavsiye edenlerden olur."

---

1 Yani, maksat kazanmaktır, kaybetmek değil. Kazandıran sebebler sayıldığında, bunların zıddının hüsrana yol açacağı zaten anlaşılır.

HÜMEZE SÛRESİ

Hümeze Sûresi Mekkî'dir.
Dokuz ayettir.

420. DERS

1- وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ **"İnsanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay hâline!"**

"Hümeze ve lümeze" kalıpları, onların bu işi alışkanlık hâline getirdiklerine delâlet eder. Çünkü bu kalıp, bir işi çokça yapan, meslek haline getiren kimse için kullanılır.

Sebeb-i Nüzûl

Sûre, Ahnes Bin Şüreyk veya Velid Bin Muğire hakkında indi. Ahnes, çokça ayıplayan biri idi. Velid ise, Rasûlullahın gıybetini yapmış, gıyabında aleyhine konuşmuştu.

2- اَلَّذِى جَمَعَ مَالاً وَعَدَّدَهُ **"Ki o, bir mal toplamış ve onu durmadan saymıştır."**

3- يَحْسَبُ اَنَّ مَالَهُ اَخْلَدَهُ **"Malının, kendisini ebedîleştirdiğini zanneder."**

Malının şu dünya hayatında kendisini ebedi kılacağını zanneder, ebediliği sevdiği gibi malı sever.

Veya mal sevgisi onu ölümden gafil kılar veya tul-i emele (uzun hülyalara) onu sevk eder de, kendini ölümsüz sanır. Ölümü hiç hesaba katmayan kimse gibi amel eder.

Bunda, insanı ölümsüz kılacak şeyin mal değil, ahiret için çalışmak olduğuna bir tariz vardır.

4- كَلاَ **"Hayır!"**

"Kella", "**hayır, asla**" ifadesi, onun bu zannına karşı bir ikazdır.

لَيُنْبَذَنَّ فِى الْحُطَمَةِ **"Andolsun ki o, hutame'ye atılacaktır."**

5- وَمَا اَدْرٰيكَ مَاالْحُطَمَةُ **"Bildin mi nedir hutame?"**

6- نَارُ اللّٰهِ الْمُوقَدَةُ **"O, Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir."**

O, Allahın tutuşturduğu bir ateştir. Eğer bir ateşi Allah yakmışsa, O'ndan başkası onu söndüremez.

7- اَلَّتِى تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْئِدَةِ **"Ki yüreklere işler."**

Ayette kalbin özellikle nazara verilmesi, kalbin bedendeki bütün azalar içinde en latif olması ve elem yönüyle de en ziyade elem çekmesi itibariyledir.

Veya, o kalbin batıl inançlar ve çirkin amellerin kaynağı olmasındandır.

8- اِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ **"O ateşin kapıları üzerlerine kapatılacaktır."**

9- فِى عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ **"(Cehennem ehli) uzatılmış direklere bağlı oldukları halde."**

Hırsızların bağlandığı tomruklar gibi, uzatılmış direklere bağlanmışlardır.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Hümeze sûresini kim okusa, Allah ona Muhammed ve ashabıyla dalga geçenlerin sayısınca on katı haseneler verir."

FİL SÛRESİ

Fil Sûresi Mekkî'dir.
Beş ayettir.

421. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الْفِيلِ **"Rabbinin ashab-ı file nasıl yaptığını görmedin mi?"**

Hitap Hz. Peygamberedir. O, her ne kadar bu olayı görmediyse de, eserlerini gördü ve tevatürle onunla ilgili haberleri işitti, dolayısıyla sanki görmüş gibi oldu. Ayette "ne yaptığını" denilmeyip "**nasıl yaptığını**" denilmesinde

-Allahın ilminin ve kudretinin kemâlini göstermek,

-Ka'benin izzetini bildirmek,

-Bu olayın irhasattan olmasıyla Rasûlünün şerefine dikkat çekmek vardır.[1] Çünkü rivayete göre, fil olayı Hz. Peygamberin doğduğu yıl meydana geldi.

Necaşiden önceki Yemen hükümdarı Ebrehe, San'a'da bir kilise bina etti, hacca gidenleri buraya çevirmek istedi. Derken Kinane'den bir adam bir gece kiliseye pisletti. Bu, Ebreheyi çok kızdırdı, Ka'be'yi yıkacağına yemin ederek ordusuyla yola çıktı. Yanında Mahmud isimli kuvvetli bir fil ve ayrıca başka filler de vardı. Mekkeye girmeye hazırlanıp ordusunu nizama koyduğunda fili öne sürdü. Fil, ne zaman Ka'beye doğru yönlendirilse yere çöküyor, ileri gitmiyordu. Yemen'e veya başka bir yöne döndürdüklerinde ise, koşarak gidiyordu. Derken Allahu Teâlâ her birinin gagasında bir ve ayaklarında iki taş olan kuşlar gönderdi. Bunlar, mercimekten büyük ama nohuttan daha küçüktü. Kuşlar bunları attıklarında, taş adamın başına düşüyor, alt kısmından çıkıyordu. Böylece hepsi helâk olup gittiler.

2- اَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِى تَضْلِيلٍ **"Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı?"**

Onların Ka'beyi atıl bırakma ve tahrip etme planlarını, onları perişan ederek ve Ka'benin de şanını daha da büyüterek boşa çıkarmadı mı?

3- وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا اَبَابِيلَ **"Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi."**

---

[1] **İrhasat,** Hz. Peygamberin peygamberliği öncesinde, peygamberliğine delil olarak meydana gelen olaylardır.

4- تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ **"Kuşlar onlara balçıktan pişirilmiş taşlar atıyordu."**

5- فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ **"Nihayet onları yenilmiş ekin yaprakları hâline getirdi."**

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Allah Fil sûresini okuyanı hayatı boyunca çöküntü tarzındaki felâketlerden ve hayvana çevrilmek cezasından muaf tutar."

KUREYŞ SÛRESİ

Kureyş Sûresi Mekkî'dir.
Dört ayettir.

422. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- لِاِيلٰفِ قُرَيْشٍ **"Kureyş,** (Allahın) **verdiği ülfet için."**

2- اٖيلٰفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيْفِ **"Onları kışın ve yazın yaptıkları yolculuğa ısındırıp alıştırdığı için."**

3- فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هٰذَاالْبَيْتِ **"Öyleyse bu Beytin Rabbine ibadet etsinler."**

Allahın onlar üzerinde sayılamayacak kadar nimetleri vardır. Diğer nimetleri için ibadet etmiyorlarsa bile, hiç olmazsa kışın Yemene, yazın Şama seyahat edip de kazanmalarından dolayı ibadet etsinler.

"Kureyş", Nadr Bin Kinane'nin oğludur. Kelime olarak denizde büyük bir hayvanı anlatır. Bu, gemilerle oynar, kendisine ancak ateşle güç yetirilebilir bir hayvandır. Kureyş kabilesine böyle denilmesi, güçlü – kuvvetli olmasından dolayı bir benzetmedir.

"İlaf" kelimesinin önce mutlak söylenip ardından kış ve yaz yolculuklarıyla kayıtlı ifade edilmesi, bunun büyüklüğünü bildirmek içindir.

4- اَلَّذِىٓ اَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ **"O, kendilerini açlıktan kurtararak besledi."**

Bu kış ve yaz yolculuklarıyla onları bir açlıktan kurtardı. Ayette açlığı ifade eden "**cu**" kelimesinin elif-lâmsız gelmesi bunun büyüklüğünü göstermek içindir.

Denildi ki: Bundan murat kıtlıktır. Öyle bir kıtlık yaşamışlardı ki, leş ve kemikleri bile yemek zorunda kalmışlardı.

وَاٰمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ **"Ve her türlü korkudan onları emin kıldı."**

Fil ashabından, veya beldelerinde ve ticaret için gidiş gelişlerinde saldırıya maruz kalmalarından onları kurtardı.

Bunun cüzzamdan emin kılınmaları olduğu da söylenmiştir. Cüzzam, beldelerine uğramıyordu.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Kureyş sûresini kim okusa, Allah Ka'beyi tavaf eden ve orada itikaf yapanların sayısınca kendisine haseneler verir."

MAUN SÛRESİ

Maun Sûresinin Mekkî veya Medenî olması ihtilaflıdır.
Yedi ayettir.

423. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- اَرَاَيْتَ الَّذِى يُكَذِّبُ بِالدِّينِ "Dini yalanlayanı gördün mü?"

"**Gördün mü?**" ifadesi, taaccüp ifade eden bir sorudur.

Dinden murat,

-Amellerin karşılığının görüleceği ahiret,

-Veya İslâm dini olabilir.

"Dini yalanlayan"dan murat, belirli bir kimse olabileceği gibi, bu özelliği taşıyan herkes de olabilir.

2- فَذٰلِكَ الَّذِى يَدُعُّ الْيَتِيمَ "İşte o, öksüzü iter, kakar."

Belirli bir kimse murat edildiğinde, bununla alakalı bazı rivayetler vardır.

1-Ebu Cehil. Rivayete göre Ebu Cehil, bir yetimin vasisi idi.[1] Bir gün o yetim üstü başı çıplak bir vaziyette Ebu Cehile geldi, aslında kendine ait olan miras maldan istedi, Ebu Cehil ise onu sertçe itekledi.

2-Ebu Süfyan bir kurban kesmişti, yetim birisi kendisinden bir parça et istedi. Ama o, asasıyla ona vurdu.

3-Velid Bin Muğire.

4-Cimri bir münafık.

3- وَلَايَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِينِ "Ve yoksulu doyurmaya teşvik etmez."

O, miskini doyurmaya ne ailesini teşvik eder, ne de başkalarını.

Çünkü diğer âlemde amellerin karşılığının görüleceğine inanmamaktadır. Yetimi iteklemesinin de bu yüzden olduğuna sebebiyet bildiren فَ (fe) harfiyle dikkat çekilmiştir.

4- فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ "Yazıklar olsun o namaz kılanlara."

5- اَلَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ "Onlar namazlarını ciddiye almazlar."

---

1 Yani yakını olup onun ihtiyaçlarını görmesi gereken velisi idi.

Onlar namazlarından gafildirler, ona önem vermezler.

6- اَلَّذِينَ هُمْ يُرَآؤُنَ "Onlar gösteriş yaparlar."

Onlar amellerini insanlara gösteriş için yaparlar, onlardan medh ü sena beklerler.

7- وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ "Ve mauna engel olurlar."

Maun'dan murat

-Zekâttır.

-Veya insanların birbirlerinden ödünç aldıkları şeylerdir.

Din zaafından ve hesaba inanmamaktan dolayı yetime aldırmamak, zemmi ve kınamayı gerektirince, elbette

-Dinin direği olan namazdan gafil olmak,

-Küfrün bir şubesi olan riyâkârlık,

-İslamın köprüsü olan zekâtı men etmek çok daha ileri boyutta kınamayı gerektirir. Bundan dolayı, "bu özelliği taşıyanlara yazıklar olsun" denildi.

Ayette "yazıklar olsun onlara" denilebileceği halde "**yazıklar olsun o namaz kılanlara**!" şeklinde açıktan söylenmesi, onların halka karşı kötü muamelelerini nazara verdikten sonra, Halık'a karşı durumlarına da dikkat çekmek içindir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Maun sûresini okuyan, eğer zekât veren biri ise, günahları bağışlanır."

KEVSER SÛRESİ

Kevser Sûresi Mekkî'dir.
Üç ayettir.

424. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ "Muhakkak biz sana Kevser'i verdik."

Kevser; ilimden, amelden, dünya ve ahiret şerefinden ziyade pay demektir. Hz. Peygamberden nakledilen bir rivayete göre ise şöyle bildirilir:

"**Kevser**, Rabbimin bana vaat ettiği cennette bir nehirdir. Onda çok hayır vardır. Baldan daha tatlı, sütten daha beyaz, kardan daha soğuk ve tereyağından daha yumuşaktır. Bu nehrin iki kenarı zeberceddendir. Bu nehirden içmek için hazırlanan kaplar gümüştendir. Ondan içen kimse, bir daha susuzluk çekmez."

Ayrıca, Kevserin,

-Cennette bir havuz olduğu;

- Hz. Peygamberin evlat ve etbaının çokluğunu ifade ettiği;

-Ümmetinin âlimlerine işaret ettiği,

-Veya bundan muradın Kur'an-ı Kerim olduğu da söylenmiştir.

2- فَصَلِّ لِرَبِّكَ "Öyleyse Rabb'in için namaz kıl."

Ey peygamber! Namazdan gafil olan, onu kılsa bile riya ile kılan kimselerin hilafına Sen o namazı Allahın nimetlerine bir şükür olarak kılmaya devam et. Çünkü namaz, şükrün bütün kısımlarını cem eder, kendinde toplar.

وَانْحَرْ "Ve kurban kes."

Ve ayrıca Arabların mallarının en hayırlısı olan develerden, Allah için kurban olarak kes ve muhtaçlara dağıt. Böyle yaparak o muhtaç olan kimseleri itip kakan ve onlara yardıma engel olanlara muhalefetini göster.

Sûre, bir önceki Maun sûresine mukabele gibidir.

Bu sûredeki namaz, Bayram namazı ve hayvan kesmek de kurban şeklinde tefsir edilmiştir.

3- إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ "Muhakkak ki asıl ebter olan, sana buğzedendir."

Allaha olan buğzundan dolayı sana buğzeden kimse var ya, asıl ebter

işte odur, nesli kesiktir. Onun ne nesli devam eder ne de güzel bir şekilde anılır. Ama sana gelince, kıyamete kadar neslin devam eder, hayırla yâd edilirsin, üstün oluşunun eserleri hiç kesilmez. Ahirette ise Senin için vasfedilemiyecek kadar güzel şeyler olacaktır.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Kim Kevser sûresini okusa, Allah ona Cennetteki her bir nehirden içirir. Kulların Allaha yakınlık için kurbanda kestikleri kurban sayısınca ona haseneler yazar.

KÂFİRUN SÛRESİ

Kâfirun Sûresi Mekkî'dir.
Altı ayettir.

425. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَۙ "De ki: Ey kâfirler!"

Ayetteki kâfirlerden murat, Allahın iman etmeyeceğini bildiği belli kâfirlerdir.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Kureyş'ten bir topluluk Hz. Peygambere "ya Muhammed! Bir sene Sen bizim ilahlarımıza ibadet et, bir sene de biz Senin İlâhına ibadet edelim" demişlerdi, bu münasebetle bu sûre nazil oldu.

2- لَآ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَۙ "Sizin tapmakta olduklarınıza ben tapmam."

3- وَلَآ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُۚ "Siz de benim ibadet ettiğime ibadet eden kimseler değilsiniz."

4- وَلَآ اَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُّمْۙ "Ve ben asla sizin taptıklarınıza tapacak değilim.

5- وَلَآ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُۜ "Siz de benim ibadet ettiğime ibadet eden kimseler değilsiniz."

Bu ifadelerle, Hz. Peygamber'in (asm) geçmişte onların taptığı putlara tapmadığı anlatıldığı gibi, gelecekte de onların taptıklarına tapmayacağı bildirilmiştir.

Ayette "ben şimdi veya geçmişte ibadet ettiklerinize ibadet edici değilim" ifadesine karşılık "siz de benim geçmişte ibadet ettiğime ibadet edici değilsiniz" şeklinde geçmiş zamanla söylenmesi yerine "ibadet ettiğime" şeklinde geniş zamanla getirilmesinde şöyle bir incelik vardır:

Hz. Peygamberin Peygamberlikle gönderilmesinden önce, onların puta taptığı biliniyordu, ama Hz. Peygamberin Allaha ibadeti bilinmemekteydi. Onların taptıkları cansız putlar olduğundan, onlardan مَا "ma" ile bahsedilmesi "Siz de benim ibadet ettiğime" derken "men" kullanılabileceği halde "ma" kullanılması, bundan muradın sıfat olmasındandır. Yani "ben bâtıla ibadet etmem, siz de hakka ibadet etmezsiniz."

Veya böyle gelmesi, mutabakat içindir.

Bu "**ma**"nın masdar manası taşıdığı da söylenmiştir.

6- لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ "Sizin dininiz size, benim dinim banadır."

İçinde bulunduğunuz ve asla terk etmeyeceğiniz sizin dininiz size, içinde bulunduğum ve asla inkâr etmeyeceğim benim dinim ise banadır.

Ayette, bu manaya göre küfre izin veya cihaddan men olmadığından, kıtal ayetiyle bunun neshi de söz konusu olamaz.

Ancak ayetten muradın her iki tarafın birbiriyle mütareke yapması ve her iki tarafın da diğer tarafın dinini ikrar etmesi olduğu söylenirse, o zaman nesih söz konusu olur.

"Sizin dininiz size, benim dinim banadır" derken, "din" kelimesinden murat

-Hesap,

-Ceza,

-Dua,

-İbadet olabilir.

Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir: "Kim Kâfirun sûresini okusa, sanki Kur'anın dörtte birini okumuş olur. Asî şeytanlar ondan uzaklaşır ve şirkten berî olur."[1]

---

[1] Kur'an-ı Kerîmin dört temel esası vardır: Tevhid, nübüvvet, haşir ve adalet. Bu sure, tek Allaha ibadeti gayet kuvvetli ifadelerle anlattığından, bunun gereğini yerine getiren Kur'anın dört temel esasından birini yerine getirmiş olur. Kafirlere **"Sizin tapmakta olduklarınıza ben tapmam"** diyebilen birisi şeytanı da kovmuş olur. Çünkü şeytanın en büyük gayreti, insanları Allahtan başkasına veya başkalarına kul ve köle yapabilmektir.

NASR SÛRESİ

Nasr Sûresi Medenî'dir.
Üç ayettir.

426. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ "Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde."

Allahın yardımı gelip de Seni düşmanlarına galip kıldığında.

Fetihten murat Mekkenin fethidir.

Fetihten muradın cins olup her türlü yardım ve fethi ifade ettiği de söylenmiştir. Bu durumda Mekkenin fethi, o fetihlerden sadece bir tanesi olur.

İlahî yardımın ve fethin meydana gelmesinden mecaz olarak "**gelmek**" şeklinde bahsedilmesinde şunu hissettirmek vardır:

Mukadderat, ezel canibinden kendileri için belirlenmiş vakitlere müteveccihtir, peyderpey o vakitlere yaklaşır. Artık ilâhi yardımın da vakti yakındır, gelmesi gözlenmektedir.

2- وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللّٰهِ أَفْوَاجًا "Ve insanların fevc fevc Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde."

Ayet, Mekke, Taif, Yemen, Hevazin ahalilerinin ve diğer Arab kabilelerinin İslâma girmelerini anlatmaktadır. Bunlar fevc fevc, cemaatler hâlinde İslâma girmişlerdir.

3- فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ "Rabbini hamd ile tesbih et."

Kimsenin hatırına gelmeyeceği bir şekilde Allahın bu işleri kolaylaştırmasına hayretle ve O'na hamdederek nazar et.

Veya O'nun nimetlerine hamdederek Allah için namaz kıl.

Rivayete göre Hz. Peygamber (asm) Mekkeyi fethettiğinde önce Ka'beye vardı ve orada sekiz rekat namaz kıldı.

Veya şöyle de mana verilebilir:

Allahı zalimlerin söyledikleri şeylerden tenzih et ve vaadini yerine getirdiği için de O'na hamdet.

Veya, şöyle denilebilir:

Celal sıfatlarıyla Allahı sena et, ikram sıfatları için de hamdet.

وَاسْتَغْفِرْهُ "Ve O'na istiğfar et."

Hz. Peygambere gelen istiğfar emri şu gibi inceliklere işaret eder:

-Nefsini küçük görerek istiğfar et.

-Amelini az görerek istiğfar et.

-Başkasına yönelmek gibi Senden sadır olan haller sebebiyle istiğfar et.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Ben gündüz ve gecede yüz defa Allaha istiğfar ediyorum."

Denildi ki: "**İstiğfar et**" emri "ümmetin için istiğfar et" manasını ifade eder.

Ayette önce tesbih, ardından Allah'a hamd ve istiğfar gelmesi Hâlıktan halka nüzûl metodu üzeredir. Nitekim şöyle denilmiştir: "Gördüğüm her şeyde önce Allahı gördüm."

إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا **"Çünkü O, Tevvab'tır** (tevbeleri çok kabul edendir)**."**

Allah, mükellefleri yarattığından beri, mükellef olan kullarına daima Tevvab'tır, istiğfar edenlerin tevbesini kabul eder.

Sûre, Mekkenin fethinden önce nazil olmuştu. Sûre, Hz. Peygamberin vefatından haber vermektedir. Rivayete göre Hz. Peygamber bu sûreyi insanlara okuduğunda, amcası Hz. Abbas ağladı. Hz. Peygamber "Seni ağlatan nedir?" diye sordu. Hz Abbas "Bu sûre ile Sana vefatın haber veriliyor" deyince "evet, dediğin gibi" buyurdu.

Bu, davetin tamam olması ve **"Bugün dininizi kemale erdirdim."** (Maide, 3) ayetinde nazara verildiği gibi dinin kemâle ermesine delâletinden dolayı olabilir. Veya istiğfar emrinin Hz. Peygamberin ecelinin yaklaştığına bir tenbih gibi olmasındandır. Bundan dolayı bu sûre "Tevdi" yani "veda" sûresi olarak da isimlendirilmiştir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Nasr sûresini okusa, o kimseye Muhammedle Mekkenin fethinde bulunmuş kimse gibi mükâfat verilir."

TEBBET SÛRESİ

Tebbet Sûresi Mekkî'dir.
Beş ayettir.

427. DERS

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ **"Ebu Leheb'in iki eli kurusun!"**

"Ebu Lehebin iki eli"nden murat, şu ayette nazara verildiği tarzdadır:

"Kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın." (Bakara, 195) Yani, kendisidir.

Denildi ki: Ebu Lehebin iki elinin ayette nazara verilmesi şundandır:

"(Önce) **en yakın hısımlarını uyar."** (Şuara, 214) ayeti nazil olduğunda Hz. Peygamber akrabalarını topladı ve onları uyardı. Ebu Leheb bunun üzerine "Elin kurusun! Bunun için mi bizi çağırdın?" dedi ve Hz. Peygambere atmak için yerden taş aldı, bunun üzerine bu ayetler nazil oldu.

Denildi ki: Ebu Lehebin iki elinden murat, dünyası ve ahiretidir.

İsmi varken birisini lakabıyla söylemek aslında ona bir iltifat sayılmakla beraber, Ebu Leheb bu lakapla tanındığından ayette lakabıyla ifade edildi. Keza, asıl adı Abdül Uzza olmasından, ayette bu şekilde bahsi uygun görülmedi.

Ayrıca Ebu Leheb, cehennem ehlinden olduğundan "Alev babası" anlamındaki bu lakabın söylenmesi, onun hâline daha uygun oldu.

Veya böyle denilmesi ayette cehennem ateşinin tasvirinde geçen ذَاتَ لَهَبٍ "zâte leheb" ifadesine uygunluk arzetmesi, cinas teşkil etmesi içindir.

وَتَبَّ **"Zaten kurudu da."**

Ebu Leheb hakkındaki bedduadan sonra gelen bu ifade, geçmiş zaman sığasıyla bu helâkin vuku bulduğunu anlatır. İlerde olacak bu helâkin geçmiş zaman sığasıyla anlatılması, vukuunun muhakkak olması sebebiyledir.

2- مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ **"Ona ne malı fayda verdi, ne de kazancı."**

Ayetteki مَا "ma" ifadesi hem nehiy hem de soru için olabilir. (İstif ham-ı inkârî)

Birinciye göre mana: "Ona ne malı fayda verdi, ne de kazancı."

İkinciye göre mana: "Onun malı kendisine ne fayda verdi ve ne kazandı?"

Onun başına helâket geldiğinde malı da, malıyla kazanmış olduğu kârlar, sosyal statü ve kendisine tâbi olanların varlığı gibi sonuçlar da ona bir fayda sağlamadı, felâketten kurtaramadı.

Kazancından murat oğlu Utbe de olabilir. Onu korumak için kervanın tam ortasına aldıkları hâlde Şama giderlerken bir arslan gelip kendisini parçalamıştı. Ebu Leheb de Bedir savaşından kısa zaman sonra "adese" denilen çiçek hastalığı gibi bir hastalıkla helâk olup gitti. Üç gün yanına uğrayan olmadı, kokuştu. Sonra yakınları, bazı köleleri ücretle tuttular, onlar defnettiler.

Bu yönüyle ayet gaybtan haberdir. Haber verdiği gibi vuku bulmuştur.

3- سَيَصْلَى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ "O, alevli bir ateşe girecektir."

Ayette "Ebu Lehebin artık imanı imkânsızdır çünkü akıbeti Kur'anda zikredilmiştir" manasına bir delâlet yoktur. Çünkü cehenneme girmesi fıskından dolayı da olabilir.

4- وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ "Karısı da odun hamalı olarak (onunla beraber girecektir)**."**

Ebu Lehebin hanımı, Ebu Süfyanın kızkardeşi olan Ümmü Cemildir.

Ümmü Cemil, Hz. Peygambere düşmanlığı sebebiyle ortalığı kızıştırır, Hz. Peygambere ezada bulunması için kocasını kışkırtırdı. Bu haliyle o, bir cehennem odunu gibi idi.

Veya "odun hamalı" ifadesinden murat, söz taşıyıcılığı olabilir. Çünkü Ebu Lehebin eşi, söz taşıyıcılığı yaparak düşmanlık ateşini yakıyordu.

Veya bundan murat dikenleri taşımasıdır. Bunları taşır, gece vakti Hz. Peygamberin geçeceği yollara saçardı.

5- فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ "Boynunda da hurma lifinden bir ip olacaktır."

Ayette, Ebu Lehebin eşinin boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğunu söylemek, onun itibarını tahkir içindir. Bu ifadede, onu boynuna taktığı ipe bağlı olan odunları taşıyan oduncu bir kadın şeklinde tasvîr vardır.

Veya ayet onun cehennem ateşindeki hâlini beyandır. O, sırtına zakkum

ve dari' gibi olan odunları alıp taşıyan ve boynunda ateşten bir zincir olan bir cehennem oduncusudur.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Tebbet sûresini okuyan kimseyi, Cenab-ı Hakkın Ebu Leheb'le aynı yerde bir araya getirmeyeceğini umarım."

İHLAS SÛRESİ

İhlas Sûresinin Mekkî veya Medenî olması ihtilaflıdır.
Dört ayettir.

428. DERS

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

1- قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ "De ki: O Allah Ehad'dir."

Ayetteki "hüve", "O" anlamında zamirdir. Hz. Peygambere Allahtan sorulmuştu. Yani "Benden sormuş olduğunuz, o Allahtır."

Sebeb-i nüzûl

Rivayete göre Kureyş "Bizi kendisine davet ettiğin Allahın vasıflarını anlat." demişti. Bunun üzerine bu sûre nâzil oldu.

"**Ehad**", Allah'tan bedeldir veya ikinci bir haberdir. "Allah" lafzı bütün kemâl sıfatlarına delâlet ettiği gibi, "Ehad" de bütün celâl sıfatlarına delâlet eder.

Çünkü Vahid-i hakiki (gerçek bir) olmak,

-Zatının terkip ve taaddüt cihetlerinden münezzeh olmasını,

-Bu ikisinin gerektirdiği cisim olmak ve bir mekânda bulunmak gibi durumlardan yüce olmasını,

-Uluhiyeti iktiza eden Vacibu'l-vücud olmak, zâtî kudrete sahip olmak, tam bir hikmet sahibi olmak gibi özelliklerde şeriki olmamayı gerektirir.

2- اللَّهُ الصَّمَدُ "Allah Samed'dir."

Yani, hiç bir şekilde başkasına muhtaç değildir. Allah dışında ne varsa, her cihetle O'na muhtaçtır.

Allahın "**Samed**" isminin elif-lâmlı gelmesi, ayetin muhataplarının O'nun Samed oluşunu bilmelerini ifade eder. "Ehad" ismi ise elif-lâmsız gelmiştir, çünkü O'nun ehadiyetini bilmemektedirler.

İlk ayette geçtiği hâlde "Allah" lafzının burada da yer alması, Samed olmayanın ulûhiyete layık olmadığını hissettirmek içindir.

"Allah Ehad'dir, Allah Samed'dir" derken arada atıf yapılmaması, ikinci cümlenin birinciye netice gibi olması veya ona delil olmasındandır.[1]

---

[1] İhlas suresinin cümleleri birbirine hem delil hem de neticedirler. Mesela, "Allah Ehad'dir" denildikten sonra "Allah Samed'dir" denilmesi Onun tek olmasının bir delilidir. Her şeyin kendisine muhtaç olduğu zat, elbette Ehad'dir, tektir.

3- لَمْ يَلِدْ "O, baba değildir."

Çünkü Allahın eşi-benzeri yoktur.

O'nun ihtiyaç duyması veya fâni olması imkânsız olduğundan, yardımcıya veya kendisine halef olacak birisine muhtaç değildir.

Ayet, "melekler Allahın kızlarıdır", "Hz. İsa Allahın oğludur" diyenlere bir cevaptır.

وَلَمْ يُولَدْ "O, oğul da değildir."

Çünkü hiçbir şeye ihtiyacı yoktur ve kendisine adem (yokluk) sebkat etmemiştir.[2]

4- وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ "O'na denk hiçbir şey yoktur."

O'na denk, O'na misil olacak ne bir eş vardır, ne de başka bir şey.

"Hiçbir şey o'na denk olmadı" denilebilirdi, ama ayette önce asıl maksat, Allaha denkliği reddetmek olduğundan o cihet öne alınıp **"Ona denk hiçbir şey yoktur"** denildi. Çünkü asıl vurgulanmak istenen önce söylenir.

Bu sûre kısalığıyla beraber bütün ilâhî marifeti ve Allahın yanlış bilinmesine cevapları içine aldığından hadiste Kur'anın üçte birine denk olduğu ifade edildi. Çünkü Kur'anın asıl maksatları

-Akaid

-Ahkâm

-Ve kıssaları beyan etmektir.

Bazıları da İhlâs suresini Kur'anın tamamına denk saydılar. Bu ise, Kur'andan maksud-u bizzâtın tevhid olması itibarıyladır.

Hz. Peygamber, birinin İhlâs sûresini okuduğunu duydu, "vacib oldu" buyurdu. Dediler: "Ya Rasûlallah, vacib olan nedir?" Dedi ki: "Cennet vacib oldu!"

---

[2] Yani O, ezelidir, dâimidir. Bütün varlıklar O'na dayanır, O'nunla izah edilir. Ama O'nun için böyle bir şey söz konusu olamaz, O daima vardır.

FELÂK SÛRESİ

Felâk Sûresinin Mekkî veya Medenî olması ihtilaflıdır.
Beş ayettir.

429. DERS

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

1- قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ "De ki: "Sabahın Rabbine sığınırım."

Ayet, imkân âlemindeki bütün varlıkları içine alır. Çünkü Allahu Teâlâ, yokluk karanlıklarını yararak eşyaya vücut verdi.

Ayet, özellikle de bir asıldan çıkan pınarları, yağmurları, bitkileri, çocukları... şümulüne alır.

Ayet, örfen ise sabah ile tefsir edilir.

Cenab-ı Hakkın "**Sabahın Rabbi**" şeklinde anlatılması, sabah vaktinin

-Sabah ile âlemin hâlinin değişmesi,

-Gecenin ürkütücülüğünün yerini, nurun sürüru alması

-Ve bu vaktin kıyamet gününün ilk vaktini hatırlatmasından dolayıdır.

-Ayrıca bu âlemden gecenin karanlığını kaldırmaya kâdir olan bir zâtın, kendisine iltica eden kimseyi de korktuğundan emin kılmaya güç yetireceğini hissettirmek içindir.

Ayette "**Rab**" isminin gelmesi, bu ismin zararlı şeyden sığınan kimsenin hâline daha uygun olmasındandır.

2- مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ "Yarattığı şeylerin şerrinden."

Ayette, münhasıran halk âleminin gelmesi, buna mukabil olan emir âleminin tümüyle hayır olmasındandır.[1]

Halk âleminin şerri, küfür ve zulüm gibi insanın kendisine zarar vermesi veya başkasına da zarar vermesi gibi iradî durumları veya ateşin yakması ve zehirin öldürmesi gibi fıtrî durumları ifade eder.

---

[1] **"Dikkat edin, yaratma ve emir O'nundur."** (A'raf, 54) ayetinden hareketle, âlemler iki grupta mütalaa edilmiştir: Halk ve emir âlemi. Halk âlemi emir âlemiyle idare edilir. Emir âlemi, zamana ve mekâna bağlı değildir. Şu kâinatın görülen ciheti halk âleminden, onun idaresiyle ilgili kanunlar manzumesi ise emir âlemindendir. Güneş halk âleminden, cazibesi ise emir âlemindendir. Beden halk âleminden, ruh ise emir âlemindendir.

3- وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ "Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden."

Ayetteki "ğasak" kelimesi, "karanlığı büyük gece" anlamındadır. İsra suresi 78. ayette de bu anlamda kullanılmıştır. Kelimenin aslı "dolmak" manasını ifade eder.

Denildi ki: Bu kelimenin anlamı, seyelan yani akıp gitmek, boşalmaktır.

Bundan Allaha sığınılması,

-Gecede zararlı şeylerin çok olmasından,

-Bunları def etmenin zorluğundandır. Bundan dolayı denilir ki: Gece, nice feryatları gizler.

Denildi ki: Ayetteki "ğasık"tan murat ay'dır. Çünkü ay tutulur ve nuru çekilir, karanlıkta kalır.

4- وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ "Ve düğümlere üfleyenlerin şerrinden."

Ayet, nefislerin şerrini veya ipe düğüm yapıp da bunlara üfleyerek sihir yapan kadınları nazara verir.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre bir Yahudi bir saç teline on bir düğüm atıp Hz. Peygambere sihir yaptı, bir kuyuya gömdü. Hz. Peygamber sihirden dolayı hasta olunca, Felak ve Nas sûreleri (Muavvizetan) nâzil oldu. Hz. Cebrail sihrin yerini O'na haber verdi. Hz. Peygamber Hz. Aliyi gönderdi, o da sihir yapılan saçı getirdi. Hz. Peygamber bu iki sûreyi o saç üzerine okudu. Onun her bir ayeti okuyuşunda bir düğüm çözülüyordu ve biraz daha rahatladığını hissediyordu.

Bu rivayet, kâfirlerin Hz. Peygamber hakkında "O, kendisine sihir yapılan biri" demelerinde doğru olmalarını gerektirmez. Çünkü onlar böyle demekle Hz. Peygamberin sihir vasıtasıyla –haşa- mecnun olduğunu murat etmekte idiler.

Denildi ki: Düğümlere üflemekten murat, hilelerle kadınların erkekleri baştan çıkarmasıdır.

Bu ayetin evvelinde **"Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden"** ve sonrasında ise **"Ve hased ettiği zaman hasidin şerrinden"** denilerek belli kayıtla Allaha sığınılmışken, burada kayıt getirilmeden o düğümlere üfleyenlerden Allaha sığınılması, gece ve hâsidden farklı olarak o düğümlere üfleyenlerin her birinin şerîr olmasındandır.

5- وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ "Ve hased ettiği zaman hasidin şerrinden."

Hasid kimse, hasedini izhar ettiğinde ve muktezasıyla amel ettiğinde...

Çünkü hasedini izhar ve bunun gereğiyle amel etmese, hased ettiği kimseye bir zarar gelmez, ancak kendi kendine zarar verir. Çünkü haset ettiği kimsenin sürur duymasından gam ve keder duyar.

Hased edenden Allaha sığınılması, insanın, hatta hayvanın başkasına zarar vermesinde temel umdenin haset olmasındandır.

Surede kendisinden sığınılan "Ğasık, düğümlere üfleyenler ve hased eden" şöyle de açıklanabilir:

Ğasık, nurdan ve emsalinden boş olan şeyleri ifade eder. İnsanın kuvvetleri gibi.

Düğümlere üfleyenler, nebatî kuvveleri ifade eder. Çünkü bunlar; enine, boyuna ve uzunlamasına büyümeyi sağladığından, bu üç düğüme üflemiş gibi olur.

Hased eden ise, hayvanı ifade eder. Çünkü hayvan, çoğu kere başkasında olana tema etmektedir.[2]

Halk âleminden bu üçünün (yani ğasık, düğümlere üfleyenler ve hased edenin) nazara verilmesi, bunların zarar verme yönünün daha belirgin olmasındandır.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Bana, daha önce misli indirilmemiş iki sûre indirildi. Sen bu iki sûreden (Felak ve Nas sûrelerinden) Allah katında daha sevimli ve daha ziyade razı olacağı iki sûre okumazsın."

---

[2] İnsandaki duyular, ışığın eşyayı görmemize sebep olmaları gibi, dış dünyayla irtibatımızı sağlarlar. Mesela gözümüzle renkler âlemine, kulağımızla sesler âlemine, burnumuzla kokular âlemine muhatap oluruz. Ama, ışık olmadığında etrafı göremediğimiz gibi, bu duyularımızın da nuru çekilirse ilgili âlemlerle irtibatımız kesilir. O zaman insan, âdeta câmid bir hâle gelir.

Nebatî kuvveler, insanın büyümesine vesile olur. Ama bunların dengesiz olması durumunda, insan maddi ve manevi çok zararlara maruz kalır.

Hayvanî kuvveler, insanı insanlıktan çıkaracak şekilde zarar verebilmektedir. Nasıl ki hayvan başkasında olana tema eder ve onu elde etmeye çalışır. Onun gibi, hayvanî kuvvelerinin tahakkümü altına giren insan, âdeta insanlıktan çıkar, bencil, egoist bir hayat yaşar.

NAS SÛRESİ

Nas Sûresi Mekkî veya Medenî olması ihtilaflı olup, altı ayettir.

430. DERS

1- قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ **"De ki: Sığınırım insanların Rabbine."**

Önceki sûrede bedene ait zararlı şeylerden Allaha sığınma anlatılmıştır. Sığınılan şeyler hem insandan, hem de insanın dışındaki şeylerden idi. Bu sûrede ise, tamamen insana zarar veren şeylerden sığınılmıştır.

Cenab-ı Hakka "**insanların Rabbi**" ünvanıyla sığınmakta şöyle bir mana vardır: İnsanlara vesvese verenin şerrinden, onların işlerine mâlik ve ibadetlerine layık olan Rab'lerine sığınıyorum.

2- مَلِكِ النَّاسِ **"İnsanların Melikine."**

3- إِلَهِ النَّاسِ **"İnsanların İlâhına."**

"İnsanların Meliki" ve **"insanların İlahı"** ilk ayette geçen "**İnsanların Rabbi**" ifadesini beyan eder. Çünkü Rab, bazan melik olmayabilir. Melik de ilah olmayabilir. Ayetlerin bu şekilde nazmında, Cenab-ı Hakkın kendisine sığınılmaya layık olduğuna bir delâlet vardır.

Keza, bu sıralamada ilâhî marifete nazar edenin mertebelerini hissettirmek vardır. Çünkü marifetullahı araştıran bir kimse önce kendisi üzerindeki görülen ve görünmeyen nimetlerden yola çıkarak, onu terbiye eden bir Rab'bin varlığına ulaşır.

Sonra tefekkürde biraz daha derinleşir. Anlar ki bu Rab, hiçbir şeye muhtaç değildir ve her şeyin sahibidir, kendisinin ihtiyacı olan herşey O'ndandır. Öyleyse O Rab, gerçek Meliktir.

Sonra bundan yola çıkarak ibadete layık olanın sadece O olduğunu, başkasının olmadığına istidlâlde bulunur.

"**İnsan**" kelimesinin tekrarı, izharda daha ziyade beyan ve insanın şerefini hissettirme olmasındandır.

4- مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ **"O sinsi vesvesecinin şerrinden."**

Vesvese veren şeytan, insan Rabbini anınca büzülür, geri çekilir. Ayetteki "**Hannas**" ifadesi bunu anlatır.

5- الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ "O ki, insanların kalplerine vesvese verir."

Bu vesveseci şeytan, insanlar Rab'lerinden gafil olduklarında onların kalplerine vesvese verir.

Vesvese, insandaki vehim kuvveti gibidir. Çünkü vehim, işin başlangıç kısmında akla yardım eder. Ama iş sonuç kısmına gelince, o vehim büzülür, o kişiye vesvese vermeye, tereddüte düşürmeye çalışır.

6- مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ "Gerek cinlerden, gerek insanlardan."

O vesveseci, hem cinlerden, hem de insanlardan olur.

Veya şu manaya işaret eder: O vesveseci şeytan, insanların kalplerinde cin ve insanlar cihetinden vesveseler verdirir.

Bazıları ayetin bu kısmını, bir önceki ayetin sonunda yer alan "nas"ı beyan olarak açıkladılar. Yani "o şeytan, hem cinlere, hem de insanlara vesvese verir" manası verdiler. Bununla, o vesvasın vesvesesinin cin ve insi içine aldığına dikkat çektiler. Bu, zorlamalı bir te'vildir, ibare buna müsait değildir. Ancak (Kamer, 6) ayetinde "daî" kelimesinin "da'" şeklinde gelmesi gibi, "nas" ifadesini "nâsî" yani "unutan" şeklinde değerlendirirsek doğru bir mana olur. Çünkü Allahı unutmak, cin ve insin hepsini içine alan bir durumdur.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Felak ve Nas sûrelerini okuyan, sanki Allahu Teâlânın indirdiği bütün kitapları okumuş gibidir."

Sure Adı	Cilt	Sayfa
Abese	4	611
Adiyat	4	737
Ahkaf	4	165
Ahzab	3	549
A'la	4	659
Alak	4	715
Al-i İmran	1	347
Ankebut	3	443
A'raf	2	11
Asr	4	749
Bakara	1	37
Beled	4	681
Beyyine	4	727
Büruc	4	645
Casiye	4	151
Cin	4	523
Cum'a	4	419
Duha	4	699
Duhan	4	135
En'am	1	697
Enbiya	3	67
Enfal	2	121
Fatiha	1	19
Fatır	3	631
Fecr	4	671
Felak	4	791
Fetih	4	205
Fil	4	757
Furkan	3	257
Fussılet	4	53
Gaşiye	4	665
Hacc	3	113
Hadid	4	347
Hakka	4	491
Haşir	4	367
Hicr	2	519
Hucurat	4	225
Hud	2	327
Hümeze	4	753

Sure Adı	Cilt	Sayfa
İbrahim	2	483
İhlas	4	787
İnfitar	4	625
İnsan	4	569
İnşikak	4	639
İnşirah	4	705
İsra	2	625
Kadr	4	723
Kaf	4	241
Kafirun	4	773
Kalem	4	477
Kamer	4	303
Karia	4	741
Kasas	3	395
Kehf	2	689
Kevser	4	769
Kıyame	4	559
Kureyş	4	761
Leyl	4	693
Lokman	3	513
Maide	1	597
Maun	4	765
Mearic	4	503
Meryem	2	745
Mücadele	4	383
Müddessir	4	545
Muhammed	4	185
Mülk	4	463
Mü'min	4	13
Mü'minun	3	159
Mümtehine	4	399
Münafikun	4	427
Mürselat	4	581
Mutaffifin	4	631
Müzzemmil	4	535
Nahl	2	551
Nas	4	797
Nasr	4	777
Naziat	4	601

Sure Adı	Cilt	Sayfa
Nebe	4	591
Necm	4	285
Neml	3	353
Nisa	1	481
Nuh	4	513
Nur	3	201
Ra'd	2	451
Rahman	4	315
Rum	3	481
Sad	3	739
Saff	4	411
Saffat	3	695
Sebe	3	599
Secde	3	533
Şems	4	687
Şuara	3	303
Şura	4	77
Taha	3	13
Tahrim	4	453
Talak	4	443
Tarık	4	653
Tebbet	4	781
Teğabun	4	433
Tekasür	4	745
Tekvir	4	619
Tevbe	2	175
Tin	4	711
Tur	4	273
Vakıa	4	333
Yasin	3	661
Yunus	2	267
Yusuf	2	391
Zariyat	4	259
Zilzal	4	733
Zuhruf	4	105
Zumer	3	773